

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

На правах рукопису

ВОЛОЩУК ЛІДІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 658.001.76:65.012.8(043.3/.5)

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ
РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Дисертація на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Науковий консультант
Філіппова Світлана Валеріївна
доктор економічних наук,
професор

Одеса – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	20
1.1 Інноваційний розвиток промислового підприємства як категорія та об'єкт управління: ретроспективний аналіз підходів	20
1.2 Економічна безпека промислового підприємства як об'єкт управління та умова його розвитку.....	50
1.3 Інноваційний розвиток та економічна безпека промислового підприємства: ієрархічні відносини, типологія зв'язків та управлінська взаємодія	74
Висновки до розділу 1	91
РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	96
2.1 Сутність, завдання та методи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства	96
2.2 Методологічні засади аналізування зовнішніх умов інноваційного розвитку промислового підприємства з врахуванням чинника безпеки.....	112
2.3 Методи та моделі аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку та оцінювання економічної безпеки промислового підприємства	141
Висновки до розділу 2	215
РОЗДІЛ 3 СЕРЕДОВИЩЕ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПЕРЕДУМОВИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ..	221

3.1 Аналіз зовнішніх умов інноваційного розвитку вітчизняного промислового підприємства з врахуванням чинника економічної безпеки.....	221
3.2 Оцінювання тенденцій економічного розвитку та ознак його інноваційності на промислових підприємствах Одеського регіону.....	266
3.3 Оцінювання рівня економічної безпеки та визначення передумов впровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах Одеського регіону.....	292
Висновки до розділу 3	311

РОЗДІЛ 4 КОНЦЕПЦІЯ ТА МЕХАНІЗМ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	318
4.1 Концептуальний базис та модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства	318
4.2 Механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та його інформаційно-аналітичне забезпечення.....	340
4.3 Інтелектуальна складова інноваційного розвитку промислових підприємств як об'єкт безпекоорієнтованого управління: формування та оцінювання.....	363
Висновки до розділу 4	383

РОЗДІЛ 5 АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	389
5.1 Нові підходи до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства: концептуальна модель та методологічний базис	389

5.2 Методичне забезпечення процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства	415
5.3 Система аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства	429
Висновки до розділу 5	459
ВИСНОВКИ	465
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	470
ДОДАТКИ	521

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні промислові підприємства, які обрали шлях інноваційного розвитку, постійно зіштовхуються з численними зовнішніми загрозами їх економічній безпеці ринкового, політичного, екологічного та іншого походження. Водночас, позитивний світовий досвід стрімкого економічного зростання підприємств внаслідок створення та запровадження інновацій підвищує інтерес промислових підприємств до інноваційного шляху розвитку. Однак, це посилює конкурентну боротьбу не лише на ринку інновацій, а й на традиційних ринках, утворюючи нові загрози економічній безпеці підприємств. Це потребує нових підходів до управління інноваційним розвитком підприємств з урахуванням чинника економічної безпеки, обумовлюючи пошук безпекоорієнтованих управлінських інструментів для визначення взаємозв'язку та використання взаємовпливу інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства.

Відповідно, проблематика управління економічною безпекою підприємств протягом останнього десятиріччя стала предметом багатьох наукових досліджень, зокрема, вітчизняних вчених О. Барановського, І. Бланка, М. Бондаря, Т. Васильціва, Л. Гнилицької, А. Єпіфанова, Г. Козаченко, Т. Лепейко, О. Ляшенко, Ю. Лисенка, О. Мельник, В. Мунтіяна, І. Отенко, В. Пономаренка, Ю. Погорелова, А. Сухорукова, І. Хоми, С. Шкарлета. Методологія управління інноваційною діяльністю та інноваційним розвитком ґрунтовно розкрита у працях вітчизняних вчених О. Амоши, Б. Буркинського, Є. Бельтюкова, А. Бутенка, М. Войнаренка, В. Гейця, А. Гриньова, В. Гриньової, В. Захарченка, С. Ілляшенка, О. Кузьміна, Є. Лазаревої, О. Лапко, П. Микитюка, П. Перерви, Н. Подольчака, Н. Рудь, Л. Смоляр, Л. Федулової, С. Філіппової, С. Харічкова, Н. Чухрай.

Проте, економічна безпека підприємства та його інноваційний розвиток як об'єкти управління досі досліджуються здебільшого відокремлено один

від одного. Аспекти такого комплексного безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислових підприємств майже не розглянуті в теорії управління підприємствами, а на практиці промислові підприємства застосовують здебільшого окремі інструменти управління розвитком, що враховують вплив чинника економічної безпеки. Це обумовлює об'єктивну необхідність розроблення теоретико-методологічних засад безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислових підприємств, практичне запровадження яких сприятиме підвищенню рівня економічної безпеки промислових підприємств в процесі та в результаті їх інноваційного розвитку. Актуальність указаних питань зумовила вибір теми дисертаційної роботи, визначила її мету та задачі.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано у відповідності до планів науково-дослідних робіт Одеського національного політехнічного університету в рамках *держбюджетних тем*: «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації промислового сектору економіки України» (номер державної реєстрації 0106U013171, 2007-2009 рр.), де автором розроблено концептуальні засади формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємств; «Розробка теоретико-методологічних засад формування системи управлінського обліку та аналізу на рівні окремого підприємства, що інтегрується з обліково-аналітичною системою регіону» (номер державної реєстрації 0109U002625, 2008-2011 рр.), де автором запропоновано систематизацію інструментарію фінансового аналізу та методичні рекомендації з його удосконалення та застосування в системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства; «Організаційно-економічне забезпечення комерціалізації результатів науково-технічних досліджень вищих навчальних закладів та їх наукових підрозділів, що сприяють інноваційному розвитку України» (номер державної реєстрації 0109U008455, 2010-2012 рр.), де автором обґрунтовано концептуальні засади формування

та методичний підхід до оцінювання інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислових підприємств; «Розробка теоретико-методологічних засад формування системи економічної безпеки підприємств структуроформуючих галузей реального сектора економіки з використанням чинника вартості» (номер державної реєстрації 0112U002912, 2011-2014 рр.), де автором запропоновано методичний підхід до оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємств реального сектору економіки в процесі їх інноваційного розвитку; «Методологія та управлінський інструментарій забезпечення економічно-безпечного інноваційного розвитку підприємств промислового сектора на основі інтеграції освіти, науки та виробництва» (номер державної реєстрації 0115U000408, 2015-2017 рр.), де автором обґрунтовано необхідність синтезованого системного управління інноваційним розвитком та економічною безпекою промислових підприємств, розроблено концептуальні засади та термінологічний апарат управління економічно-безпечним інноваційним розвитком промислового підприємства. Теми відповідають напряму Одеського національного політехнічного університету, що входить до переліку пріоритетних тематичних напрямів ВНЗ та наукових установ, затверджених наказом МОНмолодьспорту України № 535 від 07.06.2011 р. (п. 4.1.11 додатку до наказу); при виконанні *госпдоговірних тем*: «Розробка заходів з удосконалення системи бухгалтерського та управлінського обліку та аналізу на ПП «Злагода» (№ 1600-82, 2009 р.), де автором розроблено рекомендації з облікової політики, організації управлінського обліку та аналізу, «Розробка заходів з формування системи управління розвитком підприємства та її інструментально-методичного забезпечення» (№ 1644-82, 2011-2013 рр.), де автором розроблено рекомендації щодо обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовою та інтелектуальною складовими розвитку підприємства, «Формування системи моніторингу інтелектуального капіталу підприємства» (№1662-82, 2012-2013 рр.), де автором розроблено концептуально-методологічні засади формування системи моніторингу

інтелектуального потенціалу розвитку підприємства та її інструментально-методичного забезпечення (довідка № 3327/82-07 від 29.12.2014 р.). У виконанні тем №0106U013171, №0112U002912, №0115U000408, №1600-82, №1644-82 дисертант приймав участь як провідний виконавець.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає в розробленні теоретико-методологічного базису та методичних положень і рекомендацій щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком вітчизняних промислових підприємств.

Досягнення мети роботи обумовило необхідність вирішення таких завдань:

– визначити зміст і зв'язок основних категорій і понять, що висвітлюють інноваційний розвиток та економічну безпеку промислового підприємства;

– дослідити зв'язки інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства як об'єктів управління, обґрунтувати їх типологію та управлінську взаємодію;

– обґрунтувати доцільність, змістовність та завдання безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, розробити його концепцію та модель;

– узагальнити методологічні підходи, методи і моделі, застосовні для безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та розробити його методологічний базис;

– систематизувати методи та моделі аналізування зовнішніх умов та внутрішнього середовища інноваційного розвитку, оцінювання економічної безпеки промислового підприємства;

– розробити класифікаційні засади безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства;

– дослідити середовище та визначити тенденції інноваційного розвитку промислових підприємств; оцінити тенденції економічного розвитку та ознаки його інноваційності, рівень економічної безпеки; визначити

передумови впровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах Одеського регіону;

– обґрунтувати механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та його інформаційно-аналітичне забезпечення, розробити відповідні концептуальні моделі;

– обґрунтувати інтелектуальну складову інноваційного розвитку промислових підприємств як об'єкт безпекоорієнтованого управління та запропонувати концептуальну модель комплексного оцінювання інтелектуального капіталу;

– запропонувати нові підходи до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, обґрунтувати концептуальну модель та методологічний базис;

– розробити багатофункціональне методичне забезпечення процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та відповідні рекомендації;

– розробити систему аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства;

– розробити методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства та відповідні рекомендації.

Об'єктом дослідження є процес безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислових підприємств.

Предмет дослідження складають теоретико-методологічні і методичні засади безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислових підприємств та прикладні аспекти його запровадження.

Методи дослідження. Методологія дослідження побудована на основі синтезу загальної теорії систем, теорій економічного розвитку, інноватики, безпекознавства та економічного аналізу.

Для вирішення поставлених завдань застосовано такі *методи*: *морфологічний, семантичного аналізу і синтезу, дуальний підхід* – для обґрунтування понятійного апарату безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та його семантичного кола; *діалектики, емпіричних досліджень, системного аналізу* – у дослідженні зв'язків і управлінської взаємодії інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства та їх типології; при обґрунтуванні доцільності, змістовності та завдань безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, *монографічного обстеження та узагальнення* – для узагальнення методологічних засад та розробленні методологічного базису, систематизації методів та моделей аналізування зовнішніх умов та внутрішнього середовища інноваційного розвитку, оцінювання економічної безпеки промислового підприємства; обґрунтування інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислових підприємств як об'єкту безпекоорієнтованого управління, систематизації та удосконалення підходів до її оцінювання; *економіко-статистичного аналізу, кластерного аналізу, економічного фінансового аналізу, інструментів Microsoft Excel* – при дослідженні інноваційного розвитку промислових підприємств, оцінці тенденцій економічного розвитку та ознак його інноваційності, рівня економічної безпеки та визначенні передумов впровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах; *нечіткої логіки* – при розробленні рекомендацій щодо визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства; *абстрактно-логічний метод, системний, функціональний, інтеграційний підходи, метод логіко-змістовного моделювання* – при розробленні концептуального базису та моделі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, обґрунтуванні механізму та розробленні відповідних концептуальних моделей безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком

промислового підприємства та його інформаційно-аналітичного забезпечення, *формалізації* та *систематизації* – при обґрунтуванні концептуального та методологічного базису формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та розробленні методичного забезпечення цього процесу та системи аналітичних інструментів; *графічний* – для наочного відображення теоретичних та практичних положень дисертаційної роботи.

Інформаційну базу дослідження склали праці вітчизняних і зарубіжних вчених, фахівців-практиків з проблематики управління розвитком, інноваційною діяльністю та інноваційним розвитком підприємств, економічною безпекою, інструментального забезпечення управління, чинне законодавство, дані державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області, дані звітності промислових підприємств, результати власних досліджень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробленні та науковому обґрунтуванні теоретико-методологічного базису, методичних положень і рекомендацій щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком вітчизняних промислових підприємств.

Найбільш вагомими результатами, що становлять наукову новизну, є такі:

вперше:

–обґрунтовано типологію зв'язків інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства: а) їх ієрархічних відносин та управлінської взаємодії: у прямому напрямку, де інноваційна діяльність та розвиток є засобом забезпечення економічної безпеки як мети управління, та у зворотному, де економічна безпека підприємства є його необхідною передумовою та складовою інноваційного потенціалу; б) конструктивного або деструктивного типів впливу за кожним напрямом, де останній враховує ймовірність порушення стану економічної безпеки внаслідок погіршення ринкових позицій підприємства при відсутності інноваційної активності, або

впливу загроз і ризиків, властивих інноваційній діяльності, і тих, що виникають внаслідок її успішного здійснення та високих темпів економічного зростання підприємства;

– запропоновано концепцію безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, яка з позицій системного та інтеграційного підходів розкриває його доцільність як виду управлінської діяльності в системі управління інноваційним розвитком, спрямованого на забезпечення задовільного рівня економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку, містить концептуальні положення щодо: елементів системи, цілей, задач, об'єктів, принципів, механізму, ресурсного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, та його концептуальну модель, що висвітлює їх зв'язки;

– розроблено концептуальну модель механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства як циклічного ланцюга сукупності локальних функціональних управлінських механізмів, де ключову роль відведено інформаційно-аналітичному забезпеченню, утвореному аналітичним механізмом, що є підґрунтям забезпечення інших, та концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства;

– розроблено концептуальний базис та методологічні положення щодо формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства за підходом тримірної інтеграції методологій управління економічним розвитком, інноваційною діяльністю та економічною безпекою промислового підприємства через призму методології економічного аналізу, а також визначено: а) сутність і послідовність процесу, завдань та складових його забезпечення; б) сукупність обґрунтованих методологічних підходів та принципів, які

враховують особливості об'єктів безпекоорієнтованого управління, завдань його аналітичного забезпечення;

удосконалено:

– методологічні засади управління інноваційним розвитком промислового підприємства за рахунок розроблення та обґрунтування методологічного базису безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, відмінністю якого є систематизація методологічних підходів та методів за ознакою застосовності їх для безпекоорієнтованого управління, надання переваги методам системності, стратегічності, індикативності, превентивності та антисипативності, інтеграційному підходу та принципу вибіркової інтеграції методологій управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства – через спільні цільові орієнтири розвитку та управління ризиками на рівні цілей, завдань, принципів, методів, інструментів;

– науково-методологічне підґрунтя дослідження середовища та тенденцій інноваційного розвитку промислових підприємств, що на відміну від існуючих, поєднує оцінювання тенденцій економічного розвитку, ознак його інноваційності та рівня економічної безпеки, визначає передумовами впровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах: низький рівень економічної безпеки підприємств будь-якого розміру, стратегічної важливості, технологічного укладу; незадовільні результати діяльності, недостатність чинників економічного розвитку, обумовлену низькою інноваційною активністю або неефективністю інноваційної діяльності; низький потенціал інноваційного розвитку внаслідок низького рівня економічної безпеки;

– теоретичні засади інтелектуалізації інноваційного розвитку промислових підприємств за рахунок обґрунтування його інтелектуальної складової як об'єкту безпекоорієнтованого управління у складі тріади інтелектуальних ресурсів, інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу, та методичний підхід до комплексного оцінювання

інтелектуального капіталу, концептуальна модель якого відрізняється тим, що передбачає загальну та структурну оцінку на засадах інтегрального та поелементного підходів;

– методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства, який, на відміну від існуючих, застосовує адаптовану модель нерівності «золотого правила економіки підприємства» для оцінки ознаки його економічного розвитку за динамікою ключових фінансових показників; містить рекомендації щодо визначення: а) інтегрального показнику економічного розвитку промислового підприємства; б) рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства за дискретно-дескриптивною шкалою, та в) зони виникнення ризиків інноваційного розвитку підприємства, яка відповідає дуже високому рівню економічної безпеки інноваційного розвитку;

– методичні засади інформаційно-аналітичного забезпечення управління промисловим підприємством за рахунок обґрунтування методичного підходу та рекомендацій щодо багатofункціонального методичного забезпечення процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, відмінності якого утворюють дуальний та двовекторний підхід, специфічні принципи суттєвості, одновекторної спрямованості, об'єктивності, поєднання статичних та динамічних показників, врахування чинників зовнішнього впливу;

– аналітичний інструментарій управління інноваційним розвитком промислового підприємства та науково-методичний підхід до його використання шляхом розробки: 1) системи аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємств, відмінністю якої є наявність: а) аналітичної, облікової та оцінювальної складових; б) трьох підсистем показників: економічного розвитку підприємства, активізації інноваційної діяльності, розвитку

інноваційного потенціалу, які відрізняються змістовністю об'єктів за рівнями деталізації аналізу; 2) відповідного переліку інформаційних джерел та критеріїв, методик розрахунку інтегральних показників; 3) рекомендацій щодо оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства за розробленою системою показників;

набули подальшого розвитку:

– теоретико-методологічні засади аналізування та оцінювання економічних процесів, відмінною ознакою яких є обґрунтування: а) застосування різновидів фінансового підходу до оцінки економічної безпеки підприємства (фінансово-індикативного, фінансово-стійкісного, вартісно-орієнтованого, фінансово-ризикового); б) методологічних засад оцінювання економічної безпеки підприємств, які обрали інноваційний шлях розвитку, на засадах фінансово-ризикового підходу; в) методів та моделей аналізування стану та розвитку внутрішнього середовища промислового підприємства на засадах фінансового підходу та зовнішніх умов його інноваційного розвитку з врахуванням чинника економічної безпеки; г) методів оцінювання економічної безпеки підприємства, де ітерації процедури оцінювання визначають цілі формування та застосування аналітичних інструментів;

– класифікаційні засади управління інноваційним розвитком промислового підприємства за рахунок класифікації: а) ознак інноваційного розвитку, які, на відміну від існуючих поглядів, поєднують ознаки економічного розвитку та його інноваційності зі складовими інноваційного розвитку, що на противагу існуючим, визначені за балансовим підходом та містять фінансову, матеріальну та інтелектуальну складові, що визначає напрямки його декомпозиції як комплексного об'єкта управління; б) інноваційних загроз та ризиків промислового підприємства, яка, на відміну від існуючих, разом з ризиками інноваційної діяльності (інноваційного розвитку-процесу) містить ризики інноваційного розвитку-результату, що розширює їх змістовну характеристику;

– *категорійно-понятійний апарат управління інноваційним розвитком підприємства* шляхом визначення: а) *інноваційного розвитку підприємства з ознаками безпеки*, що синтезує явища інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства як об'єкти управління, розглядаючи їх з позицій підходів: динамічного – як умовно економічно-безпечний інноваційний розвиток підприємства, статичного – як економічну безпеку інноваційного розвитку підприємства; б) *семантичного кола понять*: інноваційного розвитку промислового підприємства та його інтелектуальної складової, економічної безпеки, інноваційного потенціалу, інноваційних ризиків підприємства.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність результатів дисертації полягає у розробленні науково-обґрунтованих, методично-завершених рекомендацій щодо запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та його аналітичних інструментів, які дозволяють керівництву підприємства удосконалити процес управління його інноваційним розвитком, оцінити загрози та ризики. Результати *впроваджено* у: Корпорації виробничих та комерційних підприємств «Союз» (довідка № 725 від 29.12.2014 р.), ТОВ «Югметаллсервис» (№ 13-в від 22.10.2014 р.), ПАТ «Одескабель» (довідка № 6 від 19.01.2015 р.), ТОВ «С-інжиніринг» (довідка № 1 від 12.03.2015 р.), ТДВ «Первомайськдизельмаш» (довідка № 000357 від 19.03.2015 р.), КНЦ «Політех-консалт» Одеського національного політехнічного університету МОН України (довідка № 3328/82-07 від 29.12.2014 р.); та *передано до впровадження* ТОВ «Науковий парк ОНПУ» (довідка № 1-04 від 10.02.2015 р.) для використання у поточної діяльності.

Окремі результати передано до впровадження департаменту аналітики та контролю Одеської міської ради для використання у моніторингу результатів фінансово-господарської діяльності промислових підприємств м. Одеси (лист № 067-04 від 25.01.15 р.) та Головному управлінню статистики в

Одеській області (№ 067-05 від 25.01.15 р.) для підготовки зведеної статистичної інформації щодо інноваційної діяльності промислових підприємств Одеської області.

Результати дисертації використано в навчальному процесі Одеського національного політехнічного університету МОН України: у навчально-методичних матеріалах з дисциплін «Статистика», «Аналіз фінансової звітності», «Стратегічний аналіз», «Фінансовий аналіз», «Обліково-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства», «Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою» та в дипломному проектуванні (довідка № 7/82-06 від 12.01.2015 р.); Вінницького національного технічного університету МОН України: при підготовці навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Інноваційний менеджмент», «Економічне обґрунтування інноваційних рішень», «Економічна діагностика» (довідка № 1-10-57-від 22.12.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід щодо формування та запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком вітчизняних промислових підприємств. Всі наукові результати, викладені в дисертації, одержано автором особисто і відображено у наукових публікаціях. З наукових праць, виданих в співавторстві, у роботі використані лише ті положення, що складають індивідуальний внесок автора. Конкретний внесок здобувача в цих роботах зазначений в авторефераті у переліку публікацій за темою дисертації. В даній роботі матеріали і висновки кандидатської дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертації доповідались та обговорювались *на 20 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях*, найбільш вагомими з яких: III, VI-VIII Всеукраїнські науково-практичні інтернет-конференції «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України» (м. Одеса, 2009, 2012, 2013, 2014 рр.); III, V міжнародні науково-практичні інтернет-

конференції «Проблеми ринку та розвитку регіонів України в 21 столітті» (м. Одеса, 2012, 2014 рр.); V, VIII Міжнародні конференції «Стратегія якості в промисловості і освіті» (Болгарія, м. Варна, 2009, 2012 рр.); V міжнародна науково-практична конференція «Дослідження та оптимізація економічних процесів» (м. Харків, 2006 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу й аудиту в умовах модернізації економіки» (м. Донецьк, 2008 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення в системі фінансово-економічної інформації» (м. Миколаїв, 2010 р.); Міжнародна конференція «Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України» (м. Одеса, 2010 р.); VI Міжнародна конференція «Perspektywiczne orgasowania sa nauka i technikami» (м. Пшемишль, Республіка Польща, 2010 р.); XIV Всеукраїнська науково-методична конференція «Проблеми економічної кібернетики 2011» (м. Одеса, 2011 р.); Міжнародна українсько-японська конференція з питань науково-промислового співробітництва (м. Одеса, 2013 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Економіка: реалії часу і перспективи» (м. Одеса, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи економічної інтеграції: бачення наукової молоді» (м. Одеса, 2014 р.); X Міжнародна науково-практична конференція «Динаміка наукових досліджень» (м. Пшемишль, Республіка Польща, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Реформування економіки України: ефективне виробництво, конкурентні регіони, макроекономічна рівновага» (м. Київ, 2014 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економіка та управління підприємствами, регіонами і країнами в умовах ризиків» (м. Чернігів, 2014 р.).

Публікації. За результатами досліджень опубліковано 58 наукових праць, з них: 9 монографій, у тому числі 2 – одноосібні; 24 статті у фахових виданнях України, у тому числі 11 статей у виданнях, що включені в міжнародні наукометричні бази; 1 стаття – у міжнародних журналах; 20 – доповідей і тез доповідей у матеріалах наукових конференцій; 2 – навчальних

посібника. Отримано 2 авторських свідоцтва на твір. Загальний обсяг публікацій складає 158,51 д.а., з яких 98,26 д.а. належать особисто автору.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел з 471 найменування на 51 сторінці, 13 додатків на 85 сторінках. Повний обсяг дисертації – 605 сторінок, з них 405 сторінок основного тексту. Робота містить 126 таблиць, з яких 42 займають 57 повних сторінок, 46 рисунків, з яких 7 займають повні сторінки.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1 Інноваційний розвиток промислового підприємства як категорія та об'єкт управління: ретроспективний аналіз підходів

Інноваційному розвитку підприємства присвячена значна кількість наукових праць, у яких досліджено різні стратегії та методи забезпечення інноваційного розвитку, а також його вплив на процеси, пов'язані з розвитком економіки країни й регіонів, галузей та окремих підприємств. Всі вони спираються на широкий категоріально-понятійний апарат, де ключова категорія інноваційного розвитку тісно пов'язується з суміжними поняттями розвитку, інновацій, інноваційної моделі, інноваційної діяльності, інноваційного процесу, інноваційного потенціалу тощо. Отже визначення сутності інноваційного розвитку промислових підприємств як явища та об'єкта управління внаслідок відсутності усталених підходів потребує дослідження та систематизації зазначених елементів його семантичного кола.

Велике значення з точки зору обґрунтування загальнотеоретичних засад інноваційного менеджменту й сутності та ролі інновацій в економіці підприємств мали праці Й. Шумпетера [1-4], П. Друкера [5,6], Б. Санто [7], Б. Твісса [8]. Результати досліджень інноваційної діяльності підприємств та питання, що стосуються проблематики управління їх інноваційним розвитком, останнім часом висвітлювалися в наукових публікаціях Є. Бельтюкова [10-12], І. Бланка [13-14], В. Гейця [15-18], В. Гриньової [19-22], І. Грузнова [23], В. Захарченка [24-26], С. Ілляшенка [27-30], О. Кузьміна [31-39], О. Лапко [40-43], М. Меркулова [24-26,44], Н. Чухрай [45-47], Л. Федулової [48-54], С. Філіппової [55-59], С. Харічкова [60-62].

Однак, незважаючи на названі дослідження, нині ще не сформувалося єдиного чіткого визначення поняття «інноваційний розвиток підприємства»,

який в багатьох публікаціях достатньо часто ототожнюють із поняттям його розвитку в цілому. Втім, відмінною рисою інноваційного розвитку підприємства від розвитку взагалі, є саме його інноваційність.

Слово «інноваційний» є похідним від терміна «інновація» (нім. innovation), що у науковий лексикон вперше увів Й. Шумпетер [1-4], і який у буквальному перекладі означає втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу. Сучасна інноваційна теорія використовує різні категорії і визначення: новація, інновація, нововведення, часто використовувані як синоніми, що не відповідає їх дійсному змісту. Незважаючи на численні нароби у світовій та вітчизняній теорії інноватики досі немає однозначного визначення інновацій.

В деяких енциклопедичних джерелах наводяться два значення поняття «інновація»: 1) вкладення коштів в економіку, що забезпечує зміну техніки та технології; 2) нова техніка, технологія, що є результатом досягнень науково-технічного прогресу [63]. Поряд із таким техніко-технологічним трактуванням у наукових дослідженнях та нормативно-правовій базі трапляються інші підходи до визначення змісту інновацій.

Вчені по-більшості характеризують інновації залежно від об'єкта та предмета свого дослідження: сьогодні лише в вітчизняній теорії інноватики та інноваційного розвитку вже існує близько ста різних визначень категорій інновацій. Дослідження еволюції цієї категорії викладено в працях [48,49]. В додатку А (табл. А.1) наведено далеко невичерпний перелік існуючих тлумачень поняття «інновація» в нормативних та наукових джерелах ([1-8, 24, 25, 31, 55, 57, 64-101]), систематизованих за хронологією та походженням (зарубіжні школи інноватики, радянська та російська школи інноватики, вітчизняна школа інноватики), дослідження яких свідчить про розширення змісту та складу поняття інновацій в ході його еволюції.

З узагальнення видно, що у сучасних наукових джерелах домінують два підходи щодо визначення інновації: 1) *статичний*, де інновація виступає як продукт, коли вона виступає результатом інноваційного процесу у вигляді

нової техніки (продукції), технології або методу, що впроваджується на ринку; 2) *динамічний*, де інновація виступає як процес, коли в динаміці розглядається процес, що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових виробів, технологій, принципів замість існуючих.

Можна також виділити *вузький та широкий підходи* до визначення інновацій: 1) згідно з першим інновація ототожнюється з новою технікою, технологією, промисловим виробництвом (Б. Твісс, Б. Санто, Ю. Яковець, В. Хіппель, Х. Рігс та ін.); 2) згідно з другим інновації розглядаються як прибуткове використання ідей, винаходів у вигляді нових продуктів, послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного характеру (Д. Бессант, П. Друкер, Ю. Морозов, М. Портер, К. Павітт, Д. Тідд).

Достатня різносторонність тлумачень інновацій сучасною наукою та практикою свідчить про їх різне якісне наповнення, що, в свою чергу, вимагає класифікації інновацій за певними якісними ознаками. Втім, підходи до класифікації інновацій у нормативному полі та наукових джерелах також різняться. В «Керівництві Осло» [64, 65], що є визнаним міжнародним стандартом з дослідження інновацій, визначені чотири типи інновацій, що характерні для діяльності підприємств: продуктові, процесні, організаційні та маркетингові. Продуктові інновації передбачають значні зміни у властивостях товарів та послуг, що виробляються. Процесні інновації передбачають значні зміни в методах виробництва та постачання. Організаційні інновації відносяться до сфери впровадження нових організаційних методів, як то зміни в діловій практиці, організації робочих місць або в зовнішніх зв'язках підприємства. Маркетингові інновації містять реалізацію нових методів маркетингу (зміни дизайну та упаковки продукту, його просуванні і розміщенні, методів встановлення цін на товари і послуги).

В. Захарченко [25] наводить розширену класифікацію інновацій за 5-ма критеріями: 1) за сферою діяльності підприємства: а) інновації на вході в

підприємство як систему; б) інновації на виході з підприємства; в) інновації структури підприємства; 2) за змістом інновацій: технологічні, виробничі, економічні, торговельні, соціальні, управлінські; 3) за інтенсивністю інноваційних змін: інновації нульового порядку, першого порядку (кількісна зміна), другого порядку (перегрупування чи організаційні зміни), третього порядку (адаптаційні зміни), четвертого порядку (новий варіант), п'ятого порядку (нове покоління), шостого порядку (новий вид), сьомого порядку (новий рід); 4) за рівнем сприйняття: абсолютна, відносна, умовна чи суб'єктивна новизна; 5) за причинами виникнення: реактивні та стратегічні.

Г. П'ятницька [102] пропонує умовно об'єднувати інновації у такі три групи, де інновація виступає як: 1) певний об'єкт або результат управління чи діяльності; 2) процес або сукупність заходів; 3) поєднання декількох змістових компонентів (комплексний або багатовимірний підхід). Проте, визначає, що незалежно від підходу до визначення поняття «інновація» його специфічний зміст завжди пов'язаний із тими чи іншими змінами в організації.

Л. Антонюк, А. Поручник, В. Савчук [98] пропонують розглядати інновації також з трьох позицій: 1) як зміни (Й. Шумпетер, Ю. Яковець); 2) як процес (Д. Тідд, Д. Бессант, К. Павітт, Б. Твісс, Б. Санто, українські економісти І. Школа, І. Будникевич, О. Лапко, Д. Черваньов, Л. Нейкова); 3) як результат (Х. Рігс, В. Хіппель, Р. Фатхутдінов, С. Покропивний). Отже, *вони трактують інновацію як процес, або як явище, або як кінцевий результат діяльності, або як особливий вид діяльності, що відповідає цілям конкретного дослідження.*

Спираючись на представлені вище, а також наведені у інших джерелах [20, 29, 103-107] трактування змісту поняття «інновація» можна погодитись з висновком В. Найдюк [108], що всі їх можна умовно об'єднати у три групи, в яких інновації – це: 1) результат винахідництва; 2) процес якісних змін; 3) інструмент для створення нових можливостей.

Саме в цих ознаках інновацій проявляється їх спорідненість з категорією розвитку, зміст якої, на думку фахівців [102], в цілому пов'язаний як із

якісними, так і з кількісними змінами, а його етимологія найкраще розкривається через поняття «процес» (лат. processus – просування).

Слово «розвиток» походить від дієслів «розвивати», «розвинути», що є калькою німецького «entwicklung», що, у свою чергу, калькулює латинське «evolutio» – еволюція (від evolvo – розгортання). Змістовне наповнення поняття «розвиток» в аспекті економічних систем та організацій достатньо глибоко дослідили С. Мочерний [109] та Г. П'ятницька [110]. Можна погодитися з [101], що поняття «розвиток» базується на таких ключових тезах: розвиток – це: а) процес, що припускає наявність тимчасової шкали для об'єктів; б) якісна зміна, тобто набуття системою нових властивостей, та її здатність змінювати свій склад і структуру; в) необоротний процес, що говорить про нездатність системи у процесі зміни перейти в один із попередніх станів, оскільки вона існує в тимчасовій шкалі (навіть, якщо її внутрішня структура не зміниться, то у будь-якому випадку відбудеться зміна її зовнішнього середовища); г) процес, підвладний певним законам; д) керований процес.

Отже, «інноваційний» – це той, що характеризує результат винахідництва, а також пов'язаний із процесом якісних змін та спрямований на створення нових можливостей, а «інноваційність» може означати уміння генерувати нові рішення, ідеї та створювати унікальні способи їх об'єднання та доповнення».

Інноваційний розвиток – це економічний розвиток (розвиток економічної системи), що має ознаки інноваційності.

Формування теорій інноваційного розвитку розпочалося ще в другій половині XIX століття, та в сучасному вигляді є результатом праці усіх, хто досліджував економічний розвиток суспільства та економіки, у процесі якого було виявлено нерівномірність темпів економічного зростання [26].

Теорії та моделі економічного зростання на інноваційному факторі пов'язували економічну динаміку безпосередньо з процесами створення інновацій та їх впровадження. Водночас, теорії інноваційного розвитку вважали, що економічне зростання у часі є нерівномірним: поява принципово

нової технології у певній галузі є підставою розвитку багатьох споріднених галузей шляхом утворення низки вторинних інновацій. За принципової новизни інновація може стати основою нової фази економічного зростання (інформаційні технології). Поширення інновацій збільшує загальний економічний результат і прискорює темпи розвитку економіки в цілому. Однак, при цьому зменшується економічна віддача від їх комерціалізації для окремого підприємства. Це змушує підприємство шукати нові способи задоволення потреб споживачів, оскільки життєвий цикл інновації завершується з появою її досконалішого замітника.

У процесі формування сучасних уявлень про природу економічного зростання і роль інноваційних чинників у ньому відбувалася зміна парадигм, узятих науковцями за основу своїх теорій [111]. *Парадигма* (грец. *paradeigma* – взірець) – система поглядів на явище, яка ґрунтується на певному ключовому елементі; усіма визнані наукові досягнення, що протягом певного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем та їх розв'язок; деякі усталені приклади фактичної практики наукових досліджень – приклади, що включають закон, теорію, їхнє практичне застосування і необхідне обладнання, – в сукупності дають нам моделі, з яких виникають конкретні традиції наукового дослідження. [112-114].

Ранні теорії циклічного економічного зростання підтримували *технологічну парадигму*, яка причиною циклічного розвитку вважала зміну поколінь техніки та інфраструктури, що обслуговувала даний технологічний устрій. Нові зразки техніки і нова технологія, згідно парадигми, з'являються внаслідок «вільного польоту думки» науковців та винахідників, які наукові дослідження здійснюють лише для задоволення власної цікавості. Якщо винахідник зуміє переконати власників капіталу у перспективності інновації, то вона змінить традиційну технологію, в іншому випадку – залишиться незатребуваною. Тобто слабка ланка цієї парадигми – це нерозуміння причин перспективності технічної інновації та інвестування підприємцями капіталу у її впровадження.

Техніко-економічну парадигму економічного розвитку сформували дослідження Й. Шумпетера і його послідовників, які доповнили попередню парадигму висновками про причини зміни технологій, якою обґрунтували не фізичне зношення, а зменшення норми прибутку підприємців внаслідок тривалого використання певної технології та її поширення. Відомо, що за підприємцями, які першими ризикують, застосовуючи інновації, останні починають використовувати й інші, впевнившись у здатності інновацій збільшити віддачу від капіталу. В межах нової технології виникають поліпшувальні інновації, які дають змогу нарощувати прибуток. Однак можливості будь-якого нового напрямку у техніці врешті-решт вичерпуються – у галузі настає економічний спад. Це вимагає від підприємств радикальних змін: значно більше коштів спрямовується на пошук принципово нових технологічних чи організаційних рішень.

Концепція техніко-економічної парадигми виходить з того, що технологічні зміни випереджають зміни інституційної структури держави, яка є інертною через притаманний їй консерватизм інтересів. Період кардинальних змін соціально-економічної структури є періодом становлення техніко-економічної парадигми, яка відповідає новим принципам управління в різних сферах, що стають загально визнаними для нової фази розвитку. Це триває 48-68 років, що відповідає довгій хвилі М.Кондрат'єва. Зміна парадигми має ознаки загальної техніко-управлінської революції, яка зумовлює ефективнішу систему суспільно-економічного устрою. Життєвий цикл техніко-економічної парадигми залежить від дії ключових факторів і галузевих особливостей. *Ключовим фактором парадигми* є нові технології і засоби виробництва, які впливають на зміну структури витрат, знижують відносну вартість одиниці корисного ефекту, створюють нові продукти, поліпшують якість традиційних продуктів. Техніко-економічні парадигми фактично є чинниками довгих хвиль М. Кондрат'єва.

Революційні технічні ідеї обумовлені загальними темпами НТП. Тому цикл «підйом – стагнація – спад – криза – поживлення – підйом» триває

майже 50 років. Його скорочення і зменшення тривалості кризового періоду можливе лише за умови частішого появлення нових ідей шляхом залучення у сферу знань більшої кількості генераторів ідей, створення інноваційного середовища безперервного продукування та його інфраструктури, де відкриття випробовуються практичним застосуванням. Таке середовище починає генерувати власну динаміку, приваблюючи знання, таланти й інвестиції звідусіль (наприклад, у Силіконовій долині в 1970-х роках ХХ ст.).

Більшість центрів інформаційно-технічної революції зосереджені у метрополісах, здатних синергійно підсилювати результати інноваційного пошуку завдяки взаємодії знань та інформації. Така здатність пов'язана із промисловим виробництвом і комерційним застосуванням інновацій, інтелектуальною та економічною могутністю метрополіса. Адже для реалізації інновації необхідні відповідні: інституційне та індустриальне середовище; кваліфікація для концептуального вирішення технологічної проблеми; економічна ментальність; мережа виробників та користувачів, що можуть обмінюватися досвідом у процесі творення базисної інновації.

Усвідомлення цього зумовило появу *техно-соціо-економічної парадигми* [111], яка визначала, що процес наукових відкриттів, технологічних інновацій і їх соціальних застосувань знаходиться під впливом багатьох факторів. Кінцевий результат процесу залежить від взаємодії усіх чинників, у тому числі індивідуальної винахідливості та підприємницьких здібностей.

Науковий пошук останніх років підтвердив, що ключовим фактором економічного розвитку стає людський капітал, трансформований у нові знання. Збільшення кількості працівників, що працюють з інформацією, обумовило створення технологій її швидкого і системного опрацювання, появи інформаційних та інтелектуальних технологій, які швидко розповсюдилися у світі, прискорюючи технологічний пошук та розширюючи зону технологічних змін на тлі диверсифікації їх джерел.

Інформаційні технології прискорили темпи НТП та перебіг соціальних процесів. Це стосується мобільності, застосування знань, поліпшення якості

життя. Масовий характер міграційних процесів, «відтік умів» із країн з низьким рівнем соціального забезпечення зменшує інтелектуальний потенціал таких країн, закріплюючи їх технологічне відставання. Вищий інтелектуальний потенціал працівників підприємств напрацьовує більше інноваційних рішень, відповідно підприємство гнучкіше і мобільніше реагуватиме на сигнали зовнішнього середовища, зміну запитів споживачів, зберігаючи свої конкурентні переваги й отримуючи достатній прибуток для подальшого розвитку. З огляду на це держава повинна створити такі умови, щоб інноваційний пошук підприємців заохочувався.

Роль держави у формуванні сприйнятливості економіки до інновацій істотна, оскільки вона може гальмувати або прискорювати технологічний розвиток, визначаючи свою історичну еволюцію і соціальні зміни. Визнання ролі соціальних інститутів у процесі технологічних змін є важливим висновком техно-соціо-економічної парадигми. Здатність держави досягти світового технологічного рівня залежить від досконалості її соціальних інститутів, які підтримують прагнення громадян до поліпшення свого життя, заохочуючи їх активність у здобутті та застосуванні нових знань. Держава, гальмуючи, прискорюючи чи очолюючи технологічні інновації, стає вирішальним фактором усього процесу розвитку, який організовує соціальні та культурні сили, що домінують у країні.

Отже, основні концептуальні напрями техно-соціо-економічної парадигми інноваційного розвитку можна визначити таким чином (табл. 1.1).

В рамках означених парадигм розвивались й різні теорії економічного та інноваційного розвитку. Так, В. Захарченко, Н. Корсікова, М. Меркулов [25; С.21-23] визначають 11 теорій інноваційного розвитку з 1860 р., зокрема: 1) теорії циклічного економічного розвитку, до яких віднесено теорію циклічних криз К. Маркса, теорію «довгих хвиль» М. Кондрат'єва; 2) інноваційні теорії технологічних змін, до яких віднесено: теорію інноваційного розвитку Й. Шумпетера, де вперше введено термін «інновації», дослідження С. Кузнеця, неокласичну теорію нововведень

Г. Менша, Р. Фостера, концепції формування технологічних систем і дифузії нововведень К. Фрімена, Дж. Кларка, Л. Суїте, концепцію технологічних систем Д. Львова, С. Глаз'єва; 3) сучасні концепції інноваційного розвитку, до яких віднесено теорію технологічного розриву М. Познера, теорію інтелектуальної технології Ф. Хайека, теорію інноваційної економіки і підприємницького суспільства П. Друкера, соціально-психологічну модель Х. Барнет, Є. Вітте, Е. Денісона.

Таблиця 1.1 – Концептуальні напрями техно-соціо-економічної парадигми інноваційного розвитку (джерело: складено та систематизовано автором на засадах джерел [24, 111, 113, 114])

Назва напрямку	Зміст напрямку
1	2
1. Управління змінами	Приблизно в 1970-х роках припинило існування так зване спокійне зовнішнє середовище, а на зміну йому прийшло мінливе, «турбулентне». Це змушує компанії швидко пристосовуватися до різних перетворень, швидко на них реагувати, передбачаючи їх і планувати з них вигоди.
2. Необхідність реформування соціальної сфери	Головний напрям реалізації – принцип «кадри вирішують усе», що своєю чергою припускає: <ul style="list-style-type: none"> – необхідність включення людського чинника до системи управління; – включення нового чинника ефективності – знання, тобто вирішальний вплив на ефективність праці роблять «працівники знання» – менеджери, інженери, техніки, фахівці; – базовий чинник у розвитку економіки – «норма накопичення мозку», темпи, якими країна «виробляє людей» з освітою, розвиненою уявою, ґрунтовними теоретичними знаннями й аналітичною майстерністю; – персонал починають розглядати як основний ресурс фірми, а не зайві витрати. З'явилася теорія управління людськими ресурсами, в які треба вкладати кошти.
3. Реінжиніринг	Припускає кардинальну перебудову на сучасній інформаційній і технологічній основі організації господарської діяльності та управління на підприємстві (організації). Сфера змін може бути найрізноманітнішою: організаційна структура, фінанси, система поставок, маркетинг, структура кадрів тощо.
4. Створення внутрішніх ринків корпорацій	Це перенесення закономірностей і принципів ринкового господарства на внутрішню діяльність компаній, на всі її підрозділи. З цією метою в межах підприємства створюються автономні підрозділи – бізнес-одиниці, які самостійно фінансують свою роботу, вступають на комерційній основі в партнерські відносини як з внутрішніми підрозділами компанії, так і зовнішніми організаціями. У центральних органах управління зосереджуються вирішення тільки питань стратегічного розвитку, пов'язаних з великими інвестиціями.
5. Розвиток і підтримка малих підприємств	Однак, як і раніше, актуальною залишається діяльність малих підприємств. Саме вони є наймобільнішими в умовах швидко змінюваного зовнішнього і внутрішнього середовища. Завдання малих підприємств – знизити рівень безробіття, розширити конкуренцію, оперативно реагувати на зміну попиту споживачів.

Продовження таблиці 1.1

1	2
6. Інтеграція процесів управління	В останні десятиліття у всьому світі поширюється тенденція до збільшення підприємств, що пов'язане з їхніми великими перевагами за умов жорсткої конкурентної боротьби. При цьому просте збільшення масштабів виробництва вже не відповідає вимогам сьогодення. Посилення темпів технологічного розвитку вимагає об'єднання зусиль підприємств і організацій різних сфер діяльності: виробництва, науки, фінансів, інфраструктури. Саме ці фактори сприяють появі нових організаційних форм підприємницької діяльності – різних горизонтальних і вертикальних, об'єднань, серед яких особливе місце посідають промислово-фінансові групи (ПФГ), технопарки, технополіси.
7. Нові вимірники ефективності управління	Цільовими показниками організаційних перетворень у практиці сучасного управління стали застосовуватися такі загальні характеристики діяльності фірми, як: <ul style="list-style-type: none"> – досягнення фінансової стабільності; – забезпечення фінансового зростання; – наявність інтелектуального капіталу; – задоволеність споживачів; – комплексність технологій – інвестиції в людський фактор тощо.
8. Розділення прав власності і функцій управління	Складність процесів управління привела до того, що власники контрольних пакетів акцій, не маючи належної компетенції і необхідного досвіду, змушені наймати професійних керівників з метою підвищення ефективності управління організацією.
9. Затвердження контрактних відносин у всіх формах власності	Конкуренція в державному секторі підтримується на рівні взаємодії держави з ринковими структурами за допомогою контрактних відносин, ринкового тестування та посиленням ролі конкурентного відбору пропозицій: перемагає той, хто запропонував найвигідніші для замовника контракти.
10. Посилення регулюючої ролі держави	Держава встановлює норми і правила економічних відносин. Посилення її ролі в діяльності підприємств виявляється у: <ul style="list-style-type: none"> – створенні сприятливого середовища для їх функціонування; – стимулюванні внутрішніх перетворень на підприємствах; – регулюванні умов конкуренції; – забезпеченні умов соціальної справедливості і першочергового задоволення загальнонаціональних потреб; – збільшенні витрат на науку і дослідні роботи; визначенні пріоритетних напрямів інвестицій тощо.

Однією з найсучасніших теорій (концепцій) інноваційного розвитку, яку деякі вчені вже називають його новою парадигмою, є *теорія «відкритих інновацій»* [115-121].

Генезис парадигм та теорій інноваційного розвитку наведено в табл.1.2. Стислий зміст сучасних теорій інноваційного розвитку наведено в

Додатку А (табл. А.2). Їх дослідження свідчать про відповідність теоріям суспільного розвитку, розкритим в працях Г. Спенсера, Дж. Гелбрейта, Д. Белла, Ю. Хаяши, Е. Тоффлера [126-134].

Таблиця 1.2 – Генезис парадигм та теорій інноваційного розвитку (джерело: систематизовано автором на засадах [24, 25, 115, 120-127])

Парадигми	Теорії інноваційного розвитку
1. Технологічна	<i>Теорії циклічного економічного розвитку:</i> 1) теорія циклічних криз К. Маркса; 2) теорія «довгих хвиль» М. Кондрат'єва.
2. Техніко-економічна	<i>Інноваційні теорії технологічних змін:</i> 1) теорія інноваційного розвитку Й. Шумпетера, в рамках якої вперше введено термін «інновації»; 2) дослідження С. Кузнеця щодо історичного обґрунтування економічного зростання країн; 3) неокласична теорія нововведень Г. Менша, Р. Фостера; 4) концепції формування технологічних систем і дифузії нововведень К. Фрімена, Дж. Кларка, Л. Суїте, 5) концепція технологічних устроїв Д. Львова, С. Глаз'єва;
3. Техно-соціо-економічна	<i>Сучасні теорії інноваційного розвитку:</i> 1) теорія технологічного розриву М. Познера; 2) теорія інтелектуальної технології Ф. Хайєка; 3) теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства П. Друкера; 4) соціально-психологічна модель Х. Барнет, Є. Вітте, Е. Денісона 5) теорія відкритих інновацій Г. Чесбро.

Втім, сучасні теорії інноваційного розвитку змістили акценти у поведінці людей, сформувавши в них прагнення до накопичення знань. Стало очевидним, що економічне зростання країн великою мірою залежить від інноваційної активності підприємницьких структур, від їх прагнень, зусиль і здатності використовувати у своїй діяльності новітні технології, творчо підходити до визначення способів задоволення потреб споживачів, на основі чого вдосконалювати та оновлювати продукцію, одержуючи вищі доходи і змінюючи ринкові позиції [24, с.24].

Дедалі більша частка особистого та суспільного багатства втілює в собі не матеріальні умови виробництва, а знання та інформацію, що стають основним ресурсом сучасного виробництва. В результаті спостерігається

своєрідний розподіл всієї економіки на «стару» (традиційні матеріальні блага і послуги) і «нову» (нової наукомісткі виробництва, що спеціалізуються на роботі з інформацією та управлінні знаннями). Ця «нова» економіка у численних дослідженнях отримала назви інноваційної економіки, інтелектуальної економіки або економіки знань. В основі сучасної інноваційної економіки лежить інноваційний розвиток економічних систем всіх рівнів, зокрема на засадах концепції відкритих інновацій, а в основі інтелектуальної (знаннєвої) – інноваційний розвиток, де ключову роль відіграє інтелектуальний потенціал та інтелектуальний капітал.

Отже, сучасна парадигма та найсучасніші теорії та концепції інноваційного розвитку економічних систем обумовлюють ключові чинники його активізації: 1) посилення інтелектуальної складової (людських ресурсів, інтелектуального потенціалу, інтелектуального капіталу); 2) розвиток партнерства та інтеграції в рамках інноваційного процесу.

При дослідженні сутності поняття «інноваційний розвиток» слід відокремити два ключові підходи до його визначення: *макроекономічний та мікроекономічний. За макроекономічного підходу* термін «інноваційний розвиток» застосовується здебільшого в контексті досліджень механізмів реалізації науково-технічного прогресу в процесі економічного розвитку країни, галузі, регіону, формування інноваційної або знаннєвої економіки, пошуку нових джерел економічного зростання, побудови державної інноваційної моделі розвитку тощо.

Отже, поняття інноваційного розвитку в макроекономічній площині досліджень часто синонімізується з поняттями інноваційного типу економічного розвитку або інноваційної моделі економічного розвитку.

В табл.1.3 наведено узгодження стадій та відповідних джерел економічного розвитку за М. Портером [135] та типами економічного розвитку. Відповідно до наведеного визначення інноваційного типу розвитку вчені визначають зміст *інноваційної моделі розвитку*, під якою розуміють:

1) таку модель розвитку, яка безпосередньо ґрунтується на отриманні нових наукових результатів та їх технологічному впровадженні у виробництво, забезпечуючи приріст ВВП головним чином за рахунок виробництва і реалізації наукоємної продукції та послуг [48];

2) теоретичне вираження інноваційних пріоритетів, напрямів, структур, систем мотивації, стратегій, механізмів тощо, які спрямовані на формування інноваційного типу розвитку економіки [24].

Таблиця 1.3 – Типи економічного розвитку у відповідності до його ключових джерел (джерело: складено автором на основі [24, 25, 60])

Стадії та джерела розвитку	Типи економічного розвитку
<p>1. <i>Розвиток на основі виробничих факторів.</i> Стадія факторів виробництва: конкурентоспроможність обумовлена наявністю природних ресурсів, кліматичних умов, надлишкових трудових ресурсів тощо, використовуються прості технології.</p>	<p><i>Екстенсивний тип розвитку</i> – спосіб економічного зростання, досягнення основних цілей за рахунок кількісної зміни виробничих факторів, залучення додаткових ресурсів, створення нових виробництв, на основі існуючого науко-технологічного рівня.</p>
<p>2. <i>Розвиток на основі інвестицій.</i> Стадія інвестицій: національні фірми стають спроможними інвестувати гроші в купівлю технологічних ліцензій, сучасне ефективне обладнання; національна економіка здатна використовувати досягнення іноземних технологій.</p>	<p><i>Інтенсивний тип розвитку</i> – спосіб економічного зростання шляхом використання передових науково-технічних досягнень для підвищення продуктивності і результативності соціально-економічної системи.</p>
<p>3. <i>Розвиток на основі інноваційної діяльності.</i> Стадія нововведень: національні фірми спроможні удосконалювати іноземну технологію і створювати нові технології; внутрішній попит достатній для сприйняття таких технологій; державне регулювання підприємницької діяльності має непрямий характер.</p>	<p><i>Інноваційний тип розвитку</i> – спосіб економічного зростання, заснований на постійних і систематичних нововведеннях, спрямованих на суттєве поліпшення всіх аспектів діяльності господарської системи, на періодичному перегрупуванні сил, обумовленому логікою науково-технічного прогресу, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних факторів у створенні інноваційних товарів і формуванні конкурентних переваг.</p>

Отже, можна відзначити, що з позиції макроекономічного підходу до визначення сутності інноваційного розвитку він здебільшого ототожнюється

з науково-технічним прогресом, надаючи йому рис загальності, всебічності та глобальності протікання.

За мікроекономічного підходу термін «інноваційний розвиток» застосовується в контексті досліджень діяльності, розвитку та конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, зокрема підприємств. Проте, його сутність досі не є достеменно визначеною та виступає предметом наукової дискусії. В Додатку А (табл. А.3) наведені визначення «інноваційного розвитку» в рамках мікроекономічного підходу, застосовувані в дослідженнях вітчизняних вчених та вчених країн СНД [24, 27, 30, 49, 57, 101, 106, 108, 129-152], та систематизовані за хронологією.

За підсумком узагальнення наукових розробок деяких вітчизняних авторів Рогоза М.Є стверджує [98], що дефініція *категорії «інноваційний розвиток» в рамках мікроекономічного підходу* здебільшого розглядається у вузькому та широкому розумінні як:

- механізм реалізації внутрішнього потенціалу підприємства, де інноваційний розвиток постає як сукупність нових методів, засобів та шляхів реалізації інноваційних можливостей підприємства, а основними характеристиками такого розвитку є системність, циклічність, динамічність;
- сукупність дій щодо впровадження нововведень, який розділяє процес інноваційного розвитку на складові, що відповідають етапам роботи по пошуку, розробці та реалізації нововведень на підприємстві; спирається на такі поняття як інноваційна діяльність, інноваційний процес і формує таким чином основні інструменти управління.

В. Найдюк [108] визначає два основних підходи до розуміння цього терміна: 1) предметно-технологічний, або орієнтований на науковий результат, при якому інноваційний розвиток розглядається як кінцевий результат наукової чи науково-технічної діяльності; 2) функціональний, в якому інноваційний розвиток пов'язують із функціями створення, впровадження, поширення нововведень, реалізації інноваційних проектів тощо.

Незважаючи на іноді надмірну деталізованість деяких дефініцій, наведених у **табл. А.3**, їх аналіз дозволив визначити такі *ключові погляди науковців на сутність інноваційного розвитку* в його поєднанні з іншими поняттями інноватики [153]:

– по-перше, інноваційний розвиток пов’язується із розгортанням інноваційного процесу (А. Кібіткін, М. Чечуріна, Х. Гумба, М. Касс);

– по-друге, інноваційний розвиток фактично ототожнюється з інноваційною діяльністю, або визначають інноваційний розвиток як результат інноваційної діяльності (О. Адаменко);

– по-третє, наголошується на тісному взаємозв’язку між інноваційним розвитком та потенціалом підприємства, передусім інноваційним потенціалом (С. Ілляшенко, Х. Гумба);

– по-четверте, акцентується увага на інноваціях як ключовому джерелі інноваційного розвитку (С. Поляков, І. Степнов, І. Федулова, Ю. Погорелов) та наголошується, що інноваційний розвиток підприємства полягає у здійсненні якісних змін, заснованих на інноваціях (О. Мороз, Д. Крамської).

Отже, тлумачення терміну «інноваційним розвиток» у сучасній науці відбувається, як найменш, з двох основних підходів: статичного та динамічного [154], які притаманні й терміну «інновації» (табл. 1.4). Втім, будь-які згадувані у науковій літературі підходи до визначення категорій інноватики є різновидами означених двох. Так, різновидами статичного підходу є ресурсний, результатний, системний; різновидами динамічного – процесний, функціональний [154, 155].

Водночас, інноваційний розвиток підприємства пов’язують з іншими ключовими поняттями інноватики [154]:

1) динамічними: інноваційним процесом, інноваційною діяльністю, інноваціями – як процесом змін;

2) статичними: інноваціями – як продуктом, результатом, фактом змін, та інноваційним потенціалом.

Таблиця 1.4 – Статичний та динамічний підходи до визначення інноваційного розвитку (джерело: складено автором на підставі узагальнення табл. А. 1, табл. А. 3 [153-155])

Категорії	Підходи до визначення	
	Статичний	Динамічний
1. Інновації	«інновація-продукт» – результат інноваційного процесу у вигляді нової техніки (продукції), технології, нового методу, що впроваджується на ринку;	«інновація-процес», що охоплює дослідження, проектування, розроблення, організацію виробництва, комерціалізацію і поширення нових виробів, технологій, принципів замість існуючих.
2. Інноваційний розвиток підприємства	«інноваційний розвиток – результат»: результат наукової, науково-технічної діяльності, інноваційної діяльності; сукупність інноваційних можливостей підприємства та засобів їх реалізації.	«інноваційний розвиток – процес»: дії щодо розгортання інноваційного процесу, здійснення інноваційної діяльності, впровадження інновацій, використання інноваційного потенціалу, спрямовані на якісні зміни.

Є всі підстави не протиставляти статистичний та динамічний підходи, бо кожний підхід має свій сенс у розумінні сутності інновацій та інноваційного розвитку як особливого явища.

Визначення сутності явища інноваційного розвитку як об'єкта управління, потребує застосування дуального підходу, заснованого на поєднанні динамічного та статичного (рис. 1.1). Так, об'єктом управління звичайно є процес, проте об'єктом функцій управління (планування, обліку, аналізу, контролю, регулювання) є результат процесу в певний момент або за певний період часу. Зокрема, оцінювати та контролювати процес можливо тільки за його результатами в певний момент або проміжок часу [153].

Визначення сутності інноваційного розвитку на засадах дуального підходу потребує уточнення з урахуванням зв'язків з інноваційним потенціалом, інноваційним процесом та інноваційною діяльністю підприємства, як окремими але пов'язаними об'єктами управління.

В Додатку А (табл. А.4) наведено стислий категоріальний аналіз цих дефініцій, наведених в джерелах [24, 57, 66, 101, 153, 156-177].

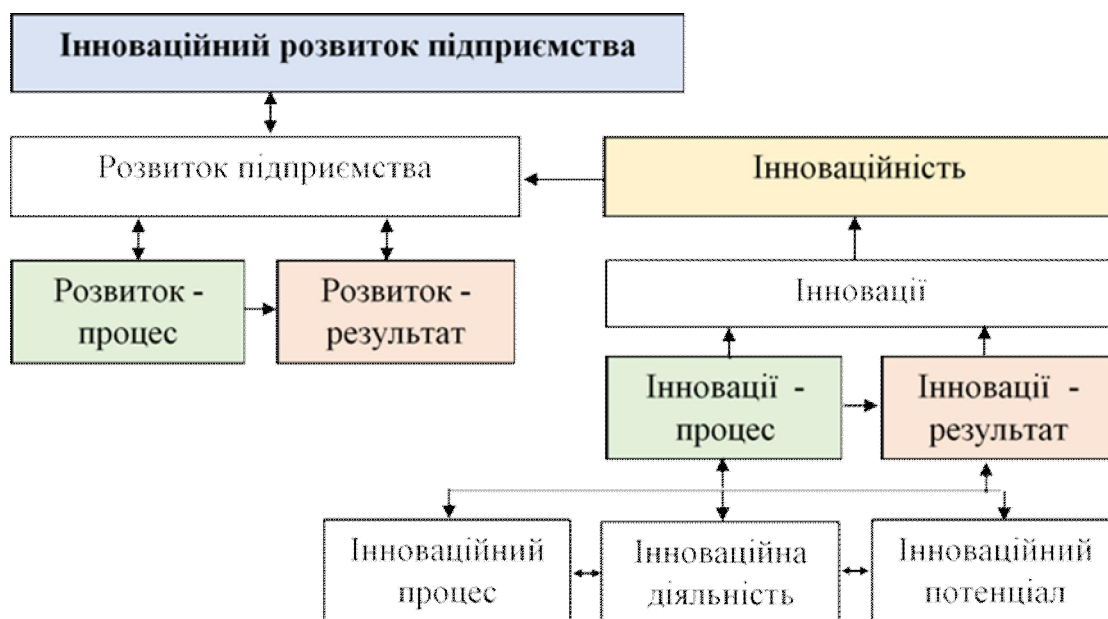

Рисунок 1.1 – Визначення інноваційного розвитку підприємства на засадах дуального підходу (джерело: авторська розробка [153])

Вважається, що інноваційний розвиток є результатом інноваційної діяльності, реалізація якої пов'язана з інноваційним процесом. Це може бути охарактеризовано з трьох позицій. По-перше, інноваційний процес – це здійснення науково-дослідної, науково-технічної, власне інноваційної, виробничої діяльності та маркетингу. По-друге, це – тимчасові етапи життєвого циклу нововведення від виникнення ідеї до її розробки та розповсюдження. По-третє, це – складова частина інвестування та розповсюдження нового виду продукту або послуги [101]. Як видно, поняття інноваційного процесу та інноваційної діяльності мають багато спільного та іноді характеризуються майже синонімічним змістом. Більш детально їх зміст розглянуто в працях [100, 101, 141, 168].

Узагальнивши наведені визначення та підходи, можна зробити висновок, що: 1) інноваційний процес спрямований на створення інновацій, їх втілення та розповсюдження в практичній діяльності; 2) інноваційна діяльність охоплює діяльність з управління (організації, планування,

мотивації, аналізу, контролю, регулювання) реалізацією інноваційних процесів на підприємстві [154].

Якщо розглядати обидва поняття з позиції певного підприємства, то інноваційна діяльність є поняттям вужчим та підпорядкованим, адже в рамках інноваційної діяльності певного підприємства може здійснюватися не весь інноваційний процес (в якому новація з ідеї перетворюється на розробки і з'являється у вигляді конкретної продукції, технології чи послуги), а лише його окремі етапи, а інноваційний процес може виходити за межі певного підприємства, що й відповідає сучасній інноваційній теорії «відкритих інновацій». Втім різноманіття визначень дефініцій не дають змоги чітко їх розмежувати та однозначно визначити їх взаємозв'язок та підпорядкованість.

Наведені поняття також мають багато спільного з поняттям інноваційного розвитку. Так, інновації лежать в основі як інноваційної діяльності, так й інноваційного розвитку; як інноваційна діяльність, так і інноваційний процес та процес інноваційного розвитку мають характер процесу – як комплексу дій, проте мета цих дій у випадку інноваційного процесу вужча, ніж у процесі інноваційного розвитку. Інноваційний процес переважно спрямований на створення інновацій, а процес інноваційного розвитку – на їх впровадження з метою розвитку підприємства [173].

Процес інноваційного розвитку може бути скерований як на покращення стану та ефективності діяльності підприємства, так і на погіршення, так як інновації можуть бути як вдалими і призводити до прогресу підприємства, так і невдалими, та призводити до регресу.

Водночас, в основі всіх означених явищ (інноваційного розвитку, інноваційного процесу, інноваційної діяльності) лежить так званий *інноваційний потенціал підприємства*, що є комплексною характеристикою спроможності підприємства до інноваційної діяльності [57, 100].

Слід зазначити, що *інноваційний потенціал* досі залишається однією з найбільш складних та дискусійних категорій в сучасній інноваційній теорії. У найбільш розповсюдженому – ресурсному підході він розглядається з

позиції статичного явища – як сукупність ресурсів, які віддзеркалюють існуюче ресурсне забезпечення інноваційної діяльності та інноваційного розвитку підприємства. Проте, деякі фахівці наполягають на розгляді інноваційного потенціалу як спроможності до здійснення інноваційної діяльності, яка, окрім ресурсів, має містити ще й здатність до їх ефективного використання. Втім, ця здатність обумовлюється компетенцією персоналу, яка є частиною інтелектуальної складової інноваційного потенціалу. Суміжним інноваційному потенціалу є поняття потенціалу інноваційного розвитку. Проте, в рамках даного дослідження їх розглянуто як синоніми.

Узагальнивши наведені визначення та підходи, можна зробити висновок, що *інноваційний розвиток* – це розвиток (як результат) на засадах ефективного здійснення інноваційної діяльності, та розвиток (як процес) на засадах ефективного використання інноваційного потенціалу [154].

Погоджуючись з думкою деяких авторів, в тому, що інноваційний розвиток спрямований на досягнення якісних змін стану підприємства, та узагальнивши існуючі нароби, на *засадах дуального підходу* пропонується таке визначення *інноваційного розвитку як об'єкта управління* (табл. 1.5):

Таблиця 1.5 – Визначення інноваційного розвитку підприємства на засадах дуального підходу (джерело: авторська розробка [153, 154])

Категорія	Підходи до визначення	
	Статичний (з позиції результату)	Динамічний (з позиції процесу)
<i>Інноваційний розвиток підприємства</i>	Позитивні якісні зміни стану підприємства в результаті здійснення інноваційної діяльності та використання інноваційного потенціалу.	Процес розвитку за рахунок формування та використання інноваційного потенціалу, спрямований на якісні зміни стану підприємства.

1) з позиції результату (статичний підхід): інноваційний розвиток підприємства – це позитивні якісні зміни стану підприємства (що знаходять відображення в підвищенні конкурентоспроможності, ефективності

діяльності, зростанні ринкової вартості тощо) в результаті здійснення інноваційної діяльності та використання інноваційного потенціалу [153, 154];

2) з позиції процесу (динамічний підхід): інноваційний розвиток підприємства – це процес розвитку за рахунок формування та використання інноваційного потенціалу, спрямований на якісні зміни стану підприємства.

Як видно, в основі інноваційного розвитку підприємства, в незалежності від підходу до його визначення – процесного або результатного, лежить його інноваційний потенціал (або потенціал інноваційного розвитку). Отже, *управління інноваційним розвитком має ґрунтуватись на управлінні формуванням та використанням його інноваційного потенціалу. Це ствердження є основою для подальшого визначення складових інноваційного розвитку підприємства, які можуть виступати окремими об'єктами управління та його функцій.*

Слід зазначити, що існуючі у вітчизняній теорії підходи щодо визначення складових інноваційного розвитку також різноманітні.

Так, М. Рогоза та К. Вергал [150], спираючись на два мікроекономічні підходи до визначення поняття «інноваційний розвиток» (відповідно до яких цей тип розвитку являє собою, з одного боку, механізм реалізації внутрішнього потенціалу організації, а з іншого – сукупність дій щодо впровадження нововведень), вважають складовими цього розвитку інноваційний потенціал організації та інноваційний процес, що в ній відбувається. Аналогічний підхід пропонує О. Мороз [151], уточнюючи при цьому, що інноваційний потенціал доцільно розглядати як сукупність інноваційної сприйнятливості (тобто здатності виробничо-господарської системи до впровадження і використання у своїй діяльності новацій різного роду) та ступеня інноваційності підприємства (показника, який характеризує можливість перетворення науково-технічної розробки в новацію, а потім і в нововведення). Водночас, автори [129] наполягають на важливості забезпечення певного рівня не інноваційного потенціалу, а потенціалу інноваційного розвитку, що «... складається з трьох потенціалів-підсистем: інноваційного, виробничо-збутового, ринкового» і який запропоновано

розглядати з двох позицій: як певну сукупність ресурсів, необхідну та достатню для інноваційного розвитку організації; як здатність і спроможність реалізувати ці ресурси. Вони наголошують, «... що успіх інноваційного розвитку значною мірою залежить від людського чинника» [129] та, як наслідок, від інноваційної культури в організації та її інтелектуального капіталу. Іншими словами, не складовими, а фактично обов'язковими передумовами для інноваційного розвитку організації є наявність у неї відповідного потенціалу й інтелектуального капіталу, на які впливає інноваційна культура, тобто накопичені знання, досвід, переконання, особливості поведінки і взаємовідносин персоналу, система його мотивації, порядок організації, що характеризують ступінь сприятливості окремих працівників і їх груп до розроблення та впровадження нововведень, готовність втілити їх у нові продукти, технології, управлінські рішення тощо.

Д. Крамської [101], розглядаючи інноваційний розвиток організації як сукупність певних показників, що можуть бути об'єднані в окремі групи, виділив п'ять основних складових інноваційного розвитку промислових підприємств: загальну, виробничо-технологічну, трудову, маркетингову і товарну. Л. Малюта [178, 179] з метою оцінювання рівня інноваційного розвитку промислових підприємств пропонує виділяти три складові інноваційного розвитку організації: 1) ресурсну складову інноваційної діяльності, що характеризується наявністю умов, які забезпечують інноваційний розвиток організації і які, на нашу думку, автор помилково ототожнює виключно з рівнем інноваційних ресурсів; 2) технологічну, яка показує рівень технологічного оновлення виробництва через впровадження нових технологічних процесів і освоєння виробництва нових видів продукції; 3) ринкову, що відображає вплив організації (підприємства) на економіку через реалізацію і насичення ринку інноваційною продукцією.

Процес інноваційного розвитку за думкою О. Прокопенко «базується на кожному новому витку досягнутого рівня науково-технічного прогресу та створеного рівня мотивації інноваційної діяльності» [161]. У такому випадку невід'ємними складовими цього розвитку повинні бути процес НТП та

механізм мотивації інноваційної діяльності в організації. А. Касс, визначаючи інноваційний розвиток як «економічний процес, що приводить до створення кращих за своїми властивостями товарів (продукції, послуг) і технологій шляхом практичного використання нововведень» [149], пропонує алгоритм інноваційного розвитку організації, відповідно до якого його складовими є процеси: концентрації ресурсів, генерування інноваційних ідей, створення нового товару, виведення товару на ринок, отримання доходу від інноваційної діяльності, розподілу доходу від інноваційної діяльності.

В. Зянько [180] розглядає модель інноваційного розвитку як концепцію, у якій визначені пріоритети та обґрунтовані якісні й кількісні критерії інноваційного розвитку підприємства, що покладені в основу його стратегічної інноваційної політики. Відповідно до цього підходу ключовою складовою інноваційного розвитку організації є її стратегічна інноваційна політика. У свою чергу, С. Поляков та І. Степнов [140] до складових концептуальної моделі інноваційного розвитку організації (підприємства) віднесли: інновації; параметр часу, що є природним вимірювачем хвильових процесів, оскільки інноваційний розвиток підприємства може мати як імпульсний (дискретний) характер, так і хвилевий; два види впливів, а саме вплив на амплітуду (що пов'язаний безпосередньо з діяльністю організації) та на вигляд хвильового процесу (що залежить від реалізації стратегії). І. Федулова [49], розвиваючи модель інноваційного розвитку промислового підприємства, виділила чотири фази цього процесу, відповідно до яких основними складовими інноваційного розвитку можуть бути: ідея створення нового підприємства (перша фаза); ідеї, що забезпечують процес диверсифікації (друга фаза); властивість підприємства здійснювати випуск продукції за будь-якою з існуючих технологій, тобто так звана «байдужість до технології» (третья фаза); система, яка має властивість підтримувати розвиток інновацій, використовуючи закони ринку й захищаючи інноваційне підприємництво від нього (четверта фаза).

О. Адаменко [144], розбиваючи процес інноваційного розвитку на два етапи: визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та

розроблення стратегії інноваційної діяльності за окремими інноваційними проектами, пов'язує інноваційний тип розвитку з такими складовими, як: інноваційний процес (від генерування ідеї до дифузії інновацій) та інноваційна діяльність організації, у межах якої здійснюється: постановка цілей впровадження інновацій, налагодження інноваційного процесу, координація та контроль ходу інноваційного процесу.

Підтримуючи думку О. Адаменко [144] та деяких інших із вищезазначених науковців про те, що інноваційний процес та діяльність, яка з ним пов'язана, покладені в основу інноваційного розвитку будь-якої організації, Г. П'ятницька вважає за доцільне до переліку складових цього типу розвитку також відносити інновації та інноваційні проекти [110].

Узагальнення існуючих точок зору щодо виділення складових інноваційного розвитку підприємства дозволяє *визначити такі основні підходи [153, 181, 182]:*

- *елементний*: визначення складових інноваційного розвитку як сукупності його взаємопов'язаних елементів (ланок), основними серед яких є інноваційна діяльність, інноваційний процес, інноваційний потенціал;
- *чинниковий*: визначення складових інноваційного розвитку як сукупності сфер впливу на процес інноваційного розвитку;
- *фазовий*: визначення складових інноваційного розвитку як сукупності фаз (етапів) процесу інноваційного розвитку.

Узагальнення поглядів у відповідності з наведеною класифікацією представлено в табл. 1.6, з якої видно, що різність існуючих поглядів на визначення ключових складових інноваційного розвитку підприємства ускладнює вирішення питання декомпозиції інноваційного розвитку як складного об'єкта управління з метою виділення та класифікації об'єктів управління нижчого рівня.

Враховуючи вищезначений зв'язок інноваційного розвитку та інноваційного потенціалу підприємства (потенціалу інноваційного розвитку), та ґрунтуючись на одному з розповсюджених підходів до декомпозиції інноваційного потенціалу [57, 100] та принципі бухгалтерського балансу [183],

пропонується виділення таких трьох ключових внутрішніх складових інноваційного розвитку: фінансової, матеріальної та інтелектуальної, що знаходяться у циклічному взаємозв'язку (рис. 1.2) [153, 184, 185].

Таблиця 1.6 – Підходи до визначення складових інноваційного розвитку підприємства (джерело: систематизовано автором на засадах узагальнення джерел [49, 101, 110, 129, 144, 149, 151])

Перелік та стислий зміст складових	Автори
<i>1. Складові – як сукупність елементів інноваційного розвитку</i>	
інноваційний потенціал організації; інноваційний процес, що в ній відбувається	М. Рогоза, К. Вергал [150] О. Мороз [151]
потенціал інноваційного розвитку; інтелектуальний (людський) капітал; інноваційна культура	Ю. Шипуліна, С. Ілляшенко [129]
процес науково-технічного прогресу; механізм мотивації інноваційної діяльності	О. Прокопенко [161]
інноваційний процес; інноваційна діяльність організації (налагодження, координація та контроль ходу інноваційного процесу.)	О. Адаменко [144]
1) інноваційний процес; 2) інноваційна діяльність; 3) інновації; 4) інноваційні проекти	Г. П'ятницька [110]
<i>2. Складові – як сукупність сфер впливу на інноваційний розвиток</i>	
1) загальна; 2) виробничо-технологічна; 3) трудова; 4) маркетингова; 5) товарна.	Д. Крамської [101]
1) ресурсна (рівень інноваційних ресурсів) 2) технологічна (рівень технологічного оновлення виробництва); 3) ринкова (вплив підприємства на економіку через насичення ринку інноваційною продукцією)	Л. Малюта [179]
<i>3. Складові – як сукупність етапів процесу інноваційного розвитку</i>	
ідея створення нового підприємства (перша фаза); ідеї, що забезпечують процес диверсифікації (друга фаза); властивість підприємства здійснювати випуск продукції за будь-якою з існуючих технологій, тобто так звана «байдужість до технології» (третя фаза); система, яка має властивість підтримувати розвиток інновацій, використовуючи закони ринку й захищаючи інноваційне підприємництво від нього (четверта фаза).	Л. Федулова [49]
1) концентрація ресурсів; 2) генерування інноваційних ідей; 3) створення нового товару; 4) виведення товару на ринок; 5) отримання доходу від інноваційної діяльності; 6) розподіл доходу від інноваційної діяльності.	А. Касс [149]

Рисунок 1.2 – Внутрішні складові інноваційного розвитку підприємства
(джерело: авторська розробка [184,185])

Фінансова складова містить власне фінансові ресурси, які є джерелом формування матеріальної та інтелектуальної складових та поповнюються за рахунок ефективного використання матеріальної та інтелектуальної складових в процесі діяльності та розвитку підприємства [186]. Матеріальна складова визначається відповідно матеріальними ресурсами. Інтелектуальна складова визначається у ланцюговому взаємозв'язку інтелектуальних ресурсів (активів), інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу [184, 185]. Визначення інтелектуальної складової розвитку поєднує в собі як ресурсний (сукупність інтелектуальних ресурсів), так і «здатнісний» (здатність до використання існуючих ресурсів в процесі інноваційного розвитку) підхід до розуміння сутності інноваційного, зокрема, інтелектуального потенціалу підприємства, так як ця «здатність» обумовлюється людським потенціалом (капіталом), що є складовою інтелектуального капіталу (потенціалу) підприємства [187, 188]. Структура та рівень ефективності використання матеріальної та інтелектуальної складових впливає на ринкову вартість підприємства та нарощення фінансової складової, як необхідного інвестиційного ресурсу для забезпечення подальшого розвитку [189].

Отже, пропонується розрізняти: 1) ознаки інноваційності економічного розвитку підприємства, до яких віднесено інноваційну діяльність та

інноваційний потенціал [153, 189], та 2) складові інноваційного розвитку підприємства, до яких на засадах потенціального підходу віднесено фінансову, інтелектуальну та матеріальну (рис. 1.3).

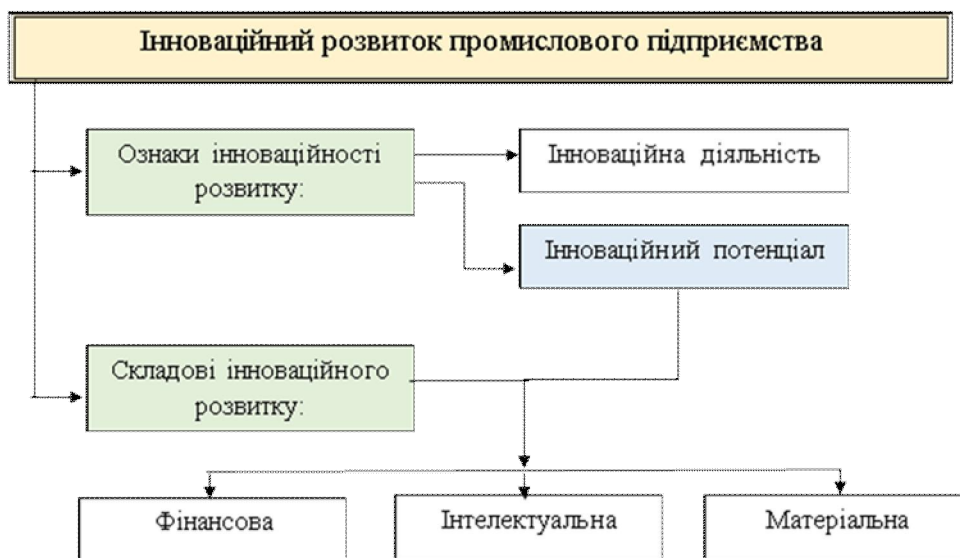

Рисунок 1.3 – Ознаки інноваційності розвитку і складові інноваційного розвитку підприємства (джерело: авторська розробка [153,189])

Інноваційний розвиток підприємства має забезпечуватись ефективним комплексним використанням всіх його складових, проте, в умовах інтелектуальної економіки, техно-соціо-економічної парадигми інноваційного розвитку та теорії «відкритих інновацій», інтелектуальна складова інноваційного розвитку підприємств стає більш важливою ніж матеріальна [185, 187, 188].

Проведені дослідження показали, що поняття «інноваційний розвиток», діалектично пов'язує категорії «інновації» та «розвиток» та протягом часу еволюціонує разом з суміжними поняттями інноватики: інноваційної діяльності, інноваційного процесу, інноваційного потенціалу, що створюють її семантичне коло.

Всі означені категорії та поняття з часом в умовах превалювання теорії та практики «відкритих інновацій» набувають якісних змін внаслідок:

1) розширення якісних ознак інновацій від суто техніко-технологічних та продуктових до управлінських, організаційних, маркетингових тощо;

2) відповідного розширення змісту та ознак інноваційної діяльності;

3) глобалізації інноваційних процесів, що в умовах «відкритих інновацій» не обмежуються певним суб'єктом (підприємцем, підприємством), що реалізує всі фази інноваційного процесу, а передбачають тісну кооперацію, зокрема на засадах «потрійної спіралі»: «освіта-наука-виробництво»;

4) превалювання інтелектуальної складової інноваційного потенціалу та інноваційного розвитку над матеріальною в умовах сучасної техно-соціо-економічної парадигми та економіки знань.

Це обумовлює відповідну зміну підходів до управління (в межах системи управління інноваційним розвитком підприємства) не лише розробкою, впровадженням та комерціалізацією інновацій, але й їх захистом та захистом самого суб'єкта інноваційного розвитку.

Водночас, в жодному з досліджених підходів та відповідних поглядів до визначення сутності інноваційного розвитку підприємства не зазначено уваги на взаємозв'язку та ймовірному конфлікті між розвитком та безпекою підприємства як економічної системи. Адже, безпека та розвиток будь-яких систем майже завжди перебувають у конфлікті, тому що прагнення систем до стабільності, як одної з ключових ознак безпеки, та розвитку – якісної зміни, уособлюють в собі дві протилежні цілі.

Процеси, спрямовані на розвиток, порушуючи стан стабільності під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників, можуть призвести як до позитивних, так й до негативних змін. Сам процес розвитку спричинює певну невизначеність та загрози. Проте, його відсутність, хоч і зберігатиме відносну стабільність системи-підприємства як ізольованого елемента системи більш високого порядку, але в оточенні змінного зовнішнього середовища порушуватиме її ще в більшому ступені під впливом зовнішніх чинників (збереження внутрішньої стабільності (незмінності) призводить до негативної зміни позиції у зовнішньому середовищі, що розвивається).

Таким чином, як процеси розвитку, так й його відсутність є певною мірою небезпечним для підприємства як самостійної (відокремленої) системи та складової економічної системи наступного порядку. Водночас, перебування в стані небезпеки гальмує або унеможлиблює процеси розвитку підприємства [190, 191]. Отже, разом з наявністю достатнього потенціалу інноваційного розвитку підприємства, його необхідною передумовою слід вважати й достатній рівень економічної безпеки [192].

Відтак, проведені дослідження дістали таких висновків та наукових результатів, що визначають напрям подальшого пошуку та розробок:

- поняття «інноваційний розвиток», діалектично пов'язуючи категорії «інновації» та «розвиток», протягом часу еволюціонує та набуває якісних змін разом з суміжними поняттями інноватики: інноваційної діяльності, інноваційного процесу, інноваційного потенціалу, які створюють її семантичне коло;
- сутність явища інноваційного розвитку промислового підприємства як об'єкту управління, на відміну від існуючих, розглядається *дуально*: з позиції процесу (динамічний підхід) та з позиції результату (статичний підхід), та *системно* – у взаємозв'язку з інноваційним потенціалом та інноваційною діяльністю, що визначені ознаками інноваційності економічного розвитку підприємства;
- визначено, що інноваційний розвиток промислового підприємства як динамічне явище є процесом його економічного розвитку за рахунок формування та використання інноваційного потенціалу, спрямованим на якісні зміни стану підприємства; як статичне явище (результат процесу) – є позитивними якісними змінами стану підприємства, що знаходять відображення в підвищенні конкурентоспроможності, ефективності діяльності, зростанні ринкової вартості тощо в результаті здійснення інноваційної діяльності та використання інноваційного потенціалу;
- авторські теоретичні розробки дозволяють: 1) на основі дуального підходу – виокремити інноваційний розвиток-процес як комплексний об'єкт управління та інноваційний розвиток-результат як об'єкт окремих

функцій управління (зокрема, планування, обліку, аналізу, контролю), адже планувати, оцінювати та контролювати процес можливо тільки за його результатами в певний момент або проміжок часу; 2) за рахунок системного підходу – встановити ознаки та відповідні складові інноваційного розвитку, що визначатимуть напрямки його декомпозиції як комплексного об'єкта управління для реалізації функціональних цілей та завдань системи управління промисловим підприємством;

- розвинуто теоретичні засади управління інноваційним розвитком промислового підприємства в умовах сучасної техно-соціо-культурної парадигми та теорії відкритих інновацій в частині: 1) визначення складових інноваційного розвитку підприємства, що ґрунтується на застосуванні балансового та потенціального підходів, та охоплює *фінансову, матеріальну та інтелектуальну складові*, серед яких інтелектуальна в умовах сучасної техно-соціо-культурної парадигми інноваційного розвитку та теорії відкритих інновацій стає більш впливовою ніж матеріальна; 2) обґрунтування необхідності досліджень інноваційного розвитку підприємства як об'єкту управління у взаємозв'язку з явищем економічної безпеки, що спричинене імовірним конфліктом у економічній системі підприємства цілей розвитку (якісних змін) та безпеки (збереження стабільності), та, водночас, необхідністю достатнього рівня безпеки як передумови та складової потенціалу інноваційного розвитку підприємства.

Це обумовлює відповідну зміну підходів до управління в межах системи управління інноваційним розвитком підприємства не лише розробкою, впровадженням та комерціалізацією інновацій, але й забезпеченням економічної безпеки суб'єкта інноваційного розвитку як однієї з передумов та результатів цього процесу.

Визначення взаємозв'язків та взаємозалежностей інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства потребує дослідження сутності останньої у сучасній теорії та практиці управління підприємствами та безпекознавства.

1.2 Економічна безпека промислового підприємства як об'єкт управління та умова його розвитку

Економічна безпека супроводжує розвиток промислового підприємства як поняття та як явище. Теорії економічного (зокрема, інноваційного) розвитку та економічної безпеки (екосесенту) можна визнати такими, що останні 20 років розвиваються найбільш динамічно як в зарубіжній, так й у вітчизняній економічній теорії, проте, переважно паралельно. Отже, явище економічної безпеки є недостатньо дослідженим в контексті розвитку підприємства взагалі та інноваційного розвитку – як такого, що вважається найбільш ефективним в умовах сучасної економіки, зокрема.

Вагомий внесок у розвиток теорії економічної безпеки підприємницької діяльності, формування її концепції, методології, категоріального апарату зробили такі українські вчені як О. Барановський, І. Бланк, Б. Буркинський, Л. Гнилицька, І. Грузнов, В. Геєць, Я. Жаліло, В. Захарченко, Г. Козаченко, В. Козик, О. Ляшенко, В. Осипов, І. Отенко, В. Пономарьов, С.Філіппова, Л. Шульженко. Науково-методичні аспекти економічної безпеки підприємницької діяльності досліджували зарубіжні вчені Л. Абалкін, У. Альбрехт, Л. Браун, Ю. Брігхейм, С. Глаз'єв, Р. Каплан, Т. Ламберт, Л. Мієр, Д. Нортон, В. Сенчагов, А. Томпсон, Н. Трифілова.

Семантичне коло даної категорії в працях науковців також складають поняття небезпеки, загрози, ризику, безпеки, забезпечення економічної безпеки, системи економічної безпеки.

Так, економічну безпеку розглядають як одну з складових загального поняття «безпека», яке, в перекладі з грецького означає «володіти ситуацією», тобто, безпека – це такий стан суб'єкта, при якому ймовірність зміни властивих цьому суб'єкту якостей та параметрів його зовнішнього середовища незначна, менше певного інтервалу [210]. За Глумачним словником В. Даля [215], безпечний – значить не небезпечний, не

загрозливий, не шкідливий, зберігаючий, вірний, надійний. Отже, в абсолютному розумінні значення слова «безпека» характеризує стан з повною відсутністю небезпек.

Небезпека – це об'єктивна можливість негативного впливу на соціально-економічну систему, джерело загроз. Так, за своїм походженням небезпеки бувають: натурально-природні, техногенні, соціальні, а за спрямованістю – реальні та потенційні.

Похідні від небезпеки поняття «загроза» та «ризик» доволі часто ототожнюються фахівцями та залишаються дискусійними. Так, під загрозою розуміють: 1) наявні та потенційно можливі явища і чинники, що створюють небезпеку [216]; 2) найбільш конкретну і безпосередню форму небезпеки або сукупність умов і чинників, що створюють небезпеку інтересам різних суб'єктів [217]; 3) форму небезпеки – небезпеку на стадії переходу з можливості у дійсність [218]. На загальну думку, загроза – це події, зміни або дії, що спричиняють шкоду або порушення нормального функціонування підприємства, виникають під дією певних зовнішніх та внутрішніх чинників і потребують комплексу заходів з боку підприємства для їх нейтралізації. Проте, аналогічні тлумачення зустрічаються й щодо ризику.

Щодо взаємозв'язків загрози та ризику, крім їх ототожнення, існують такі основні точки зору: 1) ризик як результат впливу загрози, де загроза є джерелом ризику; 2) ризик як ймовірність настання загрози, де ризик є джерелом загрози; 3) ризик як усвідомлена складова загрози; 4) ризик як свідомо дія та можливе джерело загрози.

Щодо ієрархічного взаємозв'язку означених понять можна погодитись з Є. Рудніченко [219], який зазначає, що: 1) небезпека – це об'єктивно існуюча реальність, яка може порушити стан рівноваги суб'єктів і призвести до негативних наслідків; 2) загроза – це наслідок небезпеки у вигляді об'єктивізованого чинника потенційно негативної дії; 3) ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія, що пов'язана з певною мірою

невизначеності результату внаслідок прийнятого рішення (дії і/або обставин). Підходи до визначень сутності та класифікацій загроз та ризиків в діяльності підприємства детально розглянуто в працях [195, 196, 204, 210, 220-224].

Так як в реальному світі стан повної відсутності небезпек є неможливим, сучасне розуміння поняття «безпека» характеризує не стан їх відсутності, а стан захищеності від їх впливу.

Розвиток цієї категорії має тривалу історію, основні етапи якої розкриті в працях [194, 196, 204, 207, 209, 217, 220]. Вважається, що її поширення в економічній теорії активізувалось в XVII-XVIII ст., коли практично у всіх країнах Європи утверджується ідея, що головна мета держави – досягнення всезагального добробуту і безпеки людей. У цьому контексті безпека передбачала два взаємопов'язаних аспекти: стан, ситуацію спокою, відсутність реальної небезпеки; матеріально-економічні і політичні умови, а також відповідні соціальні інститути, здатні його зберегти [220].

У 30-х рр. XX ст. сформувався таке *поняття національної безпеки*, одним з перших авторів якої був президент США Ф. Рузвельт: це сукупність умов, що надійно забезпечують національний суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя і здоров'я усіх його громадян. Оскільки термін «національна безпека» розповсюдився після Другої світової війни, то зрозуміло, чому вона зводилася до військової безпеки. Енергетична криза 1973 р. змусила переглянути зміст поняття «національна безпека» та додати в нього економічну складову. Резолюція Генеральної асамблеї ООН «Міжнародної економічної безпеки» 1985 р., прийнята на її 40-й сесії, зазначала необхідність міжнародної економічної безпеки з метою прогресу і соціально-економічного розвитку кожної країни, а термін «економічна безпека» став офіційно визнаним.

Можна визначити такі розповсюджені погляди на явище безпеки: 1) безпека – це здатність об'єкта, явища, процесу зберігати свою сутність і основну характеристику в умовах цілеспрямованого, руйнівного впливу зовні

або в самому об'єкті, явищі, процесі [193, с. 15]; 2) безпека – захист від небезпек на системному рівні [193, с. 18]; 3) безпека об'єкта – захищеність життєво важливих інтересів об'єкта від загроз, як внутрішніх, так і зовнішніх [193, с. 22]; 4) безпека – це насамперед заходи або дії, що забезпечують недопущення і оперативне реагування на відповідні загрози заради безпечного функціонування [225].

Можна погодитись з В. Висящевим [226], що пропонує таке визначення: «Безпека – це стан захищеності особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек та загроз, що базується на діяльності людей, суспільства, держави, світової спільноти народів по виявленню (вивченню), попередженню, ослабленню, усуненню (ліквідації) і віддзеркаленню небезпек і загроз, здатних погубити їх, позбавити фундаментальних матеріальних і духовних цінностей, завдати неприйняттого (неприпустимого об'єктивно і суб'єктивно) збитку, закрити шлях для виживання і розвитку» [226].

Як видно, ключовим для визначень безпеки є визнання риси захищеності, тобто безпека – це стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз життєво важливих інтересів суспільства та його структур.

Проте, поняття безпеки також пов'язують з поняттям стійкості, стабільності, як необхідної умови безпеки економічних систем, та поняттям розвитку, який неможливий без безпеки економічної системи.

Саме в такому розумінні проявляється діалектичний взаємозв'язок категорій безпеки, стійкості, розвитку. Так, у роботі [209] пропонується під поняттям «безпека» розуміти стан стійкості певної системи, за якого забезпечуються умови для сталого розвитку цієї системи у напрямі, який визначається цілями системи і здійснюється під впливом різних сприятливих та несприятливих факторів. Для соціальних (у тому числі й економічних) систем цілі розвитку задаються інтересами соціальних суб'єктів, а несприятливі фактори розглядаються як загрози. Відповідно, *економічна безпека* може бути визначена як стан економічної системи, що

характеризується наявністю конкурентних переваг, які досягаються ефективним використанням існуючих власних та залучених ресурсів, своєчасним впровадженням комплексу заходів з метою підтримання нормальних умов працездатності системи для максимального досягнення поставлених цілей у короткостроковому та довгостроковому періоді в умовах постійної зміни навколишнього середовища [227].

Сучасна наука про економічну безпеку екосистейт (від англ. economic security of state) та екосесент (від англ. economic security of enterprise) являє собою сукупність знань, що поєднують різні концепції економічної безпеки, її категоріальний апарат, методологію, цілі, технології та методи забезпечення [199]. Сферою застосування категорії «економічна безпека» є різні рівні управління – від міжнародного до рівня окремого підприємства, суб'єкта господарювання або приватної особи. Ці рівні є тісно пов'язаними між собою в межах глобальної соціо-економічної системи, де небезпека на вищому рівні управління є зовнішньою загрозою для безпеки на нижчому рівні, та навпаки – небезпека на нижчому рівні становить внутрішню загрозу для безпеки вищого рівня управління.

Підходи до визначення рівнів економічної безпеки різняться, але більшість вчених визначають такі її рівні: 1) *міжнародна економічна безпека*, що також містить рівень глобальної безпеки та міжрегіональної безпеки; 2) *національна економічна безпека*, що диференціюється на такі внутрішньодержавні рівні: економічна безпека регіону, економічна безпека галузі, економічна безпека підприємства, економічна безпека підприємця (особистості) [193, 209, 216, 220].

Водночас, дослідження сутності явища економічної безпеки є більш доцільним на засадах розмежування двох підходів (по аналогії з явищами розвитку та інноваційного розвитку) – *макроекономічного*, що охоплює рівень міжнародної, національної, галузевої та регіональної безпеки, та *мікроекономічного*, що охоплює рівень безпеки суб'єктів господарювання, зокрема підприємств.

Визначення сутності економічної безпеки на мікрорівні недоцільне без формування чіткого уявлення щодо її сутності на макрорівні, зокрема, рівні національної економічної безпеки, загрози якої формують суттєві зовнішні ризики для кожного окремого підприємства.

Розуміння економічної безпеки в межах макроекономічного підходу, в першу чергу, розробляється на рівні державної законодавчої бази. Так, питання національної безпеки України знайшли найбільш концентровану правову розробку у Концепції національної безпеки України (схвалена ВРУ 16.01.1997, втратила чинність) [228], Законі України «Про основи національної безпеки України» (2003-2015) [229], Указі Президента України від 12.02.2007 «Про Стратегію національної безпеки України» (втратив чинність) [230], Стратегії національної безпеки України «Україна у світі, що змінюється», затверджена Указом Президента України № 389/2012 від 08.06.2012 р. (втратила чинність) [231], розпорядженні КМУ «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» (від 15 серпня 2012 р. № 569-р) [232], рішенні РНБО України «Про Стратегію національної безпеки України» (затверджено Указом Президента України від 26.05.2015) [233], а також «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 1277 від 29.10.2013) [234,235]. До того, означені Методичні рекомендації є єдиним чинним державним нормативним документом України, у якому застосовано терміни «економічна безпека» та визначено, що вона є головною складовою національної безпеки держави.

У вітчизняній науці проблема безпеки спочатку також почала досліджуватися на загальносистемному рівні. Визначенню сутності та чинників національної економічної безпеки присвячено наукові праці І. Бінько, В. Геєця, М. Єрмошенко, В. Мунтіяна, В. Шлемка [194, 203, 236, 237]. В табл.1.7 наведено основні визначення поняття «економічна безпека» в рамках макроекономічного підходу, застосовані в нормативній базі та працях вітчизняних фахівців.

Таблиця 1.7 – Визначення сутності економічної безпеки в рамках макроекономічного підходу (джерело: складено автором на підставі джерел [194, 216, 228, 229, 235, 237, 238])

Рівень безпеки	Визначення	Джерело
1	2	3
1. Міжнародна економічна безпека (МЕБ)	МЕБ – така економічна взаємодія країн, яка виключала б навмисне завдання збитку економічним інтересам якоїсь країни.	А. Шаваєв, А. Багаутдинов. [238]
	МЕБ – такий комплекс міжнародних умов співіснування домовленостей, за якого кожній державі-членові світового співтовариства забезпечено можливість вільно обирати і здійснювати свою стратегію соціального й економічного розвитку, не зазнаючи зовнішнього тиску.	І. Запоточний, В. Захарченко [216]
2. Національна безпека (НБ)	НБ – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам в сферах: зовнішньополітичній, сфері державної безпеки, у воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України, внутрішньополітичній, економічній, соціальній та гуманітарній, науково-технологічній, сфері цивільного захисту, екологічній, інформаційній.	Закон України «Про основи національної безпеки України» (в останній редакції від 16.07.2015, ст.1. та ст.7) [229]
3. Національна економічна безпека (НЕБ)	НЕБ – спроможність національної економіки забезпечити свій вільний незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій та здатність Української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз».	Концепція економічної безпеки України (втратила чинність) [228]
4. Національна економічна безпека (НЕБ)	НЕБ – сукупність умов, за яких зберігається спроможність країни ефективно захищати свої економічні інтереси, задовольняти в довгостроковому режимі потреби суспільства і держави, генерувати інноваційні зрушення в економіці з метою забезпечення стабільного економічного розвитку.	Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України [235]
	НЕБ: 1) спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій; 2) здатність української держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.	В. Геєць [194]
	НЕБ – такий стан економічного механізму країни, який характеризується збалансованістю і стійкістю до негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, його здатністю забезпечувати на основі реалізації національних інтересів сталий і ефективний розвиток вітчизняної економіки і соціальної сфери.	М. Єрмошенко [237]

Продовження таблиці 1.7

1	2	3
	НЕБ – це такий стан економіки й інститутів влади, за якого забезпечено гарантований захист національних інтересів, гармонійний, соціально-спрямований розвиток країни загалом, достатній економічний та оборонний потенціал, у т.ч. за несприятливих варіантів розвитку внутрішніх та зовнішніх процесів.	І. Запоточний, В. Захарченко [216]

Як видно, економічна безпека на національному рівні має *двовекторну спрямованість*: 1) на запобігання та нейтралізацію загроз інтересам держави та її громадян в економічній сфері; 2) на забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства. Отже, національна економічна безпека передбачає захищеність від загроз, що гальмують та заважають економічному розвитку.

Втім, слід зазначити той перелік ключових загроз в економічній сфері національної безпеки України, що визначено Законом України «Про основи національної безпеки України» в останній редакції 2015р. [229]: 1) істотне скорочення ВВП, *зниження інвестиційно-інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень у стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку*; 2) ослаблення системи державного регулювання і контролю економіки; 3) нестабільність правового регулювання державою економічних відносин, в тому числі фінансової політики; відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам; зростання кредитних ризиків; 4) *критичний стан основних виробничих засобів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення*; 5) *недостатні темпи відтворювальних процесів та подолання структурної деформації в економіці*; 6) критична залежність національної економіки від кон'юнктури зовнішніх ринків, низькі темпи розширення внутрішнього ринку; 7) нерациональна структура експорту з переважно сировинним характером та низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості; 8) велика боргова залежність держави, критичні обсяги державних

зовнішнього і внутрішнього боргів; 9) небезпечно для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; 10) неефективність антимонопольної політики та механізмів державного регулювання природних монополій, що ускладнює створення конкурентного середовища в економіці; 11) критичний стан з продовольчим забезпеченням населення; 12) неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їх постачання та відсутність активної політики енергозбереження, що створює загрозу енергетичній безпеці держави; 13) «тінізація» національної економіки; 14) переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.

Як можна бачити, *загрози в економічній сфері розглядаються як перешкоди стабільного розвитку підприємств усіх галузей економіки України*. На першому місці зазначається *загроза істотного скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку*. Ця загроза також посилюється існуючими загрозами в науково-технологічній сфері [229]: 1) *наростаюче науково-технологічне відставання України від розвинутих країн*; 2) *неефективність державної інноваційної політики, механізмів стимулювання інноваційної діяльності*; 3) *низька конкурентоспроможність продукції*; 4) *нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та відсутність його ефективного захисту від іноземної технічної і технологічної експансії*; 5) *зниження внутрішнього попиту на підготовку науково-технічних кадрів для наукових, конструкторських, технологічних установ та високотехнологічних підприємств, незадовільний рівень оплати науково-технічної праці, падіння її престижу, недосконалість механізмів захисту прав інтелектуальної власності*; 6) *відтік учених, фахівців, кваліфікованої робочої сили за межі України*.

Отже, недостатня інноваційна активність та темпи інноваційного розвитку, що призводять до суттєвого науково-технологічного відставання, визначені майже ключовою загрозою національній економічній безпеці України. Це підтверджує, що *на національному рівні явища інноваційного розвитку та економічної безпеки є нерозривними.*

Структуроформуючою для національного рівня економічної безпеки є економічна безпека суб'єктів господарювання, зокрема, підприємств, яка, водночас, залежить від стану економічної безпеки держави, регіону, галузі, який уособлює в собі наявність зовнішніх загроз безпеці підприємства. Отже, *сутнісний зміст економічної безпеки в межах макроекономічного та мікроекономічного підходів до її визначення має бути ідентичним.*

Проте, слід відзначити, що стосовно визначення самого змісту поняття «економічна безпека підприємства», навіть на сучасному етапі становлення «безпекознавства», існують різні підходи та погляди. У вітчизняній теорії безпекознавства при дослідженні явища економічної безпеки на мікрорівні застосовують декілька понять: 1) економічна безпека підприємства (далі ЕБП); 2) економічна безпека підприємницької діяльності; 3) економічна безпека суб'єктів господарювання.

Для подальших досліджень підходів до визначення економічної безпеки на мікрорівні будемо вважати ці поняття тотожними за сутністю, хоча, вони й відрізняються за масштабом явища. Перші два є майже тотожними, так як підприємства здійснюють підприємницьку діяльність, проте друге є дещо ширшим за масштабом, так як підприємницьку діяльність можуть здійснювати не тільки підприємства, але й приватні підприємці. Таким чином, поняття економічної безпеки підприємницької діяльності поєднує в собі два її рівні: рівень підприємств та рівень приватних підприємців. Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання є найширшим з трьох, оскільки охоплює ще й тих суб'єктів, що займаються не підприємницькою діяльністю, тобто метою діяльності яких не є отримання прибутку (наприклад, неприбуткові організації та установи) [239, 240].

Узагальнення поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців [193, 194, 196, 203-205, 208, 209, 220, 241-288] на сутність економічної безпеки підприємства наведено в **Додатку Б**. Наведений перелік становить лише незначну частину існуючих визначень поняття ЕБП, що лише підтверджує актуальність даного напрямку досліджень. Проте, він дозволяє зробити висновок, що ЕБП з часом набирає все ширший формат, а в публікаціях останніх років все більше розглядається як основа життєздатності та розвитку підприємства, та один з ключових об'єктів управління (рис.1.4).

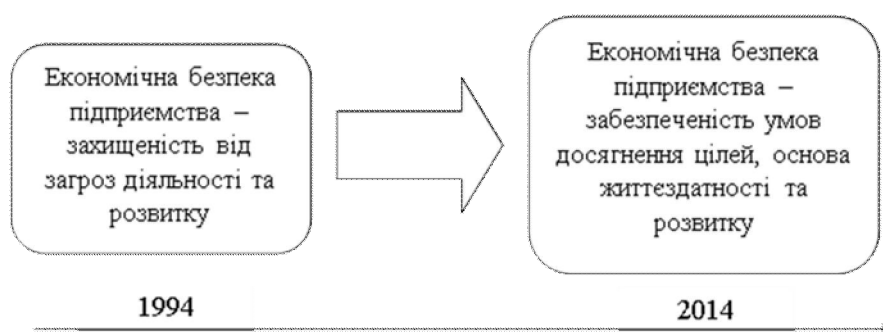

Рисунок 1.4 – Еволюція сутнісного змісту економічної безпеки підприємства
(джерело: авторська розробка)

Узагальнюючі існуючі визначення змісту ЕБП різні науковці виокремлюють різні підходи для їх групування та класифікації.

Так, І. Мойсеєнко, О. Марченко [220] визначають такі основні підходи до розуміння суті економічної безпеки підприємства:

1. *Економічна безпека як захист від несанкціонованого доступу до інформації*, в рамках якого поняття економічної безпеки розглядається як забезпечення умов збереження комерційної таємниці й інших секретів підприємства. Цей підхід еволюційне є першим, але на даний час вважається вже надто вузьким, адже володіння так званим «ноу-хау» ніяк не гарантує його ефективне застосування та досягнення мети функціонування підприємства.

2. *Економічна безпека як захист від методів кримінальної конкуренції*, що розглядає забезпечення економічної та інформаційної безпеки підприємництва як процес, спрямований на відгородження підприємницьких структур та окремих підприємців від застосування по відношенню до них методів кримінальної конкуренції і від іншої діяльності, що завдає їм шкоду внаслідок порушення законодавства або ділової етики, а безпека підприємництва – як такий стан бізнесу, коли відсутня економічна чи інша шкода, яка б наносилася йому навмисно чи ненавмисно фізичними особами чи організаціями з порушенням закону чи етики підприємництва.

3. *Економічна безпека підприємства як захист від негативних впливів (загроз)*, в рамках якого під економічною безпекою розуміється стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз. У рамках цього підходу деякі дослідники враховують негативний вплив на діяльність підприємства лише зовнішнього характеру, деякі ж наголошують, що негативно на функціонування підприємства, а відтак і на його економічну безпеку, можуть впливати і зміни, що відбуваються у його внутрішньому середовищі. У межах цього підходу вважається, що повністю захиститися від можливих збитків неможливо, а тому захист має бути спрямований на їх мінімізацію, а активний захист ґрунтується на випередженні дій, що містять у собі загрозу для економічної безпеки підприємства.

4. *Економічна безпека підприємства як стан стійкості чи рівноваги або ефективного використання його ресурсів*, в рамках якого економічну безпеку підприємства розуміють як такий стан його корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, інформації, технологій, техніки та устаткування) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам), стабільне функціонування та стійкий розвиток.

5. *Економічна безпека як залежність від гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів його зовнішнього середовища*, в основу

якого покладено розуміння ЕБП, надане Г. Козаченко [196], як міри гармонізації у часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами, пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють за межами підприємства. В розвиток цього підходу (який називають також гармонізаційним) можна віднести зауваження науковців, що враховують й міру гармонізації з внутрішнім середовищем [287].

І. Отенко, Г. Іващенко, Д. Воронков [204] також визначають п'ять підходів до визначення ЕБП:

1. *Як захист проти економічних злочинів*, в рамках якого забезпечення ЕБП зводять до протистояння, захисту від різного роду економічних злочинів (від крадіжки, шахрайства, фальсифікації, промислового шпигунства і т. д.).

2. *Як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз*, тобто захищеності підприємства, його кадрового і інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу і прибутку, яка забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру.

Підходи різняться лише тим, що в рамках першого ЕБП розглядається як процес, дія (захист), а в рамках другого – як стан – захищеність.

3. *Як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу (ресурсно-функціональний)*, в рамках якого фахівці намагаються уникнути вживання поняття загрози у визначенні ЕБП, а базуються на економічних поняттях досягнення мети функціонування підприємства. Наприклад, визначають економічну безпеку підприємства як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і для забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому [243]. У розвитку означеного підходу економічну безпеку підприємства визначають як такий стан господарського суб'єкта, при якому він, при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів, добивається запобігання, ослаблення або захисту від існуючих небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує

досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику [257]. У цьому визначенні вже з'являються два важливі моменти – критерій забезпечення безпеки – досягнення цілей бізнесу, а також враховуються чинники зовнішніх умов – конкуренція, ризик. Також зазначена і умова досягнення цілей бізнесу – ефективність використання ресурсів.

4. *Як наявність конкурентних переваг (конкурентний)*, прихильники якого вважають, що наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства його стратегічним цілям і завданням забезпечать йому певний рівень економічної безпеки [268]. Проте, сам факт наявності переваг і потенціалу, без їх використання і реалізації, не гарантує економічної безпеки підприємству.

5. *Як реалізація і захист економічних інтересів*, заснований на реалізації і захисті економічних інтересів підприємства, який визначає ЕБП як захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист підприємства, його кадрового та інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу і прибутку, який забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру [252].

А. Ружицький, О. Хринюк [199] виділяють вже три підходи до розуміння сутності економічної безпеки підприємства: 1) стратегічний або протидії загрозам; 2) конкурентний підхід; 3) ресурсно-цільовий підхід.

Перший – *стратегічний підхід* – базується на протидії загрозам, а його сутність полягає в тому, що наявність або можливість виникнення певних негативних впливів ідентифікуються як загрози діяльності підприємства, які мають бути нейтралізованими для забезпечення його функціонування. Даний підхід також пов'язує економічну безпеку з економічною стійкістю, тобто можливістю підприємства протистояти загрозі банкрутства.

В рамках другого підходу – *конкурентного* (або ринкового), економічна безпека розглядається в контексті забезпечення підприємством

конкурентних переваг та можливості успішного функціонування підприємства на ринку, а також здатності підприємства успішно конкурувати на ринку, що передбачає і можливість протидіяти загрозам і забезпечувати розвиток, адже, якщо підприємство не може протистояти конкурентам, воно буде поступово втрачати ринок, отримувати все менше ресурсів для свого функціонування та розвитку, що ставить під загрозу саме його існування.

Третій підхід – *ресурсно-цільовий* або ресурсно-функціональний – змінює акцент уваги з можливості підприємства протидіяти загрозам, яка теж вважається необхідною, на його можливість розвиватись за рахунок найбільш ефективного використання ресурсів. Економічна безпека визначається як стан підприємства, коли воно при найбільш ефективному використанні ресурсів досягає запобігання, послаблення чи захисту від існуючих небезпек, загроз чи інших непередбачуваних обставин та забезпечує, в основному, досягнення цілей бізнесу. Проте, прихильники підходу, визначаючи сутність економічної безпеки через ефективність використання корпоративних ресурсів, не враховують, що ресурси підприємства можуть бути недостатніми для ефективної протидії загрозам, а навіть їх найбільш ефективне використання не здатне забезпечити економічної безпеки.

Визначення економічної безпеки як міри гармонізації в часі і просторі економічних інтересів (цілей) підприємства з інтересами пов'язаних із ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства, А. Ружицький. і О. Хринюк також відносять до ресурсно-цільового підходу, хоча низка дослідників вважає його окремим гармонізаційним підходом.

Щодо гармонізаційного підходу: деякі дослідники вважають його найсучаснішим, хоча він був започаткований Г. Козаченко, В. Пономарьовим, А. Ляшенко в 2003р. [196]. Загалом, підтримуючи визначення ЕБП як міри гармонізації інтересів, Е. Князева [287] доповнює, що економічна безпека є, в першу чергу, мірою гармонізації внутрішньо організаційних інтересів, та лише потім – по відношенню до зовнішніх суб'єктів. Всі інші аспекти, що

фігурують у визначеннях, за такого підходу – є інструментами або зовнішніми характеристиками впливу на інтереси суб'єктів економічної безпеки. Таке визначення має більш філософський характер, тому й досі не розповсюджено в прикладному застосуванні. Водночас, воно надає розуміння, що економічна безпека підприємства є комплексним поняттям, що стосується всіх сфер його діяльності, а визначення «економічна» лише вказує на безпеку структурної одиниці економічної системи – підприємства, не обмежуючи при цьому його суть економічними питаннями діяльності.

Як видно, класифікація підходів до визначення сутності ЕБП досі є предметом наукових дискусій. При визначенні підходів науковцями часто використовуються різні критерії: так, в одних підходах – критерієм визначення є мета економічної безпеки (наприклад, захищеність від загроз), а в інших – характеристика стану (наприклад, стан використання ресурсів, стан наявності конкурентних переваг). Водночас, велика кількість визначень поняття ЕБП, особливо останніх років, поєднує в собі декілька з означених підходів, що й ускладнює їх класифікацію. Так, Н. Гавкаловою та Ю. Чаплигіною [289] зроблено спробу угруповання існуючих підходів в рамках концепцій економічної безпеки. Групування підходів до тлумачення поняття «безпека підприємства» здійснено відповідно до постулатів теорії розвитку, в рамках якої безпека розглядається з двох позицій – як форма розвитку суб'єкта та як форма протистояння суб'єкта загрозам (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Концепції та підходи до тлумачення економічної безпеки підприємства (джерело: [289])

Концепція	Підхід (напрямок)	Сутність підходу
1. Концепція економічної безпеки як форми розвитку підприємства	Ресурсно-функціональний	Стан використання ресурсів підприємства за функціональними сферами.
	Гармонізаційний	Гармонізація інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища.
	Конкурентний	Наявність у підприємства конкурентних переваг.
2. Концепція економічної безпеки як протистояння загрозам	Стійкісний	Здатність підприємства як соціально-економічної системи зберігати такі головні властивості як рівновага та стійкість.
	Захисний	Попередження та захист підприємства від негативного впливу загроз.

В публікаціях останнього часу вчені вже акцентують увагу не на підходах, а на напрямках, які поєднують в собі декілька підходів.

Так, О. Шуміло [288] пропонує серед існуючих підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства виділити два основні напрями. *Перший включатиме визначення, які базуються на досягненні підприємством основних цілей функціонування.* Серед основних цілей підприємства, за якими пропонується класифікувати визначення науковців, виокремлено такі: ефективність використання ресурсів; стабільність функціонування; стійкість і прогресивність розвитку; конкурентоспроможність. Основною, загальною метою підприємства є досягнення кількісного і якісного стану бажаних планових показників, що безпосередньо повинно виконуватися за умов гарантування стану економічної безпеки підприємства зовні. За умов впливу дестабілізуючих чинників внутрішнього стану підприємства, що керуються здебільшого самим підприємством, і зовнішнього керованого середовища, яке має значний вплив на господарчу діяльність, підприємство все одно досягає своїх цілей. Для досягнення конкретних цілей підприємством необхідно мати визначені параметри економічної безпеки, тобто розробляти та реалізовувати заходи запобігання загрозам і забезпечувати успішність основної економічної функції підприємства.

Основою другого напрямку існуючих підходів щодо визначення сутності економічної безпеки підприємства є поняття захищеності підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Для будь-якого суб'єкта господарювання з визначеними параметрами конкурентоспроможності, ефективності, стабільності функціонування, прогресивності розвитку та іншими, що відповідають його цілям незалежно від розміру і сфери діяльності, завжди існує загроза негативного впливу, нанесення шкоди із зовні або зсередини підприємства. Якщо підприємство не реагує вчасно на загрози, то їх кількість може підвищуватися і наслідком бездіяльності може бути відсутність досягнення цілей, погіршення результативних показників. Ці два напрями виокремлює Е. Князева [287] як два аспекти економічної

безпеки підприємства: *загальний*, що характеризує системне управління, та *специфічний*, що визначає можливості виявляти, попереджувати та протидіяти негативним явищам. Таким чином, загальне розуміння ЕБП комплексно характеризує стан підприємства, його можливості виживати в конкурентних умовах, існувати та розвиватися, вірно ставити перед собою цілі та реалізовувати їх; а специфічне розуміння – характеризує окрему складову підприємства, спрямовану на виявлення та протидію загрозам.

Проведені дослідження напрацювань вчених в сфері з'ясування сутності економічної безпеки підприємства дозволяють зробити висновок, що ця категорія в межах макроекономічного підходу є більш з'ясованою ніж в межах мікроекономічного. *Існуюча плутанина у визначеннях та ключових акцентах в них, розбіжності у систематизації визначень в рамках окремих підходів, ускладнюють розуміння явища економічної безпеки як об'єкту управління*, що в свою чергу, ускладнює формування методології управління нею, внаслідок, як найменш, невизначеності критеріїв безпеки.

Втім, з метою подальшого розгляду явища економічної безпеки у єдності та взаємозв'язку з явищем інноваційного розвитку, потребується удосконалення підходів до систематизації визначень змісту ЕБП.

Так, означені Н. Гавкаловою, Ю. Чаплигіною [289] концепції економічної безпеки підприємства та визначені О. Шуміло напрями до визначення сутності економічної безпеки підприємства, що змістовно ідентичні, можна розглядати як *вектори економічної безпеки*, з яких *перший – спрямований на досягнення цілей розвитку підприємства, зокрема й конкурентоспроможності* (за рахунок, в тому числі, ефективного використання ресурсів, гармонізації інтересів підприємства з його внутрішнім та зовнішнім середовищем), *а другий – спрямований на захищеність підприємства від існуючих та потенційних загроз*.

Всі визначені у попередніх дослідженнях підходи узгоджуються з означеними векторами, проте деякі з них (наприклад, як захист від несанкціонованого доступу до інформації, як захист від методів кримінальної

конкуренції, як захист від економічних злочинів) вже занадто вузькі на сучасному етапі та поглинуті в межах інших підходів.

Водночас, розгляд економічної безпеки підприємства ізольовано в рамках одного з означених векторів в сучасних реаліях вже також є застарілим, тим більше, що на національному рівні вже визначено, що економічна безпека має двовекторну спрямованість.

Отже, за вектором спрямованості економічної безпеки підприємства, всі існуючі підходи до визначення її сутності можна виділити в три групи [239]: 1) що віддзеркалюють вектор досягнення цілей розвитку підприємства; 2) що віддзеркалюють вектор захищеності від загроз; 3) що віддзеркалюють двовекторну спрямованість економічної безпеки, де досягнення цілей підприємства неможливе без досягнення його захищеності від потенційних та існуючих загроз.

В сучасній теорії проявляється ще одна суперечливість відносно визначення статусу економічної безпеки підприємства як явища. Більшість науковців розглядають ЕБП як певний стан та характеристику підприємства, тобто з позиції результату управління. Проте, в деяких визначеннях зустрічається й погляд на ЕБП як на процес та діяльність. Отже, маємо ще два концептуальні підходи, а саме: 1) *статичний* – де економічна безпека розглядається як статичне явище – результат – певний «безпечний» стан підприємства, що характеризується або забезпечує його захищеність від можливих загроз; 2) *динамічний* (процесний або діяльнісний), де економічна безпека розглядається як динамічне явище – процес – діяльність, спрямовану на досягнення та утримання «безпечного» стану підприємства [239].

Так, С. Шкарлет [213] визначає ЕБП як «динамічний системний процес, що складається з трьох обов'язкових компонентів: по-перше, діагностики, метою якої є завчасна ідентифікація джерел виникнення, видів і стадій розвитку небезпечних для діяльності підприємства проявів; по-друге, своєчасного застосування заходів нейтралізації внутрішніх і зовнішніх факторів (або упередження, захист та протидія їх впливам); по-третє,

формування системи рекомендацій і заходів щодо створення конкурентної переваги і забезпечення розвитку підприємства». Прихильність до діяльнісного підходу в тлумаченні ЕБП також спостерігається у визначеннях Е. Ішенкова, Е. Раздиної, П. Фісуненко, Т. Іванюти та А. Заїчковського, З. Варналія (див. **табл. Б.1**).

Таким чином, всі існуючі підходи можна класифікувати за двома критеріями: вектором та статусом економічної безпеки (табл. 1.9).

Таблиця 1.9 – Класифікація підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства за критеріями її вектору та статусу (джерело: авторська розробка [239,290])

Критерій систематизації	Підходи	Зміст
1. Вектор економічної безпеки підприємства	цільовий – вектор розвитку	спрямування ЕБП на досягнення цілей розвитку підприємства за рахунок ефективного використання ресурсів, гармонізації інтересів підприємства з його внутрішнім та зовнішнім середовищем
	захисний – вектор захисту	спрямування ЕБП на захищеність підприємства від існуючих та потенційних загроз
	двовекторний	спрямування ЕБП на досягнення цілей розвитку підприємства за рахунок попередження та забезпечення захищеності від потенційних та існуючих загроз
2. Статус економічної безпеки підприємства	статичний	ЕБП розглядається як статичне явище – результат – певний «безпечний» стан підприємства
	динамічний (діяльнісний)	ЕБП розглядається як динамічне явище – процес – діяльність, спрямовану на досягнення та утримання «безпечного» стану підприємства

Щодо статусу явища ЕБП: слід розмежовувати економічну безпеку як результат управління та власне управління в сфері економічної безпеки підприємства. Розгляд явища з позиції діяльності та процесу є некоректним, так як у цьому випадку поняття економічної безпеки ототожнюється з поняттями формування економічної безпеки, забезпечення та ін.

Тому для подальшого дослідження вважаємо більш доцільним розгляд ЕБП як статичного явища, що має двовекторну спрямованість. Такий підхід заслуговує на подальший розвиток, адже в ньому проявляється, з одного боку, спрямованість економічної безпеки на забезпечення життєздатності та розвитку підприємства у відповідності до його інтересів та цілей (адже, цілком очевидно, що, небезпеки та загрози гальмують процеси розвитку та можуть ставити під сумнів саме існування підприємства), та, з іншого, засоби забезпечення – шляхом попередження та захищеності від загроз.

Водночас, *таке розуміння економічної безпеки підприємства визначає її як необхідну передумову подальшого економічного розвитку підприємства, процес забезпечення якої стає одним з ключових об'єктів управління в загальній системі управління діяльністю та розвитком [190].*

Визначення економічної безпеки як стану дозволяє: 1) розмежувати її з поняттями забезпечення економічної безпеки та системи економічної безпеки підприємства; 2) в подальшому досліджувати це явище з позиції результату певних процесів або результату управління, який може бути охарактеризовано сукупністю певних характеристик та індикаторів.

Так, поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства», розглядається як складний комплексний інтегрований елемент загальної системи управління підприємством на всіх рівнях. На думку О. Мельник [291] «забезпечення економічної безпеки підприємства – це процес створення сприятливих умов та середовища, при яких суб'єкт господарювання досягає найефективнішого використання ресурсів, реалізації поставлених цілей в умовах конкурентного середовища та забезпечується захист від різного роду загроз та непередбачуваних обставин».

На думку Е. Князевої [287] економічна безпека стає ідеологією сучасного управління економікою підприємства, а забезпечення економічної безпеки – це: 1) управління підприємством в конкурентних умовах – здійснення управління підприємством з метою забезпечення його виживання та розвитку в несприятливих конкурентних умовах; 2) діяльність із забезпечення економічної безпеки – специфічний підпроцес управління в конкурентних умовах – управління спеціальними підрозділами підприємства, діяльність яких спрямована на виявлення та з загрозами його успішному існуванню та розвитку. Хоча, таке ототожнення забезпечення економічної безпеки з управлінням підприємством в конкурентних умовах є, на нашу думку, надмірним, воно зазначає все зростаючу роль економічної безпеки як одного з пріоритетних об'єктів управління на рівні підприємства.

Поняття «забезпечення економічної безпеки підприємства» є тісно пов'язаним з поняттям «система економічної безпеки підприємства», яке не слід ототожнювати власне з економічною безпекою підприємства. Так, деякі фахівці [292] розглядають систему економічної безпеки підприємства як упорядковану сукупність теоретичних підходів і практичних дій, які забезпечують повний максимальний захист від усіх видів загроз і ризиків діяльності підприємства. На думку авторів [293] система економічної безпеки підприємства являє собою певну кількість взаємопов'язаних елементів, які забезпечують безпеку підприємства та досягнення ним цілей бізнесу. Уточнюючи попередні визначення, Н. Прус [294] пропонує під системою економічної безпеки підприємства розуміти упорядковану сукупність заходів, спрямованих на захист діяльності підприємства від загроз зовнішнього та внутрішнього середовищ і сприяння його стабільному й ефективному функціонуванню відповідно до бізнес-цілей. С. Лабунська [295, 296] характеризує систему ЕБП як відкриту динамічну предметно-орієнтовану управлінську підсистему загальної системи менеджменту, організаційна структура якої побудована таким чином, що здатна за допомогою спрямованого функціонального впливу забезпечити захист

ресурсного потенціалу підприємства від дії зовнішніх загроз та деструктивних чинників внутрішнього середовища у процесі фінансово-господарської діяльності та сформувати сприятливі умови його функціонування у майбутньому.

Отже, на відміну від категорії економічної безпеки підприємства, що є статичною, система економічної безпеки підприємства є динамічною та характеризує підсистему загальної системи менеджменту підприємства, функціонування якої спрямоване на управління процесом забезпечення стану економічної безпеки підприємства. Відповідно, об'єктом управління системою ЕБП є процес формування її організаційних структурних елементів та взаємозв'язків між ними [239], що в даному дослідженні не розглядається.

Повертаючись до твердження, що сутність явища економічної безпеки в межах макро- та мікроекономічного підходів має бути змістовно ідентичною, вважаємо також доцільним розгляд ЕБП як проекції змістовної сутності економічної безпеки держави на нижчий рівень ієрархії управління.

Інтеграція запропонованих підходів до визначення ЕБП дозволяє уточнити її сутність у такий спосіб [239]: економічна безпека підприємства – це такий його стан як економічної системи, що характеризується сукупністю існуючих умов, за яких створюється та зберігається здатність підприємства до функціонування та досягнення цілей розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, що виникають внаслідок функціонування та розвитку, за рахунок їх попередження та нейтралізації.

Запропонований підхід та уточнення сутності економічної безпеки підприємства дозволяє:

- 1) ідентифікувати ЕБП як стан підприємства, яке є економічною системою, що визначає його здатність до функціонування та розвитку, зокрема, інноваційного;

- 2) визначити ЕБП як специфічний об'єкт управління, до якого внаслідок статичної природи застосовані лише окремі його функції, а саме планування, аналіз та контроль;

3) визначити об'єктом означених функцій управління щодо ЕБП (на засадах результатного підходу) характеристики її стану та рівня; відповідно їх реалізація потребує належного забезпечення (методологічного, інформаційного, організаційного тощо);

4) припустити, що ЕБП не є окремим об'єктом управління, а виступає статичною результатною якісною характеристикою управління процесами функціонування та розвитку підприємства на певний момент часу, що підлягає плануванню, аналізу та контролюванню.

Отже, за підсумками досліджень:

- *обґрунтовано та розроблено класифікацію підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства, засновану на двох ознаках: вектору економічної безпеки (цільовий – спрямований на розвиток, захисний – спрямований на захист, та двовекторний підходи) та її статусу як явища (статичний та динамічний підходи);*
- це дозволило *уточнити сутність ЕБП як об'єкту управління на засадах інтеграції статичного та двовекторного підходів та: 1) розмежувати її з поняттями забезпечення ЕБП та системи ЕБП; 2) в подальшому досліджувати це явище з позиції результату певних процесів або результату управління, який може бути характеризовано сукупністю певних характеристик та індикаторів; 3) припустити, що ЕБП є не окремим об'єктом управління, а статичною результатною якісною характеристикою управління процесами функціонування та розвитку підприємства на певний момент часу, що підлягає плануванню, аналізу та контролюванню в процесі управління інноваційним розвитком підприємства.*

Підтвердження або спростування останнього припущення потребує подальших досліджень взаємозв'язків явищ інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства.

1.3 Інноваційний розвиток та економічна безпека промислового підприємства: ієрархічні відносини, типологія зв'язків та управлінська взаємодія

Аналіз сутнісного змісту категорій «інноваційний розвиток» та «економічна безпека підприємства» дозволяє зробити висновок, що зв'язок між економічною безпекою та інноваційним розвитком підприємства має дуальний характер, де обидва явища виступають у якості мети підприємства та засобу її досягнення. Це можна пояснити у такий спосіб.

Економічна безпека, з одного боку, є необхідною передумовою та певним віддзеркаленням потенціалу розвитку, адже процеси її забезпечення спрямовані на забезпечення процесів розвитку. З іншого боку, процес розвитку підприємства має бути спрямованим, зокрема, й на формування та функціонування систем забезпечення його економічної безпеки. За сучасних умов господарювання на фоні новітніх загроз та ризиків, спричинених в тому числі й проявами науково-технічного прогресу, збереження економічної безпеки підприємства потребує високого ступеню інноваційності розвитку. Водночас, процеси інноваційного розвитку, що вносять зміни до внутрішнього середовища підприємства, та викликають адекватну реакцію зовнішнього середовища, спричиняють додаткові ризики, порушуючи стан економічної безпеки підприємства. А відтак, *інноваційний розвиток підприємства може містити в собі не лише засіб забезпечення його економічної безпеки, але й внутрішню загрозу її стану. Проте, відсутність процесів інноваційного розвитку може спричинювати ще більші загрози [190].* Взаємозв'язки явищ наведено на рис.1.5.

Визначені зв'язки інноваційного розвитку та економічної безпеки обумовлюють доцільність виокремлення та визначення сутності синтезованого явища економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства, як окремого предмета досліджень та об'єкту управління. Воно поєднує в собі як передумову (потенціал) інноваційного розвитку, так і

його результат, а також принципи та критерії розвитку (як процесу), його інноваційності та безпечності.

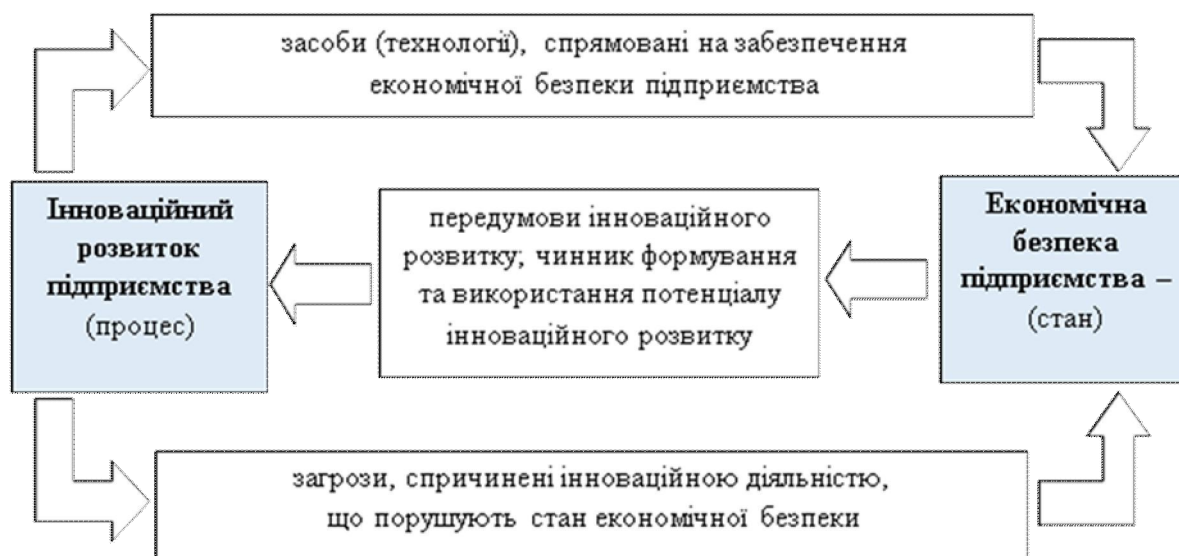

Рисунок 1.5 – Напрями та зміст взаємозв'язків інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства (джерело: авторська розробка [190])

Окремі спроби поєднати ці дві категорії як об'єкти управління вже були зроблені в працях деяких вітчизняних фахівців. Так, С. Шкарлет [213] розглядає проблему формування економічної безпеки підприємств та забезпечення динаміки їх економічного зростання засобами активізації інноваційного розвитку та вводить в лексикон дослідження системну категорію «інноваційний розвиток – економічна безпека». Для активізації процесів ЕБП засобами інноваційного розвитку він визначає три основні функції інновацій: системне забезпечення росту та якісного оновлення продукції (на рівні окремого підприємства і національної економіки); прогресивні структурні економічні зрушення, що стосуються найважливіших народногосподарських пропорцій: відтворювальних, галузевих, вартісних; реалізація новітніх досягнень НТП і підвищення ефективності виробництва на мікро- і макрорівнях. Морфологію сукупної соціально-економічної пари понять «інноваційний розвиток – економічна безпека» автор розкриває через перспективні напрями інноваційної спрямованості діяльності підприємства,

що призводять до його економічного зростання та конкурентних переваг: 1) виготовлення нової продукції або створення нової якості продукції внаслідок зміни вимог і потреб споживачів; 2) впровадження на підставі наукового відкриття нового (в цілому або для певної галузі), раніше невідомого методу (способу) виробництва, здатного започаткувати новий спосіб комерційного використання продукту; 3) освоєння нового ринку, де галузь або вид діяльності не були представлені; 4) одержання нового джерела матеріальних ресурсів незалежно від первинної можливості існування, доступності або фізичного створення джерела; 5) реорганізація підприємства у зовнішньому середовищі, впровадження заходів щодо зміни стану і статусу конкурентів.

Аналізуючи основні наукові результати дослідження С. Шкарлета, можна зазначити, що: 1) аналізується лише один вид (напрямок) зв'язку економічної безпеки та інноваційного розвитку підприємства, де ЕБП та її забезпечення виступає метою, а процеси інноваційного розвитку – засобом її досягнення; 2) власне ЕБП по суті ототожнюється з процесом або діяльністю спрямованою на забезпечення економічного зростання підприємства та формування його конкурентних переваг, а отже, ЕБП у запропонованому розумінні майже дублює за змістом процес загального управління підприємством. Отже, автор по суті розглядає вплив інноваційного розвитку на економічне зростання та формування конкурентних переваг підприємства.

До спроб поєднання теорій безпекознавства та управління розвитком підприємства також можна віднести введення в науковий лексикон поняття *безпечного розвитку підприємства*. Внаслідок діалектичного конфлікту явищ безпеки та розвитку, про який зазначалось вище, дане поняття є спірним, проте має вагомі аргументи на свою користь. Так, дослідженню взаємозв'язку понять економічної безпеки та безпечного розвитку присвячено роботу Г. Єфімової, С. Марущак [285], яка розглядає *розвиток підприємства* як «..безупинний процес, результативність якого залежить від здатності підприємства мати високий рівень економічної безпеки, тобто створювати власними силами сприятливі для діяльності умови, що, у свою

чергу, означає протистояння зовнішнім загрозам і запобігання внутрішнім». В наведеному контексті економічна безпека згадується як необхідна передумова розвитку підприємства, проте розглядається лише з позиції протистояння зовнішнім і запобігання внутрішнім загрозам. *Безпечний розвиток підприємства* ці автори визначають як процес послідовних переходів системи господарювання від одного стану до іншого, якісно не гіршого ніж попередній, внаслідок незворотних, спрямованих, закономірних змін техніки, технології, організації праці та управління, який передбачає продукування нових цілей та створення безпечних умов для переходу від однієї конкретної мети, досягнутої в процесі функціонування підприємства, до іншої [285]. В даному визначенні існує певна зацикленість мети та засобів її досягнення, тому що безпечний розвиток розглядається як розвиток, спрямований на створення безпечних умов (розвиток – засіб, безпека – мета), необхідних для подальшого розвитку (розвиток-мета, безпека – засіб). З іншого боку, це є певним відображенням існуючого дуального (двостороннього) зв'язку цих явищ в економіці підприємства.

Проблемам *управління безпечним економічним розвитком підприємств* присвячено дисертаційне дослідження М. Кочевого [297]. На його думку, створення підприємства і організація його успішного функціонування і розвитку спираються на методологічні основи наукової теорії безпеки, а об'єктом економічної безпеки виступає процес розвитку підприємства. Запропоноване поняття *безпечного економічного розвитку підприємства* розглядається М. Кочевим, як «..поступальний, інноваційний, сталий, ефективний розвиток, що забезпечується умовами і факторами, спрямованими на досягнення цілей підприємства в тривалій перспективі» [297]. Головною характеристикою поняття, на думку автора, виступає спрямованість розвитку підприємства на опанування головної мети його стратегії – збільшення ринкової вартості підприємства. Як видно, безпечний економічний розвиток, по суті, ототожнюється з поступальним, інноваційним, сталим та ефективним розвитком підприємства (синонімізація

означених понять сама по собі є некоректною), без жодного згадування про критерії власне безпечності та економічної безпеки. А спрямованість такого (безпечного) виду розвитку на збільшення ринкової вартості підприємства власне нічим не відрізняє його від розуміння розвитку в межах теорії вартісно-орієнтованого управління [210].

В деяких публікаціях останніх років також зустрічається поняття *безпеки інноваційного розвитку*, яке в більшості випадків ототожнюється з поняттям *інноваційної безпеки*, та пов'язується з *інноваційною складовою економічної безпеки* на регіональному та національному рівнях.

Стосовно національного рівня: Т. Максимова, О. Філімонова і К. Лиштван [298] під *інноваційною безпекою (безпекою інноваційного розвитку)*, що формує економічну безпеку країни, пропонують розуміти послідовну, заплановану, цілеспрямовану, комплексну діяльність підприємства щодо зміни кожного з елементів бізнесу, спричинену попитом, обумовлену науково-технічним прогресом і спрямовану на діючу організаційну структуру, технологічні процеси, стиль і методи управління, виготовлену продукцію, джерела сировини й матеріалів, ринки збуту, документообіг та ін. З цього визначення незрозуміло, чим інноваційна безпека, що розглядається як процес, відрізняється від інноваційної діяльності або діяльності, спрямованої на розвиток.

Стосовно регіонального рівня: Л. Яремко [299] вважає *інноваційну безпеку* таким станом економічної, освітньо-наукової, інформаційно-комунікаційної та зовнішньоекономічної сфер, що забезпечує інноваційний саморозвиток регіону, під яким розуміється постійне освоєння продуктивніших видів техніки й технологій, оновлення номенклатури товарів і послуг, розширене (якісне) відтворення робочої сили.

Стосовно будь-якого рівня: на думку Ю. Краснощокрової [300] *інноваційна безпека* спрямована на формування необхідних і достатніх умов для збільшення можливостей створення та використання інновацій та підвищення на цій основі рівня конкурентоспроможності продукції й

технології до світового рівня. В даному визначенні інноваційна безпека розуміється як передумова формування та відтворення інноваційного потенціалу. А. Сухоруков [301] зазначає, що *інноваційна безпека* дозволяє забезпечити ефективне використання науково-технологічного потенціалу.

Стосовно рівня підприємства: О. Маслак [302] визначає *безпеку інноваційного розвитку* (інноваційну безпеку) як стан підприємства (регіону), що забезпечує формування умов для збільшення можливостей створення і комерціалізації інновацій, використання науково-технологічного потенціалу та є результатом цілеспрямованої діяльності щодо впровадження інноваційної моделі розвитку в усіх аспектах господарювання. Вона розглядається як на рівні підприємства, так і на регіональному рівні, спрямована на використання науково-технічного потенціалу, збільшення можливостей створення та комерціалізації інновацій, та забезпечує збалансований, проактивний інноваційний розвиток у всіх сферах діяльності, який гарантує максимально ефективне використання наявних і безпечно залучення додаткових інвестиційних ресурсів. З цього визначення є незрозумілим рівень безпеки (регіональний або рівень підприємства), але зрозуміла її спрямованість на формування умов для інноваційної діяльності. В. Никифорова, В. Кравченко [303], *розглядають інноваційну складову економічної безпеки підприємства як таку, що має можливість впливати на інші складові й підвищувати рівень їх економічної безпеки через впровадження інновацій у виробництво й сферу управління.*

Отже, *інноваційна безпека (безпека інноваційного розвитку)* розглядається здебільшого як передумова створення та використання інноваційного потенціалу, що в цілому підтверджує зв'язок понять «економічна безпека» та «економічний розвиток» (де безпека є умовою, а розвиток – метою) через потенціал розвитку, але не розкриває інших взаємозв'язків цих термінів. Втім, саме ототожнення понять безпека інноваційного розвитку та інноваційної безпеки із семантичної точки зору є некоректним. Безпека інноваційного розвитку має розглядати критерії

безпеці інноваційного розвитку (тобто, тлумачитись з позиції, що інноваційний розвиток має бути безпечним), тоді як інноваційна безпека, скоріше, має розглядатись як безпека (стан функціонування та розвитку), що досягається за рахунок впровадження інновацій.

В окремих працях науковців можна зустріти поняття економічної безпеки інноваційної діяльності, що також синтезує явища економічної безпеки та інноваційного розвитку. Так, О. Ястремська [304] визначає поняття *економічної безпеки інноваційної діяльності підприємства* – як стан ефективного використання його ресурсів і ринкових можливостей для запобігання погроз зовнішнього та внутрішнього середовища, які виникають в процесі планування, забезпечення та організації діяльності, пов'язаної з практичним використанням ідей, наукових досліджень та розробок, що сприяють підвищенню економічних та соціальних результатів господарювання на базі формування конкурентних переваг підприємства. В цьому понятті розкрито обернений зв'язок економічної безпеки та інноваційної діяльності підприємства, де остання спричинює додаткові ризики, що порушують стан безпеки.

С. Лабунська, [295, 296], не пропонуючи інтегрального поняття, але присвячуючи свої дослідження проблемам побудови системи економічної безпеки підприємства в умовах здійснення інноваційної діяльності, зазначає, що «..процеси впровадження інновацій у господарську діяльність підприємств напряму пов'язані з додатковими економічними ризиками, які призводять до зниження загального рівня показників економічної безпеки підприємства (ЕБП). З іншого боку, відсутність інновацій у діяльності підприємства сама виступає фактором неабиякого ризику та загроз для підприємства». Отже, авторка зазначає дуальний вплив явищ, де як інноваційна діяльність, так і її відсутність, спричинює загрози та порушує стан економічної безпеки підприємства. Проте, якщо інноваційна діяльність спрямована на розвиток, в чому співпадає з метою економічної безпеки (з

позиції вектору розвитку), то відсутність інноваційної діяльності має лише деструктивний вплив на рівень економічної безпеки підприємства.

Слід зазначити, що в жодному з розглянутих досліджень не акцентовано увагу на загрозах та ризиках, що можуть виникнути внаслідок інноваційного розвитку підприємства як результату успішних інновацій. Адже інноваційна діяльність характеризується не лише підвищеною ризикованістю, але й підвищеною доходністю, що дозволяє втримувати та зміцнювати позиції підприємств у конкурентному середовищі. Саме це спонукає підприємства до вибору інноваційного типу розвитку, не зважаючи на ризики інноваційної діяльності, під якими зазвичай розуміються ті, що властиві початковим етапам інноваційного процесу (ризики «недокомерціалізації» інновацій). Проте, в інноваційному типі розвитку динамізм змін досягає такого рівня, за якого мінливість починає істотно переважати над стійкістю, та як автомобіль на великій швидкості має більші ризики аварії, так і економіка підприємства, що динамічно розвивається, має підвищені ризики дестабілізації [305]. «Надмірне» економічне зростання на засадах інноваційності викликає як «турбулентність» всередині системи, так й «обурення» зовнішнього конкурентного середовища, що на практиці може призвести до різкого зростання зовнішніх ризиків, як то поглинання, рейдерські захоплення, перетікання інтелектуального (людського) капіталу тощо. Отже, з одного боку інноваційний розвиток підприємства забезпечує його конкурентоспроможність та стійкість до зовнішніх загроз, а з іншого – надмірні темпи розвитку обурюють зовнішнє середовище та викликають додаткові загрози іншої якості. В цьому контексті питання забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства набувають іншого змісту (захист від загроз для забезпечення розвитку доповнюється захистом від загроз, що виникли внаслідок розвитку).

Проведені дослідження дозволили визначити та класифікувати типологію зв'язків інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства (табл. 1.10).

Таблиця 1.10 – Типологія зв'язків інноваційного розвитку (ІРП) та економічної безпеки (ЕБП) промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Напрямок та тип зв'язку	Зміст зв'язку та впливу	Суміжна категорія або поняття, що визначає зв'язок
<p>Напряма 1: ІРП → ЕБП</p> <p>Тип впливу – конструктивний:</p> <p>ІРП (засіб) → ЕБП (мета)</p>	<p>Інноваційний розвиток (інноваційна діяльність) спрямовано на забезпечення економічної безпеки шляхом:</p> <ul style="list-style-type: none"> - впровадження інновацій у системі економічної безпеки (у вузькому сенсі); - впровадження інновацій задля підвищення стійкості ринкових позицій та конкурентоспроможності (широкий сенс). 	інновації, інноваційна діяльність
<p>Напряма 1: ІРП → ЕБП</p> <p>Тип впливу – деструктивний:</p> <p>ІРП (чинник) → ЕБП</p>	<p>Інноваційний розвиток як процес внаслідок ризикованості інновацій та інноваційної діяльності, спричинює загрози, що порушують стан економічної безпеки. Відсутність інноваційної діяльності та розвитку, спричинюючи порушення стійкості ринкових позицій підприємства, також призводить до порушення ЕБП. Інноваційний розвиток (як результат), що проявляється у високих темпах економічного зростання, викликає додаткові загрози як у внутрішньому, так й у зовнішньому середовищі підприємства</p>	загрози
<p>Напряма 2: ЕБП → ІРП</p> <p>Тип впливу – конструктивний:</p> <p>ЕБП (засіб) → ІРП (мета)</p>	<p>Стан економічної безпеки є необхідною передумовою процесів інноваційного розвитку, т.я. перебування у стані небезпеки унеможливорює чи гальмує інноваційну діяльність та процеси розвитку</p>	потенціал інноваційного розвитку

Як визначено раніше (див. рис. 1.5), зв'язок явищ має два напрями:

- 1) напрям 1 – від інноваційного розвитку до економічної безпеки, що віддзеркалює спрямування інновацій та інноваційної діяльності на забезпечення та зростання рівня економічної безпеки підприємства;
- 2) напрям 2 – від економічної безпеки до інноваційного розвитку, що віддзеркалює спрямованість першої на забезпечення процесів другого.

Проте, вплив явищ одне на одного за першим напрямом має також два типи: *конструктивний* і *деструктивний*. Останній віддзеркалює ймовірність

порушення стану економічної безпеки внаслідок: 1) загроз та ризиків, властивих інноваційній діяльності при її здійсненні; 2) погіршення ринкових позицій підприємства при відсутності інноваційної активності; 3) загроз та ризиків, що виникають внаслідок успішної інноваційної діяльності та високих (надвисоких) темпів економічного зростання підприємства [239].

Узагальнений аналіз досліджених «інтегральних понять» з визначенням віддзеркалених в них взаємозв'язків економічної безпеки (ЕБП) та інноваційного розвитку підприємства (ІРП) наведено в табл. 1.11.

Таблиця 1.11 – Віддзеркалення зв'язків інноваційного розвитку (ІРП) та економічної безпеки (ЕБП) в існуючих інтегральних поняттях (джерело: систематизовано автором на підставі [213, 285,295-306])

Поняття	Автор – джерело, рік	статус поняття	Тип взаємозв'язку понять ЕБП та ІРП			отождошення з іншими поняттями:
			ІРП (засіб) → ЕБП(мета)	ЕБП (засіб) → ІРП (мета)	ІРП (чинник) → ЕБП	
«інноваційний розвиток економічна безпека»	[213], 2008	не визначено (н/в)	+	-	-	економічне зростання
безпечний розвиток підприємства	[285], 2013	процес	-	+	-	безпечні умови
безпечний економічний розвиток	[297], 2013	процес	-	+/-	-	інноваційний сталий, ефективний розвиток
інноваційна безпека (безпека інноваційного розвитку)	[298], 2010	діяльність	-	-	-	інноваційна діяльність
	[299], 2007	стан	-	+	-	-
	[300], 2008	н /в	-	+	-	-
	[301], 2010	н /в	-	+	-	-
	[302], 2014	стан		+		-
інноваційна складова економічної безпеки підприємства	[303], 2014	н /в	+	-	-	впровадження інновацій
економічна безпека інноваційної діяльності підприємства	[306], 2010	стан	-	-	+/-	-
	[296], 2014	н /в	-	-	+/-	-

Втім, як свідчить аналіз, жодне з наведених понять, спрямованих на інтеграцію явищ економічної безпеки та інноваційного розвитку, не описує всіх взаємозв'язків, що існують між ними.

Водночас, *інтенсифікація досліджень у даному напрямку в останні роки свідчить про назрілу потребу комплексного розгляду явищ економічного, зокрема, інноваційного розвитку та економічної безпеки як на макрорівні, так й на рівні підприємств.* Звідси й спроби науковців синтезувати ці явища у певній комплексній категорії, щоб характеризувала комплексний об'єкт управління, в якому вони нерозривно поєднані.

Проте, завдання створення синтезованої категорії ускладнюється недостатньою визначеністю категоріальної сутності обох явищ. Так, проведені дослідження (див. п. 1.1-1.2) показали, що визначення сутності означених явищ з позиції макро- та мікроекономічного підходів суттєво різняться, що ускладнює їх дослідження як об'єктів управління в ієрархічному зв'язку макро-, мезо- та мікрорівнів. Так як управління певним явищем на рівні підприємства має слугувати цілям управління ним на більш високому рівні, то й сутність явища, що визначена на макрорівні, має змістовно проектуватися на визначення його сутності на мікрорівні.

Методологічною проблемою інтеграції (синтезу) означених явищ в межах комплексного об'єкта дослідження є також той факт, що одне з них – інноваційний розвиток – в більшості підходів розглядається як динамічне, а інше – економічна безпека, – як статичне явище. Отже, постає питання обрання статусу для синтезованого об'єкту управління.

Як показали попередні дослідження (див. п. 1.1) явище інноваційного розвитку може розглядатись і з позицій динамічного підходу – як процес, і з позицій статичного підходу – як його результат. Явище економічної безпеки (див. п. 1.2.) розглядається як стан, певна характеристика, що має статичний характер, проте об'єктом управління є не самий стан безпеки, а процеси її забезпечення, зміцнення тощо – тобто, процес досягнення певного «безпечного» стану. Такий нерозривний зв'язок динамічного (процесного) та

статичного (результатного) підходів є властивим будь-яким явищам при їх дослідженні як об'єктів управління. Адже, стан (статичне явище) сам по собі не є об'єктом управління, так як він характеризує результат управління у певний проміжок часу. Статичні явища мають характер результатних. Об'єктом управління завжди виступає процес (динамічне явище), спрямований на формування (досягнення) або такий, що призводить до досягнення певного стану. Якщо ж об'єктом управління визначено певний стан, то управлінські дії будуть спрямовані на досягнення або зміни стану.

Отже, визначення сутності комплексного явища – об'єкта управління, що синтезує інноваційний розвиток та економічну безпеку, має ґрунтуватись не на протиставленні статистичного та динамічного підходів, а на їх поєднанні в межах дуального підходу [307]. Ілюстрація застосування дуального підходу до визначення сутності синтезованого об'єкта дослідження та управління наведено на рис. 1.6.

Комплексне (синтезоване) поняття з позиції динамічного підходу пропонується визначити як *економічно-безпечний інноваційний розвиток підприємства (ЕБІРП), що є процесом та новим об'єктом управління.*

Синтезоване поняття на позиціях статичного підходу, відповідно – *економічна безпека інноваційного розвитку підприємства (ЕБІРП), – є станом та оціночною характеристикою результативності управління економічно-безпечним інноваційним розвитком.*

Ґрунтуючись на уточненні сутності інноваційного розвитку підприємства на засадах динамічного підходу, як процесу його економічного розвитку що має ознаки інноваційності (див п. 1.1), *економічно-безпечний інноваційний розвиток промислового підприємства можна визначити як процес його економічного розвитку, що має ознаки інноваційності та безпечності.* Якщо ознаки інноваційності віддзеркалюються у інноваційній діяльності підприємства, то до ознак безпечності можна віднести його стійкість до загроз та сукупність передумов досягнення цілей розвитку [239, 307].

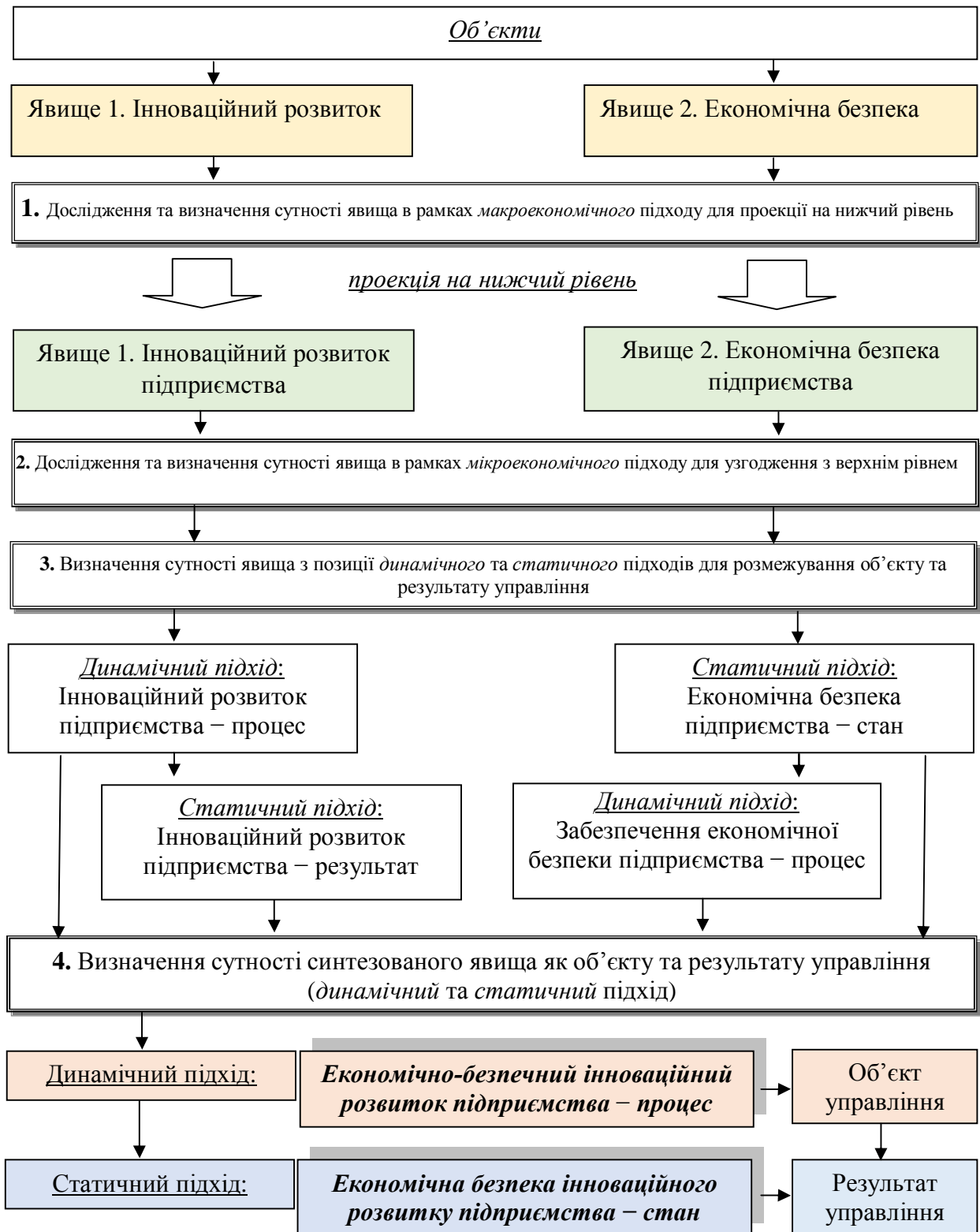

Рисунок 1.6 – Визначення сутності синтезованого явища умовно економічно-безпечного інноваційного розвитку підприємства як об'єкту управління за дуальним підходом (джерело: авторська розробка [239, 307])

У цьому контексті *економічна безпечність має умовний характер*, адже абсолютно безпечним розвиток бути не може, а інноваційність та безпечність діалектично перебувають у конфлікті, що виходить з ризикованої сутності інновацій. Проте, як інноваційна діяльність в процесі інноваційного розвитку, так і її відсутність, порушують стан стабільності, та, відповідно, економічної безпеки підприємства.

Отже, одне з ключових завдань управління ЕБІР промислового підприємства полягає в балансуванні між його інноваційністю та безпечністю, що передбачає активізацію інноваційної діяльності, спрямовану на економічне зростання на засадах інноваційності, за умов врахування чинника та контролювання стану економічної безпеки підприємства.

Грунтуючись на уточненні сутності інноваційного розвитку підприємства та економічної безпеки підприємства на засадах статичного підходу (див п. 1.1-1.2), *економічну безпеку інноваційного розвитку промислового підприємства можна визначити як стан підприємства як економічної системи, що характеризується позитивними якісними змінами в результаті розвитку, має результатні ознаки інноваційності та безпечності*. Ключові ознаки ЕБІРПП як процесу та стану містить табл. 1.12.

Таблиця 1.12 – Ключові ознаки економічно-безпечного інноваційного розвитку промислового підприємства в статусі процесу та стану (*джерело: авторська розробка на підставі попередніх досліджень [307]*)

Поняття	Статус	Ключові ознаки
1. Економічно-безпечний інноваційний розвиток	Процес	1) динамічності, необоротності, 2) інноваційності, 3) безпечності.
2. Економічна безпека інноваційного розвитку підприємства	Стан	1) розвитку (позитивних якісних змін), 2) інноваційності, 3) безпечності.

Як вже зазначалось, об'єктом управління виступає процес – економічно-безпечний інноваційний розвиток промислового підприємства, а об'єктом окремих функцій управління – результат процесу на певний момент

або за певний період часу – стан економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства (рис. 1.7).

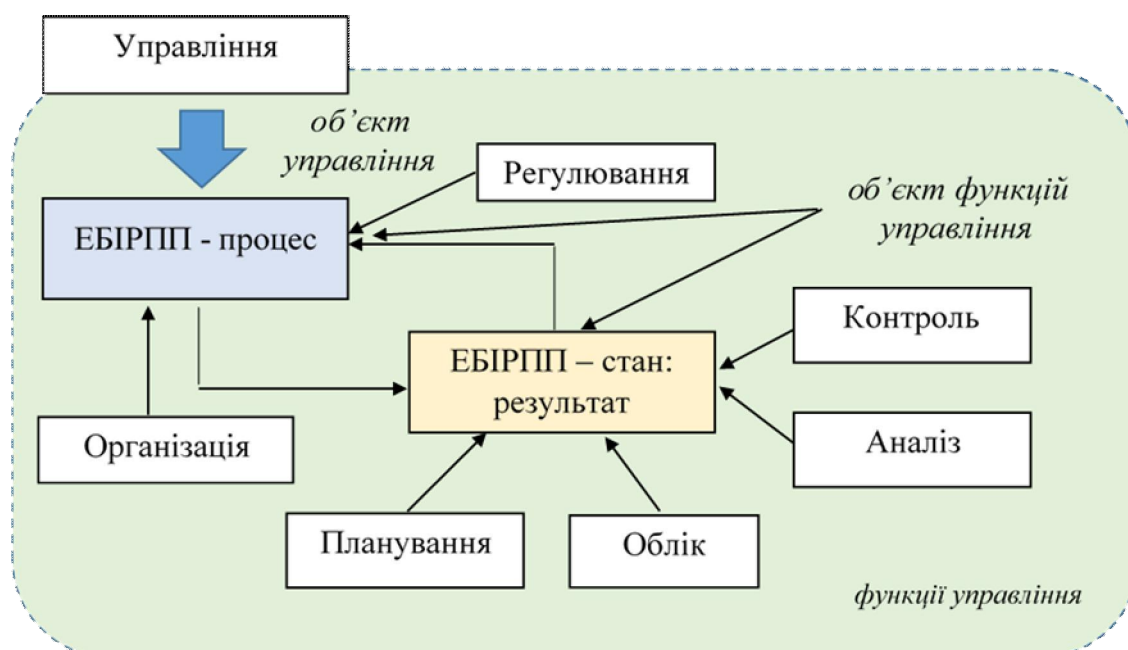

Рисунок 1.7 – Визначення ЕБРПП як об'єкту управління та його окремих функцій (джерело: авторська розробка [239])

Таким чином, утворення ЕБРПП як новітнього об'єкту управління ґрунтується на синтезі явищ інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства. Проте, реалізація функцій управління, зокрема аналізу та контролю, об'єктом якого вже виступає стан ЕБРПП (економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства) потребує його декомпозиції за ключовими ознаками (рис. 1.8).

Керувати таким об'єктом в традиційній системі управління є досить складно, оскільки зміна об'єкту завжди призводить до кардинальних змін усіх складових системи управління: цільового блоку, управлінського інструментарію, змістовності та спрямованості управлінської діяльності тощо. Тому виникає потреба дослідження існуючих методів та методологічних підходів до управління економічно-безпечним інноваційним розвитком, який за суттю є інноваційним розвитком з певними обмеженнями, які покладають вимоги економічної безпеки.

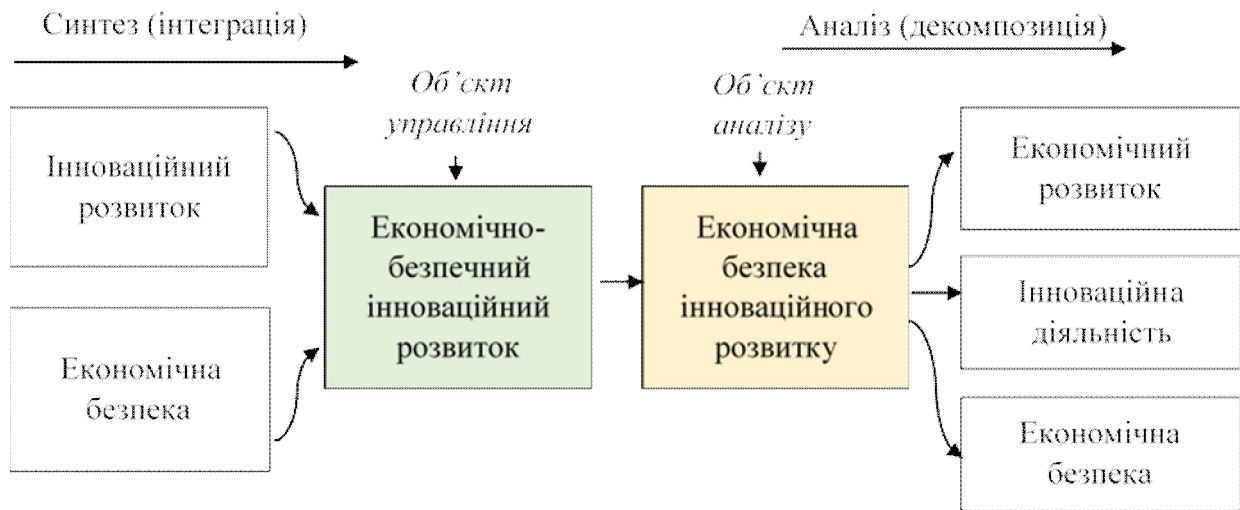

Рисунок 1.8 – Утворення ЕБІРПП як новітнього об'єкту управління та аналізу (джерело: авторська розробка [239, 307])

Враховуючи, що застосування поняття економічно-безпечного інноваційного розвитку (та похідного – економічна безпека інноваційного розвитку) може бути дискусійним, адже інноваційний розвиток може бути лише умовно безпечним, доцільно говорити про підхід безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком, де стан економічної безпеки стає одним з першочергових індикаторів розвитку та об'єктом, що підлягає функціональному управлінському впливу (зокрема, аналізуванню та контролю) в процесі інноваційного розвитку.

Відтак, за підсумком проведених досліджень отримано такі висновки та наукові результати:

- розроблено типологію зв'язків інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства як об'єктів управління, яка визначає:
 - 1) їх ієрархічні відносини та управлінську взаємодію, що віддзеркалюють два напрями взаємозв'язків (від інноваційного розвитку до економічної безпеки, де інноваційна діяльність та розвиток є засобом забезпечення економічної безпеки, що є метою управління, та навпаки – від економічної безпеки до інноваційного розвитку, де ЕБП є його необхідною передумовою та складовою інноваційного потенціалу);

- 2) типи впливу за кожним напрямом – конструктивний або деструктивний, де останній віддзеркалює ймовірність порушення стану економічної безпеки внаслідок: а) загроз та ризиків властивих інноваційній діяльності при її здійсненні; б) погіршення ринкових позицій підприємства при відсутності інноваційної активності; в) загроз та ризиків, що виникають внаслідок успішної інноваційної діяльності та високих (надвисоких) темпів економічного зростання підприємства, що обумовило доцільність виокремлення синтезованого явища, як новітнього об'єкту управління та його окремих функцій;
- запропоновано *комплексне поняття, що синтезує явища інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства як об'єкти управління, та розглядається водночас дуально та системно: з позиції динамічного підходу – як умовно економічно-безпечний інноваційний розвиток підприємства, що є процесом економічного розвитку, який має ознаки інноваційності та безпечності, та є новим об'єктом управління; з позицій статичного підходу – як економічна безпека інноваційного розвитку підприємства, що є станом, який характеризується позитивними якісними змінами в результаті розвитку, має результатні ознаки інноваційності та безпечності, отже є об'єктом функцій управління та характеристикою результативності управління інноваційним розвитком;*
 - на засадах визначення *типології зв'язків інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства, сутності синтезованого об'єкту управління, який є інноваційним розвитком з певними обмеженнями вимог економічної безпеки, обґрунтовано необхідність та доцільність виокремлення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.*

Це дозволяє висунути *робочу гіпотезу дослідження, сутність якої полягає в такому: забезпечити інноваційний розвиток промислового підприємства в умовах зростання конкуренції на ринку інновацій та перетворення їх на джерело суттєвих економічних результатів на тлі*

стрімкого економічного зростання, що посилює вплив чиннику безпеки та покладає певні обмеження на інноваційність розвитку, здатне лише безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємства.

Висунута робоча гіпотеза дослідження потребує подальшої перевірки.

Висновки до розділу 1

В першому розділі роботи досліджено теоретичні засади інноваційного розвитку промислового підприємства як явища та об'єкту управління; економічної безпеки як окремого об'єкту управління, чинника та результату інноваційного розвитку промислового підприємства; ієрархічні відносини, типологію зв'язків та управлінську взаємодію інноваційного розвитку та економічної безпеки в сучасних умовах функціонування та розвитку промислових підприємств. Отримані такі висновки та наукові результати:

1. Категорія «інноваційний розвиток», що діалектично пов'язує категорії «інновації» та «розвиток», протягом часу еволюціонує та набуває якісних змін разом з суміжними поняттями інноватики: інноваційної діяльності, інноваційного процесу, інноваційного потенціалу, що створюють її семантичне коло. Їх ретроспективний аналіз дозволив уточнити змістовне визначення сутності явища інноваційного розвитку промислового підприємства як об'єкту управління, що *запропоновано розглядати дуально*: з позиції процесу (динамічний підхід) та з позиції результату (статичний підхід), та *системно* – у взаємозв'язку з інноваційним потенціалом та інноваційною діяльністю, що визначені ознаками інноваційності економічного розвитку підприємства.

2. Визначено, що *інноваційний розвиток промислового підприємства*: як динамічне явище – є процесом економічного розвитку підприємства за рахунок формування та використання його інноваційного потенціалу, спрямованим на якісні зміни стану підприємства; як статичне явище

(результат процесу) – є позитивними якісними змінами стану підприємства в результаті здійснення інноваційної діяльності та використання інноваційного потенціалу. Це дозволяє за рахунок підходів: 1) дуального – виокремити інноваційний розвиток-процес як комплексний об'єкт управління, та інноваційний розвиток-результат як об'єкт окремих функцій управління (планування, обліку, аналізу, контролю), адже планувати, оцінювати та контролювати процес можна лише за його результатами в певний момент або проміжок часу; 2) системного – визначити ознаки та складові інноваційного розвитку, що визначатимуть напрямки декомпозиції інноваційного розвитку як комплексного об'єкта управління для реалізації функціональних цілей та завдань системи управління промисловим підприємством.

3. Дослідження генезису парадигм та теорій інноваційного розвитку дозволило визначити, що управління інноваційним розвитком в сучасних умовах відбувається в межах техно-соціо-економічної парадигми та теорії «відкритих інновацій», де вирішального впливу набувають соціальні інститути, інтелектуальний капітал (людський капітал, об'єкти інтелектуальної власності), інноваційна кооперація та інфраструктура, а «відкритість інновацій» обумовлює нові підходи до визначення сутності та заходів попередження ризиків інноваційної діяльності.

4. Врахування вищезначених умов на тлі уточнення сутності інноваційного розвитку промислового підприємства та понять його семантичного кола склало підставу для: 1) *визначення складових інноваційного розвитку* підприємства, що на відміну від існуючих поглядів ґрунтується на застосуванні балансового та потенціального підходів (на засадах визначення інноваційного потенціалу як сукупності ресурсів та ознаки інноваційного розвитку), та охоплює *фінансову, матеріальну та інтелектуальну складові*, серед яких інтелектуальна стає більш впливовою ніж матеріальна; 2) *обґрунтування необхідності досліджень* інноваційного розвитку підприємства як об'єкту управління у взаємозв'язку з явищем економічної безпеки, що спричинене імовірним конфліктом у економічній

системі підприємства цілей розвитку (якісних змін) та безпеки (збереження стабільності), та, водночас, необхідністю достатнього рівня безпеки як передумови та складової потенціалу інноваційного розвитку підприємства.

5. Визначено, що економічна безпека супроводжує розвиток промислового підприємства як поняття та як явище, а теорії інноваційного розвитку та економічної безпеки останні 20 років розвиваються найбільш динамічно, проте, переважно паралельно. Обґрунтовано, що явище економічної безпеки потребує досліджень в контексті розвитку підприємства взагалі, та інноваційного розвитку, що вважається найбільш ефективним в умовах сучасної економіки, зокрема. *Обґрунтовано та розроблено класифікацію підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства*, що на відміну від існуючих, заснована на двох ознаках: 1) вектору економічної безпеки, за яким містять підходи: цільовий – спрямований на розвиток, захисний – спрямований на захист, та двовекторний – в якому інтегруються цільовий та захисний, та 2) її статусу як явища (статичний та динамічний підходи).

6. Це дозволило *уточнити сутність ЕБП як об'єкту управління* на засадах інтеграції статичного та двовекторного підходів, як такий стан підприємства як економічної системи, що характеризується сукупністю існуючих умов, за яких створюється та зберігається здатність підприємства до функціонування та досягнення цілей розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, що виникають внаслідок функціонування та розвитку, за рахунок їх попередження та нейтралізації. Таке уточнення, відповідно, дозволяє: 1) розмежувати її з поняттями забезпечення ЕБП та системи ЕБП; 2) в подальшому досліджувати це явище з позиції результату певних процесів або результату управління, який може бути характеризовано сукупністю певних характеристик та індикаторів; 3) припустити, що ЕБП не є окремим об'єктом управління, а виступає статичною результатною якісною характеристикою управління процесами функціонування та розвитку

підприємства на певний момент часу, що підлягає плануванню, аналізу та контролюванню в процесі управління інноваційним розвитком підприємства.

7. *Розроблено типологію зв'язків інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства як об'єктів управління, що визначає: 1) їх ієрархічні відносини та управлінську взаємодію, що віддзеркалюють два напрями взаємозв'язків (від інноваційного розвитку до економічної безпеки, де інноваційна діяльність та розвиток є засобом забезпечення економічної безпеки, що є метою управління, та навпаки – від економічної безпеки до інноваційного розвитку, де ЕБП є його необхідною передумовою та складовою інноваційного потенціалу); 2) типи впливу за кожним напрямом – конструктивний або деструктивний, де останній віддзеркалює ймовірність порушення стану економічної безпеки внаслідок: а) загроз та ризиків властивих інноваційній діяльності при її здійсненні; б) погіршення ринкових позицій підприємства при відсутності інноваційної активності; в) загроз та ризиків, що виникають внаслідок успішної інноваційної діяльності та високих (надвисоких) темпів економічного зростання підприємства, що обумовило виокремлення синтезованого явища як новітнього об'єкту управління та його окремих функцій.*

8. *Запропоновано комплексне поняття, яке синтезує явища інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства як об'єкти управління, та розглядається дуально та системно водночас: з позиції динамічного підходу – як умовно економічно-безпечний інноваційний розвиток підприємства, що є процесом економічного розвитку, який має ознаки інноваційності та безпечності, та стає новим об'єктом управління; з позицій статичного підходу – як економічна безпека інноваційного розвитку підприємства, яка є станом підприємства, що характеризується позитивними якісними змінами внаслідок розвитку, має результатні ознаки інноваційності та безпечності, отже є об'єктом функцій управління та оціночною характеристикою результативності управління інноваційним розвитком.*

9. На засадах визначення *типології зв'язків* інноваційного розвитку та економічної безпеки промислового підприємства, *сутності синтезованого об'єкту управління*, який за суттю є інноваційним розвитком з певними обмеженнями що покладають вимоги економічної безпеки, обґрунтовано *необхідність та доцільність виокремлення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства*.

Сукупність отриманих результатів дозволила висунути *робочу гіпотезу дослідження*, сутність якої полягає в такому: *забезпечити інноваційний розвиток промислового підприємства в умовах зростання конкуренції на ринку інновацій та перетворення їх на джерело суттєвих економічних результатів та стрімкого економічного зростання, що посилює вплив чиннику безпеки та покладає певні обмеження на інноваційність розвитку, здатне лише безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком підприємства*, та потребує перевірки в подальших розділах роботи.

Основні положення розділу 1 відображено здобувачем у таких наукових працях: [57, 153-155, 181-192, 210, 239, 240, 290, 307].

РОЗДІЛ 2 МЕТОДОЛОГІЯ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

2.1 Сутність, завдання та методи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства

Сутність безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком концептуально визначається його цільовою спрямованістю на забезпечення економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку підприємства. Її має віддзеркалювати специфічний підхід до управління інноваційним розвитком підприємства, який ґрунтується на існуючій методології управління інноваційним розвитком.

Теоретико-методологічні засади управління інноваційним розвитком підприємств в вітчизняній економіці розглянуто в працях багатьох фахівців, зокрема В. Гриньової, І. Захарченка, С. Ілляшенка, О. Кузьміна, Т. Лепейко, М. Меркулова, Н. Рудь, Л. Федулової, С. Філіппової, С. Харічкова, які суттєво їх розвинули. На думку Л. Федулової, управління інноваційним розвитком підприємства слід розглядати як самостійний вид управлінської діяльності, що має специфічні особливості, та, на відміну від традиційного управління, характеризується високою нестабільністю й мінливістю всіх його елементів [53]. С позиції системно-функціонального підходу управління інноваційним розвитком підприємства воно визначається як «..функція керуючої підсистеми, що через системний вплив забезпечує економічну стабільність і довгострокову конкурентоспроможність керованої підсистеми шляхом створення інноваційного середовища для використання, нарощування й реалізації інноваційного потенціалу» [53]. Так як інноваційний розвиток передбачає не тільки освоєння інновацій (здійснення інноваційної діяльності), але й формування системи чинників та умов, необхідних для її успішного здійснення, однією з цільових функцій

управління інноваційним розвитком стає накопичення власного капіталу для інноваційного розвитку – формування і реалізації інноваційного потенціалу. Слушним є підхід Л. Федулової [53], яка вводить поняття «інноваційного капіталу», розширюючи традиційну складову інноваційного розвитку – інноваційний потенціал – у тріаду «інноваційні (матеріальні, трудові, фінансові, інформаційні) ресурси – інноваційний потенціал – інноваційний капітал». Відповідно, управління інноваційним розвитком підприємства пропонується розглядати як «..системне управління інноваційною діяльністю, спрямоване на формування й забезпечення досягнення економічного зростання шляхом раціонального використання, нарощування й розподілу інноваційного потенціалу з метою перетворення його в інноваційний капітал, здатний забезпечити інноваційний розвиток підприємства – якісну еволюцію підприємства в часі, що забезпечує йому стійку конкурентну перевагу й стратегічну гнучкість».

Серед принципів управління інноваційним розвитком підприємства зазначають: адаптивність, динамічність, самоорганізацію, саморегуляцію та саморозвиток [28, 30, 308, 309, 310]; системність, пріоритетність інноваційної політики, стратегічну цілеспрямованість, неперервність інноваційної діяльності, інтеграцію потенціалів, науковість [53, 126]. До принципів формування системи або механізму управління інноваційним розвитком відносять: системність (цілісність, структурність, взаємозалежність системи і зовнішнього середовища, ієрархічність, множинність описів кожної системи), комплексність, орієнтацію переважно на інноваційний шлях розвитку, баланс інтересів суб'єктів інноваційного процесу, «розумну» орієнтацію новацій на задоволення потреб і запитів споживачів, альтернативність варіантів розвитку, виправданий ризик (компроміс між ступенем ризику й очікуваними результатами), гнучке реагування, «розумну крайність» ринкових позицій.

Незважаючи на різноманітні погляди фахівців [25, 26, 53, 126, 141, 168, 304, 308, 312, 313] на сутність та принципи управління інноваційними

розвитком, ґрунтуючись на їх критичному аналізі та результатах власних досліджень (*див. п. 1.1*), можна зробити такі принципові *узагальнення*:

1) підприємство, що обрало інноваційний шлях розвитку, є об'єктом управління з позицій системного підходу як відкрита соціо-економічна динамічна система, яка підлягає впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, та водночас, є підсистемою інноваційної системи більш високого рівня (галузевого, регіонального, національного, георівня);

2) суб'єктами управління інноваційним розвитком підприємства виступає його керівництво (в залежності від обраної організаційної структури управління);

3) об'єктами управління першого порядку виступає інноваційна діяльність (інновації, інноваційні процеси, інноваційні проекти, економічні відносини, що виникають між суб'єктами інноваційної діяльності та учасниками ринку інновацій). Вона сприймається як інструмент підвищення ефективності діяльності підприємства, отже управління інноваційною діяльністю є успішним, якщо воно забезпечує його конкурентоспроможність;

4) об'єктами управління другого порядку є інноваційний потенціал (фінансові, матеріальні, інтелектуальні ресурси, кадровий потенціал) та інноваційне середовище (компетенції підприємства, інфраструктура, маркетингове забезпечення, інформаційне забезпечення, інноваційний клімат, сприйнятливність до інновацій тощо). Інноваційний розвиток як результат залежить від кадрового потенціалу – наявності знань і компетенцій, мотивації до генерації ідей, готовності та сприйнятливості до інновацій;

5) цільовими орієнтирами управління інноваційним розвитком є конкурентоспроможність підприємства та економічна ефективність його діяльності *на засадах інноваційності*, що забезпечує тривале виживання та стійкий розвиток підприємства у конкурентних умовах. Саме принцип пріоритетності інноваційного шляху розвитку, відповідної інноваційної стратегії та політики відрізняє управління ІРП від загального управління;

б) сучасні концепції інноваційного розвитку вимагають змін функцій та завдань системи управління ІРП. Так, концепція відкритих інновацій потребує застосування методів пошуку зовнішніх та розвитку внутрішніх знань, їх інтеграції для створення комбінованих нових знань, що можуть становити інноваційний продукт, методів комерціалізації, та, водночас, методів захисту інтелектуальних ресурсів на різних етапах інноваційного процесу. Концепція інтелектуального капіталу – методів управління інтелектуальними ресурсами підприємства, зокрема знаннями та компетенціями його персоналу. Концепція соціальної відповідальності – збалансування напрямків інноваційного розвитку щодо впровадження технологічних та організаційних інновацій та принципів соціальної відповідальності;

7) *управління інноваційним розвитком має бути цільовим, індикативним, системним* (реалізується системою УІРП, яка є підсистемою загальної системи управління підприємства), *ієрархічним* (в розрізі рівнів управління – від стратегічного до оперативного), та *адаптивним* (передбачає також гнучкість та альтернативність реагування системи на зміну зовнішнього та внутрішнього середовища);

8) *цільова спрямованість управління ІРП підтверджує дуальний підхід до визначення інноваційного розвитку, де інноваційний розвиток як процес є об'єктом управління в розрізі інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу, а цільовим результатом управління виступає інноваційний розвиток як результат, що віддзеркалюється у зростанні ефективності функціонування підприємства за рахунок чинника інноваційності. Відповідно, економічні показники зростання стають індикаторами інноваційного розвитку – результату, що підлягають впливу функцій управління – планування, обліку, аналізу, контролю, мотивації.*

Наведені положення дозволяють уточнити сутність, цілі та відповідні завдання управління інноваційним розвитком підприємства (табл. 2.1).

Враховуючи рівень ризику й невизначеності інноваційної діяльності, які залежать від її напрямів та видів інновацій, розроблення й реалізація

комплексу заходів щодо забезпечення економічної безпеки є традиційним завданням управління інноваційним розвитком підприємства. *Тобто методологія управління інноваційним розвитком перетинається з методологією управління економічною безпекою підприємства.*

Таблиця 2.1 – Сутність, мета та завдання інноваційного розвитку промислового підприємства (джерело: удосконалено на засадах [28, 30, 53, 126, 308])

Поняття	Стислий зміст
1. Управління інноваційним розвитком підприємства	Вид управлінської діяльності, що уособлює системний та цілеспрямований вплив керуючої підсистеми (управління інноваційним розвитком) на керовану для забезпечення безперервності та ефективності інноваційних процесів.
2. Загальна мета управління інноваційним розвитком	Забезпечення стійкого економічного зростання, підвищення конкурентоспроможності та економічної ефективності діяльності підприємства за рахунок чинника інноваційності (на засадах інноваційної діяльності).
3. Цілі 1-го порядку	<ul style="list-style-type: none"> - Активізація інноваційної діяльності у напрямках, що відповідають умовам зовнішнього середовища та обраній інноваційній стратегії; - формування та реалізація інноваційного потенціалу та сприйнятливого інноваційного середовища, необхідного та достатнього для забезпечення безперервності інноваційних процесів (інноваційної діяльності).
4. Завдання управління інноваційним розвитком	<ul style="list-style-type: none"> - Розроблення концепції інноваційного розвитку, - аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища, - розроблення стратегії інноваційного розвитку, - виділення і вибір напрямків інноваційного розвитку, а в їхніх рамках видів інноваційної діяльності, - визначення передумов, чинників сприяння та загроз (ризиків) інноваційної діяльності, - розроблення заходів з формування інноваційного потенціалу та можливостей їх реалізації, - розроблення заходів із забезпечення економічної безпеки в процесі інноваційної діяльності, - розроблення критеріїв оцінювання ефективності інноваційної діяльності (індикаторів інноваційного розвитку) та заходів з контролювання (моніторингу) та координації, - формування інформаційного, обліково-аналітичного, нормативно-методичного, організаційного забезпечення системи управління інноваційного розвитку підприємства.

Еволюція сутності поняття економічної безпеки призвела й до еволюції розуміння сутності управління ЕБП, яке в працях останніх років [214, 285, 287, 288, 295] все більш визначається як «...управління підприємством в конкурентних умовах з метою забезпечення його виживання та розвитку..» в рамках якого особливе місце відводиться специфічному підпроцесу управління – управлінню спеціальними підрозділами підприємства, діяльність яких спрямована на виявлення та боротьбу з загрозами його успішному існуванню та розвитку [287].

Управління економічною безпекою підприємства також розглядається переважно з позицій системного підходу, що уособлюється в понятті «система економічної безпеки підприємства» (див. п. 1.2). Наряду з принципом системності, серед ключових принципів управління ЕБП визначають: законності, прав і свобод громадян, централізованого керівництва, комплексного застосування ресурсів і коштів, своєчасності, координації взаємодії з органами влади та керівництва, удосконалення, безперервності, економічної доцільності й обґрунтованості, стабільного зростання вартості підприємства (в межах концепції вартісно-орієнтованого управління) та ефективності використання ефективності ресурсів підприємства (в межах традиційної ресурсної концепції) [210].

За характером управління економічною безпекою підприємства є в більшому ступені *превентивним*, де превентивність є запорукою своєчасного попередження загроз, та *індикативним*, що передбачає контролювання стану ЕБП за системою індикаторів. Це спостерігається у визначенні мети, завдань та функцій управління економічною безпекою підприємства, запропонованими Л. Гнилицькою [195] (табл. 2.2).

Як видно, за критерієм цільової спрямованості (метою) на забезпечення ефективного функціонування та розвитку, управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства змістовно майже ідентичні, що на наш погляд є некоректним. *Відмінністю управління інноваційними розвитком підприємства є досягнення означеної мети саме за*

рахунок інноваційного чинника, де підвищення рівня інноваційності (активізації інноваційної діяльності) має забезпечувати економічний розвиток та зростання ефективності функціонування підприємства.

Таблиця 2.2 – Мета, завдання та функції управління економічною безпекою підприємства (джерело: на засадах [195])

Елементи управління	Стислий зміст
1. Мета	підтримання стійкого та ефективного функціонування підприємства в умовах сьогодення та забезпечення високого потенціалу його розвитку і зростання в майбутньому за рахунок попередження та нейтралізації загроз
2. Завдання	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення стійкого фінансово-економічного стану підприємства; - контроль за ефективним використанням корпоративних ресурсів суб'єкта господарської діяльності; - виявлення на ранніх стадіях проблемних місць в діяльності підприємства; - нейтралізація кризових явищ та запобігання банкрутству; - підтримання збалансованості інтересів усіх груп зацікавлених осіб як в середині підприємства, так і поза його межами.
3. Функції	<i>Загальні функції, характерні для будь-якої системи управління</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - формування повної та достовірної інформації, необхідної для прийняття адекватних, ефективних і законних рішень у сфері забезпечення економічної безпеки; - створення системи інформаційно-аналітичного забезпечення діагностики стану економічної безпеки підприємства, що дозволила б визначати ступень деструктивного впливу економічного середовища на його фінансово-економічні пріоритети; - створення системи стимулів і заохочень для менеджерів за прийняття ефективних управлінських рішень і системи санкцій за неспроможність їх дій; - організація системи контрольних заходів з метою виявлення порушень та невідповідностей встановленим вимогам при прийнятті управлінських рішень.
	<i>Специфічні функції системи управління економічною безпекою</i>
	<ul style="list-style-type: none"> - розробка стратегії забезпечення економічної безпеки підприємства на основі стратегії його довгострокового й поточного планування; - управління корпоративними ресурсами підприємства; - забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності підприємства; - управління підприємницькими ризиками для мінімізації їх наслідків; - управління інноваціями в області забезпечення економічної безпеки

Відмінністю ж управління економічною безпекою підприємства – досягнення мети за рахунок попередження й нейтралізації загроз, що сприятиме найбільш ефективному використанню ресурсів. Водночас, інноваційність породжує додаткові загрози та ризики, а її зростання в залежності від виду інновацій може обумовити стрімке зростання інноваційних ризиків (так, найбільш результативними вважаються радикальні технологічні (процесні) та похідні від них продуктові інновації, проте вони ж є й найбільш ризикованими).

Отже, означені методології, як й відповідні підсистеми управління, взаємоінтегруються в загальній системі управління підприємством через спільні цільові орієнтири та підсистеми управління ризиками, об'єктами управління в яких виступають ризики різного складу та характеру.

В методології управління ІРП ризики інноваційного розвитку (інноваційні ризики) ототожнюються *лише з ризиками інноваційної діяльності* (з позиції процесного підходу до інноваційного розвитку), до яких відносять, переважно, ризики (загрози) «внутрішньої несприйнятливості» та «недокомерціалізації» інновацій, та, як наслідок, фінансової збитковості або іншого роду (соціального, екологічного тощо) неефективності інноваційної діяльності. Інноваційний ризик визначають як ймовірність втрат, що виникають при вкладенні підприємством засобів у виробництво нових товарів (послуг), які можуть не знайти місця на ринку [314, 315].

В методології управління ЕБП об'єктами управління (попередження, контролювання, нейтралізації) виступають загрози та ризики підприємницької діяльності, що виникають внаслідок невизначеності (негативного) впливу зовнішніх (політичних, нормативно-правових, макроекономічних, галузевих, екологічних, соціальних тощо) та внутрішніх (ресурсних, техніко-технологічних, організаційно-управлінських, фінансово-економічних, тощо) чинників [195, 210].

Обидві методології в межах існуючих теорій управління інноваційними розвитком та економічною безпекою підприємства збігаються в тому, що

розвиток як позитивні якісні зміни стану підприємства спрямований та нейтралізацію загроз, мінімізацію ризиків, забезпечення економічної безпеки.

Та в жодній з методологій *не визначено загроз та ризиків інноваційного розвитку з позиції результату*, а саме загроз та ризиків, що виникають внаслідок нарощення інноваційного потенціалу, економічного зростання та підвищення ефективності діяльності підприємства, зміцнення його конкурентних позицій та інвестиційної привабливості в результаті успішної інноваційної діяльності. Водночас, успішність підприємств, що обрали інноваційний шлях розвитку, який характеризується стійкими темпами економічного зростання, вищим за середньостатистичні рівнем ефективності тощо, формує додаткові загрози, як то підвищення «уваги» конкурентів, що проявляється в ризиках рейдерських захоплень, «крадіжки» інноваційних знань, переманювання персоналу, що є їх носіями, тощо.

Враховуючи те, що підприємству, яке обрало інноваційний шлях розвитку, властиві ті ж самі підприємницькі ризики, що й будь-якому підприємству, одну з *типових класифікацій підприємницьких загроз та ризиків слід доповнити в частині загроз та ризиків інноваційної діяльності та інноваційного розвитку* (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Класифікація загроз та ризиків підприємницької діяльності інноваційно-активного промислового підприємства – чинників економічної безпеки (джерело: удосконалено на засадах [209, 210, 229,235])

Ознаки	Види
1	2
Загрози	
1. Розміщення загроз відносно об'єкту	Зовнішні, внутрішні
2. Момент виникнення і існування	Реальні (актуальні), потенціальні
3. Частота виникнення	Постійні, випадкові
4. Ступінь очевидності	Наявні, скриті
5. Об'єктивність існування	Реальні, надумані
6. Вплив на об'єкт	Активні, пасивні
7. Сфера виникнення в зовнішньому середовищі	Зовнішньоекономічна, державної безпеки, воєнна, внутрішньополітична, економічна, соціально-гуманітарна, науково-технологічна, екологічна, інформаційна.

Продовження таблиці 2.3

1	2
8. Сфера виникнення в зовнішньому економічному середовищі	Фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, інвестиційна, інноваційна, зовнішньоекономічна, соціальна, правова.
9. Сфера виникнення в діяльності підприємства	Загрози звичайної діяльності (операційної, інвестиційної, фінансової); Загрози інноваційної діяльності (інноваційно-операційної, інноваційно-інвестиційної, інноваційно-фінансової);
10. Ознаки розвитку	Загрози діяльності (чинники, що гальмують діяльність та розвиток підприємства) Загрози розвитку (реакція зовнішнього та внутрішнього середовища на економічний розвиток підприємства)
Ризики	
11. Природа виникнення	Природні, неприродні, техногенні, породжені людьми
12. Тривалість в часі	Миттєві, тривалі, постійні
13. Масштаб прояву	Локальні, місцеві, територіальні, регіональні, транскордонні
14. Частота виникнення	Одноразові, багаторазові
15. Можливість страхування	Страхуємі, нестрахуємі, частково страхуємі
16. Прогнозованість виникнення	Прогнозовані, не прогнозовані, частково прогнозовані
17. Можливість запобігання	Запобігаємі, незапобігаємі, частково запобігаємі
18. Характер економічних наслідків	Без наслідків, допустимі, критичні, катастрофічні
19. Сфера прояву в зовнішньому середовищі	Політичні, правові, економічні, фінансові, виробничі, галузеві, інвестиційні, інноваційні, екологічні
20. Сфера прояву у внутрішньому середовищі	Внутрісистемні (підприємства-системи), фінансові, матеріальні, техніко-технологічні, інтелектуальні, кадрові, інформаційні, іміджеві
21. Вид діяльності	Звичайні, надзвичайні, інноваційні.
22. Вид економічного розвитку	Екстенсивного розвитку, інтенсивного розвитку, інноваційного розвитку

Інноваційному розвитку, з позиції процесу та з позиції результату, властиві якісно різні загрози та ризики. Якщо перші виникають в процесі здійснення інноваційної діяльності, то інші – внаслідок її успішності.

Отже, потребує уточнення визначення інноваційних ризиків промислового підприємства, як таких, що містять ризики інноваційної діяльності, що визначають ймовірність неефективності (збитковості) інноваційної діяльності, та ризики інноваційного розвитку, що визначають ймовірність втрат в разі успішності інноваційної діяльності (інноваційного розвитку – результату), спричинених обуренням зовнішнього середовища у відповідь на економічне зростання підприємства. Характеристика типових інноваційних загроз та ризиків наведена в табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Стисла характеристика інноваційних загроз та ризиків промислового підприємства (джерело: авторська розробка на засадах [30, 223, 308])

Інноваційна діяльність (інноваційний розвиток – процес)	Інноваційний розвиток (інноваційний розвиток-результат)
1	2
<p><i>Загрози інноваційної діяльності</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>інноваційно-операційні</i> (сфера НДДКР, впровадження процесних інновацій, виробництва та реалізації продуктових інновацій, інновацій в маркетингу та організації управління, забезпечення інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу (крім фінансової складової)); - <i>інноваційно-інвестиційні</i> (сфера інвестиційного забезпечення інновацій); - <i>інноваційно-фінансові</i> (сфера фінансових відносин з контрагентами (кредиторами, позичальниками, в процесі інноваційної діяльності); 	<p><i>Загрози інноваційного розвитку</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>конкурентні</i> (наявна та скрита реакція конкурентів у відповідь на економічне зростання та зміцнення ринкових позицій підприємства); - <i>ринкові</i> (реакція фінансових ринків); - <i>внутрісистемні</i> (реакція системи управління та керівників підприємства); - <i>персональні</i> (реакція персоналу); - <i>інформаційні</i> (реакція інформаційного середовища, збереження інформаційних ресурсів); - <i>кримінальні</i> (реакція кримінального середовища); - <i>зовнішньоекономічні</i> (реакція регуляторів та конкурентів зовнішніх ринків);
<p><i>Ризики інноваційної діяльності</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>організаційні ризики</i> (неефективна стратегія інноваційної діяльності, неефективна організація роботи підрозділів, задіяних в інноваційній діяльності, та взаємозв'язків між ними тощо); - <i>маркетингові ризики</i> (неефективний підбір маркетингових інноваційних стратегій, помилковий вибір цільового сегменту); - <i>продуктові ризики</i> (неефективний підбір відповідних технологій, постачальників ресурсів, підрядників тощо); - <i>фінансові ризики</i> (брак коштів необхідних для реалізації інноваційної діяльності, погіршення фінансового стану підприємства тощо); - <i>ризики управління персоналом</i> (неспроможність штатних працівників підприємства самостійно реалізувати інноваційний проект, недостатність кадрового потенціалу тощо); - <i>ризик несприйнятливості інновацій</i> (внутрішнього опору реалізації інновацій); - <i>проектні ризики</i> (ризик помилкового вибору інноваційних проектів, ризик незабезпечення інноваційного проекту достатнім рівнем фінансування); - <i>ризик прав інтелектуальної власності</i>; 	<p><i>Ризики інноваційного розвитку</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>ризики недобросовісної конкуренції</i> (тиск конкурентів шляхом цінової політики (демпінгу), лобіювання власних інтересів у нормативно-правовому колі, поведінки на фінансових ринках, шпіонажу, заходів щодо переманювання персоналу, тощо); - <i>ризики фінансових ринків</i> (коливань вартості цінних паперів підприємства на фінансових ринках внаслідок зростання їх доходності); - <i>ризики дивідендних виплат</i> (реакція утримувачів простих акцій на розвиток може полягати в умовах зростання та негайної виплати дивідендів); - <i>ризики масштабу управління</i> (надмірного розростання системи управління та зростання питомих витрат на її утримання); - <i>ризики реорганізації</i> (відокремлення окремих структурних підрозділів або проектних команд, поглинання); - <i>ризики неочікуваної реакції персоналу</i> (тиск криміналітету, конкурентів, персональних особливостей); - <i>ризики втрати персоналу</i> (носіїв інноваційних знань та компетенцій), задіяного в інноваційній діяльності, як складової інтелектуального капіталу);

Продовження таблиці 2.4

1	2
<p>- ризик нанесення збитків третім особам в процесі інноваційної діяльності;</p> <p>- ризики експорту інноваційної продукції (валютні, митні, відповідності стандартам якості, тощо);</p> <p>- ризик посилення конкуренції у цільовому сегменті (випередження конкурентами у виводі на ринок тієї ж інноваційної продукції, або застосуванні тієї ж технології тощо).</p>	<p>- <i>ризики інтелектуальних активів</i> (втрати незареєстрованих об'єктів інтелектуальної власності, плинності конфіденційної інформації, «кібератак» на інформаційні ресурси та сховища підприємства);</p> <p>- <i>ризики інформаційного середовища</i> («інформаційні атаки» у засобах масової інформації, соціальних мережах, тощо);</p> <p>- <i>ризики кримінальних дій</i> відносно активів та персоналу підприємства;</p> <p>- <i>ризики обмежень доступу на зовнішні ринки</i> (з боку регуляторів або конкурентів).</p>

Вагомість означених загроз і ризиків в розрізі життєвого циклу окремої інновації (інноваційного проекту) або життєвого циклу підприємства, що обрало інноваційний шлях розвитку, розподіляється наступним чином:

1) ризики інноваційної діяльності більш вагомі на предпроектних дослідженнях та випробуваннях, у комерціалізації та виведенні на ринок, тоді як прояв ризиків інноваційного розвитку стосується більш ризиків втрати інтелектуального потенціалу (інформації, знань, персоналу);

2) ризики інноваційного розвитку більш вагомі на стадіях зростання та сталості (зрілості), та найбільш імовірні та суттєві на максимумі кривої життєвого циклу.

Отже, заходи щодо попередження та мінімізації ризиків задля підтримання та забезпечення економічної безпеки підприємства є необхідними не лише в процесі інноваційної діяльності (інноваційного розвитку-процесу), але й в стані інноваційного розвитку – результату.

Це підтверджує доцільність та необхідність виокремлення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (БОУІППР), як окремого виду управлінської діяльності в межах системи управління інноваційним розвитком, що спрямоване на забезпечення задовільного рівня економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку. Це спрямування й визначає його мету.

Завдання, функції та особливості БОУІППР розкриті здобувачем у наступних положеннях [191, 239]:

1. Ключовим завданням безпекоорієнтованого управління стає балансування між інноваційністю та безпечністю інноваційного розвитку промислового підприємства, що передбачає активізацію інноваційної діяльності, спрямовану на економічне зростання на засадах інноваційності, перетинаючись з завданнями управління інноваційним розвитком, за умов врахування чинника та контролювання стану економічної безпеки підприємства, перетинаючись із завданнями управління економічною безпекою підприємства.

2. Як і управління інноваційним розвитком, безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком має системний характер, де система БОУІРПП передбачає виконання всіх класичних функцій, властивих управлінню будь-яким об'єктом: планування, організація, регулювання, мотивація, облік і аналіз, координація, контроль, стимулювання.

3. Інтеграція у БОУІРПП принципів та методів управління інноваційним розвитком та управління економічною безпекою підприємства обумовлює такі його ознаки та відповідні методи управління (табл. 2.5.)

Таблиця 2.5 – Ознаки та методи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка на засадах систематизації [308, 316-337])

Ознака	Зміст прояву	Методи
1	2	3
1. Системність (цілісність, структурність, ієрархічність, динамічність, адаптивність)	Реалізація функцій управління відкритою динамічною системою безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства, на вході якої – інформація про зовнішнє та внутрішнє середовище господарювання, на виході – комплекс впливів на інші функціональні підсистеми підприємства та зовнішнє середовище (ринок).	Методи теорії систем та системного аналізу: - методи структурної декомпозиції системи та встановлення зв'язків між її елементами; - методи ієрархії, при визначенні підпорядкованості всередині та ззовні системи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком; - методи моделювання систем.
2. Стратегічність	Спрямованість на довгострокову перспективу за рахунок: визначення стратегічних напрямів розвитку, визначення та розроблення заходів щодо	Методи стратегічного управління: - методи стратегічного аналізу (SWOT, PEST, ADL, BCG тощо) для визначення напрямів стратегічного інноваційного розвитку;

Продовження таблиці 2.5

1	2	3
	<p>досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку підприємства за умов збереження задовільного стану економічної безпеки.</p>	<p>- методи стратегічного планування, застосовні при розробленні стратегій інноваційного розвитку з урахуванням чинника безпеки; - методи стратегічного обліку (збалансована система показників, стратегічні карти), застосовні для контролювання реалізації стратегії.</p>
3. Індикативність	<p>Спрямованість на регулювання інноваційного розвитку шляхом розробки комплексу показників-індикаторів та стимулюючих заходів щодо їх досягнення; здійснення функцій планування, оцінювання, контролювання, прогнозування стану економічної безпеки інноваційного розвитку та ефективності безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства за комплексом показників-індикаторів стану, розвитку та регулювання;</p>	<p>Методи індикативного управління: - методи розроблення показників-індикаторів та їх систем, що формалізують цільові орієнтири інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства; - методи індикативного планування та визначення індикативних коридорів; - методи аналізу зовнішнього оточення підприємства; - методи економічного аналізу та оцінювання стану та змін стану підприємства за комплексом показників та індикаторів, що дозволяють виявити тенденції та визначити проблеми і перспективи ІРП з урахуванням чинника безпеки; - методи бюджетування.</p>
4. Превентивність	<p>Спрямованість на своєчасне реагування на можливі загрози та створення сприятливих умов для стабільного функціонування та розвитку підприємства за рахунок: виявлення можливостей та загроз інноваційного розвитку в усіх сферах діяльності підприємства (виробничій, маркетинговій, фінансовій, інвестиційній тощо), раннього попередження та реагування на потенційні загрози, реалізації заходів щодо запобігання появи і розвитку ризиків на підприємстві.</p>	<p>Методи превентивного управління: - методи раннього виявлення змін внутрішнього й зовнішнього середовища; - методи діагностики та моніторингу внутрішнього і зовнішнього середовища, що сприяють виявленню можливих чинників, здатних порушити стан економічної безпеки інноваційного розвитку;</p>
5. Антисипативність	<p>Спрямованість на забезпечення надійної основи для прийняття раціональних управлінських рішень за рахунок: передбачення, прогнозування, дослідження ймовірності і випередження загроз та ризиків, здатних призвести до кризи; прогнозування майбутніх подій</p>	<p>Методи антисипативного управління: - методи прогнозування і оцінки ступеня вірогідності прогнозів; - методи розпізнавання можливого розвитку подій; - методи управління на засадах слабких сигналів, що сприяють підвищенню надійності вихідних</p>

Продовження таблиці 2.5

1	2	3
	розвитку середовища функціонування підприємства для завчасної послідовної адаптації до мінливих ринкових умов і збільшення конкурентних переваг з метою недопущення реалізації ризиків та погіршення стану підприємства.	даних для здійснення превентивної діагностики; - методи розпізнавання та інтерпретування слабких сигналів, що попереджають про виникнення потенційних загроз інноваційного розвитку

4. Як і будь-які спеціальні види управління та управлінської діяльності, БОУІРПП узгоджується та інтегрується в загальній системі управління промислового підприємства, доповнюючи її в межах елементів (предмета, об'єкта, цілей, задач, методів, інструментів тощо) з урахуванням особливостей реалізації та специфічності випадку їх застосування. Ця взаємодія здатна забезпечити високу ефективність та результативність функціонування підприємства, а отже, і його життєздатність та розвиток.

5. За економічним інструментарієм, що застосовується в процесі управління, БОІУРПП є переважно превентивно-індикативним управлінням, де індикативні методи застосовуються переважно в процесі розвитку (на етапах «виходу на розвиток»), а превентивні у поєднанні з антисипативними – на пиці розвитку, де традиційні індикатори економічного зростання (висока або надвисока рентабельність, абсолютна фінансова стійкість, зростання ринкової вартості тощо) будуть засвідчувати задовільний або високий рівень економічної безпеки, проте водночас, сигналізувати потенційну появу нових загроз – загроз інноваційного розвитку.

6. В умовах БОУІРПП першочерговими об'єктами, що підлягають аналізуванню, оцінюванню та контролю, стають тенденції економічного розвитку підприємства, ознаки його інноваційності та безпечності (рівня економічної безпеки), а стан економічної безпеки стає одним з першочергових цільових орієнтирів управління.

Підприємство, що обрало інноваційний шлях розвитку, з позицій системного підходу є об'єктом системного управління. Отже воно

розглядається як відкрита соціо-економічна система, на яку впливає зовнішнє та внутрішнє середовище. Відповідно, інноваційний розвиток підприємства – як процес, що відбувається в системі «підприємство», інноваційний розвиток підприємства – як результат, та економічна безпека інноваційного розвитку – як стан, що є цільовою характеристикою БОУІРПП, формуються та змінюються в процесі інноваційного розвитку під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища.

Відтак, проведені дослідження дістали таких висновків:

- формування методології безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства має ґрунтуватися на застосуванні *інтеграційного підходу та принципу вибірковості (підходу вибіркової інтеграції)*, за якого взаємоінтегруються методології (цілі, завдання, принципи, методи, інструменти) управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства – через спільні цільові орієнтири розвитку та управління ризиками;
- *безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком промислового підприємства – це окремий вид управлінської діяльності в межах системи управління інноваційним розвитком, спрямований на забезпечення задовільного рівня економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку;*
- з урахуванням специфіки діяльності інноваційно-активних промислових підприємств, *класифікацію загроз та ризиків – чинників ЕБП – доповнено в частині виокремлення загроз та ризиків: а) діяльності та розвитку підприємства; б) за видами економічної діяльності: звичайної (операційної, фінансової, інвестиційної) та інноваційної діяльності; в) за видами розвитку: екстенсивного, інтенсивного та інноваційного розвитку;*
- *розроблено класифікацію інноваційних загроз та ризиків промислового підприємства, яка містить не лише ризики інноваційної діяльності, пов'язані з ймовірністю її неефективності на різних етапах інноваційного розвитку – процесу, але й загрози та ризики інноваційного розвитку, що*

виникають в разі успішності інноваційної діяльності (внаслідок інноваційного розвитку – результату) та спричинюються обуренням зовнішнього середовища у відповідь на економічне зростання підприємства; *надана* їх змістовна характеристика та характеристика розподілу їх вагомості в розрізі життєвого циклу окремої інновації (інноваційного проекту) або підприємства;

- на засадах вибіркової інтеграції принципів та методів управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства *визначено ознаки та відповідні методи БОУІРПП*, до яких віднесено: системність, стратегічність, індикативність, превентивність та антисипативність.

Доведення актуальності запровадження БОУІРПП потребує виявлення відповідних передумов за результатами аналізу чинників зовнішнього та внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислових підприємств на засадах відповідної методології.

2.2 Методологічні засади аналізування зовнішніх умов інноваційного розвитку промислового підприємства з врахуванням чинника економічної безпеки

Методи та моделі дослідження інноваційного розвитку та економічної безпеки на рівні окремих підприємств не можуть розглядатися у відриві від існуючих інструментів дослідження означених явищ у зовнішньому середовищі, на мезо- та макрорівні. Адже потоки аналітичної інформації цих рівнів управління створюють безперервний цикл: *аналітичні дані підприємств створюють інформаційну базу макроекономічних досліджень, результати яких є джерелом порівняння стану та розвитку певного підприємства відносно зовнішнього економічного середовища*. Коло впливу на систему «промислове підприємство» та його характеристики

(інноваційний розвиток, економічну безпеку інноваційного розвитку) формується на декількох рівнях, які за ступенем впливу можна умовно розділити на *ближнє та дальнє коло* (табл. 2.6), кожен з яких передбачає застосування певної методології досліджень.

Таблиця 2.6 – Рівні, методи та інструменти аналізування зовнішнього кола впливу на інноваційний розвиток промислового підприємства (джерело: авторська розробка на засадах [344, 345, 346])

Кола впливу	Рівні впливу	Методологія та інструменти досліджень
Дальнє коло	1. Нормативно-правове середовище	<i>Монографічне обстеження, морфологічний аналіз</i> , що дозволяє визначити пріоритети державного управління та регулювання в сфері національної економіки та безпеки (зокрема, пріоритети розвитку (інноваційного, економічного, сталого) та забезпечення економічної безпеки країни).
	2. Геоекономічне середовище: геополітика та міжнародна економіка	Економічна статистика. Міжнародна статистика – система макроекономічних показників країни, що визначають її позиції у міжнародних рейтингуваннях, впливають на розвиток міжнародних економічних відносин.
	Макроекономічне середовище: національна політика та економіка	Економічна статистика: Національна статистика – система макроекономічних показників, що висвітлюють ситуацію в реальному секторі економіки країни.
	3. Мезоекономічне середовище: економіка регіону, галузі, виду економічної діяльності підприємства та його стратегічних контрагентів	Економічна статистика: регіональна статистика, галузева статистика – система макроекономічних показників, що визначає стан та тенденції розвитку економіки регіонів, галузей, видів економічної діяльності, та їх позиції в економіці країни.
Ближнє коло	4. Мікроекономічне середовище: економіка окремих стратегічних контрагентів та конкурентів підприємства	Економічний аналіз підприємства: система показників, що визначає стан та тенденції економічного розвитку окремого підприємства.

До методів дослідження зовнішнього середовища дальнього кола відносяться методи економічної статистики, тоді як для дослідження

зовнішнього оточення ближнього кола застосовуються методи економічного аналізу. Методологія статистичних досліджень національної економіки та розвитку детально розкрита в нормативно-методичних документах Державної служби статистики України (ДССУ) [338]. Методи та моделі статистичного аналізу детально розглянуті в працях фахівців [339, 340, 341, 342, 343, 344, 345] та апробовані в [344, 345]. До них, зокрема, відносяться методи статистичних спостережень, зведення та групування статистичних даних, методи абсолютних, відносних та середніх величин, методи статистичного розподілу та аналізу варіації, методи аналізу динамічних рядів та індексного аналізу [344, 345]. Стисла характеристика основних методів та інструментів статистичного аналізу, застосовуваних у вітчизняній економічній статистиці, наведена в табл. 2.7.

Таблиця 2.7 – Характеристика методів та моделей статистичного аналізу, застосовані в дослідженнях макро- та мезорівнів (джерело: систематизовано автором на засадах [339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346])

Види (напрями) аналізу	Методи	Інструменти
1	2	3
1. Викладення (читання) статистичних даних	– Статистичних таблиць та графіків.	Статистичні таблиці та графіки.
2. Аналіз стану економічних явищ та сукупностей за час (на критичний момент) спостереження	– Статистичних показників. – абсолютних величин, – відносних величин, інтенсивності, – середніх величин.	Індивідуальні та валові абсолютні величини. Відносні показники інтенсивності. Статистичні середні.
3. Аналіз структури економічних сукупностей	– Статистичних угруповань, – статистичних класифікацій, – відносних величин структури та координації, – кластерного аналізу.	Статистичні ознаки (кількісні та атрибутивні). Класифікації. Ряди розподілу. Відносні величини структури (питома вага) та координації.
4. Аналіз розвитку економічних явищ	– Аналізу динамічних рядів, – абсолютних, відносних та середніх величин, – індексного аналізу	Абсолютні величини динаміки: цепні та базисні абсолютні прирости, абсолютне значення 1% приросту. Відносні величини динаміки: ланцюгові та базисні темпи росту, темпи приросту.

Продовження таблиці 2.7

1	2	3
		Індивідуальні та зведені (агрегатні) індекси динаміки.
5. Порівняльний аналіз стану та розвитку економічних явищ	– Відносних величин порівняння та координації, планового завдання та виконання плану.	Відносні величин порівняння та координації, планового завдання та виконання плану.
6. Факторний аналіз стану та розвитку економічних явищ	– Індексного аналізу, – факторного аналізу: ланцюгових підстановок, абсолютних різниць, різниць відносних показників.	Зведені (агрегатні) статистичні індекси. Факторні аналітичні моделі (мультиплікативні, кратні, адитивні, комбіновані).

Національна економічна статистика містить багато статистичних показників, що кількісно характеризують стан та розвиток певних соціально-економічних явищ та процесів. Аналіз параметрів макроекономічного середовища інноваційного розвитку промислових підприємств потребує відокремлення серед них саме тих, що найбільшим чином віддзеркалюють економічний розвиток та ознаки його інноваційності.

Загальновизнаною характеристикою економічного становища країни є обсяги її валового внутрішнього продукту (ВВП) в цілому та в розрахунку на одного громадянина, що, зазвичай визначають місце економіки країни у міжнародному економічному просторі. А загальновизнаною ознакою процесів економічного розвитку країни є динаміка валового внутрішнього продукту (ВВП) країни та в розрахунку на одного громадянина, позитивність якої характеризує економіку як зростаючу, що створює передумови для подальшого розвитку всіх її секторів, зокрема промислового.

В індустріально-орієнтованих країнах провідною галуззю економіки, що забезпечує більшу частку обсягів виробництва та реалізації продукції, товарів та послуг, здебільшого обумовлює обсяги ВВП, є промисловість, яка утворює фундамент науково-технологічного, економічного і соціального розвитку суспільства. Зростання обсягів промислового виробництва свідчить про нарощення цього потенціалу.

Для окремого промислового підприємства обсяги промислового виробництва (як в цілому, так й за певним видом економічної діяльності) та їх динаміка є певною базою порівняння, що визначає його позиції в ринковому економічному середовищі.

Розвиток промисловості, як і економіки в цілому, не може відбуватись без інвестицій, які, власне, ці процеси розвитку й засвідчують. Динаміка та розподіл інвестицій за видами економічної діяльності (ВЕД), зокрема, видами виробництва промислової продукції, свідчить про інвестиційну привабливість того або іншого ВЕД у країні, що є наслідком зміни глобальної ринкової кон'юнктури та свідчить про потенціал її розвитку.

Отже, *ключовими індикаторами стану та розвитку економіки на макрорівні, що підлягають моніторингу та аналізуванню в ході дослідження макроекономічного середовища інноваційного розвитку промислових підприємств, вважаємо такі:* 1) обсяги та динаміку ВВП; 2) обсяги та динаміку промислового виробництва та його структуроформуючих галузей; 3) обсяги та динаміку інвестицій (капітальних та прямих іноземних), як ознаки розвитку та ключового джерела його фінансування; а основними методами, до них застосовними – методи динамічного, структурного та кластерного статистичного аналізу.

Здійснення динамічного аналізу потребує виконання умов порівнянності статистичних даних, а структурного та структурно-динамічного – наявності стійких статистичних класифікацій. Втім, проблемою статистичного аналізу за даними ДССУ є важкість порівняння даних у тривалому періоді. Так, щоквартальні та щорічні статистичні звіти (як комплексні, так й тематичні) наводять порівняння показників звітного та попереднього (аналогічного) періодів, а ключовим статистичним показником є ланцюгові індекси динаміки. Проте, розвиток – це тривалий процес, аналізувати який недоцільно в короткостроковому періоді, та лише аналіз ключових економічних показників за тривалий період дозволяє визначити результати розвитку, виявити періоди криз та підйомів. *Отже, аналіз*

обраних індикаторів економічного розвитку країни доцільно здійснювати не лише у короткостроковому періоді (як пропонує ДССУ), але й довгостроковому – на засадах визначення базисних показників динаміки.

Слід зазначити, що структурна класифікація галузей економіки, зокрема промисловості, у вітчизняній статистиці неодноразово змінювалась, що значно ускладнює проведення динамічного аналізу їх розвитку у довготривалому періоді, що особливо стосується переробної промисловості. Так, до 2010 р. статистичні дані формувались за однорідними продуктами, що за Класифікацією видів економічної діяльності (КВЕД) відносяться до відповідного виду економічної діяльності. Починаючи 2010 р., ДССУ надає річні дані відповідно до зміненої Класифікації видів економічної діяльності (ДК 009:2010), де дані сформовані за функціональним підходом (спосіб узагальнення даних, за яким показники діяльності формуються за однорідними видами діяльності) та без урахування зміни підприємствами основного виду економічної діяльності у 2013 р.

В Статистичному збірнику «Україна у цифрах у 2013 році» [338] інформацію надано відповідно до Номенклатури продукції промисловості (НПП), яка гармонізована зі Статистичною класифікацією продукції за видами економічної діяльності ЄЕС (CPA 2008) та PRODCOM 2012, та відповідні дані для порівняння наведені тільки за період з 2010 р. Проте, у офіційних Повідомленнях ДССУ «Соціально-економічне становище України» за 2004-2015 рр. (дані за січень-лютий 2015 р.) новий підхід до структуризації даних за підгалузями застосовується лише з 2013 р. При тому, інформації щодо виробництва меблів, іншої продукції, ремонту та монтажу машин і устаткування, яку з 2010 р. виокремлено в окремий вид діяльності, не наведено ані в жодному з Повідомлень ДССУ, ані в щорічному Статистичному збірнику [338].

Міністерство економічного розвитку та торгівлі України у своїх матеріалах [347] застосовує відмінну від методики ДССУ класифікацію, визначаючи ще й групу «Інші», яка, в жодному статистичному звіті ДССУ не

ззначається. НБУ [348] подає дані щодо обсягів промислового виробництва в розрізі підгалузей окремо за 2 періоди: 1) з 2001 до 2009 рр.; 2) з 2010 до 2014 рр., не намагаючись їх поєднати для аналізу за тривалий період.

Отже, узагальнення даних щодо обсягів та індексів обсягів виробництва по галузях промисловості, зокрема переробної, визначення базисних індексів динаміки за довготривалий період, є певною проблемою.

Порівняння даних, представлених ДССУ [338] та НБУ [348] у різні періоди, дозволило сформулювати підхід до трансформації класифікаційних ознак галузей (угруповань за ВЕД) переробної промисловості з метою порівняння обсягів їх виробництва у довготривалому періоді (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Визначення галузей (видів діяльності) в переробній промисловості у статистичних дослідженнях України (джерело: складено автором за даними Державної служби статистики та Національного банку України [338, 348])

Галузі переробної промисловості у дослідженнях Державної служби статистики України в різні аналітичні періоди	
2010-2014 рр.	2001-2009 рр.
1. Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	1. Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів
2. Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	2. Легка промисловість
3. Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	3. Оброблення деревини та виробництво виробів з неї, крім меблів
	4. Целюлозно-паперове виробництво, видавнича діяльність
4. Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	5. Виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення
5. Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	6. Хімічна та нафтохімічна промисловість
6. Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	
7. Виробництво гумових і пластмасових виробів; іншої неметалевої мінеральної продукції	
8. Металургійне виробництво. Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	8. Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів
9. Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	9. Машинобудування
10. Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт та монтаж машин і устаткування	–

Структурний аналіз стану, впливу та розвитку галузей промисловості має не меті не тільки встановлення тих галузей, що розвиваються та тих, що стагнують, але й визначення ступеню технологічності розвитку економіки, що засвідчує процеси її інноваційного розвитку (як з точки зору результату, так й з точки зору потенціалу). Адже, технологічна структура господарської системи країни є одним з ключових факторів зовнішнього макро- та мезосередовища, як технологічний рівень підприємства – основним фактором внутрішнього середовища.

Методологія досліджень технологічного розвитку економічних систем ґрунтується на категорії «технологічний уклад», яку запровадив С. Глаз'єв [349], дослідивши хвилеподібний розвиток технологічних укладів, які змінюються із циклом 50-60 років, і встановивши їх зв'язок з довгими хвилями економічного розвитку М. Кондрат'єва [350]. За визначенням С. Глаз'єва «...технологічний уклад – це комплекс технологічних процесів, які являють собою цілісність, що відтворюється, і охоплюють різні галузі й об'єднання виробництва...» [349, с. 29]. Кожний технологічний уклад розпочинає виробниче впровадження базисної інновації, яка надалі супроводжується іншими інноваціями. С. Глаз'євим було виділено п'ять існуючих укладів та один гіпотетичний, що має прийти на зміну існуючим під впливом новітніх досягнень науки та техніки.

Сучасні вчені [126, 349, 351, 352] виділяють 6 різних технологічних укладів, кожен з яких, на думку Т. Близнюк, має наступні характеристики [353]: ключовий фактор; ядро, яке складає сукупність радикальних технологій; організацію виробництва; пріоритетну або домінуючу галузь; особливості технологічного укладу; ядро нового укладу, що формується; країни-лідери у технології укладу та країни так званого «першого технологічного кола». Ядром 6-го технологічного укладу, що формується, С. Глаз'єв визначив біотехнології, космічну техніку, тонку хімію.

На відміну від С. Глаз'єва, Т. Близнюк [353] визначає, що тривалість життєвого циклу кожного укладу (враховуючі всі його стадії) становить

близько 100 років, проте період часу між зародженням попереднього та наступного укладів з кожним новим укладом зменшується. Тому, у межах кожної економічної системи завжди є залишкові елементи попереднього укладу й зароджувані елементи наступного, а в економіці одночасно функціонують декілька технологічних укладів: такого, що народжується, домінуючого, та такого, що відмирає. Стратегічним для економіки є новий уклад, який здійснює до певного моменту незначний вплив на приріст ВДВ, хоча сформує стратегічний напрямок розвитку [354].

Сьогодні у більшості галузей розвинених країн світу домінує 5-й уклад, та формується 6-й, який створює зовсім новий рівень економічного розвитку – віртуальну економіку:

- 5-й технологічний уклад є інноваційним, що відповідає постіндустріальній епохи [354], а його ядро складають [349]: електронна промисловість, обчислювальна техніка, програмне забезпечення, телекомунікації, авіаційна промисловість, оптоволоконна техніка, роботобудування, видобуток і переробка газу, інформаційні послуги, генна інженерія, мікротехнології та нанотехнології;
- ядро 6-го технологічного укладу складають [17, 353]: біотехнології, наноелектроніку, системи штучного інтелекту, глобальні інформаційні мережі й інтегровані високошвидкісні транспортні системи, розвиток гнучкої автоматизації виробництва, космічні технології, конструкторські матеріали з заданими властивостями, ядерна енергетика.

З цієї точки зору цікавим є класифікація галузей (ВЕД) промисловості за технологічними укладами. Адже, в країнах з постіндустріальною інноваційною економікою в структурі промислового виробництва переважають виробництва більш високих 5 та 6 технологічних укладів, тоді як переважання більш низьких 3-го та 4-го укладів характеризує країни з ресурсно-орієнтованою (індустріальною) економікою.

Слід зазначити, що незважаючи на існуючі праці вітчизняних фахівців в напрямку розподілу видів промислового виробництва за технологічними

укладами, єдиної точки зору досі не існує. Так, Т. Близнюк розподіляє всі види економічної діяльності у промисловості суто між 3-тім та 4-тим технологічними укладами, віддаючи перевагу 3-му. До 4-го укладу [353, 354] віднесено лише виробництво: коксу та продуктів нафтоперероблення, хімічної продукції, гумових та пластмасових виробів, інших неметалевих мінеральних виробів, електричного та електронного устаткування, медичних приладів та інструментів, транспортних засобів та устаткування.

Дещо іншу точку зору щодо групування галузей промисловості за технологічними укладами має Л. Федулова [126]: 1) 3-й технологічний уклад – теплові електростанції, паливна промисловість, вугільна промисловість, чорна металургія, промисловість металевих конструкцій, промисловість будівельних матеріалів, скляна і фарфоро-фаянсова промисловість; 2) 4-й технологічний уклад – кольорова металургія, хімічна та нафтохімічна промисловість, машинобудування (без електротехнічної промисловості), автомобільна промисловість, тракторне та сільськогосподарське машинобудування, будівельно-шляхове й комунальне машинобудування, машинобудування для легкої та харчової промисловості без побутових приладів, виробництво сантехнічного та газового устаткування, суднобудівельна, ремонт машин і устаткування, деревообробна та целюлозно-паперова, легка промисловість, харчова промисловість, борошно-круп'яна й комбікормова промисловість; 3) 5-й технологічний уклад – електротехнічна, верстатобудівна та інструментальна промисловість, приладобудування, виробництво побутових приладів і машин, авіаційна, хіміко-фармацевтична та поліграфічна промисловість; 4) 6-й технологічний уклад – мікробіологічна промисловість, промисловість медичної техніки.

О. Пирог [355] пропонує розподіл видів промислового виробництва за технологічною інтенсивністю: 1) висока – літальні апарати й космічні кораблі, фармацевтичні вироби, офісні обчислювальні машини, комунікаційне, медичне устаткування та оптичні інструменти; 2) із середнім рівнем високих технологій – електричні машини і апарати, автомашини,

автопричепи та напівпричепи, хімікати, машини й устаткування;

3) технологічна – кокс, нафтопереробка й виробництво ядерного палива, гумові й пластмасові продукти, інші неметалеві мінеральні продукти, будівництво та ремонт суден і човнів, основні метали, вироблені металеві вироби, виключаючи машинобудування й устаткування;

4) низькотехнологічна – виробництво продукції, не класифікованої раніше, переробка відходів, деревина, паперова маса, паперові продукти, поліграфія і видавництво, харчові продукти, напої і тютюнові вироби, текстиль, текстильні вироби, шкіра та взуття.

Узагальнення праць науковців щодо визначення технологічних укладів окремих видів економічної діяльності в промисловому секторі економіки, дозволило сформувати *класифікацію видів економічної діяльності в промисловості за технологічними укладами* (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Розподіл технологічних укладів за видами економічної діяльності в секторі промислового виробництва (джерело: авторська розробка на засадах [17, 126, 353, 356])

Уклад	КВЕД	Види економічної діяльності. Промисловість.
1	2	3
3	В	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
	05.	Добування кам'яного та бурого вугілля
	07.	Добування металевих руд
	08.	Добування інших корисних копалин і розроблення кар'єрів
	09.	Надання допоміжних послуг у сфері добувної промисловості та розроблення кар'єрів
	С	Переробна промисловість
	23.	Виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції
	24 (крім 24.4.)	Металургійне виробництво (крім виробництва дорогоцінних та інших кольорових металів)
	25 (крім 25.4)	Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування (крім виробництва зброї та боєприпасів)
	D.35	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря
E. 36-39	Забір, очищення та постачання води	
4	В.	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів
	В.06	Добування сирої нафти та природного газу
	С.	Переробна промисловість
	10	Виробництво харчових продуктів

Продовження таблиці 2.9

1	2	3
4	11	Виробництво напоїв
	12	Виробництво тютюнових виробів
	13	Текстильне виробництво
	14	Виробництво одягу
	15	Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів
	16	Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка, крім меблів;
	17	Виробництво паперу та паперових виробів
	19	Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення
	20	Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції
	22	Виробництво гумових і пластмасових виробів
	24.4	Виробництво дорогоцінних та інших кольорових металів
	25.4	Виробництво зброї та боєприпасів
	28 (крім 28.4)	Виробництво машин і устаткування (крім виробництва металообробних машин і верстатів)
	29	Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів
	30 (крім 30.3)	Виробництво інших транспортних засобів (крім виробництва повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування)
	31	Виробництво меблів
32 (крім 32.5)	Виробництво іншої продукції (крім виробництва медичних і стоматологічних інструментів і матеріалів)	
33	Ремонт і монтаж машин і устаткування	
5	C	Переробна промисловість
	18	Поліграфічна діяльність, тиражування записаної інформації
	21	Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів
	26 (крім 26.6)	Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (крім виробництва радіологічного, електромедичного й електротерапевтичного устаткування)
	27	Виробництво електричного устаткування
	28.4	Виробництво металообробних машин і верстатів
	30.3	Виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування
32.5	Виробництво медичних і стоматологічних інструментів і матеріалів	
6	26.6	Виробництво радіологічного, електромедичного й електротерапевтичного устаткування

В структурі переробної промисловості особливої уваги заслуговує машинобудування, як найбільш впливова галузь, що забезпечує технічне оснащення, комплексну механізацію та автоматизацію всіх інших процесів виробництва. Згідно з методологією досліджень ДССУ з 2013 р. в машинобудування визначають 4 основних види діяльності: 1) виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (КВЕД 26); 2) виробництво електричного устаткування (КВЕД 27); 3) виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (КВЕД 28); 4) виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (КВЕД 29, 30). Нажаль, постійні зміни у методології статистичного обліку та класифікації підгалузей машинобудування практично унеможливають визначення обсягів та динаміки виробництва за структурними складовими за тривалий період.

Дослідженням наявних статистичних даних щодо обсягів виробництва машинобудівної продукції виявлено такі спільні групи, що дозволяє здійснити трендовий аналіз у розрізі окремих видів машинобудівної продукції: 1) електричні машини та устаткування; 2) виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства; 3) виробництво машин і устаткування для металургії; 4) виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва; 5) виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів; 6) виробництво залізничних локомотивів і рухомого складу.

Тенденції розвитку та рівень інноваційності розвитку машинобудівної галузі, впливаючи на техніко-технологічний розвиток інших споріднених галузей промисловості, обумовлює вектор впливу зовнішнього середовища (на національному та мезорівні) на розвиток інших галузей промисловості. Спад машинобудівної галузі країни, невідповідність її продукції вимогам техніко-технологічного розвитку інших галузей, обумовлює зростання імпортової залежності, що спричинює додаткові загрози інноваційного розвитку промислових підприємств.

Розуміння впливу (загроз) зовнішнього середовища на рівні окремого підприємства потребує з'ясування ключових чинників, що привели до розвитку або стагнації певного явища на мезо- та макрорівні. На етапі з'ясування чинників будь-якої динаміки, разом з методами математичної статистики широко застосовуються евристичні методи досліджень (зокрема, експертного опитування), методику та алгоритм застосування яких детально розглянуто в [204, 341, 346, 353].

Одним з головних чинників гальмування розвитку та спаду в промисловості до 2013 р. визначався фінансовий – брак фінансування та інвестицій в розвиток реального сектору економіки [357-360].

У вітчизняній статистиці об'єктами досліджень є два ключові індикатори інвестиційної діяльності в економіці та промисловості: 1) обсяги капітальних інвестицій (інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних та нематеріальних активів); та 2) обсяги прямих іноземних інвестицій (інвестиції нерезидентів у статутний капітал резидентів), до яких традиційно застосовуються прийоми динамічного та структурного (у розрізі регіонів, видів економічної діяльності, джерел фінансування тощо) аналізу. Обсяги прямих іноземних інвестицій свідчать про інвестиційну привабливість економіки країни в міжнародному економічному просторі, а розподіл капітальних інвестицій в розрізі видів економічної діяльності – про тенденції їх майбутнього розвитку.

До недоліків вітчизняної методології статистичних досліджень слід віднести відсутність такого об'єкта спостережень як інноваційні інвестиції (або інноваційно-спрямовані інвестиції [361]) та зв'язку між інвестиційними та інноваційними процесами в економіці [362, 363].

Інноваційна активність та інноваційна діяльність промислових підприємств давно є об'єктом статистичних спостережень та статистичного аналізу на рівні держави, здійснення яких вимагає від підприємств ведення статистичного обліку та складання статистичної звітності. Статистика

інноваційної діяльності призначена для об'єктивного відображення основних тенденцій та факторів розвитку, ресурсів і результатів інноваційної діяльності з орієнтацією на актуальні питання сучасної інноваційної політики. Проте, фахівці вважають, що статистичні показники щодо інновацій, які наводяться у звітності, не дозволяють зробити остаточного висновку про ефективність інноваційної діяльності, її впливу на розвиток як окремого підприємства, так і певної галузі та економіки в цілому [153, 362].

Дослідження світового та вітчизняного досвіду оцінювання інноваційного розвитку в економіці та промисловості, інструментарію статистичного аналізу інноваційної діяльності промислових підприємств, визначення проблем його застосування для оцінювання тенденцій інноваційного розвитку на макrorівні, є необхідним для подальшого обґрунтування підходів до формування аналітичних інструментів управління інноваційним розвитком на рівні окремих підприємств.

Зазвичай в країнах Євросоюзу для визначення ступеню інноваційного розвитку в кожній окремій країні розраховується так званий узагальнений інноваційний індекс (Summary Innovation Index (SII)), який є композитним показником, що враховує різноманітні дані з різних сфер інноваційної діяльності. Методика визначення показника SII передбачає розрахунок для кожної країни (регіону) 26 параметрів, що розбиті на 5 груп (табл. 2.10). Індикатори були сконструйовані на основі стандартних статистичних показників системи EUROSTAT, а результати розрахунків з 2000 р. щорічно наводяться у Європейському інноваційному табло (ЄІТ) – European Innovation Scoreboard (EIS), яке є одним з головних інструментів оцінювання впливу інноваційних процесів на економічний розвиток країн, що дозволяє визначати ключові цільові орієнтири державної інноваційної політики.

Незважаючи, що європейська методика оцінки інноваційного розвитку працює на макrorівні, аналіз її показників дозволяє визначити не тільки ключові складові інноваційного розвитку держави, але й індикатори, які

можуть бути спроектовані на рівень підприємств, до яких слід віднести: 1) показники людського інноваційного потенціалу (частка персоналу з вищою освітою, з науковим ступенем, з спеціальними компетенціями у певній професійній сфері тощо); 2) показники інноваційності витрат у різних сферах (витрати на дослідження та розробки, на інформаційні та комунікаційні технології); 3) показники структури джерел фінансування інновацій; 4) показники інноваційної активності (частка високотехнологічної продукції в експорті, реалізація нової ринкової продукції підприємствами); 5) показники зайнятості в інноваційних сферах (частка персоналу задіяного в НДДКР); 6) показники інтелектуального потенціалу – об'єктів інтелектуальної власності.

Таблиця 2.10 – Показники Європейського інноваційного індексу
(джерело: [37, 362, 364])

Група показників	Найменування показників
1	2
1. Індикатори провідників інновацій (innovationdrivers)	1) Кількість випускників «природничо-наукових» та інженерних напрямків на 1000 осіб населення віком 20-29 років; 2) кількість населення, що отримало освіту вищу та середню, на 100 осіб віком 25-64 роки; 3) кількість користувачів високошвидкісних ліній Інтернету на 100 осіб; 4) кількість осіб, що одержують математичну, фізичну та технічну освіти, на 1000 жителів у віковій групі 20-29 років; 5) частка осіб у віковій групі 20-24 роки, що одержали принаймні середню освіту.
2. Індикатори створення знань (knowledge creation)	1) Частка витрат (державних або підприємства) на дослідження та розробки у ВВП; 2) частка витрат у бізнесовому секторі на дослідження та розробки у ВВП; 3) частка витрат на дослідження та розробки у середньо – та високотехнологічних секторах промисловості (% до загального обсягу фінансування досліджень та розробок в промисловості); 4) частка підприємств, що отримували публічне фінансування інновацій у загальній кількості промислових підприємств; 5) частка вузівських досліджень і розробок, що фінансуються бізнесом у загальному обсязі досліджень та розробок вузівського сектору.
3. Індикатори дифузії інновацій (diffusion)	1) Частка малих та середніх промислових підприємств, що займались інноваційною діяльністю у загальній кількості малих та середніх промислових підприємств; 2) частка малих та середніх промислових підприємств, що налагодили коопераційні зв'язки у сфері інновацій у загальній кількості таких підприємств; 3) частка інноваційних витрат промислових підприємств у загальному обороті; 4) частка інвестицій у формі венчурного капіталу в заходи, що реалізуються на ранніх стадіях розвитку, у ВВП; 5) частка у ВВП витрат на інформаційні та телекомунікаційні технології; 6) частка малих та середніх промислових підприємств,

Продовження таблиці 2.10

1	2
	що впроваджують організаційні інновації, у загальній кількості таких підприємств.
4. Індикатори освоєння (впровадження) інновацій (applications)	1) Частка осіб, що працюють у секторі надання високотехнологічних послуг; 2) частка високотехнологічної продукції в експорті країни; 3) частка реалізації нової ринкової продукції підприємствами (% до обороту); 4) частка нових або удосконалених виробів для підприємств; 5) частка осіб, що працюють у сфері виготовлення середньо- та високотехнологічних секторах промисловості.
5. Індикатори інтелектуальної власності (intellectual property)	1) Кількість винаходів, що заявлені для одержання правового захисту до Європейське патентного агентства на мільйон жителів; 2) кількість патентних заявок, що надані до Патентного агентства США на мільйон осіб; 3) кількість т.з. торгівельних патентів (trademarks) на мільйон жителів; 4) кількість зареєстрованих торгівельних марок на мільйон осіб; 5) зареєстровані патенти на промислові зразки на мільйон осіб.

Також заслуговують на увагу дослідження Міжнародної бізнес-школи INSEAD, Корнельського університету (Cornell University), Всесвітньої організації інтелектуальної власності (World Intellectual Property Organization, WIPO), що представили методику та результати розрахунку «Глобального індексу інновацій 2014» (Global Innovation Index 2014) [365]. У 2014 р. дослідження 143 країн, на які припадає 99,5% світового ВВП та 95% населення планети. В ньому глобальний індекс інновацій (ГІІ) [366] розраховується як зважена сума оцінок показників: 1) наявні ресурси й умови для проведення інновацій (Innovation Input); 2) досягнуті практичні результати здійснення інновацій (Innovation Output). Підсумковий індекс являє собою співвідношення витрат та ефекту, що дозволяє об'єктивно оцінити ефективність зусиль щодо розвитку інновацій у тій або тій країні.

Аналіз статистичних даних, що пропонується Державною службою статистики України [338], свідчить, що більшість статистичних показників оцінки інноваційної діяльності промислових підприємств мають переважно кількісний характер і практично не корелюють з вартісними, віддзеркалюючи лише один аспект інноваційного розвитку – інноваційну активність [153, 362]. Майже єдиним фінансовим показником є обсяг інноваційних витрат, зростання якого в більшому ступені свідчить про зростання вартості придбання зовнішніх результатів інноваційної діяльності, ані ж про

активізацію інноваційних процесів на підприємствах. Майже єдиним результатним показником є частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації. Проте, немає жодного фінансового показника ефекту [362].

Вітчизняна методологія статистичних досліджень інновацій також зазнає суттєвих змін на шляху до гармонізації з міжнародними стандартами (зокрема, Керівництво Осло [64, 65]). На перехідний період вітчизняна та міжнародна методологія у статистиці інновацій застосовуються паралельно. Проте, змістовність ключових категорій та класифікацій статистичних досліджень інноваційної діяльності підприємств в останні роки набула змін (табл. 2.11), що викликає труднощі порівняння показників інноваційної діяльності у довготривалому періоді.

Таблиця 2.11 – Ключові категорії статистичних досліджень інновацій (джерело: систематизовано на засадах джерел [68, 338, 344, 367])

Категорії та поняття	Зміст	
	2007-2013рр.	З 2013р.
1	2	3
1. Інноваційно-активне підприємство	Підприємство, що здійснювало будь-які види інноваційної діяльності;	Підприємство, що в період обстеження займалося діяльністю, пов'язаною зі створенням інновацій, незалежно від того, чи призвела така діяльність до реального впровадження інновацій;
2. Інноваційне підприємство	-	юридична особа, що впроваджувала будь-яку інновацію за визначений період часу;
3. Інноваційна діяльність	комплекс наукових, технологічних, організаційних, фінансових та маркетингових заходів, спрямованих на створення та впровадження інновацій. Це може не привести до впровадження інновацій, але необхідне для їх створення. До інноваційної діяльності включаються дослідження і розробки, прямо не пов'язані з підготовкою конкретної інновації;	усі наукові, технологічні, організаційні, фінансові й комерційні дії, що призводять до здійснення інновацій або задумані з цією метою. До інноваційної діяльності також належать дослідження і розробки, безпосередньо не пов'язані з підготовкою конкретної інновації;
3. Упровадження інновацій (з 2013 – інновація)	діяльність підприємства пов'язана з упровадженням технологічно нових і значно технологічно удосконалених продуктів (продуктові інновації) і процесів (процесові інновації). Інновація вважається упровадженою,	введення у вжиток будь-якого нового або значно вдосконаленого продукту (товару або послуги) чи процесу, нового методу маркетингу або організаційного методу в діяльності підприємства, організації робочих місць чи зовнішніх зв'язків. Ознакою інновації є вимога, щоб продукт, процес або метод був для підприємства новим чи значно вдосконаленим. Також ознакою інновації є те,

Продовження таблиці 2.11

1	2	3
	якщо вона (її результат) потрапила на ринок чи використовується у виробничому процесі;	що продукт, процес, метод повинні бути впроваджені. Новий або вдосконалений продукт вважається впровадженим, якщо він реалізується на ринку. Нові виробничі процеси, методи є впровадженими, коли вони стали використовуватися підприємством;
4. Реалізована інноваційна продукція (з 2013р. - інноваційна продукція)	обсяг реалізованої інноваційної продукції за період з початку року, що була заново впроваджена, зазнала суттєвих технологічних змін або вдосконалювалася протягом останніх трьох років;	впроваджена на ринку продукція (товари, роботи або послуги), що є новою або значно вдосконаленою в частині її властивостей або способів використання. До обсягу інноваційної продукції відноситься вищезазначена продукція, що впроваджувалась у виробництво протягом звітного періоду та була реалізована на вітчизняному ринку.
5. Інноваційні витрати	витрати підприємства на здійснення інновацій, у тому числі на внутрішні науково-дослідні розробки (НДР), придбання НДР, машин, обладнання та програмного забезпечення, інших зовнішніх знань та інших витрат. Показник складається з поточних і капітальних витрат.	

Слід зазначити, що статистика інновацій досліджує інноваційну діяльність підприємств *в розрізі двох різних явищ: інноваційної активності (інноваційної діяльності) та впровадження інновацій (інновацій)*, кожне з яких має свої класифікаційні ознаки та відповідні види [67, 68, 153, 338, 367].

Отже, в процесі аналітичних досліджень слід виокремити: 1) *рівень інноваційної активності підприємств за видами інноваційної діяльності, де об'єктом є саме ступінь участі підприємств промисловості в інноваційній діяльності*; 2) *діяльність з впровадження інновацій, де об'єктом є обсяги та структура впроваджених інновацій* [362].

Основною інформаційною базою аналізу інноваційної діяльності є статистична звітність підприємств, а саме форма державного статистичного спостереження N 1-інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства» [368]. Аналізуючи дані форми N 1-інновація та методичні рекомендації з її заповнення [68, 368], основні показники інноваційної діяльності промислових підприємств було згруповано за напрямками аналізу: 1) інноваційна діяльність та витрати підприємства; 2) інноваційна продукція, роботи, послуги; 3) інноваційні процеси (табл. 2.12).

Таблиця 2.12 – Показники статистичного аналізу інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні (джерело: систематизовано автором [153])

Показники	
1	2
1	«Інноваційна діяльність та витрати підприємства»
1.1	<i>Інноваційна діяльність</i> – зазначається, чи було підприємство протягом останніх трьох років роботи задіяне в інноваційній діяльності, такий як:
1.1.1	проведення науково-дослідних робіт (далі – НДР) власними силами для розробки нових або вдосконалених продуктів та процесів (уключаючи розробку програмного забезпечення);
1.1.2	придбання результатів НДР, виконаних іншими організаціями для розробки нових або вдосконалених продуктів та процесів (уключаючи розробку програмного забезпечення);
1.1.3	придбання машин, обладнання та комп'ютерної техніки чи програмного забезпечення для виробництва нових і значно вдосконалених продуктів та процесів, а також машин та обладнання, які не вдосконалюють виробничі потужності, але необхідні для випуску нової продукції;
1.1.4	придбання нових технологій, які використовуються для реалізації технологічних інновацій, ураховуючи придбання підприємством виключних майнових прав власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензій, ліцензійних договорів на використання зазначених об'єктів; комерційних таємниць; проектів; технологій у розукомплектованому вигляді; товарних знаків; інших інжинірингових, консалтингових послуг (виключаючи дослідження і розробки), придбаних від сторонніх організацій, приватних осіб тощо, як у матеріальній, так і в нематеріальній формі;
1.1.5	навчання та підготовка персоналу підприємства для розробки та/або запровадження нових чи значно вдосконалених продуктів та процесів;
1.1.6	діяльність щодо ринкового запровадження підприємством нових чи значно вдосконалених товарів та послуг з урахуванням потреб ринку та реклами;
1.1.7	інші роботи, пов'язані зі створенням і впровадженням інновацій;
1.1.8	впровадження організаційних інновацій;
1.1.9	впровадження маркетингових інновацій.
1.2	<i>Інноваційні витрати</i> – сума витрат за звітний період (з початку року незалежно від того, на якій стадії перебуває інноваційний процес). Загальна сума витрат, пов'язаних з інноваціями, протягом звітного року за напрямками:
1.2.1	внутрішні НДР (без амортизації, включають капітальні витрати на споруди та обладнання для виконання НДР);
1.2.2	придбання НДР (зовнішні НДР);
1.2.3	придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (за винятком витрат на обладнання для НДР);
1.2.4	придбання інших зовнішніх знань;
1.2.5	інші витрати;
1.3	<i>Фінансування витрат на інновації</i> за джерелами – вказується сума фінансування з певного джерела:
1.3.1	за рахунок власних коштів;
1.3.2	за рахунок коштів державного бюджету;
1.3.3	за рахунок коштів місцевих бюджетів;
1.3.4	за рахунок коштів позабюджетних фондів;

Продовження таблиці 2.12

1	2
1.3.5	за рахунок коштів вітчизняних інвесторів;
1.3.6	за рахунок коштів іноземних інвесторів;
1.3.7	за рахунок кредитів, з них – на пільгових умовах;
1.3.8	за рахунок коштів інших джерел.
2	«Інноваційна продукція (послуги, роботи)»
2.1	впровадження підприємством («так» чи «ні») нової або вдосконаленої продукції (за винятком простого перепродажу нових товарів, придбаних в інших підприємств, та змін лише естетичного характеру), в тому числі:
2.1.1	впровадження продукції нової для ринку;
2.1.2	впровадження продукції нової для підприємства.
2.2	кількість упроваджених у виробництво інноваційних видів продукції;
2.2.1	кількість упроваджених у виробництво інноваційних видів продукції, нових лише для підприємства;
2.3	кількість упроваджених у виробництво інноваційних видів машин, устаткування, приладів, апаратів тощо;
2.3.1	кількість упроваджених у виробництво інноваційних видів машин, устаткування, приладів, апаратів тощо, нових лише для підприємства
2.4	загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції (продукція вважається інноваційною протягом трьох років з моменту її впровадження), виконаних робіт, послуг протягом звітного року (за ціною продажу відвантаженої за межі підприємства готової продукції (виконаних робіт,));
2.4.1	обсяг реалізованої інноваційної продукції (робіт, послуг), що є новими для ринку підприємства;
2.4.2	обсяг реалізованої інноваційної продукції (робіт, послуг), нової для підприємства.
3	«Інноваційні процеси»
3.1	Впровадження інноваційних процесів – зазначається, чи впроваджувало підприємство протягом останніх трьох років інноваційні процеси, в т.ч:
3.1.1	впровадження нових або вдосконалених методів обробки або виробництва продукції;
3.1.2	впровадження нових або вдосконалених методів логістики, доставки або розповсюдження продукції;
3.1.3	впровадження нової або вдосконаленої діяльності з підтримки процесів підприємств, таких як системи матеріально-технічного обслуговування або операції щодо закупівель, обліку або розрахунків.
3.2	кількість впроваджених у виробництво нових технологічних процесів у звітному періоді;
3.2.1	кількість упроваджених у виробництво маловідходних, ресурсозберігаючих технологічних процесів.
3.3	кількість придбаних та переданих підприємством нових технологій чи окремих технічних досягнень за період з початку року;
3.3.1	кількість придбаних та переданих технологій за межами України;
3.3.2	кількість придбаних та переданих технологій у країнах СНД.

Таким чином, методика аналізу інноваційної діяльності промислових підприємств за даними статистичної звітності акцентує увагу на таких її

проявах: 1) факт здійснення підприємством інноваційної діяльності в розрізі її різновидів (інноваційна активність); 2) інноваційні витрати (в грошовому вимірнику) та їх структура за напрямками використання та джерелами фінансування; 3) впровадження (у натуральному вимірі) та реалізація (у грошовому вимірі) інноваційної продукції (останнє в розрізі рівня новизни та ринку збуту); 4) впровадження інноваційних процесів, зокрема нових технологічних процесів, придбання та передача нових технологій (у натуральному вимірі). *Жодного показника, щоб міг би характеризувати вигоди (ефект) підприємства від провадження інноваційної діяльності та пов'язати показники інноваційної активності з розвитком підприємства у аналізі на засадах існуючих форм статистичної звітності немає.* Дослідження в рамках статистики інновацій ключових фінансових показників діяльності інноваційно-активних та інноваційних підприємств (вартості майна, фінансових результатів) вже дало б змогу хоч приблизного виявлення впливу інноваційної діяльності на їх розвиток [153, 362, 363].

Явище економічної безпеки промислових підприємств поки що жодним чином не віддзеркалене у вітчизняних статистичних дослідженнях. Втім, врахування впливу національної економічної безпеки на тенденції розвитку та інноваційної активності підприємств, та навпаки, потребує дослідження її рівня та чинників впливу, віддзеркалених у методології досліджень явища економічної безпеки на рівні національної економіки [239].

Методологічні засади формування аналітичних інструментів оцінювання національної економічної безпеки визначаються «Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», що були затверджені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. N 1277, на зміну Наказу Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. N 60 «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» [235]. Методичні рекомендації розроблені з метою визначення рівня економічної безпеки України як однієї з основних складових національної безпеки держави і

визначають перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні порогові значення, а також алгоритм розрахунку інтегрального індексу економічної безпеки; базуються на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки з виявленням потенційно можливих загроз, їх застосовує Міністерство економічного розвитку для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки України в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. У Методичних рекомендаціях національна економічна безпека структурована за 9-тю складовими: зовнішньоекономічна, виробнича, демографічна, енергетична, макроекономічна, інвестиційно-інноваційна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки.

Зміст складових економічної безпеки наведено в табл. 2.13.

Таблиця 2.13 – Зміст складових національної економічної безпеки згідно «Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» (джерело: систематизовано на основі [235])

Зміст складових національної економічної безпеки	
Назва складової	Зміст складової
1	2
1. Виробнича безпека	- стан виробничої сфери країни, який забезпечує максимально ефективне використання виробничих потужностей країни, їх модернізацію та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності, підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки;
2. Демографічна безпека	- стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України;
3. Енергетична безпека	- стан економіки країни, що забезпечує ефективне використання її енергетичних ресурсів, наявність на ринку енергії достатньої кількості її виробників та постачальників, доступності, диференційованості та екологічності відповідних енергетичних ресурсів;
4. Зовнішньоекономічна безпека	- стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, що мінімізує збитки держави від дії негативних зовнішніх чинників та створює сприятливі умови для розвитку економіки завдяки активній участі країни у світовому розподілі праці;
5. Інвестиційно-інноваційна безпека	- стан економічного середовища країни, що стимулює інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою зростання ефективності, створення виробниками продукції з високою часткою доданої вартості;

Продовження таблиці 2.13

1	2
6. Макроекономічна безпека	- стан економіки, за якого досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій;
7. Соціальна безпека	- стан розвитку країни, за якого держава може забезпечити якість життя населення незалежно від віку, статі, рівня доходів, сприяти розвитку людського капіталу як складової економічного потенціалу;
8. Фінансова безпека	- стан фінансової системи країни, який створює необхідні фінансові умови для її стабільного соціально-економічного розвитку, забезпечує її стійкість до фінансових криз та дисбалансів, умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни. Фінансова безпека має такі складові, як безпека: банківська, небанківського фінансового сектору, боргова, бюджетна, валютна, грошово-кредитна.

Етапи визначення рівня економічної безпеки та вагомість кожної з її складових наведено в табл. 2.14. Як видно, найважливішою складовою визнано фінансову, що стосується діяльності фінансового сектору економіки, виробнича складова, що стосується й діяльності промислового сектору, є третьою за вагомістю, інвестиційно-інноваційна складова визначена п'ятою.

Таблиця 2.14 – Етапи визначення рівня економічної безпеки та вагомість її складових (джерело: складено на основі [235])

Етап	Назва та зміст етапу	Складові НЕБ	Вага
1	Формування множини (переліку) індикаторів.	Фінансова	0,1294
2	Визначення типу індикаторів: стимулятори, дестимулятори, змішаного типу	Макроекономічна	0,1224
		Виробнича	0,1218
3	Визначення характеристичних значень індикаторів, які визначають рівень безпеки	Енергетична	0,1148
		Інвестиційно-інноваційна	0,1089
4	Нормування індикаторів – перехід від абсолютних до нормованих значень (у %).	Зовнішньоекономічна	0,1095
		Соціальна	0,1013
5	Визначення вагових коефіцієнтів індикаторів та групи індикаторів за кожною складовою	Продовольча	0,1007
		Демографічна	0,0913
7	Розрахунок інтегрального індексу економічної безпеки в цілому складається з 9 середньозважених субіндексів		

Для всіх індикатора складових стану економічної безпеки України існують чисельні значення, які визначають її рівень. Діапазон значень для кожного показника-індикатора коливається від 0 до 1 (або 0-100%) та містить 5 інтервалів (див. табл. 2.15) [235].

Таблиця 2.15 – Діапазони рівнів економічної безпеки (джерело: [235])

Показники	Відношення значення індикатора до оптимального, %				
	0-20	20-40	40-60	60-80	80-100
Рівень безпеки	абсолютно небезпечний – критичний	критичний – небезпечний	небезпечний – незадовільний	незадовільний – задовільний	задовільний – оптимальний

Індекси економічної безпеки розраховуються на основі оцінки 130 окремих індикаторів, побудованих на статистичних даних та даних, отриманих внаслідок опитування респондентів [235]. Доцільним є дослідження тих індикаторів, що безпосередньо або опосередковано стосуються інноваційної діяльності та розвитку промислових підприємств та, отже, *потребують функціонального управлінського впливу як ознаки безпечності інноваційного розвитку промислового підприємства.*

В табл. 2.16 визначено та систематизовано індикатори національної економічної безпеки, на формування яких впливають показники діяльності кожного промислового підприємства.

Таблиця 2.16 – Показники діяльності промислових підприємств, що віддзеркалюють її вплив на рівень національної економічної безпеки (джерело: систематизовано автором на засадах [235])

Складова економічної безпеки	Найменування індикатора, одиниця виміру	Порядок розрахунку індикатора
1	2	3
<i>Показники безпосереднього впливу</i>		
1. Виробнича	Середнє співвідношення обсягів ВДВ промисловості України окремих країн Європи, %	$0,34П + 0,16Н + 0,28Іс + 0,22Іт$ де П, Н, Іс, Іт – ВДВ Польщі, Німеччини, Іспанії, Італії
	Різниця індексу ВДВ промисловості України та Китаю, відсоткових пунктів	ланцюговий індекс ВДВ промисловості в Україні – ланцюговий індекс ВДВ промисловості Китаю,
	Різниця індексу промислового виробництва України та Росії	ланцюговий індекс промислового виробництва України – індекс промислового виробництва Росії,
	Ступінь зносу основних засобів промисловості	
	Частка високотехнологічної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	Частка реалізації фармацевтичних продуктів і препаратів; комп'ютерів, електронної та оптичної продукції; електророзподільної та контрольної апаратури; інших транспортних засобів за виключенням залізничних локомотивів і рухомого складу,

Продовження таблиці 2.16

1	2	3
	Трудомісткість промислового виробництва, %	витрати на персонал на великих та середніх підприємствах промисловості / обсяг реалізованої промислової продукції,
	Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, %	
2. Інноваційна безпека	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, у загальній кількості промислових підприємств, %	
	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %	
3. Зовнішньо-економічна безпека	Питома вага сировинного та низького ступеня переробки експорту промисловості в загальному обсязі експорту товарів, відсотків	100 – питома вага в загальному обсязі експорту продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості, машин, обладнання та механізмів; електротехнічного обладнання, засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів, приладів та оптичних і фотографічних апаратів,
<i>Показники опосередкованого впливу</i>		
4. Макро-економічна безпека	Різниця між індексами продуктивності праці в Україні та реальної середньомісячної заробітної плати, відсоткових пунктів	ланцюговий індекс продуктивності праці (%) – ланцюговий індекс реальної середньомісячної заробітної плати (%)
	Різниця темпів зростання ВВП України та темпів зростання економік країн, що розвиваються, відсоткових пунктів	темп зростання ВВП України, відсотків – темп зростання економік країн, що розвиваються, відсотків
	Відношення обсягу ВВП на одну особу в Україні до середнього значення в країнах ЄС-27, відсотків	ВВП України на одну особу наявного населення / ВВП на одну особу в ЄС-27
5. Інвестиційна безпека	Валове нагромадження основного капіталу, відсотків ВВП	
	Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	прямі інвестиції (сальдо) / ВВП x 100
	Відношення вартості нововведених основних засобів до обсягу капітальних інвестицій, %	вартість введених у дію нових основних засобів / капітальні інвестиції x 100
	Частка продукції, що була реалізована на конкурентних ринках країни, відсотків загального обсягу продукції	
	Розмір економіки України, відсотків до світового ВВП	
	Інтегральний індекс інвестиційної сприятливості бізнес-середовища, %	середнє значення нормованих показників (індекси умов ведення бізнесу, інвестиційної привабливості та фінансово-економічного стану підприємств України)
6. Інноваційна безпека	Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП, відсотків	
	Відношення витрат на наукові та науково-технічні роботи за рахунок держбюджету, відсотків ВВП	
	Чисельність спеціалістів, які виконують науково-технічні роботи, до чисельності зайнятого населення (на 1 тис. осіб)	
	Відношення експорту роялті, ліцензійних послуг, комп'ютерних та інформаційних послуг, наукових та конструкторських розробок, послуг в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях, відсотків до ВВП	

Продовження таблиці 2.16

1	2	3
7. Зовнішньо-економічна безпека	Відкритість економіки, %	обсяг експорту товарів та послуг + обсяг імпорту товарів та послуг / ВВП
	Коефіцієнт покриття експортом імпорту, разів	обсяг експорту товарів та послуг / обсяг імпорту товарів та послуг
	Питома вага провідного товару (товарної групи) в загальному обсязі експорту товарів, %	найбільший обсяг експорту товарів однієї товарної групи / загальний обсяг експорту товарів
	Частка імпорту у внутрішньому споживанні країни, %	імпорт товарів та послуг / (випуск товарів та послуг + експорт товарів та послуг – імпорт товарів та послуг)
8. Соціальна безпека	Сума несплаченої заробітної плати станом на 1 січня (1 липня) до фонду оплати праці за грудень (червень) звітного року, відсотків	
	Рівень зайнятості населення у віці 15 – 70 років, відсотків населення відповідної вікової групи	
	Відношення середньомісячної заробітної плати, нарахованої в середньому за годину, у країнах ЄС-27 та в Україні, разів	

Як видно з табл. 2.16, показниками-стимуляторами безпосереднього впливу на інвестиційно-інноваційну складову національної економічної безпеки є частка промислових підприємств, що впроваджували інновації та частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі продукції промисловості. Безпосередньо впливають на виробничу безпеку: ступінь зносу основних засобів та трудомісткість промислового виробництва, рентабельність операційної діяльності промислових підприємств, частка високотехнологічної продукції (5-го технологічного укладу) в загальному обсязі реалізованої промислової.

Таким чином, до показників – індикаторів зовнішнього середовища інноваційного розвитку промислових підприємств (на макро- та мезорівні) можна віднести наступні (табл. 2.17).

Відтак, за підсумками досліджень обґрунтовано методичний підхід до аналізування зовнішніх умов інноваційного розвитку промислового підприємства з врахуванням чинника економічної безпеки, який містить:

- визначення середовищ ближнього та дальнього кола зовнішнього впливу на інноваційний розвиток промислового підприємства, що обумовлює методологію та інструментарій їх досліджень;

Таблиця 2.17 – Чинники та індикатори зовнішнього середовища інноваційного розвитку промислових підприємств (джерело: авторська розробка [239])

Явища – чинники інноваційного розвитку	Показники-індикатори	Методи досліджень
1	2	3
<i>Макрорівень (економіка та промисловість)</i>		
1. Загальний стан та тенденції розвитку економіки та промисловості	Обсяг та динаміка ВВП країни та в розрахунку на душу населення	аналіз рядів динаміки
	Обсяг та динаміка промислового виробництва	
	Структура та структурна динаміка промислового виробництва за ключовими секторами	аналіз структури сукупності
2. Інвестиційна привабливість промисловості, потенціал розвитку	Обсяги та динаміка капітальних інвестицій в економіці та промисловості	аналіз рядів динаміки та структури сукупності
	Обсяги та динаміка прямих іноземних інвестицій в економіці та промисловості	
3. Інноваційна активність в промисловості	Частка інноваційно-активних підприємств в промисловості	аналіз рядів динаміки та структури сукупності
	Обсяги інноваційних витрат в промисловості	
	Частка підприємств, що впроваджували інновації, в промисловості *	
4. Результативність інноваційної діяльності	Частка реалізованої інноваційної продукції в промисловості*	аналіз структури сукупності
<i>Мезорівень (вид економічної діяльності, підгалузі промислового виробництва, регіон)</i>		
5. Тенденції розвитку і переробній промисловості; технологічна структура та структурні зрушення	Динаміка виробництва переробної промисловості в розрізі підгалузей	аналіз рядів динаміки
	Структура та структурна динаміка переробної промисловості за підгалуззями та технологічними укладами	аналіз структури сукупності, кластерний аналіз
6. Тенденції розвитку машинобудування, як рушія інноваційних перетворень в промисловості	Динаміка обсягів виробництва машинобудівної продукції, в цілому та в розрізі основних видів	аналіз рядів динаміки та структури сукупності, порівняльний аналіз
	Динаміка капітальних та прямих іноземних інвестицій в машинобудуванні, рейтинг серед інших видів промислового виробництва	
* вплив на рівень інноваційної безпеки країни		

- систему чинників зовнішнього середовища інноваційного розвитку промислових підприємств в розрізі макро- та мезооточення, їх індикаторів та методів аналітичних досліджень, формування якої ґрунтується на тезі, що аналізування параметрів макроекономічного середовища інноваційного розвитку підприємств потребує відокремлення саме тих, що найбільш віддзеркалюють економічний розвиток, ознаки інноваційності та безпечності;
- класифікацію видів економічної діяльності в секторі промислового виробництва за технологічними укладами, що враховує останні зміни КВЕД та сучасні тенденції інноваційного розвитку окремих видів промислового виробництва, та дозволяє визначати параметри (фактичні, цільові) ознак економічного розвитку, його інноваційності та безпечності за кластерами технологічних укладів;
- систему показників діяльності промислових підприємств, що є водночас ознаками їх інноваційного розвитку та чинниками економічної безпеки (впровадження інновацій, частка реалізованої інноваційної та високотехнологічної продукції, придатність основних засобів, трудомісткість виробництва, рентабельність операційної діяльності), та віддзеркалюють зворотній вплив результативності БОУІРПП на національний рівень економічної безпеки.

Важливим висновком є те, що *напрямки та методи досліджень ближнього кола зовнішнього оточення промислового підприємства переважно співпадають з методами дослідження його внутрішнього середовища, а різниця їх застосування ґрунтується на різному рівні доступу до інформаційної бази підприємств з позиції зовнішнього та внутрішнього дослідника.*

Відповідно, вони ґрунтуються на іншій методології аналітичних досліджень, тому методи та моделі аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку та оцінювання економічної безпеки промислового підприємства також потребують ретельного вивчення та узагальнення.

2.3 Методи та моделі аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку та оцінювання економічної безпеки промислового підприємства

Незважаючи на численні праці, присвячені аналітичному забезпеченню інноваційної діяльності, методологія та інструментарій аналітичних досліджень інноваційного розвитку промислових підприємств ще не є остаточно сформованими [153]. Попри те, що саме інноваційність розвитку є окремим чинником впливу на стан економічної безпеки промислового підприємства та навпаки [307], незважаючи на стрімкий розвиток вітчизняної теорії та методології управління економічною безпекою, вона досі не визначена як об'єкт аналітичного забезпечення інноваційного розвитку.

Вибір та формування методів та моделей дослідження внутрішнього середовища інноваційного розвитку підприємства та зовнішнього середовища ближнього кола потребує: 1) систематизації існуючих підходів, методів, аналітичних інструментів досліджень інноваційного розвитку за трьома складовими, визначеними в п.1.3: економічним розвитком, інноваційною діяльністю та потенціалом як ознаками інноваційності розвитку, економічною безпекою; 2) дослідження можливостей та проблем практичного застосування існуючих інструментів для аналізу внутрішнього середовища інноваційного розвитку та оцінювання економічної безпеки підприємства з позиції як внутрішнього так й зовнішнього аналітика.

Отримані результати мають слугувати підґрунтям методологічного та методичного забезпечення аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислових підприємств на засадах застосування підходу вибіркової інтеграції до методологічних засад аналізування та оцінювання інноваційного розвитку та економічної безпеки.

Методологія аналітичних досліджень інноваційного розвитку підприємства формується та застосовується в його аналітичній системі, яка є

ключовою складовою системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємства, адже прийняття управлінських рішень потребує належного аналітичного забезпечення, а їх обґрунтування – є функцією аналізу [369, 370]. Можна погодитись з М. Бакановим, А. Шереметом [371], В. Ковальовим [346], Г. Савицькою [372], Є. Мнихом [373], які вважають, що аналітична система забезпечує кількісну та якісну оцінку змін керованого об'єкта. Вона дозволяє своєчасно побачити тенденції розвитку як небажаних, так і прогресивних явищ. На основі різних методик аналізу розробляються варіанти управлінських рішень, які гальмують негативні тенденції та створюють сприятливі умови для прогресивного стійкого розвитку. За допомогою аналізу виявляють невикористані внутрішні резерви, що прискорює інноваційну трансформацію та розвиток підприємства [374].

Методологічною базою досліджень інноваційного розвитку в аналітичній системі промислового підприємства є *економічний аналіз*, тобто систематизована сукупність аналітичних процедур, що мають метою одержання висновків і рекомендацій економічного характеру відносно деякого об'єкта (країни, ринку, підприємства, проекту, собівартості, ціни й т.і.). Під економічним аналізом у широкому змісті розуміють аналіз в економіці, як сукупності відносин, що виникають у процесі проведення, обміну, розподілу й споживання благ [346]. Економічний аналіз поєднує безліч видів і напрямків, виділених за різними критеріями. Дотепер єдиного підходу до структуризації й класифікації видів економічного аналізу не існує. Фрагмент однієї з розповсюджених класифікацій, *доповнений автором в частині різновидів фінансового аналізу*, наведено на рис. 2.1.

Сукупності аналітичних процедур у системі макро- і мікроекономіки об'єднуються відповідно макроекономічним і мікроекономічним аналізом. Ядром мікроекономіки є оцінка поведінки підприємства, як основної економічної ланки, тому виділяють поняття *аналізу економіки підприємства* або аналізу в системі управління господарською діяльністю підприємства, суть якого, як зазначає В. Савчук, «проявляється через його принципи, функції, роль в управлінні та його завдання» [370]. У свою чергу різновидами

(напрямами) аналізу економіки підприємства є аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства й техніко-економічний аналіз підприємства [346].

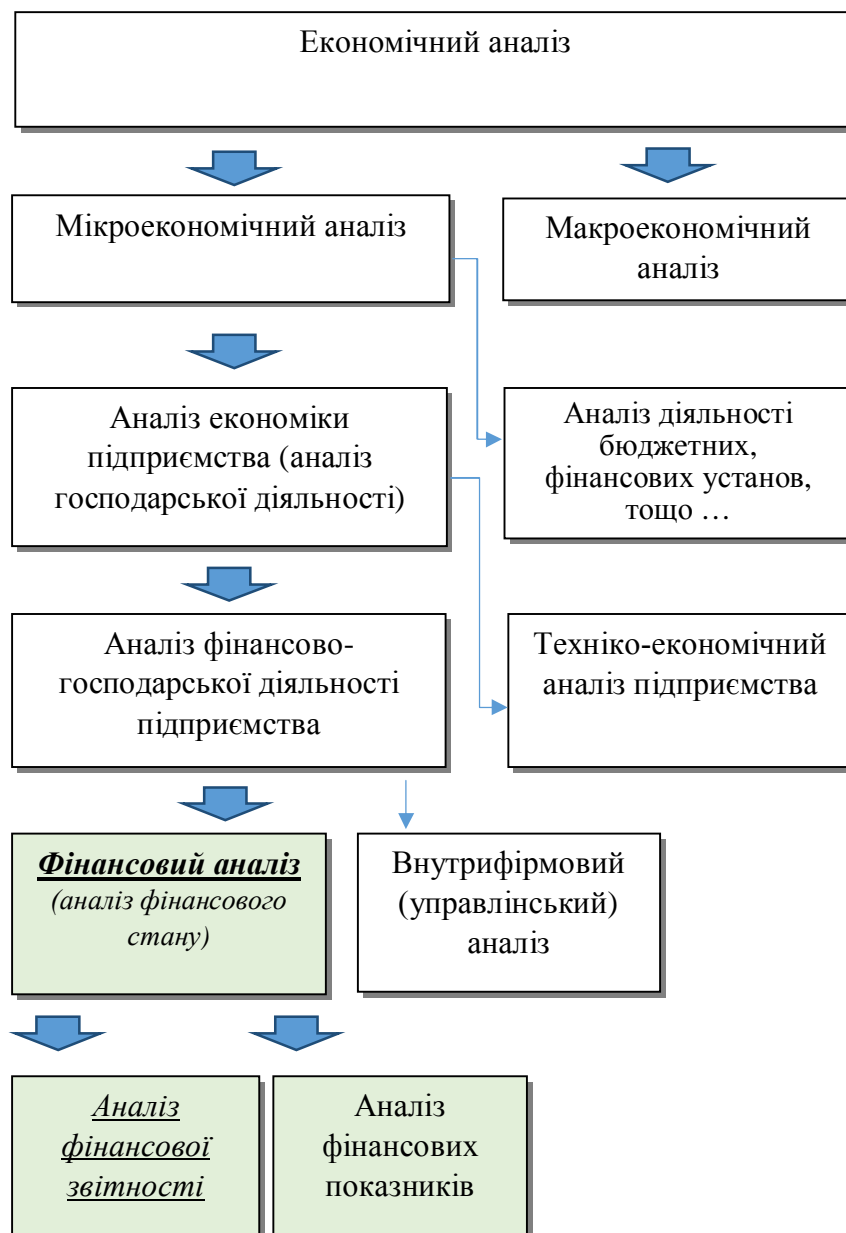

Рисунок 2.1 – Фрагмент класифікації видів економічного аналізу (джерело: удосконалено автором на засадах [346])

Техніко-економічний аналіз являє собою узагальнену характеристику аналітичних процедур, що мають метою вдосконалювання організації й управління підприємством у цілому, результати якого необов'язково виражаються в ефективності, становлять інтерес для лінійних керівників і не

призначені для зовнішніх користувачів (аналіз оргструктури, фірмових транспортних потоків, організації праці, організації системи ресурсного забезпечення підрозділів, рівня НТП, якості обслуговування й т.п.) [346].

Аналіз фінансово-господарчої діяльності за критерієм інформаційної бази дехто [346, 371, 372] класифікує на фінансовий (аналіз фінансового стану) і внутріфірмовий (управлінський) аналіз.

Внутріфірмовий (управлінський) аналіз – аналіз у загальній системі управлінського обліку й фінансового менеджменту, проведений з позиції осіб, що мають доступ до будь-яких інформаційних ресурсів, що циркулюють усередині підприємства, результати якого мають обмежений доступ. Найчастіше під внутріфірмовим аналізом розуміють управлінський облік як сукупність аналітичних процедур, що мають метою оптимізацію системи керування витратами [371, 372]. Проте, ряд науковців [378, 379, 380] вважають, що управлінський аналіз – це економічний аналіз, адаптований до цілей та завдань певного підприємства, що охоплює управлінські проблеми. Отже, він виконує значно ширші аналітичні завдання, ніж оптимізація управління витратами та є окремим напрямком аналізу економіки підприємства, а не тільки аналізу фінансово-господарської діяльності.

Фінансовий аналіз – це аналіз у системі фінансового менеджменту, проведений з позиції зовнішніх користувачів, що не мають доступу до внутріфірмової інформації, основу інформаційної бази якого становить доступна бухгалтерська (фінансова) звітність. При цьому в різних наукових школах він розглядається від найбільш вузького розуміння (як аналіз фінансової звітності) до найбільш широкого, що охоплює всі аспекти системи фінансового менеджменту (аналіз інвестицій, оцінка бізнесу, аналіз позицій підприємства на фінансових ринках, тощо) [381, 382]. Узгодження позицій дозволяє виокремити два різновиди фінансового аналізу: 1) *аналіз фінансової звітності*, що здійснюють як зовнішні, так і внутрішні аналітики на базі фінансової звітності підприємства; 2) *аналіз фінансових показників* (характеристик) підприємства, що засновується на інформаційній базі систем бухгалтерського (фінансового та управлінського) обліку та звітності,

бюджетування, фінансового планування підприємства, даних щодо його ринкових позицій на фінансових ринках, тощо [383].

Відмінною особливістю цього виду економічного аналізу, яка обумовлює його доступність для зовнішніх та внутрішніх користувачів, є його заснування *на фінансовому підході, що передбачає використання лише фінансових показників (показників у грошовому вимірі) та похідних від них відносних величин при формуванні інструментів аналітичних досліджень та управління*. З одного боку, це наближує результати фінансового аналізу, як підґрунтя прийняття управлінських рішень, до рівня безпосереднього управління ключовими цільовими орієнтирами функціонування та розвитку підприємства, адже ними у кінцевому підсумку, виступають саме фінансові показники – прибутку або ринкової вартості. З іншого, обумовлює порівнянність результатів аналізу у динаміці та просторі, адже саме грошовий (фінансовий) вимірник є найбільш універсальним [384].

В системі економічного аналізу підприємства виділяють окремі напрямки: інвестиційний аналіз, стратегічний аналіз, маркетинговий аналіз, логістичний аналіз, аналіз зовнішньоекономічної діяльності тощо [385]. *Проте, інноваційний аналіз або аналіз інноваційного розвитку як окремий напрям економічного аналізу досі не визначався* [153, 386]. На практиці, майже всі існуючі напрямки економічного аналізу підприємства тісно переплітаються між собою, використовуючи спільну інформаційну базу, методи та прийоми, хоч кожен має свої специфічні риси та призначення, що й ускладнює проблему класифікації.

Найбільш доступною з позицій інформаційного забезпечення та практичного застосування є *методологія аналітичних досліджень на засадах фінансового підходу, що реалізовується у фінансовому аналізі, зокрема аналізі фінансової звітності*. Саме таке аналізування внутрішнього середовища підприємства дає уявлення про його фінансовий стан, фінансову ефективність та їх динаміку, дозволяє визначити ключові проблеми управління, а отже передумови активізації інноваційних процесів та

інноваційної діяльності, надає інформацію щодо результатів інноваційного розвитку – через динамічний аналіз ключових показників оцінки фінансового стану та ефективності діяльності підприємств [386, 387]. Тому, далі увага буде зосереджена саме на дослідженні методології фінансового аналізу та проблем її практичного застосування для дослідження розвитку промислових підприємств, ознак його інноваційності та безпечності.

Формуванню методології фінансового аналізу присвячено праці багатьох закордонних та вітчизняних вчених: М. Баканова, М. Білик, І. Бланка, В. Бочарова, Ф. Бутинця, М. Войнаренка, В. Гриньової, Н. Десвої, О. Дедікова, К. Ізмайлової, В. Ковальова, О. Кононенко, В. Коюди, Г. Крамаренко, Є. Мних, Г. Савицької, В. Савчука, Г. Стоянової, О. Хотомлянського, М. Чумаченко, А. Шеремета. Загальні методи та прийоми фінансового аналізу є достатньо визначеними ними, проте його методичне забезпечення та аналітичний інструментарій потребує постійного вдосконалення у відповідності до змін форматів та складу фінансової звітності, актуальних завдань управління фінансовим станом промислових підприємств. *Водночас, проблематика аналітичного забезпечення та аналітичного інструментарію управління інноваційним розвитком підприємств у системі методів, прийомів та інструментів фінансового аналізу є досі розглянутою недостатньо, що обумовлює актуальність досліджень та розробок в цьому напрямі.*

На нашу думку, фінансовий аналіз не слід ототожнювати із зовнішнім аналізом [370, 388], так як він має використовуватись не тільки зовнішніми користувачами з метою оцінки фінансових характеристик підприємства, а й самою системою управління підприємством з метою підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, своєчасного прийняття рішень з управління за критеріями фінансового стану та ефективності.

Також, не слід ототожнювати фінансовий аналіз лише з аналізом фінансової звітності. Його класичні методики [389, 390], перш за все розглядають системи фінансових індикаторів, заснованих на даних форм фінансової звітності підприємства. Однак, це – лише перший рівень фінансового аналізу. Якщо його проводять внутрішні аналітики в інтересах

внутрішньої системи управління, ці методика поглиблюються на детальний аналіз «проблемних» статей звітності за даними вже бухгалтерського управлінського обліку. Тут фінансовий аналіз вже перетинається з техніко-економічним, управлінським та іншими напрямками аналізу в частині використовуваних методів, моделей та аналітичних інструментів. Проте, його ключова особливість – використання в якості аналітичних даних лише показників в грошовому вимірнику зберігається [375].

Отже, фінансовий аналіз за критерієм деталізації має два рівні: 1) аналіз фінансової звітності як перший; 2) поглиблений фінансовий аналіз за даними бухгалтерського обліку як другий (рис. 2.2).

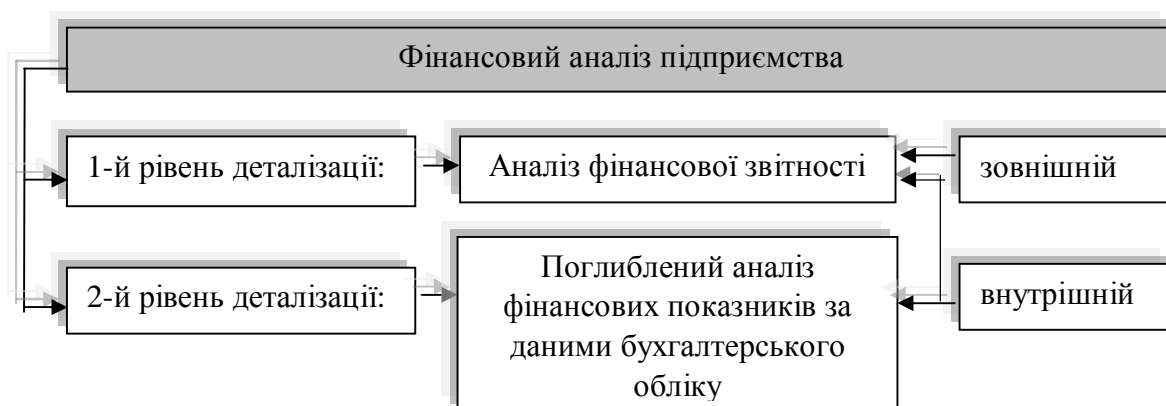

Рисунок 2.2 – Рівні та сфера застосування фінансового аналізу підприємства
(джерело: власна розробка [375, 376])

Аналіз фінансової звітності можуть здійснювати як внутрішні, так і зовнішні аналітики, а його результати використовуються як менеджментом підприємства, так і зовнішніми контрагентами. Поглиблений фінансовий аналіз здійснюється внутрішніми аналітиками (або зовнішніми, але з ініціативи керівництва підприємства) та є внутрішньою інформацією підприємства. Як правило, ці дані недоступні, та в більшості випадків – й непотрібні для зовнішніх користувачів [375].

Таким чином, уточнюючи визначення, наведене в [376], *фінансовий аналіз* пропонується визначати як *вид економічного аналізу, заснований на застосуванні фінансового підходу до формування аналітичних інструментів*

управління фінансово-господарською діяльністю підприємства, проведений у системі фінансового менеджменту на основі даних бухгалтерського обліку та звітності й фінансових (грошових) показників, призначений для обґрунтування управлінських рішень як внутрішніми, так й зовнішніми суб'єктами управління [239].

У змістовному плані фінансовий аналіз можна представити як процес ідентифікації, систематизації й аналітичної обробки доступних даних фінансового характеру, результатом якого є надання користувачеві рекомендацій, які можуть бути формалізованою основою для прийняття управлінських рішень відносно даного об'єкта аналізу [375]. В організаційному плані [391], *фінансовий аналіз* – це сукупність аналітичних процедур, що ґрунтуються на загальнодоступній інформації фінансового характеру й призначені для оцінки стану й ефективності використання економічного потенціалу підприємства, а також прийняття управлінських рішень відносно оптимізації його діяльності або участі в ньому.

Аналіз фінансової звітності – це процес дослідження й методика оцінки поточного й перспективного фінансового стану й основних результатів фінансово-господарчої діяльності підприємства на основі вивчення показників фінансової звітності [376, 383].

Дослідження джерел з питань розробки та удосконалення методології аналізування внутрішнього середовища підприємства на засадах фінансового підходу [341, 346, 370-373, 379, 388-398] дозволило визначити такі його *концептуальні засади, що обумовлюють об'єкт, предмет, суб'єктів, мету, завдання, методологічні особливості та інформаційну базу* (табл. 2.18), які обумовлюють вибір певних систем, видів і форм фінансового аналізу.

У сучасній теорії фінансового аналізу налічується численна кількість методик [341, 373, 379, 390, 393, 399, 400-406], що мають певні відмінності, хоча всі переважно засновані на «класичних» зарубіжних методиках [389, 407], адаптованих до вітчизняної інформаційної бази – фінансової звітності. Постійна зміна формату та постатейного змісту фінансової звітності

вітчизняних підприємств обумовлює необхідність й відповідних змін у методиках її аналізу як в цілому, так й за окремими об'єктами аналізу.

Таблиця 2.18 – Концептуальні засади аналітичних досліджень внутрішнього середовища підприємства на засадах фінансового підходу (джерело: авторська розробка [375]).

Концептуальні складові	Стислий зміст концептуальних складових фінансового аналізу	
	Фінансовий аналіз	Аналіз фінансової звітності
1. Об'єкт	фінансові відносини, ресурси, джерела фінансування й результати використання економічного потенціалу підприємства	
2. Предмет	фінансові показники діяльності підприємства	показники фінансової звітності підприємства
3. Інформаційна база	Фінансова, статистична, податкова, управлінська звітність підприємства	фінансова звітність підприємства
4. Суб'єкти	внутрішні аналітики	зовнішні та внутрішні аналітики
5. Користувачі	система управління підприємства	система управління та зовнішні контрагенти підприємства
6. Мета	ідентифікація тенденцій функціонування та розвитку, виявлення чинників впливу на фінансовий стан підприємства для обґрунтування управлінських рішень щодо операційної, інвестиційної, фінансової та інноваційної діяльності на стратегічному рівні управління	
7. Завдання	<ul style="list-style-type: none"> – об'єктивна оцінка фінансового стану підприємства і результативності використання економічного потенціалу; – виявлення змін у фінансовому стані та результативності використання економічного потенціалу підприємства; – виявлення чинників, що викликали зміну фінансового стану та результативності використання економічного потенціалу; – прогноз основних тенденцій розвитку підприємства, виявлення майбутніх перспектив розвитку; – виявлення резервів поліпшення фінансового стану й фінансових результатів діяльності підприємства; розробка й оцінка заходів щодо ліквідації виявлених недоліків і підвищення ефективності фінансово-господарчої діяльності підприємства; – підготовка аналітичного забезпечення прийняття обґрунтованих і оптимальних управлінських рішень. 	
8. Ключові особливості	<ul style="list-style-type: none"> – фінансовий підхід до формування аналітичних інструментів та домінанта грошового вимірника в системі критеріїв; – можливість уніфікації складу й змісту розрахунково-аналітичних процедур та аналітичних інструментів; – аналітичне забезпечення рішень стратегічного й тактичного характеру; – високий рівень ймовірності (у межах ймовірності звітності). – надання загальної характеристики майнового й фінансового стану підприємства, фінансової ефективності діяльності та використання економічного потенціалу; <i>тільки для 1-го рівня деталізації – аналізу фінансової звітності:</i> – загальнодоступне інформаційне забезпечення аналітичних процедур 	

На нормативно-методичному рівні єдиної уніфікованої методики фінансового аналізу не існує: на даний час їх налічується декілька [408-410], проте, деякі вже є об'єктивно застарілими та не враховують змін форматів фінансової звітності. Детально їх зміст, порівняльна характеристика та недоліки досліджені в [375] та наведені в **Додатку В**.

Наявність низки нормативних рекомендацій, великої кількості науково-методичних розробок фахівців в даному напрямі призводить до плутанини економічного змісту, назв, моделей розрахунку та діапазонів нормативних значень систем фінансових показників в сучасній вітчизняній теорії та практиці фінансового аналізу [375]. Дослідження та систематизація існуючих рекомендацій визначили основні методичні засади фінансового аналізу, в якості яких використовується широкий спектр методів економічного аналізу. Проте, для фінансової звітності застосовується їх обмежений набір, що обумовлено її недостатністю як інформаційної бази.

Характеристика методів, прийомів та моделей фінансового аналізу детально розглянута в [341, 346, 375-377, 381] та викладена в табл. 2.19.

Таблиця 2.19 – Методичні засади аналізування внутрішнього середовища підприємства на засадах фінансового підходу (джерело: авторська розробка [375]).

Назва	Стислий зміст
1	2
Методи аналізу	
1. Горизонтальний (динамічний) аналіз	Аналіз динаміки окремих статей фінансової звітності й фінансових показників у часі з метою виявлення й прогнозування властивих їм тенденцій розвитку.
2. Вертикальний (структурний) аналіз	Аналіз структури звітності з метою виявлення відносної значимості окремих статей, базується на структурному розкладанні окремих показників фінансової звітності підприємства.
3. Структурно-динамічний аналіз	Аналіз звітності підприємства, заснований на поєднанні методів динамічного та структурного аналізу з метою визначення структури звітності та її структурних змін, впливу динаміки окремих статей звітності на структурні зміни.
4. Порівняльний аналіз*	Зіставлення значень окремих аналогічних показників між собою з метою визначення абсолютних і відносних відхилень порівнюваних показників.

Продовження таблиці 2.19

1	2
5. Коефіцієнтний аналіз	Базується на розрахунку співвідношення різних абсолютних показників фінансової звітності підприємства з метою визначення певних індикаторів фінансового стану та ефективності діяльності підприємства.
6. Факторний аналіз	Аналіз причинно-наслідкових зв'язків між результатним показником та показниками-чинниками з метою кількісного визначення їх впливу та прогнозування динаміки результатного показника за допомогою математичних факторних моделей.
7. Інтегральний аналіз	Аналіз фінансового стану підприємства або його певної складової характеристики за інтегральним показником, отримуваним методами згортки системи часткових показників.
Моделі аналізу	
1. Дескриптивні	Моделі описового (неформалізованого) характеру, зокрема: аналітичні форми звітності, системи аналітичних коефіцієнтів.
2. Предикативні	Моделі прогностичного характеру, які використовуються для прогнозування фінансових показників та індикаторів діяльності підприємства, зокрема: прогнозні фінансові звіти, моделі динамічного й ситуаційного аналізу.
3. Нормативні	Моделі, які дозволяють порівняти фактичні результати діяльності підприємства із очікуваними.
Прийоми аналізу	
1. Традиційні-статистичні	Прийоми та методи економічної статистики (використання абсолютних, відносних і середніх величин, групування, індексного метод, метод обробки рядів динаміки, порівняння) і методи мікроекономічного аналізу (балансовий метод, прийом ланцюгових підстановок і арифметичних різниць, метод відсоткових чисел).
2. Спеціальні	Економіко-математичні: методи кореляційно-регресійного аналізу, сценаріїв, теорії ігор.
* - доповнено автором	

Кожний їх перерахованих методів спрямований на рішення певних завдань аналізу, однак усі вони тісно переплітаються між собою й тому практична реалізація процедур фінансового аналізу вимагає їхнього комплексного використання.

Завдання фінансового аналізу у кожному конкретному випадку обумовлюють класифікацію його видів (табл. 2.20.), які детально розглянуті в публікаціях [375, 376, 377, 381].

Незалежно від обраного виду аналітичних досліджень, вони здійснюються у вигляді послідовності певних аналітичних процедур, яка становить процедуру фінансового аналізу (рис. 2.3).

Таблиця 2.20 – Класифікація видів аналітичних досліджень підприємства на засадах фінансового підходу (джерело: систематизовано та уточнено автором [375, 376])

Критерій класифікації	Види	Стислий зміст
1	2	3
1. Суб'єкт аналізу	– зовнішній	здійснюють аналітики, що є сторонніми для підприємства особами,
	– внутрішній	проводять фахівці самого підприємства,
2. Об'єкт аналізу	– підприємство	аналіз фінансово-господарчої діяльності підприємства в цілому,
	– структурний підрозділ	аналіз діяльності окремих структурних підрозділів, стратегічних бізнес-одиниць, тощо,
	– вид діяльності	аналіз окремих видів діяльності,
	– фінансово-господарська операція	аналіз окремих фінансово-господарських операцій,
3. Масштаб охоплення	– повний (комплексний, суцільний)	проводять із метою вивчення всіх аспектів фінансово-господарчої діяльності підприємства,
	– тематичний (орієнтований, цільовий, вибірковий)	обмежується вивченням окремих аспектів фінансово-господарчої діяльності підприємства для рішення пріоритетної управлінської проблеми
4. Період аналізу	– ретроспективний аналіз	пов'язаний з вивченням умов фінансової діяльності в цілому та її динаміки за кілька звітних періодів,
	– оперативний (поточний) аналіз	проводиться в процесі поточної діяльності з метою оперативного впливу на результати фінансово-господарчої діяльності і як правило обмежується невеликим періодом часу,
	– перспективний (прогнозний) аналіз	здійснюється на певний перспективний період часу з метою прогнозування можливих результатів діяльності підприємства й, як правило, ґрунтується на результатах ретроспективного аналізу,
	– разовий	проводиться одноразово зовнішніми експертами й аналітиками з метою одержання уяви про фінансовий стан підприємства та тенденції його розвитку,
	– регулярний (моніторинг)	призначений для постановки ефективного управління фінансами на підприємстві на базі уяви в певний термін спеціальним образом оброблених результатів фінансового аналізу,

Продовження таблиці 2.20

1	2	3
5. Рівень деталізації	– експрес-аналіз	Призначений для одержання загальної уяви про фінансовий стан підприємства на базі фінансової звітності. Заснований на використанні методів «читання» фінансової звітності, оцінці обмеженої кількості показників та коефіцієнтів.
	– поглиблений (деталізований)	Призначений для одержання комплексної докладної характеристики майнового й фінансового стану підприємства, оцінки його поточних фінансових результатів і прогнозу на майбутні періоди.
6. Характер вхідних даних аналізу*	– аналіз абсолютних (базових) показників обліку та звітності	Заснований на застосуванні методів аналізу до базових абсолютних показників фінансової звітності.
	– аналіз відносних (розрахункових) показників	Заснований на застосуванні методів аналізу до попередньо розрахованих фінансових коефіцієнтів.
7. Шкала порівняння*	– кількісний аналіз	Рівень показників оцінюється за шкалою кількісних ознак.
	– якісний аналіз	Рівень показників оцінюється за шкалою дескриптивних ознак.

* - доповнено автором

Вищеназвані групи методів аналізу відповідають загальноприйнятим у практиці етапам його проведення. Як правило, спочатку проводиться попередній експрес-аналіз, потім – деталізований фінансовий аналіз, а результатами аналітичної роботи є розрахунок певного інтегрального показника фінансового стану, що є критерієм прийняття рішення.

Дослідження методів фінансового аналізу, викладених в сучасній теорії та використовуваних у практичній діяльності для оцінки фінансового стану та тенденцій розвитку промислових підприємств дозволяє класифікувати їх таким чином (рис. 2.4).

При формуванні механізму аналізування доцільно відштовхуватися від наведеної класифікації методів та видів аналітичних досліджень та оцінювання фінансового стану за даними фінансової звітності. Оцінку, зазвичай, слід здійснювати у три наведені етапи, кожний з яких потребує розробки певної методики або низки методик із застосуванням зазначених методів та певного аналітичного інструментарію.

Рисунок 2.3 – Процедури фінансового аналізу щодо стосовно аналізування внутрішнього середовища промислового підприємства (джерело: авторська розробка [375])

Інструментарій фінансового аналізу представлений досить великою кількістю показників і коефіцієнтів, що відображають різні аспекти діяльності підприємства й різні фактори, що впливають на його фінансовий

стан. Різні методика мають різний набір фінансових коефіцієнтів та використовують різні підходи та прийоми для проведення такої оцінки.

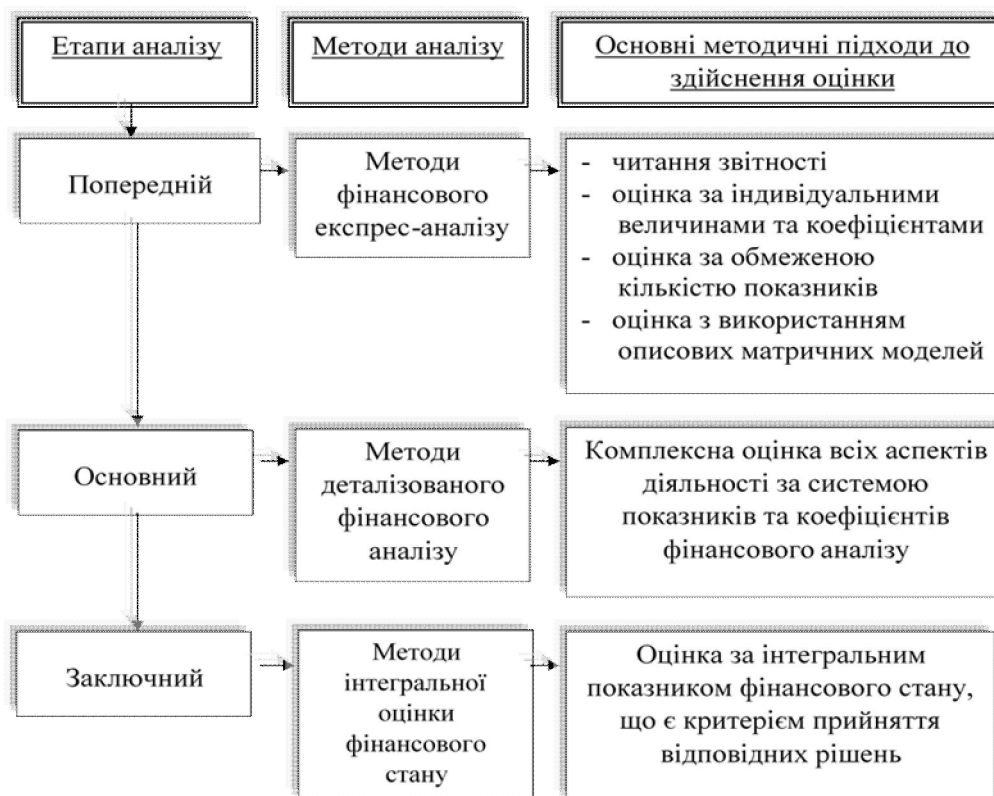

Рисунок 2.4 – Етапи та методи оцінювання стану внутрішнього середовища підприємства на засадах фінансового підходу (джерело: авторська розробка)

Наприклад, К. Ізмайлова для оцінки фінансового стану підприємств використовує 57 коефіцієнтів [395], а методика оцінки ризику діяльності підприємств за критерієм його фінансово-економічного стану, запропонована Н. Внуковою [405], налічує 20 показників. О. Коюда [382] пропонує – 45 коефіцієнтів, О. Корпан [341] – 50 показників, М. Білик – близько 80 [404]. Перелік можна продовжити, проте не стоїть завдання «кількісно» характеризувати всі існуючі методика аналізу фінансового стану та звітності.

За результатами проведених досліджень розроблено схему типового механізму аналітичних досліджень внутрішнього середовища підприємства на засадах фінансового підходу, що включає окремі етапи, кожний з яких передбачає вивчення певної групи показників по основних напрямках аналізу (рис. 2.5).

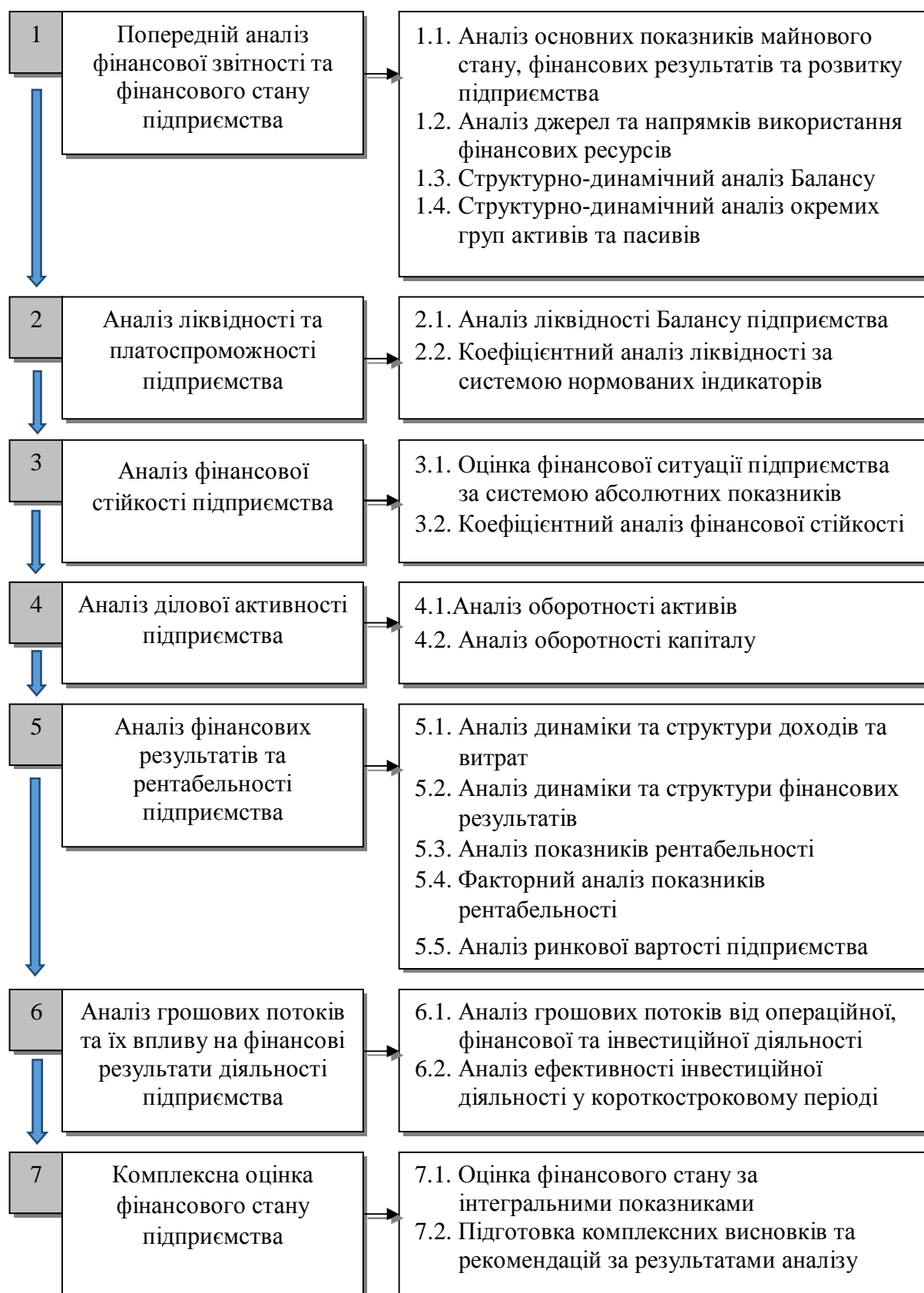

Рисунок 2.5 – Механізм аналізування внутрішнього середовища підприємства на засадах фінансового підходу (джерело: авторська розробка [375, 376, 377])

До складу показників кожного напрямку аналізу входять кілька основних загальноприйнятих параметрів і безліч додаткових, обумовлених метою й завданнями аналізу. У наведеній послідовності етапів та напрямів аналітичних досліджень напрям 1 відповідає (згідно рис. 2.4) попередньому етапу фінансового аналізу, напрями (етапи) 2-6 – основному етапу фінансового аналізу, в межах якого їх послідовність може змінюватись, напрям (етап) 7 – заключному етапу. Зміст кожного з означених напрямків детально розглянуто в публікаціях [186, 375, 376, 377, 380-387, 411-417]. Методики фінансового аналізу детально викладені в багатьох джерелах, зокрема [341, 346, 369-374, 388-408], узагальнені та розвинуті [375, 376, 377].

Систематизований перелік основних показників аналітичних досліджень на засадах фінансового підходу, складений на основі узагальнення та уточнення існуючих методичних рекомендацій з проведення фінансового аналізу, наведено в табл. 2.21.

Таблиця 2.21 – Система ключових показників стану та розвитку підприємства на засадах фінансового підходу (джерело: авторська розробка)

Назва показника	Економічний зміст	Змістова модель розрахунку
1	2	3
Показники розвитку підприємства		
1. Темп приросту вартості майна (валюти балансу)	Відносна динаміка вартості майна підприємства, у %	$\left(\frac{\Delta ВБ}{ВБ_{n,n}} - 1\right) \cdot 100\%$
2. Темп приросту виторгу від реалізації	Відносна динаміка чистого виторгу підприємства, у %	$\left(\frac{\Delta ЧВР}{ЧВР_{баз.n}} - 1\right) \cdot 100\%$
3. Темп приросту чистого прибутку	Відносна динаміка чистого прибутку підприємства, у %	$\left(\frac{\Delta ЧП}{ЧП_{баз.n}} - 1\right) \cdot 100\%$
Показники стану та структури активів та пасивів		
4. Частка необоротних активів	Частка вартості необоротних активів у валюті балансу, у %	$\frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Валюта балансу}} \cdot 100\%$
5. Частка власного капіталу (власних коштів)	Частка вартості власного капіталу (власних коштів) у валюті балансу, у %	$\frac{\text{Власні кошти}}{\text{Валюта балансу}} \cdot 100\%$
Показники ліквідності		
6. Абсолютна ліквідність	Спроможність покриття поточних зобов'язань за рахунок грошових коштів	$\frac{\text{Грошові кошти} + \text{ПФІ}}{\text{Поточні зобов'язання}}$

Продовження таблиці 2.21

1	2	3
7. Швидка ліквідність	Спроможність покриття поточних зобов'язань за рахунок грошових коштів та дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Грошові кошти} + \text{ПФІ} + \text{ДЗ}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
8. Загальна ліквідність (коефіцієнт покриття)	Спроможність покриття поточних зобов'язань за рахунок поточних активів	$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$
9. Оборотний капітал (ОК)	Сума коштів в обороті, що залишається після погашення всіх поточних зобов'язань	Поточні активи — — Поточні зобов'язання
10. Власний оборотний капітал (ВОК)	Сума власних коштів в обороті, що залишається після погашення всіх зовнішніх зобов'язань	Власні кошти(капітал) — — Необоротні активи
11. Маневреність власного капіталу	Яка частка власного капіталу вкладена у поточні активи	$\frac{\text{ВОК}}{\text{Власний капітал}}$
Показники фінансової ситуації та фінансової стійкості		
12. Коефіцієнт автономії	Частка власних коштів у валюті балансу	$\frac{\text{Власні кошти}}{\text{Валюта балансу}}$
13. Коефіцієнт інвестування	Відношення власного оборотного капіталу до вартості необоротних активів	ВОК/НОА
14. Коефіцієнт «фінансового важеля»	Відношення позикових та власних коштів, скільки гривень позикових коштів припадає на кожну гривню власних	$\frac{\text{Позикові кошти}}{\text{Власні кошти}}$
15. Коефіцієнт покриття запасів власним оборотним капіталом	Частка запасів та витрат, що фінансується за рахунок власних коштів	$\frac{\text{ВОК}}{\text{Запаси та витрати}}$
Показники ділової активності		
16. Термін обороту майна	Тривалість одного обороту сукупних активів підприємства, у днях	$\frac{\overline{\text{ВБ}}}{\text{ЧВР}/360}$
17. Термін обороту поточних активів	Тривалість одного обороту поточних активів підприємства, у днях	$\frac{\overline{\text{ПА}}}{\text{ЧВР}/360}$
18. Термін обороту запасів $T_{обТМЗ}$	Тривалість одного обороту (перебування у матеріальній формі) товарно-матеріальних запасів, у днях	$\frac{\overline{\text{Запаси}}}{\text{Собівартість}/360}$

Продовження таблиці 2.21

1	2	3
19. Термін обороту дебіторської заборгованості $T_{об ДЗ}$	Середній період інкасації дебіторської заборгованості, у днях	$\frac{\overline{ДЗ}}{\overline{ЧВР}/360}$
20. Термін обороту власного капіталу	Тривалість одного обороту власного капіталу (коштів) підприємства, у днях	$\frac{\overline{ВК}}{\overline{ЧВР}/360}$
21. Термін обороту кредиторської заборгованості $T_{об КЗ}$	Тривалість погашення поточної кредиторської заборгованості, у днях	$\frac{\overline{КЗ}}{\overline{ЧВР}/360}$
22. Операційний цикл	Період, протягом якого фінансові ресурси перебувають у матеріальних оборотних активах та дебіторській заборгованості	$T_{ОЦ} = T_{об ТМЗ} + T_{об ДЗ}$
23. Фінансовий цикл	Період між моментом сплати постачальникам (погашення КЗ) та моментом надходження грошей від покупців за реалізовану продукцію (інкасації ДЗ)	$T_{ФЦ} = T_{ОЦ} - T_{об КЗ}$
Показники фінансової ефективності (рентабельності)		
24. Рентабельність сукупних активів $P_{СА}$	Величина чистого прибутку, отриманого з кожної гривні вкладеної в активи підприємства	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Сукупні активи}}$
25. Рентабельність власного капіталу $P_{СК}$	Величина чистого прибутку, отриманого з кожної гривні вкладеної власниками (акціонерами) підприємства	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}}$
26. Рентабельність продукції $P_{ПР}$	Величина валового прибутку на кожен грн. собівартості продукції або з кожної гривні отриманого чистого виторгу від реалізації	$\frac{P_{вал}}{C_{пр}}$ або $\frac{P_{вал}}{ЧВР}$
27. Рентабельність продажу до оподаткування (операційної діяльності)	Величина прибутку операційної діяльності на кожен грн. витрат операційної діяльності або з кожної грн. чистого виторгу від реалізації	$\frac{P_{ОД}}{В_{ОД}}$ або $\frac{P_{ОД}}{ЧВР}$
28. Рентабельність діяльності	Величина чистого прибутку підприємства з кожної грн. чистого виторгу від реалізації	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{ЧВР}$

Продовження таблиці 2.21

1	2	3
Якісні показники		
29. Тип фінансової ситуації	Характеристика типу фінансової ситуації, залежна від ступеню покриття вартості запасів та витрат різними джерелами їх фінансування	Покриття запасів та витрат: - власним оборотним капіталом, - ВОК та довгостроковими позиковими коштами, - ВОК, довгостроковими та короткостроковими позиковими коштами.
30. Рівень ймовірності банкрутства	Характеристика фінансового стану підприємства з позиції рівня ймовірності його банкрутства	Адитивні моделі розрахунку показника ймовірності банкрутства та якісні шкали оцінки її рівня.

У табл. 2.21 наведені лише описові моделі ключових фінансових коефіцієнтів. *Розрахункові моделі, деталізовані по кодах рядків фінансової звітності підприємства, лише протягом останніх п'ятьох років змінювались трічі – внаслідок зміни структури та постійного змісту форм фінансової звітності вітчизняних підприємств.* Цей факт значно ускладнив застосування інструментарію фінансового аналізу для дослідження тенденцій розвитку підприємств за тривалий період.

Слід зазначити, що стосовно комплексної (заключної) оцінки фінансового стану та тенденцій розвитку підприємства на практиці використовується два основних підходи: 1) *інтегральний* – оцінка фінансового стану за величиною інтегральної оцінки, розрахованої на основі певної багатофакторної моделі (наприклад, моделей прогнозування банкрутства); 2) *системний* – оцінка фінансового стану на основі обмеженої кількості найбільш вагомих фінансових коефіцієнтів, які мають відповідати встановленим нормативним значенням [411].

Приклад системного підходу викладений, наприклад, у методиці, наведеній у Положенні «Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації» Міністерства фінансів України та Фонду держмайна [409] (табл. 2.22). Недоліком такого підходу комплексної

оцінки є неможливість ранжирування великої кількості підприємств за рівнем задовільності фінансового стану. Водночас, комплексна оцінка за інтегральним підходом такого недоліку немає.

Таблиця 2.22 – Критерії визнання задовільності фінансового стану підприємства (джерело: складено автором на основі [409])

Група показників	Значення		
1. Рентабельності діяльності	> 0,01	< 0,01	< 0,01
2. Ліквідності та фінансової стійкості	Відповідають нормативним	Відповідають нормативним	Не відповідають нормативним
3. Фінансовий стан	Задовільний	Задовільний	Незадовільний

Авторська методика аналітичних досліджень фінансового стану та розвитку промислових підприємств за даними фінансової звітності взірця 2000-2011 рр. наведена в [375-377]. Її удосконалена версія, модифікована та адаптована до змін фінансової звітності підприємств згідно НСПБО 1 [418, 419] міститься в Додатку Г.

Проте, як видно з табл. 2.21, основними індикаторами розвитку підприємства, що визначаються в межах фінансового підходу за даними фінансової звітності, є показники динаміки:

1) вартості майна, що характеризує майновий (економічний) потенціал підприємства;

2) обсягів виторгу від реалізації, що характеризує обсяги реалізації продукції (робіт, послуг) підприємства у грошовому вимірнику;

3) чистого прибутку, що характеризує кінцевий фінансовий результат діяльності підприємства.

В основі такого виокремлення ключових показників – індикаторів розвитку, лежить так зване «золоте правило економіки підприємства» [388, 394, 400], виконання якого характеризує, що підприємство стабільно розвивається та має позитивну динаміку ефективності діяльності й

використання капіталу. Умови виконання «золотого правила економіки підприємства» традиційно віддзеркалюються нерівністю:

$$T_{\text{ЧП}} > T_{\text{ЧВР}} > T_{\text{ВБ}} > 0 \text{ (} >100\%), \quad (2.1)$$

де $T_{\text{ЧП}}$ – темп приросту чистого прибутку, % ;

$T_{\text{ЧВР}}$ – темп приросту чистої виручки від реалізації продукції, робіт, послуг, %;

$T_{\text{ВБ}}$ – темп приросту вартості активів підприємства (валюти балансу), %.

Враховуючи суб'єктивність показника чистого прибутку (наприклад, при переході підприємства на міжнародні стандарти обліку) *пропонується застосовувати розширену модель нерівності «золотого правила» [376]:*

$$T_{\text{ФР (ВП, ФРОД, ЧП)}} > T_{\text{ВР}} > T_{\text{ВБ}} > 0 \text{ (} >100\%), \quad (2.2)$$

де $T_{\text{ФР (ВП, ФРОД, ЧП)}}$ – темп приросту фінансових результатів діяльності: валового прибутку, фінансового результату операційної діяльності, чистого прибутку, відповідно, %;

$T_{\text{ВР}}$ – темп приросту виручки від реалізації продукції, робіт та послуг, %;

$T_{\text{ВБ}}$ – темп приросту вартості активів підприємства (валюти балансу), %.

Запропоноване доповнення «золотого правила» економіки дозволяє не тільки попередньо оцінити зростання майнового потенціалу підприємства та ефективності його використання, що засвідчують розвиток як результат, але й визначити місце виникнення причин зниження ефективності за видами діяльності підприємства: основної, операційної та іншої операційної, фінансової та інвестиційної.

Висновки щодо розвитку підприємств потребують двох етапів розрахунків: 1) розрахунки індексів динаміки та похідних показників темпів

приросту основних фінансових показників діяльності (вартості майна, обсягу чистого виторгу від реалізації, величини фінансових результатів: валового прибутку, фінансового результату від операційної діяльності, чистого прибутку); 2) розрахунки а) коефіцієнтів випередження темпів зростання означених фінансових показників, де коефіцієнт випередження більше 1 свідчить про виконання «золотого правила», менше 1 – про невиконання, або б) системи питомих показників (табл. Г.1) – невиконання «золотого правила» буде віддзеркалюватись їх зниженням.

Отже, за підсумками аналітичних досліджень фінансової звітності підприємств можна ідентифікувати наявність або відсутність розвитку (як результату, що віддзеркалюється у фінансових показниках) на основі дослідження динаміки вартості майна, доходів діяльності, фінансових результатів. Проте, *майже неможливо ідентифікувати вплив на цей розвиток інноваційних процесів, тобто міру його інноваційності*. Крім того, саме інноваційні процеси на їх перших стадіях часто призводять до короткострокового погіршення показників фінансового стану, отже не виключено ситуацію, коли при активізації інноваційної діяльності підприємства (що є невід'ємною ознакою інноваційного розвитку), показники фінансового стану та ефективності будуть свідчити про зворотне.

Таким чином, дослідження класичних та найбільш розповсюджених систем показників аналітичних досліджень на засадах фінансового підходу та за даними фінансової звітності дозволяє зробити *висновок, що вони є недостатніми для аналізу інноваційного розвитку підприємства, так як не віддзеркалюють в достатньому ступені ані його ключові складові, такі як інноваційна діяльність та інноваційний потенціал підприємства, ані якісні зміни його стану за рахунок впровадження інновацій*. Водночас, саме аналіз фінансової звітності у вигляді системи фінансових індикаторів є єдиним повністю інформаційно-забезпеченим напрямом економічного аналізу, так як стандартизований фінансовий облік та фінансова звітність є обов'язковим елементом системи бухгалтерського обліку будь-яких підприємств.

Таким чином, розглянуті методичні засади аналітичних досліджень інноваційного розвитку за фінансовим підходом та даними фінансової звітності потребують доповнення у частині визначення показників оцінювання ознак інноваційності розвитку – інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу підприємства.

Незважаючи на відсутність згрупованих систем показників у наявному методичному інструментарії фінансового аналізу та аналізу фінансової звітності, деякі з ознак інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу відображені у фінансовій та статистичній звітності підприємства, деякі – в управлінській звітності. Тому потрібно дослідження існуючої методології та аналітичних інструментів ознак інноваційності розвитку підприємства, а саме інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу.

Питанням дослідження та оцінки інноваційної діяльності промислових підприємств на різних рівнях управління з використанням певної системи індикаторів (показників) присвячували свої дослідження відомі вітчизняні вчені, зокрема Н. Гончарова, А. Гриньов, В. Гриньова, Б. Данилишин, В. Захарченко, С. Ілляшенко, Є. Кузьмін, Д. Куліков, Л. Федулова, Г. Швиданенко, Л. Шваб, Д. Черваньов, А. Яковлев. Окремим питанням аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю присвячені роботи таких вітчизняних вчених, як Ф. Бутинець, Б. Валуєв, З. Гуцайлюк, С. Голов, О. Кантаєва, В. Кірсанова, Я. Крупка, Ю. Кузьмінський, М. Кужельний, В. Рудницький, А. Пилипенко, В. Сопко, Є. Мних, Н. Тарасенко, Ю. Цал-Цалко, Т. Черкасова, М. Чумаченко. Однак, слід відзначити недостатнє розроблення питань щодо побудови комплексної системи аналітичних інструментів та аналітичного забезпечення управління інноваційною діяльністю, інноваційним потенціалом та інноваційним розвитком промислових підприємств [153, 154, 188, 189, 361, 362, 385, 386].

Як зазначено (див. п. 2.2), основна інформаційна база аналізу інноваційної діяльності – статистична звітність: форма N 1-інновація «Обстеження інноваційної діяльності промислового підприємства» [68, 368].

Жодного показника, щоб міг би характеризувати вигоди (ефект) підприємства від інноваційної діяльності та пов'язати показники інноваційної активності з економічним розвитком підприємства на засадах існуючих форм статистичної звітності, немає. Вкрай обмежене й застосування фінансових показників щодо інноваційної діяльності – в статистичній звітності є лише показник обсягу інноваційних витрат в розрізі джерел фінансування, визначення якого управлінським обліком підприємства є досі предметом науково-методичних дискусій фахівців [296, 357, 420]. Тому, крім даних статистичних звітів, фахівці пропонують й окремі методики оцінки інноваційної діяльності підприємств для цілей внутрішнього управління процесами інноваційного розвитку.

Узагальнення показників аналізу інноваційної діяльності, наведених у джерелах [18, 25, 33, 38, 44, 57, 86, 97, 100, 125, 142, 143, 145, 148, 157, 161, 174, 308, 421-431] дає змогу стверджувати, що переважна їх більшість повторюється та дублює показники статистичної звітності підприємств щодо інноваційної діяльності. Водночас, деякі методичні рекомендації містять показники, що стосуються інноваційних проектів або окремих інновацій підприємства, визначення яких потребує існування системи управлінського аналітичного обліку в розрізі проектів та інновацій (що існує вкрай рідко).

Додаток Д містить основні показники аналізу інноваційної діяльності підприємств, що зазначають наукові джерела, згруповані за об'єктами аналізу відповідно до напрямків, зазначених в «Європейському інноваційному табло», та вітчизняній статистичній формі №1 «Інновація». Аналізуючи наведену сукупність показників, зроблені такі висновки:

– досі в джерелах немає чітко ієрархічно збудованої системи показників оцінки інноваційної діяльності підприємства, отже отримані проміжні результати та висновки можуть стати основою для її формування;

– аналіз інноваційної діяльності засновується, як на аналізі кількісних абсолютних показників, що віддзеркалюють інноваційну активність підприємства (кількість впроваджених інновацій, обсяг реалізованої

інноваційної продукції, обсяг інноваційних витрат, тощо), так і на аналізі відносних показників (частка інноваційної продукції у загальному обсязі, частка інноваційних витрат у загальному обсязі, темпи зростання кількості інноваційної продукції, тощо);

– деякі показники мають абстрактний описовий характер (не простежують базові показники фінансової і статистичної звітності, необхідні для їх розрахунку), що ускладнює їх розуміння та застосування на практиці;

– в системах показників оцінки інноваційної діяльності часто зустрічаються й показники, що характеризують складові інноваційного потенціалу підприємства. Зокрема, це показники, віднесені до груп «людський капітал», «інтелектуальна власність», «ресурсне забезпечення», «інноваційна культура». Інноваційна діяльність та інноваційний потенціал підприємства – це різні об'єкти аналізу, що потребують окремого методичного забезпечення, відповідно, системи показників інноваційного потенціалу потребують окремих подальших досліджень;

– незважаючи на «хаотичність» показників в різних методиках, в їх сукупності чітко простежується *декілька рівнів деталізації* аналізу інноваційної діяльності підприємства, що дозволяють виокремити такі *етапи аналізу*: 1) *аналіз інноваційної діяльності в цілому по підприємству* (його інноваційної активності) – в показниках загальної кількості впроваджених та реалізованих інновацій, загального обсягу інноваційних витрат, загальної ефективності інноваційної діяльності, тощо; 2) *аналіз структури інноваційної діяльності підприємства* – в показниках структури інновацій (продукції та технологій) за видами, структури інноваційних витрат за напрямками, структури інноваційних інвестицій за джерелами фінансування, тощо; 3) *аналіз окремих видів інновацій* (продукції, проектів, процесів) – в показниках якості, конкурентоспроможності, новизни тощо певної інноваційної продукції, тривалості певного інноваційного проекту або процесу, ефективності впровадження певної інновації, тощо [153].

Угрупування існуючих показників аналізу інноваційної діяльності підприємства дозволило виокремити *такі групи індикаторів за напрямками (об'єктами) аналізу*: 1) аналіз інноваційної продукції (розробка, випуск, реалізація, якісні характеристики); 2) аналіз інноваційних процесів та технологій (впровадження, розробка та реалізація інноваційних технологій); 3) *аналіз фінансової складової інноваційної діяльності* (інноваційні витрати, інноваційні інвестиції, джерела фінансування інноваційної діяльності); 4) аналіз ефективності інноваційної діяльності [154, 362].

Для подальшого обґрунтування вибору показників з наведеної сукупності їх було *класифіковано за критеріями (див. **табл. Д.1**): 1) можливостей їх розрахунку на засадах фінансового підходу (фінансові та нефінансові); 2) джерел базової інформації (фінансова звітність, статистична звітність, управлінський облік та звітність)*. Така класифікація обумовлює визначення рівня доступності застосування тих або інших показників в аналітичних дослідженнях ознак інноваційного розвитку промислового підприємства з точки зору зовнішнього (лише високий рівень) та внутрішнього аналітика (табл. 2.23).

Таблиця 2.23 – Рівні доступності показників для аналітичних досліджень інноваційної діяльності підприємства в залежності від їх характеру та джерел первісної інформації (*джерело: авторська розробка*)

Характер показників	Джерела інформації		
	Фінансова звітність	Статистична звітність	Управлінський облік та звітність
Фінансові	високий	середній	середній
Нефінансові	високий	середній	низький

Як видно з **табл. Д.1**, в ній відсутні показники з високим рівнем доступності: ті показники, що мають в основі фінансові, потребують визначення, як найменш, даних статистичного обліку, а у більшості випадків – управлінського. Система ефективності інновацій, запропонована

Д. Черваньовим, П. Куліковим, В. Захарченком [25, 26, 97, 423], може бути визначена за даними фінансової звітності, але вона лише умовно характеризуватиме ефект від інновацій, адже вплив інноваційної діяльності на зниження собівартості, матеріаломісткості в показниках не виокремлено.

Ознаки інноваційності розвитку мають простежуватись в показниках інноваційного потенціалу підприємства, формування, відтворення та нарощення якого є найважливішим фактором інноваційного розвитку підприємств. Адже, інноваційний потенціал, з управлінської точки зору, має на меті забезпечення заданих (бажаних) темпів інноваційної активності підприємства [432]. Його оцінювання здійснюється задля визначення достатності ресурсів для здійснення інноваційної діяльності (матеріальних, кадрових, фінансових та інших) [427].

Втім, як об'єкт аналітичних досліджень інноваційний потенціал є досить складною категорією. Тому досі не існує єдиного підходу до формування інструментів його аналітичних досліджень, єдиної методики оцінки на будь-якому рівні, статистичного обліку та аналізу. Методичні рекомендації щодо оцінки інноваційного потенціалу різняться в залежності від того, як їх автори розуміють його сутність. Так, на думку В. Чабан [433]: «...інноваційний потенціал є здатністю і готовністю підприємства досягати поставлених інноваційних цілей за наявних матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних та інших ресурсів, тобто являє собою систему, що складається з багатьох компонентів, які по різному впливають на інноваційний потенціал підприємства...».

Приклад достатньо типової характеристики структурних елементів інноваційного потенціалу наведено в табл. 2.24. Як видно, здатність підприємства досягати інноваційних цілей представлена організаційно-управлінськими, частково – кадровими та інформаційними ресурсами.

На думку Н. Заглумінної [148], інноваційний потенціал характеризує фактори внутрішнього середовища підприємства, необхідні для здійснення інновацій. Інноваційний потенціал досліджується автором як здатність

підприємства досягати поставлених інноваційних цілей при наявних фінансових, кадрових, науково-технічних, організаційно-управлінських, інформаційно-методичних та маркетингових ресурсах.

Таблиця 2.24 – Характеристика структури інноваційного потенціалу промислового підприємства (джерело: на підставі [433])

Ресурси	Характеристика
1. Виробничі	Необхідні для ефективного ведення виробничої діяльності (оборотні кошти та основні виробничі засоби).
2. Технологічні	Наявність прогресивних технологій, які забезпечують інноваційний характер продукції, що випускається.
3. Кадрові	Виробничий і науковий рівень кваліфікації персоналу підприємства, здатного до сприйняття та освоєння нових технологій, виробництва нової продукції.
4. Організаційно-управлінські	Здатність організаційної структури управління підприємством забезпечити здійснення ефективної інноваційної діяльності.
5. Маркетингові	Сучасні види рекламування інноваційної продукції.
6. Науково-дослідні	Наявність власних наукових розробок, «ноухау», науковців, зайнятих в інноваційній сфері.
7. Інвестиційні	Власні засоби підприємства та наявність сприятливого інвестиційного клімату для залучення додаткових інвестицій (кошти інвесторів, банківські кредити, бюджетні кошти, ін.).
8. Інформаційні	Інформація, необхідна для ухвалення інноваційних рішень, обмін знаннями і досвідом в інноваційній сфері, підвищення інноваційної культури суспільства.

В [148] пропонується визначати інноваційний потенціал як сукупність шістьох компонент, для кожної з яких є ключові показники оцінки (табл. 2.25), які були класифіковані нами за критерієм доступності (високий – «+++», середній «++», низький «+»). Як видно, доступними для оцінювання за даними фінансової звітності є лише 2 загальновідомі індикатори фінансового стану, що характеризують фінансову складову потенціалу.

Як видно, система містить як кількісні, так і якісні показники. Для отримання інтегрального показника інноваційного капіталу в статті Н. Заглуміної [148] одиничні показники представлені у вигляді відносних балів і експертним шляхом їм присвоєні вагові коефіцієнти залежно від значущості кожного параметра.

Таблиця 2.25 – Структура інтегрального показника інноваційного потенціалу промислового підприємства (джерело: авторська розробка на засадах [148])

Складова інноваційного потенціалу	Показники оцінки складової потенціалу	Рівень доступності
1. Фінансовий потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Коефіцієнт співвідношення між позиковими і власними коштами; - коефіцієнт поточної ліквідності; - питома вага позикових коштів, спрямованих на НДДКР у загальному обсязі позикових коштів. 	<p>+++ +++ +</p>
2. Кадровий потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Питома вага персоналу, зайнятого в НДДКР, у загальній чисельності персоналу; - питома вага працівників, які пройшли підготовку та перепідготовку в загальній кількості зайнятих; - питома вага працівників, які пройшли підготовку та перепідготовку в загальній кількості зайнятих; - рівень мотивації персоналу до проведення інноваційної діяльності. 	<p>+ + + +</p>
3. Науково-технологічний потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Коефіцієнт майна, призначеного для НДР і ДКР; - коефіцієнт забезпеченості інтелектуальною власністю; - коефіцієнт освоєння нової техніки. 	<p>+ + +</p>
4. Організаційно-управлінський потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Система управління інноваційною діяльністю; - рівень розвитку інноваційних комунікацій; - основні цілі та критерії успіху організації в області інновацій. 	<p>+ + +</p>
5. Маркетинговий потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Наявність спеціальних підрозділів, що займаються маркетингом нової продукції; - зв'язок організації з постачальниками, споживачами та виробниками нової продукції; - питома вага бюджету на рекламу інноваційної продукції в загальному обсязі рекламного бюджету організації. 	<p>++ + +</p>
6. Інформаційно-методичний потенціал	<ul style="list-style-type: none"> - Рівень інформаційно-аналітичної діяльності підприємства; - наявність підрозділу, що відповідає за збір, зберігання та обробку інформації; - наявність конфіденційності і відстеження ймовірності «витоку» інформації. 	<p>+ ++ +</p>

Інноваційний потенціал (ІП) досліджується у вигляді суми всіх шістьох оціночних потенціалів з обґрунтованими експертним шляхом ваговими коефіцієнтами:

$$ІІ=k_{ФП} \times ФП+k_{КП} \times КП+k_{НТП} \times НТП+k_{ОУП} \times ОУП+k_{МП} \times МП+k_{ІМП} \times ІМП, \quad (2.3)$$

де ФП, КП, НТП, ОУП, МП, ІМП – фінансовий, кадровий, науково-технологічний, організаційно-управлінський, маркетинговий та інформаційно-методичний потенціали відповідно;

$k_{ФП}$, $k_{КП}$, $k_{НТП}$, $k_{ОУП}$, $k_{МП}$, $k_{ІМП}$ – коефіцієнти вагомості відповідних складових інноваційного потенціалу.

Такий підхід до визначення інтегрального показника інноваційного потенціалу властивий більшості методик його оцінювання. Його загальним недоліком є неможливість застосування для оцінювання інноваційного потенціалу контрагентів, а отже й порівняння своїх позицій за цим критерієм з позиціями інших підприємств. Проте, чинником цього недоліку є не сама мультифакторна модель інтегрального показника потенціалу, яка, на наш погляд є дійсно найбільш сприйнятливою, а моделі часткових показників, які переважно потребують даних управлінського обліку.

А. Трифілова, Н. Єжакова [157, 427] пропонують методику оцінювання інноваційного потенціалу на засадах системного підходу з використанням розрахункових показників, які допоможуть визначити ступінь забезпеченості підприємства економічними ресурсами в інноваційній сфері для реалізації різних стратегій інноваційного розвитку (табл. 2.26). Під нормативними розуміються показники інноваційної активності за минулий рік або середньогалузеві значення, або дані щодо інноваційної діяльності конкурентів. Залежно від досягнутих результатів в інноваційній сфері і співвідношення їх із нормативними показниками обирається стратегія інноваційного лідера або послідовника.

Вадодою запропонованого підходу є його завершеність як інструменту стратегічного управління та доступність інформаційного забезпечення з точки зору внутрішнього застосування (всі показники можуть бути розраховані за існуючими даними фінансового та статистичного обліку підприємства), що надає можливість позиціонування підприємства з позиції

інноваційного лідера чи послідовника за певною ознакою. Недоліком – дуже обмежена оцінка інноваційного потенціалу, відсутність підходу до інтегральної оцінки інноваційного потенціалу та відповідної стратегічної позиції підприємства.

Таблиця 2.26 – Показники забезпечення підприємства ресурсами для інноваційної діяльності (інноваційного потенціалу) (джерело: [157])

Показник	Розрахунок показника	Нормативне значення
1. Коефіцієнт забезпеченості інтелектуальною власністю, $K_{i.v}$	Частка об'єктів права інтелектуальної власності (підсумки за рах.123, 124) у нематеріальних активах	$K_{i.v} = 0,10-0,15$ – стратегія інноваційного лідера; $K_{i.v} = 0,05-0,10$ – стратегія інноваційного послідовника
2. Коефіцієнт кваліфікації персоналу, зайнятого в інноваційній сфері, $K_{пер}$	Чисельність працівників, зайнятих в інноваційній сфері / Середня чисельність працівників	$K_{пер} = 0,20-0,25$ – стратегія інноваційного лідера; $K_{пер} = 0,15-0,20$ – стратегія інноваційного послідовника
3. Коефіцієнт забезпеченості устаткуванням, необхідним для інноваційної сфери, $K_{з.у}$	Вартість виробничого устаткування, пов'язаного з технологічними інноваціями / Вартість устаткування виробничого призначення	$K_{з.у} = 0,25-0,30$ – стратегія інноваційного послідовника; $K_{з.у} = 0,15-0,25$ – стратегія інноваційного лідера
4. Коефіцієнт освоєння нової техніки, $K_{н.т}$	Вартість уведених основних фондів / Середньорічна вартість основних виробничих	$K_{н.т} = 0,35-0,40$ – стратегія лідера; $K_{н.т} = 0,30-0,35$ – стратегія послідовника;
5. Коефіцієнт освоєння нової продукції, $K_{н.п}$	Обсяг реалізації нової продукції / Загальний обсяг реалізації	$K_{н.п} = 0,45-0,50$ – стратегія інноваційного лідера $K_{н.п} = 0,40-0,45$ – стратегія інноваційного послідовника
6. Коефіцієнт інноваційного зростання $K_{i.z}$	Витрати підприємства на інноваційну діяльність / Загальний обсяг витрат підприємства	$K_{i.z} = 0,55-0,60$ – стратегія інноваційного лідера; $K_{i.z} = 0,50-0,55$ – стратегія інноваційного послідовника

Наведені приклади є одиничними та віддзеркалюють лише малу частку існуючих методичних розробок щодо виміру, аналізу та оцінювання інноваційного потенціалу підприємств, висвітлених в працях фахівців [57, 97, 100, 103, 137, 143, 145, 148, 168, 308, 421, 432, 433].

Відтак, *єдиної універсальної методики або системи показників оцінки інноваційного потенціалу досі не існує, суттєво різняться й класифікації складових елементів інноваційного потенціалу, що виступають частковими об'єктами аналізу та оцінки, та виступають підґрунтям формування відповідних систем показників.* Проте, у багатьох працях простежується єдиний *двоступеневий підхід* до аналітичних досліджень інноваційного потенціалу, за яким: 1) на засадах декомпозиції інноваційний потенціал розкладається на складові, та його оцінка здійснюється в розрізі визначених складових із застосуванням як кількісних, так і якісних показників, що їх характеризують; 2) отримані часткові оцінки інтегруються в інтегральному показнику інноваційного потенціалу, для формування якого застосовуються різні підходи до побудови мультифакторних моделей, а, враховуючи різну природу показників складових інноваційного потенціалу, до них застосовується прийом нормування, а інтегральний показник вимірюється в умовних одиницях [183, 189].

Зону альтернатив для інструментів аналітичних досліджень інноваційного потенціалу складають вибір: 1) підходу та визначення складових інноваційного потенціалу; 2) показників, що віддзеркалюють стан складових інноваційного потенціалу; 3) моделі інтегральної оцінки інноваційного потенціалу в розрізі складових та взагалі; 4) підходу до оцінки рівня інноваційного потенціалу та бази порівняння [181, 189].

Узагальнення точок зору щодо сутності інноваційного потенціалу, які лежать в основі підходів до його декомпозиції як об'єкта аналізу, дозволяє зробити висновок, що *інноваційний потенціал уособлює в собі дві ключові складові:* 1) *інноваційні ресурси*, необхідні для здійснення інноваційної діяльності (науково-дослідні, виробничі, технологічні, фінансові, маркетингові, кадрові) та 2) *здатність підприємства* (системи управління) формувати та використовувати ці інноваційні ресурси в інноваційній діяльності. При цьому ця здатність проявляється двічі – у *інтелектуальному потенціалі*, який є водночас: а) частиною інноваційних ресурсів (кадрових,

науково-дослідних, інформаційних, організаційно-управлінських) та б) фактором, що забезпечує використання інноваційного потенціалу [185, 434].

Характеристика показників оцінки складових інноваційного потенціалу в більшості праць не містить необхідних для їх розрахунку джерел облікової інформації, що ускладнює їх застосування на практиці. Фактично для зовнішнього оцінювання застосування обмежується можливостями загального доступу до інформаційного забезпечення, а саме фінансової звітності підприємства [435]. *Отже, зовнішнє оцінювання ознак інноваційного розвитку – інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу промислових підприємств також обмежуються застосуванням фінансового підходу та даних фінансової звітності.* Втім, можливості такого аналізу є вкрай обмеженими.

До системи показників аналітичних досліджень інноваційної діяльності та потенціалу з позиції зовнішнього аналітика доцільно обирати лише ті, що мають високий рівень доступності, а таких показників, як свідчать проведені дослідження, вкрай небагато.

Деякі автори [55, 57, 100] вважають, що «інноваційний потенціал промислового підприємства – це інтегрована сукупність матеріального та інтелектуального потенціалу, що включає в себе всі наявні матеріальні та інтелектуальні ресурси підприємства, які можуть використовуватися в інноваційній діяльності для досягнення цілей інноваційного розвитку». *Таке визначення віддзеркалює лише активи підприємства, тому за принципом Балансу його слід доповнити фінансовим потенціалом, що віддзеркалений у пасивах та за рахунок якого формується матеріальний та інтелектуальний потенціали [185]. Так, серед показників Балансу, що опосередковано свідчать про інноваційні процеси на підприємствах, а також частково віддзеркалюють інтелектуальну складову інноваційного потенціалу, можна зазначити вартість нематеріальних активів [436, 437, 438, 439], а таких, що віддзеркалюють матеріальну складову – вартість основних засобів.* Відповідно, динаміка вартості, що свідчить про їх оновлення, та рівень їх

придатності можуть бути певними оцінними характеристиками інноваційної діяльності, формування та відтворення інноваційного потенціалу [439]. *Ознакою розвитку, зокрема інноваційного, також є зростання обсягів капітальних інвестицій підприємства.* Показники інноваційних витрат в фінансовій звітності не зазначаються, а є в управлінському обліку, який не завжди у означеному розрізі є організованим на підприємствах.

Отже, до основних показників – індикаторів економічного розвитку та ознак його інноваційності для здійснення аналітичних досліджень інноваційного розвитку промислових підприємств на засадах фінансового підходу можна віднести такі (табл. 2.27).

Таблиця 2.27 – Ключові показники, що характеризують економічний розвиток підприємства та певні ознаки його інноваційності, на засадах фінансового підходу (джерело: складено автором [153,359]).

Показник	Джерело	Індикатор розвитку
Абсолютні показники фінансової звітності		
1. Вартість сукупних активів (валюта балансу)	Баланс	зростання
2. Чиста виручка від реалізації продукції (робіт, послуг)	Звіт про фінансові результати	зростання
3. Валовий прибуток (збиток)	Звіт про фінансові результати	>0, зростання
4. Прибуток (збиток) операційної діяльності		
5. Чистий прибуток (збиток)		
6. Вартість нематеріальних активів	Баланс	>0, зростання
7. Вартість основних засобів	Баланс	зростання
8. Обсяг капітальних інвестицій	Баланс	>0, зростання
9. Власний оборотний капітал		
Відносні показники за даними фінансової звітності		
10. Рівень придатності основних засобів, %	Баланс	зростання
11. Рентабельність продукції	Звіт про фінансові результати	зростання
12. Рентабельність операційної діяльності		
13. Продуктивність праці		
14. Матеріаловіддача		

Так дослідження виконання нерівності «золотого правила економіки підприємства» (за динамікою показників 1-5) дає підстави для висновків не тільки щодо розвитку (зростання) майнового потенціалу, але й ефективності його застосування за рахунок, зокрема, зростання оборотності, зниження

питомої собівартості продукції, питомих накладних витрат, витрат фінансової та інвестиційної діяльності. Динаміка обсягів капітальних інвестицій, вартості основних засобів та нематеріальних активів свідчать про інвестиційні процеси на підприємстві, що є ознакою розвитку та частково його інноваційної орієнтованості. Наявність та зростання власного оборотного капіталу свідчить про збереження стану фінансової стійкості (фінансового потенціалу) в процесі розвитку [153].

Втім, процеси розвитку підприємств та ознаки їх інноваційності залежать від існуючого рівня економічної безпеки. Так, в умовах зовнішньої або внутрішньої кризи, яка відповідає найнижчому рівню економічної безпеки, активізація інноваційної діяльності навряд чи є можливою. Водночас, успішна інноваційна діяльність має призводити до підвищення рівня економічної безпеки підприємства. Тому *оцінка ознак розвитку та інноваційності розвитку промислових підприємств має бути доповнена оцінкою їх економічної безпеки (ЕБП).*

Питанням формування методичних засад оцінювання рівня економічної безпеки підприємств та суб'єктів господарювання присвячено праці Л. Гнилицької, С. Ілляшенко, Г. Козаченко, І. Отенко, Є. Шульженко. Проте досі не сформовано ані єдиного підходу до оцінки рівня економічної безпеки підприємства (ЕБП), ані єдиної універсальної методики такої оцінки.

З точки зору оцінювання ЕБП розглядається науковцями як стан, що характеризується низкою параметрів (показників), які віддзеркалюють умови його функціонування, та їх значень – при яких забезпечується досягнення цілей діяльності підприємства. Отже, рівень ЕБП – це ступінь досягнення безпечних умов функціонування підприємства. Незалежно від певного підходу та методики оцінювання ЕБП воно передбачає: 1) визначення (розрахунок) значення показника (показників), що характеризує ЕБП; 2) визначення рівня ЕБП [290]. Узагальнення існуючих підходів та методик оцінювання ЕБП, наведених в працях фахівців [193, 195, 196, 201, 204, 205, 209, 214, 220, 260, 278] дозволило класифікувати їх за *типовим алгоритмом здійснення* на: 1) *одноступеневі* – передбачають оцінку ЕБП та визначення її рівня за інтегральним показником (кількісним або якісним) або обмеженою

сукупністю показників; 2) *двоступеневі* – передбачають оцінювання ЕБП спочатку за визначеними складовими з наступною інтеграцією отриманих оцінок у інтегральному показнику ЕБП та його рівня [290].

Одноступеневий (інтегральний) підхід є історично першим, проте має обмежений характер, так як заснований на врахуванні лише обмеженої кількості параметрів умов діяльності, які в якості факторних показників є складовою певної інтегральної моделі оцінки ЕБП, наприклад – регресійної. Проте він може застосовуватись для експрес-оцінювання ЕБП за певним ключовим параметром, наприклад – фінансовим [290].

Двоступеневий (декомпозиційний) підхід є більш розповсюдженим та застосовується для більш детальної оцінки ЕБП враховуючи різні чинники впливу на стан безпечності діяльності. Він заснований, перш за все, на декомпозиції явища ЕБП, що передбачає визначення її складових, кожна з яких оцінюється певною сукупністю показників (індикаторів). Доцільність застосування такого підходу обумовлюється поліфакторністю (залежністю від значної кількості чинників та їх груп) явища ЕБП.

Незалежно від вибору одноступеневого або двоступеневого підходу до оцінювання ЕБП, процедурно, воно передбачає, власне 2 блоки: 1) визначення (розрахунок) значення показника (показників), що характеризує ЕБП (блок аналізу); та 2) визначення рівня ЕБП (блок оцінки). Типова процедура оцінювання ЕБП наведена на рис. 2.6.

Узагальнення існуючих підходів до визначення рівня ЕБП в процесі оцінювання також дозволяє класифікувати їх за *величиною виміру рівня ЕБП* (та її складових) на такі, що передбачають: 1) *кількісний вимір* (кількісний підхід) – де інтегральна оцінка має кількісний вираз; 2) *якісний вимір* (дескриптивний підхід) – за шкалою якісних показників. Застосування останнього дескриптивного підходу засновується на використанні методик трансформації (нормування) кількісних показників, розрахованих в процесі оцінювання, в якісні – відповідно до певної визначеної шкали [290].

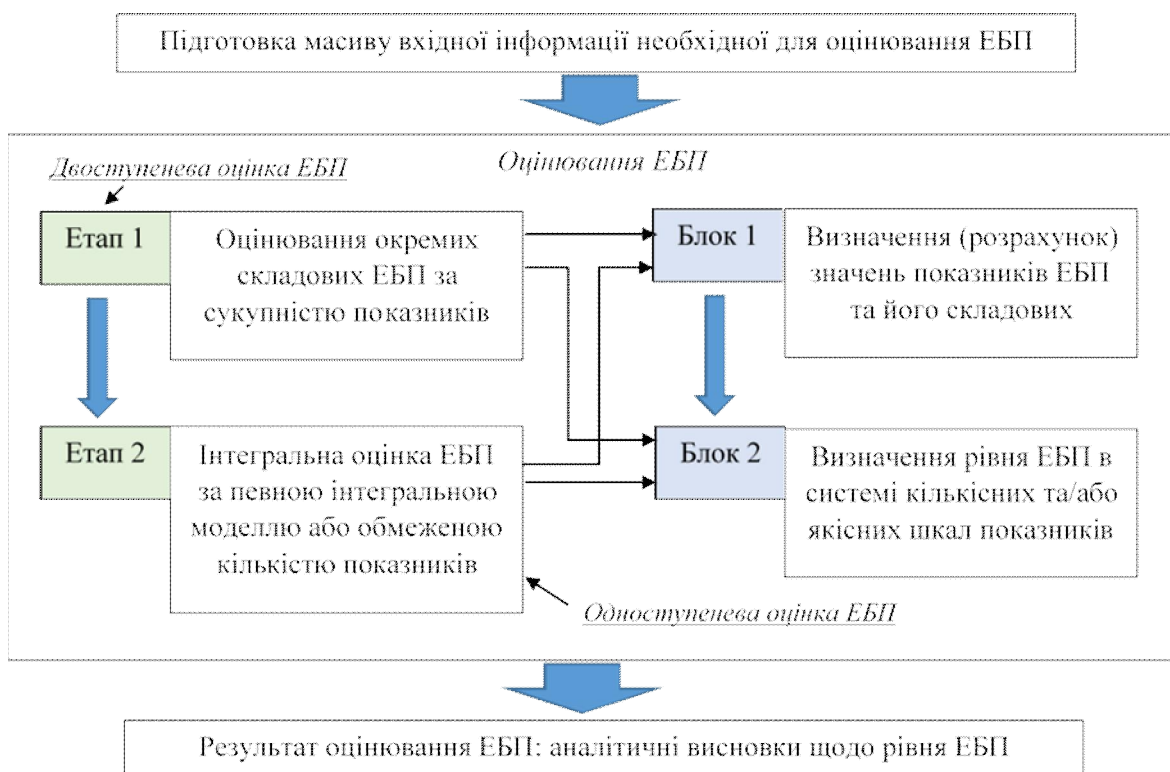

Рисунок 2.6 – Загальна схема (послідовність) оцінювання економічної безпеки підприємства (джерело: авторська розробка [290])

Для розв'язання завдань кожного з означених етапів оцінювання ЕБП застосовуються різні підходи та методи. Різні автори визначають декілька основних підходів, що використовуються ними при формуванні методичних засад та рекомендацій щодо оцінювання економічної безпеки підприємства, стисла характеристика яких наведена в Додатку Е (табл. Е1). Так, І. Отенко [204] визначає такі підходи до визначення кількісного рівня ЕБП: індикаторний (пороговий), ресурсно-функціональний, програмно-цільовий (комплексний), підхід на основі теорії економічних ризиків. Л. Гнилицька [195] виокремлює такі підходи: індикаторний, ресурсно-функціональний, прибутково-інвестиційний, економіко-математичний, системно-цільовий.

Незважаючи на різні назви підходів, слід зазначити, що їх деякі методики перетинаються та можуть бути віднесені до декількох підходів одночасно. Серед основних підходів можна визначити *індикаторний та ресурсно-функціональний*.

Індикаторний підхід полягає у встановленні рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників, які характеризують різні аспекти фінансово-господарського стану та діяльності підприємства, з індикаторами, що виступають пороговими значеннями цих показників і відповідають певному рівню безпеки [210]. Деякі автори такий підхід називають пороговим. Ступінь відхилення фактичного значення показників від порогового й обумовлює визначення рівня ЕБП. Індикатори можуть бути частковими і асоціюватися з окремими показниками діяльності, або узагальнюючими, що надають комплексну оцінку певної характеристики підприємства, що впливає на ЕБП. В більшості методичних розробок в рамках зазначеного підходу індикатори поєднуються в декілька груп.

Автори [195, 201, 205, 252] популяризують індикаторний підхід та пропонують три групи індикаторів: соціальні; техніко-технологічні та фінансового стану підприємства. Їх величини встановлюють на рівні: середньогалузевих значень показників; показників діяльності підприємств-лідерів галузі; нормативних значень показників згідно до законодавчих документів; ідеальних значень показників, яких необхідно досягнути у стратегії розвитку підприємства тощо. В останньому випадку індикатори групують на засадах теорії збалансованої системи показників, яка є визнаним інструментом стратегічного управління, або її модифікацій. Так, М. Кочевий [297] визначає п'ять груп індикаторів розвитку: фінансового; соціального; клієнтів; бізнес-процесів; персоналу. Основними завданнями застосування цього підходу є обґрунтований вибір: 1) показників та їх груп; 2) порогових значень показників. Основними недоліками підходу фахівці вважають його статичність (віддзеркалення рівня показників та рівня безпеки на певний момент часу) та умовність встановлення порогових значень [290].

Ресурсно-функціональний підхід визначає рівень економічної безпеки підприємства шляхом оцінювання ефективності використання його ресурсів. Перші розробки в рамках цього підходу ґрунтувались на позиції, що найбільш ефективно використання ресурсів підприємства, досягається

упередженням негативних внутрішніх та зовнішніх загроз на економічну безпеку в аспекті її функціональних складових, отже на концепції ЕБП як захищеності від загроз. Автори *ресурсно-функціонального підходу* [203, 208, 217] пропонували визначати рівень певної функціональної складової економічної безпеки підприємства вмінням упереджувати загрози та усувати негативні наслідки їх впливу. Оцінювання рівня економічної безпеки за функціональними складовими пропонувалося за функціональними критеріями або за відношенням сукупного потенційного збитку (вигоди) за окремою складовою економічної безпеки підприємства до суми витрат на реалізацію заходів по упередженню збитків та вартості понесеного збитку, який не вдалося упередити. Інтегральна оцінка стану економічної безпеки розраховувалась як середньозважена величина функціонального критерію економічної безпеки підприємства на його питому вагу. При такому підході у відсутності порогових значень показників оцінки ЕБП та її функціональних складових, рівень ЕБП можна визначити лише порівнюючи його в динаміці [290]. Проте, в подальших розробках ресурсно-функціональний підхід більшу увагу став приділяти визначенню функціональних складових ЕБП та систем показників, що їх віддзеркалюють.

До додаткових підходів можна віднести програмно-цільовий, економіко-математичний, ризиковий, прибутково-інвестиційний.

Так, І. Отенко [205] *програмно-цільовий підхід* базує на інтегруванні показників, які визначають рівень економічної безпеки підприємства. Значну увагу при його використанні необхідно приділити відбору показників та визначенню методів їх інтегрування. Також складності виникають при встановленні коефіцієнтів значущості на основі методів експертних оцінок.

Економіко-математичний підхід передбачає виведення функції залежності рівня ЕБП від основних показників діяльності підприємства, ґрунтуючись на тезі, що вплив факторів внутрішнього та зовнішнього характеру на економічну безпеку підприємства проявляється у змінюванні показників його діяльності [205, 220].

Сутність *підходу на основі теорії економічних ризиків* полягає у визначенні різних загроз підприємству, розрахунку величини можливих збитків, які порівнюється з величиною прибутку, доходу та майна. У рамках підходу проводиться оцінка ймовірності банкрутства підприємства [209].

Сутність *прибутково-інвестиційного підходу* [196, 207] полягає у визначенні рівня економічної безпеки на основі порівняння обсягу бруто-інвестицій підприємства, які воно здійснює переважно з реінвестованого прибутку, з обсягом інвестицій, необхідних для заходів щодо забезпечення його економічної безпеки. Проте, виокремлення окремого підходу для однієї з існуючих моделей інтегрального показника рівня ЕБП є недоцільним.

Сутність *системно-цільового підходу*, запропонованого Л. Гнилицькою [195], полягає у застосуванні системи збалансованих показників як основи формування індикаторів ЕБП, які згруповані за чотирма різними перспективами: фінансовою, перспективами контрагентів (клієнтів), бізнес-процесів та кадрового потенціалу, що дозволяє окреслити всі аспекти підтримання безпечного стану підприємства. Проте, означений підхід є за суттю різновидом індикативного, так як визначає індикатори безпеки – пороги значень показників діяльності підприємства, та різновидом програмно-цільового, оскільки формує інструментарій аналітичного забезпечення економічної безпеки, спрямованої на досягнення стратегічних цілей підприємства [290, 239].

Узагальнення ключових характеристик означених підходів дає змогу зробити висновок, що їх виокремлення ґрунтується на різних критеріях. Отже, *існуючі класифікації не мають ознаки системності, що й ускладнює вибір того чи іншого підходу для оцінювання ЕБП* [290].

Для підтвердження цього висновку розглянуто деякі з найбільш «показових» методик оцінювання економічної безпеки підприємства, що пропонуються науковцями, в рамках кожного з означених підходів.

До методик в рамках індикаторного підходу І. Отенко [204] відносить методики В. Шлемка та Г. Козаченко [196, 236]. В. Шлемко пропонує проводити узагальнюючу оцінку економічної безпеки підприємства на

підставі зіставлення значень індикаторів – граничних (тобто критичних і нормальних) та фактичних. У якості індикаторів рівня економічної безпеки підприємства можуть виступати значення показників, які нормуються на основі фактичних і нормативних значень [236]. При цьому показники, що відповідають максимальному значенню найкращих показників, називаються стимуляторами, а показники, що відповідають мінімальному значенню – дестимуляторами (2.4).

$$x_i = \left(\frac{P_{i\phi}}{P_{in}} \right)^b, \quad (2.4)$$

де P_{in} , $P_{i\phi}$ – відповідно фактичні та нормативні значення досліджуваного показника;

b – показник ступеня (для показників типу «мінімум» дорівнює 1, для показників ступеня «максимум» дорівнює 1).

У якості нормативних показників можуть виступати показники підприємств певного промислового регіону, кращих підприємств галузі, кращих підприємств країни та аналогічних успішних підприємств, потужності яких розташовано за кордоном. Оцінка рівня економічної безпеки застосовує графічний метод, що дозволяє виділити зони її нормального і критичного рівня та передкризову. Критичні значення вихідних показників визначають умови мінімально припустимого рівня безпеки, подолання якого означало б перехід підприємства в економічно небезпечну зону [195].

Відповідно до фактичних значень показників і величини їхнього відхилення від граничних значень стан підприємства відносно економічної безпеки В. Шлемко [236] характеризує як: 1) нормальний – коли індикатори економічної безпеки підприємства знаходяться у межах граничних значень; 2) передкризовий – коли перевищуються граничні значення хоча б одного з індикаторів; 3) кризовий – коли граничні значення більшості основних

індикаторів перевищуються; 4) критичний – коли перевищуються граничні значення всіх показників як основних, так і другорядних.

Основною перевагою розглянутого методичного підходу вважається графічна інтерпретація результатів оцінки та розділення показників на групи стимуляторів та дестимуляторів. Слабкими місцями методики та підходу до оцінки економічної безпеки підприємства вважаються необґрунтованість вибору вихідної системи показників та діапазонів нормативних значень.

У працях Г. Козаченко та В. Пономарьова [196] запропоновано використовувати співвідношення величини бруто-інвестицій підприємства та величини інвестиційних ресурсів, необхідних для підтримки умов, що забезпечують економічну безпеку, представлено формулою 2.5:

$$P_{ЕБП} = \frac{BI^t}{I_{ЕББ}^t}, \quad (2.5)$$

де BI^t – бруто-інвестиції підприємства в році t , грош. од.;

$I_{ЕББ}^t$ – інвестиції підприємства в році t , необхідні для забезпечення його економічної безпеки, грош. од.

Чим ближче величина співвідношення до одиниці, тим вище рівень економічної безпеки підприємства. Пропонуються такі рівні економічної безпеки: до 0,05 – підтримуючий; 0,06-0,1 – мінімальний; 0,11-0,19 – дуже низький; 0,2-0,29 – низький; 0,3-0,49 – середній; 0,5-0,7 – високий; вище за 0,7 – дуже високий. Вадою методики є детальна градація рівнів економічної безпеки, проте проблемою при проведенні оцінки рівня ЕБП є визначення рівня інвестицій, необхідних для забезпечення економічної безпеки [290].

Слід зазначити, що цю ж розробку Л. Гнилицька [195] виокремлює як окремий прибутково-інвестиційний підхід. По суті ж, це є приклад одноступеневої оцінки ЕБП на основі певного показника.

Ключовою ознакою індикаторного підходу слід визнати саме існування порогових значень часткових або інтегрального показників ЕБП, вектор та

ступінь відхилення від яких й визначає рівень ЕБП, та відповідну шкалу градації рівнів ЕБП [290].

Однією з експрес-методик, заснованих на індикаторному підході, є методика А. Ткаченко та О. Резнікова [210], яка при визначенні рівня економічної безпеки підприємства опирається на сектори: виробництво, збут, фінанси та відносини праці. Фактичні значення показників порівнюються з нормативними значеннями та на цій основі визначається рівень економічної безпеки підприємства. Якщо показники, в основному, нижче порогових значень, то рівень економічної безпеки низький, якщо вище – то високий.

В аналогічному методі оцінювання рівня економічної безпеки підприємства Т. Гладченко [210] долучає необхідність диференціації таких розрахунків з урахуванням галузевої специфіки, форми власності підприємств, тривалості життєвого циклу їх функціонування та розмірів.

Т. Васильців [193] додатково враховує регіональну, субрегіональну та територіальну специфіку, оскільки різними є умови функціонування підприємств та рівень сформованості економіко-правового поля їх діяльності.

На засадах індикаторного підходу побудована й методика Л. Гнилицької [195], яку автор відносить до системно-цільового підходу. В ній запропоновано 4 групи показників оцінювання ЕБП, які віддзеркалюють стратегічні перспективи забезпечення ЕБП. Це показники, що характеризують перспективу: 1) фінансову; 2) кадрового потенціалу; 3) бізнес-процесів; 4) співпраці з контрагентами. Для кожного з них обґрунтовано порогові значення, що визначають певний рівень економічної безпеки. Для визначення відхилень фактичних показників від еталонних застосовано метод бальних оцінок. Інтегральний показник ЕБП за кожною групою (перспективою) пропонується визначати як середній бал групи – за моделлю середньої арифметичної простої. Інтегральний показник оцінки ЕБП визначається за моделлю середньої арифметичної зваженої, як сума добутків інтегральних групових показників на їх вагу (коефіцієнт значимості). На всіх етапах визначення рівня ЕБП застосовується єдина

шкала: максимальний рівень (80-100 балів); високий рівень (50-79 балів); достатній рівень (20-49 балів); низький рівень (0-19 балів).

Для оцінювання рівня ЕБП бальний метод пропонують використовувати Ф. Євдокімов, О. Мізіна та О. Бородіна [210]. В основу визначення рівня ЕБП вони покладають граничні величини та їх рейтинг показників та пропонують таку шкалу: перший клас – якщо величина перевищує норматив; другий – якщо величина в межах від нормативного до критичного значення; третій – якщо величина нижче критичного значення.

Отже, *індикаторний підхід* може застосовуватись як для одноступеневої, так й для двоступеневої оцінки ЕБП. Він *обов'язково передбачає*: 1) наявність індикаторів або порогових значень обраних часткових або/та інтегрального показника ЕБП; 3) порівняння фактичних показників з пороговими; 2) визначення, як правило, якісного рівня ЕБП за певною шкалою градації [290].

Зоною альтернатив при формуванні методик оцінювання ЕБП на засадах індикаторного підходу є: 1) вибір одноступеневого або двоступеневого підходу до оцінки; 2) обґрунтування показника ЕБП – при виборі одноступеневого підходу; 3) виокремлення груп показників – на засадах певних принципів та розуміння змісту ЕБП; 4) вибір показників діяльності підприємства до кожної групи – на засадах певних принципів (фінансові, нефінансові, кількісні, якісні, відповідно до джерел даних, тощо); 5) вибір підходів до формування порогових значень показників та визначення порогових значень (нормативний підхід – відповідно до певних нормативів, бенчмаркетинговий підхід – відповідно до середньогалузевих значень або значень конкурентів, стратегічний підхід – відповідно до стратегічних цілей підприємства тощо); 6) вибір методів порівняння фактичних значень показників з пороговими (методи статистичних відносних величин, методи бальних оцінок); 7) вибір математичної моделі визначення інтегрального показника ЕБП за кожною групою та в цілому (середня арифметична проста чи зважена, адитивна, тощо); 8) вибір методу та визначення значущості

кожного показника в межах групи та кожної групи в межах інтегрального показника ЕБП (метод експертних оцінок); 9) вибір методу формування (метод експертних оцінок) та розмірності (дворівнева, триврівнева, чотирирівнева, і т.д.) якісної шкали градації рівня ЕБП та її кількісних меж, що відповідають можливим значенням інтегральних групових показників ЕБП та інтегрального показника ЕБП [239, 290].

Показовою методикою оцінки рівня економічної безпеки підприємства на засадах *ресурсно-функціонального підходу* в його початковому розумінні є методика С. Покропивного [255], в якій 1) визначено функціональні складові ЕБП; 2) оцінка ЕБП за кожною функціональною складовою здійснюється на засадах порівняння можливої величини збитку підприємства та витрат (ресурсів) на реалізацію заходів пов'язаних з його попередженням. Значення функціональних критеріїв ЕБП визначаються за формулою 2.6:

$$k_i = \frac{CZ_i}{Z_i}, \quad (2.6)$$

де CZ_i – сукупний збиток за i -тим функціональною складовою економічної безпеки, грн;

Z_i – сумарні витрати на реалізацію заходів щодо попередження збитку за i -тим функціональною складовою економічної безпеки, грн.

Інтегральний показник ЕБП визначається за формулою 2.7:

$$K_{ЕБП} = \sum_{i=1}^n \lambda_i * k_i, \quad (2.7)$$

де λ_i – коефіцієнт, що відображає значущість функціональної складової економічної безпеки;

k_i – величина часткового критерію за i -тою функціональною складовою;

n – кількість функціональних складових економічної безпеки підприємства.

До методик ресурсно-функціонального підходу відносять [205] й розробку І. Плетникової [256], в якій рівень ЕБП пропонується визначати як функцію багатьох змінних – показників діяльності підприємства, тобто як суму добутків значень локальних функцій залежності рівня ЕБП від значення i -го показника діяльності підприємства на рівень значимості i -го показника, що визначається пропорційно середнім відсоткам відповідної функції при зміні аргументу на 1%. Рівень ЕБП визначається за формулою (2.8):

$$Y_{ЕБП} = F(X_1) = a_1 f(x_1) + a_2 f(x_2) + \dots + a_i f(x_i), \quad (2.8)$$

де $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_i)$ – функції залежності рівня економічної безпеки підприємства від відповідних показників діяльності;

a_1, a_2, \dots, a_i – питома вага значущості кожного показника для забезпечення економічної безпеки підприємства, $\sum_{i=1}^n a_i = 1$;

n – кількість показників складових, од.

Залежність рівня ЕБП від показника його діяльності визначається у такий спосіб (2.9) і (2.10) [256]:

$$F_1(x_i) = -1 + e^{-\lambda(x-x_{кр})}, \quad (2.9)$$

$$\text{або } F_2(x_i) = 1 - e^{-\lambda(x-x_{кр})}, \quad (2.10)$$

де $F_1(x_i)$ – функція, що описує залежність рівня економічної безпеки від показника діяльності підприємства на інтервалі від 0 до $x_{кр}$;

$F_2(x_i)$ – функція, що описує залежність рівня економічної безпеки від показника діяльності підприємства, коли його значення перевищує $x_{кр}$.

e – основа натурального логарифма, що дорівнює 2,71828;

λ – постійна додатна величина.

Ця методика наочно ілюструє застосування так званого *економіко-математичного підходу* до оцінювання ЕБП на засадах кількісного виміру її рівня [210]. Проте, за своєю суттю вона віддзеркалює варіант вибору математичної моделі визначення інтегрального показника ЕБП.

В подальшому в методиках в рамках ресурсно-функціонального підходу почали виділяти різні комбінації функціональних складових економічної безпеки підприємства, відходячи від концепції ЕБП як захищеності від загроз, на якій ґрунтувались перші розробки в межах даного підходу. Таким чином, ключові ознаки ресурсно-функціонального підходу стали змінюватись та перетинатись з ознаками інших підходів [290].

Існуючі підходи до визначення складових ЕБП, зокрема за функціональним принципом, детально розглянуті в [210] та стисло наведені у **Додатку Е (табл. Е.2)**.

Так, до ресурсно-функціонального підходу відносять методику С. Ілляшенко [260], який пропонує проводити оцінку ЕБП на основі синтезу таких функціональних складових, як: фінансова, ринкова, інтерфейсна, інтелектуальна. Фінансову складову пропонується досліджувати на основі оцінки фінансової стійкості та типу фінансової ситуації. Методика визначення типу фінансового стану (фінансової стійкості) підприємства на засадах визначення достатності різних джерел фінансування для покриття запасів та витрат загальновідома в методології фінансового аналізу [375, 376, 400]. Відповідно до типу фінансового стану надається якісна характеристика рівню фінансової безпеки підприємства (табл. 2.28).

Рівень ринкової складової економічної безпеки в цій методиці пропонується визначати на основі оцінки ступеня відповідності внутрішніх можливостей розвитку підприємства зовнішнім факторам, що складаються у ринковому середовищі на засадах моделі SWOT-аналізу.

Таблиця 2.28 – Визначення рівня фінансової безпеки (джерела: [240, 260])

Тип фінансової стійкості	Тривимірний показник	Джерела, які використовуються для покриття витрат	Стан фінансової безпеки
1. Абсолютна фінансова стійкість	$S = (1, 1, 1)$	у підприємства для нормального функціонування в наявності достатній обсяг власних оборотних коштів	абсолютний
2. Нормальна фінансова стійкість	$S = (0, 1, 1)$	підприємству не вистачає власних оборотних коштів та використовується механізм довгострокового кредитування	нормальний
3. Нестійкий фінансовий стан	$S = (0, 0, 1)$	підприємству не вистачає власних оборотних коштів та використовується механізм короткострокового кредитування)	хиткий
4. Кризовий фінансовий стан	$S = (0, 0, 0)$	підприємству не вистачає основних джерел коштів та використовується поточна кредиторська заборгованість для фінансування запасів	кризовий

Вплив кожного з факторів на ринкову безпеку підприємства має бути оцінений експертами за допомогою коефіцієнтів впевненості за шкалою від -1 до $+1$. Значення коефіцієнтів висловлюють ступінь впевненості експертів у тому, що вплив окремого чинника збільшує або зменшує ринкову безпеку підприємства. Подано детальну градацію рівнів ринкової безпеки (табл. 2.29).

Таблиця 2.29 – Оцінка рівня ринкової безпеки (джерела: [195, 260])

Значення інтегрального показника I	Характеристика стану ринкової безпеки
$I \leq -0,8$	кризовий стан
$-0,8 \leq I \leq -0,6$	критичний;
$-0,6 \leq I \leq -0,3$	передкризовий
$-0,3 \leq I \leq 0,3$	ситуація невизначеності
$0,3 \leq I \leq 0,6$	нестійкий стан
$0,6 \leq I \leq 0,8$	нормальний рівень
$I \geq 0,8$	абсолютна ринкова безпека

Рівень інтерфейсної складової, тобто надійності контрагентів підприємства за методикою С. Ілляшенко [260] також оцінюють експертним методом за допомогою комплексу критеріїв, таких як імідж, досвід роботи, фінансовий стан, обов'язковість виконання контрактів, тенденції розвитку,

економічний потенціал тощо. Оцінки проставляються за допомогою цифрових відміток (наприклад «1»). Усі виставлені оцінки після проведення комплексного аналізу всіх контрагентів перераховуються у відносні кількісні величини, де відносна оцінка контрагента за певним критерієм становить відношення бальної оцінки контрагента за цим критерієм до максимально можливої оцінки. Сукупна надійність контрагента визначається за моделлю середньозваженої за всіма критеріями оцінки (сума добутків відносної оцінки за кожним критерієм на коефіцієнт значущості цього критерію).

Комплексна оцінка надійності всіх контрагентів підприємства розраховують як середньоарифметичну або середньозважену. Залежно від її значення можна виділити такі рівні інтерфейсної безпеки підприємства: 1) абсолютна безпека ($H_{заг} = 1$); 2) нормальна безпека ($0,75 \leq H_{заг} < 1$); 3) нестабільне положення ($0,50 \leq H_{заг} < 0,75$); 4) критичний стан ($0,25 \leq H_{заг} < 0,50$); 5) кризовий стан ($0,00 \leq H_{заг} < 0,25$)

Рівень інтелектуальної складової ЕБП у методиці пропонується визначати за допомогою окремих коефіцієнтів [195, 220, 260]: 1) плинність робітників високої кваліфікації розраховується як відношення кількості робітників, яких було звільнено або які звільнились за власним бажанням до загальної кількості робітників певної кваліфікації; 2) питома вага інженерно-технічних та наукових робітників розраховується як відношення їх кількості до загальної кількості робітників; 3) показник винахідницької (раціоналізаторської) активності визначається як відношення кількості винаходів (раціональних пропозицій, ноу-хау тощо) до кількості робітників або саме до кількості інженерно-технічних робітників; 4) показник освітнього рівня можна розрахувати як відношення кількості осіб, що мають вищу освіту (або спеціальну освіту) відповідно до профілю діяльності підприємства до загальної кількості працівників. Після розрахунку значення всіх наведених показників вони зводяться до інтегрального показника за формулою 2.11:

$$P_i = \sum_{i=1}^n (1 - \delta_i) * B_i , \quad (2.11)$$

де n – кількість показників;

B_i – питома вага i -го показника;

δ_i – відносна оцінка i -го показника, яка розраховується як відношення фактичного значення показника до його максимального значення, якщо показник є стимулятором та як обернена величина для показника-дестимулятора.

Висновок про рівень економічної інтелектуальної безпеки можна зробити лише в динамічному аспекті. Частіше всього порівняння показників здійснюють з середнім значенням, якщо вище середнього, то рівень високий, якщо нижче – низький рівень інтелектуальної безпеки підприємства [440].

За такою ж формулою, яка дозволяє врахувати розмежування показників стимуляторів та дестимуляторів, може визначатись [220, 260]:

1) рівень кадрової складової, при цьому авторами використовуються такі показники, як: коефіцієнти загальної плинності кадрів по підприємству, визначення середнього віку працюючих на підприємстві, загального кваліфікаційного рівня, суміщення посад та виконуваних обов'язків [440]; 2) рівень технологічної безпеки – рівень прогресивності технологій, рівень прогресивності продукції, рівень технологічного потенціалу; 3) визначення правової безпеки передбачає включення показників: співвідношення втрат підприємства внаслідок порушення правових норм та загального розміру втрат, яким юридична служба змогла запобігти; 4) рівень екологічної безпеки – рівень викидів в атмосферу, ґрунти; 5) інформаційної безпеки – коефіцієнт повноти інформації, коефіцієнт точності інформації, коефіцієнт протирічності інформації; 6) силової безпеки – аналіз імовірності загроз підприємству, тобто фізичного та морального впливу на окремих осіб, особливо керівництво та провідних спеціалістів, несанкціонований доступ на територію підприємства.

Загальний рівень економічної безпеки розраховується як інтегральний показник, який повинен враховувати вагові коефіцієнти, що визначаються за допомогою евристичних методів [260].

Дана методика наочно відображує синтез декількох вищезначених підходів в процесі оцінювання ЕБП та визначення її рівня. Від ресурсно-функціонального підходу в частині функціонального – декомпозиція ЕБП на складові за функціональною ознакою, в частині ресурсного – ресурсна модель визначення деяких окремих показників (як відношення вигід до затрачених ресурсів). Водночас, в методиці є ознаки індикаторного підходу – порівняння фактичних значень інтерфейсних показників з максимально можливими, визначення типу фінансової стійкості та фінансової безпеки. Визначення рівня ЕБП за функціональними складовими за якісною шкалою є ознакою індикаторного – статичного підходу, а не ресурсно-функціонального, який розглядається як динамічний. Втім, відсутність градації рівня загальної ЕБП – свідчить про необхідність його визначення на засадах порівняння у динаміці або з певними плановими показниками.

На засадах поєднання декількох підходів, але позиціонуючи в межах ресурсно-функціонального, пропонує методику І. Отенко [204, 205], де в частині структурування рівнів ЕБП [204] сформовано системи показників для оцінки передумов досягнення певного рівня та поточного рівня ЕБП.

Система показників для оцінки основних передумов досягнення певного рівня ЕБП включає підсистеми показників, що характеризують здатності підприємства до: 1) протистояння загрозам (містить показники структури активів та пасивів підприємства); 2) адаптації (частки основних засобів, виробничих запасів та незавершеного виробництва у вартості активів, показник динаміки фонду заробітної плати); 3) постійного розвитку (коефіцієнти забезпеченості інтелектуальною власністю, покриття капітальних інвестицій, капітального будівництва, інвестицій на будівництво, інформатизації та витрат на інформатизацію, кадрів як підвищили кваліфікацію та освоїли нові професії).

Система показників для оцінки поточного рівня ЕБП містить підсистеми показників, що характеризують результати діяльності підприємства, зокрема: 1) фінансово-економічну стійкість підприємства (коефіцієнти фінансової незалежності, фінансового ризику, ліквідності); 2) стабільність та безперервність виробничої діяльності підприємства

(коефіцієнти оборотності активів, показники собівартості, адміністративних, збутових витрат, матеріальних витрат та витрат на оплату праці, коефіцієнти матеріалоемності, енергоемності, фондоозброєності, трудоемності); 3) ефективність використання ресурсів підприємства (показники рентабельності, зношеності та придатності основних засобів та нематеріальних активів, коефіцієнти плинності кадрів, продуктивності праці, використання фонду робочого часу).

Слід зазначити, що майже всі запропоновані показники є фінансовими та сформованими на даних фінансової звітності підприємства. Водночас, саме такий вибір показників викликає багато питань щодо його обґрунтованості. Так, недоречним є використання в рамках однієї системи показників, що є взаємо оберненими – як, наприклад коефіцієнти зносу та придатності основних засобів та нематеріальних активів, а також абсолютних показників (суми витрат, тривалості обороту в днях) та відносних. Водночас, у методиці пропонується система показників для визначення стану техніко-технологічної складової ЕБП, яка містить як техніко-технологічні, так й економічні параметри. Ця система показників, на відміну від попередньої, є специфічною та визначеною для окремого підприємства. Додатково в методиці пропонуються такі групи індикаторів ЕБП: 1) індикатори виробництва; 2) фінансові індикатори; 3) соціальні індикатори.

Без наведення певних порогових значень індикаторів пропонується, відповідно до специфіки підприємства, фактичних і нормативних значень його техніко-економічних показників та величини їх відхилення від бар'єрних (граничних) значень індикаторів стан ЕБП характеризувати як: 1) нормальний, коли індикатори знаходяться у межах граничних значень, а рівень використання наявного потенціалу близький до технічно обґрунтованих нормативів завантаження устаткування і площ; 2) передкризовий, коли переступається бар'єрне значення хоча б одного з індикаторів, а інші наблизилися до деякої межі своїх бар'єрних значень і при цьому не були втрачені технічні і технологічні можливості поліпшення умов і результатів виробництва; 3) кризовий, коли переступаються бар'єрні значення більшості основних (на думку експертів) індикаторів і з'являються ознаки необоротності спаду виробництва і часткової втрати потенціалу

унаслідок вичерпання технічного ресурсу обладнання і площ, скорочення персоналу; 4) критичний, коли порушуються всі (або майже всі) бар'єри, що відокремлюють нормальний і кризовий стан розвитку виробництва, а часткова втрата потенціалу стає неминучою і невідворотною.

Отже, дослідження класифікації підходів та методичних рекомендацій щодо здійснення оцінки та визначення рівня ЕБП дістає таких висновків:

– *по-перше*: на сучасному етапі розвитку методології оцінювання ЕБП межі між раніше визначеними підходами до формування інструментів оцінювання ЕБП «стерлися», що унеможлиблює визначення обов'язкових ознак та зони альтернатив до ресурсно-функціонального та інших підходів (крім індикаторного) та *обумовлює доцільність удосконалення класифікації існуючих підходів до оцінювання ЕБП на засадах застосування нових підходів до їх систематизації та визначення критеріїв класифікації;*

– *по-друге*: застосування методик є трудомістким та потребує доступу до значного масиву як статистичних, так й внутрішніх даних підприємств (даних управлінського обліку), що майже унеможлиблює їх використання зовнішніми аналітиками, та *обумовлює обґрунтування підходу до формування методичних засад щодо зовнішнього оцінювання ЕБП [290].*

Як виявилось в ході дослідження класифікація підходів, наведених у працях фахівців, не була заснована на певному одному критерії. Проте, різні підходи можуть бути віднесені до різних завдань (кроків) процедури оцінювання ЕБП, які, на прикладі двоступеневої оцінки, розглянуто на рис. 2.7. Так, *індикаторний підхід* відноситься до кроку визначення рівня ЕБП, *ресурсно-функціональний* – до кроку декомпозиції ЕБП на окремі складові, *програмно-цільовий* (стратегічний) – до кроку вибору показників оцінки ЕБП та їх порогових значень, *економіко-математичний* – до кроку інтегрального оцінювання ЕБП. Водночас, на кожному кроці оцінювання можливе застосування й альтернативних підходів. Кожний підхід засновується на певних методах та моделях.

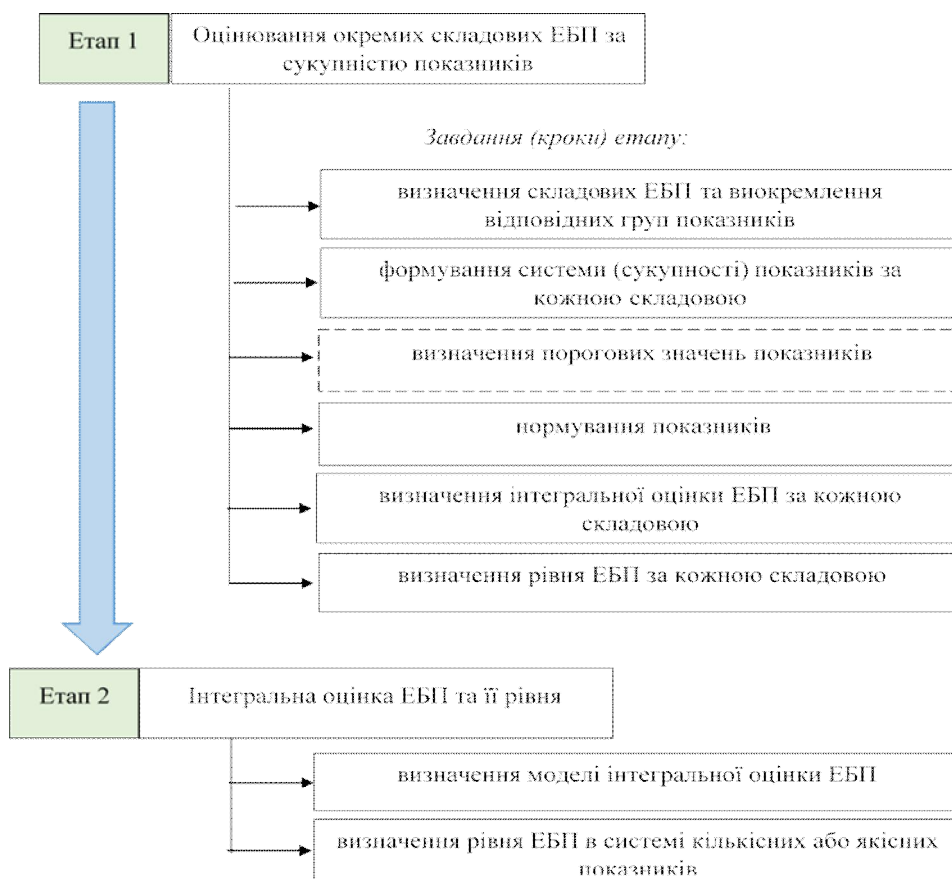

Рисунок 2.7 – Процедури оцінювання економічної безпеки промислового підприємства при застосуванні двоетапного підходу (джерело: власна розробка [290])

Отже, для систематизації та класифікації підходів до оцінювання економічної безпеки підприємства пропонується застосовувати *ітераційний підхід*, де критерієм класифікації є певний крок (ітерація) процедури її оцінювання та притаманні йому завдання методичного забезпечення.

Підходи, притаманні їм методи та моделі наведено в табл. 2.30. Наведена класифікація є універсальною та в подальшому може доповнюватись новими підходами та методами. Проте, будь-яка методика оцінювання ЕБП може ґрунтуватись на виборі певного підходу та методу або ж на їх поєднанні на кожному кроці процедури оцінювання.

Таблиця 2.30 – Класифікація підходів до оцінювання економічної безпеки промислового підприємства та його методичного забезпечення за ознакою ітерації (кроку) її оцінювання (джерело: власна розробка [290])

Критерій (крок оцінки)	Підходи	Стислий зміст, методи та приклади
1	2	3
1.Рівень деталізації оцінювання	одноступеневий (інтегральний, експрес-оцінки)	оцінка ЕБП та визначення її рівня за певним інтегральним показником (кількісним або якісним). <i>Методи: економіко-математичні, функціональної залежності</i>
	двоступеневий (декомпозиційний, деталізованої оцінки)	декомпозиція ЕБП на складові, оцінювання ЕБП спочатку за визначеними складовими з наступною інтеграцією отриманих оцінок у інтегральному показнику ЕБП та його рівня. <i>Методи: ієрархії, статистичного, економічного, фінансового аналізу</i>
2.Визначення рівня ЕБП	пороговий (індикаторний, статичний)	порівняння фактичних (статичних) показників ЕБП (в т.ч. в розрізі складових та показників діяльності) з встановленими пороговими значеннями, вектор та ступінь відхилення від яких визначає рівень ЕБП <i>Метод: нормування, статистичних відносних величин, бальних оцінок</i>
	динамічний	порівняння фактичного значення показника ЕБП (як, правило, інтегрального) з показниками попередніх періодів або стратегічними орієнтирами <i>Метод: статистичних відносних величин, бальних оцінок</i>
3.Визначення складових ЕБП	функціональний	Декомпозиція ЕБП за функціональною ознакою – функціями забезпечення ЕБП <i>Метод: декомпозиції, ієрархії, аналізу.</i> <i>Типові складові: фінансова, інтелектуально-кадрова, управлінська, техніко-технологічна, інформаційна, політико-правова, екологічна, силова [209,210,260,292]</i>
	ресурсний	Декомпозиція ЕБП за ресурсною ознакою: економічну безпеку слід формувати через виокремлення загроз кожному з видів корпоративних ресурсів підприємства. <i>Метод: декомпозиції, ієрархії, аналізу.</i> <i>Типові складові: безпека капіталу, персоналу, інформації та технології, виробничих фондів, інтелектуальних прав</i>
	ресурсно-функціональний (інвестиційний)	Декомпозиція ЕБП за напрямками витрат ресурсів на забезпечення функціональних складових ЕБП. <i>Метод: декомпозиції, ієрархії, аналізу.</i> <i>Типові складові: див. функціональний підхід</i>

Продовження таблиці 2.30

1	2	3
4.Визначення складових ЕБП	стратегічний	Декомпозиція на засадах теорії системи збалансованих показників [323,325,326] <i>Метод: декомпозиції, ієрархії.</i> <i>Типові складові: фінанси, кадри, бізнес-процеси, контрагенти [195,297]</i>
	системний	Декомпозиція за системною ознакою: підприємство та система його ЕБП розуміється як система елементів, притаманних будь-якій галузі <i>Метод: декомпозиції, ієрархії.</i> <i>Типові складові: технологічна, ресурсна, фінансова, соціальна [210]</i>
5. Відбір показників, що характеризують чинники ЕБП, за ознакою виміру	фінансовий	Оцінка на основі фінансових показників (<i>грошовий вимір</i>), показників фінансової звітності та похідних від них коефіцієнтів <i>Методи: фінансового аналізу</i>
	економічний	Оцінка на основі фінансових та нефінансових кількісних показників діяльності та похідних від них коефіцієнтів <i>Методи: економічного аналізу</i>
	комплексний	Оцінка на основі фінансових, нефінансових, кількісних та якісних показників. <i>Методи: економічного аналізу</i>
	альтернативний	Оцінка на основі показників наявності чинників ЕБП, загроз, засобів попередження загроз тощо, що мають альтернативні значення (так чи ні; 0 або 1). <i>Методи: альтернативних ознак, опитування, бінарної оцінки</i>
6.Формування груп (сукупності) показників	системний	оцінювання за системою (системами) показників Метод: формування системи показників, ієрархічний, логіко-змістовного моделювання, причинно-наслідкових зв'язків. Приклади: системи показників за функціональними складовими ЕБП
	факторний	оцінювання за ключовими показниками-чинниками, що мають найбільший вплив на ЕБП Методи: факторного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу. Приклади: регресійні моделі оцінки ймовірності банкрутства
	списочний	оцінювання за переліком показників, що характеризують різні аспекти ЕБП, але не мають достатніх ознак системності Методи: евристичні, експертних оцінок, монографічного обстеження, логіко-змістовного моделювання
7.Визначення порогових значень	нормативний	основою визначення порогових значень є певні нормативи (внутрішні, галузеві, національні тощо) показників діяльності, що характеризують чинники ЕБП Методи: нормативний. Приклади: показники ліквідності

Продовження таблиці 2.30

1	2	3
	порівняльний (бенчмаркетинговий)	основою визначення порогових значень є певні еталони показників (показники конкурентів, середньогалузеві, середньостатистичні) Методи: бенчмаркинг, порівнянь. Приклади: показники частки ринку
	цільовий (програмно-цільовий, стратегічний)	основою визначення порогових значень є цільові орієнтири стратегії розвитку підприємства методи: цілепокладання, евристичні (експертні), прогностичні, стратегічного управління (SMART) приклади: показники рентабельності
8.Формування моделі інтегрального показника ЕБП	статистичний	Розрахунок інтегрального показника на засадах моделей статистичного аналізу Методи: статистичних середніх. Приклади: середня статистична проста, середня статистична зважена
	економіко-математичний	Розрахунок інтегрального показника на засадах моделей економіко-математичного аналізу та моделювання Методи: факторного аналізу, лінійного програмування. Приклади: модель лінійної факторної залежності, адитивні моделі
9.Формування моделі інтегральної оцінки ЕБП	дескриптивний	якісна оцінка за певною шкалою трансформації кількісного значення показника ЕБП в якісний вимір Методи та моделі: дескриптивні, метод шкал Приклад: дескриптивна шкала від найнижчого рівня до найвищого (еталонного) рівня ЕБП
	кількісний	кількісна оцінка в системі реальних чисел в діапазонах: $(-\infty; +\infty)$ або $(-1; +1)$ або $(0; 1)$. Методи: абсолютних величин, бінарної оцінки Приклади: кількісна шкала
	графічний (графо-аналітичний)	Методи та моделі: матричного аналізу, графічного аналізу. Приклади: матричні моделі, тримірна графічна та пелюсткова графоаналітична модель
10.Градація рівня ЕБП	дворівневий	Визначення одного з двох рівнів ЕБП Метод: кластерного аналізу, шкал, альтернативних величин. Приклад: безпечний або небезпечний
	трирівневий	Визначення одного з трьох рівнів ЕБП Метод: кластерного аналізу, шкал, рейтингової оцінки. Приклад: перший рівень – перевищує норматив, другий рівень – в межах від нормативного до критичного значення; третій рівень – нижче критичного значення
	чотирирівневий	Визначення одного з чотирьох рівнів ЕБП Метод: кластерного аналізу, шкал, рейтингової оцінки. Приклад: нормальний, передкризовий, кризовий, критичний; максимальний, високий, нормальний, низький
	п'ятирівневий	Визначення одного з п'яти рівнів ЕБП Метод: кластерного аналізу, шкал, рейтингової оцінки. Приклад: абсолютний, нормальний,

Продовження таблиці 2.30

1	2	3
		нестабільний, критичний, кризовий; дуже низький, низький, середній, високий, дуже високий
	сьомирівневий	Визначення одного з сьома рівнів ЕБП Метод: кластерного аналізу, шкал, рейтингової оцінки. Приклад: підтримуючий, мінімальний, дуже низький, низький, середній, високий, дуже високий

Як вже зазначалось, майже жодна з розглянутих вище методик оцінювання не може бути використана в повному обсязі для зовнішньої (незалежної) оцінки ЕБП підприємства, так як потребує доступу до даних управлінського обліку підприємства.

Отже, при дослідженні стану економічної безпеки промислових підприємств з позиції зовнішнього аналітика постає проблема вибору та обґрунтування відповідних підходів та методів, застосування яких засноване за загальнодоступній інформації щодо діяльності підприємств.

Найбільш доступними для зовнішнього оцінювання рівня економічної безпеки підприємств виявляються методи засновані на фінансовому підході, який передбачає застосування при оцінюванні ЕБП фінансових показників діяльності підприємства (показників у грошовому вимірі), показників фінансової звітності підприємств та похідних від них фінансових коефіцієнтів. Відповідно, основне методичне забезпечення оцінювання ЕБП на засадах фінансового підходу становлять методи фінансового аналізу, а основне інформаційне забезпечення – дані фінансової звітності підприємств.

Цей підхід звичайно застосовується для оцінювання фінансової складової ЕБП при використанні майже будь-якого з декомпозиційних підходів (функціонального, ресурсного, стратегічного, системного) до оцінювання ЕБП. Водночас, дослідження сутності існуючих підходів до декомпозиції ЕБП та визначених на їх засадах її складових [191, 210, 240] дозволяє зробити висновок, що саме фінансова складова (що віддзеркалює фінансові чинники, фінансові ресурси, фінансовий стан та результати діяльності, фінансову перспективу або фінансовий потенціал безпечного розвитку) є ключовою складовою економічної безпеки підприємств. Отже, є

підстави застосування існуючих методичних рекомендацій щодо оцінювання фінансової складової ЕБП (фінансової безпеки) до зовнішнього експрес-оцінювання ЕБП промислових підприємств.

Як свідчать дослідження методичних засад оцінювання фінансової безпеки підприємств [195, 209, 210, 214, 220, 260, 278, 292] фінансовий підхід застосовується у поєднанні: з інтегральним або декомпозиційним підходом до оцінки ЕБП (ознаками декомпозиції фінансової безпеки можуть бути напрями аналізу фінансового стану підприємств – ліквідність, фінансова стійкість, рентабельність тощо), пороговим чи динамічним підходом до визначення рівня ЕБП, статистичним та економіко-математичним підходом до формування моделі інтегральної оцінки ЕБП. Водночас, в межах фінансового підходу в залежності від обраних показників та моделей інтегральної оцінки можна визначити ще низку підходів (рис. 2.8).

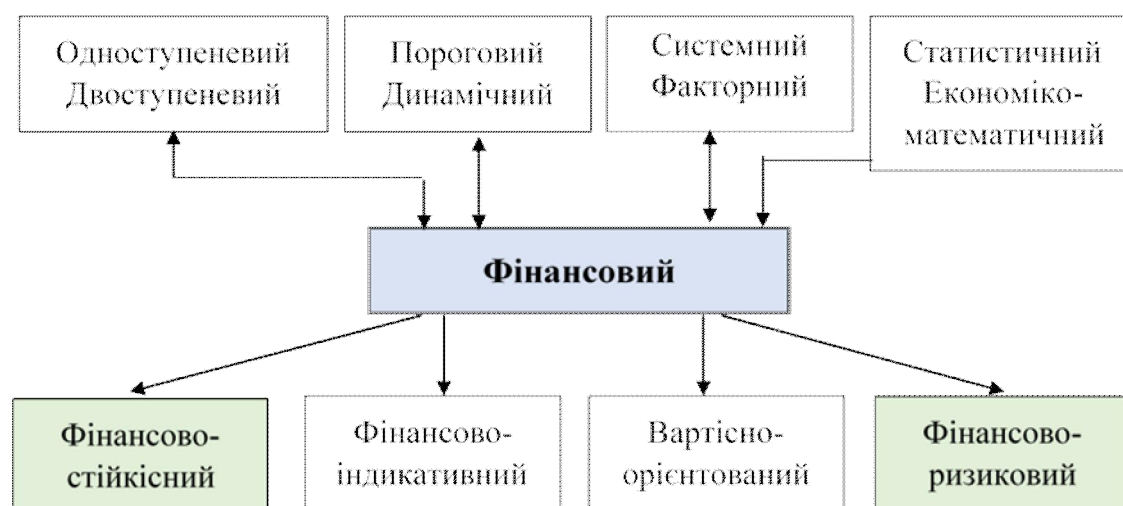

Рисунок 2.8 – Різновиди та методичні форми фінансового підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства (джерело: власна розробка)

Фінансово-стійкісний підхід заснований на оцінюванні фінансової безпеки підприємства за типом його фінансової стійкості. Ця методика, давно відома в методології фінансового аналізу, полягає у визначенні одного з чотирьох типів фінансової стійкості (типу фінансової ситуації) та відповідних рівнів фінансової безпеки на основі визначення абсолютних

показників або коефіцієнтів покриття запасів різними джерелами фінансування, основним серед яких є власний оборотний капітал. Вперше – як методика оцінки фінансової безпеки, запропонована С. Ілляшенко [260], та адаптована автором до сучасних форм фінансової звітності вітчизняних промислових підприємств [375, 377]. *Перевагами підходу є простота застосування та доступність інформаційного забезпечення* (дані бухгалтерських балансів підприємств). *Недоліками підходу є:* статичність та ретроспективність, врахування обмеженої кількості чинників фінансової безпеки, які є дуже залежними від галузевої приналежності та масштабу підприємства. Так, розмір запасів (зокрема, запасів у незавершеному виробництві) обумовлюється тривалістю технологічного циклу виробництва, доступ до довгострокових та короткострокових кредитних ресурсів (що визначає проміжні між абсолютним та кризовим рівні фінансової стійкості та фінансової безпеки) обумовлюється масштабом підприємства. Відповідно, малі та середні промислові підприємства звичайно мають або абсолютний рівень фінансової стійкості та безпеки, або ж кризовий [441].

Фінансово-індикативний підхід ґрунтується на поєднанні фінансового, системного (списочного) та індикаторного підходів до оцінки фінансової безпеки на основі сукупності показників фінансових стану, результатів та ефективності діяльності підприємства та їх порівняння з встановленими пороговими значеннями. Прикладом підходу є методичні рекомендації Л. Гнилицької [195] (табл. 2.31).

Перевагами підходу, як й у попередньому випадку, є загальна доступність інформаційного забезпечення та уніфікованість логічних моделей розрахунку показників. *Недоліками підходу є статичність та ретроспективність, залежність порогових значень від специфіки діяльності підприємства* (так, підприємство з високими темпами оборотності, які також залежать від специфіки технологічного процесу, може дозволити собі більш низькі нормативи поточної ліквідності та рентабельності). *Недоліками наведеної методики є:* дублювання одних й тих самих чинників впливу на

фінансову безпеку (структури капіталу) у декількох показниках, відсутність рекомендацій щодо інтегральної оцінки рівня фінансової безпеки та вагових коефіцієнтів кожного факторного показника інтегральної моделі [440].

Таблиця 2.31 – Визначення рівня фінансової безпеки підприємства за комплексом фінансових показників (джерело: [195])

Найменування показника	Високий рівень ФБП	Середній рівень ФБП	Низький рівень ФБП
1. Коефіцієнт фінансової незалежності	>0,5	0,3-0,5	<0,3
2. Доля позикових коштів в загальній сумі джерел	0,5	0,5-0,7	>0,7
3. Коефіцієнт фінансового важеля	1,0	1,0-2,3	>2,3
4. Коефіцієнт поточної ліквідності	>2,0	1,0-2,0	<1,0
5. Коефіцієнт швидкої ліквідності	>0,8	0,4-0,8	<0,4
6. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	>0,2	0,1-0,2	<0,1
7. Рентабельність всіх активів	>0,1	0,05-0,1	<0,05
8. Рентабельність власного капіталу	>0,15	0,1-0,15	<0,1
9. Коефіцієнт оборотності сукупних активів	>1,6	1,0-1,6	<1,0

Вартісний (вартісно-орієнтований) підхід ґрунтується на вартісно-орієнтованому підході до управління підприємством та передбачає оцінювання ЕБП з позиції вартості підприємства на засадах сукупності показників вартості та похідних від них коефіцієнтів. Саме його обґрунтовує С. Міщенко [210], пропонуючи інтегральний показник ЕБП з позиції ринкової вартості та економічної захищеності його капіталу:

$$V_{\Pi} = V_{\text{бал}} \times K_1 \times K_2 \times K_3 \times K_4, \quad (2.12)$$

де V_{Π} – розрахункова вартість підприємства, яка має забезпечити економічну захищеність його капіталу, грн;

$V_{\text{бал}}$ – скоригована вартість майна підприємства (середньорічна), грн.;

K_1 – темпи зміни чистих активів;

K_2, K_3, K_4 – темп зміни рівня: капіталізації прибутку (чистий прибуток або прибуток до оподаткування, або грошовий потік), спрямований на розвиток підприємства за рахунок інвестиційної діяльності; ризику функціонування підприємства; показника ліквідності балансу.

Заслуговує на увагу підхід, запропонований С. Філіпповою, С. Нізяєвою [209]. *Перевагами підходу* є врахування зв'язку економічної безпеки та ринкової вартості підприємства, як однієї з ключових фінансових орієнтирів сучасної концепції управління (на відміну від попередньої, де орієнтиром виступав прибуток підприємства). *Недоліками підходу* є недоступність відкритої інформації щодо ринкової вартості підприємств, що не є публічними акціонерними товариствами [210].

Загальним недоліком всіх розглянутих підходів є їх статичність та ретроспективність. Водночас, вважається що *управління економічною безпекою та відповідно його аналітичне забезпечення має бути превентивним та антисипативним*. Цей недолік певною мірою нівелюється при застосуванні *фінансово-ризикового підходу* [441], який заснований на оцінюванні фінансової та економічної безпеки на засадах визначення рівня інтегрального показника фінансового ризику підприємства, до якого в методології фінансового та економічного аналізу звичайно відносять показник імовірності банкрутства [195, 210, 220, 240, 292, 376, 402, 407, 441].

Імовірність банкрутства – одна з оцінних характеристик поточного фінансового стану й перспектив підприємства, що дозволяє визначити чи відноситься дане підприємство до потенційних банкрутів або ні. Тому існуючі моделі діагностики та прогнозування банкрутства можуть застосовуватись для інтегральної оцінки фінансової безпеки [210, 441]. Логіка такого оцінювання заснована на тому, що якісно характеристики ймовірності банкрутства та економічної безпеки підприємства є оберненими: чим вища ймовірність банкрутства підприємства, тим нижчий рівень його економічної (як найменш, фінансової) безпеки, та навпаки [441]. Заснування

існуючих моделей прогнозування банкрутства та відповідних моделей визначення рівня фінансової (економічної) безпеки на економіко-математичному підході нівелює недоліки певної необґрунтованості вибору показників та їх порогових значень, притаманних іншим підходам.

Завдяки розробленості, інформаційній забезпеченості та практичній апробованості застосування таких моделей позбавлене вище згаданих недоліків та труднощів оцінювання економічної безпеки підприємства за фінансово-індикативним та вартісно-орієнтованим підходами. Найбільш відомими моделями прогнозування банкрутства є моделі Бівера, Альтмана, Ліса, Спрингейта, Таффлера, R-модель прогнозу ризику банкрутства та універсальна дискримінантна функція [195, 376, 377, 402, 441].

Нижче розглянуто методичні рекомендації щодо застосування означених моделей для зовнішнього експрес-оцінювання рівня економічної безпеки підприємств. Логічні моделі розрахунку факторних фінансових коефіцієнтів адаптовані автором до змісту фінансової звітності вітчизняних підприємств [210, 376, 441]. Формула Z-рахунку Альтмана для підприємств, акції яких не котируються на біржі, розроблена в 1983 р., має вигляд:

$$Z = 0,717x_1 + 0,847x_2 + 3,107x_3 + 0,42x_4 + 0,995x_5, \quad (2.13)$$

де x_1 – відношення власного обігового капіталу до суми активів або частка власних обігових коштів в активах ($ВOK/CA$);

x_2 – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів або рентабельність активів, розрахована з використанням величини нерозподіленому прибутку ($П_{нераспр}/CA$);

x_3 – відношення прибутку від операційної діяльності до суми активів ($П_{од}/CA$);

x_4 – відношення балансової вартості акцій до суми зобов'язань або відношення власного капіталу до суми позикового капіталу ($BK/ПК$);

x_3 – відношення чистого виторгу від реалізації до суми активів (валюти балансу) підприємства ($ЧВР/СА$).

Проводячи оцінку ймовірності банкрутства за допомогою коефіцієнта Альтмана слід урахувати, що в зарубіжних країнах і в Україні існують різні критерії визнання підприємств банкрутами. Проте, метою застосування даної моделі є не скільки прогнозування банкрутства, як юридичного явища, скільки визначення рівня фінансової небезпеки підприємства.

Відповідно до моделі Альтмана, ступінь імовірності банкрутства та відповідний рівень фінансової безпеки визначається за шкалою (табл. 2.32).

Таблиця 2.32 – Оцінка ймовірності банкрутства та рівня економічної безпеки підприємства за допомогою моделі Z-рахунку Альтмана (джерело: авторська розробка на засадах [391, 392, 400])

Значення коефіцієнта Альтмана	Імовірність банкрутства	Рівень економічної безпеки
менше 1,2	Дуже висока	Дуже низький
від 1,21 до 2,04	Висока/Середня	Низький
від 2,05 до 2,9	Середня/Можлива	Середній
більше 2,9	Низька/Дуже низька	Дуже високий

Дж. Таффлер і Г. Тішоу запропонували в 1977 р. чотирьохфакторну прогнозу модель, використавши такий підхід:

$$Z = 0,53A + 0,13B + 0,18C + 0,16D , \quad (2.14)$$

де A = Операційний прибуток / Короткострокові зобов'язання ($\Pi_{опер}/КЗ$);

B = Оборотні активи / Загальна сума зобов'язань ($КЗ/ЗЗ$);

C = Короткострокові зобов'язання / Загальна вартість активів ($КЗ/\overline{СА}$);

D = Виручка від реалізації / Загальна вартість активів ($ЧВР/\overline{СА}$).

Імовірність банкрутства та рівень фінансової безпеки підприємства відповідно до моделі Дж. Таффлера і Г. Тішоу визначається за критеріями наведеними у табл. 2.33.

Таблиця 2.33 – Оцінка ймовірності банкрутства та рівня економічної безпеки підприємства за допомогою моделі Дж. Таффлер і Г. Тішоу (джерело: авторська розробка на засадах [391, 392, 400])

Значення Z	Імовірність банкрутства, %	Рівень економічної безпеки
Менше 0,3	Максимальна (90-100%)	Дуже низький
Більше 0,3	Мінімальна (до 10%)	Дуже високий

Недоліком моделі є відсутність проміжних рівнів економічної безпеки, незрозумілість градації рівнів імовірності банкрутства (значення = 0,3 містить від 10 до 90% імовірності банкрутства).

Модель Спрінгейта побудована на підставі дослідження впливу фінансових показників і має наступний вигляд [402]:

$$Z = 1,03A + 3,07B + 0,66C + 0,4D, \quad (2.15)$$

де A – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів (CK/\overline{CA});

B – відношення прибутку до загальної вартості активів (CK/\overline{CA});

C – відношення прибутку до суми поточних зобов'язань ($ЧП/ПЗ$);

D – відношення обсягу продажу до вартості активів ($ЧВР/\overline{CA}$)

Імовірність банкрутства та рівень економічної безпеки підприємства відповідно до моделі Спрінгейта визначається за критеріями наведеним у табл. 2.34. Модель має ті ж недоліки, що й попередня – відсутність проміжних рівнів економічної безпеки.

Таблиця 2.34 – Оцінка ймовірності банкрутства та рівня економічної безпеки підприємства за допомогою моделі Спрінгейта (джерело: авторська розробка на засадах [402])

Значення Z	Імовірність банкрутства, %	Рівень економічної безпеки
Менше 0,862	Висока (90-100%)	Низький
Більше 0,862	Низька (15–20%)	Високий

Модель Романа Ліса для оцінки фінансового стану була створена у 1972 р. Він отримав таку формулу для підприємств Великобританії:

$$Z = 0,06x_1 + 0,092x_2 + 0,087x_3 + 0,001x_4, \quad (2.16)$$

де x_1 – обіговий капітал / сума активів ($\overline{BOK}/\overline{CA}$);

x_2 – операційний прибуток / сума активів ($\overline{P_{опер}}/\overline{CA}$);

x_3 – нерозподілений прибуток / сума активів ($\overline{НП}/\overline{CA}$);

x_4 – власний капітал / позиковий капітал ($\overline{СК}/\overline{ПК}$).

Імовірність банкрутства та рівня економічної безпеки підприємства відповідно до моделі Р. Ліса визначається за критеріями (табл. 2.35):

Таблиця 2.35 – Оцінка ймовірності банкрутства та рівня економічної безпеки підприємства за допомогою моделі Р. Ліса (джерело: авторська розробка на засадах [220,402])

Значення Z	Імовірність банкрутства, %	Рівень економічної безпеки
Менше 0,037	Висока (90-100%)	Низький
Більше 0,037	Низька (15–20%)	Високий

Найбільш розповсюдженою з вищенаведених моделей у практиці економічної діагностики вітчизняних підприємств досі залишається модель Альтмана. Вона, є найбільш придатною серед «західних» моделей для оцінювання економічної безпеки, так як на відміну від інших надає більш деталізовану шкалу визначення її рівня.

Проте, зарубіжні моделі, розраховані за даними зарубіжних підприємств в інших ринкових та економічних умовах, можуть у підсумку давати не достатньо об'єктивну оцінку стосовно підприємств вітчизняних. Тому доцільним та необхідним стає застосування аналогічних моделей, розроблених для умов перехідної вітчизняної економіки.

Одним з аналогів традиційної моделі Альтмана, адаптованої до умов перехідної економіки, є модель R, розроблена на основі даних російських компаній [400]. Модель R має вигляд:

$$R = 0,38k_1 + k_2 + 0,054k_3 + 0,63k_4 , \quad (2.17)$$

де k_1 – частка власного обігового капіталу в активах ($\overline{BOK}/\overline{CA}$);

k_2 – відношення чистого прибутку до величини власного капіталу, тобто рентабельність власного капіталу ($\overline{ЧП}/\overline{BK}$);

k_3 – відношення чистого виторгу від реалізації до сукупних активів, тобто коефіцієнт оборотності сукупних активів ($\overline{ЧВР}/\overline{CA}$);

k_4 – відношення чистого прибутку до сукупних витрат, тобто коефіцієнт рентабельності сукупних витрат діяльності ($\overline{ЧП}/\overline{Cв}$).

Імовірність банкрутства та рівень економічної безпеки підприємства відповідно до моделі R визначається за шкалою, наведеною у табл. 2.36.

Як видно з моделі максимальним рівнем імовірності банкрутства та мінімальним рівнем економічної безпеки характеризуються підприємства, які

не мають власного обігового капіталу або одержують чисті збитки за результатами діяльності, що надає інтегральній оцінці R негативне значення.

Таблиця 2.36 – Оцінка ймовірності банкрутства та рівня економічної безпеки підприємства за допомогою моделі R (джерело: авторська розробка на засадах [400])

Значення R	Імовірність банкрутства, %	Рівень економічної безпеки
Менше 0	Максимальна (90-100%)	Дуже низький
0 – 0,18	Висока (60-80%)	Низький
0,18 – 0,32	Середня (35-50%)	Середній
0,32 – 0,42	Низька (15–20%)	Високий
Більше 0,42	Мінімальна (до 10%)	Дуже високий

Для вітчизняних підприємств розроблена універсальна дискримінантна модель із шістьма змінними, визначена на основі аналізу фінансових показників 850 підприємств усіх видів економічної діяльності [195,402]:

$$Z = 1,5x_1 + 0,08x_2 + 10x_3 + 5x_4 + 0,3x_5 + 0,1x_6, \quad (2.18)$$

де x_1 – відношення чистого грошового потоку до зобов'язань ($\overline{ЧГП}/\overline{ПЗ}$);

x_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань ($\overline{ВБ}/\overline{ПЗ}$);

x_3 – відношення чистого прибутку до валюти балансу ($\overline{ЧП}/\overline{ВБ}$);

x_4 – частина чистого прибутку у виторзі від реалізації ($\overline{ЧП}/\overline{ЧВР}$);

x_5 – відношення запасів до виторгу від реалізації ($\overline{З}/\overline{ЧВР}$);

x_6 – частка виторгу від реалізації у валюті балансу ($\overline{ЧВР}/\overline{ВБ}$).

Для наведеної дискримінантної моделі пропонується такий «ключ інтерпретації» значень інтегрального показника, що визначає рівень імовірності банкрутства та економічної безпеки (табл. 2.37). Використання цієї моделі дає змогу з високим рівнем імовірності спрогнозувати майбутній фінансовий стан підприємства, оцінити рівень його економічної безпеки.

Дослідження наведених моделей також дозволяє визначити ключові фінансові індикатори, що впливають на ймовірність банкрутства та рівень фінансово-економічної безпеки підприємства.

Таблиця 2.37 – Оцінка ймовірності банкрутства та рівня економічної безпеки підприємства за допомогою узагальненої дискримінантної моделі (джерело: авторська розробка на засадах [195, 402])

Значення Z	Ймовірність банкрутства, %	Рівень економічної безпеки
$Z > 2$	Мінімальна (до 10%)	Дуже високий
$1 < Z < 2$	Середня (35-50%)	Середній
$0 < Z < 1$	Висока (60-80%)	Низький
$Z < 0$	Максимальна (90-100%)	Дуже низький

В табл. 2.38 наведено результати ранжування фінансових індикаторів, що використовуються в розглянутих моделях, за ваговим коефіцієнтом та ступенем впливу на економічну безпеку промислового підприємства.

Розглянуті регресійні моделі діагностики банкрутства містять показники, які віддзеркалюють всі ключові складові фінансової безпеки: показники ліквідності (частка власного оборотного капіталу у майні, частка поточних активів у майні, відношення чистого грошового потоку до позикового капіталу), показники фінансової стійкості (фінансового левереджу у різних модифікаціях), показники оборотності активів, показники рентабельності (власного та сукупного капіталу за чистим прибутком та прибутком операційної діяльності, загальної рентабельності діяльності за витратами та виручкою).

Структура розглянутих моделей з точки зору ваги в них показників, що відображають різні складові фінансової безпеки підприємства наведена в табл. 2.39, як видно найбільшу вагу у всіх моделях мають показники рентабельності.

Ті ж самі показники, як чинники ймовірності банкрутства, віддзеркалюють відповідні фінансові ризики підприємства: ризик

ліквідності, ризик фінансової залежності, ризик падіння прибутковості тощо.

Таблиця 2.38 – Ранжування фінансових показників базових моделей прогнозування банкрутства за ступенем впливу на рівень економічної безпеки підприємства (джерело: авторська розробка [210])

Модель	Універсальна дискримінантна модель	Модель Альтмана	Модель Лісе	R-модель
Ранг				
1	Рентабельність сукупних активів за чистим прибутком: $\frac{ЧП}{СА}$	Рентабельність активів по прибутку від операційної діяльності: $\frac{\Phi P_{од}}{СА}$	Рентабельність активів по прибутку від операційної діяльності: $\frac{\Phi P_{од}}{СА}$	Рентабельність власного капіталу: $\frac{ЧП}{СК}$
2	Рентабельність діяльності за виручкою: $\frac{ЧП}{ЧВР}$	Оборотність сукупних активів: $\frac{ЧВР}{СА}$	Частка поточних активів у майні $\frac{ПА}{СА}$	Загальна рентабельність витрат діяльності $\frac{ЧВР}{Витрати}$
3	Відношення чистого грошового потоку до позикового капіталу $\frac{ЧПП}{ПК}$	Рентабельність сукупних активів за чистим прибутком: $\frac{ЧП}{СА}$	Рентабельність сукупних активів за чистим прибутком: $\frac{ЧП}{СА}$	Доля власного оборотного капіталу в структурі фінансування: $\frac{ВОК}{СА}$
4	Коефіцієнт оборотності виробничих запасів (обернений показник): $\frac{ВЗ}{ЧВР}$	Доля власного оборотного капіталу в структурі фінансування: $\frac{ВОК}{СА}$	Відношення власного та позикового капіталу: $\frac{ВК}{ЗК}$	Оборотність сукупних активів: $\frac{ЧВР}{СА}$
5	Оборотність сукупних активів: $\frac{ЧВР}{СА}$	Відношення власного та позикового капіталу: $\frac{ВК}{ЗК}$	–	–
6	Доля позикового капіталу в структурі коштів підприємства $\frac{ЗК}{ВБ}$	–	–	–

Отже, значна частина інформації щодо ризиків, зокрема фінансових, розкривається у окремих показниках фінансової звітності, аналітичне

читання якої та застосування методів аналізу дозволяє визначити їх прояв у зміні фінансового стану та ефективності діяльності підприємства, як ключових ознак його економічної безпеки.

Таблиця 2.39 – Структура моделей прогнозування банкрутства за вагою фінансових показників, що відображають складові фінансової безпеки (джерело: розраховано автором)

Модель	Універсальна дискримінантна модель	Модель Альтмана	Модель Лісе	R-модель
Складова				
1. Ліквідність	33,2%	20%	25%	25%
2. Структура капіталу	16,6%	20%	25%	-
3. Оборотність	16,6%	20%	-	25%
4. Рентабельність	33,2%	40%	50%	50%

Фінансова звітність підприємства також може розглядатись як карта ризиків, що містить інформацію як про їх наслідки у аналізованому періоді, так й про перспективи їх настання в майбутньому. Результати її аналізування є необхідними для оцінювання суб'єктів ближнього кола зовнішнього оточення підприємства на предмет здійснення господарчих операцій з ними.

Віддзеркалення ризиків у фінансовій звітності підприємства наведено в Додатку Е (табл. Е.3).

Слід зазначити, що жодну з вищерозглянутих моделей прогнозування банкрутства не можна вважати досконалою, тому оцінювати рівень економічної безпеки підприємства доцільно на основі декількох альтернативних моделей, доповнюючи таку оцінку дослідженням ключових ризиків, віддзеркалених у фінансовій звітності.

Проведені дослідження підсумовують такі висновки та результати:

– обґрунтовано доцільність застосування фінансового підходу при проведенні аналітичних досліджень стану та розвитку внутрішнього середовища промислового підприємства, який передбачає використання лише фінансових показників (у грошовому вимірі) та похідних від них відносних величин при формуванні інструментів аналітичних досліджень; поєднує за цим критерієм методи та моделі фінансового аналізу

підприємства та аналізу фінансової звітності, як його різновиду; наближує результати аналітичних досліджень, як підґрунтя прийняття управлінських рішень, до рівня управління ключовими цільовими орієнтирами інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства (потенціалом розвитку, доходністю, прибутковістю, ринковою вартістю), забезпечуючи їх порівнянність у часі та просторі. *Фінансовий підхід* до оцінки економічної безпеки підприємства передбачає застосування при її оцінюванні фінансових показників діяльності підприємства, зокрема, показників фінансової звітності, та похідних від них фінансових коефіцієнтів, за ознакою об'єктів (ознак економічної безпеки) та застосовуваних методів та моделей оцінки; *вперше класифіковано та надано характеристику його різновидам (методичним формам)*, до яких віднесено: фінансово-стійкісний, фінансово-індикативний, вартісно-орієнтований та фінансово-ризиковий підходи;

– *удосконалено теоретичні та методологічні засади аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислового підприємства* в частині методів та моделей аналітичних досліджень на засадах *фінансового підходу*: 1) відокремлено методи фінансового аналізу та аналізу фінансової звітності на рівні предмету, суб'єктів, ступеню деталізації, інформаційної бази, користувачів; 2) систематизовано методи, моделі та прийоми аналітичних досліджень, виокремлені методи структурно-динамічного та інтегрального фінансового аналізу; 3) уточнено класифікацію видів аналітичних досліджень за ознаками періодичності, рівня деталізації, характеру вхідних даних, шкали порівняння результатів; 4) розроблено типову процедуру аналітичних досліджень; 5) розроблено механізм аналітичних досліджень, що висвітлює їх напрями та послідовність етапів на засадах запропонованої типової процедури за допомогою комплексу відповідних методів та аналітичних інструментів; б) систематизовано та удосконалено розрахункові моделі та доповнено систему показників аналізування розвитку, ефективності, інвестиційної діяльності, грошових потоків як інструментів аналітичних досліджень промислових підприємств, зокрема суб'єктів малого підприємництва; 7) систематизовано фінансові показники та показники фінансової звітності

як індикатори ознак інноваційності розвитку промислових підприємств;
8) розроблено рекомендації щодо аналізування та оцінювання внутрішнього середовища промислового підприємства на засадах запропонованого аналітичного інструментарію;

– розроблено класифікаційний базис методичних підходів до аналізування інноваційного розвитку промислових підприємств за рахунок класифікації показників-індикаторів інноваційного розвитку за ознаками:
1) складова інноваційного розвитку: а) показники-ознаки інноваційної діяльності; б) показники-ознаки інноваційного потенціалу; 2) рівень деталізації аналізу інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу: а) інноваційна діяльність та потенціал по підприємству; б) структура інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу; в) окремі види інновацій та елементи інноваційного потенціалу; 3) об'єкти аналізування інноваційної діяльності: а) інноваційна продукція; б) інноваційні процеси та технології; в) фінансова складова інноваційної діяльності; г) ефективність інноваційної діяльності; 4) об'єкти аналізування інноваційного потенціалу: фінансові, матеріальні, інтелектуальні; 5) рівень доступності застосування показників на засадах фінансового підходу в залежності від їх характеру та джерел первісної інформації. Це забезпечує аналітичні дослідження ознак інноваційності економічного розвитку промислового підприємства на різних рівнях деталізації на засадах декомпозиційного підходу;

– розроблено та обґрунтовано систему показників аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислового підприємства, що: 1) містить показники та індикатори (вектор зміни показників) економічного розвитку підприємства та ознак його інноваційності; 2) ґрунтується на фінансовому підході та фінансовій звітності, є повністю інформаційно-забезпеченою для внутрішніх і зовнішніх аналітиків, що забезпечує можливість її застосування для експрес- та порівняльно-просторового аналізу;

– визначено змістовність процесу оцінювання економічної безпеки промислового підприємства, двох його етапів та двох обов'язкових блоків – аналітичного та оцінювального, систематизовано методичні підходи та

методи оцінювання економічної безпеки підприємства та вперше запропоновано їх класифікацію на засадах ітераційного підходу, за якого класифікаційними ознаками є кроки (ітерації) визначеної процедури оцінювання економічної безпеки та відповідні їм завдання формування та застосування аналітичних інструментів (методів та моделей виміру, аналізу та оцінки), до яких віднесено: рівень деталізації оцінювання; визначення рівня ЕБП; визначення складових економічної безпеки; відбір показників, що характеризують чинники ЕБП; формування груп показників; визначення порогових значень показників; формування моделі інтегрального показника ЕБП; формування моделі інтегральної оцінки економічної безпеки; формування шкали визначення рівня ЕБП;

– розроблено методологічні засади оцінювання стану економічної безпеки підприємств, що обрали інноваційний шлях розвитку, на засадах фінансово-ризикового підходу, що ґрунтується на: 1) застосуванні при інтегральній оцінці декількох альтернативних моделей прогнозування ймовірності банкрутства, адаптованих до оцінки економічної безпеки за даними фінансової звітності вітчизняних промислових підприємств; 2) ранжуванні фінансових показників на засадах існуючих моделей за рівнем їх впливовості на стан економічної безпеки підприємства у фінансовому вимірі, що визначає ключові фінансові ризики (ліквідності, структури капіталу, оборотності та рентабельності) та відповідні орієнтири управління економічною безпекою інноваційного розвитку промислового підприємства.

Висновки за розділом 2

У процесі дослідження методології безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства визначено його сутність, завдання та методи; обґрунтовано методологічні засади аналізування зовнішнього та внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислового підприємства з урахуванням чинника безпеки. Визначене наступне:

1. Визначено *сутність безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* як окремого виду управлінської діяльності в межах системи управління інноваційним розвитком, спрямованого на забезпечення задовільного рівня економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку. На засадах вибіркової інтеграції принципів та методів управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства *визначено ознаки та відповідні методи БОУІРПП*, до яких віднесено: системність, стратегічність, індикативність, превентивність та антисипативність. Обґрунтовано, що методологія безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства має ґрунтуватися на застосуванні *інтеграційного підходу та принципу вибіркової (підходу вибіркової інтеграції)*, за якого взаємно інтегруються методології (цілі, завдання, принципи, методи, інструменти) управління інноваційним розвитком та економічної безпеки підприємства – через спільні цільові орієнтири розвитку та управління ризиками.

2. З урахуванням специфіки діяльності інноваційно-активних промислових підприємств *доповнено класифікацію загроз та ризиків – чинників ЕБП в частині виокремлення загроз та ризиків*: 1) діяльності та розвитку підприємства; 2) за видами економічної діяльності: звичайної (операційної, фінансової, інвестиційної) та інноваційної діяльності; 3) за видами розвитку: екстенсивного, інтенсивного та інноваційного розвитку. Це дозволило уточнити зміст інноваційних ризиків та *розробити класифікацію інноваційних загроз та ризиків* промислового підприємства, яка на відміну від існуючих, містить не тільки ризики інноваційної діяльності, пов'язані з ймовірністю її неефективності на різних етапах інноваційного розвитку – процесу, але й загрози та ризики інноваційного розвитку, що виникають в разі успішності інноваційної діяльності (внаслідок інноваційного розвитку – результату) та спричинюються обуренням зовнішнього середовища у відповідь на економічне зростання підприємства; *надати їх змістовну характеристику та характеристику розподілу їх вагомості в розрізі життєвого циклу окремої інновації (інноваційного проекту) або підприємства.*

3. *Обґрунтовано теоретичні засади та методичний підхід до аналізування зовнішніх умов інноваційного розвитку промислового підприємства з врахуванням чинника економічної безпеки, який містить:*

- 1) визначення середовищ ближнього та дальнього кола зовнішнього впливу на інноваційний розвиток промислового підприємства, що обумовлює методологію та інструментарій їх досліджень;
- 2) систему чинників зовнішнього середовища інноваційного розвитку промислових підприємств в розрізі макро- та мезооточення, їх індикаторів та методів аналітичних досліджень, формування якої ґрунтується на положенні, що аналізування параметрів макроекономічного середовища інноваційного розвитку промислових підприємств потребує відокремлення серед них саме тих, що найбільшим чином віддзеркалюють економічний розвиток, ознаки його інноваційності та безпечності;
- 3) класифікацію видів економічної діяльності в секторі промислового виробництва за технологічними укладами, що, на відміну від існуючих, враховує останні зміни КВЕД та сучасні тенденції інноваційного розвитку окремих видів промислового виробництва, та дозволяє визначати параметри (фактичні, цільові) ознак економічного розвитку, його інноваційності та безпечності за кластерами технологічних укладів;
- 4) систему показників діяльності промислових підприємств, що є водночас ознаками їх інноваційного розвитку та чинниками економічної безпеки (впровадження інновацій, частка реалізованої інноваційної та високотехнологічної продукції, придатність основних засобів, трудомісткість виробництва, рентабельність операційної діяльності), та віддзеркалюють зворотній вплив результативності БОУІРПП на рівень національної економічної безпеки. Напрями та методи досліджень ближнього кола зовнішнього оточення підприємства переважно співпадають з методами дослідження його внутрішнього середовища, а різниця їх застосування ґрунтується на різному рівні доступу до інформаційної бази підприємств з позиції зовнішнього та внутрішнього дослідника.

4. *Обґрунтовано доцільність та розроблено теоретичні засади аналітичних досліджень стану та розвитку внутрішнього середовища*

промислового підприємства *на засадах фінансового підходу*, який визначено як такий, що передбачає використання лише фінансових показників (у грошовому вимірі) та похідних від них відносних величин при формуванні інструментів аналітичних досліджень; поєднує за цим критерієм методи та моделі фінансового аналізу підприємства та аналізу фінансової звітності, як його різновиду; наближує результати аналітичних досліджень, як підґрунтя прийняття управлінських рішень, до рівня безпосереднього управління ключовими цільовими орієнтирами інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства (потенціалом розвитку, доходністю, прибутковістю, ринковою вартістю), забезпечуючи їх порівнянність у часі та просторі.

5. *Удосконалено теоретичні та методологічні засади аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислового підприємства* в частині методів та моделей аналітичних досліджень на засадах *фінансового підходу*: 1) відокремлення методів фінансового аналізу та аналізу фінансової звітності на рівні предмету, суб'єктів, ступеню деталізації, інформаційної бази, користувачів; 2) систематизації методів, моделей та прийомів аналітичних досліджень та їх доповнення методами структурно-динамічного та інтегрального фінансового аналізу; 3) уточнення класифікації видів аналітичних досліджень за ознаками періодичності, рівня деталізації, характеру вхідних даних, шкали порівняння результатів; 4) розроблення типової процедури аналітичних досліджень; 5) розроблення механізму аналітичних досліджень, що містить напрями та послідовність етапів, які реалізує комплекс методів та аналітичних інструментів на засадах типової процедури; 6) систематизації, удосконалення розрахункових моделей та доповнення систем показників аналізування розвитку, ефективності, інвестиційної діяльності, грошових потоків, інструментів аналітичних досліджень промислових підприємств; 7) систематизації фінансових показників та показників фінансової звітності – індикаторів ознак інноваційності розвитку промислових підприємств; 8) розроблення рекомендацій щодо аналізування та оцінювання внутрішнього середовища промислового підприємства запропонованим аналітичним інструментарієм.

6. *Методичні підходи* аналізування інноваційного розвитку промислових підприємств та їх класифікаційні засади, *удосконалено* за рахунок *класифікації показників-індикаторів інноваційного розвитку за ознаками*: 1) *складової інноваційного розвитку* через показники-ознаки інноваційної діяльності та показники-ознаки інноваційного потенціалу; 2) *рівня деталізації аналізу інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу* відносно: інноваційної діяльності та потенціалу в цілому по підприємству; структури інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу; окремих видів інновацій та елементів інноваційного потенціалу; 3) *об'єктів аналізування інноваційної діяльності*: інноваційної продукції; інноваційних процесів та технологій; фінансової складової інноваційної діяльності; ефективності інноваційної діяльності; 4) *об'єктів аналізування інноваційного потенціалу*: фінансові, матеріальні, інтелектуальні; 5) *рівня доступності* застосування показників на засадах фінансового підходу в залежності від їх характеру та джерел первісної інформації. Це забезпечує дослідження ознак інноваційності економічного розвитку промислового підприємства декомпозиційним підходом на різних рівнях деталізації.

7. *Обґрунтовано систему показників* аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислового підприємства, що: 1) містить показники та індикатори (вектор зміни показників) економічного розвитку підприємства та ознак його інноваційності; 2) ґрунтується на фінансовому підході та фінансовій звітності, та, отже є повністю інформаційно-забезпеченою з позиції як внутрішніх так й зовнішніх аналітиків, що забезпечує можливість застосування для експрес- та порівняльно-просторового аналізу.

8. Обґрунтовано, що процес оцінювання економічної безпеки промислового підприємства має містити два етапи та два обов'язкових блоки – аналітичний та оцінювальний; *систематизовано* методичні підходи та методи оцінювання економічної безпеки підприємства. Вперше *запропоновано їх класифікацію* на засадах *ітераційного підходу*, за якого класифікаційними ознаками є *кроки (ітерації) визначеної процедури*

оцінювання економічної безпеки та відповідні їм завдання формування та застосування аналітичних інструментів (методів та моделей виміру, аналізу та оцінки), до яких віднесено: рівень деталізації оцінювання; визначення рівня ЕБП; визначення складових економічної безпеки; відбір показників, що характеризують чинники економічної безпеки; формування груп показників; визначення порогових значень показників; формування моделі інтегрального показника економічної безпеки; формування моделі інтегральної оцінки економічної безпеки; формування шкали визначення рівня ЕБП.

9. На засадах уточнення змісту *фінансового підходу* до оцінки ЕБП, як такого що передбачає застосування при її оцінюванні фінансових показників діяльності підприємства, зокрема, показників фінансової звітності, та похідних від них фінансових коефіцієнтів, за ознакою об'єктів (ознак економічної безпеки) та застосовуваних методів та моделей оцінки *вперше класифіковано та надано характеристику його різновидам (методичним формам)*, до яких віднесено: фінансово-стійкісний, фінансово-індикативний, вартісно-орієнтований та фінансово-ризиковий підходи.

10. Розроблено методологічні засади оцінювання стану економічної безпеки підприємств, які обрали інноваційний шлях розвитку, на засадах фінансово-ризикового підходу, що ґрунтується на: 1) застосуванні при інтегральній оцінці декількох альтернативних моделей прогнозування ймовірності банкрутства, адаптованих до оцінки економічної безпеки за даними фінансової звітності вітчизняних промислових підприємств; 2) ранжуванні фінансових показників на засадах існуючих моделей за рівнем їх впливовості на стан економічної безпеки підприємства у фінансовому вимірі, що визначає ключові фінансові ризики (ліквідності, структури капіталу, оборотності та рентабельності) та відповідні орієнтири управління економічною безпекою інноваційного розвитку промислового підприємства.

Основні положення розділу 2 відображено здобувачем у таких наукових працях: [153, 188, 191, 239, 240, 290, 307, 327, 328, 330, 331, 344, 345, 358-363, 375-377, 380-387, 411-417, 434-441].

РОЗДІЛ 3 СЕРЕДОВИЩЕ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ПЕРЕДУМОВИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ

3.1 Аналіз зовнішніх умов інноваційного розвитку вітчизняного промислового підприємства з врахуванням чинника економічної безпеки

Як було визначено в п. 2.1, вагомим чинником зовнішнього середовища, що закладає регуляторні важелі сприяння розвитку інноваційних процесів підприємств, або ж, навпаки, вказує на чинники, що ці процеси гальмують, є нормативно-правове забезпечення інноваційної діяльності та розвитку в країні. Його дослідження визначає пріоритети сфери розвитку національної економіки в частині інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки країни.

Про вибір Україною інноваційної моделі розвитку свідчать:

- 1) Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу [442], з підписанням якої у 1998 році Україна обрала курс на розвиток національної економіки за інноваційною моделлю;
- 2) Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України (1999) [443], в якій визначені окремі напрями та складові інноваційної моделі економічного розвитку України;
- 3) Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» (2001) [444], що визначає правові та організаційні засади цілісної системи формування та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні;
- 4) Закон України «Про інноваційну діяльність» (2002) [66], що визначає правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлює форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямований на підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом;
- 5) Стратегія економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської

інтеграції» на 2004-2015 роки (2004, втратила чинність в 2015) [445], схвалена з метою реалізації стратегічних пріоритетів економічного та соціального розвитку України щодо забезпечення сталого економічного зростання, утвердження інноваційної моделі розвитку, соціальної переорієнтації економічної політики, створення передумов для набуття Україною членства в Європейському Союзі; 6) Державна цільова економічна програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» (2008) [446], спрямована на створення у 2009-2013 роках в Україні інноваційної інфраструктури, здатної забезпечити ефективне використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки; 7) Концепція розвитку національної інноваційної системи (2009) [447], яка визначає основні засади формування та реалізації збалансованої державної політики з питань забезпечення розвитку національної інноваційної системи, спрямованої на підвищення конкурентоспроможності національної економіки; 8) «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (2010) [448], прийнята з метою створення в країні організаційних, економічних та інших умов для підвищення ефективності інноваційної діяльності організацій та розвитку національної інноваційної інфраструктури; 9) Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» (2012) [449], метою якого є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках; 10) Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015) [450], що визначає мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України, та спрямована на впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі.

Аналіз означених документів свідчить про формування сприятливого нормативно-правового кола здійснення інноваційної діяльності та процесів, спрямованих на інноваційний розвиток суб'єктів національної економіки. Підтверджуючи задекларований рух України в напрямку інтеграції до ЄС на засадах впровадження інноваційної моделі розвитку економіки, «Стратегія 2020» визначає декілька векторів руху, ключовими серед яких є вектори розвитку та безпеки. За вектором розвитку Україна має стати державою з сильною економікою та з передовими інноваціями, що потребує відновлення макроекономічної стабільності, забезпечення стійкого зростання економіки. Вектор безпеки забезпечує гарантії безпеки держави, бізнесу та громадян, захищеність інвестицій і приватної власності. *Поєднання векторів у Стратегії розвитку країни вперше декларує необхідність комплексного управління економічним розвитком та безпекою на рівні держави.*

Реалізація «Стратегії 2020» передбачає досягнення 25 ключових показників, серед яких: значне підвищення позицій України у міжнародних рейтингах (рейтингу Світового банку «Doing Business», кредитному рейтингу рейтингового агентства Standard and poors, рейтингу за глобальним індексом конкурентоспроможності Всесвітнього Економічного Форуму), підвищення ВВП у розрахунку на одну особу до 16 000 доларів США, підвищення чистих надходжень прямих іноземних інвестицій за період 2015-2020р. до 40 млрд. доларів США. І хоча безпосередніх індикаторів інноваційної діяльності та інноваційного розвитку країни в запропонованому Стратегією переліку немає, зрозуміло, що в сучасних умовах інноваційної та знанневої економіки, зростання конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості країни, як й її валового внутрішнього продукту, можливо лише за умов активізації інноваційного чинника економічного зростання.

Втім, аналіз сучасного стану вітчизняної економіки за ключовими індикаторами свідчить про значний розрив між сучасністю та стратегічними цілями. У рейтингу «Індексу глобальної конкурентоспроможності 2014-2015» Україна знаходиться на 76 місці (в

2013-2014 році посідала 84 місце) з 144 досліджуваних країн [365,451]. У рейтингу Світового банку «Doing Business – 2015» Україна посідає 96 місце з 189 досліджуваних країн, порівняно з 112 місцем у рейтингу «Doing Business – 2014» [452]. У рейтингу за Глобальним індексом інновацій Всесвітньої організації інтелектуальної власності динаміка України серед 143 досліджуваних країн виглядає так: у 2012 р. вона займала 63-є місце й була між Македонією і Індією; у 2013 р. – 71-е місце – між Тунісом та Монголією; у 2014 р. – 63-є місце – між Бахрейном і Йорданією [366].

Очікуваний розмір ВВП на душу населення, за даними [453] у 2015 р. складатиме 8 430 дол. США, а, отже, темпи зростання ВВП у найближчі 5 років мають складати близько 20% щорічно. Втім, за даними Державної служби статистики України та НБУ [338] падіння фізичного обсягу ВВП за даними 2014 р. склало 6,8%, та у 2015 році ця тенденція продовжується: в 1 кварталі 2015 р. падіння склало 17,2%, у 2 кварталі – 14,6% порівняно з аналогічним періодом 2014 р. (без врахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції).

Обсяги промислового виробництва в 2014 р. суттєво скоротилися, а за певними видами виробництва промислової продукції – скоротилися критично, що безперечно впливатиме на зниження потенціалу економічного зростання країни у майбутньому. Звісно, події 2014 року негативно віддзеркалились на всіх макроекономічних показниках. Тому, вважаємо за доцільне дослідження динаміки ключових індикаторів економічного зростання у 2013-2014 рр. та їх впливу на зміну більш тривалого тренду розвитку 2004-2014 рр., на початку якого (в 2004 р.) спостерігались найвищі темпи зростання ВВП та обсягів промислового підприємства. В табл. 3.1. наведено розрахунки ланцюгових та базисних індексів ВВП та обсягів промислового виробництва, з яких зроблені подальші висновки.

Найбільші темпи зростання ВВП спостерігалися в 2004, 2006 та 2007 рр., найбільше падіння спостерігалось у 2009 р., у період з 2010р. по 2015 р. найбільші темпи зростання у 2011 р., в 2012 уповільнення зростання, в

2013 р. – відсутність будь-якої динаміки та втрата 6,8% ВВП за підсумками 2014 р. Проте, дякуючи досить високим темпам зростання ВВП у «кращі роки» в цілому за 10 років його динаміка залишилась позитивною та склала 106,8%.

Гірша ситуація спостерігається у промисловому секторі, який за методологією статистичних досліджень з 2010 р. представлено трьома підсекторами: 1) добувна промисловість та розроблення кар'єрів; 2) переробна промисловість; 3) постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. Найбільші темпи зростання сектору спостерігались у 2004 та 2010 рр. з 12% та 11% приросту відповідно, найбільш кризовими виявились 2009 р. та 2014 р. з падінням обсягів виробництва на 20,9% та 10,7% відповідно. За даними січня-лютого 2015 р. падіння обсягів виробництва порівняно з аналогічним періодом 2014 р. вже склало 21,7% (без урахування АР Крим). Отже, загальне зниження обсягів промислової продукції за 10 років склало вже 13,2% та ця тенденція ще погіршується.

Водночас, індекс цін виробників промислової продукції в 2014 р. склав 131,8%, а за 10 років – 394,7%, зокрема у добувній промисловості 559,5%, у виробництві та розподіленні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 496,1, у переробній промисловості – 389,4% (табл.3.2).

Щодо динаміки обсягів виробництва у трьох ключових секторах, слід зазначити, що всі вони зазнали падіння в 2014 р. Найбільше – у добувній промисловості – падіння на 13,8% порівняно з 2013 р., причому саме у добувній промисловості це перший рік з від'ємною динамікою за період з 2010 р. Обсяги виробництва у переробній промисловості скорочувались ще з 2012 р., в 2014 скорочення склало 10,1% порівняно з 2013 р. Найменшого падіння у 2014 р. зазнали обсяги постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 6,6%. В підсумку за 10 років лише ця сфера демонструє позитивну динаміку – зростання на 8,1% порівняно з 2004 р. Добувна ж та переробна промисловість у порівнянні з 2004 р. втратили 13,1% та 15,1% обсягів виробництва відповідно, а з врахуванням показників початку 2015 р. – 36,2% та 32,5% відповідно (таке порівняння є не досить коректним проте дуже показовим).

Таблиця 3.1 – Індекси ключових показників економічного розвитку України у 2004-2015 рр. (джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [338] та Національного банку України [348])

Показник	Значення по роках, %											
	2015**	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Ланцюгові індекси, % (у відсотках до попереднього року)												
1. Валовий внутрішній продукт (фізичний обсяг)	-	93,2*	100,0*	100,2*	105,5*	104,1*	84,9	102,2	108,2	107,6	103,1	111,8
2. ВВП у розрахунку на одну особу	-	-	100,3*	100,4*	105,8*	104,5*	85,2	102,8	108,9	108,3	103,8	112,6
3. Обсяг промислової продукції	78,3	89,3*	95,3	98,2	107,3	111,0	78,1	94,8	107,6	106,2	103,1	112,5
4. (*без урахування АР Крим)			95,7*	99,5*	108,0*	111,2*						
5. Обсяг продукції добувної промисловості	73,5	86,3	100,4	101,9	106,9	103,7	89,3	87,6	102,7	105,8	104,4	104,1
6. Обсяг продукції переробної промисловості	79,5	89,9	92,3	96,3	107,7	113,5	73,4	96,8	111,7	106,3	103,0	114,6
7. Обсяги постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	82,9	93,4	99,0	103,0	105,4	109,5	88,9	97,6	103,2	106,7	102,9	98,9
Базисні індекси, % (у відсотках до попереднього року)												
8. Валовий внутрішній продукт (фізичний обсяг)	-	106,8	114,6	114,6	114,4	108,4	104,2	122,7	120,0	110,9	103,1	100,0
9. Обсяг промислової продукції	68,0	86,8	97,2	102,0	103,9	96,8	87,2	111,7	117,8	109,5	103,1	100,0
10. Обсяг продукції добувної промисловості	63,8	86,9	100,6	100,2	98,4	92,0	88,7	99,4	113,4	110,5	104,4	100,0
11. Обсяг продукції переробної промисловості	67,5	84,9	94,4	102,3	106,2	98,6	86,9	118,4	122,3	109,5	103,0	100,0
12. Обсяги постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	89,6	108,1	115,7	116,9	113,5	107,6	98,3	110,6	113,3	109,8	102,9	100,0
** дані наведені за січень-лютий 2015 р. у порівнянні з аналогічним періодом 2014 року												

Таблиця 3.2 – Індеси цін виробників промислової продукції у 2004-2015 рр. (джерело: складено та розраховано за даними Державної служби статистики України [338] та Національного банку України [348])

Показник	Значення по роках											
	2015**	2014*	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Ланцюгові індекси, % (у відсотках до попереднього року)												
1. Індеси цін виробників промислової продукції	107,2	131,8	101,7	100,3	114,2	118,7	114,3	123,0	123,3	114,1	109,5	124,1
2. Індеси цін виробників продукції в добувній промисловості	107,7	124,3	105,8	88,4	125,0	144,4	111,2	122,3	127,3	120,6	127,7	126,0
3. Індеси цін виробників продукції в переробній промисловості	107,7	124,3	99,8	99,8	110,1	117,1	111,2	118,4	123,4	120,6	124,5	125,8
4. Індеси цін у виробництві та розподіленні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	97,8	128,5	105,2	109,1	121,0	112,5	103,9	142,2	120,9	123,4	112,1	113,0
Базисні індекси, % (у відсотках до попереднього року)												
5. Індеси цін виробників промислової продукції	423,1	394,7	299,5	294,5	293,6	257,1	216,6	189,5	154,1	124,9	109,5	100,0
6. Індеси цін виробників продукції в добувній промисловості	602,6	559,5	450,1	425,4	481,3	385,0	266,6	239,8	196,1	154,1	127,7	100,0
7. Індеси цін виробників продукції в переробній промисловості	419,4	389,4	313,3	313,9	314,5	285,7	243,9	219,4	185,3	150,1	124,5	100,0
8. Індеси цін у виробництві та розподіленні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	485,1	496,1	386,1	366,9	336,4	277,9	247,1	237,8	167,2	138,3	112,1	100,0

Серед секторів промислового виробництва провідна роль належить переробній промисловості, проте починаючи з 2004 р. її частка в промисловому виробництві незмінно знижується. Так, в 2004 р. вона становила 76,4%, в 2013 р. – 61,8%, в 2014 р. – 68,2%. Частка добувної промисловості і розроблення кар'єрів за даними за 2014 р. складала 13,0% загального обсягу реалізації промислової продукції, порівняно з 7,3% у 2004 р., та 11,3% у 2013 р. Частка постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – за даними 2014 р. складало 18,8% загального обсягу реалізації промислової продукції, порівняно з 16,3% у 2004 р., та 26,9% у 2013 р. Обсяги та структура промислового виробництва в розрізі трьох секторів у 2001-2014 рр.. наведено наведено в табл. 3.3.

Таблиця 3.3 – Обсяги та структура промислового виробництва у 2001-2014 роках (джерело: розроблене автором за даними [348])

Рік	Обсяги промислового виробництва, млн. грн	Обсяги виробництва, млн. грн.			Частка у загальному обсязі промислового виробництва,%		
		Добувна	Переробна	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	Добувна	Переробна	Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води
2001	210842,7	20549,0	138 042,9	52250,8	9,5	65,5	25,0
2002	229634,4	19642,2	155 439,9	54552,3	8,6	67,7	23,7
2003	289 117,3	22 127,4	207 906,3	59 083,6	7,7	71,9	20,4
2004	400 757,1	29 059,0	306 267,9	65 430,2	7,3	76,4	16,3
2005	468 562,6	38 867,1	355 079,9	74 615,6	8,3	75,8	15,9
2006	551 729,0	45 077,4	405 466,3	101 185,3	8,2	73,5	18,3
2007	717 076,7	56 348,6	530 162,7	130 565,4	7,9	73,9	18,2
2008	917 035,5	85 755,4	668 466,4	162 813,7	9,4	72,9	17,7
2009	806 550,6	67 242,6	559 266,5	180 041,5	8,3	69,3	22,4
2010	1 065 850,5	106 055,1	716 400,6	221 808,4	10,0	67,2	20,8
2011	1 331 887,6	146 085,7	868 392,4	317 409,5	11,0	65,2	23,8
2012	1 400 680,2	146 588,5	889 496,6	364 595,1	10,5	63,5	26,0
2013	1 354 130,1	154 615,9	836 571,7	362 942,5	11,3	61,8	26,9
2014	1 186 013,5	153 726, 0	808 906,3	223 381,2	13,0	68,2	18,8

Такі структурні зрушення у промисловому секторі з позиції інноваційної моделі розвитку є негативними, адже саме у переробній промисловості

зосереджені види виробництва більш високих технологічних переділів (див. п. 2.2), тоді як добувна промисловість та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря представляють 3 технологічний уклад.

Як свідчать дані структурного аналізу обсягів промислового виробництва (табл. 3.4) в структурі переробної промисловості протягом останніх 10 років чітко визначаються три домінуючі підгалузі, серед яких перша представляє 3-тій технологічний уклад:

- 1) Металургійне виробництво. Виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування;
- 2) Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів;
- 3) Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування.

Таблиця 3.4 – Обсяги виробництва у переробній промисловості та її домінуючих галузях (джерело: розроблене автором за даними [348])

Рік	Обсяги промислового виробництва, млн. грн.	Обсяги виробництва у переробній промисловості, млн. грн.	у % до обсягів промислової продукції	Показники виробництва у домінуючих галузях переробної промисловості України					
				Металургійне виробництво. Вир-во готових металевих виробів, крім машин і устаткування		Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів		Машинобудування	
				у діючих цінах відповідного року, млн. грн.	% до загального обсягу	у діючих цінах відповідного року, млн. грн.	% до загального обсягу	у діючих цінах відповідного року, млн. грн.	% до загального обсягу
2001	210842,7	138042,9	65,47	38045,7	18,04	34905,4	16,55	21523,1	10,21
2002	229634,4	155439,9	67,69	41859,5	18,23	39160,3	17,05	24492,2	10,67
2003	289 117,3	207 906,3	71,91	57 871,1	20,02	49 234,6	17,03	35 133,1	12,15
2004	400 757,1	306 267,9	76,42	93 410,7	23,31	63 387,4	15,82	53 569,3	13,37
2005	468 562,6	355 079,9	75,78	103 331,4	22,05	76 329,1	16,29	59 668,1	12,73
2006	551 729,0	405 466,3	73,49	120 660,5	21,87	85 822,0	15,55	68 730,6	12,46
2007	717 076,7	530 162,7	73,93	157 450,5	21,96	109 959,9	15,33	98 339,9	13,71
2008	917 035,5	668 466,4	72,89	202 034,6	22,03	139 892,4	15,25	121 780,4	13,28
2009	806 550,6	559 266,5	69,34	141 498,0	17,54	159 550,1	19,78	85 833,0	10,64
2010	1 065850,5	716 400,6	67,21	200 635,8	18,82	193 055,6	18,11	99 270,5	9,31
2011	1 331887,6	868 392,4	65,20	242 525,9	18,21	222 387,8	16,70	133 469,0	10,02
2012	1 400680,2	889 496,6	63,50	223 832,5	15,98	254 459,9	18,17	143 533,1	10,25
2013	1 354130,1	836 571,7	61,78	208 225,4	15,37	261 783,7	19,33	117 301,9	8,67
2014	1 186013,5	808 906,3	68, 20	227 433,9	19,18	254 523,5	21,46	86 773,9	7,32

Дані за 2010-2014 рр. наведені без урахування АР Крим

Металургія та харчова промисловість «змагаються» за позицію лідера в переробному секторі промисловості, проте машинобудування стійко займає 3-місце протягом усього аналізованого періоду. Проте, дані табл. 3.4. свідчать, що з майже 50% промислового виробництва, що забезпечували означені підгалузі у 2014 р., майже 20% (40% виробництва означених підгалузей) належить до виробництва 3-го технологічного укладу. Та, незважаючи на задекларований шлях до інноваційної економіки, частка виробництв 4-го технологічного укладу в обсязі виробництва домінуючих галузей знизилась з 71,5% у 2001 р., до 68,0% у 2009 р. та 60,0% у 2014 р.

Динаміку обсягів реалізації у підгалузях переробної промисловості, визначена за ланцюговими та базисними індексами наведено в табл.3.5.

Структура та динаміка розвитку промислового комплексу України за періоди 2013-2014 рр. та 2004-2014 рр. наведено на рис. 3.1. Як видно, спад промислового виробництва за 10 років склав 13,2%. Переробна промисловість залишається ключовою у промисловому секторі економіки України, хоча за період 2004-2014 рр. її частка знизилася на 8 відсоткових пунктів. В цілому по переробній промисловості спад обсягів виробництва за 10 років склав 15,1%. Серед домінуючих (за часткою в загальному обсязі продукції) галузей переробної промисловості розвиток демонструє лише харчова промисловість (виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів) з індексом 127,3% за десятирічний період.

Дві інші домінуючі галузі – металургія та машинобудування внаслідок кризових явищ останнього періоду демонструють значний спад: так в металургійному виробництві він склав 15% за період 2013-2014 рр. та 32% за період 2004-2014 рр., в машинобудуванні ситуація у 2013-2014 рр. була ще гіршою – втрата 21,3% обсягу, проте у періоді 2004-2014 рр. спад склав лише 5,2% порівняно з 2004 р.

У динаміці за 2004-2014 рр. ще гірша ситуація склалася у хімічній промисловості, де спад склав 16,7%, текстильній промисловості з індексом 62,8%, та виробництві коксу, обсяги якого за 10 років скоротились втричі.

Таблиця 3.5 – Індекси розвитку (обсягів виробництва) галузей переробної промисловості України у 2004-2015 рр.
(джерело: розраховано автором за даними [348, 348])

Показник	Значення по роках											
	2015*	2014*	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ланцюгові індекси, % (у відсотках до попереднього року)												
1. Обсяг продукції переробної промисловості	79,5	89,9	92,3	96,3	107,7	113,5	73,4	96,8	111,7	106,3	103,0	114,6
1.1 Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	76,9	85,1	94,2	94,8	108,5	112,3	73,4	89,4	108,3	116,8	88,5	112,0
1.2 Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	89,1	102,0	94,5	101,5	99,3	102,9	93,9	98,6	110,0	110,0	113,7	112,4
1.3 Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	73,3	78,7	86,2	94,0	116,9	134,5	54,9	108,6	128,6	115,2	107,1	128,0
1.4 Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	86,6	97,3	93,8	94,7	106,1	107,8	74,1	96,6	100,4	88,1	100,3	113,6
1.5 Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка	96,5	102,0	100,0	98,2	108,5	108,7	75,1	109,6	122,1	113,9	119,5	125,5
1.6 Целюлозно-паперове виробництво та поліграфічна діяльність	85,3	92,5	97,0	104,5	98,3	102,5	81,2	107,3	110,6	110,3	112,7	125,9
1.7 Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	44,6	78,6	88,8	73,6	91,5	99,9	96,6	85,0	103,3	87,9	86,6	103,4
1.8 Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	77,1	83,3	82,5	107,1	114,4	121,5	76,8	93,8	103,9	100,9 103,2	107,81 09,8	111,0 114,4
1.9 Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	81,6	101,6	111,6	108,2	102,5	131,4	100,7	103,8	108,6	106,5	117,7	113,7
1.10 Виробництво гумових виробів	75,4	89,7	98,4	94,7	71,4	108,4	64,7	95,3	96,1	100,8	110,7	122,5
1.11 Виробництво пластмасових виробів	75,4	89,7	98,4	104,8	106,3	108,7	79,5	105,7	120,9	115,8	121,0	132,2
1.12 Інша неметалева мінеральна продукція	95,8	91,0	94,9	94,2	110,7	108,0	61,6	104,3	116,9	112,8	114,3	119,3

Продовження таблиці 3.5

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Базисні індекси, % (у відсотках до базисного 2004 року)												
2. Обсяг продукції переробної промисловості	67,5	84,9	94,4	102,3	106,2	98,6	86,9	118,4	122,3	109,5	103,0	100,0
2.1 Металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	52,3	68,0	79,9	84,9	89,5	82,5	73,5	100,1	111,9	103,4	88,5	100,0
2.2 Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	113,4	127,3	124,8	132,1	130,2	131,1	127,4	135,6	137,6	125,1	113,7	100,0
2.3 Машинобудування	69,5	94,8	120,5	139,8	148,7	127,2	94,6	172,3	158,7	123,4	107,1	100,0
2.4 Текстильне виробництво, одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	54,4	62,8	64,5	68,8	72,6	68,5	63,5	85,7	88,7	88,4	100,3	100,0
2.5 Оброблення деревини та виготовлення виробів з деревини та корка	155,7	161,4	158,3	158,3	161,2	148,5	136,8	182,1	166,2	136,1	119,5	100,0
2.6 Целюлозно-паперове виробництво та поліграфічна діяльність	96,5	113,1	122,3	126,1	120,7	122,8	119,7	147,5	137,5	124,3	112,7	100,0
2.7 Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	13,5	30,3	38,6	43,4	59,0	64,5	64,6	66,8	78,6	76,1	86,6	100,0
2.8 Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	64,2	83,3	99,9	121,2	113,2	98,9	81,4	106,0	113,0	108,8	107,8	100,0
2.9 Виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів	191,8	235,1	231,4	207,4	191,6	186,9	142,3	141,3	136,1	125,4	117,7	100,0
2.10 Виробництво гумових виробів	32,3	42,8	47,7	48,5	51,2	71,7	66,1	102,2	107,2	111,6	110,7	100,0
2.11 Виробництво пластмасових виробів	114,7	152,2	169,6	172,4	164,5	154,7	142,4	179,1	169,4	140,1	121,0	100,0
2.12 Інша неметалева мінеральна продукція	90,2	94,2	103,5	109,1	115,8	104,5	96,8	157,2	150,7	128,9	114,3	100,0

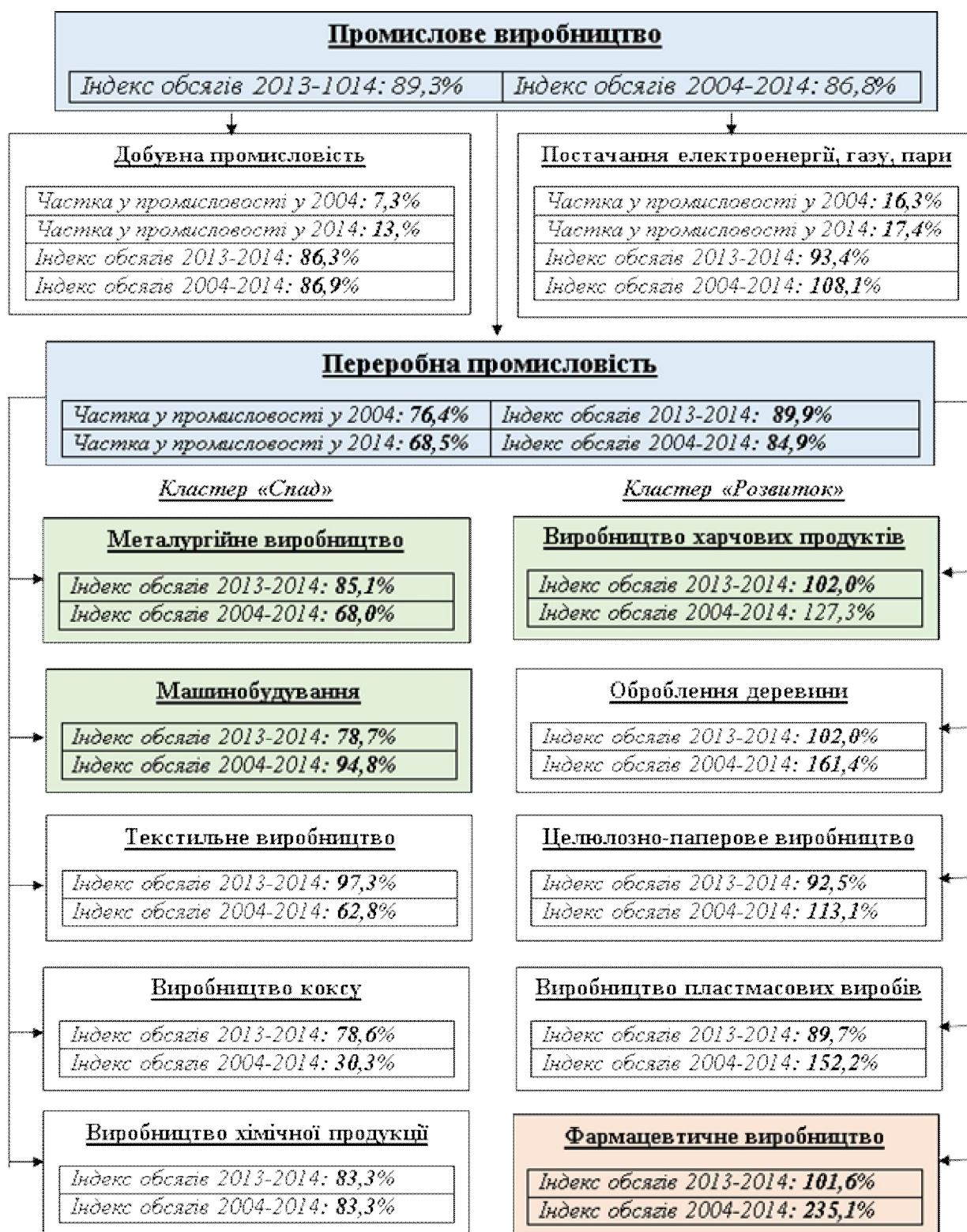

Рисунок 3.1 – Кластери та показники розвитку промислового сектору економіки України за 2004-2014 рр. (джерело: авторська розробка)

Незважаючи на спад у 2013-2014 рр. позитивну динаміку розвитку в підсумку за десятилітній період демонструють целюлозно-паперове виробництво та поліграфія (загальний індекс зростання 113,1% попри спад у 2013-2014 рр. на 7,5%), виробництво пластмасових виробів, що, на відміну від гумових, за 10 років зросло в 1,5 рази. Наряду з харчовою промисловістю в 2013-2014 рр. «втрималися» такі підгалузі переробної промисловості, як оброблення деревини та фармацевтичне виробництво. *Фармацевтичне виробництво відноситься науковцями до 5-го технологічного укладу.* Воно демонструє найбільші темпи зростання у 2004-2014 рр. та є єдиним видом виробництва, обсяги якого щорічно зростали протягом всього аналізованого періоду. Проте, навіть при таких темпах зростання частка фармацевтичного виробництва у промисловому на кінець 2013 р. складала лише 0,9%, а у структурі переробної промисловості лише 1,46%.

Виявлені кризові явища у домінантних галузях не тільки переробної промисловості, але й всього промислового комплексу, безперечно віддзеркаляться на погіршенні всіх ключових показників економічного розвитку країни. Адже, у попередні роки саме ці галузі були основними експортоорієнтованими у вітчизняній економіці (табл.3.6)

Вплив динаміки розвитку окремих галузей та видів промислового виробництва на реалізацію стратегії інноваційного розвитку віддзеркалюється у структурних зрушеннях технологічного рівня промислового сектору. Так, за розрахунками М. Данька, у 2002 р. технологічна структура промисловості України мала такий вигляд: третій технологічний уклад – 50,4%, четвертий – 44,56%, п'ятий – 4,99% та шостий – 0,05% [352]. За даними В. Гейця та В. Семиноженка [17], у 2004 р. технологічна структура економіки була такою: 3-й уклад – 54,8%, 4-й – 42,8%, 5-й – 2,3%, 6-й – 0,1%. За розрахунками Т. Близнюк [353,354] вітчизняне промислове виробництво у 2001-2006 рр. містило лише 3-тій та 4-тий технологічні уклади, обсяги між якими у 2006 р. розподілялись так: 3-тій уклад – 79,8%, 4-тий уклад – 20,2%.

Таблиця 3.6 – Частка товарів переробної промисловості у загальному обсязі експорту України у 2013 р. (джерело: складено за даними [338])

Галузь промисловості	Вид продукції	Частка у загальному обсязі експорту, %	
1. Металургійна	недорогоцінні метали та вироби з них	27,7	27,7
2. Хімічна	продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	6,8	19,8
	полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	1,2	
	мінеральні продукти	11,8	
3. Машинобудівна	машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	11,0	16,8
	засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	5,3	
	прилади і апарати оптичні, фотографічні	0,5	
4. Харчова	готові харчові продукти	5,6	11,1
	жири та олії тваринного або рослинного походження	5,5	
5. Деревообробна	деревина і вироби з деревини	1,8	3,8
	маса з деревини або з інших волокнистих целюлозних матеріалів	2,0	
6. Легка	текстильні матеріали та текстильні вироби	1,3	1,6
	взуття, головні убори, парасольки	0,3	

Відповідно до даних Інституту економічного прогнозування Академії наук України [454] в 2006 р. було таке співвідношення обсягів промислового виробництва за укладами: 3-й уклад – 57,9%, 4-й – 38,0%, 5-й – 4,0%, 6-й – 0,1%. Отже, за оцінками експертів в Україні близько 95% обсягів виробленої продукції належало до 3-го і 4-го укладів. Незважаючи на те, що технологічна структура вітчизняного промислового виробництва, наведена у працях різних фахівців, різниться, загалом вона характеризує відставання його технологічного розвитку від розвинутих країн.

Застосування запропонованої у п. 2.2 класифікації ВЕД за технологічними укладами дозволило визначити технологічну структуру промисловості у 2013 р. та 2014 р. та її динаміку з 2002 р. (табл. 3.7).

Для визначення умовного середнього технологічного укладу по промисловості застосовано модель середньоарифметичної зваженої [344, с.55], де «номер» укладу є дискретною ознакою (x), а частка укладу – коефіцієнтом вагомості i -ї ознаки. Динамікою, що позитивно

характеризує структурні зрушення у технологічній структурі промисловості, є зростання усередненого показника, рівень якого свідчить про домінуючий технологічний уклад у промисловості.

Таблиця 3.7 – Технологічна структура промислового сектору економіки України (джерело: складено за даними оцінок експертів 2002, 2004, 2006 рр. [351-353, 355, 454]) та результатами власних розрахунків (2013, 2014 рр.)

Уклад	Частка у обсязі промислового виробництва,% (за КВЕД В,С,D,E)					Зміна, %-вих пунктів		
	2002	2004	2006	2013	2014	2014/2002	2014/2004	2014/2013
1. 3-тій	50,40	54,8	57,9	50,5	50,0	-0,40	-4,7	-0,5
2. 4-тій	44,56	42,8	38,0	45,4	45,8	+1,24	+3,0	+0,4
3. 5-тій	4,99	2,3	4,0	4,1	4,1	-0,89	+1,8	+0,0
4. 6-тій	0,05	0,1	0,1	0,0	0,1	+0,05	-0,1	+0,1
Середній уклад	3,547	3,477	3,443	3,536	3,543	-0,004	+0,066	+0,007

Як видно, домінуючим у структурі промисловості є третій технологічний уклад, який разом із 4-тим склав в 2014 р. 95,8% обсягів виробництва. За віддзеркалений період найкращий усереднений показник технологічної структури спостерігався в 2002 р., до рівня якого після падіння у 2004-2013 рр. наблизились показники 2014 р. Така технологічна структура характеризує економіку України протягом довгострокового періоду як «сировинну» і засвідчує з одного боку – технологічну деградацію країни, а з іншого – неефективність реалізації нормативно-правового забезпечення активізації інноваційного розвитку, що було створене з 2002 р. й донині.

Позитивними змінами можна назвати: 1) розвиток виробництва фармацевтичної продукції, що укріплює 5-тий технологічний уклад; 2) появу у структурі продукції 6-го технологічного укладу, а саме виробництва радіологічного, електромедичного й електротерапевтичного устаткування, медичних і стоматологічних інструментів і матеріалів (КВЕД 26.6, 32.5).

Ключовим носієм технологій 5-го укладу вважається саме машинобудування, а саме виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції, електричного устаткування, металообробних машин і

верстатів, повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування.

Машинобудівний комплекс України є однією з домінуючих галузей переробної промисловості, який об'єднує більше 11 тисяч підприємств, з яких більше 140 – великих, понад 1800 – середніх та близько 9200 – малих; виробляє близько 3,5 тис. найменувань машин та обладнання, забезпечує зайнятість близько 382 тис. осіб (16,9% загальної кількості працюючих у промисловості) та внесок до валової доданої вартості у переробній промисловості близько 25% і біля 3,5% до загальної валової доданої вартості України [455]. За даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій [455] в 2013 р. більше 50% продукції машинобудування вироблялося сектором транспорту, а саме залізничним, авіаційним/суднобудівним та автотранспортним машинобудуванням (КВЕД 29, 30). Дана підгалузь включає й військові транспортні засоби (КВЕД 30.4), дані про які офіційно не публікуються. Виробництво машин та устаткування загального призначення і виробництво електричного устаткування також є відносно великими підгалуззями машинобудування, внесок яких до загального випуску сектору машинобудування становить 27% та 16%, відповідно.

Проте, за останнє десятиріччя вітчизняне машинобудування характеризується суттєвим спадом обсягів виробництва, що особливо стосується саме транспортного машинобудування. Так, в табл. 3.8 наведено дані щодо динаміки обсягів виробництва певних груп машинобудівної продукції за 2004-2014 рр., які можна було визначити та порівняти за даними щорічних повідомлень ДССУ. В табл. 3.9 наведено динаміку виробництва окремих видів машинобудівної продукції у 2011-2013 рр. розраховані за даними ДССУ та згруповані в порядку зниження індексів.

Найбільший спад виробництва спостерігається у виробництві залізничних локомотивів і рухомого складу, обсяги якого на кінець 2014 р. склали 17% обсягів виробництва 2004 р. За даними ДССУ (табл. 3.9) продукція означеної підгалузі навіть не зазначена, проте видно, що ще в 2011-2013 рр. автомобілебудування та виробництво машин зазнали різкого падіння.

Таблиця 3.8 – Індеси розвитку машинобудування України (за ознакою зміни обсягів виробництва продукції) у 2004-2015 рр. (джерело: розраховано автором за даними [338, 348])

Показник	Значення по роках											
	2015*	2014*	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ланцюгові індекси, % (у відсотках до попереднього року)												
1. Обсяги продукції машинобудування	73,3	78,7	86,2	94,0	116,9	134,5	54,9	108,6	128,6	115,2	107,1	128,0
1.1 електричні машини та устаткування	78,0	100,1	96,3	86,2	111,1	125,7	75,8	97,4	98,7	111,6	85,1	161,6
1.2 виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства	100,2	86,2	87,3	67,9	116,6	166,4	55,1	64,1	124,6	114,0	110,8	136,4
1.3 виробництво машин і устаткування для металургії	61,6	93,2	84,9	102,0	89,3	133,9	48,7	102,4	118,2	117,8	130,4	114,4
1.4 виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва	54,6	80,1	83,1	95,2	124,7	137,8	52,1	115,7	134,3	98,7	91,6	123,8
1.5 у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	100,7	90,2	89,2	79,8	121,5	125,7	19,1	49,8	160,6	136,6	122,8	163,3
1.6 залізничних локомотивів і рухомого складу	18,5	37,2	65,5	103,6	128,0	132,2	47,7	64,2	131,1	97,1	102,4	103,2

Продовження таблиці 3.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
	Базисні індекси, % (у відсотках до базисного 2004 року)											
2. Обсяги продукції машинобудування	69,5	94,8	120,5	139,8	148,7	127,2	94,6	172,3	158,7	123,4	107,1	100,0
2.1 електричні машини та устаткування	62,6	80,3	80,2	83,3	96,7	87,0	69,2	91,3	93,7	94,9	85,1	100,0
2.2 виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства	55,2	55,1	63,9	73,2	107,9	92,5	55,6	100,9	157,4	126,3	110,8	100,0
2.3 виробництво машин і устаткування для металургії	53,8	87,4	93,8	110,4	108,3	121,2	90,5	185,9	181,5	153,6	130,4	100,0
2.4 виробництво машин і устаткування для добувної промисловості та будівництва	43,5	79,7	99,5	119,7	125,8	100,8	73,2	140,5	121,4	90,4	91,6	100,0
2.5 у виробництві автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів	25,3	25,1	27,9	31,3	39,1	32,2	25,6	134,2	269,4	167,7	122,8	100,0
2.6 залізничних локомотивів і рухомого складу	3,17	17,1	46,1	70,3	67,9	53,0	40,1	84,1	130,4	99,4	102,4	100,0

Таблиця 3.9 – Виробництво машинобудівної продукції у 2011-2013 рр.
(джерело: розроблене автором за даними [338]).

Найменування продукції	Обсяги виробництва			Індекс 13/11,%
	2011	2012	2013	
1. Приймачі телевізійні, тис. шт.	165	391	315	190,9
2. Косарки (у т.ч. тракторні навісні різальні механізми), шт.	2264	2803	2724	120,3
3. Верстати токарні, розточувальні, свердлувальні, фрезерувальні, шт.	103	108	117	113,6
4. Бетонозмішувачі чи розчинозмішувачі, шт.	6606	7309	7009	106,1
5. Вантажопідіймачі та конвеєри пневматичні та іншої безперервної дії, для вантажів і матеріалів, шт.	3963	4473	4149	104,7
6. Лампи електричні, млн. шт.	175	171	168	96,0
7. Апаратура електрична для комутації або захисту електричних схем, на напругу 1000 В та більше, тис. шт.	11855	17357	11193	94,4
8. Помпи відцентровані, для перекачування; інші, тис. шт.	261	253	231	88,5
9. Верстати для оброблення деревини, корка, кістки, ебоніту, твердих пластмас і матеріалів твердих подібних, шт.	1485	2033	1307	88,0
10. Крани мостові, перевантажувальні, порталні, шт.	356	307	269	75,6
11. Сівалки, шт.	4939	2721	3589	72,7
12. Машини пральні, для сушіння одягу, побутові, тис. шт.	312	297	225	72,1
13. Автобуси, шт.	3745	3594	2571	68,7
14. Тролейбуси, шт.	224	149	-	66,5
15. Велосипеди двоколісні та інші, тис. шт.	164	138	106	64,6
16. Автомобілі вантажні, шт.	3158	2943	2011	63,7
17. Машини для приготування кормів для тварин, тис.шт.	161	123	102	63,4
18. Трактори для сільського та лісового господарства, шт.	6847	5280	4273	62,4
19. Розпушувачі та культиватори, шт.	7396	4652	4358	59,0
20. Борони (дискові та інші), шт.	18475	9145	9744	52,7
21. Машини та молоти, кувальні або штампувальні; преси гідравлічні та преси для оброблення металу, шт.	22	51	11	50,0
22. Електродвигуни; двигуни постійного та змінного струму; генератори постійного та змінного струму, інші; тис. шт.	562,9	380,1	274,9	48,8
23. Автомобілі легкові, тис. шт.	97,5	69,7	45,8	47,0
24. Екскаватори, шт.	116	78	48	41,4
25. Комбайни зернозбиральні, шт.	399	59	68	17,0

На думку експертів [455] основними причинами спаду виробництва у машинобудуванні стало:

– зниження попиту на вироблену продукцію та зниження фінансової спроможності у замовників на придбання продукції підприємств;

– загострення конкурентної боротьби з підприємствами, що реалізують свою продукцію на українському й російському ринках, насамперед з тими, що завозять та реалізують продукцію з Китаю;

– значна заборгованість державного бюджету з відшкодування податку на додану вартість підприємствам машинобудування – суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, що призводить до фактичного вимивання обігових коштів підприємств-виробників експортної продукції та істотно погіршує їх фінансовий стан.

До однієї з найбільш постраждалих підгалузей машинобудування можна віднести автомобілебудування, обсяги виробництва в якій за 10 років скоротилися на 75% (див. табл. 3.8). Значне падіння обсягів виробництва автомобілів у 2011-2013 рр. зумовлене сукупною дією факторів – посилення конкуренції з боку імпорту та зниження попиту через відсутність стимулюючих факторів для придбання автомобілів. Зокрема, у період з 2011-2013 рр. обсяги виробництва легкових автомобілів скоротилися на 53,1%, вантажних автомобілів – на 36,3%, автобусів – на 31,3%.

Недостатній внутрішній попит на продукцію через низьку конкурентоспроможність вітчизняних автомобілів порівняно з імпортованими аналогами, незахищеність внутрішнього ринку, низький рівень державного замовлення, інноваційних зрушень, поглиблення науково-технологічного відставання виробництва від світових лідерів та «консервування» застарілих технологічних укладів особливо негативно впливає на розвиток вітчизняного автомобілебудування. Водночас, нестабільна економічна ситуація, постійні та різкі зміни у законодавстві, несприятливе податкове та інвестиційне середовище негативно впливають на заінтересованість потенційних іноземних інвесторів у розвиток автомобільної галузі в Україні.

Водночас, сектор машинобудування є найбільш залежним від російського ринку збуту серед всіх секторів економіки України, експортуючи 32% випущеної продукції до РФ. Найбільша підгалузь, залізничне

машинобудування, продає 82% від загального обсягу випуску до РФ та на внутрішньому ринку України. Залежність сектору машинобудування від російського ринку є найвищою серед всіх секторів промисловості України. Так, основною причиною спаду виробництва продукції вагонобудування стало зниження обсягів експорту вітчизняної вагонобудівної продукції, з якої більше 80% поставляється на ринок країн СНД (з яких близько 85% – до РФ).

Переорієнтація машинобудівних підприємств на інші зовнішні ринки гальмується низьким рівнем конкурентоспроможності їх продукції, що особливо стосується найбільш впливової транспортної підгалузі.

Так, за результатами розрахунків експертів [455] продуктивність праці в машинобудуванні складає лише дві третини від аналогічного середнього показника по країні, що свідчить про дефіцит капіталу і технологій, а також обумовлює проблеми з конкурентоздатністю на світовому ринку.

Дефіцит капіталу та технологій в Україні, швидше за все, викликаний дією двох факторів: 1) низькі витрати на робочу силу є стимулом для ефективного поєднання виробничих факторів в бік більш трудомісткого виробництва до того моменту, поки витрати на робочу силу не стануть зростати; 2) ускладнений доступ до кредитування та високі відсоткові ставки, що знижують стимули інвестувати в основний капітал. Це дозволяє зробити припущення, що існує величезний простір для здійснення інвестицій та зростання продуктивності сектору машинобудування, що також, ймовірно, призведе до зростання його міжнародної конкурентоспроможності, де конкурентоздатність по ціні може бути досягнута за рахунок низьких витрат на робочу силу, але більш капіталоємне і технологічне виробництво має сприяти зростанню якісної конкурентоздатності. Проте, через існуючий низький рівень конкурентоспроможності, у найближчі роки можливість зростання обсягів виробництва в галузі вітчизняного машинобудування залишається невисокою.

Отже, проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що в цілому в промисловому секторі, переробній промисловості та її домінуючих за

обсягами виробництва та кількістю зайнятих підгалузях металургійного та машинобудівного виробництва спостерігається початок чергової кризи, яка, ймовірно, буде тільки загострюватись в найближчі роки.

Так, за висновком експертів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [347], загальними причинами спаду промислового виробництва в 2013-2015 рр. є:

– деструктивні соціально-політичні процеси, що відбуваються в країні (анексія Криму, проведення антитерористичних операцій на території східних регіонів України);

– згорання економічних стосунків з Російською Федерацією – основного споживача продукції українського виробництва;

– значна кількість промислових підприємств з вкладеним російським капіталом;

– зупинка значної частини промислових виробництв на території Донецької та Луганської областей внаслідок проведення АТО (повністю зруйновані понад 130 промислових об'єктів, значних пошкоджень завдано більше 650 підприємствам, зупинені промислові підприємства машинобудування, металургійної та хімічної промисловості, спад промислового виробництва складає у Донецькій області – 24,3%, Луганській – 30,0%);

– сировинна спрямованість промислового виробництва;

– використання застарілих технологій та високий рівень енергоємності промислового виробництва.

Як видно з означеного переліку лише остання причина має відношення безпосередньо до рівня управління підприємствами, та, зокрема, до рівня управління інноваційною активністю підприємств, всі ж інші є наслідком політичної ситуації, що склалася в 2013-2015 рр.

Ситуація різкого падіння промислового виробництва та її основні причини ще раз підтверджують припущення щодо нерозривного зв'язку процесів розвитку та забезпечення національної безпеки, зокрема в

економічній сфері. В зв'язку з цим слід також зазначити, що динаміка обсягів промислового виробництва за галузями, що склалася в 2013-2015 рр., значним чином залежала від географічної концентрації тих чи інших видів виробництва. Промисловість України розподілена по її території нерівномірно. У східних, південно-східних та центральних областях України зосереджені підприємства добувної промисловості, гірничо-металургійного та машинобудівного комплексу, хімічної галузі. Підприємства харчової та легкої промисловості розташовані майже у всіх регіонах. Деревообробна галузь практично повністю зосереджена на заході країни.

За даними Мінекономрозвитку серед регіонів України зростання індексу промислової продукції у січні-вересні 2014 р. (до січня – вересня 2013 р.) забезпечено у 8 областях, зниження – у 17. Найбільший темп промислового виробництва досягнуто у Тернопільській (115,4%), Житомирській (107,4%), Одеській (103,9%) та Кіровоградській (104,1%) областях. Значне зниження темпів промислової продукції спостерігалось у Донецькій (на 24,3%), Луганській (на 30,0%), Сумській (на 12,2%) областях та м. Києві (на 14,2%). У січні-вересні 2014 р. на фоні проведення активної фази військового конфлікту на сході країни, введених обмежень на поставку окремих видів продукції машинобудування на ринок РФ та накопичених структурних проблем переважна більшість промислових підприємств Луганської та Донецької областей (добувних, коксохімічних, металургійних, хімічних та машинобудівних) повністю або частково зупинені, що вплинуло на скорочення обсягів промислової продукції в цілому по Україні на 8,6%.

Так, на початок жовтня 2014 р. не працювали ПАТ «Єнакіївський металургійний завод», ПАТ «Єнакіївський Коксохімпром», ПАТ «Харцизький трубний завод», Донецький металургійний завод – Донецьксталь, Донецький металопрокатний завод, Донецький електрометалургійний завод, Донецький коксохімічний завод «Донецьккокс», ПАТ «Алчевський металургійний комбінат» (м. Алчевськ), ДП «Лутугінський валковий комбінат» (м. Лутугіне), Алчевський

коксхімічний завод (м. Алчевськ), Луганський трубний завод, ПАТ «Стаханівський завод феросплавів» (м. Стаханов). Підприємства хімічної промисловості на Донбасі не працюють з травня 2014 р. (ПрАТ «Севєродонецьке об'єднання Азот» (Луганська обл.), ПАТ «Концерн Стирол» (м. Горлівка, Донецька обл.). Відновлення виробництва продукції неможливе в умовах дестабілізації політичної ситуації. Отже, основною причиною суттєвого спаду обсягів промислового виробництва в Україні в 2013-2015 рр. можна вважати пошкодження або зупинення діяльності значної частки підприємств металургійної, машинобудівної та хімічної галузей, відновлення яких потребуватиме значних капіталовкладень. Непошкоджені підприємства також переважно скоротили свою діяльність.

Відмова від ринку збуту РФ потребує їх переорієнтації на інші, європейські ринки, яка, в свою чергу потребує технологічного оновлення виробництв та приведення якості продукції до міжнародних (європейських) стандартів. Через низький рівень конкурентоспроможності, у найближчі роки можливість зростання обсягів промислового виробництва, зокрема, в галузі вітчизняного машинобудування, залишається вкрай низькою.

Вирішення проблеми підвищення рівня конкурентоспроможності, в свою чергу, є питанням часу, інвестицій, причому інноваційно-орієнтованих інвестицій, та якісного менеджменту на всіх рівнях. Проте, ситуація з капітальними інвестиціями в країні є також несприятливою. Їх недостатність у промисловості є одним із ключових гальм її розвитку й у попередні «стабільні» роки. Жодне розширення, а тим більше технологічне оновлення виробництва неможливе без інвестування, яке потребує відповідних джерел фінансування, яких, у вітчизняних реаліях завжди не вистачає.

Зростання обсягів капітального інвестування у промисловості зазвичай свідчить про активізацію процесів розвитку, зокрема, інноваційного. Втім, аналіз обсягів інвестування та їх динаміки засвідчує протилежне. Так, обсяг капітальних інвестицій, освоєних підприємствами та організаціями країни за рахунок усіх джерел фінансування, за 2014 р. порівняно з 2013 р. скоротився

на 24,1% і склав 204 млрд. грн. Головним джерелом капітальних інвестицій, як і раніше, залишаються власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 71,5% загального обсягу. Частка залучених та запозичених коштів, зокрема кредитів банків і коштів іноземних інвесторів, становила в 2014 р. лише 11,5%. Частка капітальних інвестицій, освоєних за рахунок Держбюджету, з 2011 р. стрімко скорочується з 7,1% у 2011 р., 5,8% у 2012 р., 2,4% у 2013 р. до 1,3% у 2014 р.

За видами активів в структурі інвестування традиційно переважають матеріальні, в які в 2014 р. спрямовано 96,5% від загального обсягу капітальних інвестицій, зокрема, 37,8% – в машини, обладнання та інвентар, транспортні засоби. У нематеріальні активи спрямовано лише 3,5% загального обсягу капітальних інвестицій, з яких 39% становили права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії тощо, 44,5% – витрати на придбання (створення) засобів програмного забезпечення та бази даних.

В структурі освоєння капітальних інвестицій найбільша частка припадає саме на промислові підприємства. Так, за даними 2014 р. вона складала 40,55% їх загального обсягу. Динаміка освоєння капітальних інвестицій в промисловості України за останні 5 років наведена в табл. 3.10.

Таблиця 3.10 – Динаміка капітальних інвестицій в економіці в 2010-2014 рр.
(джерело: складено та розраховано автором за даними [338])

Рік	Всього обсяг капітальних інвестицій, млн. грн.	Індекс, % до попереднього періоду	Показники капітальних інвестицій в промисловості		Показники динаміки капітальних інвестицій в промисловості	
			Обсяги інвестицій, млн. грн.	Частка, % у загальному обсязі капітальних інвестицій	Індекс, % до попереднього періоду	Індекс, % до базового періоду
2010	189 060,6	-	56 725,3	30,0	-	100,0
2011	259 932,3	118,8	89 146,3	34,3	141,6	141,6
2012	293 691,9	108,5	103 472,6	35,2	107,5	152,2
2013	267 728,0	88,9	105 593,7	39,4	100,3	152,7
2014	204 061,7	75,9	82 743,8	40,6	74,3	113,4

Позитивним явищем є стійке зростання частки капітальних інвестицій, що спрямовуються у промисловий сектор. Проте, негативним є стрімке уповільнення зростання обсягів інвестицій, починаючи з 2012 р., та різке падіння більш ніж на 25% – у 2014 р. Скорочення капіталовкладень спрямованих у розвиток підприємств мало місце у всіх сферах промислового виробництва: у підприємства з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 29,7%, добувної промисловості і розроблення кар'єрів – на 26,6%, переробної промисловості – на 21%.

Серед підприємств переробної промисловості в 2014 р. скорочено обсяги освоєння капітальних інвестицій на підприємствах з виготовлення деревини, паперу та поліграфічної діяльності (на 38%), з виробництва електричного устаткування (на 33,7%), хімічних речовин і хімічної продукції (на 31,3%), автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (на 29,6%), машин та устаткування не віднесених до інших угруповань (на 27,4%), з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення (на 25,7%), гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції (на 23,8%), харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 21,7%), металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів, крім машин та устаткування (на 10,1%). Отже, темпи скорочення інвестування у машинобудуванні навіть перевищували темп середній по промисловості. Обсяги освоєння капіталовкладень в 2014 р. нарощено лише підприємствами з виробництва фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (на 19,7%) та текстильного виробництва, виробництва одягу, шкіри, виробів зі шкіри (на 5,5%).

Слід також зазначити, що дані щодо обсягів інвестицій в табл. 3.10 наведені у млн. грн., а індекси їх динаміки визначені без врахування знецінення національної валюти у 2014 р. порівняно з 2013 р. та попередніми роками. Отже, насправді, обсяги падіння капітальних інвестицій в промисловість в 2014 р. ще значніші.

У 2014 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 2451,7 млн. дол. США прямих інвестицій (акціонерний капітал), що на 14,3% менше показника попереднього 2013 р., та майже вдвічі менше рівня 2010 року (табл.3.11). Проведений динамічний аналіз обсягів прямих іноземних інвестицій свідчить про їх стрімке скорочення з 2012 р. й досі.

За даними ДССУ [338] до десятки основних країн-інвесторів, які формували майже 83% загального обсягу прямих інвестицій в 2014 р., ввійшли Кіпр (29,9%), Німеччина (12,5%), Нідерланди (11,1%), Російська Федерація (5,9%), Австрія (5,5%), Велика Британія (4,7%), Віргінські (Британські) острови (4,4%), Франція (3,5%), Швейцарія (3,0%), Італія (2,2%).

Таблиця 3.11 – Обсяги прямих іноземних інвестицій (акціонерний капітал) в економіці України у 2010-2014 рр. (джерело: розроблене автором за даними [338])

Показники	Дані по роках				
	2010	2011	2012	2013	2014
1. Обсяги прямих іноземних інвестицій, млн. дол. США, станом на 1 січня	40053,0	44806,0	50333,9	55296,8	58156,9
2. Вкладено прямих іноземних інвестицій, млн. дол.	4753,0	5527,9	4962,9	2860,1	2451,7
3. Індекс, % до попереднього р.	100,0	116,3	89,8	57,6	85,7
4. Індекс, % до 2010 р.	100,0	116,3	104,4	60,2	51,6

Проте, у промисловому секторі в 2014 р. було зосереджено лише 32,3% загального обсягу інвестицій, в 2013 р. – 31,0%. На підприємствах переробної промисловості в 2014 р. було зосереджено 27,4% загального обсягу прямих іноземних інвестицій, в 2013 р. – 25,3%.

Структура розподілу прямих іноземних інвестицій у промисловості 2013-2014 рр. наведена в табл. 3.12 з якої видно, що серед галузей переробної промисловості найбільші обсяги інвестицій зосереджені на підприємствах металургійного виробництва, підприємства машинобудування займають четверту позицію.

Таблиця 3.12 – Структура розподілу прямих іноземних інвестицій за видами економічної діяльності (джерело: розроблене автором за даними [338])

Види економічної діяльності	Частка у загальному обсязі вкладених прямих іноземних інвестицій, %	
	2013 р.	2014 р.
1. Промисловість	31,0	32,3
2. Переробна промисловість	25,3	27,4
3. Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	10,8	12,1
4. Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	5,7	6,0
5. Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	2,5	2,7
6. Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	1,9	2,2
7. Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	1,8	2,0

Проте, порівняння наведених показників з часткою прямих іноземних інвестицій, зосереджених в секторі фінансової та страхової діяльності (26,4% у 2013 р. та 25,1% у 2014 р.) та сфері оптової та роздрібною торгівлі, ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів (13,0%-13,1% у 2013-2014 рр. відповідно) дає підстави для висновків щодо порівняно низької інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів вітчизняної переробної промисловості, та, зокрема, машинобудування.

Зниження інвестиційної активності нерозривно пов'язане і із зниженням інноваційної активності в промисловості. Так, у 2014 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1609 підприємств, або 16,1% обстежених промислових (у 2013 р. – 1715 підприємств, або 16,8% обстежених, у 2012 р. – 1758 підприємств, або 17,4%). Впроваджували інновації – три чверті інноваційно-активних промислових підприємств або 12,1% обстежених промислових. Загальні дані щодо інноваційної активності промислових підприємств України наведено в табл. 3.13.

Як видно, найбільший рівень інноваційної активності та участі підприємств у впровадженні інновацій спостерігався в 2000 р. та 2002 р., майже наблизились до показників 2000 р. та 2002 р. показники 2012 р., а з 2013 р. – спад інноваційної активності підприємств поновився.

Таблиця 3.13 – Частка інноваційно-активних підприємств в промисловості України (джерело: розроблене автором за даними [338])

Роки	Частка промислових підприємств, %, які:		Показники динаміки (індекси, %) частки підприємств, які			
	Займалися інноваційною діяльністю (інноваційно-активні)	Впроваджували інновації	Займалися інноваційною діяльністю		Впроваджували інновації	
			ланцюгові	базисні	ланцюгові	базисні
2000	18,0	14,8	100,0	100,0	100,0	100,0
2001	16,5	14,3	91,7	91,7	96,6	96,6
2002	18,0	14,6	109,1	100,0	102,1	98,7
2003	15,1	11,5	83,9	83,9	78,8	77,7
2004	13,7	10,0	90,7	76,1	87,0	67,6
2005	11,9	8,2	86,9	66,1	82,0	55,4
2006	11,2	10,0	94,1	62,2	122,0	67,6
2007	14,2	11,5	126,8	78,9	115,0	77,7
2008	13,0	10,8	91,6	72,2	93,9	73,0
2009	12,8	10,7	98,5	71,1	99,1	72,3
2010	13,8	11,5	107,8	76,7	107,5	77,7
2011	16,2	12,8	117,4	90,0	111,3	86,5
2012	17,4	13,6	107,4	96,7	106,3	91,9
2013	16,8	13,6	96,6	93,3	100,0	91,9
2014	16,1	12,1	95,8	89,4	89,0	81,8

Рівень інноваційної активності також визначається обсягами інноваційних витрат, структурно-динамічний аналіз яких наведено в табл. 3.14. Як видно, обсяги витрат на інноваційну діяльність в 2014 р. значно знизилась, і це – без врахування знецінення національної валюти. Щодо їх спрямування: в 2014 р. понад дві третини спрямовано на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, 15,9% – на здійснення науково-дослідних розробок (далі – НДР) власними силами, 6,9% – на придбання результатів НДР у інших підприємств (організацій), 0,6% – на придбання інших зовнішніх знань (нових технологій) та 10,1% – на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати).

Основним джерелом фінансування інноваційних витрат залишаються власні кошти підприємств – 85,0% загального обсягу витрат, кошти державного бюджету – 4,5%, кошти іноземних інвесторів – 1,8%, кредитні та інші джерела – 8,7%.

Таблиця 3.14 – Інноваційні витрати та джерела їх фінансування у промисловості (джерело: розроблене автором за даними [338])

Роки	Сума інноваційних витрат, млн. грн	Індекси інноваційних витрат, %		Частка джерел фінансування, %			
		ланцюгові	базисні	власні	державного бюджету	іноземних інвесторів	інші джерела
2000	1757,1	100,0	100,0	79,6	0,4	7,6	12,4
2001	1971,4	112,2	112,2	83,9	2,8	2,9	10,3
2002	3013,8	152,9	170,0	71,1	1,5	8,8	18,7
2003	3059,8	101,5	172,6	70,2	3,0	4,2	22,5
2004	4534,6	148,2	255,7	77,2	1,4	2,5	18,9
2005	5751,6	126,8	324,3	87,7	0,5	2,8	9,0
2006	6160,0	107,1	347,3	84,6	1,9	2,9	10,7
2007	10850,9	176,2	611,9	73,7	1,3	3,0	22,0
2008	11994,2	110,5	676,2	60,6	2,8	1,0	35,7
2009	7949,9	66,2	447,7	65,0	1,6	19,0	14,3
2010	8045,5	101,2	453,0	59,4	1,1	30,0	9,6
2011	14333,9	178,2	807,3	52,9	1,0	0,4	45,6
2012	11480,6	80,1	646,7	63,9	2,0	8,7	25,5
2013	9562,6	83,3	538,7	72,9	0,3	13,1	13,7
2014	7 700,0	80,5	438,3	85,0	4,5	1,8	8,7

Як вже зазначалось в п. 2.2., інноваційна активність та впровадження інновацій у методології вітчизняної статистики є різними явищами. Відокремлено: 1) рівень інноваційної активності підприємств або ступінь участі підприємств промисловості в інноваційній діяльності (структурно-динамічний аналіз за видами інноваційної діяльності табл. 3.15); 2) діяльність з впровадження інновацій, об'єктом є обсяги та структура впроваджених інновацій (дані структурно-динамічного аналізу наведено в табл. 3.16).

За підсумками 2014 р. 3661 найменування інноваційні види продукції впроваджували 600 підприємств, з них 1314 – нові види устаткування, машин, прилади, апарати тощо. Нову для ринку продукцію впровадили 137 підприємств із кількістю найменувань 540 одиниць. Інноваційні процеси впровадили 614 підприємств, з яких 459 – нові або вдосконалені технологічні процеси, кількість яких становила 1743, у т.ч. маловідходних, ресурсозберігаючих – 447; 123 підприємства – нові або вдосконалені методи логістики, доставки чи розповсюдження продукції, 190 – нову або вдосконалену діяльність із підтримки процесів матеріально-технічного обслуговування або операцій щодо закупівель, обліку або розрахунків. Організаційні інновації здійснювало 125 підприємств, маркетингові – 157.

Таблиця 3.15 – Структурно-динамічний аналіз інноваційної активності промислових підприємств України у 2008-2014 рр. (джерело: розроблене автором за даними [338])

Показники	Роки						
	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
1	2	3	4	5	6	7	8
Кількість промислових підприємств	9994	10208	10089	10350	10606	10995	10728
Кількість промислових підприємств, які:							
а) займалися інноваційною діяльністю	1609	1715	1758	1679	1462	1411	1397
б) впроваджували інновації	1208	1312	1362	1327	1217	1180	1160
в) впроваджували інноваційні процеси	614	557	703	677	593	540	582
г) освоювали виробництво інноваційних видів продукції	600	683	704	731	615	614	667
д) реалізували інноваційну продукцію	905	1031	1073	1043	964	994	993
- з них продукцію, що була новою для ринку	137	145	243	260	270	288	322
- продукцію, що була новою тільки для підприємства	768	886	889	882	812	816	792
е) реалізували інноваційну продукцію за межі України	295	344	332	378	343	334	341
Частка промислових підприємств, %, які:							
а) займалися інноваційною діяльністю	16,1	16,8	17,4	16,2	13,8	12,8	13,0
б) впроваджували інновації	12,1	12,8	13,5	12,8	11,5	10,7	10,8
в) впроваджували інноваційні процеси	6,1	5,5	6,9	6,5	5,6	4,9	5,4
г) освоювали виробництво інноваційних видів продукції	6,0	6,7	6,9	7,1	5,8	5,6	6,2
д) реалізували інноваційну продукцію	9,1	10,1	10,3	10,1	9,1	9,0	9,3
- з них продукцію, що була новою для ринку	1,4	1,4	2,4	2,5	2,5	2,6	3,0
- продукцію, що була новою тільки для підприємства	7,7	8,7	8,8	8,5	7,7	7,4	7,4
е) реалізували інноваційну продукцію за межі України	2,9	3,3	3,3	3,7	3,2	3,0	3,2

Продовження таблиці 3.15

1	2	3	4	5	6	7	8
Частка інноваційно-активних промислових підприємств, %, які:							
б) впроваджували інновації	75,1	77,0	77,5	79,0	83,2	83,6	83,0
в) впроваджували інноваційні процеси	38,2	32,5	40,0	40,3	40,5	38,3	41,6
г) освоювали виробництво інноваційних видів продукції	37,3	39,8	40,0	43,5	42,1	43,5	47,7
д) реалізували інноваційну продукцію	56,2	60,1	59,0	62,1	65,9	70,5	71,1
- з них продукцію, що була новою для ринку	8,5	8,5	13,8	15,5	18,5	20,4	23,1
- продукцію, що була новою тільки для підприємства	47,7	51,7	50,6	52,5	55,5	57,8	56,7
е) реалізували інноваційну продукцію за межі України	18,3	20,0	18,9	22,5	23,5	23,7	24,4
Ланцюгові індекси кількості промислових підприємств, %, які:							
а) займалися інноваційною діяльністю	93,8	97,6	104,7	114,8	103,6	101,0	–
б) впроваджували інновації	92,1	95,7	103,3	109,0	103,1	101,7	97,8
в) впроваджували інноваційні процеси	110,2	79,2	103,8	114,2	109,8	92,8	–
г) освоювали виробництво інноваційних видів продукції	87,9	97,0	96,3	118,9	100,2	92,1	–
д) реалізували інноваційну продукцію	87,8	96,1	102,8	108,2	97,0	100,1	–
е) реалізували інноваційну продукцію за межі України	85,8	103,6	87,8	110,2	102,7	98,0	–
Базисні індекси кількості промислових підприємств, %, які:							
а) займалися інноваційною діяльністю	115,2	122,8	125,8	120,1	104,6	101,0	100,0
б) впроваджували інновації	104,1	113,0	118,1	114,3	104,9	101,7	100,0
в) впроваджували інноваційні процеси	105,5	95,7	120,8	116,4	101,9	92,8	100,0
г) освоювали виробництво інноваційних видів продукції	90,0	102,5	105,7	109,7	92,3	92,1	100,0
д) реалізували інноваційну продукцію	91,1	103,8	108,0	105,1	97,1	100,1	100,0
е) реалізували інноваційну продукцію за межі України	86,5	100,9	97,4	110,9	100,7	98,0	100,0

Таблиця 3.16 – Структурно-динамічний аналіз впровадження інновацій промисловими підприємствами (джерело: розроблене автором за даними [338])

Показник	Значення по роках											
	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003
Впровадження інновацій на промислових підприємствах												
1. Впроваджено нових технологічних процесів, од.	1743	1576	2188	2510	2043	1893	1647	1419	1145	1808	1727	1482
– у т.ч. маловідходні, ресурсозберігаючі, од./%	447 25,6	502 31,9	554 25,3	517 20,6	479 23,5	753 39,8	680 41,3	634 44,7	424 37,0	690 38,2	645 37,3	606 40,9
2. Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, найменувань	3661	3138	3403	3238	2408	2685	2446	2526	2408	3152	3978	7416
– з них нові види техніки, од /%	1314 35,9	809 25,8	942 27,7	897 27,7	663 27,5	641 23,9	758 31,0	881 34,9	786 32,6	657 20,8	769 19,3	710 9,6
Ланцюгові індекси динаміки впровадження інновацій на промислових підприємствах, % до попереднього р.												
3. Впроваджено нових технологічних процесів	110,6	72,0	87,2	122,9	107,9	114,9	116,1	123,9	63,3	104,7	116,5	129,8
4. Освоєно виробництво інноваційних видів продукції	116,7	92,2	105,1	134,5	89,7	109,8	96,8	104,9	76,4	79,2	53,6	-
Базисні індекси динаміки впровадження інновацій на промислових підприємствах, %												
5. Впроваджено нових технологічних процесів	100,9	91,2	126,7	145,2	118,2	109,5	95,3	82,1	66,3	104,7	100,0	-
6. Освоєно виробництво інноваційних видів продукції	92,0	78,9	85,5	81,4	60,5	67,5	61,4	63,5	60,5	79,2	100,0	-
Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %												
7. Дані по рр.,%	2,5	3,3	3,3	3,8	3,8	4,8	5,9	6,7	6,7	6,5	5,8	5,6
8. Ланцюгові індекси, %	75,8	100,0	86,8	100,0	79,2	81,4	88,1	100,0	103,1	112,1	103,5	80,0
9. Базисні індекси, %	43,1	57,0	57,0	65,6	65,6	82,9	101,8	115,6	115,6	112,1	100,0	-

У 2014 р. 905 підприємств реалізувало інноваційну продукцію на 25,7 млрд. грн. або 2,5% загального обсягу реалізованої промислової продукції. У розрізі видів економічної діяльності цей показник складав: на підприємствах з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення – 13,7%, машинобудування – 8,2%, з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 6,1%, хімічних речовин і хімічної продукції – 4,8%. Реалізацію продукції за межі України здійснювало 295 підприємств, обсяг якої становив 29,2% від загального обсягу інноваційної продукції. За даними статистичного аналізу на засадах міжнародної методології, упродовж 2012-2014 рр. інноваційною діяльністю в промисловості займалося 2259 підприємств або 22,6% обстежених; упровадженням інновацій займалося 1595 підприємств (15,9% обстежених промислових). Інноваційну продукцію впроваджувало 1054 підприємства, з яких 257 – нову для ринку і 923 – нову лише для підприємства; інноваційні процеси впровадили 1127 підприємств, з яких 926 – нові або вдосконалені методи обробки чи виробництва продукції, 233 – нові або вдосконалені методи логістики, доставки чи розповсюдження продукції та 349 – нову або вдосконалену діяльність із підтримки процесів, зокрема системи матеріального обслуговування, операцій щодо закупівель, обліку та розрахунків; 289 підприємств упровадили маркетингові інновації; 232 підприємства – організаційні інновації.

Розподіл впровадження інновацій в розрізі їх видів та видів економічної діяльності підприємств за 2011-2013 рр. наведені в табл. 3.17.

Як видно, за рівнем активності у впровадженні інновацій підприємства машинобудування займають лідуєчі позиції, поступаючись лише фармацевтичному виробництву, а рівень їх активності значно перевищує середньогалузевий по промисловості. *Це підтверджує думку, що виробництвам більш високого технологічного укладу властиві більш високі рівні інноваційної активності та темпи впровадження інновацій.*

Таблиця 3.17 – Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації у 2011-2013 рр. за видами діяльності та типами інновацій відповідно до міжнародних стандартів, % (джерело: розроблене автором за даними [338])

Види діяльності	Типи інновацій			
	інноваційна продукція	інноваційні процеси	організаційні інновації	маркетингові інновації
1	2	3	4	5
1. Промисловість	11,7	12,2	2,6	3,0
2. Переробна промисловість	13,9	13,0	2,7	3,5
2.1 Виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів	37,2	23,1	10,3	14,1
2.2 Машинобудування				
– виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	30,8	24,7	7,7	6,1
– виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	30,6	16,8	5,6	4,1
– виробництво електричного устаткування	24,2	17,8	5,7	5,7
– виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	21,6	16,2	4,9	4,6
2.3 Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	22,8	21,5	4,0	5,9
2.4 Вироблення коксу та продуктів нафтоперероблення	16,7	12,5	6,3	8,3
2.5 Виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	14,0	12,7	2,3	4,6
2.6 Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	12,9	12,8	2,5	2,8
2.7 Виробництво меблів, іншої продукції, ремонт і монтаж машин і устаткування	9,2	9,0	1,7	2,3
2.8 Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	9,1	11,3	1,6	2,0
2.9 Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	8,3	10,3	1,3	1,8

Продовження таблиці 3.17

1	2	3	4	5
2.10 Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	7,4	9,6	1,5	1,8

Нижче наведено дані щодо інновацій, впроваджуваних на підприємствах машинобудування в 2011-2013 рр. (табл. 3.18). Як видно, в 2013 р. в машинобудуванні кількість впроваджених технологічних процесів, машин, устаткування, апаратів, приладів навіть зросла порівняно з попереднім періодом.

Таблиця 3.18 – Впровадження інновацій на підприємствах машинобудування у 2011-2013 рр. (джерело: розроблене автором за даними [338])

Показники	Підприємства машинобудування, всього:					
	2011		2012		2013	
	од.	у % до загальної кількості	од.	у % до загальної кількості	од.	у % до загальної кількості
1. Впроваджено нових технологічних процесів, од.	996	35,60	1351	42,40	1428	46,47
2. Освоєно виробництво інноваційних видів продукції, з них найменувань, од.	1100	39,31	1266	39,74	1047	34,07
3. Машин, устаткування, апаратів, приладів, од.	702	25,09	569	17,86	598	19,46
Всього:	2798	100,00	3186	100,00	3073	100,00

Серед промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію, провідне місце мають також машинобудівні (табл. 3.19). Навіть в 2013 р., коли спад машинобудівного виробництва склав порівняно з попереднім роком 13,8%, воно було найбільш впливовим в реалізації інноваційної продукції у промисловості – частка машинобудівних підприємств серед підприємств переробної промисловості, що реалізовували інноваційну (нову для ринку) продукцію становила майже 50% (46,8%), а серед тих, що експортували інноваційну продукцію – 41,2%.

Таблиця 3.19 – Кількість промислових підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію у 2013 р. (джерело: розроблене автором за даними [338])

Види діяльності	Кількість підприємств в що реалізували інноваційну продукцію	У тому числі продукцію, що є новою		Кількість підприємств, що експортували інноваційну продукцію
		тільки для ринку	для підприємства	
1. Промисловість	1031	248	887	344
2. Переробна промисловість	1015	246	872	342
3. Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	113	35	91	57
4. Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	72	31	53	34
5. Виробництво електричного устаткування	57	20	45	29
6. Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	51	29	34	21
7. Всього машинобудування	293	115	223	141
8. Частка у переробній промисловості, %	28,9	46,8	25,6	41,2

Втім, найвища в промисловості інноваційна активність та діяльність з впровадження інновацій, не втримала машинобудівельне виробництво від значного падіння обсягів. Це підтверджує попередній висновок, що інноваційна діяльність не завжди спричинює розвиток підприємства. Тому аналітичні дослідження процесів інноваційного розвитку неможливо обмежувати лише аналізом обсягів та структури інноваційної діяльності промислових підприємств.

В цілому, визначена динаміка інноваційної діяльності в промисловості має негативний характер як в короткостроковому, так й в довгостроковому періоді. Водночас, щодо окремих ключових показників інноваційної діяльності вона має вельми суперечливий характер. Так, падіння інноваційної

активності промислових підприємств у 2013-2014 рр. за кількістю підприємств, що займались інноваційною діяльністю та впроваджували інновації, супроводжувалось зростанням показників впровадження інновацій в 2014 р. , як стосовно інноваційних процесів, так й стосовно інноваційної продукції, та падінням результатного показника інноваційної діяльності – частки реалізованої інноваційної продукції.

Висновки щодо рівня інноваційної активності та її результативності можуть бути засновані на нормуванні фактичних значень показників діяльності з впровадження інновацій та частки реалізованої інноваційної продукції за рівнем безпечності для національної економіки, запропонованому в «Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» [235]. В табл. 3.20 наведено визначення рівня «безпечності» цих показників у 2000-2014 рр. відповідно до нормативів, встановлених в [235], та результатів проведеного статистичного аналізу.

Таблиця 3.20 – Рівень інноваційної безпеки промислових підприємств (джерело: розроблене автором)

Роки	Значення показника по рр., %											
	частка промислових підприємств, що впроваджували інновації						частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості					
	Рівень безпечності показників											
	критичний – небезпечний 5-10%		небезпечний-незадовільний 10-15%				абсолютно-небезпечний 0-3%		критичний –небезпечний 3-7%			
2000						14,8						6,6
2001						14,3						6,8
2002						14,6						7,0
2003				11,5							5,6	
2004		10,0									5,8	
2005	8,2											6,5
2006		10,0										6,7
2007				11,5								6,7
2008			10,8								5,9	
2009			10,7							4,8		
2010				11,5						3,8		
2011					12,8					3,8		
2012						13,6				3,3		
2013						13,6				3,3		
2014					12,1		2,5					

Як видно, *інноваційна активність промислових підприємств щодо впровадження інновацій перебувала переважно в діапазоні між небезпечним та незадовільним рівнями*, та після коливань між нижньою та верхньою межею діапазону, за підсумками 2014 р. опинилася всередині між небезпечним та незадовільним рівнями, що складає 35% від нижньої межі діапазону показника, що відповідає оптимальному рівню безпечності.

Водночас, *частка реалізованої інноваційної продукції, яка є результатним показником інноваційної активності, в 2000-2013 рр. знаходилась в діапазоні між критичним та небезпечним рівнями*, з 2010 р. все більше наближалася до критичного та в 2014 р. перетнула межу в діапазон значень між абсолютно-небезпечним та критичними рівнями.

В умовах інноваційної економіки інноваційна діяльність має призводити до прискорення темпів розвитку підприємства, підвищення його доходності та прибутковості – на засадах властивих інноваціям не лише ризиків, а й надприбутків. З цієї точки зору проведений аналіз ключових показників розвитку промисловості потребує доповнення показниками фінансової рентабельності їх діяльності, яка в методології вітчизняної статистики вимірюється показником рентабельності операційної діяльності.

Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств є вагомим чинником національної економічної безпеки та має діапазони значень в розрізі рівнів безпечності, що можуть бути застосовані для оцінювання її рівня. В табл. 3.21 наведено визначення рівня «безпечності» рентабельності операційної діяльності промислових підприємств, зокрема у найбільш інноваційно-активній галузі машинобудування, у 2008-2014 рр. відповідно до нормативів, встановлених в [235], та результатів проведеного статистичного аналізу. Як свідчать дані аналізу, рентабельність операційної діяльності зазнала суттєвого падіння у 2014 р. у промисловості в цілому, у переробній промисловості, машинобудуванні. У машинобудуванні показник знизився критично – з рівня, відповідного діапазону оптимального рівня безпеки, в якому воно перебувало протягом 2010-2013 рр., до абсолютно небезпечного, що характеризує цілковиту збитковість галузі – у 2014 р.

Таблиця 3.21 – Рівень та динаміка безпечності рентабельності операційної діяльності вітчизняних промислових підприємств (джерело: розроблене автором на основі даних [338] та [235])

Рік	Рівень безпечності					
	абсолютно- небезпечний < 0 < 1%	критичний – небезпечний 1-3%	небезпечний- незадовільний 3-4%	незадовільний- задовільний 4-5%	задовільний- оптимальний 5-6%	оптимальний 6-10%
<i>Рентабельність операційної діяльності, %. Промисловість</i>						
2008					4,9	
2009		1,8				
2010			3,5			
2011					4,7	
2012			3,4			
2013			3,0			
2014		2,3				
<i>Рентабельність операційної діяльності, %. Переробна промисловість</i>						
2008			3,1			
2009		1,4				
2010			2,3			
2011			2,9			
2012		1,8				
2013			2,1			
2014	0,2					
<i>Рентабельність операційної діяльності, %. Машинобудування</i>						
2008			2,9			
2009				4,7		
2010						7,0
2011						9,3
2012						9,9
2013						6,6
2014	-2,9					

Порівняння означеної динаміки з технологічною структурою промисловості, переробної промисловості та машинобудування дозволяє зробити суперечливий висновок:

1) переробна промисловість, в якій домінує 4-й технологічний уклад, є менш прибутковою ніж добувна промисловість, виробництво та розподілення електроенергії, газу та пари, що відносяться до 3-го укладу;

2) машинобудування, яке є найбільш інноваційно-активним та містить виробництва 4-го та 5-го технологічних укладів, зазнало більших збитків у 2014 р., ніж в цілому переробна промисловість; зокрема, збитковість виробництв 5-го технологічного укладу (КВЕД 26,27) склала 8,5% та 3,1% відповідно, порівняно з виробництвами 4-го укладу (КВЕД 28,29, 30) – 1,2% та 2,8% відповідно.

Узагальнений аналіз динаміки ключових показників економічного розвитку та ключових параметрів його інноваційності наведено в табл. 3.22. Як видно, найбільші темпи активізації інноваційної діяльності в промисловості спостерігались в 2009-2012 рр., а пікові темпи зростання – в 2011 р.; в 2003-2011 рр. (за винятком 2006 р.) спостерігається стійка тенденція нарощування впровадження нових технологічних процесів. Проте, в той же період спостерігається й зниження частки реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової. Фази активізації інноваційної активності у промисловості не завжди співпадали з фазами зростання обсягів промислового виробництва (власне, фазами розвитку). З наведеного у табл. 3.22 порівнянні видно, зокрема, що зростання обсягів промислового виробництва у 2004-2006 рр. проходило на фоні суттєвого зниження показників інноваційної активності, крім впровадження нових технологічних процесів. В той же період спостерігається зростання частки реалізованої інноваційної продукції на фоні суттєвого зниження освоєння виробництва нових видів інноваційної продукції. Водночас, зростання інноваційної активності у 2012 р. не призвело до зростання обсягів виробництва ані в 2012 р., ані в 2013 р., ані в 2014 р.

Це може свідчити як про відсутність прямого зв'язку між інноваційною активністю та економічним зростанням у вітчизняній економіці, так й про необ'єктивність даних статистичних досліджень щодо інноваційної діяльності промислових підприємств.

Таблиця 3.22 – Аналіз динаміки ключових статистичних показників розвитку та інноваційної активності промислових підприємств (джерело: авторська розробка на основі даних [338] та [235])

Показник	Значення по роках										
	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008	2007	2006	2005	2004
Ланцюгові індекси ключових показників розвитку та інноваційної активності промислових підприємств											
1. Обсяг промислової продукції	89,3	95,7	99,5	108,0	111,2	78,1	94,8	107,6	106,2	103,1	112,5
2. Рентабельність операційної діяльності в промисловості	76,7	88,2	72,3	134,3	194,4	36,7	-	-	-	-	-
3. Обсяг продукції переробної промисловості	89,9	92,3	96,3	107,7	113,5	73,4	96,8	111,7	106,3	103,0	114,6
4. Рентабельність операційної діяльності в переробній промисловості, %	9,5	116,7	62,1	126,1	164,3	45,2	-	-	-	-	-
5. Обсяги продукції машинобудування	78,7	86,2	94,0	116,9	134,5	54,9	108,6	128,6	115,2	107,1	128,0
6. Рентабельність операційної діяльності в машинобудуванні	-	66,7	106,5	132,9	148,9	162,1	-	-	-	-	-
7. Частка інноваційно-активних підприємств	93,8	97,6	104,7	114,8	103,6	101,0	98,5	126,8	94,1	86,9	90,7
8. Частка підприємств, що впроваджували інновації	92,1	95,7	103,3	109,0	103,1	101,7	97,8	115,0	122,0	82,0	87,0
9. Впроваджено нових технологічних процесів	82,4	72,0	87,2	122,9	107,9	114,9	116,1	123,9	63,3	104,7	116,5
10. Освоєно виробництво інноваційних видів продукції	87,9	92,2	105,1	134,5	89,7	109,8	96,8	104,9	76,4	79,2	53,6
11. Питома вага реалізованої інноваційної продукції, %	75,8	100,0	86,8	100,0	79,2	81,4	88,1	100,0	103,1	112,1	103,5
12. Інноваційні витрати	80,5	148,2	126,8	107,1	176,2	110,5	66,2	101,2	178,2	80,1	83,3

Відтак, дослідження дістали таких висновки та результатів:

- аналіз нормативних документів з питань економічного та інноваційного розвитку свідчить про декларацію формування сприятливого нормативно-правового кола здійснення інноваційної діяльності суб'єктів національної економіки, а поєднання у «Стратегії сталого розвитку 2020» векторів розвитку та безпеки *вперше декларує назрілу необхідність комплексного управління економічним розвитком та безпекою на рівні держави*. Проте, інноваційні процеси все ще не набули належного розповсюдження в економіці, що негативно віддзеркалюється й на національній економічній безпеці, й на економічній безпеці окремих промислових підприємств. Втім, дані статистичних досліджень *не висвітлюють зовнішні умови та чинники безпеки інноваційного розвитку промислових підприємств*;
- *методологічні підходи оцінювання зовнішніх умов інноваційного розвитку промислових підприємств потребують удосконалення, яке виконано в частині:* 1) динамічного аналізу показників – параметрів економічного розвитку та його інноваційності за ланцюговими та базисними індексами, що дозволило виявити періоди зміни трендів показників та їх залежності у 10-річному періоді; 2) структурно-кластерного аналізу за індексами розвитку, що визначило вплив галузей промислового виробництва, що формують кластери спаду та розвитку промисловості в 2004-2014 рр.; 3) структурного аналізу за ознакою належності до технологічного укладу, що дозволило визначити технологічну структуру промисловості у 2013 р. та 2014 р., та структурні зрушення технологічного рівня промислового сектору з 2002 р.; 4) *оцінювання рівня економічної безпечності в зовнішньому середовищі за показниками – параметрами потенціалу та результатів інноваційного розвитку промислових підприємств*;
- виявлено кризові явища та тенденцію їх загострення у 2014 р. у домінуючих галузях не тільки переробної промисловості, зокрема

машинобудуванні, але й всього промислового комплексу. Серед основних індикаторів кризи в економіці є скорочення обсягу ВВП та обсягів промислового виробництва у 2014 р. на 6,8% та 10,7% відповідно. В структурі промислового виробництва найбільшого падіння зазнала переробна промисловість, зниження обсягів якої у 2014 р. склало 10,1% та за період з 2004 р. – 15,1%. Зазнали скорочення ключові підгалузі переробної промисловості: машинобудування металургійне виробництво. Основну причину кризи – географічне розташування більшості потужностей металургії, машинобудування, хімічної промисловості в зоні АТО супроводжував негативний вплив від зниження обсягів капітальних інвестицій на тлі низької інвестиційної привабливості галузей переробної промисловості для іноземних інвесторів протягом всього періоду аналізу;

– визначено, що незважаючи на коливання у 2004-2014 рр., інноваційна активність промислових підприємств перебувала в діапазоні між небезпечним та незадовільним рівнями, а частка реалізованої інноваційної продукції – в діапазоні між критичним та небезпечним рівнями, а в 2014 р. перетнула межу до абсолютно-небезпечного рівня. Рентабельність операційної діяльності як фінансовий результат інноваційної активності та процесів розвитку, найбільше коливалася у найбільш інноваційно-активній галузі – машинобудуванні, та в 2014 р. впала до абсолютно-небезпечного рівня безпеки, що характеризує його повну збитковість.

Виявлені суперечливі тенденції економічного зростання, інвестиційної та інноваційної активності, впровадження інновацій та частки реалізованої інноваційної продукції галузей промислового виробництва різних технологічних укладів *можуть свідчити як про відсутність прямого зв'язку між інноваційною активністю та економічним зростанням у вітчизняній економіці, так й про необ'єктивність даних статистичних досліджень щодо інноваційної діяльності промислових підприємств.*

3.2 Оцінювання тенденцій економічного розвитку та ознак його інноваційності на промислових підприємствах Одеського регіону

Для апробації запропонованих теоретичних та методологічних засад аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислового підприємства на базі фінансового підходу (*див. розділ 2*): було обстежено 35 промислових підприємств Одеського регіону, які складають частку зовнішнього оточення близького кола будь-якого промислового підприємства.

Формування початкової вибірки підприємств ґрунтувалось на відповідності таким критеріям: 1) відображення підприємств різних видів економічної діяльності, зокрема в домінантних галузях переробної промисловості: металургійному виробництві, харчовій промисловості, машинобудуванні; 2) відображення підприємств за видами економічної діяльності, що віднесені до 3-го, 4-го та 5-го технологічних укладів; 3) відображення підприємств різного розміру (за чисельністю працівників); 4) доступності, як найменш, фінансової звітності підприємств у відкритих джерелах (даних Національного депозитарію «SMIDA»).

Базою формування вибірки стало: 1) перелік підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та формують економічний потенціал Одеської області, затверджений Розпорядженням голови Одеської обласної державної адміністрації від 17.06.2014 р. № 518/А- 2014 [456], з яких за критерієм відкритого доступу до фінансової звітності 2011-2014 рр. відібрано 16 промислових підприємств; 2) перелік підприємств переробної промисловості, зокрема, металургійного виробництва та машинобудування, що мають КВЕД 24, 25 (3-й технологічний уклад), 28, 33 (4-й уклад); 26, 27, 32.5 (5-й уклад), з яких за критерієм відкритого доступу до фінансової звітності 2011-2014 рр. було відібрано 19 промислових підприємств.

Сформована сукупність обстежених промислових підприємств містить 2 групи: 1) стратегічні підприємства; 2) інші підприємства. Перелік обстежених підприємств, систематизований за КВЕД, технологічним укладом та чисельністю працівників наведено в Додатку Ж (табл. Ж.1).

Структура сукупності підприємств в розрізі підгалузей основного виду діяльності та технологічних укладів наведено в табл. 3.23, в розрізі розміру та чисельності працівників станом на початок 2012 р. – в табл. 3.24.

Таблиця 3.23 – Розподіл обстежених підприємств за видами економічної діяльності та технологічними укладами (джерело: розроблене автором)

Група підприємств	Підгалузь / код КВЕД				Технологічний уклад		
	Харчова промисловість 10;11.	Металургійне виробництво 24;25.	Машинобудування, в т.ч. монтаж, ремонт машин 26;27;.28;.33	Інші 17;20;22; 23; 32.5. 35	3	4	5
Кількість підприємств							
1. Стратегічні	7	1	1	7	3	11	2
2. Інші	-	3	15	1	3	11	5
Всього	7	4	16	8	6	22	7
Частка підприємств у загальній кількості, %							
4. Стратегічні	43,8	6,3	6,3	43,8	18,8	68,8	12,4
5. Інші	-	15,8	78,9	5,3	15,8	57,9	26,3
Всього	20,0	11,4	45,7	25,7	17,1	62,9	20,0

У базі даних підприємств-емітентів «SMIDA» діяльність певного підприємства визначається за трьома кодами видів економічної діяльності, які доволі часто відносяться до різних груп за КВЕД. Тому, для розподілу підприємств у табл. 3.23 використано тільки той код КВЕД, що зазначений у фінансовій звітності підприємств за 2011-2012 рр., а отже, на думку підприємства, віддзеркалює його основну операційну діяльність.

Щодо розподілу підприємств за чисельністю працівників: всі підприємства, що визнані стратегічними, визначені такими й за критерієм чисельності – не менш 100 працівників (на початок 2014 р.). Серед інших відібраних промислових підприємств при дослідженні на початок 2012 р. виявився майже рівномірний розподіл між мікропідприємствами (чисельність

до 10 осіб включно), малими підприємствами (чисельність від 11 до 50 осіб), середніми та великими підприємствами, який у 2014 р. (як свідчать дані наведені в Додатку Ж) змінився в бік скорочення чисельності та зростання частки малих підприємств в обстеженій сукупності.

Таблиця 3.24 – Розподіл обстежених промислових підприємств за чисельністю працюючих станом на 01.01.2012 та 01.01.2014 за даними фінансової звітності підприємств (джерело: розроблене автором)

Група підприємств	Середньорічна чисельність працюючих, осіб					
	Мікро	Малі	Середні та великі			
	0-10	11-50	51-100	101-500	501-1000	>1000
2012 р.: кількість підприємств, од.						
1. Стратегічні	-	-	-	6	4	6
2. Інші	4	6	4	5		
Всього	4	6	4	11	4	6
2012 р.: частка у загальній кількості, %						
3. Стратегічні	-	-	-	37,5	25,0	37,5
4. Інші	21,1	31,5	21,1	26,3	-	-
Всього	11,4	17,2	11,4	31,4	11,4	17,2
2014 р.: кількість підприємств, од.						
5. Стратегічні	-	-	1	6	5	4
6. Інші	5	8	4	2		
Всього	5	8	5	8	5	4
2014р.: частка у загальній кількості, %						
7. Стратегічні	-	-	6,3	37,5	31,2	25,0
8. Інші	26,3	42,1	21,1	10,5	-	-
Всього	14,3	22,8	14,3	22,8	14,3	11,4

Слід зазначити, що скорочення чисельності працівників за період 2012-2014 рр. спостерігався на 12-ти підприємствах з групи стратегічних та 14-ти підприємствах з групи інших, а отже – на 74% досліджуваних підприємств, майже незмінною залишилась чисельність працівників на 5-ти підприємствах з групи «інших» (14,3% обстежених підприємств), зростання кількості працюючих спостерігалось лише на 4-ьох стратегічних підприємствах (11,4% обстежених), а саме на ПАТ «Одеський коньячний завод», ПрАТ «Фірма Еліпс», Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат», ПАТ «Одесаобленерго».

Така негативна динаміка чисельності працівників обстежених підприємств може попередньо свідчити про скорочення обсягів діяльності

більшості з них, адже зростання кількості працюючих є однією з визнаних нефінансових ознак розвитку будь-якого бізнесу.

Дослідження тенденцій інноваційного розвитку обраних підприємств на засадах як існуючої методології, так і фінансового підходу доцільно здійснювати в два етапи: а) визначення загальних ознак їх економічного розвитку; б) визначення ознак інноваційності розвитку.

Необхідно-достатнім на *першому етапі* є дослідження підприємств на предмет виконання умов «золотого правила економіки підприємства», зокрема, його запропонованого розширеного варіанту (див. п. 2.3), оскільки загальні ознаки економічного розвитку підприємств проявляються у зростанні його майнового потенціалу на тлі одночасного зростання ефективності його використання. Таке дослідження за порівнянням динаміки показників валюти балансу, виручки від реалізації продукції, валового прибутку, прибутку від операційної діяльності та чистого прибутку дає підстави для висновків не тільки щодо розвитку (зростання) майнового потенціалу, але й ефективності його застосування за рахунок зростання обсягів реалізації продукції, зниження її питомої собівартості, питомих накладних витрат, витрат фінансової та інвестиційної діяльності (табл. 3.25).

Таблиця 3.25 – Основні висновки щодо чинників розвитку або стагнації підприємства в розрізі виконання умов «золотого правила економіки підприємства» (джерело: авторська розробка)

Умови виконання «золотого правила економіки підприємства»	Ключові висновки щодо тенденцій розвитку підприємства в разі виконання або невиконання зазначеної умови	
	Виконання	Невиконання
1	2	3
1. Індекс росту вартості сукупних активів (валюти балансу) ІВБ >1	Свідчить про зростання майнового потенціалу розвитку підприємства; при зростанні за рахунок капітальних інвестицій – про інвестиційні процеси та майбутнє розширення обсягів виробництва. Потребує уточнень – вплив курсових різниць на оцінку вартості активів.	У більшості випадків може свідчити про скорочення обсягів діяльності та прояв ризиків операційної діяльності. Потребує уточнень: вартість проданих невикористовуваних активів, вплив курсових різниць на оцінку вартості активів
2. Індекс росту виручки від реалізації ІВР більше ІВБ	Свідчить про зростання доходності основної операційної діяльності та підтверджується зростанням коефіцієнту	Свідчить про зниження доходності (оборотності) сукупного капіталу, вкладеного в діяльність підприємства. Може виникнути внаслідок:

Продовження таблиці 3.25

1	2	3
	<p>оборотності сукупних активів підприємства, розрахованим за виручкою від реалізації та скороченням терміну оборотності майна підприємства. Може бути досягнуто за рахунок двох чинників «верхнього рівня»: зростання обсягів реалізації (у натуральному вимірі) або зростання ціни реалізації продукції.</p>	<p>1) значних вкладень (реальних інвестицій) в зростання матеріально-технічної бази виробництва, що в звітному періоді ще не призвели до зростання обсягів виробництва та реалізації (потребує уточнення); 2) скорочення обсягів реалізації продукції внаслідок втрати частки ринку збуту, зокрема внаслідок неповної конкурентоспроможності продукції за критеріями ціна-якість.</p>
<p>3. Індекс росту валового прибутку ІВП більше ІВР</p>	<p>Свідчить про зростання ефективності основної операційної діяльності та підтверджується зростанням показника рентабельності продукції (за валовим прибутком). Може бути досягнуто за рахунок двох чинників «верхнього рівня»: 1) зростання ціни реалізовуваної продукції (потребує уточнень вплив індексу цін промислової продукції); 2) зниження питомої собівартості виробництва продукції, внаслідок впровадження технологічних та нетехнологічних процесних інновацій (організаційних тощо).</p>	<p>Свідчить про зниження ефективності основної операційної діяльності та підтверджується зниженням показника рентабельності продукції. Може бути спричинене: 1) зниженням ціни реалізовуваної продукції (потребує уточнень вплив індексу цін промислової продукції); 2) зростанням питомої собівартості виробництва продукції, внаслідок, зокрема, зростання вартості оплати праці та відрахувань з фонду оплати праці, вартості енергоносіїв та їх частки у собівартості, вартості матеріалів (зокрема, імпортованих) та їх частки у собівартості, тощо.</p>
<p>4. Індекс росту прибутку операційної діяльності ІФРОД більше ІВР</p>	<p>Свідчить про зростання ефективності операційної діяльності та підтверджується зростанням показника рентабельності операційної діяльності. Може бути досягнуто шляхом: зростання ефективності основної операційної діяльності (зростання обсягів реалізації при незмінному рівні або зниженні питомої собівартості продукції); зниженні питомих накладних (адміністративних та збутових) витрат; зростанні результату іншої операційної діяльності.</p>	<p>Свідчить про зниження ефективності операційної діяльності та підтверджується зниженням показника рентабельності операційної діяльності. Може бути спричинене: падінням ефективності основної операційної діяльності внаслідок зниження обсягів реалізації, зниження ціни реалізовуваної продукції, зростання питомої собівартості продукції; зростанням питомих накладних витрат (адміністративних та збутових); збитковістю іншої операційної діяльності тощо.</p>
<p>5. Індекс росту чистого прибутку ІЧП більше ІВР</p>	<p>Свідчить про зростання ефективності діяльності, зростання загальної рентабельності діяльності за чистим прибутком та виручкою від реалізації. Може бути досягнуто шляхом: зростання рентабельності продукції, падіння а) питомих накладних витрат та витрат іншої операційної діяльності, б) витрат інвестиційної та фінансової діяльності підприємства тощо.</p>	<p>Свідчить про зниження ефективності діяльності підприємства та підтверджується зниженням показника загальної рентабельності діяльності. Може бути спричинене: зниженням обсягів реалізації та рентабельності продукції, зростанням накладних витрат, витрат іншої операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.</p>

Водночас, невиконання всіх або окремих умов «золотого правила» свідчить про прояв фінансових ризиків діяльності підприємства в розрізі визначених методологією бухгалтерського обліку та звітності видів його діяльності: основної операційної, операційної, інвестиційної та фінансової. Інноваційна діяльність підприємства не є окремим об'єктом фінансового обліку та у фінансовій звітності ніяк не віддзеркалюється. Проте, впровадження інновацій спрямоване на уникнення можливих фінансових ризиків підприємства в частині, зокрема, зниження питомої собівартості продукції за рахунок впровадження технологічних інновацій, зростання обсягів реалізації за рахунок впровадження продуктових та маркетингових інновацій, зниження накладних витрат за рахунок організаційних інновацій.

Дослідження виконання ознак економічного розвитку за даними обстежених підприємств за 2012-2014 рр. виявило *такі методичні проблеми застосування цього інструментарію щодо сукупності підприємств: а) ситуація повного виконання всіх умов одночасно, як й ситуація їх повного не виконання, є вкрай рідкою; б) в більшості випадків виконується лише декілька умов нерівності, та на різних підприємствах в різні періоди ці умови різні; в) певну методичну проблему складає оцінка виконання умов розвитку у випадках скорочення абсолютних значень показників звітності (де індекс динаміки набуває значень < 1), або у площині від'ємних показників (збитків), де математичне визначення індексу динаміки є недоцільним, отже здійснення оцінки потребує застосування додаткових прийомів, яким може бути розрахунок питомих показників (табл.Г.1), а саме коефіцієнту оборотності активів (для оцінки виконання другої умови), показників рентабельності (для перевірки виконання 3-ї, 4-ї та 5-ї умов).*

Так, за підсумками періоду 2012-2014 рр. зростання вартості валюти балансу спостерігалась на 18-ти (51,4%) підприємствах, зростання виручки від реалізації – на 15-ти (42,9%) підприємствах, зростання чистого прибутку – лише на 11-ти (31,4%) підприємствах. Серед останніх 24 підприємств – зниження прибутку мали 2, збитки мали 22 підприємства, серед яких на 7

підприємствах спостерігалось скорочення обсягів збитку, що з точки зору фінансового обліку означає наявність чистого прибутку у звітному періоді, за рахунок якого було покрито частину накоплених збитків минулих періодів, та, отже є позитивним явищем та віддзеркалює в цілому позитивний фінансовий результат діяльності підприємства, незважаючи на абсолютне значення чистого збитку у Звіті про фінансові результати.

У останньому випадку, в залежності від динаміки виручки від реалізації, може спостерігатись як скорочення, так і зростання рівня «збитковості» діяльності підприємства, що визначатиме виконання або невиконання умови розвитку. Аналогічно при скороченні обсягу чистої виручки від реалізації в залежності від динаміки балансової вартості майна може спостерігатись як скорочення, так й зростання коефіцієнту оборотності активів, що визначатиме невиконання або виконання умови розвитку.

Приклад визначення необхідних показників та оцінки виконання умов «золотого правила» за різної динаміки абсолютних показників фінансової звітності наведено в **Додатку Ж (табл.Ж.2)**.

В табл. 3.26-3.27 наведено основні ознаки розвитку, виявлені на обстежених підприємствах за підсумками 2014 р. та періоду 2012-2014 рр. Як видно, всупереч очікуванням, результати фінансово-господарської діяльності 2014 р. для багатьох підприємств були здебільшого позитивними:

- зростання майнового потенціалу, віддзеркаленого у балансовій вартості активів, спостерігалось на 20-ти підприємствах з 35-ти (57,4% обстежених підприємств), зокрема на 10-ти з 16-ти стратегічних підприємствах області
- зростання оборотності активів, рентабельності операційної діяльності та загальної рентабельності – на 16-ти підприємствах (45,7% обстежених);
- зростання рентабельності продукції (основної операційної діяльності) – на 23-ти підприємствах (65,7% обстежених).

Таблиця 3.26 – Ознаки розвитку обстежених промислових підприємств у 2014 р. (джерело: розроблене автором за результатами власних розрахунків)

Умовна позначка підприємства	Назва підприємства	Умови «золотого правила» та відповідні ознаки розвитку підприємства				
		ІВБ >1	ІВР > ІВБ	ВП > ІВР	ФРОД > ІВР	ІЧП > ІВР
		Зростання вартості майна	Зростання оборотності активів	Зростання рентабельно сті продукції	Зростання рентабельно сті операційної діяльності	Зростання загальної рентабельно сті
Стратегічні промислові підприємства Одеської області						
1	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	+	+	+	+	+
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	-	+	+	-	+
3	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	-	-	+	-	-
4	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	-	+	+	+	+
5	ПАТ «Одеський коровай»	+	-	-	+	-
6	ЗАТ «Одесакондитер»	-	+	+	-	-
7	ПАТ «Одеський коньячний завод»	-	-	+	-	+
8	ПАТ «Ізмайльський целюлозно-картонний комбінат»	-	-	-	-	-
9	ПАТ «Одеський припортовий завод»	+	-	-	-	-
10	ПрАТ «Фірма Еліпс»	+	+	+	+	+
11	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	+	-	+	+	+
12	ПАТ «Одескабель»	+	-	+	+	-
13	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	+	-	+	-	-
14	ПАТ «Гемопласт»	+	-	+	-	+
15	ПАТ «Одесаобленерго»	+	+	+	+	-
16	ПАТ «Одесагаз»	+	+	-	-	+
<i>Всього кількість стратегічних підприємств</i>		10	7	12	7	8
Інші промислові підприємства Одеської області						
17	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	+	-	-	-	-
18	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	+	-	-	-	-
19	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	+	+	+	-	-
20	ПАТ «Елемент»	+	-	+	+	+
21	ПАТ «Завод «Тіра»	-	-	+	+	+
22	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	-	-	+	+	+
23	ПАТ «Будгідравліка»	-	+	+	+	+
24	ПрАТ «Будгідравліка»	+	+	+	-	-
25	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	+	+	-	+	-
26	ПАТ «Одеське ВО «ХОЛОДМАШ»	-	-	+	-	-
27	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	-	+	+	-	-
28	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	-	-	-	+	+
29	ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів»	-	-	-	-	-
30	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	+	-	+	+	+
31	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	-	-	-	+	-
32	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	+	+	-	-	-
33	ПАТ «Полімет»	+	+	+	-	+
34	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	-	-	-	-	-
35	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	+	+	+	+	+
<i>Всього кількість інших промислових підприємств</i>		10	8	11	9	8
<i>Всього кількість обстежених підприємств</i>		20	15	23	16	16
<i>У % до загальної кількості обстежених</i>		57,4	42,87	65,7	45,7	45,7

Таблиця 3.27 – Ознаки розвитку обстежених промислових підприємств у 2012-2014 рр. (джерело: розроблене автором за результатами власних розрахунків)

Умовна позначка підприємства	Назва підприємства	Умови «золотого правила» та відповідні ознаки розвитку підприємства				
		ІВБ >1	ІВР > ІВБ	ВП > ІВР	ФРОД > ІВР	ІЧП > ІВР
		Зростання вартості майна	Зростання оборотності активів	Зростання рентабельності продукції	Зростання рентабельності операційної діяльності	Зростання загальної рентабельності діяльності
Стратегічні промислові підприємства Одеської області						
1	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	+	-	-	+	+
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	+	-	+	+	-
3	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	-	+	+	+	-
4	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	+	+	+	+	+
5	ПАТ «Одеський коровай»	-	+	+	-	-
6	ЗАТ «Одесакондитер»	-	-	+	-	-
7	ПАТ «Одеський коньячний завод»	-	-	-	-	+
8	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	+	-	-	-	-
9	ПАТ «Одеський припортовий завод»	+	-	-	-	-
10	ПрАТ «Фірма Еліпс»	+	+	+	+	+
11	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	-	+	+	+	+
12	ПАТ «Одескабель»	+	-	+	+	-
13	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	+	-	-	-	-
14	ПАТ «Гемопласт»	-	+	+	+	+
15	ПАТ «Одесаобленерго»	+	-	-	-	-
16	ПАТ «Одесагаз»	+	-	-	-	-
<i>Всього кількість стратегічних підприємств</i>		10	6	9	8	6
Інші промислові підприємства Одеської області						
17	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	+	-	+	-	-
18	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	-	-	+	-	-
19	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	+	+	+	-	-
20	ПАТ «Елемент»	+	+	+	+	+
21	ПАТ «Завод «Тіра»	-	-	-	+	+
22	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	-	-	+	+	+
23	ПАТ «Будгідравліка»	-	+	-	-	-
24	ПрАТ «Будгідравліка»	-	-	-	+	+
25	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	-	-	-	+	-
26	ПАТ «Одеське ВО«ХОЛОДМАШ»	-	-	+	-	-
27	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	+	-	+	-	-
28	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	-	+	-	-	-
29	ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів»	+	-	-	-	-
30	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	+	-	+	+	+
31	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	-	-	-	+	-
32	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	+	+	-	-	-
33	ПАТ «Полімет»	+	+	-	-	-
34	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	-	-	-	-	-
35	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	-	-	-	+	+
<i>Всього кількість інших промислових підприємств</i>		8	6	8	8	6
<i>Всього кількість обстежених підприємств</i>		18	12	17	16	12
<i>У % до загальної кількості обстежених</i>		51,4	34,3	48,57	45,7	34,3

Результати аналізу демонструють нижчий рівень показників наявності ознак розвитку: зростання майнового потенціалу мали 18 підприємств (51,4%), зростання рентабельності продукції та рентабельності операційної діяльності – 16 підприємств (45,7%), зростання оборотності активів та загальної рентабельності – лише 12 підприємств (34,3%). Така різниця свідчить про значне відставання ключових фінансових показників діяльності підприємств за підсумками 2014 р. від аналогічних показників кінця 2011-початку 2012 р., що підтверджується результатами аналізу ознак розвитку досліджуваних підприємств у 2012 та 2013 рр. (Додаток Ж, табл.Ж.3).

Дослідження структури сукупності підприємств за виявленими ознаками розвитку також дозволило зробити такі висновки: а) розподіл підприємств у підгрупах «стратегічні» та «інші» відрізняється несуттєво, що може свідчити про відсутність значного впливу масштабу підприємства на потенціал та ризики розвитку; б) ключовою ознакою розвитку, притаманною більшості підприємств сукупності за аналізований період є зростання вартості активів, а не ефективності їх використання, *що, в свою чергу обумовлює доцільність подальшого дослідження впливу здійснених капітальних інвестицій на зростання вартості активів підприємств;* 3) зростання рентабельності продукції у 2014 р. на 65% підприємств може бути спричинене й чинниками інфляції, зростання цін на промислову продукцію та знецінення національної валюти, *що обумовлює доцільність подальшого дослідження чинників зниження собівартості – продуктивності праці та матеріаловіддачі.*

Водночас, проведене дослідження виявило й методичні проблеми застосування інструментарію «золотого правила» щодо визначення та порівняння тенденцій розвитку за сукупністю підприємств, яке є неможливим водночас за всіма умовами нерівності. Відповідно, *визначення динаміки розвитку певного підприємства та середньої за сукупністю, як й ранжування підприємств за виявленими ознаками розвитку потребує запровадження інтегрального підходу до оцінювання.*

Аналіз можливостей застосування існуючих підходів до формування інтегральних показників за частковими показниками (темпи зростання валюти балансу, виручки від реалізації, валового прибутку, прибутку операційної діяльності та чистого прибутку підприємства) дістав *висновків*:

- *ознаками розвитку є не індекси показників, а перевищення індексів зростання одних показників над іншими, тому усереднення або мультиплікація означених індексів у інтегральній моделі є недоцільними;*
- *застосування коефіцієнтів випередження динамічних індексів одних показників над іншими в якості часткових показників моделі інтегрального показника (мультиплікативної або середньогометричної) є також недоцільним* внаслідок неможливості визначення індексів (темпів росту) фінансових результатів та коефіцієнтів їх випередження над індексом виручки від реалізації, у випадку переходу підприємства з зони прибутковості у зону збитковості та навпаки (що математично надає від'ємне значення індексу у обох випадках), або динаміки фінансових результатів в збитковій зоні (що математично надає індексу позитивне значення – більше у випадку нарощення збитків, та менше у випадку їх скорочення, що прямо протилежно віддзеркалює сутність означених змін базових показників). *Означені чинники обумовлюють доцільність розгляду в якості часткових показників не кількісних (індекси динаміки), а якісних альтернативних ознак (наприклад, позитивні зміни або негативні зміни).*

Тому для інтегральної оцінки ознак розвитку підприємств за умовами виконання нерівності «золотого правила» запропоновано застосування *підходу нормування показників*. Найбільшим з можливих є виконання всіх п'яти умов нерівності «золотого правила», а критичним (мінімально можливим) – невиконання жодної. Це обумовлює граничні значення інтегрального показника від 0 до 1 (0-100%). Виконання кожної з існуючих п'яти умов пропонується оцінювати як 0,2 (20%), ґрунтуючись на припущенні, що всі означені умови є рівноцінними. Тоді *інтегральний показник «економічного розвитку підприємства»* за ознакою виконання умов

«золотого правила» буде визначатися як частка умов, що виконуються, у їх загальній кількості в моделі «золотого правила» або ж як добуток кількості виконуваних умов та коефіцієнту їх вагомості 0,2.

Застосування запропонованого підходу дозволило визначити динаміку ознак розвитку підприємств у 2012-2014 рр. (табл. 3.28), а також розподілити досліджувані підприємства за значенням інтегрального показника розвитку, що надало можливості їх порівняння у сукупності (Додаток Ж, табл.Ж.4). Як видно з даних розрахунків, в 2012р. та 2013 р. всі п'ять ознак розвитку не спостерігались на жодному з обстежених підприємств, тоді як жодної умови нерівності «золотого правила» не виконувалось на 6-ти (зокрема 5-ти машинобудівельних) підприємствах у 2012 р. та 3-х у 2013 та 2014 рр.

Серед стратегічних підприємств області, що стійко мали досить високі показники розвитку (0,6-1,0) слід зазначити Одеську філію ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат», ПрАТ «АДМ-Іллічівськ», ПАТ «Гемопласт», ПрАТ «Фірма Еліпс». В групі інших підприємств значення інтегрального показника розвитку суттєво коливались в аналізованому періоді, стійкість розвитку спостерігалась лише на ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів». Стійко низькі показники (0,0-0,2) розвитку мали підприємства: ЗАТ «Одесакондитер», ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат», ПАТ «Зовнішньоторгівельна фірма «Краян». В 2013-2014 рр. 4 підприємства змінили основний вид економічної діяльності з машинобудівного виробництва (КВЕД 28) на послуги в сфері оренди нерухомості (КВЕД 68.2), що майже не вплинуло на зміни показника розвитку.

Попередній розподіл обстежених підприємств за технологічними укладами основного виду їх економічної діяльності дозволив визначити середній показник розвитку в розрізі технологічних укладів (табл. 3.29), з якої видно, що найвищі показники розвитку властиві підприємствам 5-го технологічного укладу, найнижчі (за 3 роки) – 3-го укладу.

Таблиця 3.28 – Динаміка інтегрального показника економічного розвитку за моделлю «золотого правила економіки підприємства» обстежених промислових підприємств (джерело: розроблене автором за результатами власних розрахунків)

Позначка підприємства	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Інтегральний показник економічного розвитку			
				2012	2013	2014	2014/2011
Стратегічні підприємства одеської області							
1	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	10.39	4	0,6	0,2	1,0	0,6
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	10.41	4	0,4	0,4	0,6	0,6
3	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	10.42	4	0,2	0,6	0,2	0,6
4	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	10.41	4	0,8	0,2	0,8	1,0
5	ПАТ «Одеський коровай»	10.71	4	0,4	0,6	0,2	0,4
6	ЗАТ «Одесакондитер»	10.82	4	0,0	0,0	0,4	0,2
7	ПАТ «Одеський коньячний завод»	11.02	4	0,6	0,2	0,4	0,2
8	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	17.21	4	0,4	0,2	0,0	0,2
9	ПАТ «Одеський припортовий завод»	20.15	4	0,2	0,6	0,2	0,2
10	ПрАТ «Фірма Еліпс»	22.22	4	0,8	0,4	1,0	1,0
11	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	24.34	3	0,8	0,8	0,8	0,8
12	ПАТ «Одескабель»	27.31	5	0,4	0,8	0,6	0,6
13	ПАТ «Одеський машинобуд.завод «Червона гвардія»	28.92	4	0,2	0,4	0,4	0,2
14	ПАТ «Гемопласт»	32.50	5	0,8	0,8	0,6	0,8
15	ПАТ «Одесаобленерго»	35.13	3	0,4	0,0	0,8	0,2
16	ПАТ «Одесагаз»	35.22	3	0,2	0,4	0,4	0,2
Інші промислові підприємства Одеської області							
17	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	25.62	3	0,0	0,6	0,2	0,4
18	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	25.11	3	0,2	0,2	0,2	0,2
19	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	25.12	3	0,4	0,4	0,6	0,6
20	ПАТ «Елемент»	26.51	5	0,4	0,2	0,8	1,0
21	ПАТ «Завод «Тіра»	27.90;	5	0,2	0,0	0,6	0,4
22	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	28.11	4	0,0	0,4	0,4	0,6
23	ПАТ «Будгідравліка»	28.12	4	0,0	0,2	0,8	0,4
24	ПрАТ «Будгідравліка»	28.12;	4	0,0	0,2	0,6	0,2
25	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	28.22	4	0,2	0,6	0,6	0,4
26	ПАТ «Одеське ВО«ХОЛОДМАШ»	28.25	4	0,2	0,8	0,2	0,2
27	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	28.29	4	0,4	0,2	0,4	0,4
28	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	28.30; 68.20	4	0,2	0,8	0,4	0,2
29	ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів»	28.41	5	0,4	0,4	0,0	0,2
30	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	28.41	5	0,8	0,4	0,8	0,8
31	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	28.99	4	0,2	0,6	0,2	0,6
32	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	28.92; 68.20	4	0,4	0,2	0,4	0,4
33	ПАТ «Полімет»	32.50;	5	0,6	0,4	0,8	0,4
34	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	33.20	4	0,6	0,4	0,0	0,0
35	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	33.13;	4	0,4	0,4	1,0	0,4
Середній показник за сукупністю підприємств				0,36	0,41	0,50	0,44

Таблиця 3.29 – Середній показник економічного розвитку підприємств за групами технологічних укладів (джерело: авторська розробка)

Уклад	Кількість підприємств	Значення середнього показника розвитку групи по рр. (0-1)			
		2012	2013	2014	2014/2012
1. 3-тій	6	0,33	0,40	0,50	0,40
2. 4-тий	22	0,33	0,39	0,46	0,42
3. 5-тий	7	0,48	0,43	0,63	0,57
За всією сукупністю		0,36	0,41	0,50	0,44

На другому етапі аналітичних досліджень потрібне з'ясування наявності ознак інноваційності розвитку досліджуваних підприємств. Серед ключових ознак інноваційної активності слід зазначити: а) незначну частку та різке скорочення підприємств, що здійснювали дослідження та розробки; б) найбільшу значущість за кількістю підприємств напряму інноваційної діяльності «придбання машин, обладнання та програмного забезпечення».

З позиції зовнішнього оцінювання статистична звітність підприємств щодо інноваційної діяльності є доступною лише у зведеному виді – в розрізі ознак мезорівня: регіонів та видів економічної діяльності. Дослідження на її базі дозволяють зробити вельми обмежені висновки в частині порівняння ключових показників інноваційної діяльності промисловості певного регіону із середньонаціональними. Водночас, перевищення регіонального рівня показників над середніми у країні може опосередковано свідчити про більш потужний інноваційний потенціал промислового сектору та більш сприятливе до інновацій середовище у певному регіоні. Так, наведені дані (табл.3.30) щодо інноваційної активності промислових підприємств Одеського регіону свідчить про їх перевищення над середніми по промисловості України, проте різке зниження у 2013-2014 рр.

Дослідження рівня та динаміки впровадження інновацій промисловими підприємствами Одеського регіону (табл.3.31), навпаки, свідчить не лише про різке скорочення таких підприємств, але й про значне відставання їх частки у структурі промисловості регіону від загальнонаціонального рівня.

Таблиця 3.30 – Інноваційна активність промислових підприємств Одеської області за напрямками проведених інновацій (джерело: за даними [339])

Напрями витрат інноваційної діяльності	Інноваційна активність промислових підприємств за роками					
	усього, од			% до загальної кількості обстежених промислових підприємств		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
1. Підприємства, що займались інноваційною діяльністю	83	69	67	22,3	17,6	16,8
з них витрачали кошти за напрямками інноваційної діяльності:						
2. дослідження і розробки	11	9	6	3,0	2,3	1,5
– внутрішні науково-дослідні роботи	7	6	4	1,9	1,5	1,0
– зовнішні науково-дослідні роботи	4	3	2	1,1	0,8	0,5
3. придбання інших зовнішніх знань	4	1	1	1,1	0,3	0,3
4. придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	58	50	46	15,6	12,8	11,5
5. виробниче проектування, інші види підготовки виробництва для випуску нових продуктів, впровадження нових методів їх виробництва	x	x	x	x	x	x
6. інші	23	12	13	6,2	3,0	3,3

Таблиця 3.31 – Впровадження інновацій на промислових підприємствах Одеської області за напрямками інновацій (джерело: за даними [339])

Напрями впровадження інновацій	Підприємства, що впроваджували інновації за роками					
	усього			% до загальної кількості обстежених промислових підприємств		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014
1. Кількість та частка підприємств, що впроваджували інновації, у тому числі:	52	44	39	14,0	11,2	9,8
– впроваджували нові технологічні процеси	22	18	13	5,9	4,6	3,3
а) з них маловідходні, ресурсозберігаючі та безвідходні	14	10	5	3,8	2,6	1,3
– освоювали виробництво нових видів продукції	27	23	23	7,3	5,9	5,8
– освоювали виробництво нових видів техніки	3	3	3	0,8	0,8	0,8

Аналогічно до негативної динаміки скорочення кількості та частки інноваційно-активних підприємств та тих, що впроваджували інновації в промисловості Одеського регіону, у 2012-2014 рр. спостерігається й скорочення кількості впроваджених інновацій за всіма їх видами, обсягів

інноваційних витрат, обсягів реалізації інноваційної продукції (табл.3.32), що свідчить про зниження як потенціалу інноваційного розвитку, так й про зниження його результатів (обсяги впровадження інновацій та реалізації інноваційної продукції, в т.ч. на експорт) промисловості Одеського регіону.

Таблиця 3.32 – Впровадження інновацій на промислових підприємствах Одеської області за напрямками інновацій (джерело: розроблене автором за даними [339])

Показники інноваційної діяльності промисловості Одеського регіону	Значення по роках			Індекс 2014/2012
	2012	2013	2014	
Кількість впроваджених інновацій				
1. Впроваджено нових технологічних процесів	35	24	30	0,857
– з них маловідходних, ресурсозберігаючих і безвідходних	28	20	11	0,393
2. Освоєно виробництво нових видів продукції, найменувань	108	87	82	0,759
– з них нових видів техніки	8	9	7	0,875
Інноваційні витрати та джерела їх фінансування				
3. Загальний обсяг інноваційних витрат, тис. грн.	1497384,8	91028,7	323891,6	0,216
– витрати на дослідження і розробки, тис. грн	26339,9	4358,0	960,6	0,037
– витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, тис. грн	1460535,3	85481,6	321468,4	0,220
– витрати за рахунок власних коштів підприємств, тис. грн	135902,7	88310,1	320582,3	2,36
4. Частка (%) власних коштів підприємств у фінансуванні витрат інноваційної діяльності	9,3	97,0	99,0	10,60
5. Частка коштів іноземних інвесторів у фінансуванні витрат інноваційної діяльності	40,1	0	0	0,0
6. Частка кредитів у фінансуванні витрат інноваційної діяльності	50,6	1,3	0	0,00
Реалізація інноваційної продукції				
7. Обсяг реалізованої інноваційної продукції у фактичних цінах, тис. грн	887606,5	916771,6	698698,6	0,787
– у тому числі нової на ринку, тис. грн	498125,5	551550,2	525058,5	1,054
– у тому числі поставлено на експорт, тис. грн.	261209,1	201181,6	135350,7	0,518

Як видно, обсяг інноваційних витрат у промисловості регіону скоротився більш ніж на 80%, а майже єдиним джерелом їх фінансування у 2013-2014 рр. були власні кошти підприємств. Отже, скорочення інноваційної

активності в першу чергу пов'язане з відсутністю у підприємств доступу до зовнішніх джерел фінансування. Так, якщо в 2012 р. частка банківського кредитування складала 50% від загального обсягу, в 2014 р. його обсяги скоротилися до нуля. З 2013 р. спостерігається припинення фінансування інноваційних процесів промислових підприємств з боку як вітчизняних, так й іноземних інвесторів. Фінансування за рахунок коштів держбюджету відсутнє, а за рахунок коштів місцевого бюджету – вкрай мале. Скорочення обсягів реалізації інноваційної продукції та її експорту, за умов знецінення національної валюти та зростання індексу цін продукції промисловості, є набагато суттєвим, ніж визначено за фактичними цінами (див. табл. 3.32).

В означених умовах перед підприємствами ще більшою мірою постає завдання не стільки активізації інноваційної діяльності, скільки забезпечення її результативності, в першу чергу фінансової, що надасть можливість відтворення та зростання фінансової складової інноваційного розвитку.

Проведене дослідження статистики інновацій промислових підприємств Одеського регіону в розрізі видів їх економічної діяльності на засадах систематизації даних за ознаками належності виду економічної діяльності до певного технологічного укладу (див.п.2.2) дозволило визначити суттєву розбіжність параметрів інноваційної діяльності на підприємствах різних технологічних укладів (Додаток 3). Зведені показники інноваційної активності обстежених підприємств Одеської області, наведені в табл. 3.33, свідчать про таке: а) існування прямої залежності рівня інноваційної активності від виду економічної діяльності та технологічного укладу промислового підприємства – *більш високий уклад обумовлює більш високий рівень інноваційної активності та впровадження інновацій на підприємствах;* б) тенденцію падіння частки інноваційно-активних підприємств та тих, що впроваджували інновації у 2013-2014 рр. без чіткої залежності від технологічного укладу; в) різке скорочення інноваційних

витрат, розподіл яких за укладами може свідчити про більшу інвестиційну привабливість та фінансову спроможність підприємств 3-го укладу у 2011-2012 рр., 5-го укладу – у 2012-2013 рр., 4-го укладу – у 2014 р. за умов достовірності наданої статистичної інформації.

Таблиця 3.33 – Показники інноваційної активності окремих підприємств переробної промисловості Одеської області за різними технологічними укладами (джерело: розраховано автором за даними [339])

Показники інноваційної діяльності		Значення по роках			
		2011	2012	2013	2014
1. Кількість обстежених промислових підприємств, од.	3-й уклад	30	28	27	27
	4-й уклад	102	89	59	62
	5-й уклад	23	23	17	18
	разом	155	140	103	107
2. Частка інноваційно-активних підприємств в загальній кількості обстежених, %	3-й уклад	16,7	21,4	7,4	3,7
	4-й уклад	16,7	30,3	20,3	22,6
	5-й уклад	30,4	34,8	23,6	11,1
	разом	18,7	29,3	17,5	15,9
3. Частка підприємств що впроваджували інновації в загальній кількості обстежених, %	3-й уклад	6,7	3,6	3,7	3,7
	4-й уклад	10,8	15,7	16,9	12,9
	5-й уклад	30,4	26,1	17,6	11,1
	разом	12,9	15,0	13,6	10,3
4. Обсяг інноваційних витрат в розрахунку на одне підприємство тис. грн.	3-й уклад	205,5	530,5	2,9	0,0
	4-й уклад	10,9	192,7	43,1	28,3
	5-й уклад	42,5	312,4	139,2	0,0
	разом	53,3	279,9	48,4	16,4

Параметром результатів інноваційної діяльності, віддзеркалюваним у статистичних обстеженнях (табл.3.34), є частка реалізованої інноваційної продукції та рівень її новизни. Як видно, інноваційна діяльність та інноваційні витрати на підприємствах 3-го технологічного укладу не призводять до створення та реалізації інноваційної продукції, отже спрямовані на забезпечення скоріше моделей екстенсивного та інтенсивного розвитку, аніж інноваційного. Найвищий рівень результативності інноваційної діяльності та витрат в частині виробництва та реалізації інноваційної продукції спостерігається на підприємствах 5-го технологічного укладу, що реалізують переважно продукцію, нову для ринку. *Підприємства*

машинобудування знаходяться на критичному рівні реалізації інноваційної продукції, що свідчить про вкрай низьку результативність їх інноваційної активності.

Таблиця 3.34 – Реалізація інноваційної продукції обстеженими промисловими підприємствами Одеського регіону (джерело: систематизовано автором за даними [339])

Технологічні уклади	КВЕД	Частка реалізованої інноваційної продукції, %		
		2012	2013	2014
1. 3-й	24 – «металургійне виробництво»	0,00	0,00	0,00
	<i>з неї нової для ринку</i>	0,00	0,00	0,00
	25 – «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування»	0,10	0,00	0,00
	<i>з неї нової для ринку</i>	0,00	0,00	0,00
2. 4-й	28 – «виробництво машин і устаткування».	5,90	11,6	5,10
	<i>з неї нової для ринку</i>	1,00	2,10	2,50
	29 – «виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів»	0,40	30,30	0,00
	<i>з неї нової для ринку</i>	0,00	0,00	0,00
	30 – «виробництво інших транспортних засобів»	0,00	6,50	5,90
	<i>з неї нової для ринку</i>	0,00	6,50	5,90
	33 – «ремонт і монтаж машин і устаткування»	3,60	1,00	0,80
<i>з неї нової для ринку</i>	3,40	0,00	0,00	
3. 5-й	26 – «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції»	55,20	77,90	64,20
	<i>з неї нової для ринку</i>	55,20	75,90	63,10
	27 – «виробництво електричного устаткування»	7,40	10,10	1,10
	<i>з неї нової для ринку</i>	0,00	0,00	0,00

У фінансовій звітності підприємств інноваційна діяльність окремо не зазначається. Проте, деякі показники фінансової звітності та їх динаміка можуть опосередковано свідчити про активізацію інвестиційно-інноваційних процесів та ознаки їх результативності. До таких показників віднесено: а) *обсяг капітальних інвестицій*, що свідчить про вкладення в розвиток техніко-технологічної бази виробництва та реалізації продукції, а саме: капітальне будівництво, оновлення нематеріальних активів та основних засобів, що властиві й інноваційній діяльності, а саме формуванню та відтворенню майнового (виробничого) потенціалу інноваційного розвитку;

б) *обсяг та вартість нематеріальних активів*, що є єдиною складовою інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку віддзеркаленою в балансі, та, відповідно, зростання нематеріальних активів може свідчити про інноваційні процеси на підприємстві; в) *динаміку вартості та рівень придатності основних засобів підприємства* – впровадження технологічних та продуктових інновацій потребує оновлення основних засобів, що віддзеркалюється, як правило, у позитивній динаміці їх балансової вартості та зростанні рівня їх придатності.

Означені показники та визначений як індикатор розвитку підприємства показник динаміки вартості сукупних активів логічно пов'язані, оскільки віддзеркалюють *ознаки формування і відтворення потенціалу інноваційного розвитку промислового підприємства*. Вони мають місце, коли: а) зростання вартості активів супроводжується наявністю капітальних інвестицій та їх вагомою часткою у прирості валюти балансу; б) капітальні інвестиції призводять до зростання вартості основних засобів та нематеріальних активів та досягнення як найменш задовільного рівня їх придатності.

Невиконання означених умов може свідчити про такі явища: а) при відсутності капітальних інвестицій (їх від'ємному значенні, а отже скороченні вартості капітального будівництва, основних засобів та нематеріальних активів) зростання вартості сукупних активів досягається за рахунок зростання фінансових необоротних активів (довгострокових фінансових інвестицій), що може свідчити про перерозподіл інвестицій з реальної у фінансову сферу як захід страхування ризиків основної операційної діяльності, або вартості оборотних активів (зокрема, активів у розрахунках); б) зниження вартості основних засобів та рівня їх придатності на тлі позитивних капітальних інвестицій може свідчити про вкладення в швидкозношувальні групи основних засобів та переважання таких груп у структурі основних засобів підприємства або про вкладення в незавершене капітальне будівництво. Більш детальне з'ясування чинників потребує детального аналізу структурних зрушень у складі активів підприємства.

Результати розрахунку означених показників за даними обстежених промислових підприємств за період 2012-2014 рр. наведено у табл. 3.35.

Таблиця 3.35 – Аналіз обсягів та напрямів інвестиційної діяльності обстежених промислових підприємств (джерело: розраховано автором)

Позначка підприємства	Назва підприємства	Уклад	Абсолютний приріст, 2014-2012 рр., тис. грн		Індекс росту 2014-2012 рр.	
			зміна вартості сукупн. активів	капітальні інвестиції (зміна вартості нефінансових необоротних активів)	Вартості основних засобів	Вартості нематер. активів
1	2	3	4	5	6	7
Стратегічні підприємства Одеської області						
1	ПрАТ «Виробниче об'єднання «Одеський консервний завод»	4	17568	-11632	0,684	1,684
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	4	105566	-32365	0,871	1,540
3	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	4	25754	7052	1,167	0,335
4	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	4	2093	3638	0,980	x
5	ПАТ «Одеський припортовий завод»	4	6519134	174282	1,025	0,992
6	ПрАТ «Фірма Еліпс»	4	6845	3858	1,462	0,503
7	ПАТ «Одескабель»	5	210577	100768	1,422	0,584
8	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	4	2331	17487	2,672	2,813
9	ПАТ «Одесаобленерго»	3	1348842	1351448	1,597	1,519
10	ПАТ «Одесагаз»	3	89782	86792	1,060	0,443
11	ПАТ «Одеський коньячний завод»	4	-105338	5415	0,909	0,999
12	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	4	-640528	-386469	0,749	0,670
13	ПАТ «Одеський коровай»	4	-127026	-56615	0,577	0,761
14	ЗАТ «Одесакондитер»	4	-26054	-13803	0,475	1,819
15	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	3	-64564	-122770	0,747	1,344
16	ПАТ «Гемопласт»	5	-37857	-1598	0,954	0,963
Інші промислові підприємства Одеської області						
17	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	3	345	-64	0,967	x
18	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	3	14	-144	0,864	x
19	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	4	1836	-238	0,831	0,341
20	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	4	10	-91	0,961	x
21	ПАТ «Елемент»	5	3941	503	1,576	2,000
22	ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів»	5	4163	3898	1,11	x
23	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	5	1921	125	1,192	0,40
24	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	4	53407	57366	6,438	x
25	ПАТ «Полімет»	5	711	204	3,521	x
26	ПАТ «Будгідравліка»	4	-3260	823	2,393	x
27	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	4	-90489	964	1,064	0,72
28	ПАТ «Одеське ВО «ХОЛОДМАШ»	4	-2125	1566	0,882	1,00
29	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	4	-259	651	1,012	x
30	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	3	-78	-2	0,852	x

Продовження таблиці 3.35

1	2	3	4	5	6	7
31	ПАТ «Завод «Тіра»	5	-678	-343	0,953	x
32	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	4	-5429	-1218	0,777	x
33	ПрАТ «Будгідравліка»	4	-2303	-1215	0,775	1,00
34	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	4	-2290	-2768	0,554	0,86
35	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	4	-11625	-1176	0,853	0,25

Згідно із прийнятою методологією до капітальних інвестицій відносяться вкладення в нефінансові необоротні активи, відповідно їх обсяг визначено як абсолютний приріст балансової вартості необоротних активів підприємств за період за вирахуванням їх фінансових статей (див. **табл.Г.13**).

Як видно з табл. 3.35 серед 19-ти підприємств, що мали позитивну динаміку вартості сукупних активів у 2012-2014 рр., *капітальні інвестиції спостерігались лише на 13-ох підприємствах* (8 з них – стратегічні), на інших 6-ти підприємствах зростання вартості активів супроводжувалось зниженням вартості нефінансових необоротних активів, зокрема вартості основних засобів. *Частка капітальних інвестицій у прирості вартості активів підприємств склала 20,4% у групі стратегічних та 92,7% у групі інших.*

Серед найбільш інвестиційно-активних стратегічних підприємств чітко визначаються ПАТ «Обесагаз» та ПАТ «Одесаобленерго», проте таке відношення обсягів капітальних інвестицій та приросту валюти балансу спричинене специфікою їх діяльності, що віддзеркалюється й на балансовій структурі активів (відсутність залишків незавершеного виробництва та готової продукції). Найбільш інвестиційно-активними стратегічними підприємствами переробної промисловості є: ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат», ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія», ПрАТ «Фірма Еліпс»; серед підприємств групи «інші» – ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин», ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів». Окремо виділяється 5 підприємств, де капітальні інвестиції мали місце на тлі зниження вартості сукупних активів: ПАТ «Одеський коньячний завод», ПАТ «Будгідравліка», ПрАТ «Конекрейнс

Україна», ПАТ «Одеське ВО «Холодмаш», ПАТ «Науково-виробниче підприємство «Вега». Серед 18-ти підприємств, що мали капітальні інвестиції, на 15-ти підприємствах (83,3%) спостерігалось зростання балансової вартості основних засобів.

Характеристика структури обстеженої сукупності за ознаками інноваційного розвитку наведено в табл. 3.36.

Таблиця 3.36 – Структурний аналіз ознак інноваційного розвитку підприємств різних технологічних укладів (джерело: розроблене автором)

Групи підприємств	Уклади	Частка підприємств, %, що мають ознаки розвитку та його інноваційності			
		зростання вартості сукупних активів	наявність капітальних інвестицій	зростання вартості основних засобів	зростання вартості нематеріальних активів
1. Стратегічні	3	66,7	66,7	66,7	33,3
	4	63,6	54,6	33,3	33,3
	5	50,0	50,0	50,0	50,0
2. Інші	3	66,7	0,0	0,0	0,0
	4	27,3	45,5	33,3	16,7
	5	80,0	80,0	80,0	20,0
Всі обстежені	3	66,7	33,3	33,3	16,7
	4	45,5	50,0	36,4	27,3
	5	71,4	71,4	71,4	28,6

Щодо динаміки вартості нематеріальних активів, то будь-якого стійкого її зв'язку із наявністю або відсутністю капітальних інвестицій, як й з динамікою вартості сукупних активів, в дослідженій сукупності підприємств не простежується. Це викликано дуже незначною вартістю та часткою нематеріальних активів в структурі майна промислових підприємств. Так, 12 з 35-ти (34,3%) підприємств не мають на балансі жодних нематеріальних активів. Якщо для мікропідприємств, що складають фінансову звітність за скороченою формою (ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод», ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин», ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян») це пов'язане саме із відсутністю такої статті у балансі, то для всіх інших – є негативною ознакою. Зростання вартості нематеріальних активів спостерігалось на 7-ми підприємствах (20%),

зокрема 6-ти стратегічних; зниження – на 14-ти підприємствах (40%), зокрема 9-ти стратегічних. *Отримані результати свідчать про недоцільність, за існуючої методології фінансового обліку, врахування показників динаміки нематеріальних активів як об'єктивних індикаторів ознак інноваційного розвитку підприємства.*

У процесі оцінювання тенденцій економічного розвитку та ознак його інноваційності на промислових підприємствах Одеського регіону *сформульовані такі висновки та отримані результати:*

- на засадах фінансового підходу та його методології оцінювання тенденцій інноваційного розвитку промислових підприємств *дослідження запропоновано здійснювати в два етапи:* на першому – визначити загальні ознаки економічного розвитку підприємств з використанням удосконаленої моделі «золотого правила економіки підприємства», на другому – встановити наявність ознак інноваційності розвитку підприємств (капітальних інвестицій на їх впливу на зростання вартості нефінансових необоротних активів та придатності основних засобів);
- визначено *основні чинники розвитку або стагнації підприємства в розрізі виконання кожної з умов моделі «золотого правила економіки підприємства», до яких віднесено чинники внутрішнього та зовнішнього середовища, які обумовлюють зростання або скорочення:* а) майнового потенціалу розвитку підприємства (зміна вартості активів та капіталу), б) доходності основної операційної діяльності (зміна обсягів реалізації), в) ефективності основної операційної діяльності (чинники зміни питомої собівартості виробництва), г) ефективності операційної діяльності (зміна накладних витрат та результатів іншої операційної діяльності), д) ефективності звичайної діяльності підприємства (зміна результатів інвестиційної та фінансової діяльності підприємства);
- виявлені методичні проблеми застосування моделі «золотого правила економіки підприємства» щодо оцінювання сукупності підприємств та окремо тих, що мають збиткові показники діяльності, унеможливають

- математичне визначення індексів динаміки та їх порівняння. Тому *обґрунтовано методичні прийоми щодо оцінки виконання умов розвитку за моделлю «золотого правила економіки підприємства»* на тлі скорочення обсягів його майнового потенціалу, реалізації, або збиткових фінансових результатів діяльності. Це дозволило визначити наявність ознак та чинники розвитку промислових підприємств Одеського регіону в 2012-2014 рр., серед яких зростання майнового потенціалу мали 51,4%, зростання рентабельності продукції та операційної діяльності – 45,7%, зростання оборотності активів та загальної рентабельності – лише 34,3%;
- *запропоновано методичний підхід та модель визначення інтегрального показника економічного розвитку підприємства за ознакою виконання умов «золотого правила економіки», що дозволило на засадах отриманої інтегральної оцінки визначити рівень розвитку окремих підприємств та його динаміку у 2012-2014 рр., ранжувати підприємства за значенням інтегрального показника розвитку, визначити середній рівень розвитку груп підприємств в розрізі ознак їх стратегічної важливості для економіки регіону та належності до певного технологічного укладу;*
 - *за результатами проведено аналізу визначено, що: а) середній показник розвитку обстежених підприємств у 2014 р. склав 0,5 (50%) та перевищив аналогічний у 2012 р. та 2013 р.; б) залежності ознак розвитку від ознаки стратегічної важливості підприємства не виявлено; в) найбільші значення інтегральних показників розвитку були властиві підприємствам п'ятого технологічного укладу, а найнижчі – третього, що висвітлює взаємозв'язок між рівнем інноваційності виробництва, обумовленим його технологічним укладом, та його економічним розвитком, втіленим у ключові фінансові показники діяльності та ефективності підприємства:*
 - *ключовими ознаками інноваційної активності промислових підприємств Одеського регіону у 2012-2014 рр. визначено: а) незначну частку та різке скорочення підприємств, що здійснювали дослідження та розробки; б) найбільшу значущість такого напрямку інноваційної діяльності, як*

придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; в) різке скорочення підприємств, що впроваджували інновації та значне відставання їх частки у структурі промисловості регіону від загальнонаціонального рівня; г) скорочення кількості впроваджених інновацій за всіма їх видами, обсягів інноваційних витрат (внаслідок, в першу чергу припинення їх зовнішнього фінансування), обсягів реалізації інноваційної продукції, що свідчить про зниження як потенціалу інноваційного розвитку, так й про зниження його результатів.

- застосування запропонованого методичного підходу щодо аналізу показників інноваційної активності промислових підприємств в розрізі технологічних укладів підтвердило пряму залежність рівня інноваційної активності від виду економічної діяльності та технологічного укладу промислового підприємства – *більш високий уклад обумовлює більш високий рівень інноваційної активності та впровадження інновацій*. Найвищий рівень результативності інноваційної діяльності та витрат спостерігається на підприємствах 5-го технологічного укладу, що реалізують переважно продукцію, нову для ринку;
- аналіз ознак інноваційності економічного розвитку промислових підприємств на засадах фінансового підходу за показниками капітальних інвестицій, динаміки вартості майна, основних засобів та нематеріальних активів встановив, що: а) серед 19-ти підприємств з позитивною динамікою вартості сукупних активів *капітальні інвестиції мали лише 68,4%*, на інших зростання вартості активів супроводжувалось зниженням вартості основних засобів; частка капітальних інвестицій у прирості вартості активів підприємств склала 20,4% у групі стратегічних та 92,7% у групі інших; б) серед 18-ти підприємств, що мали капітальні інвестиції, на 83,3% підприємствах зростала балансова вартість основних засобів; в) будь-якого стійкого зв'язку динаміки вартості нематеріальних активів із капітальними інвестиціями не встановлено, що свідчить про недоцільність врахування показників динаміки нематеріальних активів за

існуючої методології фінансового обліку як об'єктивних індикаторів ознак інноваційного розвитку підприємства.

- *аналіз ознак інноваційного розвитку в розрізі технологічних укладів* довів, що частка промислових підприємств, які здійснювали капітальні інвестиції, спрямовані на оновлення основних засобів та нематеріальних активів (що віддзеркалюється у зростанні їх вартості) зростала із зростанням технологічного укладу. Визначені взаємозв'язки між показниками розвитку та його інноваційності підприємств різних технологічних укладів обумовлюють доцільність їх врахування при встановленні цільових орієнтирів управління інноваційним розвитком промислового підприємства та оцінюванні його результативності.

Відтак, оцінювання тенденцій економічного розвитку та ознак його інноваційності на промислових підприємствах довело: *по-перше*, доцільність двохетапності такого оцінювання на засадах фінансового підходу; *по-друге*, можливість подолання цим підходом методичних проблем застосування моделі «золотого правила економіки підприємства»; *по-третьє*, необхідність виявлення характеру впливу технологічного укладу підприємства на рівень його економічної безпеки; *по-четверте*, необхідність оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств та передумов впровадження безпекоорієнтованого управління їх інноваційним розвитком.

3.3 Оцінювання рівня економічної безпеки та визначення передумов впровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах Одеського регіону

Стан економічної безпеки підприємства, як визначено в п. 1.2-1.3, може розглядатись й як складова потенціалу інноваційного розвитку (адже, за критичного стану економічної безпеки неможливо міркувати про наявність та достатність інноваційного потенціалу), та як результат інноваційного

розвитку підприємства, адже інноваційні процеси на рівні стратегічних цілей спрямовуються й на забезпечення та зміцнення стану економічної безпеки підприємства. Таким чином, *поточний рівень та динаміка стану економічної безпеки здебільшого й визначають передумови запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* як такого, що має одним з ключових цільових орієнтирів забезпечення задовільного стану економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку підприємства.

Враховуючи систематизовані підходи, відповідні методи та моделі оцінки економічної безпеки підприємства, визначені риси, недоліки та «зони альтернатив» їх практичного застосування з позиції внутрішніх і зовнішніх аналітиків та за умов існуючої методології бухгалтерського (фінансового) обліку діяльності промислових підприємств (*див. п. 2.3*), доцільність оцінювання економічної безпеки підприємства на засадах фінансового підходу підтримують такі аргументи: а) підхід є найбільш забезпеченим інформацією – даними фінансового обліку та звітності; б) він є найбільш методично забезпеченим методологією фінансового аналізу; в) він дозволяє здійснювати оцінювання не лише у динаміці в межах внутрішнього середовища підприємства, а й в межах ближнього кола зовнішнього оточення підприємства, що дозволяє визначати свої позиції за ознакою рівня економічної безпеки та оцінювати ризики співробітництва з контрагентами.

Отже, подальше дослідження та оцінка рівня економічної безпеки промислових підприємств здійснюватиметься у *двох напрямках* застосування відповідних методів та моделей аналізування та оцінки: *а) аналізування та оцінювання ознак економічної безпеки за окремими показниками діяльності підприємств*, що віддзеркалюють як ознаки їх розвитку та його інноваційності, так і зворотній вплив результатів розвитку на рівень національної економічної безпеки за виробничою складовою, мають рекомендовані нормативні діапазони рівнів безпечності; до таких показників (*див. п. 2.3*) віднесено: рентабельність операційної діяльності, рівень

придатності основних засобів, рівень продуктивності праці; б) оцінювання рівня економічної безпеки за інтегральними показниками на засадах фінансово-ризикового підходу та відповідних адаптованих моделей прогнозування ймовірності банкрутства (див. п. 2.3).

У дослідженні задіяне 35 промислових підприємств Одеського регіону, систематизованих за ознаками стратегічної важливості для розвитку регіону, розміру, видами економічної діяльності та технологічними укладами (Додаток Ж, табл. Ж.1). Результати розрахунку та динамічного аналізу показників рентабельності операційної діяльності, придатності основних засобів та продуктивності праці означених підприємств у 2012-2014 рр. наведено в Додатку К (табл. К.1, К.2, К.3). Зростання рентабельності операційної діяльності встановлене лише на 8 підприємствах (22,9%), в т.ч. 7 стратегічних; на 3-х підприємствах (8,6%) її рівень знизився. У 2014р. на більшості з 21 підприємства або 60% сукупності (53,3% стратегічних і 68,3% інших) операційна діяльність була збитковою. У 2011 р. частка підприємств із збитковою операційною діяльністю становила 48,5% (26,6% стратегічних та 68,3% інших). Неможливість економічно-змістовного визначення індексів динаміки у множині від'ємних значень показника рентабельності, а також при їх переході з додатної множини до від'ємної та навпаки, унеможлиблює й подальший структурно-динамічний аналіз та аналіз середніх показників.

Придатність основних засобів у 2012-2014 рр. зросла на 10-ти підприємствах (28,6%), в т.ч 3-х стратегічних; на інших 25-ти підприємствах (71,4%) – впала. На тлі зростання балансової вартості основних засобів на 15-ти підприємствах може свідчити про їх оновлення переважно в частині активів з високими нормами амортизації.

Зростання продуктивності праці у 2012-2014 рр. спостерігалось на 11-ти підприємствах (33,3%), зокрема на 4-х стратегічних. Проте чинником зростання на 9-ти з них, зокрема 3-х стратегічних, наряду з динамікою обсягу виручки, слугувало й скорочення чисельності персоналу, що є негативним.

Такі зрушення свідчать про негативні тенденції в процесах розвитку більшості підприємств, проте врахування чинника економічної безпеки вимагає оцінювання рівня безпечності означених індикаторів діяльності, розвитку та безпеки, що визначатиме й наявність або відсутність у кожного підприємства певного запасу безпечності за окремою ознакою.

Так як наведені показники діяльності промислових підприємств визнані одними з чинників національної економічної безпеки, наведеними в Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [235], існуючі нормативні діапазони їх значень дозволяють перевести оцінку з шкали безперервних ознак до шкали дискретних, де кожне дискретне значення має відповідний діапазон розрахункових значень показника та якісне значення ознаки рівня його економічної безпечності. Запропонована шкала наведена в табл. 3.37.

Таблиця 3.37 – Шкала дискретних значень показників діяльності підприємства відповідно до рівня економічної безпеки (*джерело: розроблене автором на засадах [235]*)

Діапазон рівня безпечності показників діяльності підприємства	абсолютно небезпечний-критичний	Критичний-небезпечний	Небезпечний-незадовільний	Незадовільний-задовільний	Задовільний-оптимальний	оптимальний
1. Дискретна оцінка рівня безпечності, балів	1	2	3	4	5	6
2. Діапазони значень рентабельності операційної діяльності, %	< 1 > 60%	1-3 40-60	3-4 30-40	4-5 20-30	5-6 10-20	6-10
3. Діапазони значень коефіцієнта придатності основних засобів, %	< 20	20-30	30-40	40-50	50-60	>60%
4. Діапазони значень коефіцієнта продуктивності праці	< 5 >50	5-6,6 45-50	6,6-10 40-45	10-12,5 30-40	12,5-20 25-30	20-25

Результати аналізу рентабельності операційної діяльності обстежених підприємств за дискретною шкалою наведено в табл. 3.38. Як видно з даних

розрахунків середній показник за сукупністю показників знизився з 2,34 у 2011 р. до 2,03 у 2014 р., що відповідає діапазону значень економічної безпеки «критичний-небезпечний» з наближенням до критичного рівня, що в цілому збігається із загальнонаціональними тенденціями у промисловості. За групою стратегічних підприємств середній показник також знизився з «3,19», що відповідає діапазону значень економічної безпеки «небезпечний-незадовільний», до «2,69» що є більш наближеним до небезпечного рівня, ніж сукупність підприємств в цілому. Водночас, група «інші підприємства» за показниками рентабельності операційної діяльності весь час перебувала в найнижчому діапазоні «абсолютно-небезпечний – критичний», та погіршила свою позицію в 2014 р.

Таблиця 3.38 – Динаміка рентабельності операційної діяльності обстежених промислових підприємств за дискретною шкалою оцінки рівня безпеки (джерело: розроблене автором за результатами власних розрахунків)

Позначка підприємства	Назва підприємства	Уклад	Дискретна оцінка рентабельності, балів				Вектор зміни
			2011	2012	2013	2014	+/-/б.з
1	2	3	4	5	6	7	8
Стратегічні підприємства							
1	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	4	4	6	2	6	+
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	4	1	1	1	1	б.з
3	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	4	1	1	1	1	б.з
4	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	4	2	5	1	5	+
5	ПАТ «Одеський коровай»	4	5	1	1	1	-
6	ЗАТ «Одесакондитер»	4	1	1	1	1	б.з
7	ПАТ «Одеський коньячний завод»	4	2	4	4	1	-
8	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	4	2	1	1	1	-
9	ПАТ «Одеський припортовий завод»	4	6	1	1	1	-
10	ПрАТ «Фірма Еліпс»	4	6	6	4	5	-
11	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	3	6	6	5	5	-
12	ПАТ «Одескабель»	5	6	6	6	5	-
13	ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія»	4	2	1	1	1	-
14	ПАТ «Гемопласт»	5	1	3	5	2	+
15	ПАТ «Одесаобленерго»	3	5	6	2	6	+
16	ПАТ «Одесагаз»	3	1	1	1	1	б.з
	<i>Модальна оцінка за сукупністю</i>		<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	б.з
Середнє за сукупністю стратегічних підприємств			3,19	3,13	2,31	2,69	-

Продовження таблиці 3.38

1	2	3	4	5	6	7	8
Інші підприємства							
17	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	3	2	1	1	1	-
18	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	3	1	1	1	1	б.3
19	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	3	1	1	1	1	+
20	ПАТ «Елемент»	5	1	4	6	4	+
21	ПАТ «Завод «Тіра»	5	1	1	1	1	б.3
22	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	4	1	1	1	1	б.3
23	ПАТ «Будгідравліка»	4	1	1	1	1	б.3
24	ПрАТ «Будгідравліка»	4	5	6	1	1	-
25	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	4	6	3	1	2	-
26	ПАТ «Одеське виробниче об'єднання «ХОЛОДМАШ»	4	1	1	1	1	б.3
27	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	4	1	1	1	1	б.3
28	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	4	1	1	1	1	б.3
29	ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів»	5	1	1	6	1	б.3
30	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	5	1	6	6	4	+
31	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	4	1	1	1	1	б.3
32	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	4	1	1	1	1	б.3
33	ПАТ «Полімет»	5	1	1	1	1	б.3
34	ПАТ «Спецавтоматика»	4	2	2	2	1	-
35	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	4	2	1	1	3	+
	<i>Модальна оцінка за сукупністю</i>		<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	б.3
<i>Середнє за сукупністю інших підприємств</i>			1,63	1,84	1,84	1,47	-
<i>Середній показник за сукупністю підприємств</i>			2,34	2,43	2,06	2,03	-

Структурний аналіз (табл. 3.39) вказує, що у дослідженій сукупності майже відсутні значення дискретних ознак середини ряду розподілу: «2», «3», «4», а переважають крайні значення: «1», «5», «6». Це свідчить про розподіл підприємств між збитковими та вкрай низькорентабельними, та такими, що мають задовільний та оптимальний рівні рентабельності операційної діяльності з позицій економічної безпеки. Водночас, модальним значенням сукупності є «1», що свідчить про абсолютно небезпечний рівень рентабельності операційної діяльності більшості підприємств. Така характеристика розподілу також свідчить про різний вплив інноваційної активності підприємств на ефективність їх операційної діяльності, який за концепцією технологічних укладів більше віддзеркалюється на більш інноваційно-активних підприємствах вищого технологічного укладу.

Таблиця 3.39 – Структура сукупності підприємств за дискретними значеннями рентабельності операційної діяльності (джерело: розроблене автором за підсумками власних розрахунків)

Діапазон рівня безпечності рентабельності операційної діяльності		абсолютно небезпечний-критичний	Критичний-небезпечний	Небезпечний-незадовільний	Незадовільний-задовільний	Задовільний-оптимальний	оптимальний	Середнє значення за сукупністю
1. Дискретна оцінка, балів		1	2	3	4	5	6	-
2. Кількість підприємств, од. всі/стратегічні/інші	2011	19/5/14	7/4/3	0/0/0	1/1/0	3/2/1	5/4/1	-
	2012	22/8/14	1/0/1	2/1/1	2/1/1	2/1/1	7/5/2	-
	2013	24/9/15	3/2/1	0/0/0	2/2/0	2/2/0	4/1/3	-
	2014	24/9/15	2/1/1	1/0/1	2/0/2	4/4/0	2/2/0	-
3. Частка підприємств, % всі/стратегічні/інші	2011	54/30/74	20/25/16	0/0/0	3/7/0	9/13/5	14/25/5	2,34/3,19/1,63
	2012	63/50/74	3/0/5	6/6/5	6/6/5	6/6/5	20/32/10	2,43/3,13/1,84
	2013	69/56/79	9/13/5	0/0/0	6/13/0	6/13/0	11/5/15	2,06/2,31/1,84
	2014	69/56/79	6/6/5	3/0/5	6/0/10	11/25/0	6/13/0	2,03/2,69/1,47

Розподіл обстежених промислових підприємств за дискретною шкалою оцінки в розрізі технологічних укладів наведено в **табл. К.4.**, зведені результати розподілу наведені у табл. 3.40, а середній рівень безпечності показника в розрізі технологічних укладів – в табл. 3.41.

Таблиця 3.40 – Структура сукупності обстежених підприємств за дискретною оцінкою рентабельності операційної діяльності та технологічними укладами (джерело: розроблене автором за результатами власних розрахунків)

Діапазон рівня безпечності рентабельності операційної діяльності		абсолютно небезпечний-критичний	Критичний-небезпечний	Небезпечний-незадовільний	Незадовільний-задовільний	Задовільний-оптимальний	оптимальний
1. Оцінка рівня рентабельності, балів		1	2	3	4	5	6
2. Кількість підприємств, од. 3-го/4-го/5-го укладу	2011	3/10/6	1/6/0	0/0/0	0/1/0	1/2/0	1/3/1
	2012	4/15/3	0/1/0	0/1/1	0/1/1	0/1/0	2/3/2
	2013	4/18/2	1/2/0	0/0/0	0/2/0	1/0/1	0/0/4
	2014	4/17/3	0/1/1	0/1/0	0/0/2	1/2/1	1/1/0
3. Частка підприємств, 3-го/4-го/5-го укладу, %	2011	50/45/86	17/27/0	0/0/0	0/5/0	17/9/0	17/14/14
	2012	66/68/43	0/4/0	0/4/14	0/4/14	0/4/0	34/13/28
	2013	66/82/28	17/9/0	0/0/0	0/9/0	17/0/14	0/0/57
	2014	66/77/43	0/5/14	0/5/0	0/0/29	17/9/14	17/5/0

Таблиця 3.41 – Середній рівень умовної безпечності рентабельності операційної діяльності обстежених підприємств в розрізі технологічних укладів за дискретною шкалою (*джерело: розроблене автором*)

Групи за технологічним укладом	Значення середньої дискретної оцінки по роках			
	2011	2012	2013	2014
1. 3-й уклад	2,67	2,67	1,83	2,50
2. 4-й уклад	2,45	2,14	1,36	1,73
3. 5-й уклад	1,71	3,14	4,43	2,57
В цілому за сукупністю	2,34	2,43	2,06	2,03

Як видно, *найвища оцінка у 2012-2014 рр.*, незважаючи на падіння, *дійсно спостерігається на підприємствах вищого 5-го технологічного укладу*, що протягом аналізованого періоду знаходився в діапазоні між небезпечним та задовільним рівнем безпечності за показником рентабельності операційної діяльності. Проте, слід зазначити, що саме в цій групі, на відміну від інших, вона зазнала падіння в 2014 р. Трохи гірша ситуація спостерігається на підприємствах 3-го технологічного укладу, де протягом періоду рівень безпечності знаходився в діапазоні між небезпечним та незадовільним (слід врахувати, що до вибірки підприємств включено такі монополісти регіонального ринку як ПАТ «Одесаобленерго» та ПАТ «Одесагаз»). Найгірша ситуація спостерігається у групі підприємств 4-го технологічного укладу, що, втім, містить найбільшу кількість підприємств у виборці, зокрема малих та середніх підприємств машинобудування.

Аналогічні розрахунки за показником придатності основних засобів наведені в Додатку К (табл. К.5, К.6). Їх узагальнені результати та структура розподілу досліджуваної сукупності наведені в табл. 3.42 та табл. 3.43. Як видно, середній рівень придатності основних засобів (визначений за дискретною шкалою) у 2011-2014 рр. неухильно знижувався, проте залишався в межах діапазону між небезпечним та незадовільним. Група стратегічних підприємств до 2014 р. мала в середньому більш високий рівень придатності основних засобів, що у 2011-2012 рр. знаходився в діапазоні між незадовільним та задовільним рівнями.

Таблиця 3.42 – Структура сукупності підприємств за дискретними значеннями придатності основних засобів (джерело: розроблене автором)

Діапазон рівня безпечності придатності основних засобів за роками		Абсолютно небезпечний-критичний	Критичний-небезпечний	Небезпечний-незадовільний	Незадовільний-задовільний	Задовільний-оптимальний	Оптимальний	Середнє
1. Оцінка рівня придатності, балів		1	2	3	4	5	6	-
2. Кількість підприємств, всі/стратегічні/інші	2011	2/1/1	4/1/3	6/2/4	9/5/4	4/3/1	8/4/4	-
	2012	2/1/1	5/1/4	4/2/2	9/6/3	7/3/4	6/3/3	-
	2013	3/2/1	5/1/4	7/2/5	10/7/3	4/1/3	6/3/3	-
	2014	3/2/1	5/2/3	13/5/8	5/4/1	4/1/3	5/2/3	-
3. Частка підприємств, всі/стратегічні/інші, %	2011	6/6/6	12/6/18	18/13/24	27/31/24	12/19/6	23/25/24	4,00/4,25/3,76
	2012	6/6/6	15/6/24	12/13/12	27/39/18	21/19/24	18/19/18	3,97/4,13/3,82
	2013	9/13/5	14/6/21	20/13/26	29/44/16	11/6/16	17/19/16	3,71/3,81/3,63
	2014	9/13/5	14/13/16	37/31/42	14/25/5	11/6/16	14/19/16	3,49/3,38/3,58

Таблиця 3.43 – Структура сукупності обстежених підприємств за дискретною оцінкою придатності основних засобів за технологічними укладами (джерело: розроблене автором)

Діапазон рівня безпечності придатності основних засобів		Абсолютно небезпечний-критичний	Критичний-небезпечний	Небезпечний-незадовільний	Незадовільний-задовільний	Задовільний-оптимальний	Оптимальний
1. Оцінка рівня придатності, балів		1	2	3	4	5	6
2. Кількість підприємств 3-го/4-го/5-го укладу, од.	2011	0/0/2	0/3/1	1/3/2	2/7/0	0/3/1	3/4/1
	2012	0/0/1	0/3/2	1/3/1	2/7/0	2/3/2	1/4/1
	2013	0/1/2	1/3/1	0/6/1	2/7/1	2/1/1	1/4/1
	2014	0/1/2	2/3/0	1/9/3	1/3/1	1/3/0	1/3/1
3. Частка підприємств 3-го/4-го/5-го укладу, %	2011	0/0/29	0/15/14	17/15/29	33/35/0	0/15/14	50/20/14
	2012	0/0/14	0/15/29	17/15/14	33/35/0	33/15/29	14/20/14
	2013	0/4/29	17/14/14	0/27/14	33/32/14	33/5/14	17/18/14
	2014	0/4/29	33/14/0	17/41/43	17/14/14	17/14/0	17/14/14

Середній рівень безпечності показника придатності основних засобів розрізі технологічних укладів наведено в табл. 3.44, з якої видно, що на відміну від показника рентабельності операційної діяльності, щодо показника придатності основних засобів спостерігається обернена залежність між рівнем його безпечності та технологічним укладом підприємства. Така диспропорція може бути пов'язана із структурою

основних засобів, обумовленою саме специфікою виду економічної діяльності, та складом досліджуваних груп за ознакою розміру підприємств.

Таблиця 3.44 – Середній рівень безпечності придатності основних засобів обстежених підприємств в розрізі технологічних укладів за дискретною шкалою (джерело: розроблене автором)

Групи за технологічним укладом	Значення середньої дискретної оцінки по роках			
	2011	2012	2013	2014
1. 3-й уклад	4,83	4,50	4,33	3,67
2. 4-й уклад	4,10	4,10	3,73	3,59
3. 5-й уклад	3,00	3,14	3,14	3,00
В цілому за сукупністю	4,00	3,97	3,71	3,49

Аналогічні розрахунки за показником продуктивності праці містить Додаток К (табл. К.7), з яких видно, що модальним значенням дискретної оцінки показника є «1», що відповідає абсолютно небезпечному рівню продуктивності праці сукупності підприємств. Лише на двох підприємствах спостерігається дискретне значення «5» та «6», що відповідає задовільному та оптимальному рівням безпечності. Середній рівень безпечності показника продуктивності праці обстежених підприємств наведено в табл. 3.45.

Таблиця 3.45 – Середній рівень безпечності за показником продуктивності праці обстежених підприємств за дискретною шкалою (джерело: розроблене автором)

Групи підприємств	Значення середньої дискретної оцінки по роках			
	2011	2012	2013	2014
За стратегічною важливістю				
1. Стратегічні підприємства	2,44	2,50	2,25	2,38
2. Інші	1,56	1,63	1,81	1,75
За технологічним укладом				
3. 3-й уклад	2,50	2,50	2,25	2,25
4. 4-й уклад	2,05	2,14	2,14	2,14
5. 5-й уклад	1,57	1,57	1,57	1,57
В цілому за сукупністю	2,00	2,07	2,03	2,07

Як й в попередньому випадку, спостерігається обернена залежність між рівнем безпечності підприємства за показником продуктивності праці та його технологічним укладом.

Дослідження свідчать про незадовільний та критичний рівень означених показників діяльності підприємств як чинників їх економічної безпеки вне залежності від належності підприємства до будь-якої групи як за ознакою розміру, так і за ознакою технологічного укладу економічної діяльності. До того ж, абсолютній більшості підприємств притаманні як раз критичні значення показників (модальна дискретна оцінка за сукупністю за всіма показниками склала «1», що характеризує їх рівень як абсолютно небезпечний-критичний), які за сукупністю компенсувались поодинокими задовільними та близькими к оптимальним значеннями окремих підприємств. До таких підприємств в 2014 р. можна віднести лише стратегічні: Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат», ПАТ «Одесаобленерго», ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод», ПрАТ «АДМ-Іллічівськ», ПрАТ «Фірма Еліпс», ПАТ «Одескабель», ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат», ПАТ «Одесагаз».

Рівень придатності основних засобів виробництва, що є невід'ємною складовою потенціалу інноваційного розвитку, має найвищий середній рівень за сукупністю та знаходиться в діапазоні між незадовільним та задовільним. Його найвищий рівень спостерігається на малих підприємствах ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА», ПАТ «Будгідравліка», ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян», які з 2014 р. головним видом діяльності визначили надання в оренду нерухомості (код КВЕД 68.20), не застосовуючи ці ресурси в процесах інноваційного розвитку. Показники результативності розвитку (рентабельність та продуктивність операційної діяльності), за виключенням деяких стратегічних підприємств, знаходяться на критичному рівні; а певне зростання продуктивності пов'язане із скороченням чисельності персоналу, а не із збільшенням обсягів виробництва. Все це свідчить про низьку результативність інноваційних

процесів або їх відсутність внаслідок впливу як зовнішніх чинників (ринкових, політичних тощо), так і внутрішніх, що обумовлюють недостатню ефективність управління інноваційними розвитком в цілому і з позицій безпекоорієнтованого управління.

Незважаючи на деяку обмеженість методичного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства за трьома показниками-індикаторами, їх, як такі, що мають нормативно-визначені рівні безпечності, потрібно закласти у цільові орієнтири безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Для оцінювання рівня економічної безпеки підприємств на засадах фінансово-ризикового підходу за інтегральними показниками, серед моделей прогнозування ймовірності банкрутства, розглянутих та адаптованих в п. 2.3, були обрані: модель Альтмана, R-модель та узагальнена дискримінантна модель. Вибір саме цих моделей обґрунтовано таким:

- вони мають надавати найширшу градацію рівнів економічної безпеки (чотирьох та п'ятирівневу);
- складені в період або за підсумками економічних криз на різних ринках, вони у сукупності узагальнюють світовий та вітчизняний досвід (модель Альтмана – економіки США 1946-1965 рр.; модель R – економіки РФ, 1993-1997 рр.; універсальна дискримінантна модель О.О. Терещенка – вітчизняної економіки 1990-2003 рр.)

Моделі розраховані для 35 обраних підприємств за доступними даними фінансової звітності 2012-2014 рр. (Додаток К, табл. К.8-К.11). Результати розрахунку інтегрального показника ймовірності банкрутства обраних підприємств за даними 2014 р. наведено у табл. 3.46, з якої видно, що отримані значення показників дуже різняться у сукупності, а за деякими підприємствами дуже відрізняються від діапазонів, властивих сукупності в середньому. До таких підприємств відносяться ті, що є малими та складають спрощену фінансову звітність суб'єктів малого підприємництва, що частково може впливати на погрішність розрахунків.

Таблиця 3.46 – Результати розрахунків інтегрального показника за різними моделями оцінки ймовірності банкрутства та даними 2014 р. (джерело: розроблене автором)

Позначка підприємства	Назва підприємства	Уклад	Значення інтегрального показника		
			Альтмана	Модель R	УДФ
Стратегічні підприємства					
1.	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	4	3,056	0,374	1,356
2.	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	4	-1,378	-1,194	-10,452
3.	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	4	-1,004	-0,988	-17,035
4.	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	4	2,263	-0,009	0,691
5.	ПАТ «Одеський коровай»	4	1,167	-1,488	-2,107
6.	ЗАТ «Одесакондитер»	4	2,009	-0,082	-1,526
7.	ПАТ «Одеський коньячний завод»	4	0,435	-0,186	-0,416
8.	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	4	0,42	2,788	-1,098
9.	ПАТ «Одеський припортовий завод»	4	0,365	-0,944	-0,389
10.	ПрАТ «Фірма Еліпс»	4	4,148	0,834	3,927
11.	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	3	1,745	0,014	0,107
12.	ПАТ «Одескабель»	5	1,483	-0,185	-0,612
13.	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	4	-0,552	-3,132	-4,363
14.	ПАТ «Гемопласт»	5	0,321	-0,062	0,197
15.	ПАТ «Одесаобленерго»	3	1,433	-0,231	-0,019
16.	ПАТ «Одесагаз»	3	1,184	-0,236	-0,065
Інші підприємства					
17.	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	3	1,102	0,293	0,994
18.	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	3	24,5	0,002	-1,482
19.	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	3	78,05	0,007	0,012
20.	ПАТ «Елемент»	5	2,614	0,282	1,814
21.	ПАТ «Завод «Тіра»	5	0,66	-0,06	1,93
22.	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	4	64,41	-0,15	20,57
23.	ПАТ «Будгідравліка»	4	1,002	-0,723	-2,312
24.	ПрАТ «Будгідравліка»	4	1,964	0,135	-0,192
25.	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	4	4,69	0,745	2,257
26.	ПАТ «Одеське ВО «ХОЛОДМАШ»	4	-2,79	-1,94	-13,40
27.	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	4	-3,014	-2,416	-3,152
28.	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	4	-4,8465	1,655	-85,858
29.	ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів»	5	2,63	-0,10	-1,07
30.	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	5	6,75	0,520	8,618
31.	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	4	-0,19	0,02	5,54
32.	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	4	2,84	0,40	12,39
33.	ПАТ «Полімет»	5	1,77	0,09	0,44
34.	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	4	11,2	0,313	-0,24
35.	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	4	28,08	0,387	0,867

Для надання дескриптивної оцінки рівня економічної безпеки підприємств необхідне застосування шкал оцінювання, запропонованих у відповідних моделях та адаптованих до оцінки ЕБП. Так як в розглянутих моделях шкали містять різну кількість рівнів градації, в процесі їх узгодження визначено, що різниця у рівнях міститься у зоні «дуже високий рівень ЕБП», який відсутній у моделях Альтмана та моделі R. Проте, загальний підхід до градації рівнів ґрунтується на умовному «чим вище значення інтегрального показника, тим вищий рівень економічної безпеки». Це дозволило запровадити узгоджену п'ятирівневу шкалу градації рівнів ЕБП за трьома розглянутими моделями (табл. 3.47).

Таблиця 3.47 – Шкала визначення рівня економічної безпеки промислового підприємства моделей оцінювання на засадах фінансово-ризикового підходу (джерело: удосконалене автором)

Модель	Значення інтегрального показника моделі за рівнем економічної безпеки (дескриптивна / дискретна шкала оцінювання)				
	дуже низький /1	низький /2	середній /3	високий /4	дуже високий /5
1. Альтмана	< 1,2	1,21-2,04	2,05-2,9	>2,9 (2,9-4,0)	> 4,0
2. Модель R	< 0	0-0,18	0,18-0,32	0,32-0,42	> 0,42
3. Універсальна дискримінантна функція	< 0	0-1	1-2	>2 (2-3)	> 3

Як видно, будь-які від'ємні значення інтегрального показника за російською та вітчизняною моделями вже віддзеркалюють дуже низький рівень економічної безпеки підприємства, проте нижня межа високого рівня ЕБП в російській моделі суттєво відрізняється від інших.

Виходячи з отриманих даних та вище наведених рекомендацій визначено рівень економічної безпеки аналізованих підприємств у 2014 р. (табл. 3.48), де застосування дескриптивної та дискретної шкали оцінювання дозволило визначити середній рівень економічної безпеки підприємств в цілому за сукупністю, а також у розрізі груп за ознаками: а) стратегічної важливості; б) належності до певного технологічного укладу (табл. 3.49).

Таблиця 3.48 – Визначення рівня економічної безпеки обстежених промислових підприємств на кінець 2014 р. (джерело: розроблене автором)

Позначка	Назва підприємства	Уклад	Значення інтегрального показника		
			Альтмана	Модель R	УДФ
1	2	3	4	5	6
Стратегічні підприємства					
1.	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	4	високий	високий	середній
2.	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	4	дуже низький	дуже низький	дуже низький
3.	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	4	низький	низький	низький
4.	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	4	середній	дуже низький	низький
5.	ПАТ «Одеський коровай»	4	низький	низький	низький
6.	ЗАТ «Одесакондитер»	4	низький	дуже низький	дуже низький
7.	ПАТ «Одеський коньячний завод»	4	дуже низький	дуже низький	дуже низький
8.	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	4	дуже низький	дуже високий	дуже низький
9.	ПАТ «Одеський припортовий завод»	4	дуже низький	дуже низький	дуже низький
10.	ПрАТ «Фірма Еліпс»	4	дуже високий	дуже високий	дуже високий
11.	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	3	низький	низький	низький
12.	ПАТ «Одескабель»	5	низький	дуже низький	дуже низький
13.	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	4	дуже низький	дуже низький	дуже низький
14.	ПАТ «Гемопласт»	5	дуже низький	дуже низький	низький
15.	ПАТ «Одесаобленерго»	3	низький	дуже низький	дуже низький
16.	ПАТ «Одесагаз»	3			
17.	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	3	дуже низький	середній	низький
18.	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	3	дуже високий	низький	дуже низький
19.	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	3	дуже високий	низький	низький
20.	ПАТ «Елемент»	5	середній	середній	середній
21.	ПАТ «Завод «Тіра»	5	дуже низький	дуже низький	середній
22.	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	4	дуже високий	дуже низький	дуже високий
23.	ПАТ «Будгідравлика»	4	дуже низький	дуже низький	дуже високий
Середнє за групою стратегічних підприємств			дуже низький - низький	низький	дуже низький - низький
Інші підприємства					
24.	ПрАТ «Будгідравлика»	4	середній	низький	дуже низький
25.	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	4	дуже високий	дуже високий	високий
26.	ПАТ «Одеське ВО «ХОЛОДМАШ»	4	дуже низький	дуже низький	дуже низький

Продовження таблиці 3.48

1	2	3	4	5	6
27.	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	4	дуже низький	дуже низький	дуже низький
28.	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	4	дуже низький	дуже високий	дуже низький
29.	ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів»	5	середній	дуже низький	дуже низький
30.	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	5	дуже високий	дуже високий	дуже високий
31.	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	4	дуже низький	низький	дуже високий
32.	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	4	середній	високий	дуже високий
33.	ПАТ «Полімет»	5	низький	низький	низький
34.	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	4	дуже високий	низький	дуже низький
35.	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	4	дуже високий	високий	низький
<i>Середнє за сукупністю інших підприємств</i>			низький-середній	низький-середній	середній
<i>Середній показник за сукупністю підприємств</i>			низький	низький	низький

Таблиця 3.49 – Визначення середнього рівня економічної безпеки промислових підприємств за групами у розрізі технологічних укладів на кінець 2014 р. (джерело: розроблене автором)

Групи підприємств	Значення середньої оцінки за моделями		
	модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція
Дискретна оцінка рівня економічної безпеки			
1. 3-й уклад	2,83	1,83	1,50
2. 4-й уклад	2,41	2,32	2,27
3. 5-й уклад	2,43	2,00	2,43
Якісна оцінка рівня економічної безпеки			
1. 3-й уклад	низький-середній	дуже низький-низький	дуже низький
2. 4-й уклад	низький	низький	низький
3. 5-й уклад	низький	низький	низький

Результати аналогічних розрахунків за даними підприємств у 2011, 2012 та 2013 рр. наведені в Додатку К (табл.К.8-К.10). Проведені розрахунки дозволяють зробити висновки, що: а) більшості підприємств, за поодиноким виключенням, притаманний низький та вкрай низький рівень

економічної безпеки; б) збитковість підприємства за даними звітності майже автоматично зараховує його до вкрай небезпечних (що не завжди відповідає дійсності), а серед прибуткових підприємств найбільш вагомий вплив на рівень безпеки має структура капіталу за джерелами фінансування. Саме тому малі підприємства, які звичайно не мають доступу до зовнішніх джерел фінансування, мають вищий рівень безпеки, ніж великі промислові; в) для деяких підприємств результати оцінки за різними моделями суперечливі, що підтверджує доцільність застосування для оцінки декількох альтернативних моделей та з'ясування показників-чинників, що входять до інтегральної оцінки; г) залежність рівня економічної безпеки підприємства від технологічного укладу його діяльності на засадах фінансово-ризикового підходу простежується лише при застосуванні моделі універсальної дикримінантної функції, де значення середньої дискретної оцінки зростає із зростанням технологічного укладу, що не є достатньою підставою для визначення будь-якої залежності економічної безпеки промислових підприємств від їх технологічного укладу.

Відтак, оцінювання рівня економічної безпеки та визначення передумов впровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах Одеського регіону утворює підстави для таких висновків та результатів:

- обґрунтовано, що *поточний рівень та динаміка стану економічної безпеки промислового підприємства визначають передумови запровадження безпекоорієнтованого управління його інноваційним розвитком* як такого, що має одним з ключових цільових орієнтирів забезпечення задовільного стану економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку підприємства. *Передумові складають:*
 - а) низький рівень економічної безпеки промислових підприємств незалежно від їх розміру та виду економічної діяльності, що визначає технологічний уклад;
 - б) переважно незадовільні результати діяльності, недостатність чинників економічного розвитку на більшості підприємств, обумовлені відсутністю інноваційної діяльності (низькою інноваційною

активністю та її зниженням) або її неефективністю, що засвідчує незадовільність інноваційного розвитку-результату (його відсутність як результату); в) низький потенціал інноваційного розвитку в майбутньому, обумовлений існуючим низьким рівнем економічної безпеки (який уособлює в собі фінансовий та майновий потенціал розвитку); г) неможливість виявлення впливу інноваційної діяльності на економічний розвиток та безпеку промислових підприємств за існуючої методології статистики та відкритої звітності підприємств;

- аналіз динаміки показників рентабельності операційної діяльності, придатності основних засобів та продуктивності праці промислових підприємств свідчить про негативні тенденції в процесах розвитку їх більшості в 2012-2014 рр. *Визначено*, що за показником рентабельності операційної діяльності найвища оцінка у 2012-2014 рр. в діапазоні між небезпечним та задовільним рівнем безпечності *спостерігається на підприємствах 5-го технологічного укладу*. Середній рівень придатності основних засобів неухильно знижувався, залишаючись в діапазоні між небезпечним та незадовільним. Щодо показника придатності основних засобів: спостерігається обернена залежність між рівнем його безпечності та технологічним укладом підприємства. За показником продуктивності праці також спостерігається обернена залежність між рівнем безпечності підприємства та його технологічним укладом, а модальна оцінка за сукупністю підприємств відповідає абсолютно-небезпечному рівню. В цілому проведені дослідження свідчать *про незадовільний та критичний рівень означених показників діяльності підприємств як чинників їх економічної безпеки незалежно від належності підприємства до будь-якої групи*. Застосовані дані регіональної статистики інновацій в розрізі КВЕД промисловості є достатньо об'єктивними, адже обстежені промислові підприємства (стратегічні та машинобудівні) їх переважно й формують;
- *оцінювання рівня економічної безпеки промислових підприємств запропоновано здійснювати у двох напрямках застосування методів та моделей аналізування та оцінки*: а) аналізування та оцінювання ознак економічної безпеки за окремими показниками діяльності підприємств, що віддзеркалюють як ознаки їх розвитку та його інноваційності, так і

зворотній вплив результатів розвитку на рівень національної економічної безпеки, мають рекомендовані на рівні нормативної бази діапазони рівнів безпечності; б) оцінювання рівня економічної безпеки за інтегральними показниками на засадах фінансово-ризикового підходу та відповідних адаптованих моделей прогнозування ймовірності банкрутства. *Обґрунтовано*, що незважаючи на певну обмеженість методичного підходу до оцінювання економічної безпеки підприємства за трьома показниками-індикаторами, їх потрібно закласти у цільові орієнтири безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Обидва підходи до оцінки, незважаючи на альтернативність, вказують на низький та вкрай низький рівень економічної безпеки на більшості промислових підприємств, вне залежності від їх технологічного укладу.

- *запропоновано дискретну шкалу визначення рівня безпечності за діапазонами значень окремих фінансових показників діяльності підприємства*, що ґрунтується на існуючій нормативній базі щодо оцінювання національної економічної безпеки; 2) *розроблено узгоджену дискретно-дескриптивну шкалу визначення рівня економічної безпеки підприємства за інтегральними показниками*, що ґрунтується на удосконаленні базових шкал діапазонів значень за обраними моделями та забезпечує порівнянність та узагальнення результатів їх застосування;
- для оцінювання рівня економічної безпеки за інтегральними показниками на засадах фінансово-ризикового підходу *обґрунтовано вибір моделей*: Альтмана, R-моделі та узагальненої дискримінантної моделі. Їх застосування довело, що: а) більшості підприємств притаманний низький та вкрай низький рівень економічної безпеки; б) збитковість підприємства майже автоматично зараховує його до вкрай небезпечних, що не завжди відповідає дійсності, а серед прибуткових підприємств найбільш вагомий вплив на рівень безпеки має структура капіталу за джерелами фінансування; в) для деяких підприємств результати оцінки за різними моделями носять суперечливий характер, що підтверджує доцільність застосування для оцінки декількох альтернативних моделей та з'ясування показників-чинників, що входять до інтегральної оцінки.

Висновки за розділом 3

Дослідження середовища інноваційного розвитку промислових підприємств та передумов запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком виконане на засадах обґрунтованих у другому розділі методологічних підходів, методів та моделей на прикладі промислових підприємств Одеського регіону.

1. Аналіз нормативної бази економічного та інноваційного розвитку свідчить про декларації формування сприятливого нормативно-правового кола здійснення інноваційної діяльності суб'єктів національної економіки, а поєднання у «Стратегії сталого розвитку 2020» векторів розвитку та безпеки *вперше декларує назрілу необхідність комплексного управління економічним розвитком та безпекою на рівні держави*. Проте, інноваційні процеси все ще не набули належного розповсюдження в економіці, що негативно віддзеркалюється й на національній економічній безпеці, й на економічній безпеці окремих промислових підприємств. Втім, *існуючи дані статистичних досліджень не надають характеристики зовнішніх умов інноваційного розвитку промислових підприємств та чинників його безпеки, а методологічні засади оцінювання зовнішніх умов інноваційного розвитку промислових підприємств потребують значного удосконалення*.

2. Апробація запропонованих методологічних розробок дозволила щодо: а) *динамічного аналізу параметрів економічного розвитку підприємств та його інноваційності за ланцюговими та базисними індексами* – виявити періоди зміни трендів показників у 10-річному періоді та їх залежності; б) *структурно-кластерного аналізу за індексами розвитку* – визначити вплив галузей промислового виробництва, що формують кластери спаду та розвитку промисловості в 2004-2014 рр.; в) *структурного аналізу за ознакою належності до технологічного укладу* – визначити технологічну структуру промисловості у 2013-2014 рр. та структурні зрушення технологічного рівня промислового сектору з 2002 р.; г) *оцінювання рівня економічної безпечності в зовнішньому середовищі за параметрами*

потенціалу та результатів інноваційного розвитку промислових підприємств – визначити рівень інноваційної активності промислових підприємств (характеризує потенціал їх інноваційного розвитку) як небезпечний-незадовільний (2000-2014 рр.), динаміку його зниження у 2011-2014 рр. та рівень реалізації інноваційної продукції в промисловості (що характеризує результат інноваційного розвитку) – як критичний-небезпечний (2000-2013 рр.) та абсолютно-небезпечний-критичний (2014 р.). Виявлені суперечливі тенденції економічного зростання, інвестиційної та інноваційної активності, впровадження інновацій та частки реалізованої інноваційної продукції галузей промислового виробництва не можна трактування однозначно, оскільки вони *можуть свідчити як про відсутність прямого зв'язку між інноваційною активністю та економічним зростанням у вітчизняній економіці, так й про неповні дані статистичних досліджень щодо інноваційної діяльності промислових підприємств.* Застосовані дані регіональної статистики інновацій в розрізі КВЕД промисловості можна вважати достатньо об'єктивними, адже промислові підприємства (стратегічні та машинобудівні) їх переважно й формують.

3. На засадах фінансового підходу та його методології *дослідження тенденцій інноваційного розвитку промислових підприємств здійснено в два етапи*, де визначено: *на першому – загальні ознаки, чинники та тенденції економічного розвитку підприємств, на другому – наявність ознак інноваційності їх розвитку за сукупністю промислових підприємств, згрупованих за ознаками їх стратегічної важливості для економіки регіону та належності за видом їх основної економічної діяльності до певного (3,4,5-го) технологічного укладу.* За результатами проведено аналізу *визначено*, що: а) з 35-ти обстежених промислових підприємств за підсумками періоду 2012-2014 рр. зросли майновий потенціал – у 51,4%, рентабельність (скорочення збитковості) продукції та операційної діяльності – у 45,7%, оборотність активів та загальної рентабельності – лише у 34,3%; б) середній показник розвитку за сукупністю обстежених підприємств у 2014 р. склав 0,5 або 50%, а за трирічний період – 0,44, перевищив показники 2012 р. та 2013 р.; в)

відсутність залежності виявлених ознак розвитку від стратегічної важливості та її наявності - від технологічного укладу підприємства, що проявляється у середніх значеннях інтегрального показника за групами (0,4 – на підприємствах 3-го укладу, 0,42 – 4-го та 0,57 – 5-го за підсумками трирічного періоду 2012-2014 рр.) та підтверджує існування взаємозв'язку між рівнем інноваційності певного виробництва, що обумовлюється його технологічним укладом та економічним розвитком, віддзеркаленим у позитивній динаміці ключових фінансових показників діяльності та ефективності.

4. Методологічною основою дослідження ознак та тенденцій економічного розвитку промислових підприємств є удосконалена модель «золотого правила економіки підприємства», за якою визначено та систематизовано *основні чинники розвитку або стагнації промислового підприємства в розрізі виконання кожної з умов моделі.* Виявлені методичні проблеми застосування моделі щодо визначення ознак розвитку окремого підприємства за умов скорочення його майнового потенціалу, обсягів реалізації, збиткових фінансових результатів діяльності, оцінювання ознак розвитку та їх динаміки за сукупністю підприємств *розв'язано за рахунок:* 1) *обґрунтування методичних прийомів та рекомендацій щодо оцінки виконання умов розвитку на засадах застосування питомих фінансових показників та методів нечіткої логіки;* 2) *обґрунтування методичного підходу та розроблення відповідної моделі визначення інтегрального показника економічного розвитку підприємства.* Це дозволило визначити наявність ознак та чинники розвитку промислових підприємств Одеського регіону в 2012-2014 рр., його рівень та динаміку, визначити середній рівень розвитку груп підприємств за ознаками їх стратегічної важливості та належності до певного технологічного укладу, ранжувати підприємства за значенням інтегрального показника.

5. Ознаки інноваційності розвитку промислових підприємств Одеської області досліджено: 1) *методами статистичного аналізу,* що дозволило виявити тенденції а) різкого скорочення підприємств, що впроваджували

інновації та значне відставання їх частки у структурі промисловості регіону від загальнонаціонального рівня, б) скорочення кількості впроваджених інновацій за всіма їх видами, обсягів інноваційних витрат (внаслідок припинення їх зовнішнього фінансування з боку інвесторів та банківських установ), обсягів реалізації інноваційної продукції, що свідчить про зниження як потенціалу інноваційного розвитку, так і його результатів; 2) *методами фінансового аналізу*, якими обґрунтоване віддзеркалення ознак інноваційності розвитку підприємства у показниках капітальних інвестицій, динаміки вартості та придатності основних засобів та нематеріальних активів, та визначено, що у 2012-2014 рр. капітальні інвестиції мали місце лише на 18-ти з 35-ти обстежених підприємств (51,4%), зростання вартості основних засобів – на 15-ти (42,8%), нематеріальних активів – на 7-ми (20%), а частка капітальних інвестицій у прирості вартості активів стратегічних підприємств склала лише 20,4%; 3) *узагальненням результатів за технологічними укладами* підприємств, що дозволило а) *виявити* найвищий рівень результативності інноваційної діяльності та витрат за обсягами виробництва та реалізації інноваційної продукції, а також найвищу частку підприємств що здійснювали капітальні інвестиції в оновлення основних засобів та нематеріальних активів – у групі підприємств 5-го технологічного укладу, б) *підтвердити припущення*, що більш високий уклад обумовлює більш високий рівень інноваційної активності та впровадження інновацій, в) *довести* обґрунтованість методичного підходу та доцільність врахування визначених взаємозв'язків показників розвитку та його інноваційності при встановленні цільових орієнтирів управління інноваційним розвитком промислового підприємства та оцінюванні його результативності.

6. На засадах методології фінансового та фінансового-ризикового підходів оцінювання економічної безпеки промислових підприємств здійснено в двох напрямках: 1) *за окремими показниками діяльності підприємств*, що враховують як ознаки їх розвитку та його інноваційності, так і зворотній вплив результатів розвитку на рівень національної економічної безпеки, мають діапазони рівнів безпечності, рекомендовані на

рівні нормативної бази, це: рентабельність операційної діяльності, рівень придатності основних засобів, рівень продуктивності праці; 2) *за інтегральними показниками* – на засадах адаптованих моделей прогнозування ймовірності банкрутства, з яких обґрунтовано вибір моделей: Альтмана, R-моделі та узагальненої дискримінантної функції. Обидва запропонованих підходи до оцінювання економічної безпеки, незважаючи на альтернативність, вказують на її низький рівень на більшості промислових підприємств, незалежно від технологічного укладу їх економічної діяльності.

7. Для забезпечення порівнянності результатів оцінювання економічної безпеки підприємства у динаміці та просторі, визначення її рівня за сукупністю підприємств *розроблено*: а) *дискретну шкалу визначення рівня безпечності за діапазонами значень окремих фінансових показників діяльності підприємства*, яка ґрунтується на існуючій нормативній базі щодо оцінювання національної економічної безпеки; б) *узгоджену дискретно-deskриптивну шкалу визначення рівня економічної безпеки підприємства за інтегральними показниками*, що ґрунтується на удосконаленні базових шкал діапазонів значень за обраними моделями, забезпечує порівнянність та узагальнення результатів їх застосування.

8. За результатами проведеного аналізу окремих показників діяльності промислових підприємств у 2012-2014 роках визначено, що: а) середня рентабельність їх операційної діяльності перебувала в діапазоні між небезпечним та задовільним рівнем безпечності, а найвища оцінка спостерігалась на підприємствах 5-го технологічного укладу, б) середній рівень придатності основних засобів постійно знижувався, залишаючись в діапазоні між небезпечним та незадовільним, та мала місце обернена залежність між рівнем безпечності та технологічним укладом підприємства, в) модальний рівень продуктивності праці знаходився в діапазоні між абсолютно-небезпечним та критичним, а його зростання на окремих підприємствах спричинене скороченням чисельності працівників, а не зростанням обсягів реалізації, що свідчить *про незадовільний та критичний*

рівень означених показників діяльності підприємств як чинників їх економічної безпеки незалежно від технологічного укладу їх діяльності.

9. За результатами оцінювання ЕБП за інтегральними показниками визначено, що: а) більшості промислових підприємств притаманний низький рівень економічної безпеки, а її середня дискретна оцінка згідно узгодженої 5-ти бальної шкали за трьома моделями та сукупністю підприємств склала 2,5 у 2011 р., 2,85 – у 2012 р., 2,44 – у 2013 р. та 2,42 у 2014 р.; б) збитковість підприємства завдяки вирішальній вагомості показників рентабельності у застосованих моделях автоматично зараховує його до вкрай небезпечних, що не завжди відповідає дійсності, адже не враховує прибутку, спрямованого на покриття попередніх збитків; в) для деяких підприємств результати оцінки за різними моделями суперечливі, що підтверджує доцільність застосування кількох альтернативних моделей та з'ясування показників-чинників, що входять до інтегрального показника оцінки; г) пряму залежність рівня економічної безпеки підприємства від технологічного укладу його діяльності доводить лише модель універсальної дискримінантної функції.

10. Обґрунтовано, що економічна безпека є складовою потенціалу та ознакою результату інноваційного розвитку промислового підприємства, тому її *поточний рівень та динаміка визначають передумови запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком*, яке до ключових цільових орієнтирів включає забезпечення задовільного стану економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку підприємства. Цей рівень зумовлюють результати діяльності промислових підприємств – ознаки їх економічного розвитку: зростання майнової бази за рахунок власних інвестицій; зростання обсягів реалізації за умов конкурентоспроможності продукції; скорочення питомих витрат виробництва та діяльності (в т.ч. за рахунок впровадження інноваційних процесів), на які й повинні позитивно впливати інновації та інноваційна діяльність. Але ознаки розвитку на промислових підприємствах проявляються недостатньо, що свідчить про неефективність інноваційної діяльності або її відсутність, це підтверджують статистичні дані щодо падіння інноваційної активності.

11. *Передумовами запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком вітчизняних промислових підприємств визначено: а) низький рівень економічної безпеки промислових підприємств незалежно від їх розміру, стратегічної важливості та технологічного укладу, що свідчить про відсутність або вкрай низький рівень результативності процесів інноваційного розвитку; б) незадовільні результати діяльності, недостатність чинників економічного розвитку на більшості підприємств, обумовлені низькою інноваційною активністю або неефективністю інноваційної діяльності, що також засвідчує незадовільність інноваційного розвитку-результату (відсутність як результату); в) низький потенціал інноваційного розвитку в майбутньому, обумовлений низьким рівнем економічної безпеки, що уособлює фінансовий та майновий потенціал розвитку. Оскільки статистика та звітність промислових підприємств не надають можливості виявити вплив саме інноваційної діяльності на ознаки розвитку підприємств, тому запропоновано аналіз в розрізі технологічних укладів, який ґрунтується на припущенні, що підприємства більш високого технологічного укладу мають бути більш інноваційно-активними, та, як наслідок, більш прибутковими, що обумовлює й більш високий рівень економічної безпеки. Для виявлення закономірності проаналізовано сукупність підприємств, віднесених за КВЕД до різних технологічних укладів, зокрема стратегічних підприємств області. Розроблено й застосовано дискретну оцінку рівня економічної безпеки для визначення її середнього рівня за сукупністю груп підприємств та в динаміці у 2011-2014 рр. Доведене, що залежність рівня економічної безпеки підприємства від технологічного укладу показник рентабельності операційної діяльності простежує, а інші показники – ні.*

Наведене підтверджує висунуту робочу гіпотезу дослідження щодо необхідності запровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком на промислових підприємствах.

Основні положення розділу 3 відображено здобувачем у таких наукових працях: [153, 154, 210, 239, 290, 357, 362, 363, 375, 376, 436, 441].

РОЗДІЛ 4 КОНЦЕПЦІЯ ТА МЕХАНІЗМ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

4.1 Концептуальний базис та модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства

Засновуючись на розумінні концепції як елементу наукових знань [204], вважаємо, що *концепція безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* – це система теоретико-методологічних поглядів, що відображає розуміння сутності безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства та визначає його мету, цілі, завдання, об'єкти, принципи, концептуальну модель та відповідні концептуальні положення.

Як було зазначено в п. 2.1 *загальною метою безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* (далі БОУІПРР) є забезпечення задовільного рівня економічної безпеки в процесі та в результаті інноваційного розвитку, тобто певного бажаного стану економічної безпеки інноваційного розвитку, а ключовим завданням БОУІРПП стає убалансування між інноваційністю та безпечністю розвитку в системі певних їх ознак [307]. Тобто *концепція безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком інтегрована із загальною концепцією управління інноваційним розвитком промислового підприємства та опирається на її теоретичний базис*, що містить: цілі та пріоритетні напрями інноваційного розвитку, завдання, принципи, суб'єкти та об'єкти управління інноваційним розвитком, механізм управління та його забезпечення.

Управління інноваційним розвитком підприємства є відкритою системою – цілісною сукупністю взаємопов'язаних елементів, на вході якої – ресурси та інформація, а на виході – комплекс впливів на інші функціональні

підсистеми підприємства (внутрішнє середовище) та зовнішнє середовище (зокрема, цільовий ринок) за допомогою системи економічних інструментів [30, 308]. Суб'єкт управління – це керівництво підприємства, а об'єкт – процес інноваційного розвитку. Визначальним елементом, що обумовлює склад та зміст управлінських інструментів та управлінських впливів, є цілі інноваційного розвитку, що формуються та уточнюються в процесі управління. Таким чином, суб'єкт, виходячи з цілей інноваційного розвитку, має визначати механізм запровадження інноваційних змін на підставі фактичного ресурсного забезпечення, і застосовуючи відповідні методи та інструменти, впливати на об'єкт управління [457]. Водночас, застосування принципу безпекоорієнтованості вимагає відповідної трансформації означених елементів концепції та системи управління інноваційним розвитком підприємства.

Систему безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (БОУІРПП) можна розробляти на засадах двох альтернативних підходів:

- а) як додаткову функціональну підсистему загальної системи управління інноваційним розвитком підприємства (СУІРП), що передбачає доповнення СУІРП елементами управління економічною безпекою;
- б) як різновид системи управління інноваційним розвитком підприємства, трансформованої на засадах цільового орієнтування його безпекоорієнтованості.

Незважаючи на те, що перший підхід є більш традиційним в сучасній методології управління, вважаємо більш доцільним саме другий підхід, що обумовлюється, зокрема, принципом економічної доцільності.

Ключовим чинником трансформації системи є обмеження, що обумовлені загрозами та ризиками інноваційної діяльності та розвитку, розглянутими в п. 2.1. Тобто система безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства спирається на чотири ключових моменти – цілі інноваційного розвитку, ресурси, обмеження, що викликані

загрозами та ризиками інноваційної діяльності та розвитку, економічні (методологічно-методичні) інструменти (рис. 4.1).

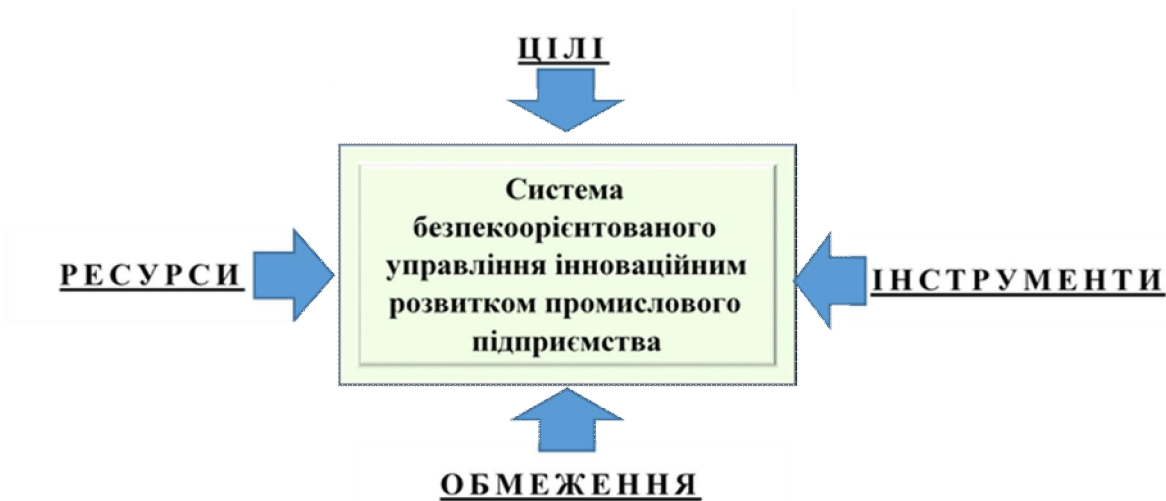

Рисунок 4.1 – Базис формування системи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства
(джерело: удосконалено на засадах [457])

Інноваційні загрози та ризики можуть бути як попередньо існуючими (вхідні чинники зовнішнього та внутрішнього середовища), так і викликаними реакцією внутрішнього та зовнішнього середовища на процеси здійснення підприємством інноваційної діяльності (управлінські впливи системи управління в процесі інноваційного розвитку) та інноваційний розвиток як її результат.

Реакція та адаптація системи управління передбачає врахування цих обмежень в частині: а) уточнення цільового блоку (цілей інноваційного розвитку та управління інноваційним розвитком); б) модифікації ресурсного блоку (зокрема, нарощення інноваційного потенціалу); в) модифікації механізму та інструментарію управління.

Це обумовлює необхідність формування системи БОУІРПП на засадах принципів адаптивності та динамічності.

Система БОУІРПП має містити такі елементи:

– суб'єкти стратегічного рівня, що на засадах оцінювання чинників

внутрішнього та зовнішнього середовища, визначають цілі та пріоритетні напрями інноваційного розвитку; суб'єкти функціонального (тактичного) рівня, що визначають відповідні функціональні цілі інноваційного розвитку;

– цілі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком, що визначають завдання та об'єкти управління та його функцій на різних рівнях відповідно до принципу ієрархічності управління;

– принципи безпекоорієнтованого управління, що визначають засади формування механізму управління та вимоги до його ресурсів;

– механізм безпекоорієнтованого управління, що визначає сукупність методів та засобів впливу на об'єкти управління, та забезпечує реалізацію системою своїх управлінських функцій;

– ресурсне забезпечення та інструментарій безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства.

Наведені елементи визначають склад концепції безпекоорієнтованого управління на засадах системного підходу, сутнісний зміст якої розкривається у наступних концептуальних положеннях.

Положення 1. Так як система БОУІРПП є різновидом системи управління інноваційним розвитком промислового підприємства, то її суб'єктами на стратегічному рівні є керівництво підприємства, відповідне за формування, корегування та реалізацію стратегії інноваційного розвитку [307]. Суб'єктами тактичного рівня є керівники функціональних підрозділів, задіяних в процесі інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки підприємства, суб'єктами оперативного рівня – окремі працівники підприємства. Причому суб'єкти тактичного та оперативного рівнів водночас виступають й об'єктами управління, як складові його ресурсного забезпечення в частині інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку.

Положення 2. Цілі безпекоорієнтованого управління є підпорядкованими цілям управління інноваційним розвитком та цілям інноваційного розвитку підприємства, які не є тотожними [190].

Трансформація системи управління ІРПП в систему БОУІРПП відбувається саме на рівні цільового блоку під впливом обмежень, спричинених інноваційними загрозами та ризиками (рис.4.2)

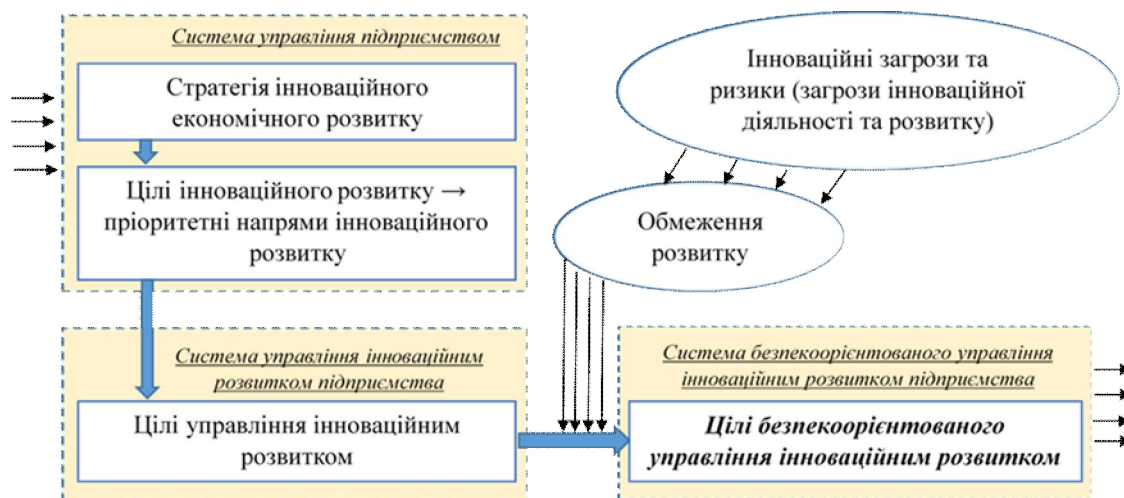

Рисунок 4.2 – Принципова схема трансформації системи управління інноваційним розвитком в систему безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства на рівні цільового блоку
(джерело: авторська розробка [239])

Так, стратегічні *цілі інноваційного розвитку* передбачають цілі економічного розвитку підприємства (що мають вектор – зростання, зниження, збереження тощо, та цільові орієнтири, що кількісно або якісно віддзеркалюють досягнення цілі) за рахунок чинника інноваційності та визначаються концепцією і стратегією інноваційного розвитку підприємства.

Цілі управління інноваційним розвитком полягають у функціональному забезпеченні досягнення стратегічних цілей інноваційного розвитку в частині управління інноваційними змінами (інноваціями, інноваційними процесами, інноваційними проектами), що сприяють досягненню цільових орієнтирів інноваційного розвитку [190, 191].

Цілі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком доповнюють цілі управління інноваційним розвитком в частині забезпечення збереження (за рахунок захисту від інноваційних загроз та ризиків) результатів інноваційного розвитку на різних його етапах, зокрема

конкурентних переваг підприємства, отриманих внаслідок запровадження відповідних інновацій.

Об'єкти управління – процеси, що визначаються цілями інноваційного розвитку, обумовлюють склад об'єктів безпекоорієнтованого управління та його ключових функцій – планування, аналізу, контролю.

В табл. 4.1. наведено приклад узгодження типових цілей інноваційного розвитку та цілей безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Як визначено в п. 1.1 на першому рівні декомпозиції інноваційного розвитку як об'єкту управління, об'єктами стають інноваційна діяльність та інноваційний потенціал підприємства, що мають забезпечити інноваційний розвиток (з позиції як процесу так й результату) та досягнення цілей економічного розвитку підприємства за рахунок чинника інноваційності. Це обумовлює загальні типові для будь-яких підприємств цілі інноваційного розвитку.

Дослідження визначених в низці статистичних та наукових джерел [48, 51, 52, 308, 457, 458] найбільш розповсюджених цілей інноваційної діяльності промислових підприємств дозволили виокремити основні типові напрями інноваційного розвитку та згрупувати їх за ознакою сфери реалізації: ринкові, виробничі та комерційні (сфера комерціалізації).

Водночас, загальна мета безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства обумовлює появу цілей безпекоорієнтованого управління та відповідних об'єктів управління та його функцій, які не є безпосередньо похідними від цілей інноваційного розвитку промислового підприємства. Такими комплексними об'єктами є процес забезпечення та параметри стану економічної безпеки підприємства [307].

Так, якщо сучасна концепція економічної безпеки підприємства визначає головною метою її забезпечення розвиток промислового підприємства, а інновації в системі економічної безпеки – засобом підвищення рівня ефективності її функціонування (п. 1.2.), то сучасні концепції інноваційного розвитку (п. 1.1) не визначають стан економічної безпеки підприємства як цільовий орієнтир управління. Як свідчить визначена типологія зв'язків інноваційного розвитку та економічної безпеки

Таблиця 4.1 – Узгодження цілей інноваційного розвитку та безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, що обумовлює об’єкти безпекоорієнтованого управління та його функцій (джерело: авторська розробка [239])

Групи цілей	Цілі інноваційного розвитку – економічний розвиток за рахунок чинника інноваційності	Цілі управління інноваційним розвитком – забезпечення досягнення цілей інноваційного розвитку	Цілі БОУРПП – забезпечення досягнення цілей інноваційного розвитку та захисту його результатів	Об’єкти управління (процес)	Об’єкти планування, аналізу, контролю (результат)
1	2	3	4	5	6
Загальні	активізація інноваційної діяльності у напрямках, що відповідають умовам зовнішнього середовища та обраній стратегії інноваційного розвитку	функціональне забезпечення активізації інноваційної діяльності відповідно до стратегії інноваційного розвитку	функціональне забезпечення активізації інноваційної діяльності за умов забезпечення задовільного рівня економічної безпеки	інноваційна діяльність, інноваційні процеси	Обсяги та результати інноваційної діяльності, параметри економічної безпеки
	формування інноваційного потенціалу та інноваційного середовища, необхідного для забезпечення безперервності інноваційної діяльності	функціональне забезпечення формування інноваційного потенціалу та інноваційного середовища	функціональне забезпечення формування інноваційного потенціалу, інноваційного середовища та їх захисту (збереження)	процес формування інноваційного потенціалу та інноваційного середовища підприємства	параметри інноваційного потенціалу, параметри інноваційного середовища
Ринкові	вихід на нові ринки зростання частки цільового ринку	функціональне забезпечення виходу продукції підприємства на нові ринки або зростання частки цільового ринку, за рахунок продуктових, маркетингових, організаційних інновацій	функціональне забезпечення виходу продукції підприємства на нові ринки або зростання частки цільового ринку, та захист конкурентних переваг інноваційної продукції, маркетингових та організаційних інновацій	процес виходу на нові ринки або збільшення частки цільового ринку за рахунок продуктових, маркетингових, організаційних інновацій	параметри ринкових позицій підприємства (частка ринку, позиція щодо конкурентів, тощо)

Продовження таблиці 4.1

1	2	3	4	5	6
Виробничі	Зростання потужності виробництва продукції, робіт, послуг	функціональне забезпечення зростання потужності виробництва продукції, робіт, послуг за рахунок процесних або організаційних інновацій	функціональне забезпечення зростання потужності виробництва продукції, робіт, послуг та захист конкурентних переваг засобів та організації виробництва	процес організації виробництва та його удосконалення за рахунок процесних або організаційних інновацій	параметри потужності виробництва
	Зростання ефективності використання ресурсів (ресурсовіддачі) в частині, зокрема, зростання продуктивності, матеріаловіддачі, енергозбереження тощо	функціональне забезпечення зростання ефективності використання ресурсів за рахунок процесних (технологічних) інновацій	функціональне забезпечення зростання ефективності використання ресурсів та захист конкурентних переваг від впровадження процесних інновацій	процес використання ресурсів та його удосконалення за рахунок процесних (технологічних) інновацій	параметри ефективності використання ресурсів
	поліпшення якості продукції	функціональне забезпечення поліпшення якості продукції за рахунок процесних та продуктових інновацій	функціональне забезпечення поліпшення якості продукції та захист конкурентних переваг продукції за параметрами якості	процес забезпечення якості продукції та її поліпшення за рахунок процесних та продуктових інновацій	параметри якості
Комерційні	скорочення часу на вихід інновації на ринок (скорочення часу комерціалізації інновацій)	функціональне забезпечення скорочення часу виходу інновації на ринок (комерціалізації інновацій)	функціональне забезпечення комерціалізації та захисту інновацій	процес комерціалізації інновацій	параметри комерціалізації

підприємства як явищ та об'єктів управління (*див. п. 1.3.*), жоден з них не має бути пріоритетним в умовах безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком. Адже, пріоритетність економічної безпеки може обмежувати можливості розвитку (стримувати розвиток), а пріоритетність інноваційної діяльності – порушувати стан економічної безпеки. Ключовий принцип безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком полягає в інтеграції цих пріоритетів в їх взаємному взаємоврахованні [190, 191,307].

Отже, *цільовий блок безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства* не є тотожним цільовим блоком управління інноваційним розвитком або управління економічною безпекою підприємства. Він містить два підблоки цілей:

- цілі управління інноваційним розвитком, трансформовані під впливом обмежень інноваційних загроз та ризиків та з урахуванням чинника захисту конкурентних переваг – результатів інноваційного розвитку;
- цілі управління економічною безпекою підприємства в розрізі її функціональних складових (фінансової, техніко-технологічної, матеріально-сировинної, інтелектуально-кадрової, інформаційної, силової, політико-правової [195, 196, 204, 210, 260], трансформовані з урахуванням визначених напрямів інноваційного розвитку.

Положення 3. Задачі безпекоорієнтованого управління підпорядковані його цілям та спрямовані на певний об'єкт управління, який може бути як комплексним (системи, процеси, ресурси) так і частковим (окремі результати, характеристики, параметри). Їх склад та зміст в розрізі окремих цілей є типовим та відрізняється саме об'єктом.

Тому задачі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства доцільно визначити та систематизувати в розрізі функцій управління: планування, організації, обліку, контролю, мотивації, регулювання та *мета-функції аналізу*, виконання завдань якої передують, створюючи аналітичне підґрунтя для прийняття управлінських рішень, виконанню завдань всіх інших функцій (табл. 4.2). Звісно, наведений перелік не є вичерпним, та деталізується на тактичному та оперативному рівнях безпекоорієнтованого управління.

Таблиця 4.2 – Задачі безпекоорієнтованого управління у розрізі його функцій та об'єктів (джерело: авторська розробка [239])

Задачі безпекоорієнтованого управління	Об'єкти управління
1	2
1. ПЛАНУВАННЯ	
– Розроблення стратегії, планів та програм інноваційного розвитку підприємства на засадах сценарного підходу з урахуванням чинника загроз інноваційного розвитку.	процес інноваційного розвитку та інноваційна діяльність підприємства
– Визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та видів інноваційної діяльності.	
– Визначення планових цільових параметрів інноваційного розвитку підприємства з урахуванням чинника економічної безпеки (цільових параметрів БОУІРПП).	цільові параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства
– Планування інноваційної діяльності за кожним з відібраних варіантів інноваційного розвитку в системі планів: науково-технічного, технологічного, виробничо-збутового, фінансового з врахуванням вимог до збереження або зміцнення економічної безпеки підприємства.	параметри варіантів інноваційного розвитку (науково-технологічні, технологічні, виробничо-збутові, фінансові, параметри безпеки)
– Планування окремих інноваційних проектів з врахуванням інноваційних загроз та ризиків.	параметри інноваційних проектів
– Планування параметрів інноваційного потенціалу підприємства з врахуванням вимог до збереження або зміцнення економічної безпеки підприємства	параметри потенціалу інноваційного розвитку
– Планування інноваційних витрат (на формування інноваційного потенціалу та інноваційну діяльність).	інноваційні витрати та відповідні грошові потоки
– Планування джерел фінансування інноваційних витрат (з урахуванням впливу на рівень фінансової безпеки підприємства).	процес та структура фінансування витрат інноваційної діяльності
– Планування заходів з моніторингу стану економічної безпеки підприємства в процесі інноваційного розвитку.	процес моніторингу стану економічної безпеки підприємства
– Планування заходів з передбачення інноваційних ризиків та захисту результатів інноваційного розвитку.	процес передбачення інноваційних ризиків та захисту результатів інноваційного розвитку
* Всі перелічені завдання можуть та мають виконуватись на засадах сценарного підходу у плануванні	
2. ОРГАНІЗАЦІЯ	
– Організація системи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства (в т.ч. її функціональних підсистем).	система БОУІРПП (елементи та функціональні зв'язки)
– Формування і адаптаційна перебудова організаційної структури безпекоорієнтованого управління й організаційно-економічних зв'язків її елементів для реалізації процесів інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки.	організаційна структура безпекоорієнтованого управління, організаційно-економічні зв'язки її елементів
– Організація та ресурсне (зокрема, кадрове, інформаційно-аналітичне) забезпечення заходів з розроблення стратегії, планів та програм інноваційного розвитку підприємства.	процеси стратегічного планування інноваційного розвитку та його ресурсного забезпечення

Продовження таблиці 4.2

1	2
– Організація системи прийняття рішень, відповідних інформаційних потоків та їх ресурсного забезпечення.	система прийняття рішень та процес її забезпечення
– Ресурсне забезпечення формування інноваційного потенціалу та інноваційного середовища підприємства.	процеси формування інноваційного потенціалу та інноваційного середовища
– Організація інноваційних процесів, використання інноваційного потенціалу та діяльності підрозділів, задіяних в інноваційних процесах (інноваційних проектах).	інноваційні процеси, інноваційні проекти, діяльність задіяних структурних підрозділів
– Організація заходів зі створення (поліпшення) інноваційного середовища підприємства (зокрема, інноваційної культури).	процес формування належного інноваційного середовища та культури
– Створення системи ситуаційного реагування на появу можливостей чи загроз інноваційного розвитку.	процес реагування на можливості та загрози
– Організація маркетингу інновацій.	процес маркетингу інновацій
– Організація та ресурсне забезпечення заходів з моніторингу стану економічної безпеки підприємства в процесі інноваційного розвитку.	процес моніторингу економічної безпеки підприємства
– Організація та ресурсне забезпечення заходів з передбачення інноваційних ризиків та захисту результатів інноваційного розвитку.	процеси превентивної діагностики інноваційних ризиків та захисту від них
МОТИВАЦІЯ	
– Мотивація персоналу, зайнятого в інноваційній діяльності.	персонал, задіяний в інноваційній діяльності
– Мотивація персонального саморозвитку персоналу як складової інтелектуальної складової інноваційного потенціалу.	процеси саморозвитку персоналу
– Мотивація інноваційної сприйнятливості (інноваційної культури) персоналу, як складової інноваційного середовища.	параметри інноваційної сприйнятливості та культури персоналу
– Мотивація персоналу щодо захисту результатів інноваційного розвитку (на різних стадіях інноваційного процесу)	відповідальність персоналу щодо захисту результатів інноваційного розвитку
ОБЛІК	
– Організація господарського та бухгалтерського обліку інноваційних процесів, інноваційної діяльності, інноваційних проектів.	господарські операції в ході інноваційних процесів, інноваційної діяльності, інноваційних проектів та спричинені ними зміни параметрів підприємства
– Облік результатів інноваційного розвитку підприємства.	результати інноваційного розвитку (параметри якісних змін стану підприємства)
– Фінансовий облік інноваційної діяльності (інноваційних витрат та фінансових результатів інноваційної діяльності в різних аналітичних розрізах) та інноваційного потенціалу.	фінансові (в грошовому вимірнику) параметри інноваційного потенціалу та інноваційної діяльності
– Управлінський облік інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу підприємства.	параметри (в будь-якому вимірнику) інноваційного потенціалу та інноваційної діяльності

Продовження таблиці 4.2

1	2
– Статистичний облік інноваційної діяльності підприємства, структурних підрозділів в розрізі видів інноваційної активності, інновацій, витрат.	результати інноваційної діяльності (види, обсяги, витрати, джерела фінансування)
– Облік інтелектуальної складової інноваційного потенціалу підприємства.	інтелектуальні активи, параметри інтелектуального потенціалу та капіталу
– Розробка інструментарію обліку параметрів економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства в розрізі її складових.	складові економічної безпеки підприємства та їх обліковувані характеристики
– Облік параметрів економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства.	
КОНТРОЛЬ	
– Здійснення контролю за процесами інноваційного розвитку в умовах змін зовнішнього і внутрішнього середовища.	процеси реалізації (досягнення) цілей інноваційного розвитку
– Визначення контрольованих показників відповідно до стратегічних, тактичних та оперативних цілей інноваційного розвитку підприємства.	
– Інноваційний контролінг [457].	параметри інноваційної діяльності підприємства
– Бюджетування інноваційних проектів та інноваційної діяльності підприємства.	параметри бюджетів інноваційних проектів
– Аудит: інноваційних проектів, технологічний аудит, фінансовий аудит.	параметри достовірності даних щодо інноваційних проектів, технологій, фінансових відносин
– Визначення контрольованих параметрів чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що сигналізують (містять) загрози та ризики інноваційної діяльності та розвитку.	параметри зовнішнього та внутрішнього середовища – чинники інноваційних загроз та ризиків
– Моніторинг параметрів економічної безпеки підприємства .	параметри економічної безпеки підприємства
– Здійснення контролю за процесами забезпечення економічної безпеки в процесі інноваційного розвитку підприємства.	процеси забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку
РЕГУЛЮВАННЯ	
– Регулювання (коригування) цілей, шляхів, варіантів інноваційного розвитку підприємства відповідно на реакцію зовнішнього та внутрішнього середовища.	цілі, обрані напрями, варіанти інноваційного розвитку
– Регулювання системи БОУІРПП на засадах принципів саморегуляції та саморозвитку.	система БОУІРПП (склад та взаємозв'язки елементів системи)
– Регулювання організаційної структури управління та діяльності структурних підрозділів.	організаційна структура управління
– Регулювання процесів інноваційного розвитку та інноваційної діяльності.	процес інноваційного розвитку, інноваційна діяльність
– Регулювання процесів формування інноваційного потенціалу.	процеси формування інноваційного потенціалу

Продовження таблиці 4.2

1	2
– Регулювання процесів забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку.	процеси забезпечення економічної безпеки
– Коригування цільових параметрів інноваційних проектів, інноваційного розвитку, економічної безпеки.	цільові параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки
– Регулювання (розробка заходів з регулювання) фактичних параметрів інноваційних проектів, інноваційного розвитку, економічної безпеки.	фактичні параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки
АНАЛІЗ	
– Аналіз зовнішнього економічного середовища підприємства та тенденцій його розвитку.	параметри зовнішнього економічного середовища
– Аналіз діяльності контрагентів як чинників розвитку та економічної безпеки.	параметри діяльності контрагентів та економічних відносин з ними
– Аналіз ринкових позицій підприємства, рівня конкурентоспроможності та конкурентних переваг.	параметри ринкових позицій, конкурентоспроможності, конкурентних переваг підприємства
– Стратегічний аналіз: аналіз сильних та слабких сторін, можливостей та загроз розвитку.	параметри потенціалу (можливостей) та загроз розвитку
– Аналіз сценаріїв інноваційного розвитку підприємства.	параметри варіантів інноваційного розвитку
– Аналіз внутрішнього середовища підприємства.	параметри внутрішнього середовища
– Аналіз наявного інноваційного потенціалу підприємства та можливостей його формування.	характеристики інноваційного потенціалу в цілому та за складовими
– Аналіз обсягів та ефективності інноваційної діяльності.	види, обсяги, структура, параметри ефективності інноваційної діяльності
– Аналіз ефективності інноваційних проектів: інвестиційний аналіз.	параметри ефективності інноваційних проектів
– Аналіз впливу окремих інноваційних проектів на досягнення цілей розвитку.	результати окремих інноваційних проектів
– Аналіз результатів інноваційного розвитку підприємства.	результати інноваційного розвитку
– Аналіз ефективності системи управління: управлінський аналіз.	параметри ефективності системи управління
– Аналіз фінансового стану та ефективності діяльності підприємства: фінансовий аналіз.	параметри фінансового стану та ефективності
– Аналіз рівня платоспроможності, ліквідності, фінансової стійкості та фінансової ефективності як чинників розвитку та економічної безпеки.	характеристики платоспроможності, ліквідності, ефективності
– Ідентифікація та оцінка інноваційних ризиків.	інноваційні ризики
– Аналіз ефективності заходів із захисту результатів інноваційного розвитку.	параметри ефективності заходів (витрати, попереджені втрати)
– Аналіз та оцінка чинників (складових) економічної безпеки та її загального рівня.	параметри економічної безпеки
<i>** всі перелічені завдання аналізу можуть бути розширені в частині прогнозування певних параметрів</i>	

Як видно, завдання щодо забезпечення економічної безпеки в процесі інноваційного розвитку інтегруються в функції та відповідні завдання безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком, що реалізуються відповідними функціональними підрозділами. *Це спростовує необхідність створення окремого структурного підрозділу у фізичній формі, відповідального за процес забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку, проте обумовлює необхідність набуття персоналом існуючих структурних підрозділів окремих функціональних компетенцій з управління економічною безпекою.*

Положення 4. Об'єкти безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства переважно співпадають з об'єктами управління інноваційним розвитком, проте доповнюються в частині чинників економічної безпеки, які також мають підлягати управлінському впливу.

Визначення цілей та завдань безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства дозволяє *класифікувати та систематизувати його об'єкти за ознаками: цілей управління; функцій управління; сфери знаходження; складності; статусу (табл. 4.3).*

Різноманітність об'єктів БОУІРПП у функціонально-просторовому розрізі обумовлює відповідне різноманіття *застосовуваного управлінського інструментарію*, що інтегрує в собі інструментарій загальної методології управління підприємством, методології управління інноваційним розвитком та економічною безпекою, методології аналізу, планування, обліку, контролю та контролінгу, мотивації тощо.

Положення 5. Принципи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком спираються на загальні принципи управління, що притаманні будь-яким управлінським системам, специфічні принципи управління інноваційним розвитком та принцип безпекоорієнтованості системи управління, що є комплексним та поєднує в собі певні принципи управління економічною безпекою підприємства (рис 4.3).

Таблиця 4.3 – Класифікація об'єктів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Критерій	Види об'єктів	Загальна характеристика об'єктів
1. За цілями	– цілі інноваційного розвитку	процеси та параметри інноваційного розвитку (інноваційної діяльності, інноваційного потенціалу)
	– цілі економічної безпеки	процеси забезпечення та параметри (чинники) економічної безпеки
2. За функціями управління	– об'єкти планування	цільові (планові) параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки
	– об'єкти організації	процеси інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки
	– об'єкти мотивації	персонал та процес змін його характеристик – як складових потенціалу та економічної безпеки інноваційного розвитку
	– об'єкти обліку	господарські операції в процесі інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки; обліковувані параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки
	– об'єкти контролю	контрольовані параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки
	– об'єкти регулювання	процеси та параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки, що підлягають регулюванню
	– об'єкти аналізу та прогнозування	фактичні та прогнозовані параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки
3. За сферою знаходження	– внутрішні	об'єкти внутрішнього середовища інноваційного розвитку підприємства (процеси та їх параметри)
	– зовнішні	об'єкти зовнішнього середовища інноваційного розвитку, що підлягають управлінському впливу з боку підприємства (наприклад, деякі зовнішні інноваційні ризики)
4. За складністю та домінуючим рівнем ієрархії управління	– комплексні (стратегічний, тактичний рівень)	система та підсистеми управління, процеси, комплекси ресурсів, задіяні в інноваційному розвитку та забезпеченні його економічної безпеки; комплекси параметрів та інтегральні параметри інноваційного розвитку (діяльності, потенціалу) та економічної безпеки
	– одиничні (оперативний, тактичний рівень)	окремі операції та окремі параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки
5. За статусом	– динамічні (процесні)	процеси та їх складові (операції, заходи, дії), спрямовані на реалізацію завдань БОУІРПП
	– статичні (результатні)	цільові, планові, фактичні параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки інноваційного розвитку

Проте система принципів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком, незважаючи на поєднання в ній загальних принципів управління та специфічних принципів управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства, не є їх простим

симбіозом, адже у взаємозв'язку в системі БОУІРПП їх змістовна сутність видозмінюється (табл. 4.4).

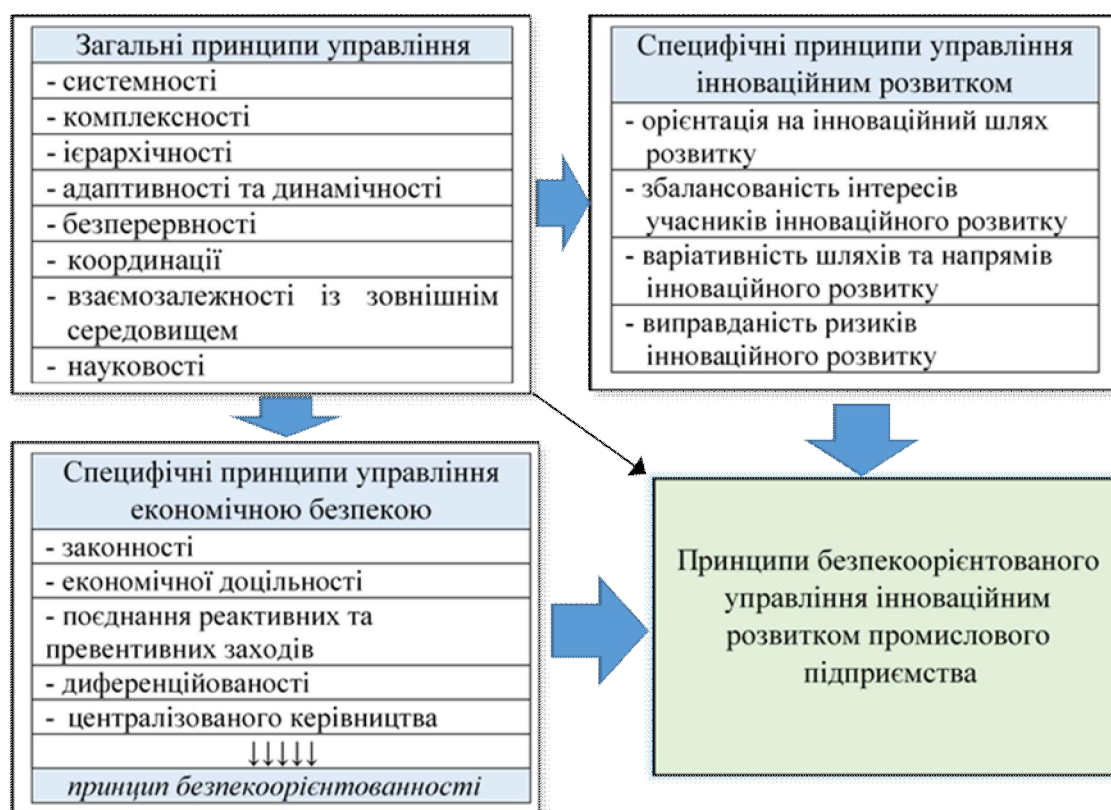

Рисунок 4.3 – Формування принципів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства – інтеграційний підхід (джерело: авторська розробка [307])

Таблиця 4.4 – Базові принципи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: удосконалено на засадах [25, 30, 53, 97, 125, 304, 308])

Принципи	Сутність та призначення
1	2
Загальні принципи управління, адаптовані до системи БОУІРПП	
1. Системність	реалізація функцій управління відкритою динамічною системою БОУІРПП
2. Комплексність	взаємно обумовлений і взаємно узгоджений розвиток системи БОУІРПП як єдиного цілого, що забезпечує зв'язок усіх підсистем і елементів
3. Ієрархічність	реалізація функцій та завдань безпекоорієнтованого управління на всіх його рівнях – стратегічному, тактичному, оперативному

Продовження таблиці 4.4

1	2
Специфічні принципи БОУІРПП	
4. Адаптивність – саморегуляція	Оперативне коригування системи БОУІРПП відповідно до змін: умов функціонування, варіантів інноваційного розвитку, інноваційних загроз та ризиків.
5. Динамічність – саморозвиток	Зміни складу, змісту та взаємозв'язків елементів системи БОУІРПП на засадах самоорганізації – самостійного забезпечення підтримки умов функціонування з урахуванням чиннику економічної безпеки, та саморозвитку – самостійного забезпечення умов тривалого виживання та розвитку за рахунок чинника інноваційності.
6. Безперервність	Постійне (безперервне) функціонування системи БОУІРПП.
7. Координація	Узгодженість діяльності функціональних елементів (підрозділів) системи БОУІРПП із цільовим блоком системи та зовнішнім нормативно-правовим середовищем.
8. Взаємозалежність із зовнішнім середовищем	Формування та трансформація властивостей системи БОУІРПП в процесі взаємодії із зовнішнім середовищем, внаслідок його реакції на результати інноваційного розвитку підприємства
9. Науковість	Врахування сучасних наукових досягнень та тенденцій розвитку науки при організації системи БОУІРПП та її функціонування.
10. Орієнтація на інноваційний шлях розвитку	Орієнтація системи БОУІРПП на безупинні пошук і використання новацій для досягнення цілей економічного розвитку з урахуванням чинника економічної безпеки.
11. Варіативність напрямів інноваційного розвитку	Сценарність інноваційного розвитку підприємства з урахуванням потенційних інноваційних загроз та ризиків, що передбачає модифікацію цілей БОУІРПП в розрізі кількох найбільш ймовірних сценаріїв: оптимістичного, найбільш вірогідного та песимістичного.
12. Збалансованість інтересів учасників інноваційного розвитку	Відповідність цілей та очікуваних результатів інноваційного розвитку інтересам підприємства та всіх (в ідеалі) його контрагентів (інвесторів, розробників, персоналу підприємства, споживачів, суспільства), що сприяє зниженню потенційних загроз інноваційного розвитку.
13. Законність	Відповідність напрямів інноваційного розвитку, відповідної інноваційної діяльності підприємства та заходів щодо забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку існуючим нормам вітчизняного та міжнародного права (законодавства).
14. Виправданість ризиків інноваційного розвитку	Виправданість співвідношення (з позицій економічної ефективності) інноваційного розвитку підприємства – як процесу та результату, та викликаних ним можливих інноваційних загроз та ризиків, витрат на їх запобігання та нейтралізацію, здійснюваних в процесі забезпечення задовільного стану економічної безпеки інноваційного розвитку.
15. Економічна доцільність	Виправданість витрат на трансформацію системи УІРПП в систему БОУІРПП порівняно з вигодами від її функціонування; виправданість витрат на запобігання та нейтралізацію інноваційних загроз та ризиків за рахунок запровадження БОУІРПП та очікуваного ефекту інноваційного розвитку підприємства з урахуванням чинника економічної безпеки.
16. Своєчасність	Поєднання реактивних та превентивних заходів в процесі забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства, що передбачає своєчасне передбачення та оперативне ситуаційне реагування системи БОУІРПП на загрози та ризики інноваційної діяльності та розвитку.

Продовження таблиці 4.4

1	2
17. Диференційованість	Диференційованість вибору заходів з подолання інноваційних загроз залежно від їх характеру та ступеня тяжкості відповідних інноваційних ризиків.
18. Централізоване керівництво	Підконтрольність системи БОУІРПП керівництву підприємства; підпорядкованість інтересів системи БОУІРПП загальним інтересам інноваційного розвитку підприємства.

Усі означені принципи реалізуються комплексно, а їх комбінування залежить від конкретних умов функціонування організаційної структури безпекоорієнтованого управління.

Положення 6. Ті ж вищезначені принципи застосовані для формування механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (МБОУІРПП).

На думку І. Грузнова [23] механізм управління – це інструмент призначений для підвищення ефективності всіх видів діяльності підприємства, зокрема за рахунок: 1) удосконалення та підвищення ефективності організаційної діяльності персоналу, що здійснює функції управління та забезпечує зростання продуктивності фізичної та інтелектуальної праці; 2) підвищення ефективності організаційно-економічної роботи в результаті планомірної та цілеспрямованої розробки та впровадження комплексу заходів; 3) активізації та раціонального використання творчого потенціалу персоналу підприємства. Так як цілі формування механізму управління відповідають цілям розвитку підприємства, його головним завданням є сприяння встановленню, забезпеченню, досягненню та утримуванню оптимальних значень показників, що характеризують належний рівень удосконалення та підвищення ефективності діяльності на основі цілеспрямованого розроблення та впровадження комплексу заходів технічного, організаційного, економічного характеру [23]. На думку Л. Федулової [53] механізм управління інноваційним розвитком підприємства є сукупністю методів та засобів

впливу на інноваційні процеси та базується на формуванні інноваційного потенціалу та його перетворенні в інноваційний капітал.

В цілому погоджуючись з наведеними точками зору, зміст механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства можна визначити як сукупність економічних та організаційних методів, засобів, заходів, процедур та інструментів впливу системи БОУІРПП на процеси інноваційного розвитку та забезпечення його економічної безпеки, а головним завданням його функціонування – сприяння досягненню цілей інноваційного розвитку підприємства, досягнення та утримання оптимальних значень параметрів, що характеризують бажаний рівень інноваційного розвитку та його економічної безпеки, за рахунок розроблення та впровадження необхідного комплексу заходів.

Так, механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства є невід’ємною складовою системи БОУІРПП та практичним втіленням концепції безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства, та саме його існування та реалізація забезпечує функціональність та дієвість системи БОУІРПП.

Ґрунтуючись на концепції інноваційного розвитку підприємства та відповідній концепції безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком, як теоретичної бази, формування та реалізація механізму БОУІРПП потребує відповідного забезпечення: нормативно-правового (на рівні нормативної бази підприємства (за умов її відповідності існуючому нормативно-правовому полю держави), організаційного, ресурсного (фінансові, матеріальні, інтелектуально-кадрові ресурси), інформаційного (інформаційні ресурси), методично-інструментального (методи та інструменти реалізації функцій та завдань безпекоорієнтованого управління).

Положення 7. Ресурсне забезпечення системи та механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства переважно співпадає із забезпеченням управління інноваційним розвитком, та в першу чергу втілюється у інноваційному

потенціалі, який, як згадувалось у п. 1.1., містить не тільки сукупність фінансових, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, але й здатність системи управління ефективно застосовувати ці ресурси в процесі інноваційного розвитку (яку можна розглядати й як складову інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку).

Специфіка безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства висуває додаткові вимоги до складу його ресурсного забезпечення, а саме у частині інтелектуальної складової, яка набуває найбільш вагомої значущості не тільки як складова потенціалу інноваційного розвитку, але й як чинник забезпечення його економічної безпеки. Іншою специфічною складовою ресурсного забезпечення БОУІРПП (яка також може розглядатись й як частина інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку) є його інформаційно-аналітичне забезпечення, що формує підґрунтя прийняття обґрунтованих управлінських рішень суб'єктами БОУІРПП [307].

Наведені концептуальні положення узагальнено у запропонованій концептуальній моделі БОУІРПП (рис. 4.4). Більш детально складові механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та його забезпечення будуть розглянуті у наступних пунктах роботи.

Відтак, проведені дослідження підсумовують такі висновки та наукові результати:

- визначено, що *концепція безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком має бути інтегрована із загальною концепцією управління інноваційним розвитком промислового підприємства, оскільки спирається на її теоретичний базис: цілі, завдання та принципи, суб'єкти та об'єкти управління інноваційним розвитком, механізм управління та його забезпечення. Проте, застосування запропонованого принципу безпекоорієнтованості вимагає трансформації елементів концепції та системи управління інноваційним розвитком;*

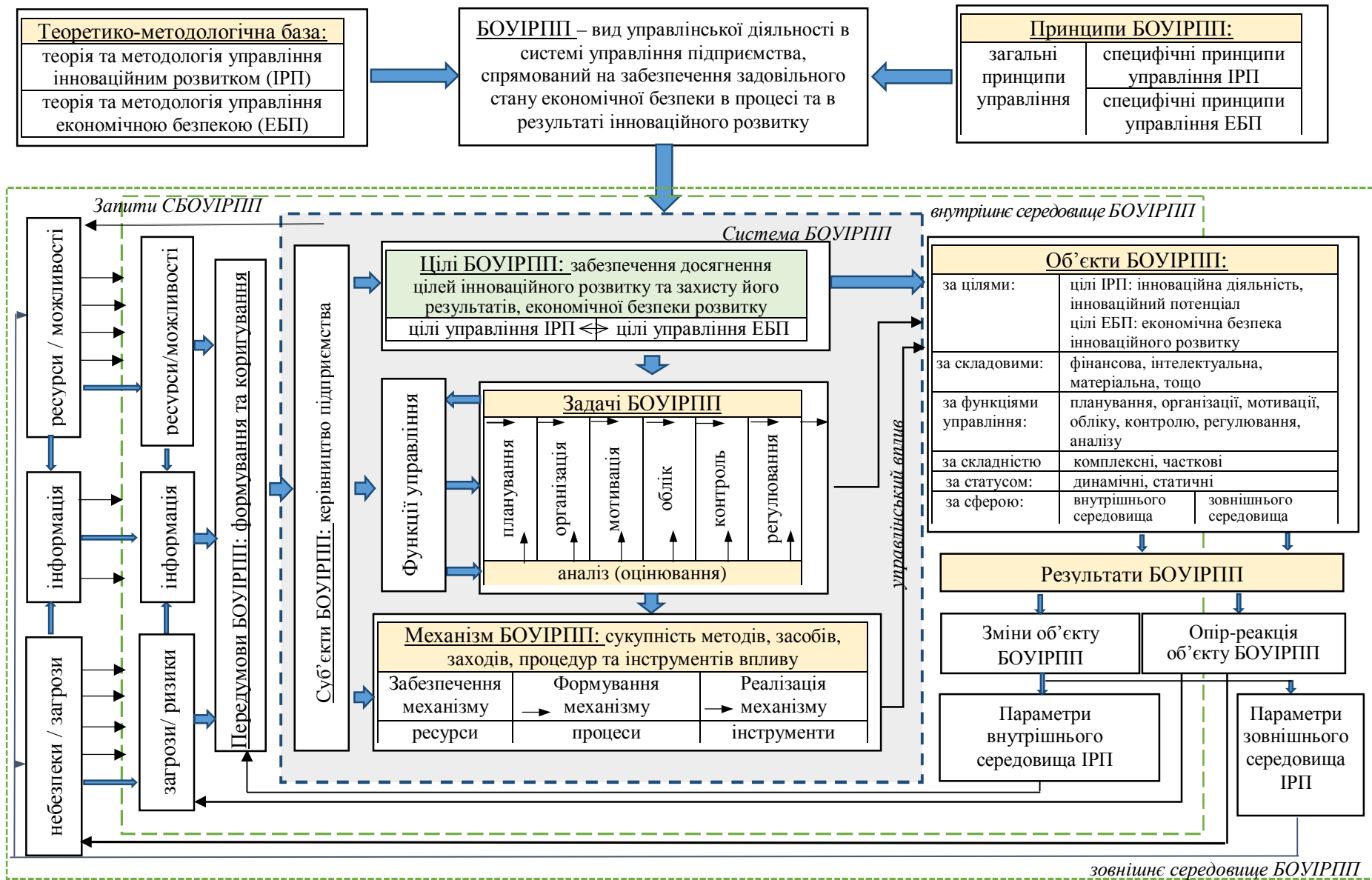

Рисунок 4.4 – Концептуальна модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

- запропоновано альтернативні підходи до формування системи БОУІРПП, що передбачають її формування:
 - а) як додаткової функціональної підсистеми загальної системи управління інноваційним розвитком підприємства, що передбачає її доповнення елементами управління економічною безпекою;
 - б) як різновиду системи управління інноваційним розвитком підприємства, трансформованої на засадах цільового орієнтиру його безпекоорієнтованості, де другий підхід було визнано більш доцільним;
- запропоновано концепцію безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, що ґрунтується на системному та інтеграційному підходах та розкривається у сукупності розроблених концептуальних положень, які містять обґрунтування: 1) елементів системи БОУІРПП; 2) цілей БОУІРПП, узгоджених з цілями управління інноваційним розвитком; 3) задач БОУІРПП, що підпорядковані його цілям та спрямовані на певний об'єкт управління; 4) об'єктів БОУІРПП, класифікованих за ознаками: а) цілей управління; б) функцій управління; в) сфери знаходження; г) складності; д) статусу; 5) базових принципів БОУІРПП, що спираються на загальні принципи управління, специфічні принципи управління інноваційним розвитком та принцип безпекоорієнтованості, що поєднує в собі певні принципи управління економічною безпекою підприємства; б) змісту механізму БОУІРПП як сукупності методів, засобів, заходів, процедур та інструментів впливу системи БОУІРПП на процеси інноваційного розвитку та забезпечення його економічної безпеки; 7) специфіки ресурсного забезпечення системи та механізму БОУІРПП;
- розроблено концептуальну модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, що містить всі означені складові концепції безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, елементи системи БОУІРПП та їх взаємозв'язки.

4.2 Механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та його інформаційно-аналітичне забезпечення

З позиції системного підходу *загальний механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* (далі – МБОУІРПП) як будь-яка система є сукупністю пов'язаних локальних механізмів, визначення яких обумовлюється структурою об'єктів управління. Найбільш доцільним є декомпозиція загального механізму БОУІРПП за функціональною ознакою, що обумовлює виокремлення локальних механізмів за відповідними функціями, функціональними цілями, завданнями та об'єктами БОУІРПП.

Отже, *загальний механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства в подальшому розглядатиметься як системна сукупність функціональних локальних управлінських механізмів, обумовлених функціональними завданнями системи БОУІРПП, реалізація кожного з яких спрямована на досягнення функціональних цілей БОУІРПП, а в підсумку – цілей БОУІРПП, що підпорядковані загальним цілям інноваційного розвитку підприємства.*

Відтак, на вході загального механізму БОУІРПП маємо цілі та функціональні завдання БОУІРПП, обумовлені цілями інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки; на виході – досягнення цілей інноваційного розвитку *за рахунок функціонування механізму БОУІРПП – прийняття управлінських рішень та здійснення комплексу цілеспрямованих заходів управлінського впливу на об'єкти безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства з використанням сукупності економічних та організаційних інструментів.*

Формування та реалізація загального механізму БОУІРПП та його локальних функціональних механізмів потребує відповідного забезпечення, яке складається з таких блоків: 1) ресурси (фінансові (в т.ч. інвестиційні),

матеріальні (в т.ч. техніко-технологічні), інтелектуальні (в т.ч. кадрові), інформаційні, організаційні тощо); 2) інструменти-важелі (методи та економічні інструменти реалізації функцій та завдань управління), які визначаються не тільки теорією та методологією відповідних видів цільового та функціонального управління, але й існуючою нормативно-правовою базою у економічному середовищі, де функціонує підприємство. *Разом із організаційною структурою системи БОУІРПП означені елементи формують організаційно-економічне забезпечення механізму БОУІРПП.*

Так як систему БОУІРПП запропоновано розглядати як різновид системи управління інноваційним розвитком підприємства, трансформованої на засадах цільового орієнтуру його безпекоорієнтованості (див.п.4.1), її організаційна структура має інтегруватися з існуючою організаційною структурою підприємства з упровадженням додаткових (відповідних) функцій та завдань (див. табл. 4.2) у діяльність відповідних структурних підрозділів.

Вважаємо доцільним реалізацію всіх функціональних завдань БОУІРПП виключно у складі власної організаційної структури підприємства, адже альтернативні варіанти організації (такі як аутсорсинг та косорсинг, що передбачають повну або часткову передачу функцій зовнішнім контрагентам (компанії чи консультанту)) є джерелом загроз економічній безпеці, в першу чергу її інформаційній складовій, а, отже входять в протиріччя із задачами захисту складових потенціалу та результатів інноваційного розвитку підприємства, що суттєві в БОУІРПП. Водночас вважаємо, що створення на підприємствах відокремленого структурного підрозділу з БОУІРПП суперечить принципу економічної доцільності.

Існуюча організаційна структура промислових підприємств суттєво різниться, в першу чергу, в залежності від їх розміру. Так, оргструктури систем управління великих промислових підприємств, що здебільшого були засновані ще за часів СРСР, переважно базуються на лінійно-функціональному підході з чіткою централізацією управлінських функцій. Сучасні малі підприємства часто застосовують й дивізіональний та

матричний підходи, та децентралізованість в управлінні. Ці відмінності обумовлюють й *альтернативні варіанти організації системи БОУІРПП*, основними з яких є такі:

- при існуванні на підприємстві відокремлених структурних підрозділів, відповідальних за функції забезпечення інноваційних процесів та економічної безпеки, що в сучасних умовах притаманне більшості великих, особливо стратегічних, промислових підприємств – на засадах інтеграційного підходу функції БОУІРПП можуть бути розподілені між ними з використанням їх налагоджених взаємозв'язків як між собою, так і з вищим рівнем управління, іншими функціональними структурними підрозділами та підпорядкованими службами;
- при відсутності на підприємстві відокремлених «інноваційних» підрозділів та підрозділу «економічної безпеки» функції та завдання забезпечення інноваційних процесів та економічної безпеки, як правило, вже також розподілені між іншими функціональними одиницями управління, а, отже, їх функціональні обов'язки можуть бути доповнені відповідними функціональними завданнями БОУІРПП (*див. табл. 4.2*) із відповідним документальним оформленням (внесенням змін у відповідні положення про структурний підрозділ та посадові інструкції);
- початковий варіант оргструктури, при якому на підприємстві досі відсутні будь-які підрозділи або функціональні одиниці, відповідальні за процеси забезпечення інноваційного розвитку та економічної безпеки, бачиться найбільш проблематичним для запровадження БОУІРПП, та може передбачати: а) покладання додаткових обов'язків на існуючий персонал, що потребує значного підвищення його кваліфікації та налагодження лінійно-функціональних зв'язків між задіяними співробітниками, б) залучення додаткових фахівців з управління інноваційною діяльністю та фінансово-економічною безпекою підприємства з їх інтеграцією в діяльність найбільшим чином задіяних в БОУІРПП структурних підрозділів, якими є планово-економічний та фінансово-аналітичний.

При будь-якому варіанті функції БОУІРПП реалізовуватимуться певною робочою групою фахівців під керівництвом суб'єкту (суб'єктів) вищого рівня управління, організація роботи яких вимагатиме:

- а) розподілу функцій, завдань, робіт із створенням (удосконаленням) відповідних специфікацій та посадових інструкцій,
- б) визначення та відповідного документального закріплення взаємозв'язків у групі, підпорядкованості на різних рівнях управління,
- в) набуття задіяним персоналом необхідних компетенцій.

Відповідно до функцій та функціональних блоків БОУІРПП, визначених в п. 4.1, до функціональних локальних управлінських механізмів віднесено: 1) аналітичний (аналізування та оцінювання); 2) планування; 3) організаційний (організації); 4) мотиваційний (мотивування); 5) обліковий (обліку); 6) контрольний (контролювання); 7) регуляторний (регулювання та коригування). В системі загального механізму БОУІРПП вони утворюють циклічний ланцюг, де «початковим» є аналітичний механізм, а «завершальним» – механізм регулювання, що передбачає коригування інших функціональних механізмів та цільового блоку *безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства*.

Визначальна роль аналітичного механізму обумовлюється глобальною роллю функції аналізу серед інших функцій в системі управління, зокрема безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Саме в результаті аналізування та оцінювання середовища та об'єктів управління (реалізації аналітичного механізму) формується необхідне інформаційне підґрунтя для прийняття управлінських рішень та реалізації задач управління у інших функціональних блоках – механізмах.

Сформоване внаслідок реалізації аналітичного механізму інформаційне підґрунтя управлінських рішень уособлює в собі одне із змістовних значень інформаційно-аналітичного забезпечення управління, яке, як поняття, у наукових працях ототожнюють з інформаційно-аналітичним механізмом або механізмом інформаційно-аналітичного забезпечення управління.

Концептуальна модель механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, декомпованого за функціональною ознакою, наведена на рис. 4.5.

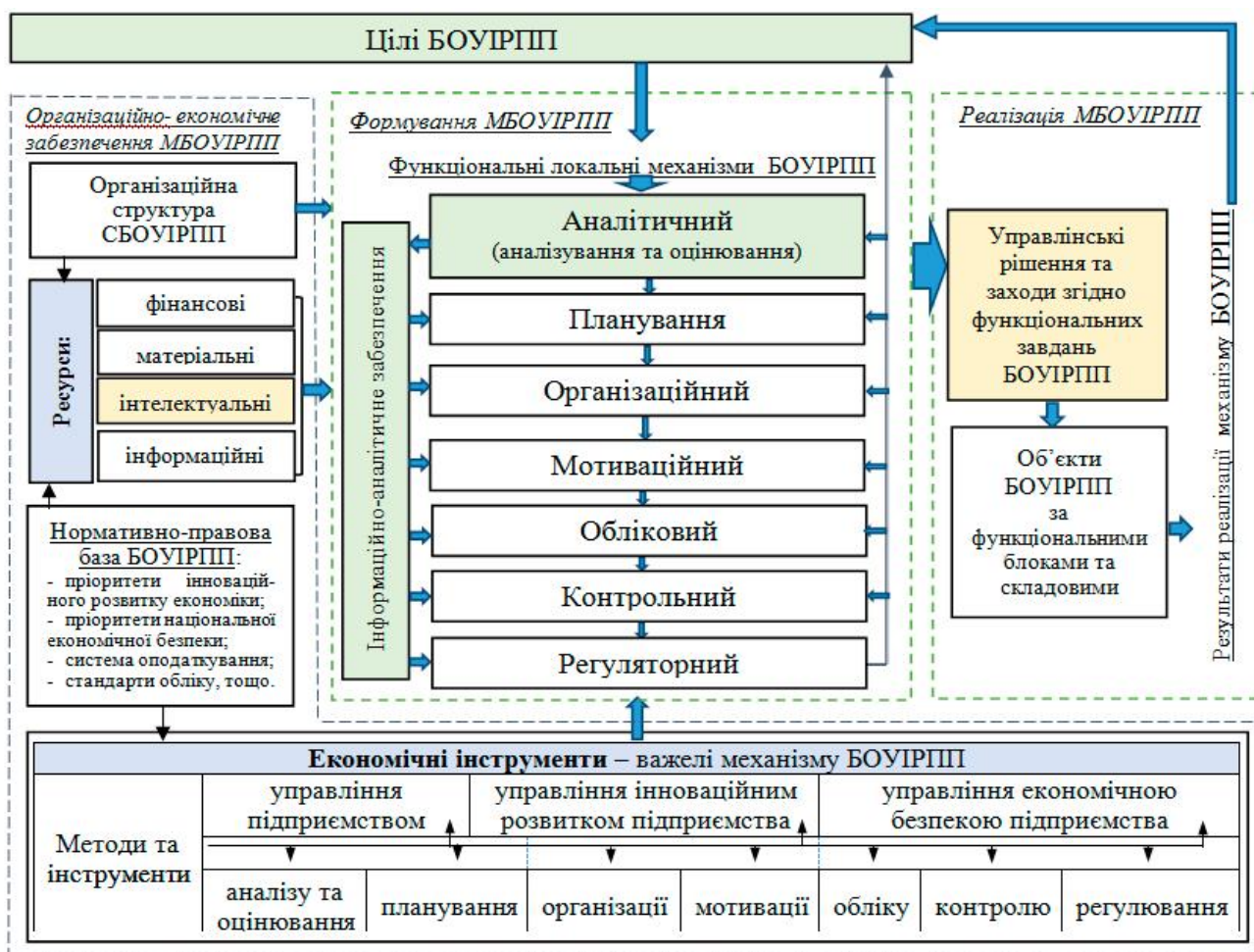

Рисунок 4.5 – Концептуальна модель механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, декомпованого за функціональною ознакою
(джерело: авторська розробка [239])

Специфіка БОУІРПП проявляється у його цілях, функціональних цілях та задачах, та відповідних об'єктах (див. п. 4.1.). Проте найбільшим чином вона має проявитися саме у інформаційно-аналітичному забезпеченні, як підґрунті прийняття управлінських рішень в системі БОУІРПП. Тому в

подальшому увага приділена розробленню концептуальних засад формування інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП.

В ході попередніх досліджень [153, 385, 386, 387] визначено, що формування інформаційно-аналітичного забезпечення, яке повинно сприяти розширенню можливостей формування та використання інноваційного потенціалу підприємства, є одним з першочергових завдань активізації процесів інноваційного розвитку. Водночас, швидкі та часто непередбачувані зміни економічної ситуації в зовнішньому середовищі промислового підприємства висувають нові вимоги до системи управління з метою швидкого та адекватного реагування на відповідні виклики, що також обумовлює зростання ролі інформаційно-аналітичного забезпечення як одного з ключових інструментів управління.

Дослідженню методології інформаційно та обліково-аналітичного забезпечення присвячена багата кількість робіт вітчизняних вчених (див. **Додаток Л, табл. Л.1.**). Проте, незважаючи на існуючі результати їх досліджень, можна стверджувати, що методологія інформаційно-аналітичного та, зокрема, обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством знаходиться на стадії формування та має такі недоліки [153]:

– досі не існує категоріальної визначеності понять: 1) інформаційно-аналітичне забезпечення часто ототожнюється з обліково-аналітичним та навпаки, а підходи до визначення відмінностей у їх змісті та складі різняться; 2) використовуються терміни «обліково-аналітичне забезпечення», «обліково-аналітична система», «обліково-аналітичний механізм», що за суттю мають одні й ті ж ключові завдання у системі управління, проте різні тлумачення, структуру та структуроутворюючі складові;

– недостатньо дослідженими є й особливості інформаційно та обліково-аналітичного забезпечення процесами інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки на різних рівнях управління.

Це ускладнює та, водночас, обумовлює доцільність досліджень та розробок щодо обґрунтування теоретико-практичних положень щодо

формування інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислових підприємств.

Вважаючи, що вирішальний вплив в інформаційно-аналітичному забезпеченні управління належить обліку та обліковій інформації, деякі фахівці часто ототожнюють поняття інформаційно-аналітичного та обліково-аналітичного забезпечення. Втім, *вважаємо, що поняття інформаційно-аналітичного забезпечення є ширшим* та містить не тільки інформацію, яка використовується в системі управління, а також комплекс інформаційних технологій, технічних та програмних засобів, що забезпечують надходження, обробку та переміщення інформаційних потоків.

Система обліково-аналітичного забезпечення і система інформаційного забезпечення є складовими системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством, де перша має переважно методично-інструментальний характер та становить змістовне ядро інформаційно-аналітичного забезпечення, а друга – переважно організаційний та технічний характер, та є обслуговуючою. Система інформаційного забезпечення інтегрується в систему обліково-аналітичного забезпечення, а ефективність її функціонування є необхідною передумовою формування та якісного функціонування системи обліково-аналітичного забезпечення. І лише ефективність обох систем у комплексі здатна забезпечити ефективність інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством та процесами його розвитку в цілому [386, 387].

Так як інформаційні технології як засоби організації інформаційних потоків не є предметом дослідження в даній роботі, *надалі увага приділятиметься проблематиці обліково-аналітичного забезпечення, як змістовного методичного ядра інформаційно-аналітичного забезпечення, що продукує обліково-аналітичну інформацію необхідну для прийняття управлінських рішень в системі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства.*

Попередні дослідження існуючих тлумачень, наведених у вітчизняних наукових джерелах (див. **Додаток Л, табл. Л.1**) показали, що застосовувані

поняття обліково-аналітичне забезпечення, обліково-аналітична система або обліково-аналітичний механізм мають практично синонімічний зміст [153,386]. Його головним призначенням є забезпечення системи управління (поточного, фінансового, стратегічного) *обліково-аналітичною інформацією*, необхідною для прийняття обґрунтованих та ефективних управлінських рішень. Термін «забезпечення» у контексті обліково-аналітичного розглядається як своєчасне формування та передача якісної обліково-аналітичної інформації в рамках системи управління підприємством, а також зовнішнім користувачам.

Водночас, обліково-аналітичне забезпечення у поширеному розумінні є поєднанням підсистем управління, що виконують відповідні функції та взаємодіють між собою через інформаційні потоки. Отже, *обліково-аналітичне забезпечення має ознаки системи: можна виділити предмет, об'єкт, елементи, зв'язки, зокрема, зворотний, межі та зовнішнє середовище* [153, 386]. Тому вважаємо доцільним використання терміну «система обліково-аналітичного забезпечення», що відображає головне призначення функціонування та необхідність системної взаємодії його складових, відповідальних за формування якісної обліково-аналітичної інформації. *Це не суперечить розумінню обліково-аналітичного забезпечення як складової загального механізму БОУІРПП, проте обумовлює застосування системного підходу до його формування.*

В більшості джерел зазначається дві складових цієї системи – підсистема обліку та підсистема економічного аналізу. Проте, на межі між цими двома підсистемами потрібне «втручання» підсистеми аудиту, оскільки саме аудит призначений забезпечити необхідний рівень якості та достовірності облікової інформації для її подальшої аналітичної обробки.

Таким чином, обліково-аналітичне забезпечення поєднує в собі елементи декількох функціональних механізмів загального механізму БОУІРПП, а саме: аналітичного, облікового та контрольного (у частині методів та інструментів аудиту)

Надалі систему обліково-аналітичного забезпечення управління на рівні підприємства пропонується розглядати як *єдність підсистем обліку, аудиту та аналізу, взаємодіючих через інформаційні потоки в процесі*

формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень [386, 459]. Таке твердження є доволі універсальним та застосовним для будь-якого виду системного управління. Загальна спрощена змістовна схема обліково-аналітичного забезпечення управління наведена на рис. 4.6.

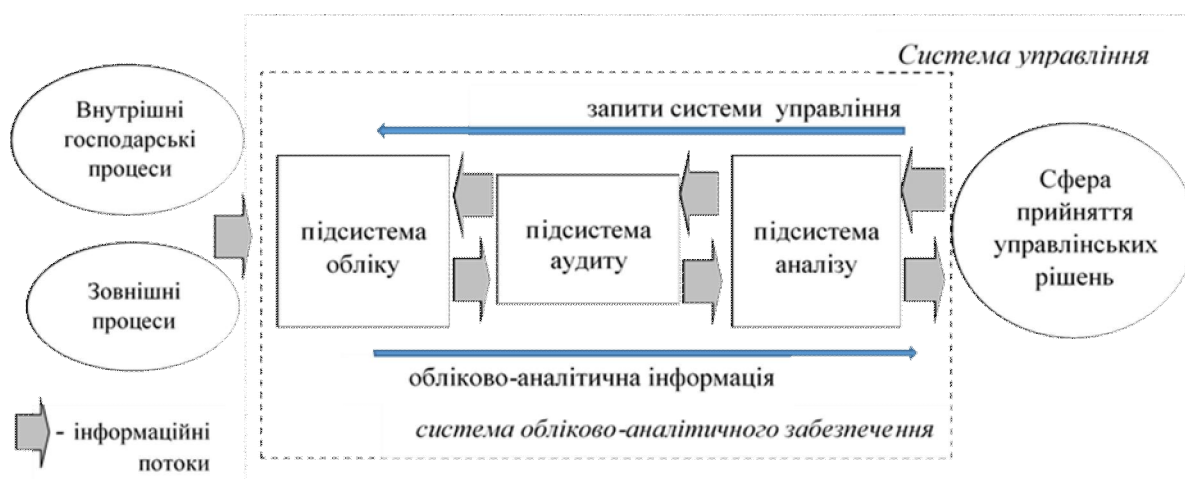

Рисунок 4.6 – Спрощена змістовна схема системи обліково-аналітичного забезпечення управління на рівні підприємства

(джерело: авторська розробка)

Слід зазначити, що за найбільш розповсюдженого підходу, що здебільшого зустрічається в працях фахівців з обліку, основоположне місце в обліково-аналітичному забезпеченні віддається системі обліку – як основному продуценту інформації, а аналітична система виступає похідною, де існуючі облікові дані аналізуються та далі передаються зацікавленим користувачам обліково-аналітичної інформації.

За такого підходу взаємозв'язок складових обліково-аналітичного забезпечення можна віддзеркалити ланцюгом: «облік → аналіз → управління», а вирішальними стають наявні ресурси та можливості системи обліку підприємства. *Вважаємо, що такий підхід є занадто вузьким та потребує принципового уточнення.*

Обліково-аналітична інформація, що створюється в системі обліково-аналітичного забезпечення, має відповідати певним запитам системи

управління підприємства та її функціональних підсистем, які обумовлюються цілями та відповідними функціональними завданнями управління. Ці запити звичайно містять певні формалізовані або неформалізовані параметри стану та розвитку об'єктів управління, які визначаються саме системою аналізу у вигляді певних показників. Надалі саме аналітична система формує запити до облікової щодо тієї облікової інформації, що необхідна для визначення цільових параметрів та відповідних аналітичних показників. Та якщо в системі обліку така інформація відсутня вона повинна бути модифікована у відповідності до актуальних запитів аналітичної системи, а не навпаки. *Таким чином облікова система стає обслуговуючою по відношенню до аналітичної.* Це ж стосується підсистеми аудиту, яка виконуючи функцію забезпечення достовірності облікових даних, стає обслуговуючою як для підсистеми обліку так й для підсистеми аналізу, та, відповідно, має інтегруватися до однієї з цих підсистем.

За *уточненого підходу* взаємозв'язок складових обліково-аналітичного забезпечення віддзеркалюється циклічним ланцюгом: «*управління → аналіз → облік → аналіз → управління*», а вирішальними стають запити системи та відповідних суб'єктів управління на інформацію необхідну для прийняття певних управлінських рішень.

Саме це обумовлює специфічність обліково-аналітичного забезпечення для різних видів цільового управління та різних його об'єктів у частині: 1) об'єктно-цільової спрямованості управлінських рішень; 2) складу обліково-аналітичної інформації; 3) складу та змісту ресурсів та економічних інструментів, застосовуваних у механізмі управління при формуванні системи інформаційно-аналітичного забезпечення.

У сучасних працях фахівців досліджуються обліково-аналітичне забезпечення управління фінансами, стратегічного управління, управління витратами, управління якістю тощо (див. **Додаток Л**). Водночас, проблематика формування системи інформаційно- та обліково-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку підприємства, та, звісно, економічної безпеки інноваційного розвитку, досі окремо майже не розглядалася [190, 307].

Інтеграція цілей та завдань управління інноваційним розвитком та економічною безпекою у системі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства обумовлює необхідність інтеграції систем інформаційно-обліково-аналітичного забезпечення управління обох вищезначених процесів.

Враховуючи визначені ключові ознаки та складові інноваційного розвитку (див. п. 1.1) базове визначення системи обліково-аналітичного забезпечення управління стосовно управління інноваційним розвитком може бути уточнено. Так, *система обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства – це єдність систем обліку, аудиту та аналізу, взаємодіючих та поєднаних через інформаційні потоки в процесі формування та передачі оперативної якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень у системі управління інноваційним розвитком та його складовими: інноваційною діяльністю, інноваційним потенціалом та якісними змінами стану підприємства [153, 386, 459].*

В результаті дослідження сформовано основні аспекти *системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком промислового підприємства* (рис. 4.7), що є підґрунтям подальшого визначення концептуальних засад формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком та її аналітичних інструментів.

Метою її функціонування є формування та передача оперативної якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень у системі управління інноваційним розвитком підприємства [153, 386].

Система виконує інформаційну, облікову, аналітичну та контрольну функції та відповідні їм завдання, що забезпечують досягнення мети: 1) надання інформаційної підтримки у прийнятті управлінських рішень в сфері інноваційного розвитку; 2) облік потенціалу підприємства та операцій щодо його формування та використання в інноваційній діяльності; 3) аналіз процесів та результатів розвитку, інноваційності розвитку, складових

інноваційного розвитку; 4) контроль економічної діяльності підприємства за аналітичними індикаторами інноваційного розвитку [153, 386, 459].

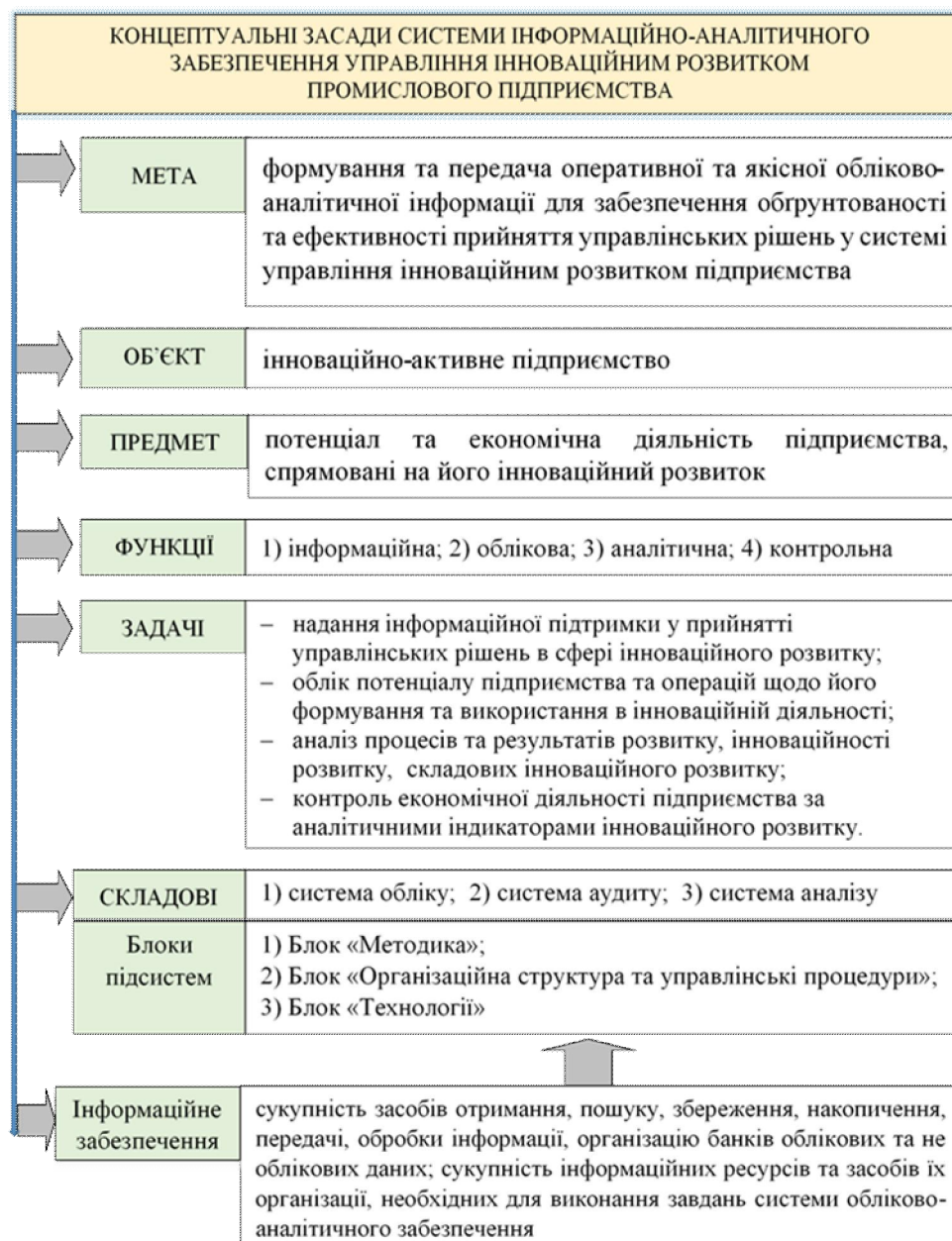

Рисунок 4.7 – Концептуальні засади системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства

(джерело: авторська розробка [153])

Складовими системи є підсистеми: господарського обліку; аудиту та внутрішнього фінансового контролю; економічного аналізу. Кожна зі складових містить відповідні інструментальні блоки: «методика»;

«організаційна структура та управлінські процедури»; «технології», стислий зміст яких наведено в табл. 4.5.

Таблиця 4.5 – Зміст інструментальних блоків системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства (джерело: уточнено автором на засадах [460]).

Блоки	Складові системи інформаційно-аналітичного забезпечення		
	підсистема обліку	підсистема аудиту	підсистема аналізу
1. Методика	<i>методичне забезпечення обліку, аналізу та аудиту</i>		
	спеціальні методи обліку, орієнтовані на забезпечення інноваційного розвитку підприємства та враховуючі специфіку інноваційних процесів, що дозволяє формувати раціональне та прозоре облікове середовище, підвищувати якість облікової інформації.	методики комплексної перевірки та поточного моніторингу облікової системи, спрямованих на підтвердження достовірності облікових даних та відповідності порядку ведення обліку законодавчим вимогам.	комплексні методики аналізу та оцінювання стану та розвитку підприємства, з метою розроблення оптимальної стратегії інноваційного розвитку, забезпечення розвитку підприємства на засадах підвищення ефективності його інноваційної діяльності
2. Організаційна структура та управлінські процедури	організаційні структури обліку, аналізу та аудиту – сукупність спеціалізованих функціональних підрозділів, взаємопов'язаних у процесі обґрунтування, виробітки, прийняття та реалізації управлінських рішень, дозволяють гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища та враховують інноваційні прийоми управлінської діяльності		
3. Технологія	управлінські процедури обліку, аналізу та аудиту, що містять формування цілей, завдань, визначення складу та місця відповідних підрозділів, їх ресурсне забезпечення, розробку документів, положень, що регулюють форми, методи, процеси, здійснювані в системі управління.		
	технології обліку, аналізу та аудиту; відповідні технічні та програмні засоби; засоби, способи, інструменти, форми, прийоми, регламенти виконання, за допомогою яких здійснюється кожний з вказаних процесів.		

Всі елементи системи поєднані через інформаційне забезпечення, що забезпечує формування та рух інформаційних потоків між ними за допомогою сукупності засобів пошуку, отримання, збереження, накопичення, передачі та обробки інформації. Ключовими в системі обліково-аналітичного та інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком є підсистеми обліку та економічного аналізу, основні характеристики яких розглянуті в п. 2.3 даної роботи.

Система бухгалтерського обліку є основним продуцентом первинної інформації для інших функціональних підсистем та системи управління підприємством, та «інформаційним фундаментом» системи обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком.

Сукупність облікових інструментів становлять елементи фінансового, статистичного, оперативного, управлінського обліку: облікові реєстри, плани рахунків, облікова політика, звітність, тощо. *Основним джерелом облікової інформації для аналітичної підсистеми* є саме звітність: фінансова, статистична, управлінська.

Апріорі облікове забезпечення присутнє на будь-якому підприємстві, що веде бухгалтерський облік згідно із законодавством України, але нерідко рівень такого забезпечення не є достатнім для повноцінного інформаційного забезпечення управління інноваційною діяльністю та розвитком. Структуру облікової системи підприємства як складової обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком наведено на рис.4.8. Змістовні ознаки та завдання видів обліку наведені в Додатку Л (табл. Л.2).

Основна інформація щодо інноваційної діяльності промислових підприємств міститься у статистичній звітності та майже не віддзеркалюється у фінансовій. Статистичний облік, хоча і є обов'язковим, потребує відповідного удосконалення системи управлінського обліку, що далеко не завжди здійснюється підприємствами. Так, серед фахівців-обліковців досі дискусійними залишаються методики обліку інноваційних витрат, та, відповідно, фінансових результатів інноваційної діяльності. Недосконалість нормативно-методичного забезпечення (на рівні стандартів) та практична неконтрольованість достовірності статистичних даних підприємств щодо інноваційної діяльності обумовлює й недостатньо низький рівень їх якості та корисності для цілей управління інноваційним розвитком. Водночас, постійні зміни нормативно-методичних засад фінансового та статистичного обліку та звітності підприємств в останнє десятиріччя іноді призводять до ще більшого зниження якості облікової інформації, її порівняльного аналізу, та, як наслідок, результативності прийняття управлінських рішень [153].

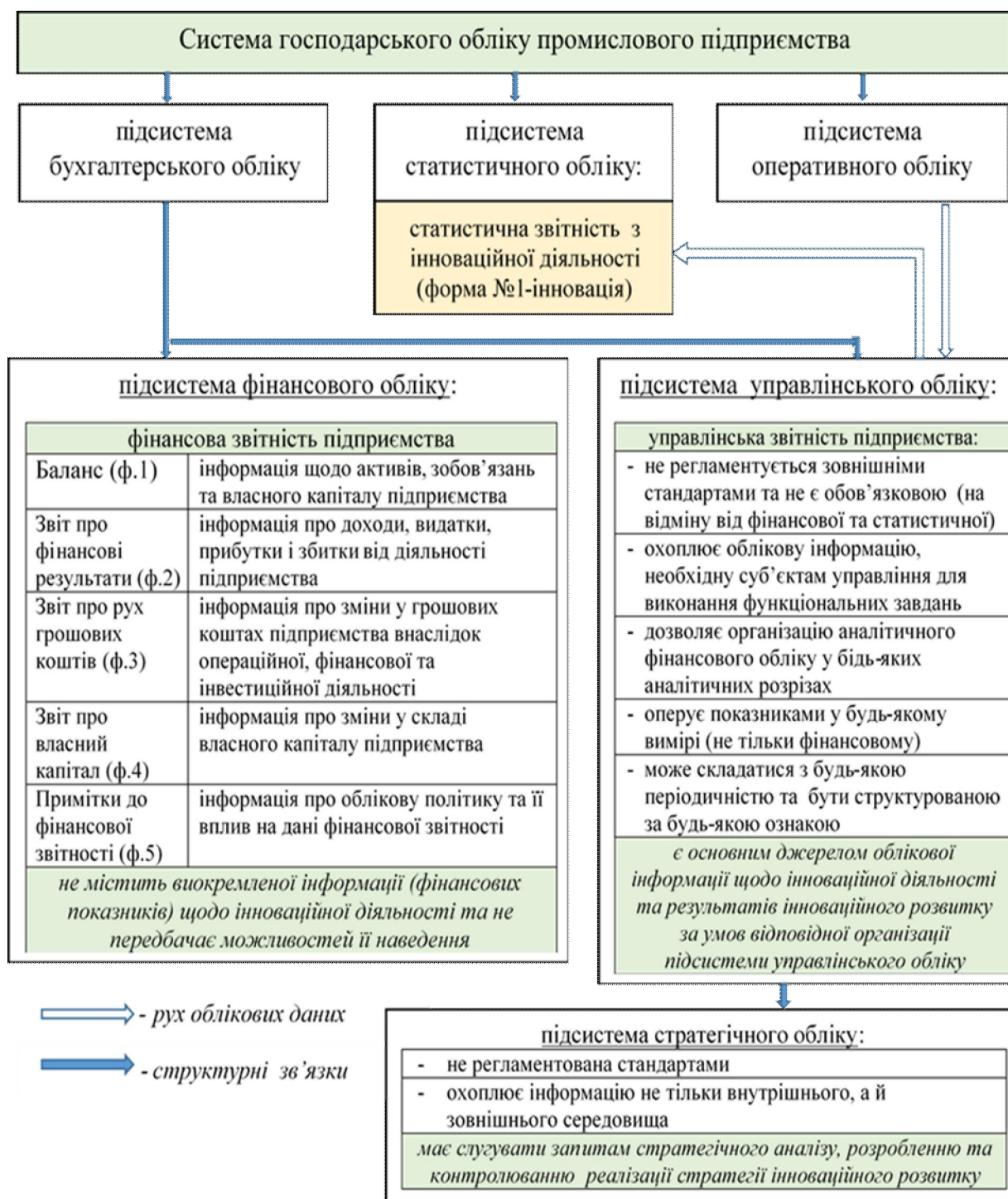

Рисунок 4.8 – Структура та зміст облікової системи як складової системи інформаційно-аналітичного інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Для забезпечення сучасних потреб управління облік не може залишатися в рамках так званого фінансового, а повинен набути рис системності – оперативного, бухгалтерського, управлінського, стратегічного.

До ключових завдань облікових інструментів в управлінні інноваційним розвитком треба віднести формування такої обліково-звітної інформації, що максимально достовірно віддзеркалює інноваційні процеси, інноваційну діяльність та інноваційний потенціал підприємства в різних аналітичних розрізах. За існуючих стандартів фінансового обліку та звітності реалізація цих завдань можлива лише в системі управлінського обліку підприємства.

Систему економічного аналізу промислового підприємства – як складову системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпеко-орієнтованого управління його інноваційного розвитку спрощено можна представити у такий спосіб (рис. 4.9). Всі перелічені складові аналітичної системи орієнтовані на задоволення певних потреб системи управління розвитком підприємств. Проте, як видно з рис. 4.9, такий напрям економічного аналізу як «інноваційний аналіз» або «аналіз інноваційного розвитку» в сучасній методології економічного аналізу досі не визначається.

Проте, враховуючи, що в основі інноваційного розвитку лежать інноваційні проекти, інноваційні процеси та інноваційна діяльність, об'єктом аналізування вони часто виступають в рамках інвестиційного та проектного аналізу (аналізу інвестиційних проектів). Аналіз інноваційної діяльності за деякими фінансовими показниками, зокрема витрат на НДДКР, придбання та створення нематеріальних активів і т.і., здійснюється в рамках фінансового аналізу. Обґрунтування вибору та аналіз інноваційних стратегій (стратегій інноваційного розвитку) здійснюється в рамках стратегічного аналізу. Отже, майже всі перелічені складові аналітичної системи частково орієнтовані на задоволення певних потреб системи управління процесами інноваційного розвитку підприємств, в залежності від сфери впровадження інновацій та прояву ефекту від цього впровадження. Проте, важливість процесів інноваційного розвитку в діяльності сучасних промислових підприємств вимагає виокремлення його складових як об'єктів аналізу в рамках певного напрямку економічного аналізу [153].

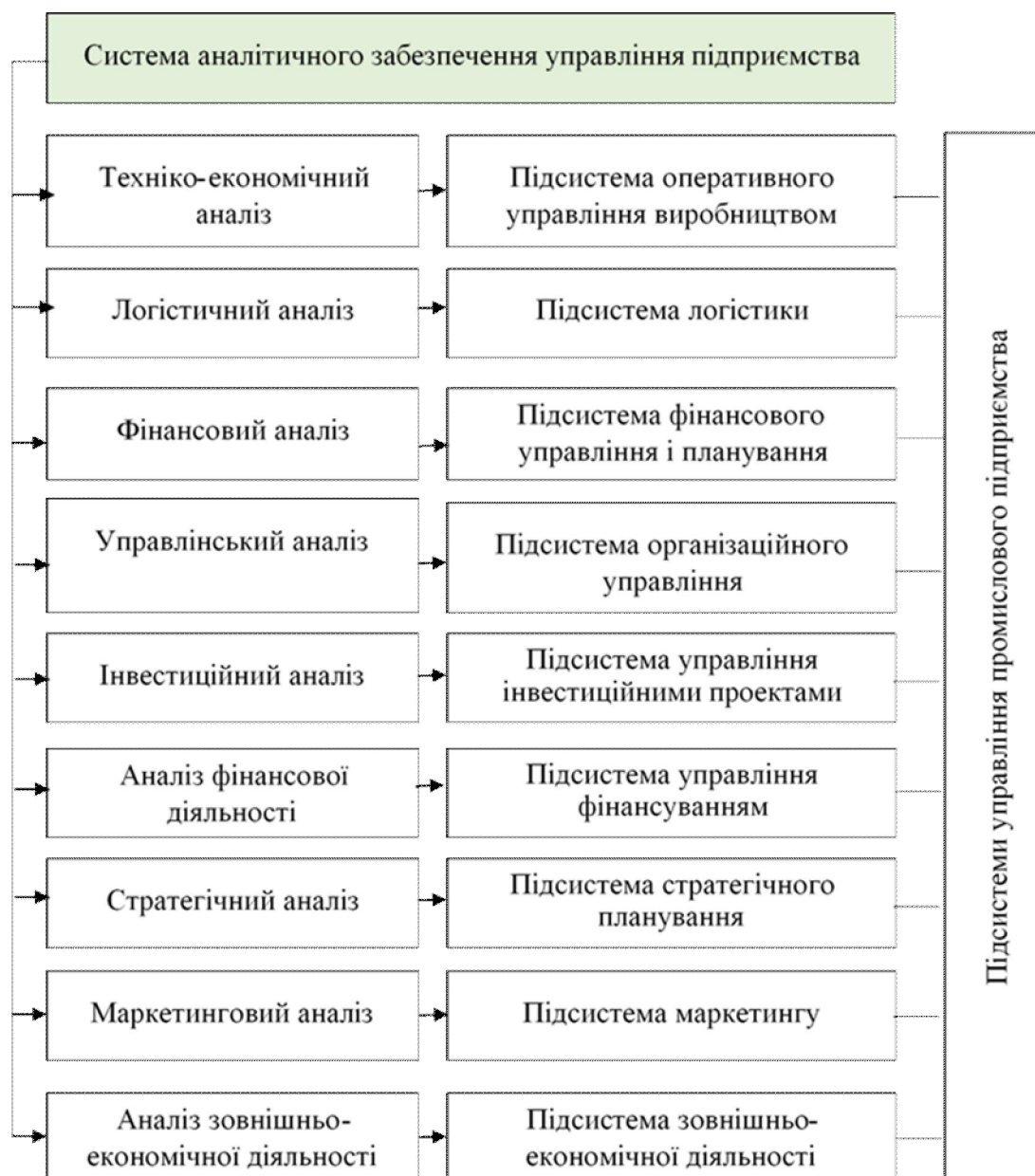

Рисунок 4.9 – Структура системи аналітичного забезпечення управління підприємством за видами управлінської діяльності (фрагмент)

(джерело: авторська розробка [153])

Ґрунтуючись на результатах попередніх досліджень (див. п. 2.3) до основних аналітичних інструментів в управлінні інноваційним розвитком промислового підприємства віднесено аналітичні методи та системи показників оцінювання:

- якісних змін стану підприємства, що характеризують результати процесу його розвитку;

– інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу, як ознак інноваційності процесів розвитку [154, 189].

Таким чином, вирішення завдань формування системи обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства *потребує розв'язання існуючих методичних проблем як у системі господарчого обліку – щодо об'єктивного відображення результатів інноваційних процесів та розвитку, так і у системі економічного аналізу, де досі не є остаточно сформованим аналітичний інструментарій оцінки інноваційного розвитку підприємств [153, 154].*

Формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком *потребує додаткових до вищезначених перетворень облікової та аналітичної підсистем (функціональних механізмів) з врахуванням вимог забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку.*

Як свідчать проведені дослідження [192, 210, 240, 290], система інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства, її сутність та інструментальне наповнення, досі знаходяться у процесі свого формування у вітчизняній теорії та практиці безпекознавства.

На думку І. Отенко [204] система інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства повинна включати такі підсистеми: інформації, систем показників, індикаторів та методів оцінки та аналізу економічної безпеки підприємства. Втім, тут не віддзеркалено зв'язку вказаних аналітичних інструментів з обліковими, які, ймовірно, віднесені до підсистеми інформації.

Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства як системне поняття вперше було розглянуто Л. Гнилицькою [195], яка визначає його як «цілісну інформаційну систему стратегічного типу, що об'єднує методи та технології обліку, аналізу та безпекознавства, з метою генерування релевантної та достовірної інформації про внутрішні бізнес-процеси і зовнішнє середовище підприємства для

оцінювання його конкурентних переваг, превентивного управління ризиками та упередження загроз безпечній діяльності та сталому розвитку» [195: с. 10]. За змістом означених завдань тут обліково-аналітичне забезпечення відповідає завданням інформаційно-аналітичного забезпечення, що підтверджує попередні висновки про їх змістовне ототожнення у дослідженнях фахівців.

Проведені дослідження [153, 210] свідчать про схожість складу як облікової, так й аналітичної складової інформаційно-аналітичного забезпечення процесів інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки. Зокрема, в обох випадках, облікова складова містить організацію, методику та технології обліку (оперативного, фінансового, управлінського), а аналітична – методичні основи та інструментарій економічного аналізу з урахуванням специфіки процесів у формуванні певних методик оцінювання та аналізування їх характеристичних параметрів. Втім, відмінною рисою аналітичних інструментів в управлінні економічною безпекою слід визначити спроможність їх застосування в умовах превентивного та стратегічного управління підприємством.

Інтеграція завдань систем інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства дозволяє *уточнити сутність системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства як єдність підсистем та функціональних механізмів обліку, аудиту та економічного аналізу, взаємодіючих та поєднаних через інформаційні потоки з використанням сучасних інформаційних технологій в процесі формування та передачі якісної обліково-аналітичної інформації щодо статико-динамічних параметрів об'єктів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства: внутрішніх та зовнішніх чинників інноваційного розвитку та економічної безпеки, результатів процесів інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки в цілому та за їх складовими.*

Внаслідок означених завдань *особливістю системи інформаційно-аналітичного забезпечення є саме склад обліково-аналітичної інформації, що має віддзеркалювати параметри цільових об'єктів БОУІРПП, та вимоги до її якості*, обумовлені превентивно-індикативним характером БОУІРПП.

Основні змістовні блоки обліково-аналітичної інформації та відповідні їм блоки облікової та аналітичної підсистем СБОУІРПП наведені у табл. 4.6.

Таблиця 4.6 – Змістовні блоки та джерела формування обліково-аналітичної інформації за цільовими об'єктами безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (*джерело: авторська розробка [239]*)

Параметри досліджуваних цільових об'єктів БОУІРПП	Блоки підсистеми аналізу (методи та інструменти)	Блоки підсистеми обліку (види господарського обліку)
1. Параметри зовнішнього та внутрішнього середовища як чинників можливостей та загроз інноваційного розвитку	Аналітичні методи та системи показників оцінювання параметрів зовнішнього та внутрішнього середовища – чинників розвитку та загроз.	стратегічний управлінський облік
2. Фінансово-економічний стан підприємства та ознаки його економічного розвитку	Аналітичні методи та системи показників оцінювання якісних змін стану підприємства, що характеризують результати процесу його розвитку.	фінансовий облік стратегічний управлінський облік
3. Ознаки інноваційності економічного розвитку: обсяги та результативність інноваційної діяльності; рівень інноваційного потенціалу тощо	Аналітичні методи та системи показників оцінювання інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу, як ознак інноваційності процесів розвитку.	управлінський облік статистичний облік
4. Ознаки економічної безпеки: як складової інноваційного потенціалу, як результату інноваційного розвитку	Аналітичні методи та системи показників оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку (на вході, в процесі, на виході).	фінансовий облік управлінський облік

Основні ознаки якості обліково-аналітичної інформації в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП наведені в табл. 4.7, стислий зміст яких розкрито в **Додатку Л (табл. Л.3)**.

Попередньо отримані наукові результати дозволяють сформувати змістовну концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП із її уточненням у частині: мети, предмету, функцій, задач, складових та їх взаємозв'язків (рис. 4.10).

Таблиця 4.7 – Ознаки якості обліково-аналітичної інформації в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП (джерело: уточнено автором на засадах [195])

Якісні ознаки обліково- аналітичної інформації	Ознаки якості обліково-аналітичної інформації		
	Методичні	Технічні	Соціальні
	достовірність	оперативність	доступність
	повнота	своєчасність	корисність
	багатофункціональність	цілісність	адекватність
	індикативність	конфіденційність	релевантність
	превентивність	альтернативність	
	конкурентоспроможність		

Запропонована модель є підґрунтям формування аналітичних інструментів БОУІРПП, як ключової складової його інформаційно-аналітичного забезпечення, що буде розглянуто у наступному розділі роботи.

Проведені дослідження та розробки підсумовують такі результати.

- визначено, що загальний механізм БОУІРПП доцільно розглядати та формувати як систему функціональних локальних механізмів, обумовлених функціональними завданнями системи БОУІРПП, реалізація кожного з яких спрямована на досягнення функціональних цілей БОУІРПП, а в сукупності – цілей БОУІРПП, що підпорядковані загальним цілям інноваційного розвитку підприємства;
- до функціональних локальних механізмів віднесено: 1) аналітичний; 2) планування; 3) організаційний; 4) мотиваційний; 5) обліковий; 6) контрольний; 7) регуляторний, які в системі загального механізму БОУІРПП утворюють циклічний ланцюг, де «початковим» є аналітичний механізм, визначальна роль якого обумовлюється глобальною роллю функції аналізу серед інших функцій в системі БОУІРПП, а «завершальним» – механізм регулювання, що, передбачає коригування як інших функціональних механізмів, та й цільового блоку БОУІРПП;
- розроблено концептуальну модель механізму БОУІРПП, декомпозованого за функціональною ознакою, де ключову роль відведено інформаційно-аналітичному забезпеченню, яке продукується реалізацією аналітичного

механізму та є підґрунтям забезпечення реалізації інших локальних механізмів БОУІРПП та прийняття управлінських рішень в системі БОУІРПП;

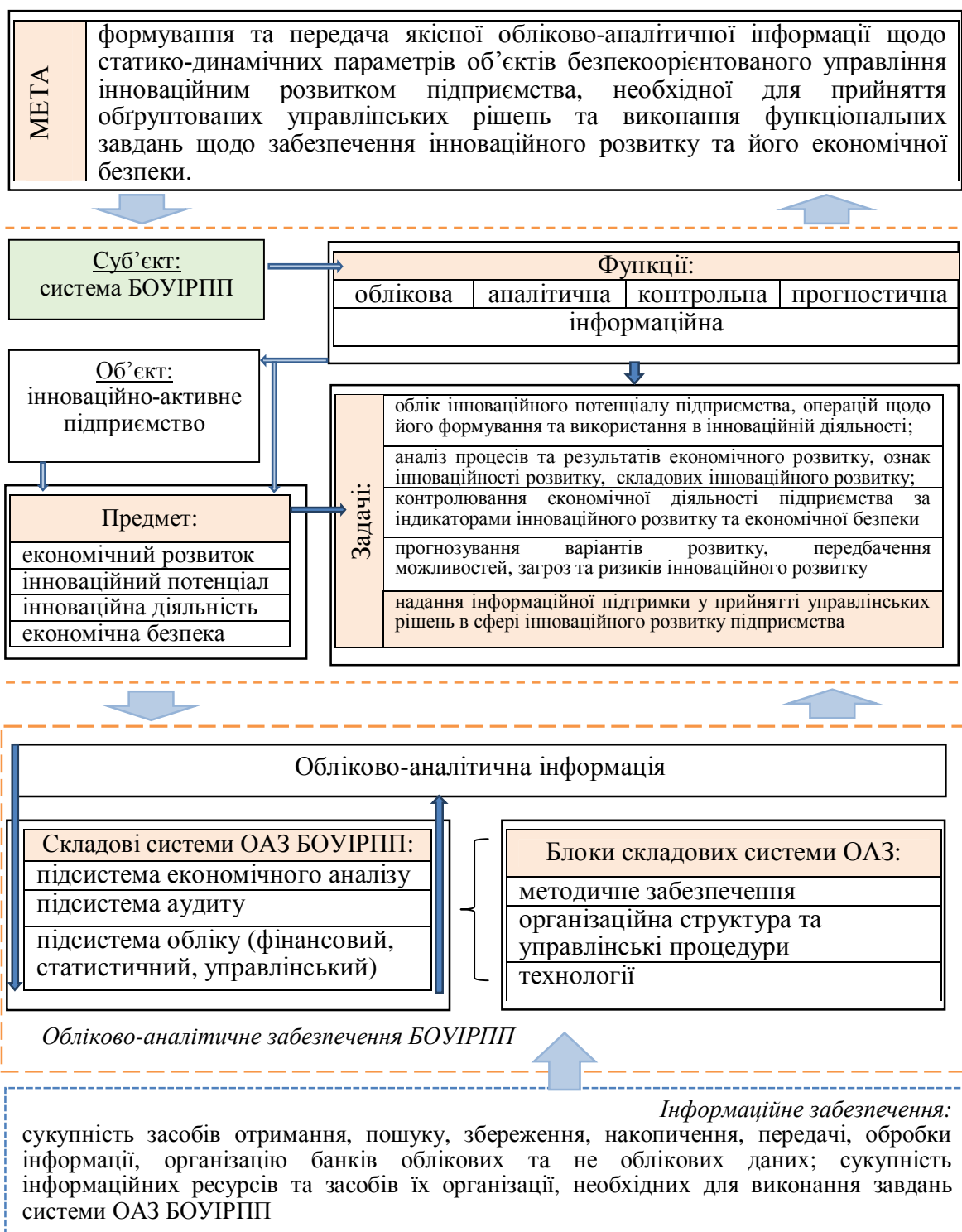

Рисунок 4.10 – Змістовна концептуальна модель інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства (джерело: авторська розробка [239])

- *обґрунтовано*, що інтеграція цілей та завдань управління інноваційним розвитком та економічною безпекою у системі БОУІРПП обумовлює необхідність інтеграції систем інформаційно-обліково-аналітичного забезпечення управління обох вищезначених процесів. *Визначено роль обліково-аналітичного забезпечення як змістовного методичного ядра інформаційно-аналітичного забезпечення та уточнено його сутність як системи, яка полягає у єдності підсистем обліку, аудиту та аналізу, взаємодіючих через інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень;*
- *уточнено* підхід до визначення взаємозв'язку складових обліково-аналітичного забезпечення, за якого він віддзеркалюється циклічним ланцюгом: «*управління → аналіз → облік → аналіз → управління*», де вирішальними стають запити системи та відповідних суб'єктів управління на інформацію, необхідну для прийняття певних управлінських рішень. *Це обумовлює специфічність обліково-аналітичного забезпечення для різних видів цільового управління та його об'єктів у: 1) об'єктно-цільовій спрямованості управлінських рішень; 2) складі обліково-аналітичної інформації; 3) складі та змісті ресурсів й економічних інструментів;*
- обґрунтовано концептуальні засади *системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком промислового підприємства*, що містять визначення його мети, об'єкту, предметів, задач, складових та їх інструментальних блоків, та є підґрунтям розроблення концептуальної моделі системи інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП та її аналітичних інструментів;
- на засадах інтеграції завдань систем інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства *визначено сутність системи інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП, особливістю якої визнано саме склад обліково-аналітичної інформації, що має*

віддзеркалювати параметри цільових об'єктів БОУІРПП, *та вимоги до її якості*, обумовлені превентивно-індикативним характером БОУІРПП;

- *запропоновано* основні змістовні блоки обліково-аналітичної інформації та відповідні їм блоки облікової та аналітичної підсистем системи БОУІРПП та *уточнено* основні ознаки якості обліково-аналітичної інформації в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП. Розроблена *змістовна концептуальна модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення* БОУІРПП із уточненням її мети, предмету, функцій, задач, складових та їх взаємозв'язків є підґрунтям формування аналітичних інструментів БОУІРПП як ключової складової його інформаційно-аналітичного забезпечення.

4.3 Інтелектуальна складова інноваційного розвитку промислових підприємств як об'єкт безпекоорієнтованого управління: формування та оцінювання

В умовах інноваційного розвитку підприємства саме інтелектуальна складова набуває найбільш вагомої значущості, не тільки як складова потенціалу інноваційного розвитку, але й як чинник забезпечення його економічної безпеки. Як було запропоновано в п. 1.1 ґрунтуючись на балансовому підході, ключові внутрішні складові інноваційного розвитку підприємства містять: фінансову, матеріальну та інтелектуальну, що знаходяться у циклічному взаємозв'язку та лише у ефективній взаємодії здатні забезпечити безперервність процесу розвитку [185]. Водночас, інтелектуальна (інтелектуально-кадрова) складова є окремою функціональною складовою економічної безпеки підприємства, що передбачає ефективне управління персоналом, збереження та розвиток інтелектуального потенціалу та капіталу підприємства [440].

Поєднуючи в собі такі явища та поняття як інтелектуальні активи та ресурси, об'єкти інтелектуальної власності, корпоративні знання та компетенції, людські трудові ресурси, систему управління персоналом, імідж тощо, *з точки зору складової розвитку*, саме інтелектуальна є найважливішим чинником конкурентних переваг, наддоходності та надприбутків [184], проте *з точки зору економічної безпеки* – вона ж є найвпливовішим чинником загроз інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства [440]. *Це обумовлює пріоритетність інтелектуальної складової в системі об'єктів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, та потребує: 1) визначення її змісту, структури та процесу її формування як комплексного об'єкту; 2) дослідження та виокремлення економічних інструментів застосовуваних в управлінні нею, зокрема підходів та інструментів її аналізу та оцінювання в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП.*

Інтелектуальна складова інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства здебільшого пов'язується з його інтелектуальним капіталом, що як явище в сучасній теорії економічного розвитку є одним з домінантних об'єктів наукових досліджень та розробок [187].

Так, аналіз еволюції інноваційних теорій (*див. п. 1.1*) дозволяє зробити висновок, що на відміну від ХХ ст., де інновації пов'язувалися здебільшого з матеріальною складовою та технологічним оновленням матеріальної бази виробництва, у ХХІ ст. вирішальним чинником інноваційного розвитку стає саме інтелектуальний капітал підприємства (**Додаток М, табл. М.1** [187]). Дані провідних світових корпорацій, ринкова вартість яких в рази перевищує облікову, що спричинено саме існуванням так званого «невидимого» – інтелектуального капіталу, підтверджує думку сучасних економістів, що інтелектуальний капітал – це основна рушійна сила економіки ХХІ століття [184]. Це й обумовлює зростання уваги фахівців до проблематики управління інтелектуальним капіталом на всіх рівнях.

Незважаючи на численні дослідження в даному напрямку протягом останніх 20 років сутність інтелектуального капіталу остаточно не визначена. Як видно з аналізу існуючих визначень в працях фахівців (**Додаток М, табл. М.2** [187]), можна виокремити *два ключових підходи до визначення цієї категорії*: 1) *структурний* – що базується на розгляді інтелектуального капіталу як сукупності складових; 2) *результатний* – що базується на розгляді інтелектуального капіталу як результату, здатності до покращення характеристик підприємства [188].

Більшість науковців схиляється до виділення трьох ключових складових інтелектуального капіталу, а саме: людського капіталу, структурного (організаційного) капіталу та ринкового (клієнтського) капіталу з подальшою їх деталізацією. З часом зміст цих складових інтелектуального капіталу набуває все більш широкого та комплексного характеру, що підтверджує його складність та невизначеність як об'єкту управління. Відповідно, остаточно невирішеними залишаються питання як визначення сутності та складових інтелектуального капіталу, так й методів реалізації та інструментального забезпечення функцій управління стосовно такого об'єкту. Дослідження існуючих підходів до структуризації інтелектуального капіталу наведені в [187, 188], а їх ключові елементи викладено в **Додатку М (рис. М.1)**.

Роль складових інтелектуального капіталу, на нашу думку, неоднакова: *людський капітал виступає базовою складовою, ринковий капітал – цільовою складовою, а структурний – певною обслуговуючою складовою, що має сприяти підвищенню ефективності використання людського капіталу для формування ринкового* [183, 188]. Таке розмежування дозволяє визначити зв'язки та залежності між структурними складовими інтелектуального капіталу з позицій системного підходу.

Водночас, інтелектуальна складова проявляється в інтелектуальному потенціалі – складовій потенціалу інноваційного розвитку підприємства [183]. Отже, *визначення сутності та завдань управління*

інтелектуальною складовою інноваційного розвитку підприємств потребує з'ясування сутності та ролі в інноваційному розвитку й супутніх категорій, а саме інтелектуальних ресурсів (активів) та інтелектуального потенціалу [185].

Аналіз визначень наведених категорій (див. **Додаток М табл. М.3, М.4**) дозволяє стверджувати, що *інтелектуальний капітал є результатом активного використання інтелектуального потенціалу в інноваційній діяльності підприємства для досягнення цілей його інноваційного розвитку.*

Очевидно, що інтелектуальний потенціал є ширшим поняттям, ніж інтелектуальний капітал. Втім, до складу як інтелектуального капіталу, так і інтелектуального потенціалу фахівці відносять приблизно одні й ті ж самі складові елементи, що поєднуються в понятті інтелектуальні ресурси (інтелектуальні активи). Проте, у складі *інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу інтелектуальні ресурси перебувають у якісно різному стані.* Так, інтелектуальний потенціал – це сукупність всіх наявних інтелектуальних ресурсів, що містить в собі ще нереалізовані можливості інноваційного розвитку; в складі інтелектуального потенціалу інноваційні ресурси перебувають в неактивному стані, так як ще не використовуються в інноваційній діяльності підприємства. *Інтелектуальний капітал – є активною частиною інтелектуального потенціалу, тобто сукупністю наявних інтелектуальних ресурсів, що активно використовуються в інноваційній діяльності підприємства для досягнення певних цілей його інноваційного розвитку.* Отже, *складові інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу тотожні за змістом, але різняться за якістю: в складі потенціалу – це наявні можливості інноваційного розвитку, а в складі інтелектуального капіталу – реалізовані.* Тому саме капітал, а не потенціал, стає чинником інноваційного розвитку та сприяє досягненню його цілей [187, 188]. Дослідження сутності інтелектуального капіталу у взаємозв'язку з поняттями інтелектуального потенціалу, інтелектуальних ресурсів, інтелектуальних активів (див. **Додаток М: [187, 188]**) дозволяє зробити висновок, що, будучі пов'язаними як послідовні ланки в ланцюгу, вони *формують інтелектуальну складову інноваційного розвитку*

підприємства у складі тріади: інтелектуальні ресурси (активи), інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал [185].

Інтелектуальні ресурси (активи), що є основою інтелектуального потенціалу як сукупності створених ними можливостей інноваційного розвитку [461], при їх активному використанні в інноваційній діяльності – реалізації інтелектуального потенціалу в процесах інноваційного розвитку, трансформуються в інтелектуальний капітал підприємства, що виступає головним чинником його інноваційного розвитку.

Інтелектуальний капітал є ключовим елементом інтелектуальної складової інноваційного розвитку підприємств (рис. 4.11), що являючи собою сукупність реалізованих можливостей розвитку, створених інтелектуальними ресурсами та закладених в інтелектуальному потенціалі, забезпечує ефективність інноваційної діяльності в процесах інноваційного розвитку.

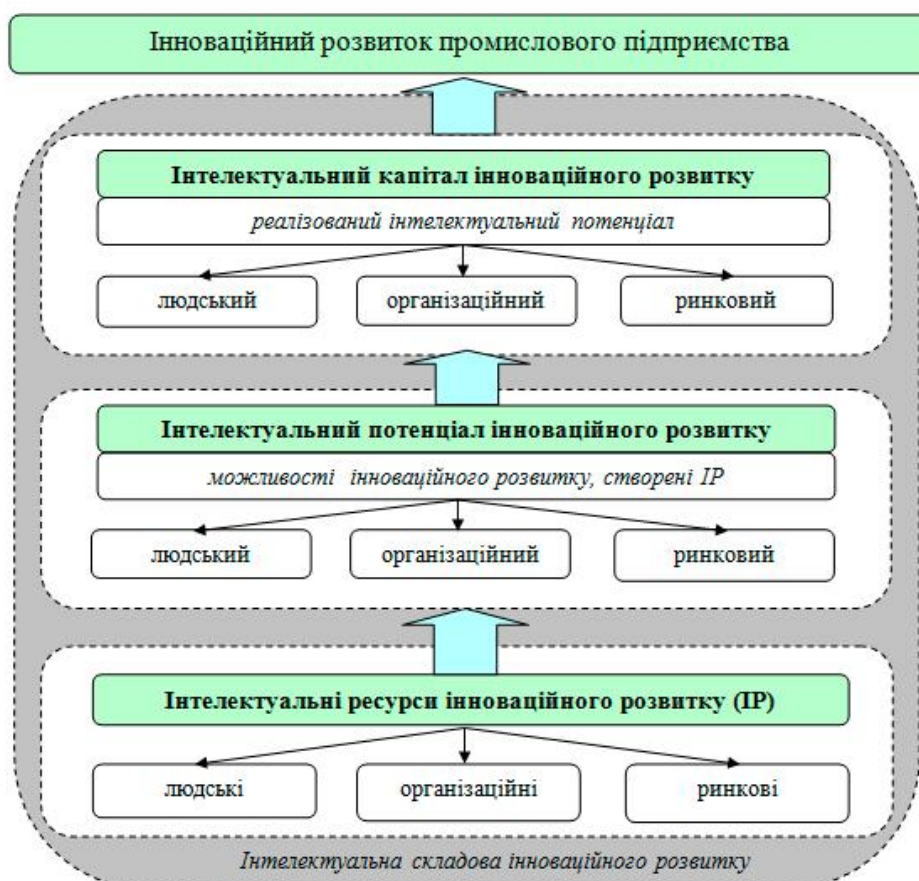

Рисунок 4.11 – Зміст та етапи формування інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислового підприємства (джерело: авторська розробка [187])

Таким чином, *інтелектуальний капітал формується лише за умови поєднання інтелектуального потенціалу з потенціалом системи управління щодо її здатності до забезпечення ефективного використання можливостей інтелектуального потенціалу (наявних інтелектуальних ресурсів) в процесах інноваційного розвитку підприємства.*

Отже, формування інтелектуального капіталу як результату трансформації інтелектуальних ресурсів в процесі інноваційної діяльності потребує налагоджених механізмів системи управління щодо розв'язання відповідних завдань на етапах [187, 188, 359]:

1) *формування інтелектуальних ресурсів, що містять можливості інноваційного розвитку, та інтелектуального потенціалу як їх сукупності, що може відбуватися як за рахунок внутрішніх джерел, так і за рахунок залучення зовнішніх джерел інтелектуальних ресурсів;*

2) *формування інтелектуального капіталу на основі використання інтелектуальних ресурсів та інтелектуального потенціалу в інноваційній діяльності під впливом системи управління інноваційним розвитком із забезпеченням необхідного рівня ефективності.*

Відповідно, управління інтелектуальною складовою інноваційного розвитку повинно охоплювати процеси формування інтелектуальних ресурсів та інтелектуального потенціалу, їх раціонального та ефективного використання в інноваційній діяльності та трансформації в інтелектуальний капітал, що забезпечує зростання ринкової вартості та потенціал подальшого розвитку підприємства [185, 188].

На першому етапі система управління інноваційним розвитком підприємства формує запити на необхідні елементи інтелектуального потенціалу (інтелектуальні ресурси) у відповідності до стратегічних та поточних завдань інноваційного розвитку.

Необхідні інтелектуальні ресурси можуть бути створеними власними силами (підвищення кваліфікації персоналу на власній базі, створення

об'єктів інтелектуальної власності, засобів машинного інтелекту, тощо), або із залученням зовнішніх постачальників. У світовій практиці за умов концепції «відкритих інновацій» основним зовнішнім джерелом інтелектуальних ресурсів для підприємств промислового сектору виступає освітньо-науковий сектор (ОНС), який може бути постачальником майже всіх різновидів інтелектуальних ресурсів, особливо людських (нові знання, компетенції, працівники) та організаційних (нові технології, ноу-хау, нематеріальні активи) [462]. Новостворені в ОНС на запит підприємства інтелектуальні ресурси передаються останньому через механізми трансферу та комерціалізації. Взаємодія з ОНС в процесі формування інтелектуального капіталу стає однією з особливостей промислових підприємств, що реалізують стратегію інноваційного розвитку [359, 461, 462].

Отже, *перший етап потребує*: 1) створення системи моніторингу наявних інтелектуальних ресурсів та системи постачання необхідних інтелектуальних ресурсів; 2) активізації механізмів взаємодії з освітньо-науковим сектором, як зовнішнім постачальником інтелектуальних ресурсів.

Другий етап потребує наявності та дієвості відповідних управлінських механізмів та інструментів, що забезпечують реалізацію функцій управління (планування, організації, обліку, аналізу, контролю, регулювання) стосовно інтелектуальної складової інноваційного розвитку та її елементів [187, 188].

Враховуючи визначальну роль аналітичної функції для виконання завдань всіх інших, першочерговим стає завдання формування відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення оцінювання інтелектуального капіталу, як складової системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Проблематиці оцінки інтелектуального капіталу присвячено численні наукові праці зарубіжних та вітчизняних авторів, в яких досліджуються сутність та структура інтелектуального капіталу, методичні підходи до його

оцінки як у комплексі, так і за окремими його підсистемами й елементами, вплив інтелектуального капіталу на зростання вартості підприємств [463]. Проте, більшість з цих питань досі залишаються дискусійними. Це пов'язано, перш за все, з неосяжністю більшості складових елементів інтелектуального капіталу, що робить важко можливим застосування традиційних методів, в тому числі бухгалтерських, їх виміру, та ускладнює вироблення єдиних підходів до його оцінювання [437, 464]. В підсумку, *вітчизняні інноваційно-активні підприємства, не маючи методичного інструментарію адекватної оцінки інтелектуальних активів та капіталу, не можуть сформулювати виважену стратегію управління ними, що гальмує процеси їх інноваційного розвитку, з одного боку, та створює потенційні інноваційні загрози, з іншого.* Відсутність універсальної методики зовнішнього оцінювання інтелектуального капіталу підприємств унеможлиблює їх порівняння за цим найважливішим індикатором інноваційного розвитку.

Основні відомі методи оцінки інтелектуального капіталу та проблеми їх застосування в практиці вітчизняних підприємств та установ розглянуто в публікаціях [183, 187, 188, 435-438, 463-466]. В Додатку М (табл. М.5, М.6, М.7) наведено стисло характеристику найбільш відомих методів оцінки інтелектуального капіталу, що розроблені світовою теорією. Як видно, сучасна теорія управління інтелектуальним капіталом налічує як найменш декілька десятків найбільш відомих методів його оцінки, проте жоден з них не є універсальним, особливо у вітчизняних умовах господарювання.

Основну методичну проблему досі складає оцінювання саме вартості інтелектуального капіталу (активів, ресурсів, потенціалу) підприємства. Виходячи з гіпотези, що саме існування інтелектуального капіталу спричинює позитивну різницю між ринковою та балансовою вартістю підприємств, найбільш розповсюдженими методами його вартісної оцінки є ті, що засновані на порівнянні цих двох вартостей підприємства. Серед найбільш розповсюджених у світовій практиці показників можна зазначити:

1) інтегральний показник інтелектуального капіталу підприємства, що розраховується як різниця між загальною сукупною вартістю акцій за ринковою та балансовою ціною; 2) коефіцієнт Тобіна, що розраховується як відношення ринкової вартості об'єкта до вартості його заміни, відповідно вартість інтелектуального капіталу є похідним показником коефіцієнту [188, 463].

Як видно, ключовим показником в означених моделях є ринкова вартість підприємства, визначення якої для підприємств, що не є публічними акціонерними товариствами та акції яких не котуються на фондовому ринку, є вельми проблематичною.

Спробу розв'язання цієї проблеми було здійснено у 2009 р. введенням до складу активів, віддзеркалюваних у бухгалтерському балансі вітчизняних підприємств (крім суб'єктів малого підприємництва), відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, статті «Гудвіл», призначеної для відображення різниці між ринковою та балансовою вартістю активів підприємства [465]. Згідно ст.14 П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»: «гудвіл – це нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає внаслідок використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, нових технологій тощо» [467].

Враховуючі сутність складових інтелектуального капіталу (інтелектуальних активів) серед яких значну частку становлять так звані нематеріальні активи [436, 437, 438, 467], та існуючу вітчизняну практику їх відображення у фінансовому обліку та звітності підприємств, це дозволило сформулювати рекомендації щодо визначення вартості інтелектуального капіталу за даними фінансової звітності підприємства за підсумком статей його балансу: нематеріальні активи, інші нематеріальні активи, гудвіл [465]:

$$IK = \text{Нематеріальні активи} + \text{Гудвіл} + \text{Інші нематеріальні активи.} \quad (4.1)$$

Проте, гудвіл як об'єкт бухгалтерського обліку виникає лише при придбанні або приватизації підприємств [467]. Отже, для більшості вітчизняних промислових підприємств, що не підлягли поглинанню та перепродажу, його вартість не може бути визначена. Крім того, внаслідок останніх змін формату бухгалтерського балансу підприємств (згідно НСПБО1 [418]), стаття «гудвіл» була майже спростована (віднесена до додаткових). Відповідно оцінка інтелектуального капіталу за даними фінансової звітності вітчизняних підприємств знову зводиться максимум до оцінки вартості нематеріальних активів за витратним методом, що не надає об'єктивної оцінки інтелектуального капіталу.

Застосування різнорідного математичного та аналітичного інструментарію в різних методах оцінки інтелектуального капіталу, зміст та форма отриманої оцінки (грошова, коефіцієнтна, бальна, тощо) породили питання їх відповідної класифікації.

Так, проведені дослідження дозволили визначити *декілька ключових підходів до класифікації методів виміру та оцінки інтелектуального капіталу підприємств:*

- за економічною природою: методи прямого виміру інтелектуального капіталу, методи ринкової капіталізації, методи віддачі на активи, методи підрахунку балів;
- за одиницею виміру: кількісні, якісні та інші;
- за методами отримання кількісної (грошової) оцінки компонентів інтелектуального капіталу або його загальної вартості: витратні, доходні та ринкові (див. **табл. М.5**).

Означені методи більш детально досліджені в працях [183, 184, 187, 188, 435, 463-466], а їх узагальнення дозволяє уточнити їх класифікацію за рахунок інтеграції окремих класифікаційних ознак (рис. 4.12).

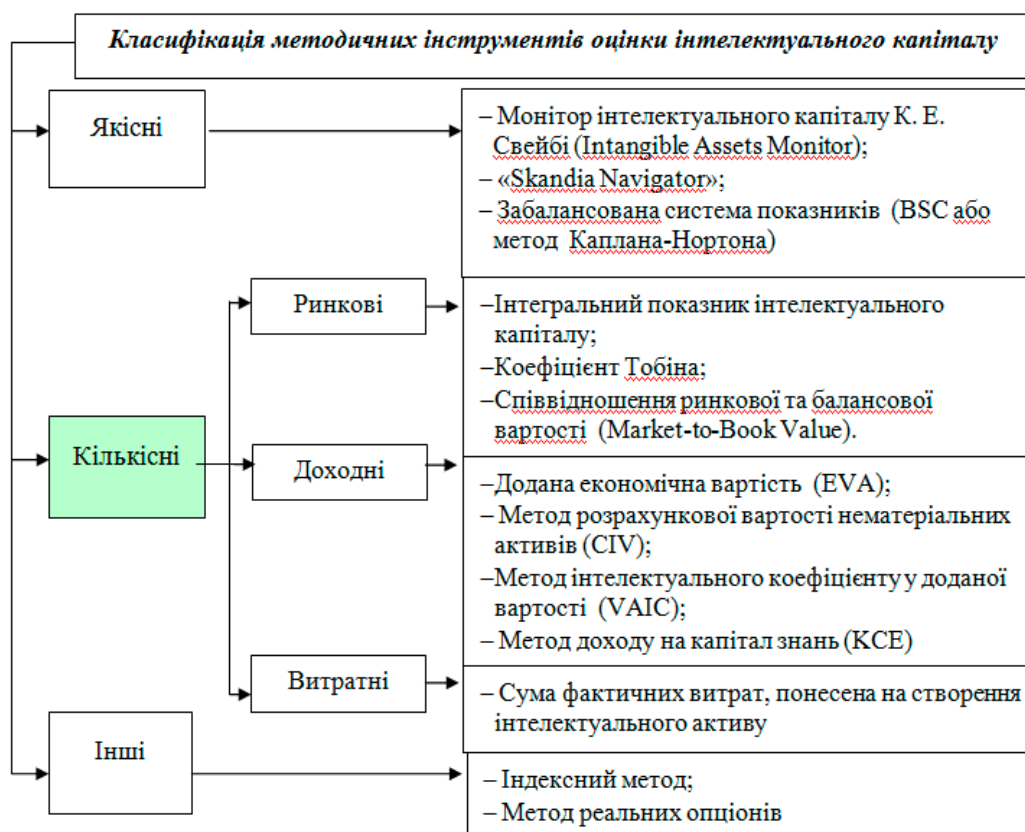

Рисунок 4.12 – Класифікація методичного інструментарію оцінювання інтелектуального капіталу підприємства (джерело: уточнено автором [187])

Основні гідності та недоліки означених методів можна узагальнити у наступних висновках [188]:

– метою якісних методів є аналіз структури інтелектуального капіталу та ролі окремих його елементів у функціонуванні підприємства, будучи історично першими та найбільш розповсюдженими вони, однак, не дають грошової оцінки інтелектуального капіталу, та отже можливостей порівняння підприємств за ознакою інтелектуального капіталу;

– витратні методи ґрунтуються на визначенні суми фактичних витрат, понесених на створення інтелектуальних активів, є найдоступнішими для оцінювання інтелектуального капіталу, особливо зовнішніми аналітиками; проте їх застосування фактично зводиться до оцінки балансової вартості

нематеріальних активів, а витратний облік інтелектуального капіталу не відображає його корисності; звідси, оцінка інтелектуального капіталу за витратним методом може мати аналітичну цінність лише за умов її поєднання з іншими методами оцінки – доходними або ринковими, які ґрунтуються на результативності використання інтелектуальних активів у діяльності підприємства;

– за доходними методами вартість інтелектуального капіталу визначається його здатністю генерувати додатковий прибуток та додаткову рентабельність, проте в більшості з цих методів оцінка інтелектуального капіталу має не грошовий, а коефіцієнтний вираз, та є вельми суб'єктивною;

– ринкові методи ґрунтуються на порівнянні ринкової та балансової вартості активів або акцій підприємства на засадах гіпотези, що саме інтелектуальний капітал обумовлює різницю між ними, та компенсують неможливість відображення всіх складових інтелектуального капіталу в балансі підприємств; проте, незважаючи на найбільше розповсюдження в світовій практиці їх застосування у практиці вітчизняних підприємств ускладнене проблемою визначення ринкової вартості активів підприємства в цілому, та їх інтелектуальної складової зокрема.

Додатково доцільно виділити два ключових підходи до оцінки інтелектуального капіталу, що лежать в основі означених методів [187]:

1) *інтегральний підхід* до оцінки інтелектуального капіталу, як комплексної та неділимої категорії, що базується на оцінці проявів його існування та ефективного використання на підприємстві, тобто на тлумаченні інтелектуального капіталу як результату та визначенні загальної вартості або коефіцієнту вартості інтелектуального капіталу (переважно, доходні та ринкові методи);

2) *структурний (поелементний) підхід* до оцінки інтелектуального капіталу, як сукупності складових, що базується на оцінці його окремих

складових елементів з наступним їх підсумовуванням для загальної оцінки (переважно, витратні методи).

Методи першої групи, зокрема, найбільш відомі – інтегральний показник інтелектуального капіталу підприємства та коефіцієнт Тобіна, активно застосовується в практиці країн з розвиненим фондовим ринком та є майже єдиними універсальними методами оцінки, що дозволяють порівнювати вартість інтелектуального капіталу різних підприємств та вивчати його динаміку. Проте, переважно ринкова природа методів цієї групи робить їх важко застосованими для вітчизняних підприємств в умовах нерозвиненого фондового ринку. До того ж, вагомий інтелектуальний капітал накопичується на малих та середніх інноваційно-активних підприємствах, які на вітчизняному фондовому ринку майже не представлені. Більшість інтегральних доходних методів заснована на порівнянні показників ефективності досліджуваного підприємства з середньогалузевими та припущенні, що їх перевищення є слідством наявності інтелектуального капіталу, що є причиною створення надприбутків. Отримані значення показників за такого припущення можуть бути застосовані для ранжування підприємств галузі за рівнем капіталу, проте навряд чи надають об'єктивну оцінку його вартості [187, 188, 463, 465].

Розробники методів оцінки інтелектуального капіталу на основі другого підходу намагаються оцінити його в розрізі окремих складових, наприклад: людського, організаційного та клієнтського капіталу. Оцінка інтелектуального капіталу в розрізі структурних складових блоків надає можливість здійснення його структурно-динамічного аналізу та визначення тих складових, що надають підприємству найбільших вигід. Викликає сумнів об'єктивність порівняння оцінок складових, отриманих різними методами. Виконання умов порівняння даних вимагає застосування до всіх складових одного методу оцінки: доходного, витратного або ринкового [187, 188].

Стає очевидним, що «досконалою» методикою оцінки інтелектуального капіталу буде така, що при паралельному застосуванні обох підходів буде давати однаковий результат, проте, саме такої методики на практиці досі не існує. Концептуальна модель комплексного оцінювання інтелектуального капіталу промислового підприємства наведена на рис. 4.13.

В ідеальному випадку має визначатись вартість кожного елемента складової інтелектуального капіталу, які в сумі повинні давати повну вартісну оцінку інтелектуального капіталу підприємства. Така оцінка має складатись з трьох послідовних етапів [187, 188]:

1) ідентифікація всіх без винятку елементів інтелектуального капіталу в розрізі його складових (людського, організаційного та клієнтського капіталу);

2) оцінка кожного елемента в системі властивих йому вимірників та трансформація її в грошовий вимірник;

3) визначення підсумкового значення (вартості) інтелектуального капіталу.

Проблема постає на перших двох етапах:

1) перший етап потребує досконалого дослідження сутності інтелектуального капіталу та визначення всіх його складових елементів, потім формування системи обліку всіх без винятку елементів;

2) другий етап потребує розробки інструментів (принципів) трансформації «умовної вартості» або «умовної цінності» кожного елемента в універсальний вимірник.

Ці проблеми є досі не вирішеними на рівні загальної методології.

Другий підхід властивий не тільки кількісним, але і якісним методам оцінки. При якісній оцінці інтелектуального капіталу, зазвичай застосовуються методи бальних оцінок, апріорного ранжування, індексні методи – засновані на порівнянні рівня (у властивому кількісному або

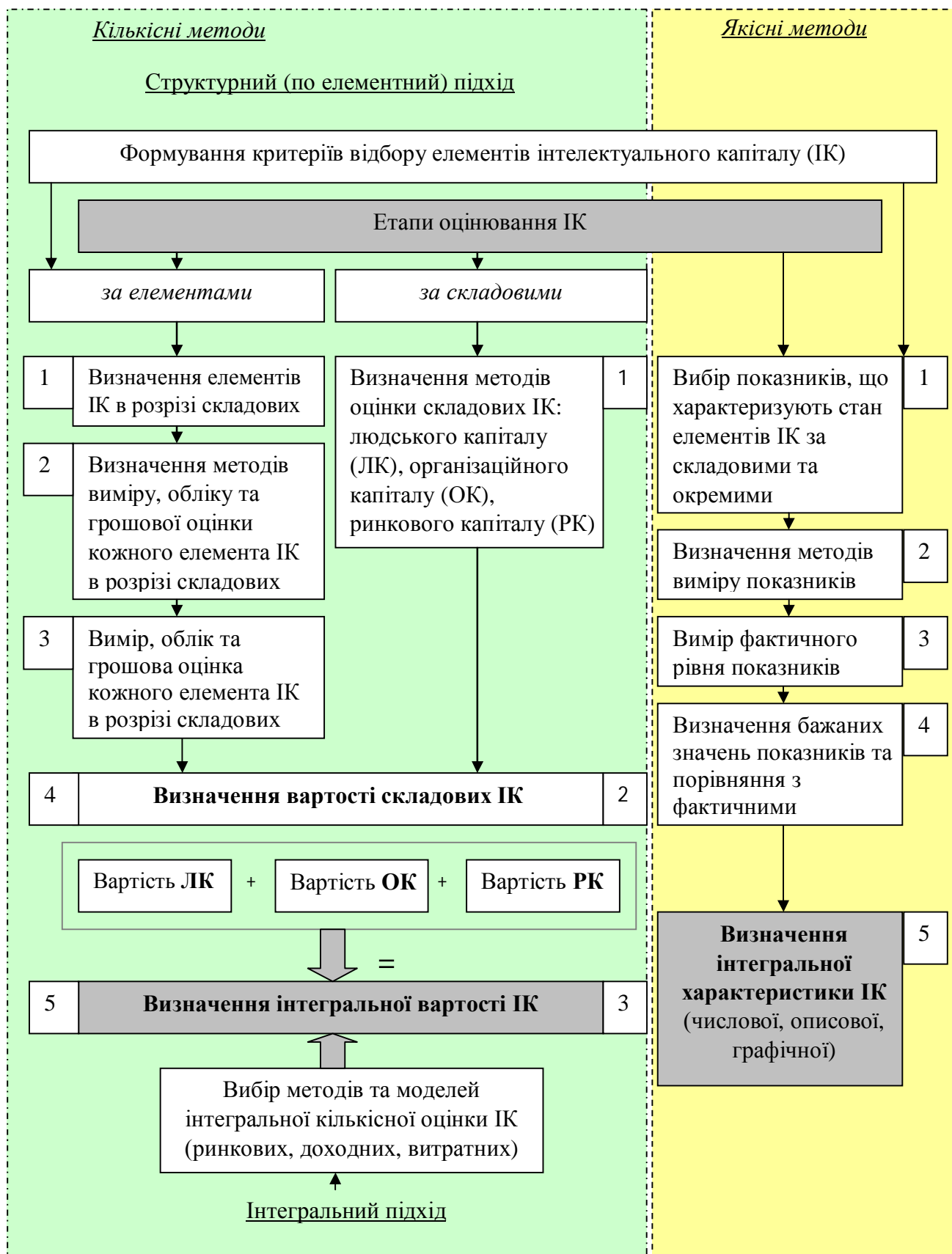

Рисунок 4.13 – Концептуальна модель комплексного оцінювання інтелектуального капіталу промислового підприємства (джерело: авторська розробка [188])

якісному вимірнику) певної складової інтелектуального капіталу з визначеними еталонами, а також матричні методи (по аналогії з матричними методами стратегічного аналізу). Інтегральна оцінка інтелектуального капіталу отримується з використанням: а) різних математичних моделей визначення сукупного індексу (або рангу) на основі узагальнення індивідуальних індексів складових інтелектуального капіталу; б) графічних, зокрема матричних та пелюсткових, моделей. Застосування якісних методів на засадах поелементного підходу до оцінки інтелектуального капіталу створює безліч можливостей для формування інструментів та методик аналізу та оцінювання у відповідності до його бачення фахівцями та керівниками певного підприємства та певних аналітичних цілей [187, 188, 463, 465, 466]. Проте, вони можуть застосовуватись лише внутрішніми аналітиками, так як засновані на внутрішніх даних системи управління та управлінського обліку, та використовуватись для задоволення суто внутрішніх аналітичних потреб менеджменту підприємства. Результати такої оцінки навряд чи можуть бути достатньо об'єктивними та корисними для зовнішніх користувачів інформації, та використовуватись для порівняння з оцінками інших підприємств.

Оцінювання інтелектуального капіталу підприємства та його результати мають бути корисними та доступними як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів. Вибір методів для зовнішньої та внутрішньої оцінки обумовлюється вимогами до вхідної інформації та рівнем її доступності. Так, зовнішня оцінка може здійснюватися лише методами, заснованими за загальнодоступній інформації фінансової звітності підприємств, статистичної галузевої та національної звітності, доступних ринкових даних щодо вартості цінних паперів підприємства-емітента (рис. 4.14). Ці вимоги значно звужують спектр методів, що можуть застосовуватись підприємством як зовнішнім аналітиком інтелектуальної складової розвитку своїх контрагентів, конкурентів або підприємств – «еталонів».

Методичні засади оцінювання інтелектуального капіталу			
Інформаційна база	Підходи до визначення		
Внутрішня оцінка	Загальнодоступні дані <ul style="list-style-type: none"> ▪ фінансова звітність підприємств ▪ статистична звітність на рівні галузі, регіону, держави ▪ статистика фондових ринків 	Інтегральний підхід (кількісні методи) <ul style="list-style-type: none"> ▪ ринкові методи (коефіцієнт <u>Тобіна</u> та т.п.) ▪ доходні методи ▪ витратні методи (як балансова вартість нематеріальних активів та гудвілу) 	
	Внутрішні дані підприємства <ul style="list-style-type: none"> ▪ дані управлінського обліку ▪ дані маркетингових досліджень (бенчмаркетинг) 	Поелементний підхід (кількісні методи) <ul style="list-style-type: none"> ▪ ринкові методи (сума ринкової вартості елементів та складових ІК) ▪ доходні методи (сума очікуваних додаткових доходів від застосування елементів та складових ІК) ▪ витратні методи (вартість витрат на створення або придбання елементів та складових ІК) 	
		Поелементний підхід (якісні методи)	
		<ul style="list-style-type: none"> ▪ методи індексного аналізу ▪ методи графічного (матричного, пелюсткового) аналізу 	
	Зовнішня оцінка		

Рисунок 4.14 – Підходи та інформаційна база оцінювання інтелектуального капіталу підприємства для потреб внутрішніх та зовнішніх користувачів
(джерело: авторська розробка [188])

Отже, визначено, що *інтелектуальна складова інноваційного розвитку підприємства проявляється у так званому інтелектуальному капіталі, що розуміється, з одного боку – як сукупність складових елементів: інтелектуальних ресурсів (активів), що формують інтелектуальний потенціал, а з іншого – як результат їх використання в процесах інноваційного розвитку* [188].

Спірна визначеність сутності та складу цієї категорії в економічній теорії обумовлює існування методологічної проблеми її оцінювання, особливо у фінансовому вимірнику, що будучи універсальним надає можливість її порівняння як з іншими складовими потенціалу інноваційного

розвитку підприємства (фінансовою та матеріальною), так і з показниками зовнішнього середовища. *Це в цілому значно ускладнює проблему формування комплексного інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП в частині управління найважливішою складовою інноваційного розвитку підприємства та його економічної безпеки.*

Для оцінювання вартості інтелектуального капіталу підприємства та її порівняння у просторі та часі теоретично достатньою може бути інтегральна оцінка, отримана із застосуванням одного з відомих ринкових методів. Проте, по-перше: розповсюджені у світовій практиці інтегральні моделі оцінки інтелектуального капіталу, що засновані на показнику ринкової вартості підприємства, є мало застосованими у практиці вітчизняних підприємств (зокрема тих, що не є публічними акціонерними товариствами), та недостатньо об'єктивними з точки зору існуючого інформаційного забезпечення; по-друге: інтегральна оцінка майже не надає системі управління підприємства корисної інформації для здійснення поелементного управління інтелектуальною складовою інноваційного розвитку та економічної безпеки.

Ці недоліки нівелює структурний підхід до оцінювання, що дозволяє аналізувати інтелектуальний капітал в розрізі ключових складових та їх елементів, та, відповідно здійснювати функціональний управлінський вплив на його окремі складові та елементи в системі БОУІРПП з метою забезпечення зростання інтелектуального капіталу та рівня інтелектуальної безпеки, як ключових цільових орієнтирів та ознак інноваційного розвитку підприємства.

Проте, досконалого універсального аналітичного інструментарію оцінювання інтелектуального капіталу на засадах структурного підходу досі не існує, а його формування потребує як подальших досліджень сутності та складу інтелектуальної складової інноваційного розвитку підприємства та його економічної безпеки, так й значних розробок в галузі методології їх поелементного обліку та оцінювання.

Відтак, дослідження інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислових підприємств як об'єкту безпекоорієнтованого управління, здійснене в аспекті її формування та оцінювання, дозволяє стверджувати, що:

- в умовах інноваційного розвитку підприємства інтелектуальна складова набуває найбільш вагомої значущості, не тільки як складова потенціалу інноваційного розвитку, але й як чинник забезпечення його економічної безпеки, що обумовлює її пріоритетність в системі об'єктів БОУІРПП, та потребує: а) визначення її змісту, структури та процесу її формування як комплексного об'єкту, б) дослідження та виокремлення економічних інструментів застосовуваних в управлінні нею, зокрема підходів та інструментів її аналізу та оцінювання в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП;*
- обґрунтовано: а) змістовність ключових підходів до визначення поняття інтелектуального капіталу, до яких віднесено *структурний та результатний*; б) зміст, роль та взаємозв'язки його складових; в) сутність та роль в інноваційному розвитку інтелектуальних ресурсів (активів) та інтелектуального потенціалу, *та визначено*, що складові інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу тотожні за змістом, але різняться за якістю, та будучі пов'язаними як послідовні ланки в ланцюгу, вони формують *інтелектуальну складову інноваційного розвитку підприємства у складі тріади: інтелектуальні ресурси (активи), інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал*;*
- визначено, що трансформація складових елементів інтелектуального потенціалу в складові елементи інтелектуального капіталу проходить під впливом системи управління в процесі їх активного залучення до здійснення інноваційної діяльності підприємства, що обумовлює *зміст, етапи та відповідні завдання управління інтелектуальною складовою інноваційного розвитку промислового підприємства, серед яких першочерговим стає завдання створення відповідного інформаційно-**

аналітичного забезпечення оцінювання інтелектуального капіталу, як складової інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП;

- *розширено* класифікацію методичного інструментарію оцінювання інтелектуального капіталу підприємства за рахунок інтеграції окремих класифікаційних ознак *та визначено* два ключових *підходи до його оцінювання*: 1) *інтегральний*, що розглядає інтелектуальний капітал як неділиму категорію та базується на його тлумаченні як результату використання інтелектуальних ресурсів (потенціалу) та визначенні загальної вартості або коефіцієнту вартості інтелектуального капіталу підприємства; 2) *структурний* (поелементний), що розглядає інтелектуальний капітал як сукупність складових та базується на оцінці його окремих елементів з наступним підсумовуванням їх вартості. *Систематизовано методи, моделі та інформаційну базу оцінювання інтелектуального капіталу підприємства в межах визначених підходів та для потреб внутрішньої та зовнішньої оцінки;*
- *обґрунтовано*, що більш інформативним для системи БОУІРПП є структурний підхід до оцінювання інтелектуального капіталу, що дозволяє здійснювати функціональний управлінський вплив на його окремі складові та елементи з метою забезпечення зростання інтелектуального капіталу та рівня інтелектуальної безпеки, як ключових цільових орієнтирів та ознак інноваційного розвитку підприємства, а «досконалою» методикою оцінки інтелектуального капіталу буде така, що при паралельному застосуванні обох підходів буде давати однаковий результат. Водночас, *досконалого універсального аналітичного інструментарію оцінювання інтелектуального капіталу на засадах структурного підходу досі не існує, що потребує як подальших досліджень сутності та складу інтелектуальної складової інноваційного розвитку підприємства та його економічної безпеки, так й значних розробок в галузі методології їх поелементного оцінювання складових та його інформаційного забезпечення.*

Висновки за розділом 4

В четвертому розділі роботи розроблено концепцію та механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства: концептуальний базис та модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства; механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та його концептуальну модель за функціональною ознакою, де ключову роль відведено інформаційно-аналітичному забезпеченню; обґрунтовано концептуальні засади та розроблено змістовну концептуальну модель інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП; висвітлено інтелектуальну складову інноваційного розвитку промислових підприємств як об'єкт безпекоорієнтованого управління в аспектах формування та оцінювання, розроблено методичні підходи до її оцінювання як пріоритетної в системі об'єктів БОУІРПП. Отримані такі висновки та наукові результати:

1. Визначено, що *концепція безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком інтегрована із загальною концепцією управління інноваційним розвитком промислового підприємства та опирається на її теоретичний базис: цілі, завдання та принципи, суб'єкти та об'єкти управління інноваційним розвитком, механізм управління та його забезпечення. Проте, застосування принципу безпекоорієнтованості вимагає відповідної трансформації означених елементів концепції та системи управління інноваційним розвитком підприємства.*

2. Запропоновано *альтернативні підходи до системного створення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, що передбачають її формування як: 1) додаткової функціональної підсистеми загальної системи управління інноваційним розвитком підприємства, що передбачає її доповнення елементами управління економічною безпекою; 2) різновиду системи управління інноваційним розвитком підприємства, трансформованої на засадах*

цільового орієнтиру його безпекоорієнтованості, де другий підхід було визнано більш доцільним.

3. *Запропоновано концепцію БОУІРПП*, що ґрунтується на системному та інтеграційному підходах, розкривається у сукупності розроблених концептуальних положень, які містять обґрунтування: елементів системи БОУІРПП; цілей, узгоджених з цілями управління інноваційним розвитком; задач, що підпорядковані його цілям та спрямовані на певний об'єкт управління; об'єктів, класифікованих за ознаками: а) цілей управління; б) функцій управління; в) сфери знаходження; г) складності; д) статусу; базових принципів, що спираються на загальні принципи управління, специфічні принципи управління інноваційним розвитком та принцип безпекоорієнтованості, що поєднує в собі певні принципи управління економічною безпекою підприємства; змісту механізму БОУІРПП як сукупності методів, засобів, заходів, процедур та інструментів впливу системи БОУІРПП на процеси інноваційного розвитку та забезпечення його економічної безпеки; специфіки ресурсного забезпечення БОУІРПП. *Розроблено* концептуальну модель безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, що містить всі означені складові концепції та елементи системи БОУІРПП та їх взаємозв'язки.

4. Визначено, що *загальний механізм БОУІРПП* доцільно розглядати та формувати системно як сукупність функціональних локальних управлінських механізмів, обумовлених функціональними завданнями системи БОУІРПП, реалізація кожного з яких спрямована на досягнення функціональних цілей, а в сукупності – цілей БОУІРПП, що підпорядковані загальним цілям інноваційного розвитку підприємства. *До функціональних локальних механізмів віднесено сім механізмів*: аналітичний; планувальний; організаційний; мотиваційний; обліковий; контрольний; регуляторний, які в системі загального механізму БОУІРПП утворюють циклічний ланцюг, де «початковим» є аналітичний механізм, визначальна роль якого обумовлюється глобальною роллю функції аналізу серед інших функцій в

системі БОУІРПП, а «завершальним» – механізм регулювання, що, передбачає коригування як інших функціональних механізмів, та й цільового блоку безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

5. *Розроблено* концептуальну модель механізму безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, декомпованого за функціональною ознакою, де ключову роль відведено *інформаційно-аналітичному забезпеченню*, яке продукується реалізацією аналітичного механізму та є підґрунтям забезпечення реалізації інших локальних механізмів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та прийняття управлінських рішень в системі БОУІРПП.

6. *Обґрунтовано*, що інтеграція цілей та завдань управління інноваційним розвитком та економічною безпекою у системі БОУІРПП обумовлює необхідність інтеграції систем інформаційно-обліково-аналітичного забезпечення управління обох вищезначених процесів. *Визначено роль обліково-аналітичного забезпечення*, як змістовного методичного ядра інформаційно-аналітичного забезпечення, *та уточнено його сутність* – як системи – єдності підсистем обліку, аудиту та аналізу, взаємодіючих через інформаційні потоки в процесі формування і передачі оперативної та якісної обліково-аналітичної інформації для забезпечення обґрунтованості та ефективності прийняття управлінських рішень.

7. *Уточнено* підхід до визначення взаємозв'язку складових обліково-аналітичного забезпечення, за якого він віддзеркалюється циклічним ланцюгом: «*управління → аналіз → облік → аналіз → управління*», де вирішальними стають запити системи та відповідних суб'єктів управління на інформацію необхідну для прийняття певних управлінських рішень. *Це обумовлює специфічність обліково-аналітичного забезпечення для різних видів цільового управління та різних його об'єктів у частині: 1) об'єктно-цільової спрямованості управлінських рішень; 2) складу обліково-*

аналітичної інформації; 3) складу та змісту ресурсів та економічних інструментів, застосовуваних у механізмі управління при формуванні системи інформаційно-аналітичного забезпечення.

8. Обґрунтовано концептуальні засади *системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком промислового підприємства*, що містять визначення його мети, об'єкту, предметів, задач, складових та їх інструментальних блоків, та є підґрунтям розроблення концептуальних засад формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП та її аналітичних інструментів. На засадах інтеграції завдань систем інформаційного та обліково-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства *визначено сутність системи інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП, особливістю якої визнано саме склад обліково-аналітичної інформації*, що має віддзеркалювати параметри цільових об'єктів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, *та вимоги до її якості*, обумовлені превентивно-індикативним характером безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства.

9. Розроблено *змістовну концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* із її уточненням у частині: мети, предмету, функцій, задач, складових та їх взаємозв'язків, що є підґрунтям формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, як ключової складової його інформаційно-аналітичного забезпечення. *Запропоновано основні змістовні блоки обліково-аналітичної інформації та відповідні їм блоки облікової та аналітичної підсистем системи БОУІРПП та уточнено основні ознаки якості обліково-аналітичної інформації в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП.*

10. *Обґрунтовано*, що інноваційний розвиток підприємства саме інтелектуальної складової надає найбільш вагомої значущості, не тільки як складової потенціалу інноваційного розвитку, але й як чиннику забезпечення його економічної безпеки, *що обумовлює її пріоритетність в системі об'єктів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* та потребує: 1) визначення її змісту, структури та процесу формування як комплексного об'єкту; 2) дослідження та виокремлення економічних інструментів, застосовуваних в управлінні інтелектуальною складовою, зокрема підходів та інструментів її аналізу та оцінювання в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП.

11. На засадах уточнення: а) ключових підходів до визначення категорії інтелектуального капіталу (структурного та результатного); б) змісту, ролі та взаємозв'язків його складових; в) сутності та ролі в інноваційному розвитку інтелектуальних ресурсів (активів) та інтелектуального потенціалу *визначено*, що складові інтелектуального потенціалу та інтелектуального капіталу тотожні за змістом, але різняться за якістю, та будучі пов'язаними як послідовні ланки в ланцюгу, вони *утворюють інтелектуальну складову інноваційного розвитку підприємства* у складі тріади: інтелектуальні ресурси (активи), інтелектуальний потенціал, інтелектуальний капітал.

12. Трансформація складових елементів інтелектуального потенціалу в складові елементи інтелектуального капіталу відбувається під впливом системи управління в процесі їх активного залучення до здійснення інноваційної діяльності підприємства, обумовлюючи *зміст, етапи та відповідні завдання* управління інтелектуальною складовою інноваційного розвитку промислового підприємства, серед яких першочерговим стає завдання створення відповідного інформаційно-аналітичного забезпечення оцінювання інтелектуального капіталу як складової інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

13. *Уточнено* класифікацію методичного інструментарію оцінювання інтелектуального капіталу підприємства за рахунок інтеграції окремих класифікаційних ознак та *визначено* два ключових підходи до оцінки: 1) інтегральний, що розглядає інтелектуальний капітал як неділиму категорію та базується на його тлумаченні як результату використання інтелектуальних ресурсів (потенціалу) та визначенні загальної вартості або коефіцієнту вартості інтелектуального капіталу підприємства; 2) структурний (поелементний), що розглядає інтелектуальний капітал як сукупність складових та базується на оцінці його окремих елементів з наступним підсумовуванням їх вартості. *Систематизовано* методи, моделі та інформаційну базу оцінювання інтелектуального капіталу підприємства в межах визначених підходів та для потреб внутрішньої та зовнішньої оцінки.

14. *Обґрунтовано*, що більш інформативним для системи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства є структурний підхід до оцінювання, що дозволяє аналізувати інтелектуальний капітал в розрізі ключових складових та їх елементів, та, відповідно здійснювати функціональний управлінський вплив на його окремі складові та елементи з метою забезпечення зростання інтелектуального капіталу та рівня інтелектуальної безпеки, як ключових цільових орієнтирів та ознак інноваційного розвитку підприємства, а «досконалою» методикою оцінки інтелектуального капіталу буде така, що при паралельному застосуванні обох підходів буде давати однаковий результат. *Запропоновано концептуальну модель* комплексного оцінювання інтелектуального капіталу промислового підприємства та визначено методологічні проблеми її реалізації, що обумовлюють напрямки подальших досліджень та розробок в галузі методології поелементного оцінювання складових та його інформаційного забезпечення.

Основні положення розділу 4 відображено здобувачем у наукових працях: [153-154, 183-185, 187-188, 190, 210, 239-240, 307, 329, 331, 357, 359, 362, 375, 380, 383, 385-387, 417, 435-438, 440, 459, 461-466].

РОЗДІЛ 5 АНАЛІТИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ БЕЗПЕКООРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

5.1 Нові підходи до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства: концептуальна модель та методологічний базис

Обґрунтування концептуальних засад формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства потребує з'ясування сутності та змісту аналітичних інструментів управління як мети та результату процесу їх формування.

Незважаючи на те, що згадування аналітичних інструментів або аналітичного інструментарію управління доволі часто зустрічаються в сучасних публікаціях з проблематики управління різними явищами як на рівні підприємств, так й на рівні держави, усталеного визначення змісту цього поняття не було наведено в жодній з проаналізованих праць.

Узагальнення публікацій (*див. Додаток Н*), в яких згадується термін «аналітичні інструменти» дозволив виявити, що доволі часто їх ототожнюють з аналітичними інструментами оцінки, та в контексті різних досліджень розглядають як: а) інструменти аналізу, до яких в різних працях відносять види або напрямки аналізу, підходи до аналізу, методи аналізу, моделі аналізу (зокрема, відомі на новітні моделі стратегічного аналізу та планування), методики аналізу, системи показників аналізу та навіть окремі показники; б) інструменти оцінки – оптимальні значення певних показників або їх оптимальні співвідношення, підходи до визначення рівня розвитку певних явищ та процесів; в) дані обліку та довідкову інформацію – фінансову та нефінансову звітність, інформаційно-аналітичні довідки, тощо.

Отже, під аналітичними інструментами (аналітичним інструментарієм) управління в широкому змісті розуміється сукупність підходів, методів, моделей, показників аналізу (параметрів стану та розвитку явища), а також їх значень (діапазонів значень) для оцінки рівня стану та розвитку явищ, що застосовуються в процесі аналітичних досліджень та процедур з метою аналітичного забезпечення управлінської діяльності. У вузькому розумінні аналітичні інструменти розглядаються як окремі методи, моделі або показники, спрямовані на розв'язання певної аналітичної задачі, що є складовими існуючого аналітичного інструментарію управління певним об'єктом (процесом, явищем діяльності та розвитку підприємства).

В подальшому спиратимемось на розуміння змісту аналітичних інструментів системи управління, запропонованого Л. Горшковою [468], яка визначає дві їх ключові складові: *методику та відповідне організаційне забезпечення*, кожна з яких представлена сукупністю відповідностей певних структур (табл. 5.1).

Проте, визначення змісту цих складових, на наш погляд, потребує уточнення:

- складова *«організаційне забезпечення»*, а також інформаційні носії у складі інформаційного забезпечення, є скоріше складовими забезпечення процесів формування та застосування аналітичних інструментів в управлінні, аніж складовими самих аналітичних інструментів. Водночас, визначені теоретико-пізнавальні категорії, об'єкти, цілі та завдання аналізу, а також параметри аналізованих об'єктів є скоріше вхідною установчою інформацією для формування аналітичних інструментів, аніж їх складовою;
- складова *«Методика»* уособлює в собі пов'язану сукупність вже раніше згаданих елементів: принципів, методів, моделей та показників аналізу. Самі ці елементи, є, напевно, типовими у складі аналітичних інструментів управління, проте певний перелік методів, моделей та показників обумовлюється змістом об'єкта управління, цілями управління, відповідними завданнями аналізу та параметрами об'єкту управління, що підлягають аналізуванню.

Таблиця 5.1 – Складові аналітичних інструментів управління (джерело: уточнено автором на основі [468])

Складові аналітичних інструментів (AI) системи управління	Відповідні елементи складових аналітичних інструментів	Відношення складових елементів до складу аналітичних інструментів або забезпечення процесів їх формування та застосування
1. Методика	Теоретико-пізнавальні категорії	процес формування аналітичних інструментів
	Завдання аналізу: об'єкти та цілі	процес формування аналітичних інструментів
	Принципи	процес формування аналітичних інструментів аналітичні інструменти
	Методи	аналітичні інструменти
	Інформаційне забезпечення:	
	- параметри,	процес формування аналітичних інструментів
	- показники,	аналітичні інструменти
- інформаційні носії	процес формування та застосування аналітичних інструментів	
2. Організаційне забезпечення	технології	процес формування та застосування аналітичних інструментів
	виконавці	

Водночас, аналітичні інструменти є складовою аналітичної підсистеми системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства (рис. 5.1).

Рисунок 5.1 – Місце аналітичних інструментів в системі інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Відповідно, сутність та концепція системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (див. п. 4.2) є теоретичним підґрунтям *концепції формування відповідних аналітичних інструментів*.

Аналітичні інструменти безпекоорієнтованого управління інноваційного розвитку підприємства як складову системи його інформаційно-аналітичного забезпечення, пропонується визначити як дієву сукупність інструментів управління аналітичної природи, яка містить: підходи, методи, моделі, індикатори, показники та їх обмеження, застосування яких дозволяє отримати характеристику результатів інноваційного розвитку для обґрунтування рішень у сфері безпекоорієнтованого управління (планування, організації, мотивації, контролю, регулювання) інноваційним розвитком промислового підприємства (рис. 5.2).

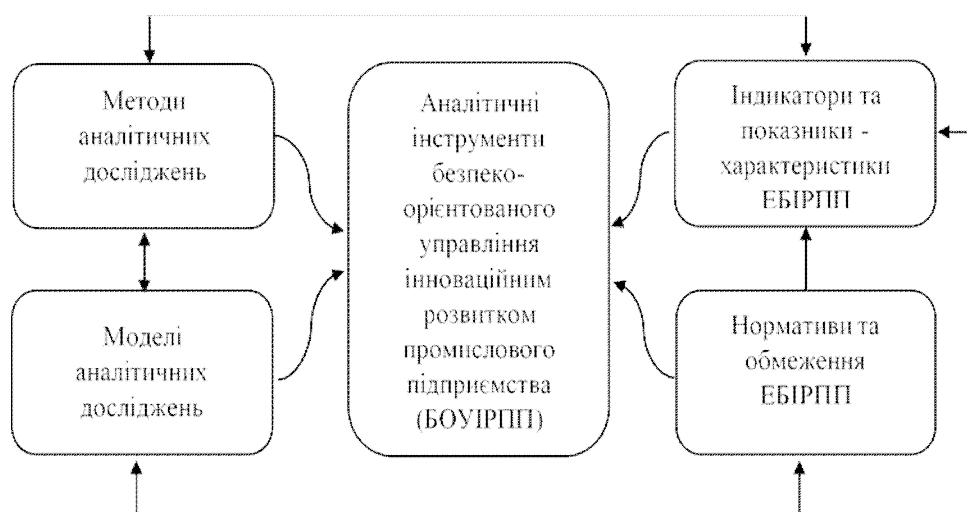

Рисунок 5.2 – Склад аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства

(джерело: авторська розробка [239])

Їх відмінною рисою є наявність поряд з аналітичними методами та моделями, системами індикаторів та показників, відповідних систем

нормативів та обмежень, що характеризують стан економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства (ЕБІРПП).

Завдяки такому визначенню аналітичних інструментів БОУІРПП можна стверджувати, що вони мають та можуть забезпечувати виконання таких функцій стратегічного, поточного та превентивного управління: 1) аналітичної; 2) контрольної; 3) діагностичної; 4) оцінювальної; 5) прогностичної, які втілюються у такі види управлінської діяльності як: аналізування, оцінювання, діагностику, контролювання, прогнозування та планування стану ЕБІРПП (рис. 5.3).

Рисунок 5.3 – Функціональність аналітичних інструментів у виконанні різних видів управлінської діяльності в системі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства
(джерело: авторська розробка [239])

Сформована сукупність аналітичних інструментів управління має бути спрямована на аналізування не тільки внутрішнього середовища (стану), але й зовнішнього середовища підприємства, що виступає чинником економічної безпеки та інноваційного розвитку.

Зокрема, спрямування аналітичних інструментів БОУІРПП на оцінювання зовнішнього середовища та контрагентів дозволить оцінити його конкурентні позиції та позиціонувати в системі індикаторів розвитку, інноваційності та безпечності, передбачити загрози від співробітництва з «потенційно небезпечними» контрагентами, визначити цільові орієнтири стратегії БОУІРПП та відповідні нормативи безпечності розвитку (рис. 5.4).

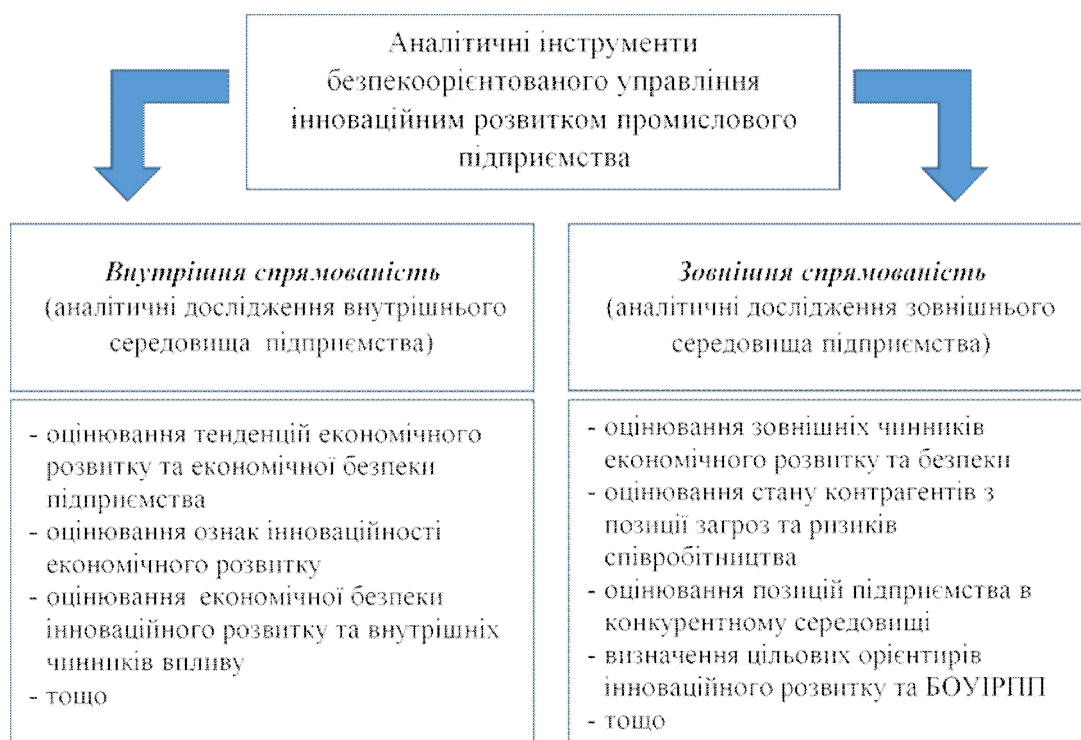

Рисунок 5.4 – Спрямованість та основні завдання аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Водночас, плинність та безперервність функціонування та розвитку підприємства як процесів потребує застосування аналітичних інструментів з метою забезпечення потреб управління на їх різних етапах. Так, об'єкти безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства – процеси інноваційного розвитку та забезпечення його економічної безпеки, а також його результат – стан економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства, мають підлягати управлінському впливу та

реалізації функцій управління «на вході», «в межах» та «на виході» процесу економічно-безпечного інноваційного розвитку підприємства (рис. 5.5).

Рисунок 5.5 – Функціональний управлінський вплив на процес умовно-економічно-безпечного інноваційного розвитку підприємства

(джерело: авторська розробка)

Це обумовлює різні завдання та підходи до формування та застосування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Так, аналізування стану економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства «на вході» спрямоване на оцінювання потенціалу (початкових можливостей, здатностей, загроз) інноваційного розвитку та рівня економічної безпеки підприємства як його складової. Відповідно, це оцінювання має ретроспективний та статичний характер.

Аналізування стану економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства в ході процесу умовно економічно-безпечного інноваційного розвитку спрямоване на оцінювання якісних змін стану

підприємства та його економічної безпеки за рахунок інноваційності розвитку. Це оцінювання має поточний та динамічний характер, тут доцільне застосування прийомів моніторингу та контролювання динаміки змін.

Аналізування стану економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства «на виході» процесу (певної ітерації процесу) умовно економічно-безпечного інноваційного розвитку має *подвійну мету*:

- по-перше, воно спрямоване на оцінювання результатів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком у системі критеріїв якісних змін, їх інноваційності та економічної безпечності,
- по-друге воно спрямоване на оцінювання початкового стану економічної безпеки інноваційного розвитку як складової потенціалу інноваційного розвитку підприємства на наступній його ітерації.

Отже, *стан економічної безпеки інноваційного розвитку* як об'єкт функцій управління має *подвійний (дуальний) зміст*: як складова потенціалу інноваційного розвитку промислового підприємства та як його результат. Ця дуальність обумовлює й відповідні підходи до формування аналітичних інструментів *безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком* промислового підприємства.

Вищерозглянуте *визначення сутності, складу та ключових завдань аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* слугує підґрунтям подальшого розроблення концептуальних засад процесу їх формування.

Слід зазначити, що сам процес формування аналітичних інструментів управління в працях фахівців також окремо не розглядався. Деякі автори [469, 470] ототожнюють процес формування аналітичних інструментів власне з процесом аналізу, де він містить відповідні об'єкту типові та специфічні етапи аналізу.

Вважаємо, що сутнісний зміст *процесу формування аналітичних інструментів* взагалі, та, зокрема, аналітичних інструментів БОУІРПП, є достатньо типовим. Як будь-який процес він може розглядатись як логічний,

послідовний, взаємозалежний набір заходів, що використовує ресурси, створює цінність і видає результат, та для якого характерні: протяжність у часі, існування перехідних станів внаслідок певних дій, наявність чітко визначених подій, обмеженість обсягів ресурсного забезпечення щодо підтримки виконання процесу та його завершення [23]. Як стосовно будь-якого процесу його зміст визначається очікуваним результатом, що визначає його мету, ключові завдання та етапи.

Водночас вважаємо, що процес формування аналітичних інструментів управління та процес аналізу не ідентичні, а їх ототожнення є некоректним. Аналіз як функція управління, або аналізування та оцінювання як види управлінської діяльності, є сферою застосування попередньо сформованих аналітичних інструментів. Отже, процес формування аналітичних інструментів передуює процесу аналізу, де на кожному етапі використовуються певні аналітичні інструменти. Проте, саме потреби аналізу, що в свою чергу відповідають потребам інформаційно-аналітичного забезпечення управління певним явищем, процесом або його певним параметром, обумовлюють зміст, завдання та етапи процесу формування відповідних аналітичних інструментів.

Отже, зв'язок між цими процесами також має дуальний характер (рис. 5.6), а в основі обох процесів лежить сутність об'єкта управління, його складові та параметри, що підлягають управлінському впливу.

Відповідно до визначеної сутності аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства *метою та очікуваним результатом процесу їх формування є створення дієвого комплексу інструментів управління аналітичної природи, який дозволяє отримати якісне інформаційно-аналітичне підґрунтя та забезпечує прийняття рішень у сфері безпекоорієнтованого управління процесом інноваційного розвитку.* Отримання означеного результату передбачає: 1) дослідження та обґрунтування вибору існуючих аналітичних інструментів для потреб аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого

управління інноваційним розвитком промислового підприємства; 2) розроблення додаткових аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Рисунок 5.6 – Взаємозв'язок процесів аналітичних досліджень та формування аналітичних інструментів управління (джерело: авторська розробка [239])

Отже, під процесом формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства розумітимемо послідовний взаємозалежний набір етапів та відповідних заходів досліджень та розробок спрямований на створення дієвого комплексу аналітичних інструментів що відповідають запитам аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Запити до аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком витікають з сутності його об'єктів – процесів інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки, та параметрів

його результатів, які підлягають плануванню, обліку, аналізуванню, оцінюванню, контролюванню. Отже, предметом досліджень та розробок в ході процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП є інструменти аналітичних досліджень процесу інноваційного розвитку підприємства та *трьох його ознак*: розвитку (якісних позитивних змін стану); інноваційності розвитку; економічної безпечності.

Відносно до певного промислового підприємства процес формування аналітичних інструментів управління може бути як зовнішнім, так й внутрішнім. В обох випадках він потребує ресурсного забезпечення, проте із різною структурою його складових. Так, при зовнішньому підході до формування, що передбачає придбання розробленої аналітичної технології, найбільшої ваги набувають фінансові ресурси, а при внутрішньому – внутрішні матеріальні та інтелектуальні ресурси підприємства.

Процес практичного впровадження та застосування аналітичних інструментів відбувається на рівні промислового підприємства та його управлінського персоналу. Його мета – ефективна та своєчасна діагностика, оцінка, контроль та прогнозування параметрів економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства. Застосування аналітичних інструментів в процесі управління має відбуватись «на вході», «в межах», та «на виході» певної ітерації процесу інноваційного розвитку. Це потребує від підприємства витрат ресурсів та відповідного організаційного забезпечення. Отже, при *формуванні аналітичних інструментів управління слід враховувати не тільки ресурси, задіяні безпосередньо в процесі формування, але й майбутні потреби ресурсного забезпечення їх впровадження та застосування в управлінні.*

Процес формування складається з ланцюга послідовних блоків та етапів, кожний з яких передбачає вирішення певних завдань щодо дослідження та розроблення комплексу аналітичних інструментів управління. Таких блоків можна виділити три:

1) *підготовчий (постановчий)*, на якому виходячи визначаються запити системи управління до його аналітичного забезпечення, а також необхідні складові забезпечення процесу формування аналітичних інструментів управління, отже формується *концептуальний базис* майбутнього комплексу аналітичних інструментів;

2) *змістовний (основний)*, на якому формується *методологічний та методичний базис* майбутнього комплексу аналітичних інструментів, що містить обґрунтований набір підходів, принципів та методів формування аналітичних інструментів;

3) *результатний*, на якому, власне, формується результат процесу у вигляді комплексу відповідних запитам аналітичних інструментів та розробляються рекомендації з їх практичного застосування в процесі безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства.

Спрощена схема процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП наведена на рис. 5.7.

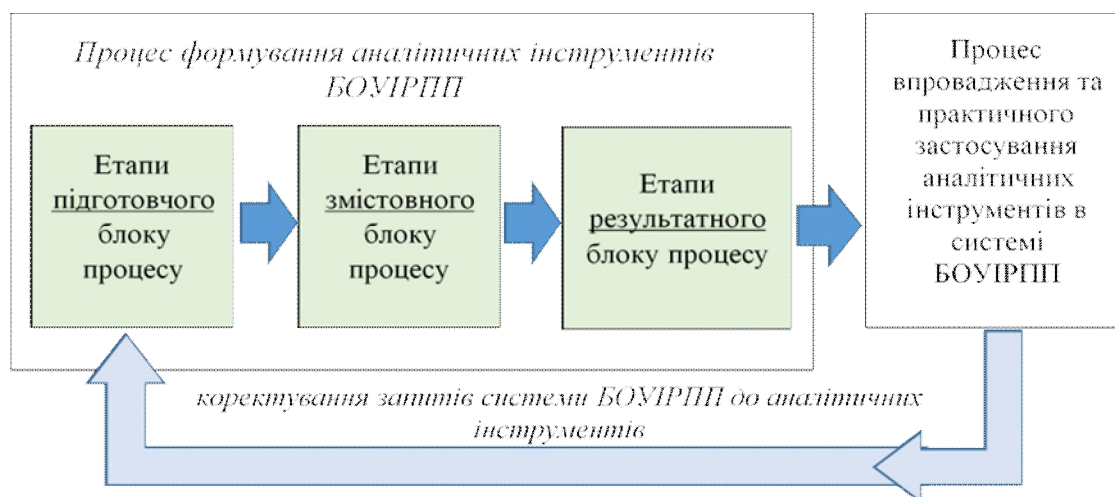

Рисунок 5.7 – Ланцюг процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [307])

Створений комплекс аналітичних інструментів є результатом процесу їх формування та водночас, вхідним ресурсом процесу їх впровадження й практичного застосування, в ході якого запити системи управління до

аналітичного забезпечення можуть підлягати коректуванню, що потребуватиме відповідних змін аналітичних інструментів та повторного процесу їх формування.

Змістовна наповненість етапів кожного блоку процесу відповідає завданням формування аналітичних інструментів управління.

Підготовчий блок містить такі основні завдання та відповідні етапи:

– визначення змісту, складу та ключових ознак економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства (ЕБІРПП) як об'єкту управління та аналітичних досліджень;

– визначення змісту та складу аналітичних інструментів управління, що мають в результаті бути створені та відповідних завдань їх формування;

– визначення складових та необхідних елементів забезпечення процесу формування та впровадження аналітичних інструментів управління.

В ході попередніх досліджень визначено, що явище умовно економічно-безпечного інноваційного розвитку, як об'єкт БОУІРПП, є за природою мультіоб'єктним та негетерогенним, синтезуючи в собі різні за статусом явища – об'єкти управління: 1) інноваційний розвиток підприємства (процес) та 2) економічну безпеку підприємства (стан). Тому він розглядається дуально (*див. п. 1.3*) з позиції процесу та з позиції стану – результату процесу, де об'єктом управління виступає процес інноваційного розвитку, а об'єктом аналітичних досліджень (в межах функцій управління) – стан – результат процесу за певний проміжок або на певний момент часу.

Інноваційний розвиток підприємства є також синтетичним об'єктом, що поєднує процеси економічного розвитку та процеси інноваційної діяльності підприємства, яка й обумовлює інноваційність розвитку. *Отже, ЕБІРПП як об'єкт управління* формується синтезом (інтеграцією) двох явищ, проте як об'єкт аналітичних досліджень – є тримірним, та інтегрує результати: 1) процесів діяльності та розвитку підприємства; 2) інноваційної діяльності та інноваційних процесів; 3) процесів забезпечення економічної безпеки підприємства.

Формування аналітичних інструментів БОУІРПП як процес потребує паралельного розроблення його забезпечення за складовими (табл. 5.2): 1) концептуальна; 2) методологічна; 3) методична; 4) інструментальна; 5) інформаційна; 6) організаційна; 7) економічна. Перші чотири складові спрямовані на формування аналітичних інструментів БОУІРПП на теоретико-методичному рівні, останні три – на їх практичну імплементацію та застосування.

Таблиця 5.2 – Визначення змісту складових забезпечення процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Складові	Стислий зміст та завдання
Забезпечення на теоретико-методологічному рівні (на рівні розроблення)	
1. Концептуальне	Розроблення системи теоретико-методичних поглядів щодо розуміння аналітичних інструментів БОУІРПП та процесу їх формування, цілі, завдання, етапи, методи, принципи, концептуальні моделі та положення щодо формування аналітичних інструментів та їх імплементації у систему БОУІРПП.
2. Методологічне	Обґрунтування методологічних засад формування аналітичних інструментів БОУІРПП, що передбачає обґрунтований вибір, удосконалення та розроблення взаємопов'язаних підходів та принципів формування аналітичних інструментів.
3. Методичне	Обґрунтування методичних засад формування аналітичних інструментів БОУІРПП, що передбачає обґрунтований вибір методів відповідно до визначеного концептуального та методологічного базису
4. Інструментальне	Розроблення систематизованого набору інструментів аналітичних досліджень економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства та рекомендацій щодо їх застосування.
Забезпечення на практичному рівні (на рівні впровадження)	
5. Інформаційне	Сукупність засобів отримання, пошуку, збереження, накопичення, передачі, обробки інформації, організації банків даних; сукупність інформаційних ресурсів та засобів їх організації, необхідних для практичного застосування аналітичних інструментів БОУІРПП.
6. Організаційне	Сукупність організаційних зв'язків та процедур; процедури організації інформаційних потоків, потоків ресурсів, потоків управлінських рішень; оргструктура управління, адаптована до завдань БОУІРПП з використанням аналітичних інструментів.
7. Економічне	сукупність економічних ресурсів (фінансових, матеріальних, техніко-технологічних, інтелектуальних), необхідних для впровадження та практичного застосування аналітичних інструментів БОУІРПП

Визначені складові забезпечення процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП обумовлюють й зміст завдань та етапів наступних його блоків, що визначають *концептуальну модель процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП* (рис. 5.8).

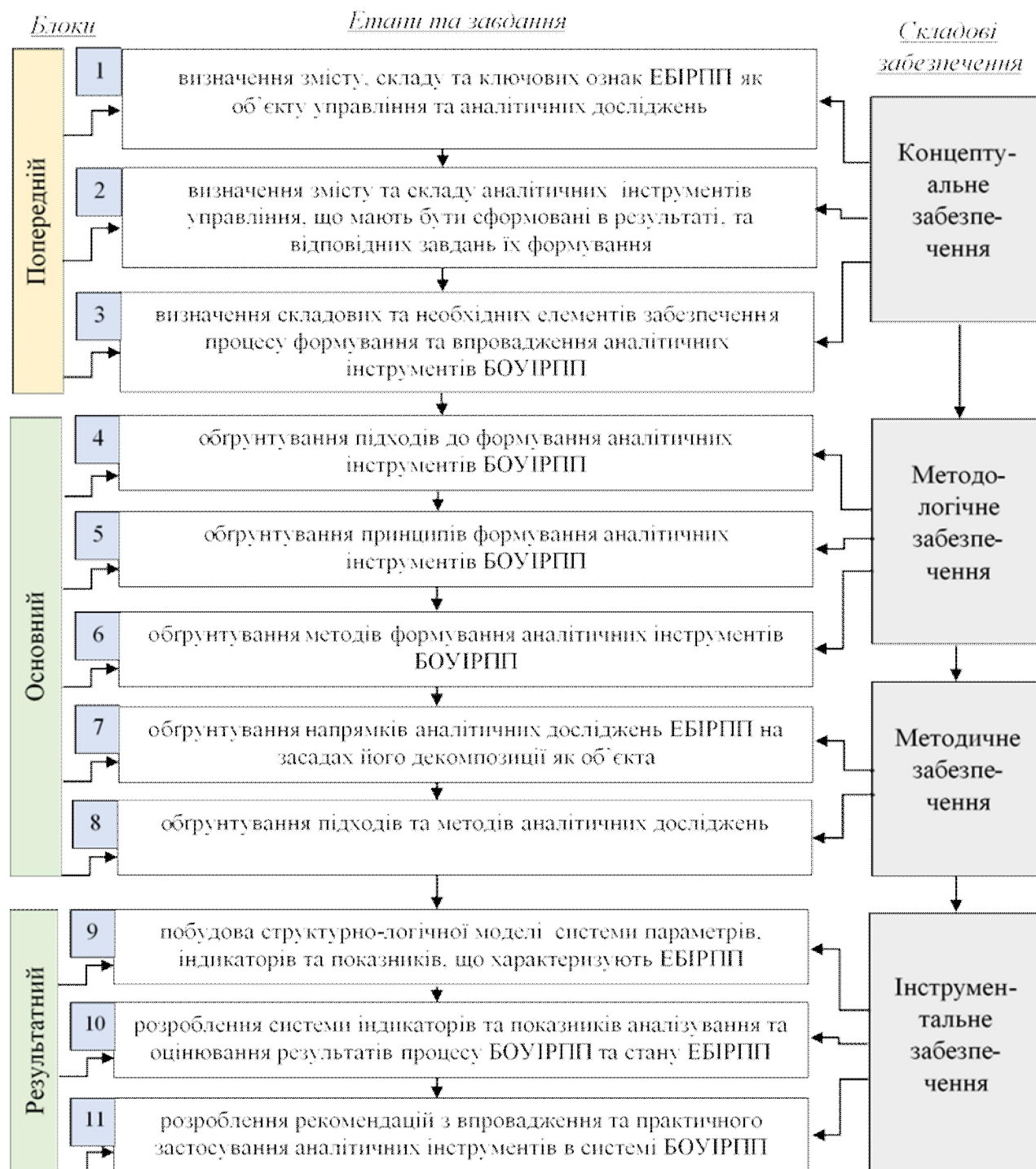

Рисунок 5.8 – Концептуальна модель процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239, 307])

В межах *змістовного (основного)* блоку процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП виконуються такі завдання, що обумовлюють його етапи:

- вибір, удосконалення або розроблення підходів до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства;

- обґрунтування принципів та методів формування аналітичних інструментів БОУІРПП;

- обґрунтування напрямків аналітичних досліджень економічної безпеки інноваційного розвитку (ЕБІРПП) на засадах декомпозиції за складовими;

- обґрунтування підходів та методів аналітичних досліджень в процесі БОУІРПП.

В межах *результатного (заключного)* блоку процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП виконуються завдання, що обумовлюють такі його етапи:

- обґрунтування структурної-логічної моделі системи показників та індикаторів, на засадах визначених параметрів стану економічної безпеки інноваційного розвитку та результатів БОУІРПП, які підлягають управлінському впливу;

- розроблення системи показників та критеріїв оцінювання інноваційного розвитку промислового підприємства за напрямками: а) рівень інноваційності, б) рівень безпечності, в) стан економічної безпеки інноваційного розвитку;

- розроблення рекомендацій щодо практичного застосування аналітичних інструментів в безпекоорієнтованому управлінні інноваційним розвитком конкретного промислового підприємства.

Концептуальне забезпечення. Визначені елементи концептуального забезпечення формування аналітичних інструментів БОУІРПП наведені в табл. 5.3. Вони визначають завдання наступних блоків БОУІРПП.

Таблиця 5.3 – Концептуальний базис формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Елементи	Зміст
1. Сутність та мета процесу	послідовний взаємозалежний набір етапів та відповідних заходів досліджень та розробок спрямований на створення дієвого комплексу аналітичних інструментів що відповідають запитам аналітичного забезпечення БОУІРПП
2. Очікуваний результат	комплекс інструментів управління аналітичної природи, який дозволяє отримати якісне інформаційно-аналітичне підґрунтя та забезпечує прийняття рішень в системі БОУІРПП
3. Сфера реалізації процесу	промислове підприємство або суб'єкт зовнішнього середовища, що має необхідні інтелектуальні ресурси (знання, компетенції, інформаційну базу досліджень та розробок)
4. Сфера застосування результату	процес аналітичних досліджень, що здійснюється в системі БОУІРПП в межах виконання функцій управління та видів управлінської діяльності (аналітичної, контрольної, діагностичної, оцінювальної, прогностичної) на «вході», в ході, та «на виході» процесу інноваційного розвитку або його певної ітерації
5. Завдання та етапи	<i>підготовчий блок:</i> 1) визначення змісту, складу та ключових ознак ЕБІРПП як об'єкту управління та аналітичних досліджень; 2) визначення змісту та складу аналітичних інструментів управління, що мають бути сформовані; 3) визначення складових забезпечення процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП
	<i>змістовний блок:</i> 4) обґрунтування підходів до формування аналітичних інструментів БОУІРПП; 5) обґрунтування принципів формування аналітичних інструментів БОУІРПП; 6) обґрунтування методів формування аналітичних інструментів БОУІРПП; 7) обґрунтування напрямків аналітичних досліджень; 8) обґрунтування підходів та методів аналітичних досліджень.
	<i>результатний блок:</i> 9) побудова структурно-логічної моделі системи параметрів, показників та індикаторів ЕБІРПП; 10) розроблення системи показників аналізування ЕБІРПП; 11) розроблення рекомендацій з практичного застосування аналітичних інструментів в системі БОУІРПП.
6. Складові забезпечення	<i>на теоретико-методичному рівні:</i> 1) концептуальна; 2) методологічна; 3) методична; 4) інструментальна; <i>на практичному рівні:</i> 5) інформаційна; 6) організаційна; 7) економічна.

Методологічне забезпечення. Створення методологічного базису формування аналітичних інструментів управління передбачає обґрунтоване визначення переліку підходів, принципів та методів, що стають основою

розроблення інструментів аналітичних досліджень – складових системи аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Оскільки умовно-економічно-безпечний інноваційний розвиток підприємства та процес формування аналітичних інструментів БОУІРПП, досі не розглядалися у вітчизняній теорії управління підприємством як об'єкт управління та аналітичних досліджень, то методологічний базис формування аналітичних інструментів БОУІРПП має спиратися і на певні традиційні підходи, і на специфічні, обумовлені сутністю та специфічними ознаками явища ЕБІРПП та вимогами системи управління промислового підприємства до інструментів його аналітичних досліджень.

Синтезованість явища економічно-безпечного інноваційного розвитку промислового підприємства, яке містить ознаки процесів економічного розвитку, інноваційної діяльності та забезпечення економічної безпеки обумовлює склад методологічної бази формування аналітичних інструментів БОУІРПП, в якій інтегруються через призму економічного аналізу *три методології управління:*

- економічним розвитком промислового підприємства;
- інноваційною діяльністю та інноваційним розвитком промислового підприємства;
- економічною безпекою промислового підприємства;

Це визначає сутність основоположного підходу до формування аналітичних інструментів БОУІРПП, який можна визначити, як *підхід тримірної (тримірної) інтеграції* або *інтеграційний підхід* (рис. 5.9). Він також застосовується на наступних ітераціях процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП щодо обґрунтування його методичного та інструментального забезпечення.

В цьому виявляється *ітераційний підхід* до формування аналітичних інструментів БОУІРПП – *інтеграція відбувається на етапах формування:*

- методів аналітичних досліджень;

- моделей аналітичних досліджень;
- показників та індикаторів, що характеризують інноваційний розвиток як процес, та економічну безпеку інноваційного розвитку як його результат.

Рисунок 5.9 – Інтеграційний підхід до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [307])

Дослідження явища ЕБІРП та його складових як об'єктів управління та аналітичних досліджень, дуально – з позиції процесу та з позиції стану, обумовлює застосування *дуального підходу* до формування аналітичних інструментів БОУІРПП, що передбачає їх одночасне розроблення з позицій:

- динамічного підходу, де об'єктом досліджень виступає процес ЕБІРП та його ключова динамічна ознака – розвиток;
- статичного підходу, де об'єктом досліджень є стан ЕБІРП та його ключова статична ознака – рівень економічної безпеки.

Так, аналітичні дослідження «на вході» процесу спираються на статичний підхід, в ході процесу – на динамічний підхід, «на виході» – на статичний та динамічний підходи.

Спрямованість аналітичних досліджень як на внутрішнє, так й на зовнішнє середовище промислового підприємства, обумовлює застосування *двовекторного підходу*, який проявляється в: а) розробленні аналітичних інструментів управління внутрішнього та зовнішнього спрямування враховуючи наявність та доступність необхідного інформаційного забезпечення; б) обґрунтуванні можливостей проєкції аналітичних інструментів управління складовими ЕБІРП, що застосовуються у зовнішньому середовищі (наприклад, на рівні макроекономічних аналітичних досліджень) на рівень управління промисловим підприємством.

Складність ЕБІРПП як об'єкта управління та необхідність його багаторівневої декомпозиції в процесі аналітичних досліджень відповідно до потреб аналітичного забезпечення на різних рівнях БОУІРПП обумовлює застосування *ієрархічного (декомпозиційного) підходу*, що передбачає формування аналітичних інструментів «зверху-вниз» від першого рівня ієрархії (декомпозиції), на якому досліджуються ключові складові та результатні ознаки БОУІРПП – розвитку, інноваційності, безпечності, до *n*-го рівня, де досліджуються окремі складові та чинники розвитку, інноваційної діяльності, інноваційного потенціалу, економічної безпеки.

Комплексне застосування визначених складових забезпечення обумовлює *системний підхід* до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Стисла характеристика означених підходів наведена в табл. 5.4. З неї видно, що застосування *інтеграційного підходу* до формування аналітичних інструментів БОУІРПП та до забезпечення цього процесу без будь-яких обмежень призведе до надмірного обсягу аналітичних інструментів.

Це вимагає введення низки *обмежувальних принципів до формування аналітичних інструментів БОУІРПП*. Їх обґрунтування хоч і стосується процесу формування аналітичних інструментів управління, ґрунтується на положеннях процесу їх впровадження та практичного застосування в ході

аналітичних досліджень при реалізації різних функцій управління та видів управлінської діяльності.

Таблиця 5.4 – Підходи до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

Підходи	Стислий зміст
<i>Специфічні</i>	
1. Інтеграційний-тривимірний (потрійної) інтеграції	Інтеграція методології управління трьома негетерогенними об'єктами управління: 1) економічним розвитком промислового підприємства; 2) інноваційною діяльністю та інноваційними процесами промислового підприємства; 3) економічною безпекою промислового підприємства через призму методології економічного аналізу.
2. Ітераційний (ітераційної) інтеграції	Інтеграція методології управління різними об'єктами (складовими ЕБІРП першого рівня) на різних ітераціях (етапах) процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП: 1) формування методів аналітичних досліджень; 2) формування моделей аналітичних досліджень; 3) формування показників та індикаторів, що характеризують параметри БОУІРПП.
3. Дуальний (дуального розгляду) явища	Формування аналітичних інструментів на засадах задоволення завдань дослідження об'єкту БОУІРПП та його складових з подвійної (дуальної) позиції: як процесу – на засадах динамічного підходу, та як результату процесу – на засадах статичного підходу.
4. Двовекторний	Розроблення аналітичних інструментів управління у напрямках внутрішнього та зовнішнього спрямування аналітичних досліджень, враховуючи наявність та доступність необхідного інформаційного забезпечення, можливостей проєкції аналітичних інструментів управління складовими ЕБІРП, що застосовуються у зовнішньому середовищі на рівень управління промисловим підприємством.
5. Ієрархічний (декомпозиційний)	формування аналітичних інструментів «зверху-вниз» від першого рівня ієрархії (декомпозиції), на якому досліджуються ключові складові та результатні ознаки БОУІРПП – розвитку, інноваційності, безпечності, до n -го рівня, де досліджуються окремі складові та чинники розвитку, інноваційної діяльності, інноваційного потенціалу, економічної безпеки підприємства.
<i>Традиційні</i>	
6. Системний	Системне забезпечення процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП: на теоретико-методичному рівні – концептуальне, методологічне, методичне, інструментальне; на практичному рівні – інформаційне, організаційне, економічне.

До традиційних принципів щодо формування аналітичних інструментів управління можна віднести принципи системності, комплексності,

регулярності, об'єктивності, корисності тощо (табл. 5.5). Проте, стосовно безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства навіть традиційні принципи формування аналітичних інструментів набувають специфічного змісту. До *специфічних принципів* слід віднести: принцип вибіркової, принцип необхідності та достатності, принцип зворотного зв'язку, принцип координації, принцип доступності, принцип економічної доцільності.

Таблиця 5.5 – Принципи формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (*джерело: авторська розробка [239]*)

Принципи	Стислий зміст
1	2
<i>Специфічні</i>	
1. Вибірковості	передбачає вибір існуючих методів, моделей та інструментів аналітичних досліджень в управлінні економічним розвитком, економічною безпекою, інноваційною діяльністю промислового підприємства та з методології економічного аналізу, які стосуються ознак ЕБІРПП: розвитку, інноваційності, безпечності
2. Необхідності та достатності	передбачає вибір тих методів, моделей та інструментів, що є необхідними та достатніми для аналітичних досліджень та оцінювання «контрольних» параметрів економічно-безпечного інноваційного розвитку промислового підприємства на різних рівнях декомпозиції (деталізації).
3. Зворотного зв'язку	передбачає коректування комплексу (системи) аналітичних інструментів управління у відповідь на зміну вимог системи БОУІРПП його аналітичного забезпечення
4. Координації (узгодженості)	передбачає, що сформований комплекс аналітичних інструментів, як складова системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління, має бути узгодженим з іншими її складовими з урахуванням потенційних реальних можливостей їх розвитку: 1) підсистемою обліку (фінансового, статистичного, оперативного, управлінського) підприємства та статистичного обліку зовнішнього середовища; 2) існуючими інформаційними технологіями, застосованими в системі управління підприємства
5. Доступності	є похідним від попереднього, та передбачає, що сформований комплекс аналітичних інструментів є доступним для практичного застосування на рівні типового промислового підприємства з урахуванням типових компетенцій задіяного в цьому процесі персоналу (наприклад, працівника аналітичного відділу), типового складу інформаційного (програмного) забезпечення процесу управління та обліково-аналітичної роботи, та не вимагає значної реструктуризації або реінжинірингу.

Продовження таблиці 5.5

1	2
6. Економічної доцільності	передбачає орієнтацію на критерій економічної ефективності при формуванні аналітичних інструментів – досягненні «максимального» ефекту при «мінімальній» втраті економічних ресурсів не тільки в процесі формування аналітичних інструментів, але й в процесі їх впровадження та застосування в системі аналітичного забезпечення БОУІРПП
<i>Традиційні</i>	
7. Системності	передбачає, що сформований комплекс аналітичних інструментів управління повинен мати ознаки системи, як сукупності логічно (формалізовано) взаємопов'язаних елементів.
8. Корисності	передбачає, що сформований комплекс аналітичних інструментів має відповідати вимогам системи БОУІРПП до його аналітичного забезпечення на різних його рівнях (стратегічному, тактичному, оперативному), а інформація (аналітична, оцінювальна, діагностична, прогностична тощо) отримана в результаті їх практичного застосування має бути корисною для прийняття управлінських рішень в системі БОУІРПП.

Система визначених підходів та принципів формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства наведена на рис. 5.10.

Застосування ієрархічного (декомпозиційного) підходу та принципу системності обумовлює вибір *методу розроблення системи показників*, як ключового методу формування аналітичних інструментів БОУІРПП.

Концептуальне та методологічне забезпечення утворюють науковий фундамент для запровадження БОУІРПП. Саме на їх підставі розробляються методичне, інструментальне, інформаційне, організаційне та економічне забезпечення формування аналітичних інструментів.

Організаційне забезпечення мають утворити організаційні інструменти управління (*див.п.4.2, положення 8*), до основних з яких відносяться:

- ієрархічна організаційна структура управління підприємством;
- організаційна регламентація функціональних управлінських робіт за посадами, структурними підрозділами та тимчасовими робочими групами;
- організаційне закріплення взаємовідносин структурних утворень на рівні підпорядкованості, інформаційних потоків, доступу до інформації тощо.

Як було визначено (*див. п. 4.2*) реалізацію всіх функціональних завдань БОУІРПП рекомендується здійснювати виключно власною організаційною

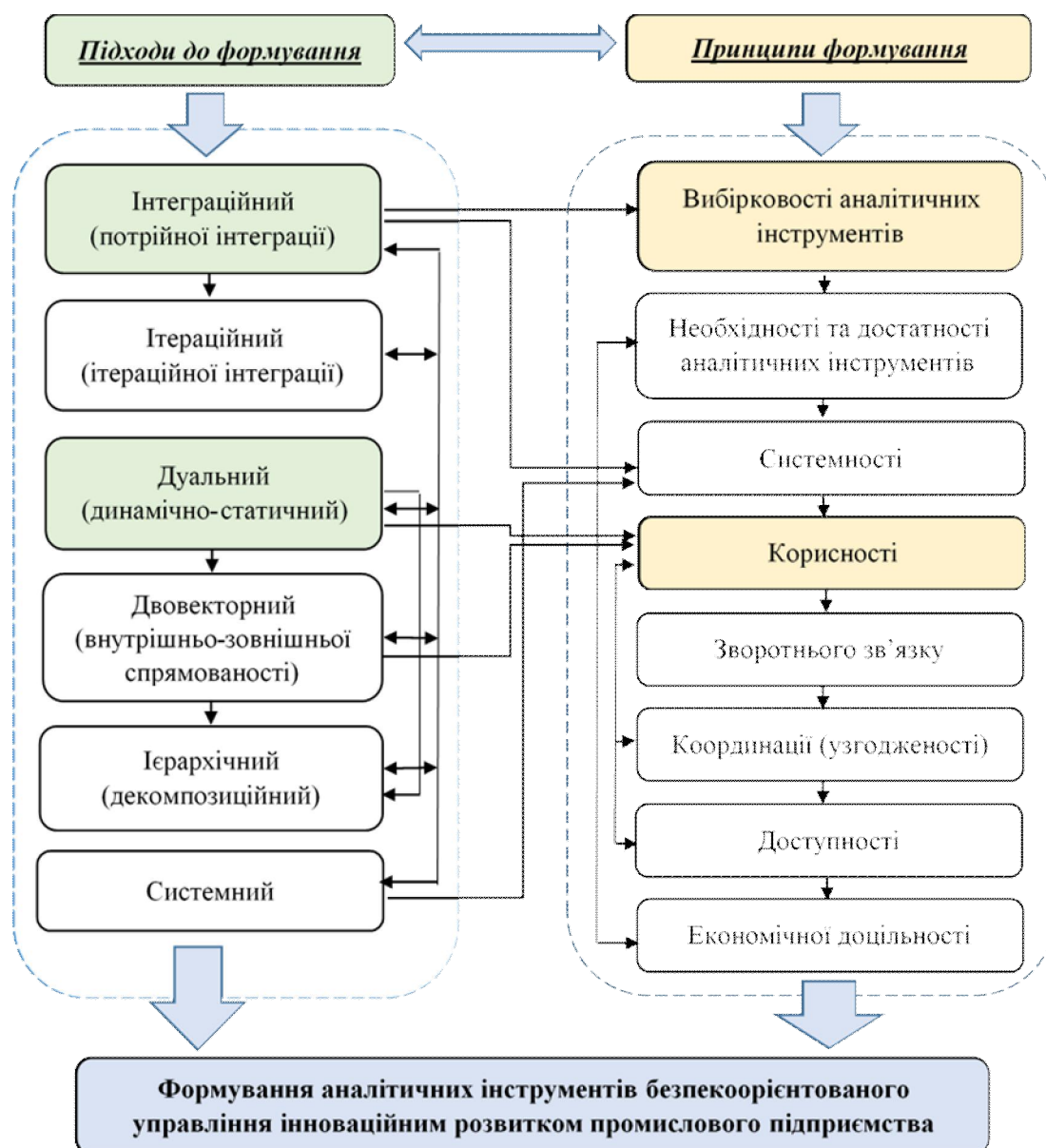

Рисунок 5.10 – Система підходів та принципів формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

структурою підприємства, адже альтернативні варіанти організації як джерело загроз економічній безпеці суперечать задачам захисту складових потенціалу та результатів інноваційного розвитку підприємства. Відповідно, організаційна регламентація функціональних управлінських робіт (див. табл. 4.2) за посадами, структурними підрозділами та тимчасовими робочими групами, а також організаційне закріплення останніх на рівні

підпорядкованості, інформаційних потоків, доступу до інформації тощо відбувається *коригуванням посадових інструкцій, специфікацій окремих управлінських, у т.ч. аналітичних робіт.*

Інструментальне та інформаційне забезпечення формування аналітичних інструментів утворює, по суті, дане дослідження, яке розкриває їх склад і способи використання (*див. пп.4.1-4.3, пп.5.1-5.3*).

Методичне забезпечення формування та застосування аналітичних інструментів буде розглянуто далі (*пп.5.2-5.3*).

Економічне забезпечення формування аналітичних інструментів БОУІРПП утворює сукупність економічних ресурсів конкретного підприємства (фінансових та інтелектуальних, матеріалізованих у техніку та технології управління), необхідних для впровадження та практичного застосування аналітичних інструментів БОУІРПП. Їх величину визначає кошторис витрат на впровадження та практичне застосування інструментів.

Проведені дослідження підсумовують *такі висновки та результати:*

- *розроблено концептуальний базис* формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, який: 1) визначає сутність аналітичних інструментів БОУІРПП та процесу їх формування, специфіка яких обумовлюється специфічністю, мультіоб'єктною та негетерогенною природою об'єктів БОУІРПП; 2) визначає сферу реалізації процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП та сфери реалізації його результатів; 3) *містить новітню концептуальну модель процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП*, яка охоплює послідовність його визначених блоків, етапів, завдань та складових забезпечення;
- *аналітичні інструменти безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* – це сукупність управлінських інструментів аналітичної природи, яка містить: підходи, методи, моделі, індикатори, показники та критерії їх оцінки, відмінною рисою яких є наявність відповідних систем нормативів та обмежень, що характеризують стан економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства,

призначені для оцінювання результатів інноваційного розвитку при обґрунтуванні рішень безпекоорієнтованого управління;

– *процес формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* – це послідовний взаємозалежний набір етапів та відповідних заходів досліджень та розробок, спрямований на створення комплексу аналітичних інструментів, що відповідають потребам аналітичного забезпечення БОУІРПП, дозволяючи розмежувати та визначити його послідовний зв'язок з процесом аналітичних досліджень, що полягає у практичному застосуванні створених аналітичних інструментів;

– *розроблено методологічний базис формування аналітичних інструментів БОУІРПП у вигляді сукупності обґрунтованих методологічних підходів та принципів*, де:

1) ключовим визначено *підхід тримірної інтеграції*, що передбачає інтеграцію через призму методології економічного аналізу методологій управління економічним розвитком, інноваційною діяльністю та економічною безпекою промислового підприємства, та який доповнено наряду з традиційним системним, специфічними підходами: ітераційним, дуальним, двовекторним, ієрархічним, визначена сутність та обґрунтована доцільність застосування яких витікає з особливостей об'єктів БОУІРПП та відповідних завдань системи його аналітичного забезпечення;

2) *систему принципів* складають: а) *традиційні* – системності та корисності, сутність яких уточнено відповідно до специфіки процесу, та б) *додаткові (специфічні)* – вибіркості, необхідності та достатності, зворотного зв'язку, координації, доступності, економічної доцільності, сутність яких визначено на засадах узгодження із запропонованими підходами до формування аналітичних інструментів БОУІРПП та вимогами інформаційно-аналітичного забезпечення.

Розроблена концептуальна модель формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та її методологічний базис, спираючись на принцип інтеграції методологій управління інноваційним розвитком,

економічною безпекою та економічного аналізу, дозволяють розробити науково обґрунтоване методичне забезпечення процесів формування та застосування аналітичних інструментів.

5.2 Методичне забезпечення процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства

Під системою показників, що характеризує певний економічний суб'єкт або явище, розуміють [346]:

а) сукупність взаємопов'язаних величин, що всесторонньо віддзеркалюють стан або розвиток даного суб'єкта або явища;

б) упорядковану сукупність показників, у якій кожний показник дає кількісну або якісну характеристику певної сторони господарської діяльності промислового підприємства, має властивості зведення й подільності, пов'язаний з іншими показниками, але не дублює їх.

Систему показників аналітичних досліджень ЕБІРПП на засадах дуального підходу можна визначити як упорядковану сукупність величин (показників та індикаторів), що всесторонньо віддзеркалюють стан економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства та динаміку результатів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, мають властивості зведення та подільності, пов'язані з іншими показниками, але не дублюють їх.

Узагальнення рекомендацій фахівців [205, 346, 471] дозволяє уточнити *зміст вимог до формування системи показників стосовно аналітичних досліджень БОУІРПП*:

– система повинна містити: а) групи окремих (частинних) факторних показників та відповідні узагальнюючі результатні показники, залежні від частинних, б) необхідно-достатню кількість показників для оцінки окремих

складових та ознак економічної безпеки інноваційного розвитку, результатів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, в) показники, значимі для дослідження інноваційного розвитку та результатів безпекоорієнтованого управління, стосовно яких є чітко визначений алгоритм розрахунку та його інформаційне забезпечення;

– система повинна мати ознаки загальнотеоретичної інтерпретації, взаємозв'язку і цілеспрямованості як окремих показників, їх груп, так і системи в цілому, та інтегрованості, що дозволяє застосовувати її при програмно-цільовому управлінні економічним розвитком, інноваційним розвитком, економічною безпекою промислового підприємства;

– система повинна передбачати можливості порівняння показників у просторі та часі, прогнозування спрямованості їх динаміки, та враховувати особливості виду економічної діяльності та галузевої приналежності промислового підприємства.

Виконання означених умов передбачає виконання певних принципів до формування системи показників у складі аналітичних інструментів БОУІРПП. Так, до традиційних принципів формування системи показників у працях фахівців [341, 346, 373, 389, 401] віднесено принципи: деревовидної структури системи показників, її обзримості, допустимої мультиколінеарності, верифікованості, оптимального співвідношення абсолютних та відносних показників.

Стосовно системи показників аналітичних досліджень у системі БОУІРПП на засадах дуального та двовекторного підходів *означені принципи слід доповнити такими: суттєвості, поєднання статичних та динамічних показників, одновекторної спрямованості, об'єктивності, врахування чинників зовнішнього впливу.* Стисло характеристику *рекомендованих принципів формування системи показників* наведено в табл. 5.6.

Застосування методу розроблення системи показників та ключового принципу її деревовидної структури обумовлює необхідність визначення напрямків аналітичних досліджень.

Таблиця 5.6 – Принципи формування системи показників-індикаторів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: удосконалено на підставі [341, 346, 373, 389, 401])

Принципи	Стислий зміст
1	2
<i>Специфічні</i>	
1. Суттєвості	передбачає включення до системи тих показників, що є суттєвими при дослідженні явища економічно-безпечного інноваційного розвитку певного промислового підприємства, отже віддзеркалюють суттєві чинники впливу на процес та стан економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства. Виконання означеного принципу передбачає попередню класифікацію показників на суттєві та несуттєві, для якої можуть бути застосовані як методи евристичних досліджень, так й методи сучасного факторного аналізу (наприклад, метод головних компонент).
2. Поєднання статистичних та динамічних показників	передбачає наявність в системі динамічних показників, що характеризують розвиток з позиції змін якісно-кількісних параметрів, на які можна цілеспрямовано впливати в процесі управління, та статичних показників, що характеризують стан та рівень інноваційної активності, інноваційного потенціалу, економічної безпеки та їх складових чинників. Це передбачає класифікацію показників на такі, що характеризують розвиток (як наявність змін), та такі, що характеризують стан складових та чинників розвитку.
3. Одновекторної спрямованості	передбачає відбір до системи тих показників, позитивна зміна яких має однаковий вектор (наприклад, показників-стимуляторів або показників-дестимуляторів). Так, наприклад, показник зносу основних засобів є дестимулятором відносно явища розвитку, так як його зростання свідчить про погіршення їх стану, як складової потенціалу розвитку. Тому, в системі показників аналізування розвитку більш доцільне використання оберненого показника – придатності основних засобів, зростання якого є позитивним та свідчить про розвиток матеріальної бази промислового виробництва. Виконання означеного принципу передбачає необхідність попередньої класифікації показників, що віддзеркалюють певні чинники та результати інноваційного розвитку підприємства, на стимулятори, дестимулятори та показники змішаного типу.
4. Об'єктивності	передбачає, що система показників має формуватися на засадах тих, що мають у своїй основі (алгоритмі розрахунку та його інформаційному забезпеченні) якісну та об'єктивну облікову інформацію щодо діяльності та результатів розвитку підприємства, стану складових його інноваційного розвитку та економічної безпеки. Його виконання вимагає застосування методів та прийомів аудиту звітності (фінансової, статистичної, управлінської) підприємства – при здійсненні аналітичних досліджень внутрішнього середовища, та його контрагентів – при здійсненні аналітичних досліджень зовнішнього середовища.

Продовження таблиці 5.6

1	2
5. Врахування впливу зовнішнього середовища	є похідним від попереднього та передбачає внесення до системи показників тих, що враховують вплив зовнішнього середовища на процес та результати інноваційного розвитку. Такі показники є переважно допоміжними (корегувальними) для оцінювання рівня результатів БОУІРПП та складових стану ЕБІРПП. Так, наприклад, індекс інфляції або індекс «знецінення національної валюти» має бути враховано при корегуванні показників динаміки майнового потенціалу підприємства, середньогалузеві показники частки реалізованої інноваційної продукції можуть слугувати базою порівняння для визначення рівня результативності інноваційної активності певного промислового підприємства, тощо.
<i>Традиційні</i>	
6. Деревовидної структури	спрямований на задоволення вимоги щодо наявності часткових та узагальнюючих показників, та передбачає забезпечення можливості логічного розкладання узагальнюючого показника на складові (на засадах застосування прийому деталізації) та навпаки, логічної згортки (із застосуванням певних методів та моделей) часткових показників в узагальнюючий.
7. Обозримості	передбачає наявність достатнього набору показників, оптимального для певного підприємства, які б віддзеркалювали всі суттєві сторони явища, що досліджується, при цьому взаємно доповнюючи, але не дублюючи один одного.
8. Допустимої мультиколінеарності	доповнює попередній та передбачає недоцільність одночасного застосування в системі показників, що корелюють між собою, та, отже, у динаміці поводять себе однаково та призводять до інформаційної перевантаженості системи показників
9. Верифікованості	спрямований на виконання вимог щодо можливостей перевірки, однозначності тлумачення алгоритму розрахунку та наявності інформаційного забезпечення розрахунку показників. Він логічно витікає з принципу узгодженості до формування аналітичних інструментів управління та передбачає наявність чіткого зв'язку між аналітичними та обліковими інструментами управління.
10. Розумного співвідношення абсолютних та відносних величин	спрямований на виконання вимоги щодо можливості порівняння показників у просторі та часі, якому в більшому ступені відповідають відносні показники, що дозволяють виявити вплив чинників на розвиток явища.

У відповідності до визначених складових та ознак явища ЕБІРПП, як об'єктів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком до основних напрямів досліджень на першому рівні деталізації слід віднести:

– аналітичні дослідження економічного розвитку підприємства з позиції результатного підходу, що на верхньому рівні ієрархії може ґрунтуватись на фінансовому підході до аналітичних досліджень розвитку;

– аналітичні дослідження ознак інноваційності розвитку підприємства, ключовими з яких визначено результати інноваційної діяльності – характеристики інноваційної активності, та стан інноваційного потенціалу;

– аналітичні дослідження ознак економічної безпеки розвитку підприємства, що можуть ґрунтуватися на засадах функціонального, ресурсного, потенціального, системно-цільового та інших підходів.

Ці напрямки є основою для подальшого конструювання структурно-логічної моделі системи показників-індикаторів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

Обґрунтування принципів формування системи показників та визначення ключових напрямків аналітичних досліджень з позицій дуального підходу дозволяє визначити *критерії класифікації показників*, що є основою для подальшого відбору та формування показників системи аналітичних досліджень (табл. 5.7).

Таблиця 5.7 – Критерії класифікації показників при формуванні системи показників для оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства (*джерело: авторська розробка [239]*)

Критерії класифікації	Види показників
1	2
1. Напрямки аналітичних досліджень ЕБІРПП	<ul style="list-style-type: none"> - ті, що віддзеркалюють параметри економічного розвитку промислового підприємства на засадах результатного підходу; - ті, що віддзеркалюють ознаки інноваційності розвитку, а саме параметри інноваційної активності та інноваційної діяльності, інноваційного потенціалу промислового підприємства; - ті, що віддзеркалюють чинники, параметри, індикатори економічної безпеки промислового підприємства в процесі інноваційного розвитку
2. Статус явища ЕБІРПП як об'єкта досліджень	<ul style="list-style-type: none"> - динамічні, що якісно-кількісні зміни стану промислового підприємства, як результати процесу інноваційного розвитку; - статичні, що віддзеркалюють стан складових інноваційного розвитку підприємства та його економічної безпеки (рівень економічної безпеки інноваційного розвитку).
3. Суттєвість	<ul style="list-style-type: none"> - суттєві, що віддзеркалюють суттєві параметри (чинники, складові, результати) ЕБІРПП; - несуттєві, що віддзеркалюють чинники, що не мають суттєвого впливу на результати ЕБІРПП, або не підлягають керуванню на рівні підприємства

Продовження таблиці 5.7

1	2
4. Вектор впливу на рівень стану ЕБІРПП та процес ЕБІРПП	<ul style="list-style-type: none"> - <i>стимулятори</i>: зростання яких віддзеркалює позитивні зміни - результати розвитку (процесу ЕБІРПП) або зміцнення складових ЕБІРПП промислового підприємства; - <i>дестимулятори</i>: зростання яких віддзеркалює негативні зміни – результати діяльності та розвитку, що негативно характеризує результати розвитку та стану його складових; - <i>змішаного типу</i>: показники, які до певного свого значення є стимуляторами, а потім – дестимуляторами ЕБІРПП.
5. Колінеарність впливу на рівень стану ЕБІРПП та процес ЕБІРПП	<ul style="list-style-type: none"> - <i>колінеарні</i>: ті, що віддзеркалюють будь-який один параметр (чинник, результат) явища з різних боків, мають тісний логічний та/або математичний зв'язок; - <i>неколінеарні</i>: ті, що віддзеркалюють різні параметри явища, не мають тісного логічного зв'язку
6. Напрямок впливу на процес ЕБІРПП та стан ЕБІРПП	<ul style="list-style-type: none"> - ті, що віддзеркалюють чинники внутрішнього впливу; - ті, що віддзеркалюють чинники зовнішнього впливу.

Відповідно до деревовидної структури системи показників *методи їх формування* можна розділити на дві групи: методи формування часткових показників; методи формування інтегральних (узагальнюючих) показників.

До *методів першої групи* відносяться фундаментальні методи статистичного та економічного аналізу: методи прямих та обернених показників, методи абсолютних та відносних величин, методи середніх величин, метод коефіцієнтів. Ці методи детально розглянуті в працях з статистики, економічного та фінансового аналізу [339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 372, 375, 376, 377, 379, 390, 401].

Так, застосування методу обернених показників слугуватиме виконанню принципу одновекторної спрямованості показників у системі; методів абсолютних та відносних величин – виконанню принципів розумного співвідношення абсолютних та відносних показників, наявності статичних та динамічних показників, виконанню вимог нормування показників тощо; методів середніх величин – виконанню вимоги щодо можливості порівняння показників у просторі та часі, узагальненої характеристики стану та розвитку агрегованих груп однорідних параметрів тощо; методу коефіцієнтів –

застосуванню усталених та розробленню нових коефіцієнтів, що характеризують певні характеристики досліджуваних складових економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства.

До методів другої групи можна віднести методи та моделі факторного аналізу (багатовимірний статистичний аналіз): диференціальний, логарифмічний, інтегральний, кореляційно-регресійного аналізу, головних компонент, моделі згортки часткових показників в інтегральний, які також детально розглянуті у відповідних працях [341, 346, 376]. Вибір означених методів обґрунтовується поліфакторністю явища економічно-безпечного інноваційного розвитку промислового підприємства, яке розвивається в просторовому та історичному аспектах. Так, якщо моделі згортки показників слугуватимуть отриманню узагальненої характеристики певної складової ЕБІРПП, застосування методів сучасного факторного аналізу, зокрема, головних компонент, та методу кореляційно-регресійного аналізу дозволяють не лише виокремити найбільш суттєві чинники впливу, але й здійснювати прогностичний аналіз та оцінювання рівня узагальнюючого показника.

Наведені положення щодо принципів формування системи показників, їх класифікації при відборі до системи та методів формування окремих показників системи складають методичний базис формування аналітичних інструментів БОУІРПП (рис. 5.11). *Елементи концептуального і методологічного (див. п. 5.1), а також методичного забезпечення процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП є підґрунтям його інструментального забезпечення.*

На засадах двоетапного та двоблокового підходу до оцінки економічної безпеки підприємства в залежності від рівня деталізації (див. п. 2.3), визначеного зв'язку аналітичної та облікової складових в системі інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП (див. п. 4.2), особливостей аналітичного інструментарію БОУІРПП (див. п. 5.1) *система аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (САІ БОУІРПП) містить складові:*

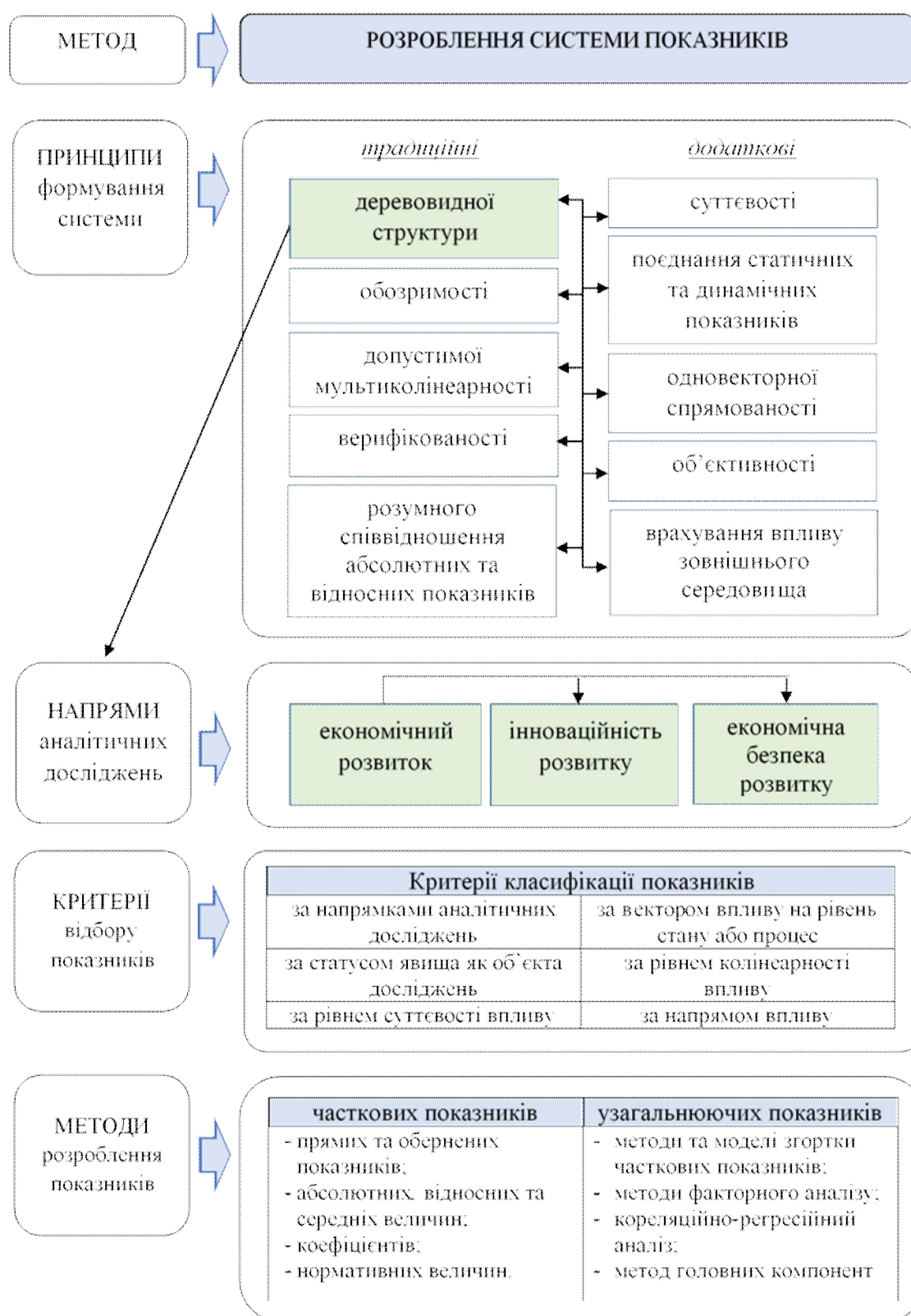

Рисунок 5.11 – Методичний підхід до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: авторська розробка [239])

1) аналітичну – систему показників-індикаторів інноваційного розвитку підприємства;

2) інформаційно-облікову – систему інструментів збору інформації та обліку інноваційного розвитку, яка має забезпечити аналітичну систему необхідним обліковими даними;

3) оцінювальну – систему нормативів і обмежень величин аналітичних показників, що характеризують стан економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства (ЕБІРПП).

Основними аналітичними інструментами безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства є система показників та власне методика аналізування інноваційного розвитку підприємства, побудована в розрізі його визначених ключових складових.

Основними інформаційно-обліковими інструментами управління підприємством та процесами його розвитку є облікові: 1) реєстри обліку; 2) план рахунків синтетичного та аналітичного обліку, зокрема управлінського; 3) облікову політику; 4) фінансову, статистичну та управлінську звітність.

Основними інструментами оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства як складової його потенціалу та як ознаки його результативності є: шкали значень аналітичних показників (інтегральних і часткових; статичних і динамічних), що дозволяють оцінити рівень економічної безпеки підприємства.

Визначальними є саме аналітичні інструменти та показники-індикатори розвитку, оцінювальні ж є допоміжними – що трансформують кількісні значення аналітичних показників у дескриптивну шкалу визначення рівня ЕБІРПП, облікові грають обслуговуючу роль як джерела облікових даних, а не навпаки, як доволі часто розглядається в працях з питань обліково-аналітичного забезпечення управління.

Відповідно, формування САІ БОУІРПП (рис. 5.12) здійснюється послідовно у два етапи, які інтегрують три напрямки: 1) обґрунтування індикаторів інноваційного розвитку, необхідних системі управління для

діагностики та моніторингу інноваційного розвитку, зміст яких обумовлює вимоги до системи облікових інструментів; 2) визначення необхідних облікових даних та формування (удосконалення) відповідних облікових інструментів в системі обліку підприємства; 3) обґрунтування шкали значень індикаторів інноваційного розвитку, що відповідають різним рівням його економічної безпеки.

Рисунок 5.12 – Загальна принципова схема побудови системи аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства (джерело: авторська розробка [153])

Обґрунтування системи індикаторів інноваційного розвитку, необхідних для його оцінки, діагностики та моніторингу, необхідно здійснювати у розрізі визначених ключових складових інноваційного

розвитку підприємства, які виступають окремими об'єктами управління:
а) стан підприємства та його якісні зміни; б) інноваційна діяльність підприємства; в) інноваційний потенціал підприємства.

Відповідно *аналіз інноваційного розвитку* містить 3 основні напрями:

- аналіз стану підприємства та його якісних змін;
- аналіз інноваційної активності та інноваційної діяльності підприємства;
- аналіз інноваційного потенціалу підприємства.

На першому етапі аналізу має здійснюватися *ідентифікація фактів розвитку підприємства* – *мав він місце чи ні в аналізованому періоді*. Розвиток підприємства може проявлятися в зростанні фінансових показників (майнового стану, доходів та фінансових результатів, фінансової ефективності, ринкової вартості тощо) та покращенні якісних характеристик (ліквідність, фінансова незалежність, ефективність, конкурентоспроможність, інвестиційна привабливість тощо). Проте, не завжди зміни стану підприємства, навіть позитивні, обумовлені його інноваційною діяльністю. Водночас, на початкових етапах інноваційних процесів активізація інноваційної діяльності на підприємстві може негативно відобразитись на загальних показниках розвитку. На наступних етапах визначається ступінь інноваційності розвитку – зв'язок розвитку підприємства з його інноваційною діяльністю та інноваційним потенціалом. Він може проявлятися в зростанні інноваційної активності підприємства, зростанні його інноваційного, зокрема, інтелектуального потенціалу.

В методології економічного аналізу, зокрема на засадах фінансового підходу (*див. п. 2.3*), розповсюджений його умовний поділ на 2 види: 1) експрес-аналіз та 2) деталізований комплексний аналіз. За результатами дослідження існуючих методичних засад та підходів оцінки інноваційної діяльності (*див. п. 2.3*), також визначено декілька рівнів деталізації аналізу: 1) аналіз інноваційної діяльності в цілому по підприємству (інноваційної активності); 2) аналіз структури інноваційної діяльності підприємства; 3) аналіз окремих видів інновацій (продукції, проектів, процесів).

Для оцінки інноваційного розвитку підприємства важливе значення мають як кількісні, так і якісні показники, структуровані за об'єктами аналізу (критеріями якісних змін стану підприємства, складовими інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу), які потребують класифікації та побудови у вигляді ієрархічної системи показників.

Отже, для безпекоорієнтованого управління за кожним напрямом аналізу інноваційного розвитку підприємства доцільно передбачити декілька рівнів деталізації з розробкою систем показників для кожного рівня. Структурно-логічну модель системи показників – індикаторів інноваційного розвитку, побудовану на засадах ієрархічного підходу, наведено на рис. 5.13.

Рисунок 5.13 – Структурно-логічна модель системи показників аналізу інноваційного розвитку підприємства за напрямками аналізу та рівнями деталізації (джерело: авторська розробка [153])

До показників 1-го рівня доцільно віднести загальні індикатори розвитку підприємства, його інноваційної активності та інноваційного потенціалу, що максимально обліково-забезпечені існуючими інструментами фінансового та статистичного обліку (є у фінансовій та статистичній звітності). В такий спосіб результати аналізу показників 1-го рівня можуть бути доступні і внутрішнім, і зовнішнім користувачам, та застосовуватися для зовнішнього аналізу інноваційного розвитку підприємств.

До показників 2-го рівня доцільно віднести показники чинників розвитку, структури інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу, які доступні у фінансовому та статистичному обліку, та і ті, що вимагають формування додаткової управлінської звітності на підприємстві.

Такий підхід дозволить здійснювати поетапне впровадження САІ БОУІРПП в обліково-аналітичній діяльності підприємств, водночас з загальними процесами удосконалення системи управлінського обліку.

Відтак, отримані результати підсумовуються у такому:

- *систему показників аналітичних досліджень ЕБІРПП на засадах дуального підходу* можна визначити як упорядковану сукупність показників та індикаторів, що віддзеркалюють параметри економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства як результати безпекоорієнтованого управління, мають властивості зведення та подільності, пов'язані з іншими показниками, але не дублюють їх;
- *до принципів формування системи показників БОУІРПП віднесено:* а) традиційні – деревовидної структури та обозримості системи показників, верифікованості, оптимального співвідношення абсолютних та відносних показників, допустимої мультиколінеарності; б) додаткові – *суттєвості, поєднання статичних та динамічних показників, одновекторної спрямованості, об'єктивності, врахування чинників зовнішнього впливу, спричинені вимогами дуального та двовекторного підходів до формування аналітичних інструментів БОУІРПП, та надано їх характеристику;*

- *обґрунтовано напрями аналітичних досліджень на першому рівні деталізації у відповідності до визначених об'єктів БОУІРПП, до яких віднесено: аналіз економічного розвитку підприємства з позиції результатного підходу, ознак інноваційності розвитку підприємства – характеристик інноваційної активності та інноваційного потенціалу, параметрів економічної безпеки підприємства, що є основою для подальшого моделювання системи показників-індикаторів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства;*
- *розроблено класифікацію показників-індикаторів БОУІРПП на засадах запропонованих критеріїв: напрям аналітичних досліджень, статус об'єкта БОУІРПП, вектор впливу на параметри об'єкта БОУІРПП, суттєвість, колінеарність впливу, сфера чинників впливу, що слугує обґрунтуванню відбору показників до системи; обґрунтовано та систематизовано методи їх формування у розрізі часткових та інтегральних показників;*
- *обґрунтовано, що основними аналітичними інструментами безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства є система показників та власне методика аналізування інноваційного розвитку підприємства, побудована в розрізі його визначених складових;*
- *складовими системи аналітичних інструментів БОУІРПП (САІ БОУІРПП) визначено аналітичну, облікову та оцінювальну, уточнено їх зміст, інструментарій та взаємозв'язки, та обґрунтовано відповідні етапи формування САІ БОУІРПП, які містять: обґрунтування показників-індикаторів інноваційного розвитку підприємства, визначення необхідних облікових даних та формування інструментів в системі обліку підприємства, обґрунтування шкали значень показників-індикаторів інноваційного розвитку, що визначають рівень його економічної безпеки;*
- *розроблено загальну принципову схему побудови системи аналітичних інструментів БОУІРПП, що охоплює її складові та етапи формування, та структурно-логічну модель системи показників – індикаторів інноваційного розвитку, побудовану на засадах ієрархічного підходу за напрямками аналізу та рівнями його деталізації.*

5.3 Система аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства

Як було визначено (див. пп. 5.1-5.2) особливістю аналітичного інструментарію БОУІРПП та відповідної системи аналітичних інструментів є застосування при їх формуванні та побудові дуального підходу, що передбачає використання як статичних, так й динамічних показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства, що впливають на рівень його економічної безпеки, де: перші – характеризують параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки (об'єктів БОУІРПП) з позиції існуючого або досягнутого стану, а другі – з позиції розвитку, тобто змін, що відбулися в результаті БОУІРПП.

Отже, кожен з вищезначених напрямів аналізу (див. рис.5.13) потребує розроблення окремої методики та системи показників-індикаторів на засадах взаємної інтеграції систем статичних та динамічних показників, а саме:

- показників економічного розвитку підприємства;
- показників активізації інноваційної діяльності;
- показників розвитку інноваційного потенціалу, а також розробки рекомендацій з їх необхідного інформаційно-облікового забезпечення та визначення рівня економічної безпеки.

Економічний розвиток підприємства може проявлятися у поліпшенні його фінансових показників та відповідних характеристик фінансового стану та фінансової ефективності (див. п. 2.3). Зокрема, серед загальних показників економічного розвитку підприємства в межах фінансового підходу зазначаються темпи росту (приросту) вартості майна, виторгу від реалізації продукції, фінансових результатів: валового прибутку, результату операційної діяльності, чистого прибутку, де факт розвитку віддзеркалюється в зростанні базових показників (абсолютних значень статей звітності) та позитивних відносних показниках приросту.

Таким чином, *критеріями розвитку є зміна показників, що має позитивний характер* (це стосується й показників, для яких зменшення є позитивним явищем, наприклад, знос основних засобів, період інкасації дебіторської заборгованості тощо), *а показниками розвитку – статистичні відносні величини темпу росту (приросту) базових показників*.

Крім власне фінансових показників та похідних від них фінансових коефіцієнтів розвиток проявляється в позитивній зміні якісних характеристик стану підприємства, яка не може бути відображена у вигляді відносної статистичної величини темпу росту або приросту внаслідок їх описового характеру. Тому при формуванні системи показників економічного розвитку підприємства доцільно розмежовувати кількісні та якісні показники, так як показники розвитку в них будуть різнитися. Так, для якісних показників вони можуть формуватися на засадах дискретної шкали, наприклад: покращення – «+1», без змін – «0», погіршення – «- 1».

Узагальнюючи показники оцінки фінансового стану, що застосовується в методиках аналізу фінансової звітності (див. п. 2.3, Додаток Г), можна виокремити *три групи показників*, заснованих на: а) статтях фінансової звітності підприємства; б) абсолютних та відносних показниках оцінки фінансового стану та фінансової ефективності діяльності підприємства; в) якісних характеристиках стану підприємства, отриманих внаслідок попереднього аналізу. Всі вони можуть бути визначені за даними фінансової звітності підприємства, отже є обліково-забезпеченими, тому можуть бути віднесені до показників 1-ого рівня деталізації аналізу.

За межами аналізу фінансової звітності залишається низка важливих показників та якісних характеристик стану підприємства, що засвідчують його розвиток. Це: характеристики конкурентоспроможності, інвестиційної привабливості, надійності, кредитоспроможності тощо. Вони потребують не тільки розвитку системи управлінського обліку для отримання необхідних даних, але й здійснення ґрунтовного аналізу та порівняння з іншими підприємствами. Проте, складовими перелічених якісних характеристик

можуть бути кількісні, що стосуються безпосередньо підприємства, наприклад, доля ринку, кількість замовників продукції, наявність нагород продукції на національних та міжнародних виставках, тощо. Подібні показники можуть бути віднесені до 2-го рівня деталізації аналізу.

Отже, *система показників-індикаторів економічного розвитку промислового підприємства* має містити такі елементи:

- *базові показники*, зміна яких віддзеркалює ознаки розвитку підприємства;
- *критерії розвитку* – визначення вектору змін базових показників, що характеризує розвиток;
- *показники розвитку*: для кількісних – темпи (індекси) росту базових показників за період аналізу, для якісних – бальна шкала («+1, 0, – 1»).

На першому рівні деталізації аналізу пропонується така система показників економічного розвитку підприємства, заснована на даних фінансової звітності та показниках її аналізу (табл. 5.8), до якої навмисно відібрано ті базові показники, для яких критерієм розвитку є збільшення. Отже, нормативним значенням показника розвитку є індекс росту $> 1,0$.

Таблиця 5.8 – Система індикаторів розвитку підприємства за даними фінансової звітності (джерело: авторська розробка [153])

Базові показники	Джерело даних, модель визначення	Критерій розвитку	Показник розвитку i_p
1	2	3	4
1. Показники, засновані на даних статей фінансової звітності			
1. Вартість майна	Ф.1. ряд. 1300	збільшення	темپ росту
2. Вартість власного капіталу	Ф.1. ряд. 1495	збільшення	темп росту
3. Вартість основних засобів	Ф.1. ряд. 1010	збільшення	темп росту
4. Вартість нематеріальних активів	Ф.1. ряд. 1000	збільшення	темп росту
5. Обсяг чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг)	Ф.2. ряд. 2000	збільшення	темп росту
6. Обсяг прибутку від операційної діяльності	Ф.2. ряд. 2190 (2195)	збільшення	темп росту
7. Обсяг чистого прибутку	Ф.2. ряд. 2350 (2355)	збільшення	темп росту
8. Обсяг чистого грошового потоку	Ф.3. ряд. 3400	збільшення	темп росту
9. Рівень придатності основних засобів, %	Ф.1.ряд.1010./ ряд.1011	збільшення	темп росту
10. Власний оборотний капітал	Ф.1: ряд 1495-ряд.1095	збільшення	темп росту

Продовження таблиці 5.8

1	2	3	4
2. Кількісні показники, засновані на даних аналізу фінансової звітності			
11. Забезпеченість запасів власним оборотним капіталом	Ф.1.ряд: (1495-1095) / Ф.1.ряд.(1100+1170)	збільшення	темп росту
12. Коефіцієнт загальної ліквідності	Ф.1.(ряд.1195+1200) / Ф.1(ряд.1695+1700)	збільшення	темп росту
13. Коефіцієнт фінансової незалежності	Ф.1 ряд.1495 / ряд.1900	збільшення	темп росту
14. Коефіцієнт оборотності сукупних активів	Ф.2. ряд. 2000 / / Ф.1.ряд.1300	збільшення	темп росту
15. Коефіцієнт оборотності запасів	Ф.2. ряд.2050 / / Ф.1. ряд.1100	збільшення	темп росту
16. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги	Ф.2. ряд. 2000 / / Ф.1 ряд.1125	збільшення	темп росту
17. Коефіцієнт продуктивності праці	Ф.2. ряд. 2000 / / Ф.2 ряд.2505+2510	збільшення	темп росту
18. Коефіцієнт фондівіддачі	Ф.2. ряд. 2000 / / ф.1 ряд. 1095	збільшення	темп росту
19. Коефіцієнт матеріаловіддачі	Ф.2. ряд. 2000 / / Ф.2. ряд. 2500	збільшення	темп росту
20. Рентабельність сукупних активів	Ф.2. ряд.2350 / / Ф.1. ряд.1300	збільшення	темп росту
22. Рентабельність власного капіталу	Ф.2. ряд.2350 / / ф.1 ряд. 1495	збільшення	темп росту
23. Рентабельність продукції	Ф.2. ряд. 2090/ряд.2050	збільшення	темп росту
24. Загальна рентабельність діяльності підприємства	Ф.2 ряд.2350/ряд.2000	збільшення	темп росту
3. Якісні показники, засновані на даних аналізу фінансової звітності			
1. Тип фінансової ситуації	Визначається за показниками покриття запасів та витрат різними джерелами фінансування	покращення	+1; 0; -1
2. Рівень стійкості фінансового стану або фінансово-економічної безпеки	Визначається на основі моделей прогнозування банкрутства	покращення	+1; 0; -1

Апробація даної системи на підприємствах Одеського регіону (див. Додаток Ж, табл. Ж.2) показала, що методичний підхід до побудови інтегрального показника розвитку за частковими показниками системи має застосовувати кілька альтернативних варіантів, у відповідності до даних фінансової звітності промислових підприємств. Так, для промислових підприємств, за даними яких всі розглянуті базові показники та відповідні їм фінансові коефіцієнти (зокрема, показники №№ 6,7,8,10,11,20-24) мають

позитивні значення *інтегральний показник економічного розвитку підприємства* може бути розраховано двома способами:

1) як підсумковий індекс розвитку – перемноженням індексів росту за всіма базовими показниками 1-го та 2-го блоків системи:

$$I_{EP} = \prod ip_i \quad (5.1)$$

де ip_i – часткові показники (індекси) розвитку;

n – число кількісних показників у системі, $n = 24$.

2) як середній показник розвитку – за моделлю середньої геометричної:

$$I_{EP} = \sqrt[n]{\prod ip_i} \quad (5.2)$$

Проте, для збиткових підприємств окремі показники системи мають від’ємні значення, математичне визначення індексів росту є недоцільним, а застосування вищенаведених інтегральних моделей – іноді неможливим. Для таких випадків для побудови моделі інтегрального показника економічного розвитку доцільне застосування прийомів нечіткої логіки та математики, на засадах яких його може бути визначено, зокрема, такими способами:

1) за скороченим набором часткових показників на засадах застосування розширеної моделі нерівності «золотого правила економіки підприємства» (див. формулу 2.2) та методичних рекомендацій щодо визначення *інтегрального показника економічного розвитку*, наведених та апробованих в третьому розділі роботи (див. табл. 3.25-3.28, Додаток Ж):

$$I_{EP} = \sum \omega_i Y_i \quad (5.3)$$

де Y_i – i -та умова «золотого правила економіки підприємства» – змінна, яка приймає альтернативні значення у бінарній шкалі: «1» у разі виконання умови, та «0» – у разі невиконання;

ω_i – вагомість i -ї умови, $\sum \omega_i = 1$, прийнято $\omega_i = 0,2$;

n – кількість умов розвитку у нерівності, що змінюється у площині дискретних значень $n = [0;5]$

Апробація даного підходу на 35-ти промислових підприємствах довела його застосовність за будь-яких даних їх фінансової звітності та їх зміни.

2) за повним набором часткових показників системи із застосуванням прийому бальної бінарної оцінки до визначення показників розвитку i_p :

$$I_{EP} = \sum i_p / n \quad (5.4)$$

де i_p – i -й показник розвитку – змінна, яка приймає альтернативні значення у бінарній шкалі: «1» у разі зростання базового показника системи, та «0» – у разі його незмінності або зниження (погіршення);
 n – кількість показників у системі, $n = 24$.

Значення *інтегрального показника економічного розвитку* може бути об'єктом аналізу в динаміці за декілька періодів, контролю та моніторингу, а також порівняння з аналогічними показниками підприємств-контрагентів.

До переваг наведеної методики слід віднести те, що вона:

- дозволяє чітко ідентифікувати факти розвитку підприємства, виявити ключові «точки розвитку» та «точки стагнації»;
- є повністю обліково-забезпеченою даними фінансової звітності, що дозволяє віднести її до інструментів моніторингу розвитку підприємства як внутрішніми, так і зовнішніми користувачами.

Визначення ступеню інноваційності розвитку та його зв'язку з інноваційними процесами на інноваційною діяльністю на підприємстві має відбуватися на наступних етапах аналізу.

Проведене дослідження методичних підходів оцінювання інноваційної діяльності (див. п. 2.3) дозволило визначити чотири групи індикаторів за напрямками – об'єктами аналізу: 1) інноваційної продукції (розробка,

випуск, реалізація, якісні характеристики); 2) інноваційних процесів та технологій (впровадження, розробка та реалізація інноваційних технологій); 3) фінансової складової інноваційної діяльності (інноваційні витрати, інноваційні інвестиції, джерела фінансування інноваційної діяльності); 4) ефективності інноваційної діяльності; та три рівні деталізації аналізу: 1) інноваційної діяльності в цілому по підприємству (його інноваційної активності); 2) структури інноваційної діяльності підприємства; 3) окремих видів інновацій (продукції, проектів, процесів тощо).

Отже, на першому рівні деталізації доцільно здійснення оцінки загальних показників інноваційної активності підприємства для визначення впливу інноваційної діяльності на його розвиток. На подальших рівнях деталізації має здійснюватися аналіз а) структури інноваційної діяльності (за видами інновацій, інноваційної продукції, інноваційних процесів, видом джерел фінансування інновацій, спрямуванням інноваційних витрат, тощо), який частково може бути заснований на даних фінансового та статистичного обліку, але у повному обсязі потребує даних управлінського обліку, та б) окремих інноваційних проектів та їх ефективності, що потребує даних управлінського обліку, систем бізнес-планування та бюджетування.

Основним джерелом облікової інформації системи базових показників 1-го рівня мають стати дані фінансового та статистичного обліку, зокрема, наведені у формах фінансової звітності «Баланс» (Б), «Звіт про фінансові результати» (ЗФР) та формі статистичної звітності № 1-«Інновація» (ІН).

Система показників-індикаторів активізації інноваційної діяльності промислового підприємства має містити три групи показників, що засновані на: 1) абсолютних значеннях статей обліку та звітності (в натуральному або грошовому виразі); 2) порівнянні певних статей фінансової та статистичної звітності (відносні показники); 3) якісних характеристиках інноваційної діяльності, отриманих внаслідок попереднього аналізу.

Інноваційний розвиток підприємства проявляється в активізації інноваційної діяльності – зростанні інноваційної активності, та навпаки,

активізація інноваційних процесів є передумовою інноваційного розвитку, це є взаємообумовлючі явища.

Отже, критеріями (індикаторами) розвитку, як і в попередній системі, є не самі значення показників інноваційної активності, а вектор їх змін, що характеризує розвиток. Безпосередньо показниками розвитку виступають відносні величини динаміки базових показників – індивідуальні індекси динаміки, нормативне значення яких становить $> 1,0$. Пропонована система показників 1-го рівня деталізації наведена в табл. 5.9.

Таблиця 5.9 – Система індикаторів інноваційної активності підприємства за даними фінансового та статистичного обліку (джерело: авторська розробка [153])

Базові показники	Джерело даних	Критерій розвитку	Показник розвитку
1	2	3	4
1. Абсолютні показники, засновані на даних фінансового та статистичного обліку та звітності			
1. Кількість видів інноваційної діяльності, в яких задіяне підприємство (від 0 до 9)	Ф.№1 «Інновація», ряд.101-109	збільшення	темپ росту
2. Кількість впроваджених інноваційних видів продукції	Ф.№1 «Інновація», ряд.204	збільшення	темп росту
3. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (робіт, послуг)	Ф.№1 «Інновація», ряд.206	збільшення	темп росту
4. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (робіт, послуг), нової для ринку	Ф.№1 «Інновація», ряд.207	збільшення	темп росту
5. Кількість придбаних нових технологій	Ф.№1 «Інновація», ряд.306	збільшення	темп росту
6. Кількість переданих нових технологій	Ф.№1 «Інновація», ряд.306	збільшення	темп росту
7. Загальний обсяг інноваційних витрат	Ф.№1 «Інновація», ряд.110	збільшення	темп росту
8. Обсяг інноваційних витрат на внутрішні НДР	Ф.№1 «Інновація», ряд.111	збільшення	темп росту
9. Обсяг витрат на об'єкти прав інтелектуальної власності	рах.123,124,125	збільшення	темп росту
2. Відносні показники, засновані на даних фінансового та статистичного обліку			
10. Частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації	Ф.1 Інновація, ряд.206	збільшення	темп росту
	Ф.2 ЗФР, ряд. 2000		

Продовження таблиці 5.9

1	2	3	4
3. Якісні показники, засновані на попередніх розрахунках			
11. Частка інноваційної продукції нової для ринку в загальному обсязі реалізованої продукції	Ф.1 Інновація, ряд.207	збільшення	темп росту
	Ф.2 ЗФР, ряд. 2000		
12. Частка інноваційних витрат в загальному обсязі витрат підприємства	Ф.1 Інновація, ряд.110	збільшення	темп росту
	Ф.2 ЗФР, ряд.2550 або 2050+2130+2150+2180		
13. Рентабельність інноваційних витрат (за прибутком операційної діяльності)	Ф.2 ЗФР, ряд. 2190	збільшення	темп росту
	Ф.1 Інновація, ряд.110		
14. Продуктивність інноваційних витрат (за обсягом реалізації інноваційної продукції)	Ф.1 Інновація, ряд. 206	збільшення	темп росту
	Ф.1 Інновація, ряд.110		
Рівень інноваційної активності	визначається на основі порівняння з середньостатистичним показником (на рівні регіону або держави)	зростання	+1; 0; -1

Показники до системи були відібрані за принципами: облікової забезпеченості, одновекторності позитивних змін, необхідності та достатності, що забезпечує уникнення надмірної деталізації.

В якості *показників ефективності* в наведеній системі запропоновано:

1) *рентабельність інноваційних витрат* – як відношення прибутку операційної діяльності до інноваційних витрат підприємства;

2) *продуктивність інноваційних витрат* – як відношення обсягу реалізації інноваційної продукції у грошовому вимірі до інноваційних витрат підприємства (за даними звіту №1– «Інновація»).

Враховуючи доступність більшості з запропонованих показників у відповідних звітах Державної служби статистики – в середньому по промисловості України або у розрізі регіонів та видів економічної діяльності, доцільним є визначення в рамках аналізу показника *«рівень інноваційної активності підприємства» (IA)*. Для його розрахунку кожен із складових показників системи оцінки інноваційної активності порівнюється з

аналогічним середньостатистичним показником, на основі отриманих індексів порівняння із застосуванням моделі середньої геометричної визначається середній індекс порівняння:

$$IA = \sqrt[n]{\sum (Pia_i / Pia_{i баз})} \quad (5.5)$$

де Pia_i – i -й показник інноваційної активності підприємства;

$Pia_{i баз}$ – i -й показник інноваційної активності, прийнятий за базу порівняння (середньогалузевий, середньорегіональний, тощо)

Отримане кількісне значення показника ІА, що відображує відношення інноваційної активності підприємства до середньостатистичного рівня, може бути трансформоване у дескриптивну оцінку при значенні індексу за такою шкалою: 1) $IA < 0,99$ – нижче середнього; 2) біля 1 ($0,99 < IA < 1,01$) – на середньому рівні; 3) $IA > 1,01$ – вище середнього.

Логічним завершенням даного етапу аналізу є визначення *інтегрального показника активізації інноваційної діяльності* підприємства.

Однотипність побудови систем індикаторів розвитку дозволяє застосувати для визначення інтегрального показника *активізації інноваційної діяльності* ($I_{АД}$) підходи та моделі, що були запропоновані вище:

а) модель підсумкового індексу *активізації інноваційної діяльності* – як добуток індексів росту за всіма базовими показниками (за умови виключення з розрахунку базових показників, що мають нульове значення);

б) модель середнього індексу *активізації інноваційної діяльності* – як середня геометрична індексів росту показників інноваційної активності підприємства.

Отриманий інтегральний показник розвитку інноваційної активності також може бути порівняний з середньостатистичними значеннями.

Відтак, запропонована система показників є повністю обліково-забезпеченою даними фінансової та статистичної звітності, що дозволяє

віднести її до інструментів моніторингу інноваційної активності підприємства як внутрішніми так і зовнішніми користувачами.

Інноваційний потенціал є третьою ознакою інноваційного розвитку промислового підприємства як об'єкта аналізу. Як і у випадку з інноваційною активністю, зростання (розвиток) інноваційного потенціалу та інноваційний розвиток підприємства є взаємообумовлюючими явищами. Отже, об'єктом аналізу має стати зміна інноваційного потенціалу підприємства.

З точки зору облікової забезпеченості інноваційний потенціал є найбільш складним з трьох. Як показали дослідження (див. п. 2.3), інноваційний потенціал як об'єкт оцінювання, розглядається як сукупність складових ресурсів, при тому його структуризація дуже різниться. Кожна складова містить в собі як кількісні, так і якісні елементи, деякі з яких можуть бути оцінені переважно експертним шляхом (інноваційна культура, сприйняття персоналом інновацій тощо). Комплексність та багатовимірність обумовлює переважно якісний характер інноваційного потенціалу як інтегрального показника, що ускладнює побудову системи показників-індикаторів розвитку інноваційного потенціалу промислового підприємства.

Система показників має бути побудована в розрізі ключових складових інноваційного потенціалу (див. п.1.1, п. 2.3): а) інноваційні ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності (науково-дослідні, виробничі, технологічні, фінансові, маркетингові, кадрові тощо), та б) здатність системи управління підприємства формувати та використовувати ресурси в інноваційній діяльності, яка проявляється двічі – у інтелектуальному потенціалі, що є водночас частиною інноваційних ресурсів та чинником, що забезпечує використання інноваційного потенціалу. Інноваційні ресурси можуть бути структуровані на дві складові: фінансові та матеріальні.

Отже, розвиток інноваційного потенціалу доцільно оцінювати у розрізі трьох складових: фінансової, матеріальної та інтелектуальної, що ґрунтується на запропонованому підході до виокремлення складових інноваційного розвитку підприємства (див. п. 1.1). Якщо розглядати кожену

складову як інтегральний якісний або кількісний показник – модель оцінювання розвитку інноваційного потенціалу може мати вигляд, запропонований у табл. 5.10.

Таблиця 5.10 – Система індикаторів розвитку інноваційного потенціалу підприємства за складовими (джерело: авторська розробка [153])

Складові інноваційного потенціалу	Джерело даних	Критерій розвитку	Показник розвитку
1. Фінансовий потенціал (ФП)	результати попереднього аналізу	зростання	+1; 0; -1
			темп росту
2. Матеріальний потенціал (МП)	результати попереднього аналізу	зростання	+1; 0; -1
			темп росту
3. Інтелектуальний потенціал (ІП)	результати попереднього аналізу	зростання	+1; 0; -1
			темп росту
4. Інноваційний потенціал (ІНП)	сума (або індекс) показників розвитку за складовими	зростання	$-3 < ІП > +3$
			$I_{ФП} \times I_{МП} \times I_{ІП}$

Складною методичною задачею є побудова системи індикаторів розвитку кожної з перелічених складових інноваційного потенціалу.

Фінансовий потенціал являє собою фінансові ресурси підприємства, необхідні для формування матеріального та інтелектуального потенціалу та здійснення інноваційної діяльності. Для його оцінки застосовна методика А. Трифілової [157], яка рівень інноваційного потенціалу пов'язує з типом фінансової ситуації на підприємстві. Хоча ототожнення інноваційного потенціалу лише з фінансовим станом підприємства є недоречним, оскільки не враховуються інтелектуальна складова, проте підхід застосовний для оцінки *фінансового потенціалу*. Якщо провести аналогію між типом фінансового стану підприємства та рівнем фінансового потенціалу на засадах цього підходу, то, відповідно, фінансовий потенціал може бути якісно охарактеризований за умов: абсолютної фінансової стійкості як «високий», нормального фінансового стану як «середній», нестійкого фінансового стану як «низький», кризового фінансового стану як «дуже низький» (табл. 5.11).

Таблиця 5.11 – Якісна оцінка фінансового потенціалу підприємства
(джерело: удосконалено на основі [157])

Достатність джерел фінансування для покриття запасів та витрат	Тип фінансової ситуації (стійкості)	Рівень фінансового потенціалу	Характеристика рівня фінансового потенціалу
1. Власний оборотний капітал	абсолютна фінансова стійкість	високий	висока забезпеченість власними ресурсами, інноваційний розвиток підприємство може здійснювати без зовнішніх позичань
2. Власний оборотний капітал та довгострокові позикові джерела	нормальна фінансова стійкість	середній	нормальна фінансова забезпеченість виробничого процесу необхідними ресурсами, для впровадження нових технологій потребує залучення певних позикових коштів
3. Власний оборотний капітал, довгострокові позикові джерела, короткострокові кредити	нестійкий фінансовий стан	низький	задовільна фінансова підтримка поточних запасів та витрат, проте реалізація інноваційного розвитку потребує значного зовнішнього фінансування
4. Недостатність перелічених джерел, фінансування за рахунок поточної кредиторської заборгованості	кризовий фінансовий стан	дуже низький	дефіцит або відсутність джерел формування запасів та фінансування витрат

Наведена методика є повністю обліково-забезпеченою та надає достатньо об'єктивну якісну оцінку фінансового потенціалу підприємства.

Відповідно, його розвиток буде проявлятися у підвищенні його рівня, або збереженні на високому рівні. Кількісна оцінка розвитку фінансового потенціалу при застосуванні наведеного підходу може базуватись на відповідних фінансових показниках, що характеризують тип фінансової ситуації. А саме: сумі власного оборотного капіталу (ВОК) та коефіцієнті покриття запасів власним оборотним капіталом (значення коефіцієнта > 1 свідчить про абсолютну фінансову стійкість), або сумі чистого оборотного капіталу (ЧОК) та коефіцієнті покриття запасів чистим оборотним капіталом (значення > 1 свідчить про нормальний фінансовий стан).

Індикаторами розвитку фінансового потенціалу є зростання означених показників (табл. 5.12).

Таблиця 5.12 – Кількісна оцінка розвитку фінансового потенціалу підприємства (джерело: удосконалено на основі [375])

Базові показники	Розрахункова модель	Критерій розвитку	Показник розвитку
1. Власний оборотний капітал, тис. грн.	Ф.1(Б) : ряд.1495-ряд.1095	збільшення	темپ росту
2. Чистий оборотний капітал, тис. грн.	Ф.1 (Б): ряд.1495-ряд.1095	збільшення	темп росту
3. Коефіцієнт покриття запасів власним оборотним капіталом	Ф.1 (Б).ряд: (1495-1095) /Ф.1 (Б).ряд.(1100+1170)	збільшення	темп росту
4. Коефіцієнт покриття запасів чистим оборотним капіталом	Ф.1 (Б).ряд: (1495-1095) /Ф.1 (Б).ряд.(1100+1170)	збільшення	темп росту

Інтегральний показник розвитку фінансового потенціалу – це добуток всіх показників розвитку (див. формулу 5.1) або середній індекс розвитку – за моделлю середньої геометричної (див. формулу 5.2).

Матеріальний потенціал віддзеркалює стан матеріальної бази виробництва та її здатність до впровадження інноваційних процесів та виробництва інноваційної продукції.

До основних показників розвитку матеріальної складової інноваційного потенціалу пропонується віднести наступні (табл. 5.13).

Таблиця 5.13 – Система показників-індикаторів розвитку матеріального потенціалу підприємства (джерело: удосконалено на основі [375])

Базові показники	Розрахункова модель або джерело даних	Критерій розвитку	Показник розвитку
1	2	3	4
1. Частка оновлених (уведених) основних засобів (ОЗ) в загальній вартості ОЗ	вартість введених ОЗ/ середньорічна вартість ОЗ (за балансом)	збільшення	темп росту

Продовження таблиці 5.13

1	2	3	4
2. Частка прогресивної техніки в загальній вартості машин та устаткування	вартість прогресивної техніки / загальна вартість машин та устаткування	збільшення	темپ росту
3. Частка матеріальних необоротних активів (МНОА), задіяних в НДДКР	вартість МНОА, задіяних в НДДКР/ загальна вартість МНОА	збільшення	темп росту
4. Частка виробничих потужностей, що придатні до виготовлення інноваційної продукції	вартість потужностей здатних до виробництва інноваційної продукції / загальна вартість виробничих потужностей	збільшення	темп росту
5. Кількість впроваджених нових технологічних процесів	Ф.1 «Інновація», ряд. 304	збільшення	темп росту
6. Кількість впроваджених нових методів логістики, доставки або розповсюдження продукції	дані статистичного обліку	збільшення	темп росту
7. Кількість впроваджених нових управлінських технологій (АСУ)	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
8. Частка автоматизованих процесів (технологічних, управлінських)	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту

Відповідно, *індекс розвитку матеріальної складової інноваційного потенціалу* $I_{МП}$ розраховується як інтегральний індекс – добуток індексів всіх складових (див. формулу 5.1) або як середній індекс (див. формулу 5.2).

Для проведення якісної оцінки матеріального потенціалу ті ж самі показники можуть оцінюватися в балах відповідно до шкали (табл. 5.14).

Таблиця 5.14 – Шкала якісної оцінки елементів матеріального потенціалу (джерело: авторська розробка [153])

Бальна оцінка	Якісна оцінка рівня матеріального потенціалу	Характеристика рівня матеріального потенціалу
1	2	3
«1»	дуже низький	елемент потенціалу відсутній або вкрай низький
«2»	низький	потребує значних радикальних змін, класифікується як слабка сторона потенціалу

Продовження таблиці 5.14

1	2	3
«3»	середній	в цілому задовільний стан, потребує незначних змін для доведення до нормативної моделі потенціалу
«4»	високий	задовільний стан, відповідає нормативній моделі потенціалу, класифікується як сильна сторона потенціалу із запасом невикористаних можливостей

Відповідно, при якісному підході інтегральна оцінка матеріального потенціалу буде визначатись як середня арифметична оцінок його елементів, а її рівень – за бально-дескриптивною шкалою (табл. 5.15).

Таблиця 5.15 – Шкала інтегральної якісної оцінки матеріального потенціалу (джерело: авторська розробка [153])

Значення інтегральної оцінки матеріального потенціалу	1-1,5	1,5-2,5	2,5-3,5	3,5 – 4,0
Якісна оцінка рівня матеріального потенціалу	дуже низький	низький	середній	високий

Інтегральний показник розвитку матеріальної складової інноваційного потенціалу визначатиметься для якісних показників – за трирівневою бальною шкалою «+1; 0; -1».

Інтелектуальний потенціал уособлює в собі як сукупність інтелектуальних ресурсів, що можуть бути певним чином обліковані, так і здатність до їх застосування в інноваційній діяльності, що є комплексною якісною характеристикою. Тому він є складним об'єктом аналізу (див. п. 4.3).

Якісну оцінку інтелектуального потенціалу можливо здійснювати на засадах рекомендацій, наведених вище (див. табл. 5.14, табл. 5.15) у розрізі його складових елементів (див. п. 4.3 та **Додаток М**). Серед елементів інтелектуального потенціалу фахівці визначають кадри (людський потенціал) та інтелектуальну власність, а також інформаційне забезпечення та інноваційну культуру. Втім, інтелектуальний потенціал та його поелементний склад є досі предметом наукових дискусій, а уніфікованого

переліку елементів інтелектуального потенціалу та єдиного підходу до його декомпозиції не існує. Узагальнення джерел (див. *Додаток М*) дозволило стверджувати, що *інтелектуальний потенціал – це сукупність всіх наявних інтелектуальних ресурсів, що містить в собі нереалізовані можливості інноваційного розвитку*. Визначальним інтелектуальним ресурсом у складі інтелектуального потенціалу є персонал (людський потенціал) з властивими йому знаннями, компетенціями, особистими зв'язками та іншими особистісними культурними, соціальними, фізичними та психологічними ознаками, які можуть використовуватись в процесах інноваційного розвитку підприємства. Другим за важливістю елементом інтелектуального потенціалу є нематеріальні активи, зокрема об'єкти інтелектуальної власності, які, будучи об'єктами бухгалтерського обліку, можуть бути оцінені не тільки якісно, але й кількісно. Такий елемент інтелектуального потенціалу як інформаційне забезпечення може розглядатись як сукупність технічних та програмних засобів збору, обробки та передачі інформації – з точки зору кількісної оцінки, та як, наприклад, налагодженість та швидкість інформаційних потоків – з точки зору якісної оцінки.

Отже, при якісній оцінці інтелектуального потенціалу підприємства основним її об'єктом має стати: а) кваліфікація персоналу, її відповідність завданням інноваційного розвитку, фізично-психологічна сприйнятливість персоналу до інноваційних змін; б) наявність, достатність та ефективність використання об'єктів інтелектуальної власності; в) достатність та якість управлінської інформації, швидкість інформаційних потоків.

Для здійснення оцінки може застосуватись запропонований методичний підхід, що передбачає бальну та дескриптивну оцінку кожного елемента інтелектуального потенціалу (див. *табл. 5.14*), інтегральну бально-дескриптивну оцінку рівня (див. *табл.5.15*) та розвитку інтелектуального потенціалу інноваційного розвитку промислового підприємства.

Можливості кількісної оцінки інтелектуального потенціалу лімітовані даними бухгалтерського обліку промислового підприємства. Основні

кількісні показники оцінки розвитку інтелектуального потенціалу, що можуть бути застосовані на 1-му рівні деталізації аналізу, наведені в табл. 5.16.

Таблиця 5.16 – Система кількісних показників розвитку інтелектуального потенціалу підприємства та інформаційне джерело даних (джерело: авторська розробка [153])

Базові показники	Розрахункова модель або джерело даних	Критерій розвитку	Показник розвитку
1	2	3	4
1. Показники, засновані на даних фінансового обліку та звітності			
1. Частка нематеріальних активів у необоротних активах підприємства	Ф.1.ряд.1000 / / ф.1.ряд.1095	збільшення	темп росту
2. Вартість прав на об'єкти інтелектуальної власності	рах. 123, 124,125	збільшення	темп росту
3. Частка об'єктів прав інтелектуальної власності у нематеріальних активах	рах.123, 124, 125 / / ф.1.ряд.1000	збільшення	темп росту
4. Частка програмного забезпечення у вартості нематеріальних активів	рах.127 / / ф.1. ряд 1000	збільшення	темп росту
5. Кількість придбаних ліцензій	Ф1 Інновація, ряд. 307	збільшення	темп росту
6. Кількість цілеспрямовано прийнятих на роботу кваліфікованих фахівців	Ф1 Інновація, ряд. 311	збільшення	темп росту
7. Кількість поданих заявок для одержання авторських свідоцтв та патентів	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
2. Показники засновані на даних управлінського обліку			
8. Кількість зареєстрованих авторських свідоцтв, патентів ліцензій на закінчені НДДКР	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
9. Частка власних розробок підприємства у загальному обсязі інноваційної продукції	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
10. Частка персоналу, задіяного в НДДКР	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
11. Частка персоналу, задіяного в інноваційній діяльності	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
12. Частка працівників з вищою освітою, задіяних в інноваційній діяльності	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
13. Частка робітників, що пройшли стажування та підвищення кваліфікації	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту

Продовження таблиці 5.16

1	2	3	4
14. Частка персоналу, ознайомленого з стратегією інноваційного розвитку	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
15. Кількість нагород, отриманих підприємством та працівниками на конкурсах і виставках	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту
16. Витрати на рекламу	дані управлінського обліку	збільшення	темп росту

Інтегральний показник розвитку інтелектуального потенціалу визначається як добуток індивідуальних індексів росту базових показників системи (див. формулу 5.1) або як середній індекс їх росту за моделлю середньої геометричної (див. формулу 5.2).

Інноваційний потенціал. *Інтегральний показник розвитку інноваційного потенціалу* ($I_{\text{ІНП}}$) підприємства визначається як добуток або середнє (за моделлю середньої геометричної) інтегральних індексів розвитку його складових: фінансового ($I_{\text{ФП}}$), матеріального ($I_{\text{МП}}$) та інтелектуального ($I_{\text{ІЛП}}$) потенціалу:

$$I_{\text{ІНП}} = I_{\text{ФП}} \times I_{\text{МП}} \times I_{\text{ІЛП}} \quad \text{або} \quad I_{\text{ІНП}} = \sqrt{I_{\text{ФП}} \times I_{\text{МП}} \times I_{\text{ІЛП}}} \quad (5.6)$$

Запропонований підхід до оцінки розвитку інноваційного потенціалу, заснований на його декомпозиції та формуванні систем індикаторів розвитку в розрізі трьох ключових складових, та наведені системи кількісних показників оцінки, складає методичний інструментарій аналізу інноваційного потенціалу підприємства на першому рівні деталізації.

Для побудови *інтегрального показника інноваційного розвитку підприємства*, по аналогії з інтегральними показниками за окремими напрямками аналізу (економічного розвитку, активізації інноваційної діяльності, розвитку інноваційного потенціалу) доцільне застосування

методу мультиплікативної згортки та середньої геометричної проміжних інтегральних показників:

$$IPП = I_{EP} \times I_{AID} \times I_{INP} \quad \text{або} \quad IPП = \sqrt{I_{EP} \times I_{AID} \times I_{INP}} \quad (5.7)$$

де I_{EP} , I_{AID} , I_{INP} – інтегральний показник економічного розвитку підприємства, інтегральний показник активізації інноваційної діяльності підприємства та інтегральний показник розвитку інноваційного потенціалу підприємства відповідно.

Інструментальне забезпечення аналітичного блоку процедури оцінки економічної безпеки інноваційного розвитку складає:

- запропонована система часткових та інтегральних показників як індикаторів економічного розвитку на засадах фінансового підходу, активізації інноваційної діяльності та розвитку інноваційного потенціалу промислового підприємства,
- методичні підходи до їх формування та рекомендації з облікового забезпечення, що утворюють перший рівень системи аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Формування систем показників наступних рівнів деталізації аналізу потребує більш детальної декомпозиції визначених складових інноваційного розвитку – об'єктів БОУІРПП та відповідних удосконалень системи управлінського обліку окремого промислового підприємства.

Розроблення оцінювального блоку – системи нормативів та обмежень значень аналітичних показників, що характеризують стан економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства (ЕБІРПП), потребує обґрунтування шкали значень показників-індикаторів інноваційного розвитку, що відповідають різним рівням його економічної безпеки. Для цього застосовні методичні рекомендації (див. п. 2.3 та п. 3.3).

За умов застосування одноступеневого підходу (див. рис.2.6, табл.2.30) до оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства, для визначення її рівня пропонується декілька методичних підходів, обґрунтованих та апробованих в попередніх розділах (див. п. 2.3 та п. 3.3).

Для оцінювання на засадах фінансового та статичного підходів можуть застосовуватись показники рентабельності операційної діяльності підприємства (рівні економічної безпечності якої визначено Методичними рекомендаціями [235]), та моделі інтегральних показників прогнозування ймовірності банкрутства адаптовані автором до оцінювання економічної безпеки підприємств із узгодженою шкалою визначення її рівня, попередньо запропонованою автором (див. п. 3.3, табл. 3.46).

Для оцінювання на засадах фінансового та динамічного підходів пропонується застосування моделі інтегрального показника економічного розвитку підприємства (див. формулу 5.3) та відповідної шкали визначення рівня економічної безпеки розвитку підприємства (табл. 5.17).

Таблиця 5.17 – Шкала визначення рівня економічної безпеки розвитку промислового підприємства за інтегральним показником його економічного розвитку (джерело: авторська розробка)

Показники	Значення				
1. Інтегральний показник економічного розвитку підприємства (в діапазоні [0-1], з кроком 0,2)	0; 0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
2. Рівень економічної безпеки	дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий

Концептуальна модель визначення рівня економічної безпеки розвитку підприємства на засадах одноступеневого та фінансового підходів наведена на рис. 5.14.

Всі означені моделі були апробовані на досліджених промислових підприємствах Одеської області (див. Додаток Ж, Додаток К), що дозволило визначити рівень економічної безпеки їх розвитку за декількома альтернативними підходами. Фрагмент оцінки для стратегічних підприємств Одеської області наведено в табл. 5.18.

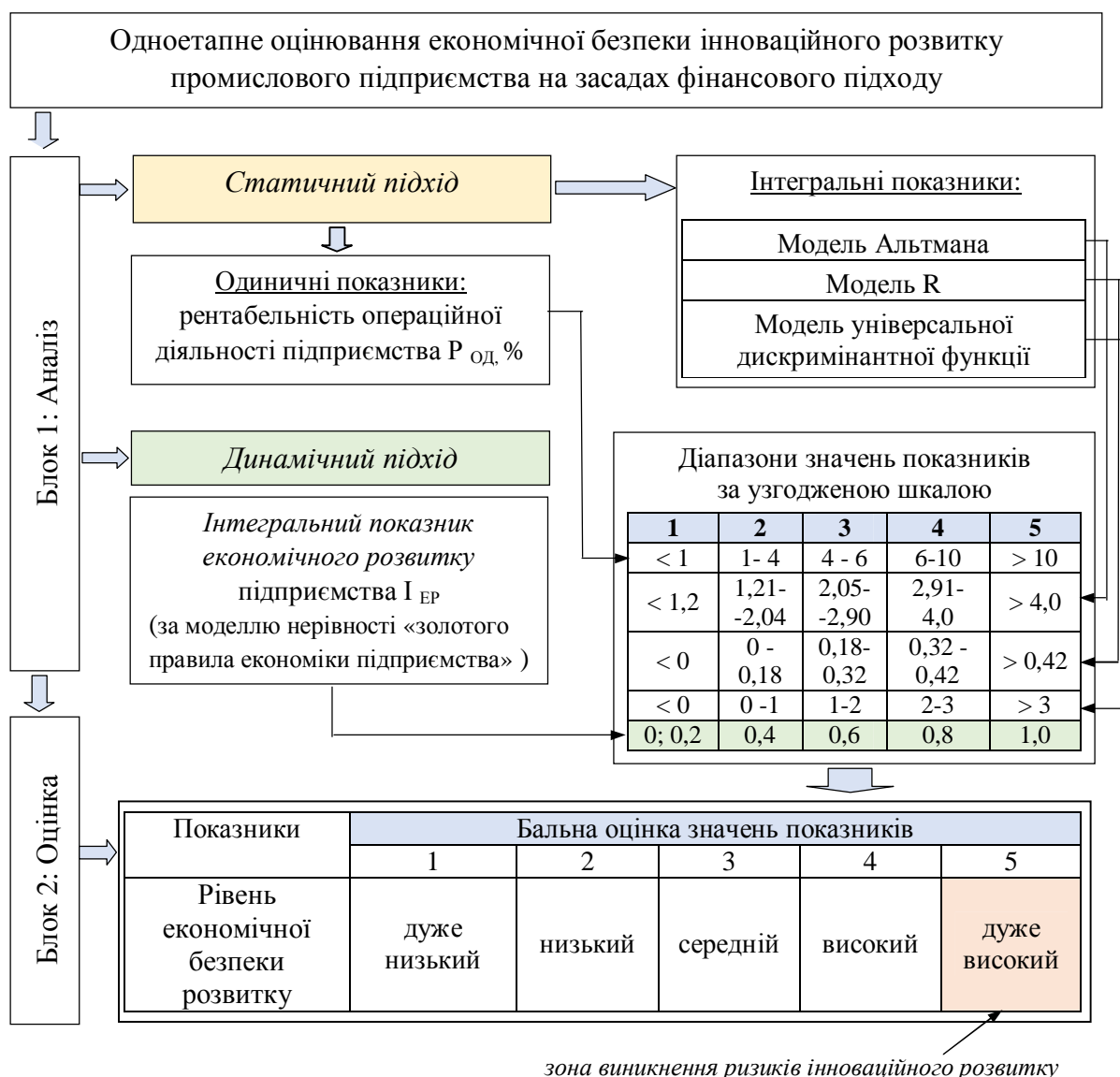

Рисунок 5.14 – Визначення рівня економічної безпеки розвитку підприємства при одноступеневому та фінансовому підході (джерело: власна розробка)

На відміну від статичних моделей, що розраховуються за статичними показниками фінансової звітності підприємства на звітний момент часу, динамічна – це інтегральний показник економічного розвитку підприємства, що віддзеркалює сукупність ключових фінансових ознак його економічного розвитку, тобто позитивних змін фінансових стану та ефективності діяльності. Порівняння результатів розрахунків за моделями статичного та динамічного підходів дістає висновку, що на більшості підприємств вони співпадають, підтверджуючи об'єктивність авторського підходу до визначення інтегрального показника економічного розвитку підприємства.

Для підприємств, де оцінка різниться, *вважаємо більш об'єктивною саме ту, що заснована на динамічному підході* та визначенні рівня економічної безпеки розвитку на засадах інтегрального показника економічного розвитку промислового підприємства.

На користь такого твердження слугує той факт, що у всіх розглянутих статичних моделях найбільшої вагомості мають показники рентабельності (див. табл. 2.39), від'ємне значення яких (при збитковості підприємства) здебільшого обумовлює значення інтегральних показників (за моделями прогнозування банкрутства) у діапазоні, що відповідає дуже низькому рівню економічної безпеки. Втім, у запропонованій динамічній моделі скорочення збитків (валового, операційної діяльності, чистого) та зниження відповідних коефіцієнтів «збитковості» підприємства визнаються ознаками його економічного розвитку, що на наш погляд, є більш об'єктивним, враховуючи принципи віддзеркалення фінансових результатів діяльності промислового підприємства у його фінансовому обліку та звітності.

Як свідчать дані табл. 5.18 дуже високий рівень економічної безпеки за підсумками 2014 р. мали лише два з обстежених 16-ти стратегічних промислових підприємств Одеської області: ПАТ «ВО Одеський консервний завод» та ПАТ «Фірма Еліпс». Проте, вони потрапляють в зону виникнення ризиків розвитку, зокрема інноваційного (див. п. 2.1), що обумовлює необхідність розроблення та запровадження комплексу додаткових заходів з попередження означених загроз та ризиків розвитку (див. табл. 2.4), захисту результатів інноваційного розвитку підприємства для збереження високого рівня економічної безпеки. Тобто у зоні максимально високої економічної безпеки виникають додаткові ризики розвитку, що поки не можна врахувати.

Спираючись на тезу, що інноваційна діяльність має позитивно впливати на фінансовий стан та ефективність підприємства, на що вона й спрямована (див. п. 1.1), запропонований підхід до визначення рівня економічної безпеки розвитку підприємства можна застосувати для

визначення рівня *економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства* при одноступеневому підході до її оцінки.

Авторський методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства полягає у:

- застосуванні в якості аналітичного інструменту удосконаленої моделі нерівності «золотого правила економіки підприємства», що віддзеркалює ознаки його економічного розвитку за динамікою ключових фінансових показників;
- рекомендаціях щодо її трансформації в інтегральний показник економічного розвитку промислового підприємства із застосуванням методу адитивної згортки, де значення часткових показників визначає бінарна оцінка виконання кожної з 5-ти умов нерівності;
- рекомендаціях щодо визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства (ЕБІРПП) за дискретно-дескриптивною шкалою, узгодженою з шкалами визначення рівня економічної безпеки за альтернативними окремими та інтегральними показниками моделей оцінки економічної безпеки підприємства на засадах фінансового підходу.

До його переваг слід віднести повну методичну завершеність та інформаційну забезпеченість необхідних розрахунків даними фінансової звітності промислових підприємств, що дозволяє керівництву підприємства порівнювати результати визначення рівня ЕБІРПП не тільки у динаміці, але й у просторі – порівняно з іншими підприємствами, *а до недоліків* – неможливість виокремлення впливу інноваційної діяльності та інноваційного потенціалу на зміни фінансових показників – індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства.

Для нівелювання означених недоліків потрібне розроблення шкал для визначення рівня економічної безпеки за діапазонами значень часткових та інтегральних показників запропонованої системи аналітичних інструментів (показників-індикаторів) БОУІРПП в розрізі підсистем показників

економічного розвитку, активізації інноваційної діяльності та розвитку інноваційного потенціалу промислового підприємства (рис. 5.15).

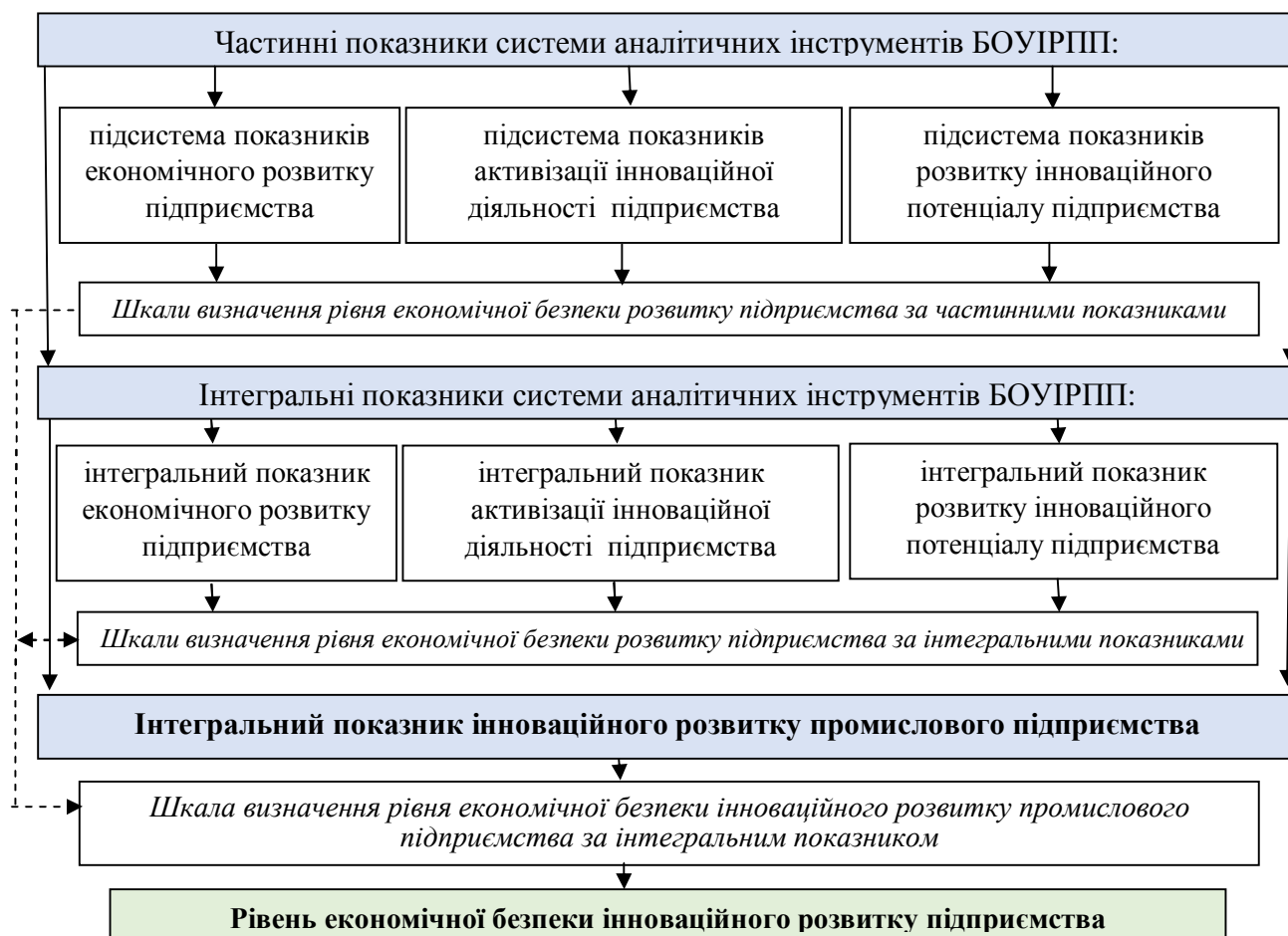

Рисунок 5.15 – Принципова схема методики двоетапного оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку за системою показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства (джерело: авторська розробка)

Воно може ґрунтуватися на таких *принципових положеннях*:

а) існуючі підходи до оцінки економічної безпеки підприємства ґрунтуються переважно на визначенні її рівня згідно встановлених діапазонів значень статичних показників його стану та діяльності відповідно до функціональних або ресурсних складових ЕБП (див. п. 2.3). На відміну від них, економічну безпечність інноваційного розвитку промислового підприємства пропонується визначати його темпами у порівнянні із

зовнішнім середовищем ближнього та дальнього кола оточення, до якого відносяться об'єкти мезорівня та окремі підприємства-контрагенти або конкуренти;

б) розрахунковою базою визначення рівня ЕБІРПП є: а) інтегральні показники системи показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства, які, маючи в основі модель середньої геометричної індивідуальних індексів росту, набувають значень в діапазоні > 1 , що засвідчує розвиток, та в діапазоні $[0-1]$, що засвідчує спад, та б) відносні величини їх порівняння із значеннями аналогічних показників у зовнішньому середовищі промислового підприємства, що й мають підлягати «шкалуванню» для визначення рівня ЕБІРПП;

в) базою визначення рівня ЕБІРПП може бути п'ятирівнева шкала – модифікована шкала або аналог шкали Харінгтона, що забезпечує узгодженість з результатами одноетапної оцінки ЕБІРПП (табл. 5.19).

Таблиця 5.19 – Рекомендована шкала визначення рівня ЕБІРПП за показниками порівняння темпів його розвитку з темпами розвитку у зовнішньому середовищі (джерело: авторська розробка)

Показники	Діапазони значень та їх дескриптивна оцінка				
індекс порівняння інтегральних показників розвитку з аналогічними в зовнішньому середовищі	< 0,75	0,75-0,989	0,99-1,01	1,011-1,249	>1,25
якісна характеристика порівняння темпів розвитку	значно нижче середнього	нижче середнього	на середньому рівні	вище середнього	значно вище середнього
рівень ЕБІРПП	дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий

г) водночас, *дуже високий рівень* ЕБІРПП є таким умовно, адже надвисокі темпи інноваційного розвитку промислового підприємства (див. п.2.1) спричиняють обурення зовнішнього середовища у відповідь на його швидке економічне зростання, та викликають додаткові загрози та ризики інноваційного розвитку, що обумовлює необхідність розроблення та

запровадження комплексу додаткових заходів з попередження означених загроз та ризиків розвитку (див. табл. 2.4), захисту результатів інноваційного розвитку підприємства для збереження високого рівня економічної безпеки.

Інформаційне забезпечення оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку за системою показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства складає:

- сукупність засобів отримання, пошуку, збереження, накопичення, передачі, обробки інформації, організації банків даних, яка має техніко-технологічний характер, розроблення якої не є завданням дослідження;
- сукупність інформаційних ресурсів та засобів їх організації, необхідних для практичного застосування аналітичних інструментів БОУІРПП. Її розкриває перелік джерел, що надають необхідні дані (рис. 4.8, табл. 5.8, 5.9, 5.12, 5.13, 5.16).

Відтак, у процесі розроблення системи аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства отримані такі результати та висновки:

- *розроблено* систему показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства, яка містить дві підсистеми *показників*: а) *економічного розвитку підприємства*, б) *активізації інноваційної діяльності*, в) *розвитку інноваційного потенціалу, декомпозовану за його складовими – фінансовим, матеріальним та інтелектуальним потенціалом*. На відміну від існуючих аналогів підсистеми складені на засадах дуального підходу, тобто взаємоінтеграції а) статичних та динамічних показників, де перші характеризують параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки з позиції існуючого або досягнутого стану, а другі, з позиції розвитку, висвітлюють зміни, що відбулися в результаті БОУІРПП, а також б) кількісних та якісних показників, де останні уособлюють в собі інтегральну оцінку за дискретно-дескриптивною шкалою;
- *для кожної підсистеми обґрунтовано:*

- а) змістовність об'єктів БОУІРПП на першому на подальших рівнях деталізації аналізу, де системи показників першого рівня відрізняються повним інформаційно-обліковим забезпеченням в існуючій системі обліку та звітності промислових підприємств;
- б) *склад та інформаційні джерела визначення в обліку та звітності підприємства базових статичних показників, зміна яких віддзеркалює тенденції розвитку, критерії розвитку – вектор змін базових показників, що характеризує розвиток та показники розвитку, якими для кількісних показників визначено індекси росту базових за аналізований період, а для якісних – бальна шкала оцінки («+1, 0, – 1»);*
- в) *методичні рекомендації та альтернативні методики розрахунку інтегральних показників економічного розвитку, активізації інноваційної діяльності, розвитку інноваційного потенціалу, інноваційного розвитку промислового підприємства, що ґрунтуються на методах згортки та середньої геометричної частинних показників розвитку, а також методах нечіткої логіки, що забезпечує модульність системи, гнучкість та варіативність її застосування;*
- *удосконалено методичні підходи щодо оцінювання інноваційної активності та інноваційної діяльності промислового підприємства за даними фінансового та статистичного обліку за рахунок обґрунтування та запровадження показників: а) рентабельності інноваційних витрат, б) продуктивності інноваційних витрат, в) рівня інноваційної активності підприємства, що дозволяє оцінити фінансову ефективність інноваційної діяльності підприємства та рівень його інноваційної активності порівняно із зовнішнім середовищем;*
- *удосконалено методичні підходи до аналізування та оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства шляхом обґрунтування системи показників його розвитку за трьома складовими: фінансова, матеріальна та інтелектуальна, що містить кількісні та якісні базові показники та узгоджені методичні рекомендації щодо кількісної та*

- якісної (бально-дескриптивної) оцінки стану та розвитку окремих складових та інноваційного потенціалу підприємства в цілому;
- запропоновано методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки розвитку промислового підприємства (ЕБРП), що ґрунтується на одноступеневому, фінансовому та дуальному підходах та містить:
 - а) рекомендації щодо взаємодоповнюючих варіантів оцінювання ЕБРП за окремим статичним показником рентабельності операційної діяльності, інтегральними статичними моделями Альтмана, R-моделі, універсальної дискримінантної функції, динамічною моделлю інтегрального показника економічного розвитку;
 - б) узгоджену п'ятирівневу дискретно-дескриптивну шкалу визначення рівня ЕБРП, що забезпечує порівнянність результатів оцінювання;
 - в) концептуальну модель одноетапного оцінювання економічної безпеки розвитку промислового підприємства;
 - вперше розроблено методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства (ЕБРПП) на засадах:
 - а) застосування в якості аналітичного інструменту удосконаленої моделі нерівності «золотого правила економіки підприємства», що віддзеркалює ознаки його економічного розвитку за динамікою ключових фінансових показників;
 - б) рекомендацій щодо її трансформації в інтегральний показник економічного розвитку промислового підприємства із застосуванням методу адитивної згортки, де значення часткових показників визначає бінарна оцінка виконання кожної з 5-ти умов нерівності;
 - в) рекомендацій щодо визначення рівня ЕБРПП за дискретно-дескриптивною шкалою, узгодженою з шкалами визначення рівня економічної безпеки за альтернативними моделями оцінювання економічної безпеки підприємства на засадах фінансового підходу;
 - г) рекомендації щодо визначення зони виникнення ризиків інноваційного розвитку підприємства, що відповідає дуже високому рівню ЕБРПП.
- Апробація запропонованих підходів на обстежених промислових

підприємствах Одеської області довела їх методичну завершеність та практичну застосовність;

- запропоновано принципову схему оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку на засадах двоступеневого підходу за розробленою системою показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства та методичні рекомендації щодо визначення рівня ЕБІРПП на засадах порівняння темпів інноваційного розвитку підприємства із темпами розвитку його зовнішнього оточення.

Висновки за розділом 5

В п'ятому розділі роботи обґрунтовано нові підходи до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, які містять розробку концептуальної моделі, методологічного базису та методичного забезпечення процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Розроблено систему аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Проведені дослідження підсумовують такі висновки та результати.

1. *Розроблений та обґрунтований концептуальний базис* формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства: а) визначає сутність аналітичних інструментів БОУІРПП та процесу їх формування, специфіка яких обумовлюється особливостями, мультіоб'єктною і негетерогенною природою об'єктів БОУІРПП; б) визначає сферу реалізації процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП та сфери реалізації його результатів; в) *містить новітню концептуальну модель процесу формування аналітичних інструментів БОУІРПП*, яка охоплює послідовність визначених блоків, етапів, завдань та складових забезпечення.

2. *Запропоноване визначення аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* як сукупності управлінських інструментів аналітичної природи, яка охоплює підходи, методи, моделі, індикатори, показники та критерії їх оцінки, які мають відповідні нормативи та обмеження, що характеризують стан економічної безпеки інноваційного розвитку підприємства та призначені для оцінювання результатів інноваційного розвитку при обґрунтуванні рішень безпекоорієнтованого управління. Відповідно, *процес формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* – це послідовний взаємозалежний набір етапів та відповідних заходів досліджень та розробок, спрямований на створення комплексу аналітичних інструментів, що відповідають потребам аналітичного забезпечення БОУІРПП. Це дозволяє розмежувати та визначити його послідовний зв'язок з процесом аналітичних досліджень, що полягає у практичному застосуванні створених аналітичних інструментів.

3. *Розроблений методологічний базис формування аналітичних інструментів БОУІРПП містить сукупність обґрунтованих методологічних підходів та принципів*, де: 1) базовим визначено *підхід тримірної інтеграції*, що передбачає інтеграцію методологій управління економічним розвитком, інноваційною діяльністю та економічною безпекою промислового підприємства через призму методології економічного аналізу, який застосовує системний та специфічний підходи: ітераційний, дуальний, двовекторний, ієрархічний, сутність та доцільність застосування яких витікає з особливостей об'єктів БОУІРПП та відповідних завдань його аналітичного забезпечення; 2) *принципи* складають: а) *традиційні* – системності та корисності, сутність яких уточнено відповідно до специфіки процесу, та б) *додаткові (специфічні)* – вибіркості, необхідності та достатності, зворотного зв'язку, координації, доступності, економічної доцільності, сутність яких визначено на засадах узгодження із запропонованими підходами до формування аналітичних інструментів БОУІРПП та вимогами інформаційно-аналітичного забезпечення.

4. *Запропонований методичний підхід до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства ґрунтується на методі розроблення системи показників та містить: 1) визначення системи показників БОУІРПП як упорядкованої сукупності показників та індикаторів, що віддзеркалюють параметри економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства як результати безпекоорієнтованого управління, мають властивості зведення та подільності, пов'язані з іншими показниками, але не дублюють їх; 2) *принципи формування системи показників БОУІРПП*, до яких віднесено традиційні (деревовидної структури та обозримості, верифікованості, оптимального співвідношення абсолютних та відносних показників, допустимої мультиколінеарності) та додаткові (суттєвості, поєднання статичних та динамічних показників, одновекторної спрямованості, об'єктивності, врахування чинників зовнішнього впливу, спричинені вимогами дуального та двовекторного підходів до формування аналітичних інструментів БОУІРПП), надано їх характеристику; 3) *напрями аналітичних досліджень на першому рівні деталізації у відповідності до визначених об'єктів БОУІРПП*, до яких віднесено: аналіз економічного розвитку підприємства з позиції результатного підходу, ознак інноваційності розвитку підприємства (інноваційної активності та інноваційного потенціалу, параметрів економічної безпеки підприємства), що є основою для подальшого моделювання системи показників; 4) *класифікацію показників-індикаторів БОУІРПП на засадах запропонованих критеріїв*: напрям аналітичних досліджень, статус об'єкта БОУІРПП, вектор впливу на параметри об'єкта БОУІРПП, суттєвість, колінеарність впливу, сфера чинників впливу, що слугує обґрунтуванню відбору показників до системи, та методи їх формування.*

5. *Обґрунтовано*, що основними аналітичними інструментами БОУІРПП є система показників та власне методика аналізування інноваційного розвитку підприємства за його складовими. *Складовими системи аналітичних інструментів БОУІРПП (САІ БОУІРПП) визначено* аналітичну, облікову та оцінювальну, *уточнено* їх зміст, інструментарій та

взаємозв'язки, *обґрунтовано відповідні етапи формування*: обґрунтування показників-індикаторів інноваційного розвитку підприємства, визначення необхідних облікових даних та формування інструментів в системі обліку підприємства, обґрунтування шкали значень показників-індикаторів інноваційного розвитку, що визначають рівень його економічної безпеки. *Розроблено загальну принципову схему побудови САІ БОУІРПП*, що охоплює її складові та етапи формування, та *структурно-логічну модель системи показників – індикаторів інноваційного розвитку*, побудовану на засадах ієрархічного підходу за напрямками аналізу та рівнями його деталізації.

6. *Розроблено систему показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства, яка містить три підсистеми показників*: а) *економічного розвитку підприємства*, б) *активізації інноваційної діяльності*, в) *розвитку інноваційного потенціалу, декомповану за його складовими – фінансовим, матеріальним та інтелектуальним потенціалом*. Підсистеми складені на засадах дуального підходу, тобто взаємоінтеграції а) статичних та динамічних показників, де перші характеризують параметри інноваційного розвитку та економічної безпеки з позиції існуючого або досягнутого стану, а другі – з позиції розвитку висвітлюють зміни, що відбулися в результаті БОУІРПП, а також б) кількісних та якісних показників, де останні уособлюють в собі інтегральну оцінку за дискретно-дескриптивною шкалою.

7. Для кожної підсистеми *обґрунтовано*: а) *змістовність об'єктів БОУІРПП на першому на подальших рівнях деталізації аналізу*, де системи показників першого рівня відрізняються повним інформаційно-обліковим забезпеченням в існуючій системі обліку та звітності промислових підприємств; б) *склад та інформаційні джерела визначення в обліку та звітності підприємства базових статичних показників*, зміна яких віддзеркалює тенденції розвитку, *критерії розвитку – вектор змін базових показників*, що характеризує розвиток та показники розвитку, якими для кількісних показників визначено індекси росту базових за аналізований період, а для якісних – бальна шкала оцінки («+1, 0, – 1»); в) *методичні рекомендації та альтернативні методики розрахунку інтегральних*

показників економічного розвитку, активізації інноваційної діяльності, розвитку інноваційного потенціалу, інноваційного розвитку промислового підприємства, що ґрунтуються на методах згортки та середньої геометричної частинних показників розвитку, а також методах нечіткої логіки, що забезпечує модульність системи, гнучкість та варіативність її застосування.

8. *Удосконалено методичні підходи щодо: 1) оцінювання інноваційної активності та інноваційної діяльності промислового підприємства за даними фінансового та статистичного обліку – за рахунок обґрунтування та запровадження показників рентабельності інноваційних витрат, продуктивності інноваційних витрат, рівня інноваційної активності підприємства, що дозволяє оцінити фінансову ефективність інноваційної діяльності підприємства та рівень його інноваційної активності порівняно із зовнішнім середовищем; 2) аналізування та оцінювання інноваційного потенціалу промислового підприємства шляхом обґрунтування системи показників його розвитку за трьома складовими: фінансовою, матеріальною та інтелектуальною, що містить кількісні та якісні базові показники та узгоджені методичні рекомендації щодо кількісної та якісної (бально-дескриптивної) оцінки стану та розвитку окремих складових та інноваційного потенціалу підприємства в цілому.*

9. *Запропоновано методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки розвитку промислового підприємства (ЕБРП), що ґрунтується на одноступеневому, фінансовому та дуальному підходах та містить: а) рекомендації щодо взаємодоповнюючих варіантів оцінювання ЕБРП за окремим статичним показником рентабельності операційної діяльності, інтегральними статичними моделями Альтмана, R-моделі, універсальної дискримінантної функції, динамічною моделлю інтегрального показника економічного розвитку; б) узгоджену п'ятирівневу дискретно-дескриптивну шкалу визначення рівня ЕБРП, що забезпечує порівнянність результатів оцінювання; в) концептуальну модель одноетапного оцінювання економічної безпеки розвитку промислового підприємства.*

10. *Вперше розроблено методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства*

(ЕБІРПП), який застосовує в якості аналітичного інструменту удосконаленої моделі нерівності «золоте правило економіки підприємства», що віддзеркалює ознаки його економічного розвитку за динамікою ключових фінансових показників та містить рекомендації щодо: а) її трансформації в інтегральний показник економічного розвитку промислового підприємства із застосуванням методу адитивної згортки, де значення часткових показників визначає бінарна оцінка виконання кожної з 5-ти умов нерівності; б) визначення рівня ЕБІРПП за дискретно-дескриптивною шкалою, узгодженою з шкалами визначення рівня економічної безпеки за альтернативними моделями оцінювання економічної безпеки підприємства на засадах фінансового підходу; в) визначення зони виникнення ризиків інноваційного розвитку підприємства, що відповідає дуже високому рівню ЕБІРПП. Апробація запропонованих підходів на промислових підприємствах Одеської області довела їх методичну завершеність та практичну застосовність.

11. *Запропоновано: принципову схему оцінювання економічної безпеки інноваційного розвитку на засадах двоступеневого підходу за розробленою системою показників-індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства та методичні рекомендації щодо визначення рівня ЕБІРПП на засадах порівняння темпів інноваційного розвитку підприємства із темпами розвитку його зовнішнього оточення.*

Основні положення розділу 5 відображено здобувачем у наукових працях: [153, 182, 184, 186, 189, 210, 239, 290, 307, 344, 357, 375, 376, 441].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення та нове вирішення науково-прикладної проблеми, яка полягає у розробленні теоретико-методологічного базису та методичних положень і рекомендацій щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком вітчизняних промислових підприємств, що підвищує результативність їх управління.

Основні наукові та прикладні результати дослідження полягають у такому:

1. Встановлено, що *безпекоорієнтоване управління інноваційним розвитком промислових підприємств як об'єкт наукового пошуку не висвітлене*, оскільки економічна безпека та інноваційний розвиток підприємства досліджуються як об'єкти управління поодиночі. Відповідно, відсутній його понятійно-категорійний апарат. Тому *визначено зміст і зв'язок основних категорій і понять, що висвітлюють інноваційний розвиток та економічну безпеку промислового підприємства*. Уточнення понять інноваційного розвитку підприємства з позиції процесу та результату, а економічної безпеки – з позицій статичного та двовекторного підходів, дозволило синтезувати їх у дуальне комплексне поняття *економічно-безпечного інноваційного розвитку – процесу та економічної безпеки інноваційного розвитку*, що відображує явище інноваційного розвитку промислового підприємства з ознаками безпеки, дозволяючи розглядати його як комплексний об'єкт безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.

2. Досліджено *зв'язки інноваційного розвитку та економічної безпеки підприємства як явищ та об'єктів управління*, визначена їх дуальна спрямованість та взаємовплив, обґрунтована *типологія та управлінська взаємодія*. Доведено, що економічна безпека впливає на інноваційний розвиток лише конструктивно, а інноваційна діяльність та розвиток може впливати й деструктивно, порушуючи стан економічної безпеки підприємства не лише за відсутності або неефективності інноваційної

діяльності, але й внаслідок її успішності, що спричинює високі темпи економічного зростання підприємства та викликає обурення зовнішнього конкурентного середовища.

3. Обґрунтовано *доцільність* безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, *змістовність* якого визначено як виду управлінської діяльності в системі управління інноваційним розвитком, спрямованої на забезпечення задовільної безпеки в його процесі та результаті. Отже, його *завдання*, функції, об'єкти та методи узгоджуються з управлінням інноваційним розвитком, проте потребують трансформації на засадах системного та інтеграційного підходу до узгодження методологій управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства. Це склало наукове підґрунтя *концепції безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства* та його *концептуальної моделі*.

4. Узагальнено методологічні підходи, методи і моделі, застосовні для безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Розроблено його методологічний базис, який містить: а) базовий підхід вибіркової інтеграції до формування методології безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства через інтеграцію цілей, завдань, принципів, методів та інструментарію управління інноваційними розвитком та економічною безпекою підприємства; б) ознаки безпекоорієнтованого управління: системність, стратегічність, індикативність, превентивність та антисипативність, що визначають його методи.

5. *Систематизовано та розвинуто методи та моделі аналізування зовнішніх умов та внутрішнього середовища інноваційного розвитку, оцінювання економічної безпеки промислового підприємства за рахунок обґрунтування та розроблення методичних підходів та рекомендацій щодо:* а) аналізування зовнішніх та внутрішніх умов інноваційного розвитку промислового підприємства з врахуванням чинника економічної безпеки та на засадах фінансового підходу; б) оцінювання економічної безпеки

промислового підприємства на засадах ітераційного підходу, фінансового підходу та його різновидів, що визначає методичне підґрунтя дослідження середовища та визначення тенденцій інноваційного розвитку промислового підприємства.

6. *Розроблено класифікаційні засади безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства, які спираються на систематизацію підходів до визначення сутності розвитку, інновацій, інноваційного розвитку підприємства та його чинників, загроз та ризиків підприємницької та інноваційної діяльності. Запропоновано удосконалення класифікаційних засад управління інноваційним розвитком промислового підприємства в частині: ознак інноваційного розвитку, що інтегрують ознаки економічного розвитку та його інноваційності, а також складових інноваційного розвитку та інноваційних ризиків промислового підприємства.*

7. *Досліджено середовище інноваційного розвитку промислових підприємств України та визначено тенденцію загострення кризових явищ у 2014 р. у доміантних галузях переробної промисловості, зокрема металургії та машинобудуванні, всього промислового сектору економіки, що обумовлюється його «сировинною» технологічною структурою та низькою інноваційною активністю, яка досі перебуває на критично-небезпечному рівні. Доведено недостатність ознак економічного розвитку більшості підприємств Одеського регіону, обумовлену низькою інноваційною активністю або неефективністю інноваційної діяльності, низький рівень економічної безпеки незалежно від їх розміру, стратегічної важливості та технологічного укладу (в середньому 2,42 бали за 5-ти бальною шкалою), що свідчить про відсутність або вкрай низький рівень результативності процесів інноваційного розвитку та низький потенціал інноваційного розвитку, обумовлений низьким рівнем економічної безпеки, що є передумовами впровадження безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства.*

8. *Обґрунтовано механізм безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства як сукупність методів,*

засобів, заходів, процедур та інструментів впливу системи безпекоорієнтованого управління на процеси інноваційного розвитку та забезпечення його економічної безпеки, який доцільно формувати як сукупність функціональних локальних управлінських механізмів, спрямованих на досягнення функціональних цілей безпекоорієнтованого управління. Доведена визначальна роль аналітичного механізму, що продукує інформаційно-аналітичне забезпечення всієї системи безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства. Розроблено змістовну концептуальну модель системи інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства із її уточненням у частині мети, предмету, функцій, задач, складових та їх взаємозв'язків.

9. Обґрунтовано *вагому значущість інтелектуальної складової* інноваційного розвитку підприємства не тільки як частини його потенціалу, але й як чиннику забезпечення його економічної безпеки, що обумовлює її *пріоритетність в системі об'єктів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства*. Розроблено *концептуальну модель комплексного оцінювання інтелектуального капіталу промислового підприємства*.

10. Запропоновано *нові підходи до формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства*, де базовим визначено підхід тримірної інтеграції. Розроблено *концептуальну модель та методологічний базис формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства*, які розкривають методологічні підходи та принципи, змістовну відмінність процесів формування та застосування аналітичних інструментів, сфер їх реалізації та забезпечення.

11. Розроблено *багатофункціональне методичне забезпечення процесу формування аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства та рекомендації щодо*

його застосування, що висвітлює: а) змістовність і принципи формування системи показників безпекоорієнтованого управління на засадах дуального підходу;

б) напрями аналітичних досліджень, що визначають декомпозицію системи;

в) класифікації показників-індикаторів та методів їх формування.

12. Розроблено *систему аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства*, що містить: а) підсистеми показників за ознаками інноваційного розвитку підприємства, складені на засадах дуальності та змін в результаті безпекоорієнтованого управління; б) методичні підходи та рекомендації щодо визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства; в) узгоджену дискретно-дескриптивну шкалу визначення її рівня, що дозволяє здійснювати її оцінювання як у динамічному розрізі, так й у просторовому.

13. *Розроблено методичний підхід до визначення рівня економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства*, який віддзеркалює ознаки його економічного розвитку за динамікою ключових фінансових показників та містить рекомендації, які дозволяють розрахувати інтегральний показник економічного розвитку промислового підприємства, визначити рівень економічної безпеки інноваційного розвитку промислового підприємства та зону виникнення його ризиків при дуже високому рівні економічної безпеки.

Розроблені науково-прикладні положення та методичні рекомендації щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства утворюють комплекс управлінських інструментів, що дозволяють промисловим підприємствам розвиватися за рахунок інновацій, коригуючи їх вплив на стан економічної безпеки, апробовані на практиці, що підтверджує їх реальність та результативність (**додаток II**).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шумпетер Й. Теория экономического развития: избранное / Й. Шумпетер. – М. : ЭКСМО, 2008. – 157.
2. Schumpeter J. Essays on entrepreneurs, innovators, business cycles and the evolution of capitalism / J. Schumpeter; [ed. by R. Clemence]. – Transaction publishers, 1989. – 342 p.
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития (Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры) / Й. Шумпетер; [пер.с англ.]. – М. : Прогресс, 1982. – 455 с.
4. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку : Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Й. Шумпетер; [Пер. з англ. В. Старка]. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 242 с.
5. Друкер П. Управління у час глибоких змін / П. Друкер // Аналітичний журнал з менеджменту «Синергія». – 2001. – № 1, (2). – С. 3-7
6. Drucker P. Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles / P. Drucker; [Русскоязычное издание: Бизнес и инновации]. – М.: «Вильямс», 2007. – 432 с.
7. Drucker P. Management Challenges for the 21st Century / P. Drucker; [Русскоязычное издание: Задачи менеджмента в XXI веке]. – М.: «Вильямс», 2007. – 272 с.
8. Санто Б. Инновация как средство экономического развития / Б. Санто. – М. : Прогрес, 1990. – 291 с.
9. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями / Б. Твисс; [сокр. пер. с англ. ; авт. предисл. и науч. ред. К.Ф. Пузыня]. – М.: Экономика, 1989. – 271 с.
10. Бельтюков Є.А. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід : [моногр.] // [М.П. Денисенко, І.М. Грищенко, А.П. Гречан, Є.А. Бельтюков та ін.]. – Суми: Університетська книга, 2008. – 271 с.

11. Бельтюков Є.А. Проблеми формування та реалізації пріоритетів інноваційного розвитку України / Є.А. Бельтюков, О.В. Толмачова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3. – С. 17-20
12. Бельтюков Є.А. Причини та шляхи подолання низької інноваційної сприйнятливості промислових підприємств / Є.А. Бельтюков, О.В. Толмачова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – № 4. – С. 142-147
13. Бланк И.А. Управление инвестициями предприятия / И.А. Бланк – К.: Ника-Центр; Эльга, 2003. – 480 с.
14. Фінансове забезпечення розвитку підприємств / [І.О. Бланк, Г.В. Ситник та ін.]; За ред. проф. І.О. Бланка. – К.: КНТЕУ, 2011. – 344 с.
15. Геец В. Трансформационные преобразования в Украине: переосмысливая пройденное и думая о будущем / В. Геец // Общество и экономика. – 2006. – № 3. – С. 23-53
16. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: [моногр.] / [за ред. В.М. Геєця, А.А. Мазаракі]. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. – Ч. 1/2. – 389 с.
17. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М. Геєць, В.П. Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
18. Геєць В.М. Стратегічні виклики ХХІ століття суспільству та економіці України / [За ред. В.М. Геєця, В.П. Семиноженка, Б.Є. Кваснюка]. – [в 3 т.]. – К.: Фенікс, 2007. – 539 с.
19. Гриньова В.М. Функціонально-вартісний аналіз в інноваційній діяльності підприємства: [моногр.] / В.М. Гриньова. – Х. : ІНЖЕК, 2004. – 124 с.
20. Гриньова В.М. Організаційні проблеми інноваційної діяльності на підприємствах: [метод. матер.] / В.М. Гриньова, В.В. Власенко. – Х.: ІНЖЕК, 2005. – 196 с.
21. Гриньова В.М. Соціально-економічні проблеми інноваційного розвитку підприємств / В.М. Гриньова, О.В. Козирєва. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 187 с.

22. Гриньова В.М. Стимулювання праці в інноваційній діяльності підприємств машинобудування : [моногр.] / В.М. Гриньова, А.А. Тараненко. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2010. – 163 с.

23. Грузнов И.И. Эффективные организационно-экономические механизмы управления (теория и практика) / И.И. Грузнов. – Одесса: Полиграф, 2009. – 528 с.

24. Захарченко В.И. Инновационное развитие в Украине: наука, технология, практика : [моногр.] / В.И. Захарченко, Н.Н. Меркулов, Л.В. Ширяева. – Одесса: «Печатный дом», «Фаворит». – 2011. – 598 с.

25. Захарченко В.І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки : [навч. посіб.] / В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов. – К.: Центр навчальної літератури, 2012. – 448 с.

26. Актуальні питання інноваційного розвитку держави, регіонів, підприємств : [кол. монографія] / [В.І. Захарченко, М.М. Меркулов та ін.]; під ред. В.І. Захарченко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2014. – 182 с.

27. Ильяшенко С.Н. Инновационное развитие субъектов хозяйственной деятельности / С.Н. Ильяшенко // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва: Зб. наук. праць. – Суми 2000. – Вип. 1. – С. 110-116

28. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент: [підруч.] / С.М. Ілляшенко. – Суми: ВТД Університетська книга, 2010. – 334 с.

29. Маркетинг. Менеджмент. Інновації: [моногр.] / [за ред. С.М. Ілляшенко]. – Суми: ТОВ ТД «Папірус», 2010. – 624 с.

30. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємства у транзитивній економіці : [моногр.] / [за заг. ред. С.М. Ілляшенка]. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 582с.

31. Кузьмін О.Є. Інвестиційна та інноваційна діяльність / С.В. Князь, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнєцова; [за наук. ред. О.Є. Кузьміна]. – Л.: ЛБІ НБУ, 2003. – 233 с.

32. Князь С.В. Активізування інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств / С.В. Князь, О.Й. Вівчар, Л.І. Мельник; [за наук. ред. О.Є. Кузьміна]. – Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2005. – 250 с.

33. Економіка інноваційного підприємства: [навч. посібн.] / [О.Є. Кузьмін, І.Н. Пащенко, Л.І. Чернобай, А.О. Босак]. – Львів: Видавництво Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 456 с.

34. Кузьмін О.Є. Управління ризиками в інноваційній діяльності: [навч.-метод. посіб.] / Н.Ю. Подольчак, Н.І. Подольчак. – Л.: Вид-во Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2009. – 176 с.

35. Кузьмін О.Є. Фактори інноваційного розвитку підприємств / О.Є. Кузьмін, Т. Кужда // Схід. – 2006. – № 6. – С. 16-19.

36. Кузьмін О.Є. Проблеми стимулювання інновацій машинобудівних підприємств України / О.Є. Кузьмін, Ю.Л. Логвиненко // Вісн. Нац. ун-ту «Львів. політехніка». – 2008. – № 624 – С. 151-159.

37. Кузьмін О.Є. Показники інноваційності економічних явищ, процесів і діяльності підприємств: досвід економічно розвинених країн / О.Є. Кузьмін, В.Й. Жежуха // Теоретичні та прикладні питання економіки: зб. наук. пр. – К., 2009. – Вип. 19. – С. 38-45.

38. Кузьмін О.Є. Модель фінансово-інноваційного розвитку машинобудівного підприємства / О.Є. Кузьмін, Т.І. Кужда // Фінанси України. – № 9, (166). – С. 78-86.

39. Кузьмін О.Є. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень / О.Є. Кузьмін, В.Й. Жежуха // Економіка України. – 2010. – № 2, (579) – С. 14-23.

40. Лапко О.О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання / О.О. Лапко // Ін-т екон. прогнозування НАН України. – К., 1999. – 253 с.

41. Лапко О.О. Державне регулювання інноваційної діяльності: економічний механізм і його вдосконалення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.02.03 «Організація управління, планування і регулювання економіки» / О.О. Лапко. – К., 2000. – 32 с.

42. Лапко О.О. Розвиток системи управління науково-інноваційною сферою в Україні / О.О. Лапко // Економіка і прогнозування. – 2002. – № 1. – С. 55-62.

43. Лапко О.О. Проблеми фінансування інноваційного підприємництва / О.О. Лапко // Вісн. Нац. ун-ту «Львівська політехніка». – 2007. – № 579. – С. 149-152.

44. Меркулов М.М. Науково-технологічний розвиток і управління інноваціями: [моногр.] / М.М. Меркулов. – Одеса: Фенікс, 2008. – 344 с.

45. Чухрай Н.І. Механізм стратегічного управління інноваційним розвитком: [моногр.] / Н.І. Чухрай; [за заг. ред. О.А. Біловодської]. – Суми: Університетська книга, 2010. – 432 с.

46. Чухрай Н.І. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві: [підруч.] / Н.І.Чухрай, Р. Патора. – К.: КОНДОР, 2006. – 398 с.

47. Чухрай Н.І. Організаційно-управлінські інновації в економіці, що спирається на знання: [моногр.] / Н.І. Чухрай // Інновації: проблеми науки і практики. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 336 с.

48. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика: [моногр.] / [Л.І. Федулова, В.П. Александрова, Ю.М. Бажал, М.С. Данько, та ін.]. – К.: Основа, 2005. – 549 с.

49. Федулова І.В. Синергетична еволюційна модель інноваційного розвитку підприємства / І.В. Федулова // Наук. пр. Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 36. – С. 114-118.

50. Федулова Л.І. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення / Л.І. Федулова // Економічна теорія. – 2013. – № 2. – С. 28-45.

51. Федулова Л.І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України / Л.І. Федулова // Економіка України. – 2013. – № 4. – С. 15-23.

52. Федулова Л.І. Інноваційний вектор розвитку промисловості України (закінчення) / Л.І. Федулова // Економіка України. – 2013. – № 5. – С. 30-37..

53. Федулова Л.І. Концептуальні засади управління інноваційним розвитком підприємств / Л.І. Федулова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. – № 2. – С. 122-135

54. Федулова Л.І. Концептуальні засади формування інноваційної системи підприємств / Л.І. Федулова // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 10. – 195 с.

55. Філіппова С.В. Трансформаційні процеси в промисловому виробництві в умовах нестабільності: [моногр.] / С.В. Філіппова. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – 416 с.

56. Філіппова С.В. Політика інноваційно-інвестиційного розвитку регіону в умовах ринкових трансформацій: структурний підхід: [моногр.] / С.В. Філіппова, Г.А. Смоквіна. – Одеса: ОНПУ, 2008. – 74 с.

57. Інноваційна трансформація промислового сектору економіки України та механізми її регулювання: [моногр.] / [С.В. Філіппова, Л.О. Волощук, Г.А. Смоквіна, С.О. Черкасова та ін.]; під ред. С.В. Філіппової. – Одеса: «ВМВ», 2009. – 180 с.

58. Філіппова С.В. Особливості процесу комерціалізації інноваційних розробок промислового підприємства: [моногр.] / С.В. Філіппова, Ю.В. Ковтуненко. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 214 с.

59. Філіппова С.В. Формирование стратегии развития машиностроительного предприятия в условиях роста его наукоемкости [моногр.] / Ван Тао, С.В. Філіппова, Н.А. Заец. – Донецк: Изд-во «Ноулідж» (донецкое отделение), 2013. – 250 с.

60. Харічков С.К. Инновационно-инвестиционная система: методология формирования и развития / Э.Н. Забарная, С.К. Харічков. – Одесса. ИПРЭЭД НАНУ, 2002. – 140 с.

61. Харічков С.К. Екоінноваційний збалансований розвиток як імператив суспільного прогресу / С.К. Харічков // Економічні інновації: Зб. наук. праць. – Одеса, 2010. – Вип. 40. – С. 364-377.

62. Харічков С.К. Ключові орієнтири інноваційної моделі економіки України на засадах сталого природогосподарювання / С.К. Харічков,

В.И. Крутякова // Экономика: реалии času. Научный журнал. – 2014. – № 2, (12). – С. 175-183

63. Вікіпедія: вільна енциклопедія: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Інновації>.

64. Руководство Осло. Рекомендации по сбору и анализу данных по инновациям. – [3-е изд., совместная публикация ОЭСР и Евростат.]. – М.: Центр исследований и статистики науки, 2006. – 192 с.

65. Oslo Manual: Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data. – [3rd Ed. OECD.EQ2005; Перевод на русский язык]. – М.: Государственное учреждение «Центр исследований и статистики науки» (ЦИСН), 2010. – 107 с.

66. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002 № 40-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від 2002 р., № 36, ст. 266, станом на 05.12.2012. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/40-15>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

67. Наукова та інноваційна діяльність в Україні у 2011 році: [стат. збірник] / Держкомстат України. – К.: ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України», 2012. – 314 с.

68. Методологічні положення «Зі статистики інноваційної діяльності» № 3 від 10.01.2013 [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Київ: ДССУ, 2013. – 32 с. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2013/03/3_2013.htm. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

69. Концепция межгосударственной инновационной политики государств-участников Содружества Независимых Государств на период до 2005 г. // Инновация. – 2001. – № 7. – 488 с.

70. Rathwell R. Invention, innovation, re-innovation and the role of the user / R. Rathwell, P. Cardiner // Technovation. – 1985. – № 3. – P. 131-180.

71. Tidd J. Managing innovation / J. Tidd, J. Bessant, K. Pavitt. – Chichester: John Wiley & Sons LTD, 2001. – 680 p.

72. Hippel V. L.U.S. high technology trade and competitiveness : [Staff report] / V. Hippel // U.S. Department of Commerce. – 1985. – P. 31-38.
73. Freeman C. The Economics of Industrial innovation / C. Freeman, L. Soete – [3 edit]. – London : Cassel, 1997. – 470 p.
74. Портер М. Конкуренция : [учебн. пособ.] / М. Портер; [пер. с англ.]. – М.: Вильямс, 2001. – 495 с.
75. Дихтль В. Практический маркетинг: [учебн пособ.] / В. Дихтль, Х. Хершген; [пер. с нем. И.С. Минко]. – М.: Высшая школа, 1996. – 255 с.
76. Водачек Л. Стратегия управления инновациями на предприятии / Л. Водачек., О. Водачкова; [сокр. пер. со словац.]. – М.: Экономика, 1989. – 167 с.
77. Лапин Н.И. Актуальные проблемы исследования нововведений / Н.И. Лапин // Социальные факторы нововведений в организационных системах. – М., 1985. – № 122. – С. 150.
78. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики) / А.И. Пригожин. – М.: Политиздат, 1989. – 206с.
79. Гвишиани Д.М. Теоретические аспекты исследований инновационного процесса и формирования инновационной политики / Д.М. Гвишиани, В.И. Громека // Инновационная политика развитых капиталистических государств. – М., 1990. – № 131. – С. 5.
80. Кондратьев Н.Д. Главные проблемы экономической статики и динамики / Н.Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 1992. – С. 27-32.
81. Гугелев А.В. Мотивация к высокоэффективному и качественному труду / А.В. Гугелев // Система обеспечения качества продукции: трудовая теория потребительской стоимости. – М.: Изд-во стандартов, 1993.– С. 196.
82. Хучек М. Приватизация и инновации / М. Хучек // Российский эконом. журн. – 1994. – № 2. – С. 6-8.
83. Ильенкова С.Д. Инновационный менеджмент : [учеб. для вузов] / С.Д. Ильенкова. – М.: Банки и биржи: ЮНИТИ, 1997. – 327 с.

84. Соколов Д.В. Предпосылки анализа и формирования инновационной политики / Д.В. Соколов, А.Б. Титов, Н.М. Шабанова. – СПб.: ГУЭФ, 1997. – С. 32.
85. Завлин П.Н. Инновационный менеджмент: [справочн. пособ.] / П.Н. Завлин; [под ред. П.Н. Завлина, А. Казанцева, Л.Э Миндели]. – [изд. 2-е, перераб. и доп.]. – М.: ЦИСН, 1998. – 475 с.
86. Фатфутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Р.А. Фатфутдинов. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 312 с.
87. Морозов Ю. Инновационный менеджмент / Ю. Морозов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 146 с.
88. Мединский В. Инновационный менеджмент / В. Мединский – М.: Инфра-М, 2002. – 232 с.
89. Афонин И.В. Управление развитием предприятия: стратегический менеджмент, инновации, инвестиции, цены: [учебн. пособ.] / И.В. Афонин. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К0», 2002. – 380с.
90. Яковец Ю.В. Эпохальные инновации XXI века / Ю.В. Яковец. – М.: Экономика, 2004. – 444 с.
91. Азгальдов Г.Г. Интеллектуальная собственность, инновации и квалиметрия / Г.Г. Азгальдов, А.В. Костин // Экономические стратегии. – 2008. – № 2, (60). – С. 162-164.
92. Покропивний С.Ф. Інноваційний менеджмент у ринковій системі господарювання / С.Ф. Покропивний // Економіка України. – 1995. – № 2. – С. 24.
93. Лапко О. Інноваційна діяльність в системі державного регулювання: [моногр.] / О. Лапко. – К.: Ін-т екон. прогнозування НАН України, 1999. – 254 с.
94. Мочерний С.В. Економічна енциклопедія у 3-х томах / [редкол. С.В. Мочерного та ін.]. – К. : Вид. центр «Академія», 2000. – Т. 1. – 864 с.
95. Чухрай Н.І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення : [моногр.] / Н.І. Чухрай. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2002. – 316 с.

96. Будникевич И.Г. Становление регионального рынка инноваций в Украины / И.М. Будникевич, И.М. Школа / Ин-т региональных досл. НАН Украины. – Чернів.: Зелена Буковина, 2002. – 200 с.

97. Черваньов Д.М. Система інноваційного менеджменту: теорія і практика: підручник / Д.М. Черваньов. – К.: ВПЦ «Київський ун-т», 2012. – 1391 с.

98. Антонюк Л.Л. Інновації : теорія, механізм розробки та комерціалізації : [моногр.] / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.

99. Волощук Л.О. Активізація інноваційно-спрямованого інвестування у промисловості України : дис. канд. екон. наук: 08.02.02 / Л.О. Волощук. – Одеса, 2004. – 272 с.

100. Станіславик О.В. Оцінювання інноваційного потенціалу промислових підприємств України: [моногр.] / О.В. Станіславик; [під ред. С.В. Філіппової]. – Одеса: ТЕС, 2007. – 140 с.

101. Крамської Д.Ю. Аналіз та удосконалення економічного змісту понять інновації і інноваційний розвиток / Д.Ю. Крамської, В.А. Кучинський // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – 2013. – № 22, (995). – С. 22-33.

102. П'ятницька Г.Т. Інноваційний розвиток організацій: невід'ємні складові та чинники впливу / Г.Т. П'ятницька // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 76-91.

103. Основы инновационного менеджмента: теория и практика / [под ред. П.Н. Завлина]. – М.: ОАО «НПО «Издательство «Экономика», 2000. – 475 с.

104. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент: [учеб. пос.] / И.Т. Балабанов. – СПб. : Питер, 2001. – 304 с.

105. Janáková H. Creative management and innovation / H. Janáková // Creative and Knowledge Society. – 2012. – Vol. 2, Is. 1. – P. 95-112.

106. Гумба Х.М. Теоретические основы инновационного развития предприятий строительной отрасли: [моногр.] / Х.М. Гумба // МОН РФ, ФГБОУ ВПО «Моск. гос. строит. ун-т». – М. : МГСУ, 2012. – 200 с.

107. Lesáková L. Innovations in Small and Medium Enterprises in Slovakia / L. Lesáková // Acta Polytechnica Hungarica. – 2009. – Vol. 6, № 3. – P. 23-34.

108. Найдюк В.С. Сутність та передумови інноваційного розвитку підприємств / В.С. Найдюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 251-263.

109. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження: [моногр.] / С.В. Мочерний. – Львів: Світ, 2001. – 416 с.

110. П'ятницька Г.Т. Управління підприємством в епоху глобалізму: [моногр.] / Г.Т. П'ятницька. – К. : Логос, 2006. – 568 с.

111. Еволюція парадигми інноваційного розвитку [Електронний ресурс] // Інтернет-ресурс «Управління і менеджмент». – Режим доступу: <http://www.managerhelp.org/hoks-1496-1.html>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

112. Кун Т. Структура наукових революцій / Т. Кун. – К. : Port-Royal, 2001. – 228 с.

113. Балацкий Е.В. Диалектика познания и новая парадигма экономической науки / Е.В. Балацкий // Мировая экономика и международные отношения. – 2006. – № 7. – С. 73-79.

114. Мамонтова Н.А. Криза сучасної економічної парадигми у формуванні механізму інноваційного розвитку / Н.А. Мамонтова // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – № 23. – С. 74-77.

115. Дрига С.Г. Становлення парадигми інноваційного розвитку вітчизняного підприємництва: макроекономічні передумови / С.Г. Дрига // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 4, Т. 2. – С. 269-275.

116. Рудь Н.Т. Відкриті інновації – нова парадигма інноваційного розвитку / Н.Т. Рудь // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Економіка. – 2013. – № 21. – С. 81-85.

117. Трифилова А.А. «Открытые инновации» – парадигма современного инновационного менеджмента / А.А. Трифилова // Инновационная экономика. – 2008. – № 1. – С. 73-77.

118. Ванхавербеке В. «Открытые инновации»: Scio me nihil scire / В. Ванхавербеке, М. Торккели, А. Трифилова // Инновации. – 2010. – № 7. – С. 3-5.

119. Chesbrough H. «Open Innovation. The New Imperative for Creating and Profiting from Technology» / Chesbrough H. – Harvard Business School Press, 2006. – 227 p.

120. Chesbrough H. «Open Business Models. How to Thrive in the New Innovation Landscape» / H. Chesbrough. – Harvard Business School Press, 2006. – 272 p.

121. Chesbrough H. «Open Innovation. Researching a New Paradigm» / H. Chesbrough, W. Vanhaverbeke, J. West. – Oxford University Press, 2006. – pp. 134-160.

122. Глазьев С.Ю. Возможности и ограничения технико-экономического развития России в условиях структурных изменений в мировой экономике : материалы на заседании (Отделения общественных наук РАН, 15 декабря 2008 года) / С.Ю. Глазьев. – М.: ГУУ, 2008. – С. 91.

123. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев; [под ред-кол. Л.И. Абалкин и др.]. – М. : Экономика, 1989. – 526 с.

124. Модельски Дж. Волны Кондратьева, развитие мировой экономики и международная политика / Дж. Модельски, У. Томпсон // Вопросы экономики. – 1992. – № 10. – С. 49-57.

125. Федулова Л.І. Інноваційна економіка: [підруч.] / Л.І. Федулова. – К. : Либідь, 2006. – 480 с.

126. Концептуальні засади взаємодії політики й управління: [навч. посібн.] / [Е.А. Афонін, Я.В. Бережний, О.Л. Валевський та ін.]; за заг. ред. В.А. Ребкала. – К.: НАДУ, 2010. – 300 с.

127. Економічна теорія: Політекономія: [підруч.] / [За ред. В.Д. Базилевича]. – [7-ме вид., стер.]. – К. : Знання-Прес, 2008. – 719 с.

128. Posner M.V. International Trade and technical Change / M.V. Posner // Oxf. Econ. Pap. – 1961. – Vol. 13, (3). – P. 323-341.

129. Мазаракі А. Зовнішньоторговельна політика: від меркантилізму до неотехнологізму / А. Мазаракі, Т. Мельник // Товари і ринки. – 2010. – № 2. – С. 9-20.

130. Хайек Ф. Индивидуализм и экономический порядок / Ф. Хайек. – М.: Изограф, 2000. – 256 с.

131. Хайек Ф. Право, законодательство и свобода: Современное понимание либеральных принципов справедливости и политики / Ф. Хайек. – М.: ИРИСЭН, 2006. – 644 с.

132. Buckley W.F. Essays on Hayek / W.F. Buckley // Routledge Library Editions. Economics, 31. – London: Routledge, 2003. – 182 pp.

133. Barnett H. Innovation: The Basis of Cultural Change / H. Barnett. – N.Y., 1963. – 462 p.

134. Денисон М. Блауг. An introduction to the lives & works of one hundred great economists of the past / М. Денисон Блауг, Ф. Эдвард // 100 великих экономистов после Кейнса (Great Economists since Keynes). – СПб.: Экономикс, 2009. – С. 83-85.

135. Портер М.Е. Стратегія конкуренції / М.Е. Портер. – К.: Основи, 1998. – 390 с.

136. Фонотов А.Г. Россия: От мобилизационного общества к инновационному / А.Г. Фонотов. – М.: Наука, 1993. – 272 с.

137. Поповенко Н.С. Оценка инновационного потенциала хозяйственной системы / Н.С. Поповенко, Э.Н. Забарная // Бизнес-Информ. – 1998. – № 3. – С. 51-52.

138. Николаев А. Инновационное развитие и инновационная культура / А. Николаев // Проблемы теории и практики управления. – 2001. – № 5. – С. 57-63.

139. Механизмы инновационного развития предприятия: [инноватика] / [В. Баранчеев, Л. Мартынов, А. Рузанкин, А. Степанов] // Изобретательство. – 2002. – № 7. – С. 9-17.

140. Поляков С.Г. Модель инновационного развития предприятия / С.Г. Поляков, И.М. Степанов // Инновации. – 2003. – № 2-3. – С. 36-38.

141. Гриньов А.В. Інноваційний розвиток промислових підприємств: Концепція, методологія, стратегічне управління: [моногр.] / А.В. Гриньов. – Х.: [б.в.], 2003. – 308 с.

142. Погорелов Ю.С. Оцінювання та моделювання розвитку підприємства : монографія / Ю.С. Погорелов. – Луганськ : Глобус, 2010. – 512 с.

143. Інноваційний менеджмент: [навч. посіб.] / В.В. Стадник, М.А. Йохна. – К. : Академвидав, 2006. – 463 с.

144. Адаменко О.А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств / О.А. Адаменко // Наукові праці Національного у-ту харчових технологій. – 2010. – № 35. – С. 5-10.

145. Кибиткин А.И. Концептуальный подход к оценке инновационного развития предприятия / А.И. Кибиткин, М.Н. Чечурина // Вестник МГТУ. – 2011. – № 2, Т. 14. – С. 427-434.

146. Підкамінний І.М. Системні фактори впливу на інноваційний розвиток підприємства [Електроний ресурс] / І.М. Підкамінний, В.С. Ціпуринда // Ефективна економіка. – 2011. – № 3. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_3_4. – Назва з екрана. – Доступно на 30.02.2015.

147. Борисова И.С. Основы инновационного развития предприятий / И.С. Борисова // Известия ПГПУ им. В.Г. Белинского. – 2011. – № 24. – С. 225-229.

148. Заглумина Н.А. Формирование инструментария оценки уровня инновационного развития предприятия : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Н.А. Заглумина. – Н. Новгород, 2011. – 26 с.

149. Касс М.Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами: [Моногр.] / М.Е. Касс. – Н. Новгород: ННГАСУ, 2011. – 159 с.

150. Рогоза М.Є. Стратегічний інноваційний розвиток підприємств: моделі та механізми : [моногр.] / М.Є. Рогоза, К.Ю. Вергал. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 136 с.

151. Мороз О.С. Формування системи показників для оцінювання інноваційного розвитку підприємства / О.С. Мороз // Экономика Крыма. – 2012. – № 3, (40). – С. 263-266.

152. Пілявоз Т.М. Інноваційний розвиток підприємства як важливий аспект розвитку економіки / Т.М. Пілявоз // Інноваційна економіка: Всеукр. наук.-вироб. журнал. – 2012. – № 4. – С. 185-190.

153. Волощук Л.О. Аналітичні інструменти управління інноваційним розвитком промислового підприємства : [моногр.] / Л.О. Волощук, В.В. Кірсанова, С.В. Філіппова. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2014. – 180 с.

154. Волощук Л.О. Інноваційний розвиток промислового підприємства: сутність та проблеми аналітичного забезпечення в умовах індикативного управління / Л.О. Волощук // Бізнес Інформ. – 2014. – №11. – С. 75-79.

155. Волощук Л.О. Сутність інноваційного розвитку підприємства як об'єкту управління : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Реформування економіки України: ефективне виробництво, конкурентні регіони, макроекономічна рівновага»], (Київ, Нац. гірн. ун-т, 30-31 жовтня 2014р) / Л.О. Волощук. – Д.: НГУ, 2014. – С. 111-115.

156. Пашута М.Т. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: [навч. посіб.] / М.Т. Пашута, О.М. Шкільнюк. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 118с.

157. Трифилова А.А. Оценка эффективности инновационного развития предприятия / А.А. Трифилова. – М. : Финансы и статистика, 2005. – 304 с.

158. Мызрова О.А. Развитие и современное состояние теории инновации / О.А. Мызрова // Вестник саратовского государственного технического университета. – 2006. – № 3, (15). – С. 152-162.

159. Сербенівська А.Ю. Сутність та значення інноваційних процесів в діяльності підприємств [Електронний ресурс] / А.Ю. Сербенівська // «Ефективна економіка». – 2012. – № 5. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?Op=1&z=1690>. – Назва з екрана. – Доступно на 30.02.2015.

160. Матохин В.В. Технология коммерциализации результатов интеллектуальной деятельности в научно-технической сфере / В.В. Матохин // Инновации. – 2001. – №8. – С. 59-62.

161. Завлин П.Н. Инновационная деятельность в современных условиях / П.Н. Завлин // Инновации. – 2001. – № 8. – 45 с.

162. Евсеева Л.А. Стратегия инновационной деятельности за рубежом / Л.А. Евсеева, А. Ф. Сергеев // Инновации. – 2002. – № 4. – 59 с.

163. Корчагин А.Д. Значение и роль малого бизнеса в инновационном процесс / А.Д. Корчагин, Ю.Г. Смирнов // Инновации. – 2002. – № 5, (52). – С. 23-29.

164. Разработка методических подходов и определение уровня инновационной восприимчивости производственных субъектов АПК / [И.А. Ильина, Е.А. Егоров, В.А. Миранчук, О.П. Миронова] // Инновационная экономика. – 2005. – № 9. – С. 12-17.

165. Мендрул А.Г. Формы и приоритеты инновационного процесса в контексте государственного регулирования / А.Г. Мендрул // Инновации. – 2007. – № 8. – С. 57-59.

166. Монастырский Е.А. Термины и определения в инновационной сфере / Е.А. Монастырский // Инновации. – 2008. – № 2. – С. 28-31.

167. Управление инновационными процессами: [учебн. Пособ.] / [В.В. Жариков, И.А. Жариков, В.Г. Однолько, А.И. Евсейчев]. – Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. унта, 2009. – 180 с.

168. Лепейко Т.І. Управління інноваційними процесами на промислових підприємствах: методологія та практика : [моногр.] / Т.І. Лепейко, М.О. Боярська. – Х.: Вид-во ХНЕУ, 2013. – 220 с.

169. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф; [Сокр. пер. с англ.]. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.

170. Гальчинський А. Україна: наука та інноваційний розвиток / А. Гальчинський, В. Геєць, В. Семиноженко. – К.: [Б.в.], 2000. – 180 с.

171. Пилипенко А.А. Формирование организационного экономического механизма обеспечения устойчивости работы предприятия: Дис. канд. экон. наук: 08.06.01 / А.А. Пилипенко. – Харьков, 2000. – 188 с.

172. Безуглий А. Про вилучення амортизаційних відрахувань підприємств / А. Безуглий // Економіка України. – 2002. – № 5. – С. 36-43.

173. Федулова Л.І. Менеджмент організацій: [підруч.] / Л.І. Федулова. – К.: Либідь, 2003. – 448 с.

174. Бреус С.В. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств в Україні / С.В. Бреус // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 5. – С. 121-128.

175. Данилишин Б. Научно-инновационное обеспечение устойчивого экономического развития Украины / Б. Данилишин, В. Чижова // Экономика Украины. – 2004. – № 3. – С. 4-11.

176. Білорус О. Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації / О. Білорус // Економіка України. – 2004. – № 11. – С. 4-13.

177. Шаперенков А.В. Сучасні термінологічні контури дослідження інноваційного потенціалу / А.В. Шаперенков // Економіч. вісн. Донбасу. – 2012. – № 2, (28). – С. 155-161.

178. Малюта Л.Я. Особливості моделювання інноваційних процесів на підприємстві / Л.Я. Малюта // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: Зб. наук. праць. – Київ, 2012. – Вип. 8, (2). – С. 166-173.

179. Малюта Л.Я. Оцінювання рівня інноваційного розвитку промислового підприємства // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2011. – № 4. – С. 14-21.

180. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку (Innovative entrepreneurship: essence, mechanisms and forms of development): [моногр.] / В.В. Зянько // Вінниц. нац. техн. ун-т. – Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 397 с.

181. Волощук Л.О. Фактори інноваційного розвитку підприємства як об'єкти моніторингу : матеріали VII всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Одеса, ОНПУ, 21-25 травня 2013р.) / Л.О. Волощук, А.Ю. Устинюк. – Одеса: ОНПУ, 2013. – Т. 1. – С. 68-70

182. Волощук Л.О. Визначення складових інноваційного розвитку промислового підприємства : Матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. інтернет-

конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Одеський національний політехнічний університет, 20-23 травня 2014) / Л.О. Волощук, А.Ю. Устинюк. – Одеса: ОНПУ, 2014. – С. 51-53.

183. Волощук Л.О. Технологія оцінки і обліку інтелектуальної складової діяльності як передумова для комплексного аналізу інноваційного потенціалу виробничого підприємства [Електроний ресурс] / Л.О. Волощук, Л.В. Скороходова // Економіка: реалії часу. – 2012. – № 3-4, (4-5). – С. 89-93. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2012/No3-4/89-93.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

184. Волощук Л.О. Особливості обліку та оцінки інтелектуального капіталу як фактору інноваційного розвитку промислового підприємства: [моногр.] / Л.О. Волощук, К.В. Ковтуненко, Л.В. Скороходова. – Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2013. – 125 с.

185. Волощук Л.О. Інтелектуальна складова інноваційного розвитку промислових підприємств: сутність та проблеми управління : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Економіка: реалії часу та перспективи»], (Одеса, ОНПУ, 20-21 лютого 2014р.). – Одеса: ОНПУ, 2014. – Т. 1. – С.59-61.

186. Волощук Л.О. Оцінка фінансового потенціалу виробничого підприємства : матеріали VI всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»] (Одеса, ОНПУ, 15-25 травня 2012р.) / Л.О. Волощук, Я.В. Шаповал. – Одеса: Вид-во “Політех-дизайн”, 2012. – С. 187-189.

187. Організаційно-економічне забезпечення комерціалізації результатів науково-технічних досліджень вищих навчальних закладів та їх наукових підрозділів, що сприяє інноваційному розвитку України : [моногр.] / [С.В. Філіппова, К.В. Ковтуненко, Л.О. Волощук, С.А. Нізяєва та ін]. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2012. – 326 с.

188. Волощук Л.О. Методичні засади та проблеми оцінювання інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислового підприємства / Л.О. Волощук // Економічний аналіз: зб. наук. праць. – Тернопіль, 2014. – Вип. 2, Т. 18. – С. 87-94

189. Волощук Л.О. Принципові засади формування системи індикаторів інноваційного розвитку промислового підприємства / Л.О. Волощук // Бізнес Інформ. – 2014. – № 12. – С. 163-168.

190. Волощук Л.О. Економічна безпека та інноваційний розвиток промислового підприємства: сутність та взаємозв'язок як об'єктів управління [Електронний ресурс] / Л.О. Волощук // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 6, (16). – С. 217-223. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No6/217-223.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015

191. Voloschuk L.O. Enterprise's economic and financial security: nowadays essence and reciprocity with innovative development / L.O. Voloschuk // News of Science and Education. – Sheffield: Science and Education Ltd, 2015. – № 4, (28). – p. 50-56.

192. Волощук Л.О. Проблеми фінансово-економічної безпеки в процесі інноваційного розвитку підприємства : матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті»], (Одеса, ОНПУ, 10-12 грудня, 2014 р.) / Л.О. Волощук. – Одеса : ОНПУ, 2014. – С. 39-43.

193. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення: [моногр.] / Т.Г. Васильців. – Львів: Арал, 2008. – 386 с.

194. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [моногр.] / [В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.Ш. Черняк]. – Х.: [б.в.], 2006. – 240 с.

195. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства: дисерт. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.00.09 / Л.В. Гнилицька. – Київ, 2012. – 483 с.

196. Козаченко Г.В. Экономическая безопасность предприятия: сущность и механизм обеспечения / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К. : Либра, 2003. – 280 с.

197. Козаченко Г.В. Експлейнарний базис екосесента: принциповий підхід до змісту / Г.В. Козаченко, О.М. Кузьменко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25, (1). – С. 209-217.

198. Козаченко Г.В. Механізм управління у системі економічної безпеки підприємства: призначення, зміст та структура / Г.В. Козаченко, О.В. Ілляшенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2014. – № 3, (3). – С. 25-28.

199. Козаченко Г.В. Екосесент: зміст, предмет і структура / Г.В. Козаченко, Л.Є. Шульженко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 8-12.

200. Ляшенко О.М. Вплив економічної безпеки на розвиток підприємства / О.М. Ляшенко // Вісник ДОНГТУ, 2008. – 174-177.

201. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: [моногр.] / О.М. Ляшенко. – Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2011. – 400 с.

202. Ляшенко О.М. Системоутворення економічної безпеки підприємства: коеволюція, комплементаризм, гармонізація / О.М. Ляшенко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2013. – № 25, (1). – С. 195-201.

203. Мунтіян В.І. Економічна безпека України / В.І. Мунтіян. – Київ : КВІЦ, 1999. – 463 с.

204. Отенко І.П. Економічна безпека підприємства: [навч. посіб.] / І.П. Отенко, Г.А. Іващенко, Д.К. Воронков. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2012. – 251 с.

205. Отенко І.П. Оцінювання економічної безпеки в процесах розвитку підприємства / І.П. Отенко, І.А. Яртим // Бізнес Інформ. – 2013. – № 11. – С. 255-261.

206. Отенко І.П. Ідентифікація поняття «економічна безпека стратегічних змін підприємства» / І.П. Отенко, І.А. Яртим // Пробл. економіки. – 2014. – № 1. – С. 204-210.

207. Пономарьов В.П. Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства : дисерт. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: спец. 08.06.01 / В.П. Пономарьов. – Луганськ, 2000. – 216 с.

208. Система економічної безпеки держави: [моногр.] / [За заг. ред. А.І. Сухорукова]. – К.: ВД «Стилос», 2009. – 685с.

209. Філіппова С.В. Аналітичні інструменти системи економічної безпеки суб'єктів господарювання: монографія / С.В. Філіппова, С.А. Нізяєва – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2012. – 179 с.

210. Волощук Л.О. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління : [моногр.] / С.В. Філіппова, Л.О. Волощук, С.О. Черкасова. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. – 196 с.

211. Хома І.Б. Структурно-функціональна діагностика рівня економічної безпеки машинобудівного підприємства : [моногр.] / І.Б. Хома. – Л.: Вид-во «Львівська політехніка», 2010. – 231 с.

212. Хома І.Б. Формування та використання систем діагностики економічної захищеності промислового підприємства: [моногр.] / І.Б. Хома. – Л.: Вид-во «Львівська політехніка», 2012. – 503 с.

213. Шкарлет С.М. Формування економічної безпеки підприємств засобами активізації їх інноваційного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступня д-ра екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / С.М. Шкарлет. – Київ, 2007. – 40 с.

214. Шульженко Л.Є. Теоретичні та прикладні засади формування системи економічної безпеки стратегічного альянсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступня д-ра екон. наук : спец. 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / Л.Є. Шульженко. – Северодонецьк, 2015. – 38 с.

215. Толковый словарь Даля онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovardalja.net>.

216. Запоточний І.В. Державне регулювання регіональної економіки / І.В. Запоточний; [за заг. ред. В.І. Захарченка]. – Харків; Львів; Одеса: ТОВ «Одіссей», 2003. – 592 с.

217. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) / [под ред. Е.А. Олейникова]. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «ИнтелСинтез», 1997. – 288 с. (Повтор 244)

218. Горячова К. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки / К. Горячова // Економіст. – 2003. – № 8. – С. 65-67.

219. Рудніченко Є.М. Загроза, ризик, небезпека: сутність та взаємозв'язок із системою економічної безпеки підприємства / Є.М. Рудніченко // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – Луганськ: Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля, 2013. – № 25, (1). – С. 188-195.

220. Мойсеєнко І.П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: [навч. посіб.] / І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко. – Львів: [б.в.], 2011. – 380 с.

221. Подольчак Н.Ю. Управління ризиками машинобудівних підприємств: планування та мотивування: [моногр.] / Н.Ю. Подольчак, О.Є. Кузьмін, О.Р. Беднарська. – Львів: Міські інформаційні системи, 2011. – 128 с.

222. Подольчак Н.Ю. Управління фінансовими ризиками господарської діяльності підприємств: [моногр.] / Н.Ю. Подольчак, М.І. Діба, А.Г. Загородній. – Львів: ЗУКЦ, 2014. – 176 с.

223. Кузьмін О.Є. Управління ризиками в інноваційній діяльності: [навч. посіб.] / О.Є. Кузьмін, Н.І. Подольчак, Г.Л. Вербицька. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2012. – 240с.

224. Подольчак Н.Ю. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки / Н.Ю. Подольчак, В.Я. Карковська. – Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2014. – 268 с.

225. Вербицька Г.Л. Управління економічним ризиком / Г.Л. Вербицька // Фінанси України. – 2004. – № 4. – С. 34-41.

226. Висящев В.А. Государственное регулирование экономической безопасности предпринимательской деятельности / В.А. Висящев, Т.М. Гладченко // Менеджер. – 2003. – № 3, (25). – С. 112-115.

227. Башинська І.О. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : [моногр.] / І.О. Башинська. – Дніпропетровськ: «ФОП Дробязко С.І.», 2014. – Т. 2. – 349 с.

228. Концепція (основи державної політики) національної безпеки України (схвалено ВРУ 16.01.1997) : [Наук. доповідь НІСД] [Електронний ресурс] / [За ред.: О.Ф. Белов та ін.] // Національна безпека України. – К.: НІСД, 1997. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/book/otch/roz23.htm>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

229. Закон України «Про основи національної безпеки України» : від 19.06.2003 № 964-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від. 2003, № 39, ст. 351, станом на 12.02.2015. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

230. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» № 105/2007 від 12.02.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

231. Указ Президента України «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» : від 08.06.2012 р. № 389/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

232. Розпорядження «Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері» : від 15 серпня 2012 р. № 569-р [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-%D1%80>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

233. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : від 26.05.2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/page7>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

234. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / [За ред. А.І. Сухорукова]. – К.: Національний інститут проблем міжнародної безпеки, 2003. – 64 с.

235. Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України»: від 29.10.2013 р. № 1277 [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

236. Шлемко В.Т. Економічна безпека України, сутність і напрямки забезпечення: [моногр.] / В.Т. Шлемко, І.Ф. Білько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.

237. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: [моногр.] / М.М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2001. – 309 с.

238. Экономическая безопасность: [энциклопедия] / [А.Г. Шаваев, А.Т. Багаутдинов и др.]. – М.: Правовое посвящение, 2001. – 512 с.

239. Волощук Л.О. Інноваційний розвиток та економічна безпека промислових підприємств: проблеми комплексного управління : [моногр.] / Л.О. Волощук. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. – 396 с.

240. Волощук Л.О. Проблеми забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємницької діяльності підприємства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Перспективи економічної інтеграції: бачення наукової молоді»], (Одеса, Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 24-25 квітня 2014р.) / Л.О. Волощук, Х.А. Осипчук. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2014. – С. 73-74.

241. Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России / В. Тамбовцев // Вопросы экономики. – 1994. – № 12. – С. 35-42.

242. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: [чебн. пособ.] / Б. Коласс; [Пер. с франц. под ред. проф. Я.В. Соколова]. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.

243. Современный толковый словарь [Електронний ресурс] // Информационный ресурс «Все для студента». – Режим доступу: <http://www.twirpx.com>.

244. Основы экономической безопасности: государство, регион, предприятие, личность: [учебн.-практ. пособ.] / [Под ред Е.А. Ишенкова]. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез»», 1997. – 278 с. (Повтор 217)

245. Раздина Е. Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия / Е. Раздина // Бизнес-информ. – 1997. – № 24. – С. 63-65.

246. Ковалев Д. Экономическая безопасность / Д. Ковалев, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 1998. – № 10. – С. 48-51.

247. Стратегии бизнеса: [Аналитический справочник] [Электронный ресурс] / [Под ред. Г.Б. Клейнера]. – М.: КОНСЭКО, 1998. – Режим доступа: <http://www.aup.ru/books/m71>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

248. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 11-12. – С. 45-47.

249. Забродский В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 15-16. – С. 35-37.

250. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В.В. Шлыков. – СПб.: Алетейя, 1999. – 138 с.

251. Мак-Мак В.П. Служба безопасности предприятия. Организационно-управленческие и правовые аспекты деятельности / В.П. Мак-Мак. – М.: Мир безопасности, 1999. – 160 с.

252. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) / М.А. Бендиков // Консультант директора. – 2010. – №2. – С. 7-13.

253. Кірієнко А.В. Механізм досягнення і підтримки економічної безпеки підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / А.В. Кірієнко. – К., 2000. – 19 с.

254. Экономика и организация безопасности хозяйствующих субъектов / [В.С. Гусев, В.А. Демин, Б.И. Кузин и др.]. – СПб: Очарованный странник, 2001. – 288 с.

255. Економіка підприємства: [підруч.] / [За заг. ред. С.Ф. Покропивного]. – [Вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.

256. Плетнікова І.Л. Визначення рівня і забезпечення економічної безпеки залізниці : автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук :

спец. 08.07.04 «Економіка транспорту і зв'язку» / І.Л. Плетнікова. – Х., 2001. – 15 с.

257. Грунин О.А. Экономическая безопасность организации: [учеб. пособ.] / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб.; М.; Х.; Минск: Питер, 2002. – 160 с.

258. Меламедов С.Л. Формирование стратегии экономической безопасности предпринимательских структур: дис. канд. эк. наук: 08.00.05 / С.Л. Меламедов. – СПб., 2002. – 146 с.

259. Климочкин О.В. Экономическая безопасность промышленного предприятия: проблемы вывода из-под криминального влияния : дис. канд. экон. наук : 08.00.05 / О.В. Климочкин. – М., 2002. – 196 с.

260. Ильяшенко С.И. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / СИ. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3, (21). – С. 12-19.

261. Подлужна Н.О. Організація управління економічною безпекою підприємства: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. экон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Н.О. Подлужна. – Донецьк, 2003. – 20 с.

262. Євдокимов Ф.І. Дослідження категорії «економічний потенціал промислового підприємства» / Ф.І. Євдокимов, О.В. Мізіна // Наук. пр. ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – № 75. – С. 54-59.

263. Евдокимов Ф.И. Экономическая безопасность – необходимое звено в планировании развития / Ф.И. Евдокимов // Экономика та право. – 2000. – №1. – С. 100-106.

264. Дацків Р.М. Економічна безпека у глобальному вимірі / Р.М. Дацків // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7, (37). – С. 143-153.

265. Лысенко Ю.Г. Механизмы управления экономической безопасностью. Поняття, класифікація ризиків та методи боротьби з ними / Ю.Г. Лысенко, В.Г. Лопатовський // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2004. – № 4.4.1, Т.1. – С. 177-180.

266. Градов А.П. Национальная экономика / А.П. Градов. – [2-е изд.] – СПб.: Питер, 2005. – 240с.

267. Такулов З. Сутність поняття «економічна безпека підприємства»: неінституціональний підхід» / З. Такулов // Схід. – 2005. – № 6, (72). – 35-37 с.

268. Белокуров В.В. Структура функциональных составляющих экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / В.В. Белокуров. – Режим доступа: <http://www.safetyfactor.ru>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

269. Кракос Ю.Б. Подход к оценке уровня финансовой составляющей экономической безопасности предприятия / Ю.Б. Кракос, Н.И. Серик // Економіка. Фінанси. Право. – 2006. – № 12. – С. 7.

270. Судакова О.І. Стратегія забезпечення належної економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / О.І. Судакова, Д.В. Гречко, А.В. Шкурупій. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/4._SVMN_2007/Economics/18818.doc.htm. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

271. Донець Л.І. Економічна безпека підприємства : [навч.пос.] / Л.І. Донець, Н.В. Ващенко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 240 с.

272. Фісуненко П.А. Сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства / П.А. Фісуненко, В.В. Нагорний, В.Ф. Левченко // Економічний простір. – 2008. – № 1. – С. 139-144.

273. Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства: [навч. посібн] / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.

274. Мелихов А.А. Эволюция подходов к содержанию категории «экономическая безопасность предприятия» / А.А. Мелихов, Э.В. Камышникова // Вісник Приазовського державного технічного університету. – 2009. – № 19. – С. 316-319.

275. Економічна безпека: [навч. посіб.] / [за ред. З.С. Варналія]. – К.: Знання, 2009. – 647 с.

276. Сорокіна І.В. Теоретико-методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства / І.В. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 12. – С. 114-122.

277. Гічова Н.Ю. Діагностика економічної безпеки підприємства / Н.Ю. Гічова // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – Вип. 247, Т. 4. – С. 634-636.

278. Гічова Н.Ю. Діагностика та підвищення економічної безпеки підприємства: дис. на здоб. наук. ступеня к.е.н.: спец. 08.00.04 / Н.Ю. Гічова. – Дніпропетровськ, 2010. – 190 с.

279. Горлачук В.В. Економіка підприємства: [навч. посіб.] / В.В. Горлачук, І.Г. Яненко. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – 344 с.

280. Карачина Н.П. Термінологічний взаємозв'язок категорій в контексті економічної безпеки / Н.П. Карачина // Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»: Зб. наук. праць. – Луцьк, 2010. – Вип. 7, (26), Ч. 2. – С. 132-134.

281. Іващенко Г.А. Ідентифікація дефініції «економічна безпека підприємства» / Г.А. Іващенко, О.Ф. Ярошенко // Бізнес Інформ. – № 9. – Харків, 2011. – С. 129-131.

282. Мельник О.О. Дослідження сучасних тенденцій та визначення методологічних основ забезпечення економічної безпеки підприємства / О.О. Мельник // Економіка розвитку. – 2011. – № 3. – С. 115-118. (Повторр 291)

283. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: [навч. посіб.] / [М.І. Зубок, В.С. Рубцов, С.М. Яременко та ін.]; за ред. М.І. Зубка. – К., 2012. – 226 с.

284. Ружицький А.В. Взаєморозрахунки в підвищенні рівня економічної безпеки енергогенеруючих підприємств / А.В. Ружицький, О.С. Хринюк // Бізнес Інформ. – 2013. – № 13. – С. 327-331.

285. Єфімова Г.В. Визначення категорій «економічна безпека підприємства» і «безпечний розвиток підприємства» / Г.В. Єфімова, С.М. Марущак // Бізнес Інформ. – 2013. – № 11. – С. 8-13.

286. Черкасова С.О. Формування організаційно-економічного механізму управління процесом зміцнення економічної безпеки промислових підприємств [Електроний ресурс] / С.О. Черкасова // Економіка: реалії часу. – 2013. – № 2. – С. 22-27. – Режим доступу до журн.:

<http://economics.opu.ua/files/archive/2013/No2/22-27.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

287. Князева Е.А. Современные подходы к определению сути экономической безопасности предприятия [Электронный ресурс] / Е.А. Князева, А.А. Сечняк // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 6, (16). – С. 34-40. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/n6.html>. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

288. Шуміло О.С. Особливості наукових підходів до визначення поняття «економічна безпека підприємства» / О.С. Шуміло // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 339-344.

289. Гавкалова Н.Л. Підходи щодо визначення безпеки підприємства / Н.Л. Гавкалова, Ю.С. Чаплигіна // Економіка розвитку. – 2011. – № 4. – С. 68-71.

290. Волощук Л.О. Класифікація підходів та методів формування аналітичних інструментів оцінювання економічної безпеки промислового підприємства [Електронний ресурс] / Л.О. Волощук // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 5, (15). – С.224-231. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No5/224-231.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

291. Мельник О.О. Дослідження сучасних тенденцій та визначення методологічних основ забезпечення економічної безпеки підприємства / О.О. Мельник // Економіка розвитку. – 2011. – № 3. – С. 115-118. (Повтор 282)

292. Система економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: [моногр.] / [О.М. Ляшенко, Ю.С. Погорелов, В.Л. Безбожний та ін.]; за заг. ред. Г.В. Козаченко. – Луганськ : Елтон-2, 2010. – 282 с.

293. Управління фінансово-економічною безпекою: [навч. посіб.] / [О.А. Кириченко, С.М. Лаптев, П.Я. Пригунов, О.І. Захаров та ін.]. – К. : Дорадо-Друк, 2010. – 480 с.

294. Прус Н.В. Система економічної безпеки підприємства: поняття, сутність, принципи / Н.В. Прус // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2014. – №. 2. – С. 675-679.

295. Лабунська С.В. Концепція побудови системи економічної безпеки підприємства в процесі інноваційної діяльності / С.В. Лабунська // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 282-289.

296. Лабунська С.В. Методологічні засади управління витратами інноваційної діяльності підприємства: аспекти економічної безпеки. : автореф. дис. на здобуття наук. ступня д-ра. екон. наук : спец. 08.00.04. – Суми: Сумський державний університет. – 2015. – 40 с.

297. Кочевой М.М. Організаційно-економічний механізм управління безпечним економічним розвитком промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / М.М. Кочевой. – О., 2013. – 23 с.

298. Максимова Т.С. Формування інноваційної політики підприємства / Т.С. Максимова, О.В. Філімонова, К.В. Лиштван // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2, (20) – С. 181-183.

299. Яремко Л.А. Формування безпечного функціонування економіки на інноваційних засадах: регіональний аспект / Л.А. Яремко // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки і управління. – 2007. – № 579. – С. 326-329.

300. Краснощоківа Ю.В. Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах інтеграції / Ю.В. Краснощоківа // Управління розвитком. – 2011. – № 4, (101). – С. 177-178.

301. Сухоруков А.І. Науково-технологічний потенціал та інноваційна безпека України / А.І. Сухоруков, О.О. Олейніков. // Стратегічна панорама.– 2008.– № 3-4. – С. 56-60.

302. Маслак О.О. Безпека інноваційного розвитку промисловості як складова національної безпеки країни / О.О. Маслак // БІЗНЕС ІНФОРМ. – 2014. – № 7. – С. 93-97.

303. Никифороенко В.Г. Одеський національний економічний університет. Активізація інноваційного розвитку – підґрунтя економічної безпеки підприємства / В.Г. Никифороенко, В.О. Кравченко // Стратегія економічного розвитку України. – 2014. – № 34. – С. 92-96.

304. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства: [навч. посіб.] / [Під заг. ред. Ястремської О.М., Верещагіної Г.В.]. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2010. – 392 с.

305. Інноваційна Україна 2020 : [нац. доп.] / [за заг. ред. В.М. Гейця та ін.]. – К.: [б.в.], 2015. – 336 с.

306. Лобунська С.В. Підходи щодо формування показника інноваційної спроможності в загальній системі економічної безпеки підприємства / С.В. Лобунська // Вісник економіки транспорту і промисловості. – № 39. – 2012. – С. 55-59.

307. Волощук Л.О. Концептуальні засади управління економічно-безпечним інноваційним розвитком промислового підприємства та формування його аналітичних інструментів [Електронний ресурс] / Л.О. Волощук // Економіка: реалії часу. – 2015. – № 1, (17). – С. 234-241. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No1/234-241.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

308. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком промислових підприємств : [моногр.] / С.М. Ілляшенко, О.А. Біловодська. – Суми : Університетська книга, 2010. – 281 с.

309. Рудь Н.Т. Економіка і організація інноваційної діяльності: [навч. посіб.] / Н.Т. Рудь. – Луцьк: РВВ ЛДТУ, 2007. – 476 с.

310. Рудь О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку підприємства / О.В. Рудь // Стратегія економічного розвитку України. – 2013. – № 33. – С. 24-30.

311. Рудь Н.Т. Інфраструктурне забезпечення інноваційних процесів: [моногр.] / З.В. Герасимчук, Н.Т. Рудь. – Луцьк: Вежа-Друк, 2013. – 260с.

312. Альошин С.Ю. Формування механізму управління інноваційним розвитком промислового підприємства на засадах контролінгу / С.Ю. Альошин // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2014. – № 2, (26). – С. 126-137.

313. Писаренко Б.А. Управління інноваційним розвитком підприємств / Б.А. Писаренко, Н.Б. Проценко // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 81-85.

314. Інноваційний менеджмент : [навч. посіб.] / В.О. Василенко, В.Г. Шматько; [за ред. В.О. Василенко]. – Київ: ЦУЛ; Феніс, 2003. – 440 с.

315. Кот Л.Л. Ризики інноваційної діяльності підприємств / Л.Л. Кот // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. праць. – Київ, 2013. – Вип. 28, Т.1. – С. 410-418.

316. Козловський С.В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю: [моногр.] / С.В. Козловський. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2010. – 432 с.

317. Герасимович І.А. Системний підхід та імітаційне моделювання – основа управління сучасним підприємством / І.А. Герасимович // Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. – № 2, Т. 17. – С. 5-9.

318. Раєвнева О.В. Управління розвитком підприємства: методологія, механізми, моделі: [моногр.] / О.В. Раєвнева. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. – 496 с.

319. Коюда В.О. Організаційно-методичні аспекти управління інноваційним розвитком підприємства / В.О. Коюда, А.М. Осикова // БІЗНЕСІНФОРМ. – 2014. – № 4. – С. 50-59.

320. Серов В.П. Индикативное планирование: теория и пути совершенствования : [моногр.] / В.П. Серов. – СПб.: Знание, 2000. – 96 с.

321. Редченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі : [навч. посіб.] / К.І. Редченко. – [вид. 2-ге, допов.]. – Львів : Новий світ, 2003. – 272 с.

322. Ансофф И. Стратегический менеджмент : классическое издание / И. Ансофф; [пер. с англ.. О. Литун ; ред. А. Н. Петров]. – СПб. : Питер, 2009. – 343 с.

323. Каплан Р. Стратегические карты / Р. Каплан, Д. Нортон. – М.: Олимп-Бизнеса, 2005. – 512 с.

324. Кандалинцев В.Г. Сбалансированное управление предприятием: [учбен. пособ.] / В.Г. Кандалинцев. – М.: Кнорус, 2006. – 224 с.

325. Разработка сбалансированной системы показателей. Практическое руководство с примерами / [Под ред. А.М. Гершуна, Ю.С. Нефедьевой]. – [2-е изд., расшир.]. – М.: ЗАО «Олимп-бизнес», 2005. – 128 с.

326. Фридаг Р. Хервиг. Сбалансированная система показателей: руководство по внедрению / Хервиг Р.Фридаг, Вальтер Шмидт; [пер. с нем.]. – Москва: Омега-Л, 2006. – 267 с.

327. Волощук Л.О. Проблеми впровадження системи бюджетування на вітчизняних підприємствах / Л.О. Волощук, С.В. Філіппова, Л.С Петрова // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Одеса, 2009. – Вип. 250, Т. 6. – С. 1313-1320.

328. Волощук Л.О. Основні проблеми впровадження бюджетування як інструменту фінансового управління на підприємствах України / Л.О. Волощук, К.А. Кісель // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2010. – Вип. 261, Т. 3. – С. 795-800.

329. Волощук Л.А. Инвестиционный анализ в процессе стратегического планирования / Л.А. Волощук, А.С. Балан, С.В. Филиппова // Труды Одесского политехнического университета: Научный и производственно-практический сборник по техническим и естественным наукам. – Одесса, 2004. – Вып. 2, (22). – С. 303-306.

330. Волощук Л.О. Стратегічний аналіз як інструмент забезпечення аналітичних потреб підприємства в умовах розвитку ринкових відносин в Україні : матеріали всеукр. наук. конф. [«Актуальні проблеми розвитку обліку, аналізу й аудиту в умовах модернізації економіки»], (Донецьк, ДНУЕіТ ім. М. Тугана-Барановського, 21 березня 2008р.) / Л.О. Волощук, В.А. Лівінська. –Донецьк: ДНУЕіТ ім. М. Тугана-Барановського, 2008. – С. 142-144.

331. Волощук Л.О. Спеціальні методи аналітичного дослідження, як методичний апарат стратегічного фінансового аналізу : матеріали ІІ всеукр. Інтернет-конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Одеса, ОНПУ, 21-25.05.2008р.) / Л.О. Волощук, В.А. Лівінська. – Одеса: Вид-во «ВМВ», 2008. – С. 69-70.

332. Павлюк В.І. Проблеми ототожнення антиципативного та превентивного антикризового управління підприємством / В.І. Павлюк // БІЗНЕС ІНФОРМ. – 2014. – № 9. – С. 316-321.

333. Адамів М.Є. Анисипативне управління машинобудівними підприємствами на засадах слабких сигналів автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / М.Є. Адамів. – Львів, 2013. – 25 с.

334. Руденський Р.А. Моделювання процесів антисипативного управління економічною безпекою : автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / Р.А. Руденський. – Донецьк, 2002. – 16 с.

335. Мельник О.Г. Антисипативне управління підприємствами на засадах слабких сигналів / О.Г. Мельник, М.Є. Адамів // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 1, (139). – С. 32-41.

336. Кузьмін О.Є. Концептуальні засади формування та використання систем антисипативного управління на підприємствах / О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, М.Є. Адамів // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – Луганськ, 2012. – № 11, (182), Ч. 1. – С. 242-248.

337. Business Models in the Future: the theory and practices / [Ed. by A. Jablonski] // Academy of Business in Dabrowa Gornicza. – Lublin: WSB DĄBROWA GÓRNICZA, 2010. – 140 p.

338. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

339. Головне управління статистики в Одеській області: лист № 06.1-70/147 від 05.03.2015р. на запит від 03.03.2015; лист № 13-06/23 від 10.03.2015р. на запит 05.03.2015.

340. Парфенцева Н.О. Статистичне вивчення соціально-економічного розвитку України : [підруч.] / Н.О. Парфенцева, Р.О. Кулинич. – К.: ВПД «Формат», 2011. – 456 с.

341. Обліково-аналітичні аспекти управлінських концепцій: процеси формування та реалізації: [моногр.] / [за ред. М.П. Войнаренко і Л.В. Скоробогатої]. – Хмельницький: ХНУ; ФОП Мельник А.А., 2014. – 605 с.

342. Єріна А.М. Теорія статистики: [практикум] / А.М. Єріна, З.О. Пальян. – [5-те вид., стер.]. – К.: Знання, 2006. – 255 с.

343. Просянюк Н.О. Статистика: от теории к практике: [учебн.-метод. пособ.] / Н.О. Просянюк, О.А. Варчук. – Харьков: Бурун книга, 2008. – 128 с.

344. Волощук Л.О. Статистика: теория и практика : [учебн.-метод. пособ.] / Л.О. Волощук. – [Изд. 2-е.]. – Одесса: «ВМВ», 2010. – 136с.

345. А.с. № 58506 (про реєстрацію авторського права на твір) Україна, Державна служба інтелектуальної власності України. Твір наукового характеру «Учбово-методичний посібник «Статистика» / Л.О. Волощук (Україна). – Дата реєстрації 10.02.2015.

346. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 560 с.

347. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо економічного стану промисловості та її окремих галузей [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. – Режим доступу: www.me.gov.ua.

348. Макроекономічні показники [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57896. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

349. Глазьев С.Ю. Экономическая теория технического развития / С.Ю. Глазьев. – М. : Наука, 1990. – 232 с.

350. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: Избранные труды / Ю.В. Яковец, Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 2002. – 767 с.

351. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: [моногр.] / [В.М. Геєць, В.П. Александрова, Т.І. Артёмова, Ю.М. Бажал, О.І. Барановський та ін.]. – К.: Фенікс, 2003. – 1006 с.

352. Данько М.С. Статистичний моніторинг структурних технологічних змін у промисловості / М.С. Данько // Статистика України. – 2002. – № 2. – С. 39-41.

353. Близнюк Т.П. Вплив циклічності розвитку економіки на інноваційну діяльність підприємства: [моногр.] / Т.П. Близнюк. – Харків: видавництво ІНЖЕК, 2008 – 318 с.

354. Близнюк Т.П. Характеристика проходження циклів М. Кондратьєва в Україні / Т.П. Близнюк // Економіка розвитку. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2007. – № 1, (41). – С. 26-30.

355. Пирог О.В. Технологічний розвиток промисловості України / О.В. Пирог // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: Зб. наук. праць. – Івано-Франківськ, 2011. – Вип. 7, Т. 2. – С. 248-252.

356. Наказ «Національний класифікатор України. Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» : № 457 від 11.10.2010 р. [Електронний ресурс] // Держспоживстандарт України – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN61334.html. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

357. Волощук Л.О. Обліково-аналітичні інструменти управління реальними інвестиціями в процесі інноваційного розвитку промислових підприємств : [моногр.] / В.В. Кірсанова, Л.О. Волощук, С.В. Філіппова. – Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. – 198 с.

358. Волощук Л.О. Джерела внутрішнього фінансування підприємства : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. [«Проблеми та перспективи розвитку підприємництва»], (Харків, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, 14-15.12.2007р.) / Л.О. Волощук, А.В. Франасюк. – Харків: ХНАДУ, 2008. – С. 125-127.

359. Волощук Л.О. Проблеми організаційно-економічного забезпечення інноваційного розвитку промисловості та комерціалізації результатів наукових досліджень вищих навчальних закладів : матеріали V Міжнар. конф. [«Стратегія якості в промисловості і освіті»], (Болгарія, Варна, 6-13 червня 2009р.) / Л.О. Волощук, С.В. Філіппова. – Дніпропетровськ-Варна, 2009. – Т. II. – С.80-83.

360. Волощук Л.О. Специфіка інноваційного розвитку підприємств промисловості України : матеріали VIII междунар. конф. [«Стратегия качества в промышленности и образовании»], (Варна, 8-15 июня 2012р.) / Л.О. Волощук, Е.М. Забарна. – Дніпропетровськ-Варна: Acta Universitatis Pontica Euximus, 2012. – Т. 2. – С. 63-66.

361. Волощук Л.А. Оценка целесообразности инвестирования инновационных изменений / Л.А. Волощук / Економіка розвитку. – 2005. – № 2, (34). – С. 26-29.

362. Волощук Л.О. Інноваційна діяльність та розвиток промислових підприємств України: проблеми статистичного та економічного аналізу / Л.О. Волощук // Проблеми економіки. – 2014. – №4. – С. 269-274.

363. Волощук Л.О. Проблеми статистичного аналізу інноваційного розвитку промислових підприємств України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Економіка та управління підприємствами, регіонами і країнами в умовах ризиків»], (Чернігів, Нац. гірн. ун-т., 27-28 листоп. 2014р.) / Л.О. Волощук. – Д. : НГУ, 2014. – С.153-156.

364. Європейська методика визначення узагальненого інноваційного індекса [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Svfin/2008_3/16-154.pdf. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

365. The Human Factor in Innovation [Електронний ресурс] // The Global Innovation Index. – 2014. – Режим доступу: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2014>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

366. Федулова Л.І. Людський інноваційний фактор у соціально-економічному розвитку України: міжнародний вимір / Л.І. Федулова, А.Ю. Присяжнюк // Економічний часопис-XXI. – 2015. – № 1-2, (1). – С. 15-19.

367. Економічна статистика. Наука, технології та інновації: методологічні пояснення [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

368. Наказ «Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики науки та інновацій» від 20.11.2012 г. № 471

[Електронний ресурс] // Держстат України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0555-00>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

369. Пархоменко О.В. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття рішень в системі науково-технічної інформації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом» / О.В. Пархоменко. – Київ, 2006. – 24 с.

370. Савчук В.П. Управление прибылью и бюджетирование / В.П. Савчук – М.: БИНОМ; Лаборатория знаний, 2005. – 432 с.

371. Баканов М.И. Теория экономического анализа / М.И. Баканов, А.Д. Шеремет. – М.: «Финансы и статистика», 2002. – 536 с.

372. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: [навч. посіб.] / Г.В. Савицька. – К. : Знання, 2004. – 654 с.

373. Мних Є.В. Економічний аналіз: [підручн.] / Є.В. Мних. – К. : Знання, 2011. – 630 с.

374. Тычинина Н.А. Теоретическое обоснование содержания учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития предприятия / Н.А. Тычинина // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2009. – № 2. – С. 107-113.

375. Волощук Л.О. Методологія фінансового аналізу як складова обліково-аналітичного забезпечення інноваційної трансформації промислового сектору економіки України : [моногр.] / Л.О. Волощук. – Одеса: Вид-во «ВМВ», 2010. – 220 с.

376. Волощук Л.А. Финансовый анализ : [учебн. пособ.] / Л.А. Волощук, М.А. Юдин; [под ред. С.В.Филипповой]. – К.: Кафедра, 2012. – 320 с.

377. А.с. № 58505 (про реєстрацію авторського права на твір) Україна, Державна служба інтелектуальної власності України. Твір наукового характеру «Учбовий посібник «Фінансовий аналіз» / Л.О. Волощук, М.А. Юдін (Україна). – Дата реєстрації 10.02.2015.

378. Филиппова С.В. Управленческий анализ : теория и практика. Цикл : «Современные управленческие технологии» / С.В. Филиппова. – К.: Аврио, 2004. – 336 с.

379. Свинаярева А.Б. Аналитическое обеспечение управления предпринимательскими структурами в промышленном секторе экономики: [моногр.] / А.Б. Свинаярева. – Одесса: ТЭС, 2004. – 158 с.

380. Теоретико-практические аспекты разработки организационно-экономического обеспечения автоматизированной системы управленческого учета и анализа малого предприятия : [моногр.] / [С.В. Филиппова, А.Б. Свинаярева, К.В. Ковтуненко, Л.А. Волощук та ін]. – Одеса: Астропринт, 2004. – 140 с.

381. Волощук Л.О. Проблемні питання та напрямки удосконалення фінансового аналізу / Л.О. Волощук // Вестник Национального технического университета «ХПИ». Тематический выпуск «Технический прогресс и эффективность производства»: Сб. научн. трудов. – Харьков, 2006. – Вип. 13, (1). – С.61-63.

382. Волощук Л.О. Проблемні питання та напрямки удосконалення фінансового аналізу : матеріали V міжнар. наук-практ. конф. [«Дослідження та оптимізація економічних процесів „Оптимум – 2006”»], (Харків, ХПІ, 2006р.) / Л.О. Волощук. – Харків: НТУ ХПІ, 2006. – С. 25-26.

383. Волощук Л.О. Аналіз фінансової звітності як елемент обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовим станом підприємства / Л.О. Волощук // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2009. – № 15, (93). – С. 48-55.

384. Волощук Л.О. Фінансовий аналіз як елемент системи управління фінансово-господарською діяльністю підприємства : матеріали IV всеукр. конф. студ., аспірантів та молод. вчених [«Перспективи та пріоритети розвитку економічного аналізу»], (Донецьк, ДНУ, 2007р.) / Л.О. Волощук, Г.А. Єлисеєва, Ю.М. Островська. – Донецьк: ДНУ, 2007. – С.84-87.

385. Волощук Л.О. Інформаційно-аналітичне забезпечення процесу прийняття інвестиційних рішень / Л.О. Волощук, О.С. Балан // Вісник технологічного університету Поділля. – 2004. – №6. – С.47-50.

386. Волощук Л.О. Обліково-аналітичне забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства / Л.О. Волощук // Труды Одесского политехнического университета: Научный и производственно-практический сборник по техническим и естественным наукам. – Одеса, 2011. – Вип. 2, (36). – С. 229-234.

387. Волощук Л.О. Особливості обліково-аналітичного забезпечення управління розвитком підприємства / Л.О. Волощук, О.С. Статник // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць. – Одеса, 2011. – Вип. 41. – С. 25-30.

388. Крамаренко Г.О. Фінансовий аналіз і планування / Г.О. Крамаренко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003 – 224 с.

389. Шеремет А.Д. Методика фінансового аналізу / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін. – М.: ИНФРА-М, 1995. – 176 с.

390. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / [М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька]. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.

391. Бочаров В.В. Финансовый анализ. Краткий курс / В.В. Бочаров. – [2-е изд.]. – СПб. : Питер, 2008. – 240с.

392. Гриньова В.М. Фінанси підприємств: [навч. посіб.] / В.М. Гриньова, В.О. Коюда. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2006. – 432с.

393. Деева Н.М. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / Н.М. Деева, О.І. Дедіков. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 328 с.

394. Дыбаль С.В. Финансовый анализ: теория и практика: [учеб. пособ.] / С.В. Дыбаль. – СПб.: Издательский дом «Бизнес-пресса», 2005. – 304с.

395. Ізмайлова К.В. Фінансовий аналіз: [навч. посіб.] / К.В. Ізмайлова. – [2-ге вид.]. – К.: МАУП, 2001. – 152 с.

396. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності / О. Кононенко. – Х.:Фактор, 2002. – 144 с.

397. Бланк И.А. Финансовая стратегия предприятия / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 2004.–720 с.

398. Гридчина М.В. Финансовый менеджмент: [курс лекций] / М.В. Гридчина. – К.: МАУП, 2004. – 166 с.

399. Івахненко С.В. Фінансовий контролінг: методи та інформаційні технології / С.В. Івахненко, О.В. Мелих. – К.: Знання, 2009. – 319 с.

400. Черненко А.Ф. Финансовое положение и эффективность использования ресурсов предприятия: [моногр.] / А.Ф. Черненко, Н.Н. Ильшева, А.В. Башарина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 207 с.

401. Комплексный экономический анализ предприятия / [Под ред. Н.В. Войтоловского, А.П. Калининой, И.И. Мазуровой]. – Спб.: Питер, 2009. – 576 с.

402. Терещенко О.О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: [навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц.] / [О.О. Терещенко, Я.І. Невмержицький, А.П. Куліш та ін.]; за заг. ред. О.О. Терещенка. – К.: КНЕУ, 2006. – 312 с.

403. Хотомлянський О.Л. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства / О.Л. Хотомлянський, П.А. Знахуренко // Фінанси України. – 2007. – № 1. – С. 111-117..

404. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємства / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 117-123.

405. Внукова Н.М. Формування системи кількісних показників оцінки фінансового стану підприємств-емітентів / Н.М. Внукова, Н.І. Зінченко // Фінанси України. – 2006. – № 12. – С. 112-120.

406. Юдін М.А. Фінансовий потенціал машинобудівного підприємства / М.А. Юдін // Економіка промисловості. – 2009. – № 5, (48). – С. 158-162.

407. Хиггинс Роберт С. Финансовый анализ: инструменты для принятия бизнес-решений / Роберт С. Хиггинс. – М.: ООО «Вильямс», 2007. – 464 с.

408. Лист «Щодо методичних рекомендацій з аналізу фінансово-господарської діяльності підприємств та організацій» від 27.01.98 р. № 759/10/20-2117 [Електронний ресурс] // Державна податкова адміністрація України – Режим доступу:

http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/GDPI1722.html. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

409. Положення «Про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації, затверджене наказом Міністерства фінансів України, Фонду державного майна України» від 26 січня 2001 р. № 49/121 [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

410. Методичні рекомендації «Щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємств та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства» від 17 січня 2001 р. № 10 [Електронний ресурс] // Міністерство економіки України. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/big/text1518/pg1.htm>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

411. Волощук Л.О. Теоретико-методичні засади оцінки результатів діяльності підприємства за даними його фінансової звітності / Л.О. Волощук, О.П. Доба // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. – 2009. – № 12, (90). – С. 93-100.

412. Волощук Л.О. Удосконалення методичного забезпечення аналізу грошових потоків та інвестиційної діяльності промислового підприємства як складових оцінки його фінансового стану / Л.О. Волощук, А.В. Скаленко // Труды Одесского политехнического университета: Научный и производственно-практический сборник по техническим и естественным наукам. – Одесса, 2010. – Вып. 1-2, (33-34). – С. 256-262.

413. Волощук Л.А. Формирование системы показателей оценки финансовой рентабельности предприятий и субъектов малого предпринимательства / Л.А. Волощук, А.В. Скаленко, Е.А. Кисель // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2011. – № 5, (130). С. 54-63.

414. Волощук Л.О. Методика оцінки фінансового стану малих машинобудівних підприємств / Л.О. Волощук, О.В. Скаленко // Науковий

вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія. – 2011. – № 27, (152). – С. 79-87.

415. Волощук Л.О. Аудит фінансового результату : матеріали I наук.-практ. Інтернет-конф. [«Учетно-аналитическое обеспечение инновационной трансформации экономики Украины»], (Одеса, ОНПУ, 23-25.05.2007 р.) / Л.О. Волощук, В.А. Лівінська. – Одеса: Вид-во «ВМВ», 2007. – С. 24-25.

416. Волощук Л.А. Формирование системы показателей рентабельности по данным финансовой отчетности : матеріали III всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Одеса, ОНПУ, 21-25.05.2009р.) / Л.А. Волощук. – Одеса: Вид-во «ВМВ», 2009. – С. 13-15.

417. Волощук Л.О. Обліково-аналітичні інструменти управління фінансовими ресурсами підприємства : матеріали IV всеукр. наук.-практ. конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Одеса, ОНПУ, 21-25.05.2010р.) / Л.О. Волощук, А.В. Скаленко. – Одеса: Вид-во «ВМВ», 2010. – С. 11-12.

418. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 07.02.2013р. [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu1>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

419. Методичні рекомендації «Щодо заповнення форм фінансової звітності» від 28.03.2013 р. № 433 [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу :http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=382859&cat_id=293536. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

420. Пилипенко А.А. Формування обліково-аналітичного забезпечення управління витратами підприємств та їх об'єднань: [моногр.] / А.А. Пилипенко, І.П. Дзьобко, О.В. Писарчук. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2011. – 344 с.

421. Оцінювання інвестиційно-інноваційного потенціалу підприємства на засадах активізування маркетингової діяльності / С. В. Князь, О. В. Князь, Ю. О. Андріанов // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія «Логістика». – 2007. – № 594. – С 429-435.

422. Загородній А.Г. Стратегічний аналіз конкурентоспроможності інноваційної продукції / А.Г. Загородній, В.М. Чубай // Вісн. Нац. ун-ту "Львів. політехніка". – 2009. № 647. – С. 54-66.

423. Куліков П.М. Економіка та організація інноваційної діяльності: [навч. посіб.] / П.М. Куліков, Д.О. Тищенко, Н.В. Кулешова. – Харків: Вид-во ХНЕУ, 2013. – 247 с.

424. Литвин І.В. Управління венчурними організаціями в машинобудуванні : автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / І.В. Литвин. – Львів, 2009. – 20 с.

425. Павлиш Е.В. Організаційно-економічне забезпечення конкурентоспроможності регіону : дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.05 / Е.В. Павлиш. – Донецьк, 2007. – 20 с.

426. Чижова В.І. Підвищення ролі регіонів в активації інноваційного процесу в Україні : Матеріали X Міжнарод. науч.-практ. конф. по инновационной деятельности [«Проблемы и перспективы инновационного развития экономики»], (Алушта, 12-16.09.2005г.) / В.І. Чижова. – Киев: Феникс, 2006. – С.139-145.

427. Єжакова Н.В. Методичні підходи до управлінського обліку та аналізу ефективності інноваційної діяльності й інноваційної активності підприємств / Н.В. Єжакова // Економіка пром-сті. – 2011. – № 1. – С. 135-139.

428. Чайка В.В. Оценка и анализ динамики инновационного уровня производства в черной металлургии Украины / В.В. Чайка // Економіка: проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Київ, 2006. – Вип. 221. – С. 110-123

429. Каракай Ю.В. Маркетинг на ринку інноваційних товарів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Ю.В. Каракай. – К.: 2008. – 29 с.

430. Юдіна О.І. Інноваційна діяльність підприємств промисловості як засіб ресурсозбереження / О.І. Юдіна // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. – 2009. – №3. – С. 122–128.

431. Іванков В.М. Оценка состояния инновационной деятельности промышленных предприятий / В.М. Іванков / Науково-практичне видання «Незалежний аудитор». – 2013. – № 6, (4). – С. 70-76.

432. Матросова В.О. Аналіз інноваційної активності підприємств України та стратегія формування корпоративного інноваційного потенціалу / В.І. Матросова, О.О. Семенова // Вісник НТУ «ХПІ». – Х.: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 67, (1040). – С. 53-63.

433. Чабан В.Г. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка / В.Г. Чабан // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 142-148.

434. Волощук Л.О. Франчайзингова угода як кінцевий продукт інтелектуальної складової партнерських відносин : матеріали міжнар. українсько-японської конф. з питань науково-промислового співробітництва, (Одеса, ОНПУ, 25 жовтня 2013р.) / Л.О. Волощук, Л.В. Скороходова. – Одеса: ОНПУ, 2013. – С. 60-62.

435. Волощук Л.О. Проблеми оцінки інтелектуального капіталу сучасних підприємств : Materialy VI Miedzynarodowej konferencji [«Perspektywiczne opracowania sa nauka I technikami – 2010»], (Польща, Przemysl, 2010р.) / Л.О. Волощук, Л.В. Скороходова. – Przemysl: Nauka I studia, 2010. – Vol. 4, (Ekonomiczne nauki). – С.102-104.

436. Voloschuk L.O. Intangible assets in the context of the accounting policies of the industrial enterprise [Електроний ресурс] / E.I. Maslennikov, L.O. Voloschuk, Y.A. Nekipelova / Економіка: реалії часу. – 2014. – № 3, (13). – С.104-108. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No3/104-108.pdf>. – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

437. Волощук Л.О. Сучасні проблеми відображення інтелектуальних активів в системі обліку вітчизняних підприємств : матер. III міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті»], (Одеса, ОНПУ, 16-18 травня 2012р.) / Л.О. Волощук, А.В. Каба. – Одеса: ОНПУ, 2012. – С. 91-93.

438. Волощук Л.О. Проблеми визначення та оцінки в системі бухгалтерського обліку нематеріальних активів, створених самостійно : матеріали IV міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Проблеми ринку та розвитку регіонів України в 21 столітті»], (ОНПУ, ІПРЕЕД НАН України, 12-19 грудня 2013р.) / Л.О. Волощук, Ю.А. Некіпелова. – Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2013. – С. 22-23.

439. Волощук Л.О. Вплив нематеріальних активів на інноваційний розвиток підприємства : [Електроний ресурс] : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Динаміка наукових досліджень»], (Польща, Варшава 7-15 червня 2014р.) / Л.О. Волощук, Ю.А. Некіпелова. – Варшава: Publishing house Education and Science, 2014. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/22_DNI_2014/Economics/7_175207.doc.htm – Назва з екрана. – доступно на 30.04.2015.

440. Волощук Л.О. Інтелектуальна складова економічної безпеки підприємства : Матеріал V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. [«Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті»], (Одеса, ОНПУ, 10-12 грудня, 2014р.) / Л.О. Волощук, Ю.А. Некіпелова. – Одеса: ОНПУ, 2014. – С. 43-48.

441. Волощук Л.О. Використання моделей прогнозування банкрутства для діагностики фінансової безпеки підприємства : матеріали VIII всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Одеський національний політехнічний університет, 20-23 травня 2014р.). – Одеса: ОНПУ, 2014. – С. 126-130.

442. Указ президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998 № 615/98 [Електронний ресурс] // Адміністрації Президента України. – Режим доступу:

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/615/98>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

443. Постанова «Про концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України» від 13.07.1999 № 916-XIV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від. 1999, № 37, ст. 336. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/916-14>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

444. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-III [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від. 2012, № 2-3, ст. 41, станом на 05.12.2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

445. Указ президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» від 28.04.2004 № 493/2004 [Електронний ресурс] // Адміністрації Президента України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/493/2004>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

446. Постанова «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» від 14 травня 2008 р. № 447. [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України. – Оф. вид. станом на 02.11.2012. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-%D0%BF>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

447. Розпорядження «Про схвалення Концепції розвитку національної інноваційної системи» від 17.06.2009 № 680-р. [Електронний ресурс] // Кабінет Міністрів України – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/680-2009-%D1%80>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

448. Постанова «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» від 21 жовтня 2010 року № 2632-VI. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). –

Оф. вид. від. 2011, № 11, ст. 72. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2632-17>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

449. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні. Верховна Рада України» від 08.09.2011 № 3715-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – Оф. вид. від. 2012, № 19-20, ст. 166 станом на 05.12.2012. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

450. Указ президента України «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015 [Електронний ресурс] // Адміністрації Президента України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

451. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

452. Going Beyond Efficiency [Електронний ресурс] // Doing Business. – 2015. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

453. ВВП и внешний долг Украины [Електронний ресурс] // Інтернет-портал countrymeters. – Режим доступу: <http://countrymeters.info/ru/Ukraine/economy>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

454. Зведений прогноз науково-технологічного та інноваційного розвитку України на найближчі 5 років та наступне десятиліття / [В.М. Геєць, В.П. Александрова, М.І. Скрипниченко, Л.І. Федулова, А.Г. Наумовець]. – К.: Фенікс, 2007. – 152 с.

455. Сектор машинобудування в Україні: стратегічні альтернативи і короткострокові заходи з огляду на припинення торгівлі з Росією [Електронний ресурс] // Інститут економічних досліджень та політичних

консультацій. – Режим доступу: http://www.ier.com.ua/ua/publications/consultancy_work?pid=4558. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

456. Затверджений Розпорядженням голови Одеської обласної державної адміністрації «Перелік підприємств, що мають стратегічне значення для економіки та формують економічний потенціал Одеської області» від 17 червня 2014 року № 518/А-2014 [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Одеської обласної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://oda.odessa.gov.ua/files/oda/rozporyadjennya/2014/0915-a14.pdf>. – Назва з екрана. – Доступно на 24.02.2015.

457. Селіванова Н.М. Управління розвитком інноваційно-активного промислового підприємства на засадах контролінгу : автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / Н.М. Селіванова. – Одеса, 2015. – 24 с.

458. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку: [моногр.] / [за ред. Ю.В. Кіндзерського]. – К. : Ін-т екон. та прогнозів. НАН України, 2009. – 928 с.

459. Волощук Л.О. Сутність системи обліково-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку підприємств : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення в системі фінансово-економічної інформації»], (Миколаїв, НУК, 2010р.) / Л.О. Волощук, Л.С. Петрова. – Миколаїв: НУК, 2010. – С. 30-32.

460. Камінська Т.Г. Обліково-аналітичне забезпечення фінансового менеджменту в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. на здобуття наук. ступня канд. екон. наук : спец. 08.05.06 «Облік, аналіз та аудит» / Т.Г. Камінська. – К.: 2006. – 15 с.

461. Волощук Л.О. Становлення технічного університету як постачальника інтелектуальних ресурсів для інноваційного розвитку економіки: європейський досвід : матеріали VII всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації економіки України»], (Одеса, ОНПУ, 21-25 травня 2013р.). – Одеса: ОНПУ, 2013. – Т. 1. – С. 142-144.

462. Волощук Л.О. Роль освітньо-наукового сектору у формуванні конкурентного потенціалу та забезпеченні інноваційного розвитку промислового сектору економіки України : матеріали міжнар. конф. [«Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України»], (Одеса, ІПРЕЕД НАНУ, 21-22 жовтня 2010р.) / Л.О. Волощук. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2010. – С. 35-37.

463. Волощук Л.О. Методичні основи оцінки інтелектуального капіталу машинобудівного підприємства / Л.О. Волощук, О.М. Церковна, Л.В. Скороходова // Вісник соціально-економічних досліджень: Зб. наук. праць. – Одеса, 2011. – Вип. 3, (43). – С.220-226.

464. Волощук Л.О. Проблеми відображення інтелектуального капіталу в структурі майна промислових підприємств : матеріали II наук.-практ. Інтернет-конф. [«Проблеми ринку і розвитку регіонів України у 21 столітті»], (Одеса, ОНПУ, 17-19 травня 2011р.) / Л.О. Волощук, Л.В. Скороходова, Л.С. Петрова. – Одеса: Вид-во «ВМВ», 2011. – С. 12-14.

465. Волощук Л.О. Особливості застосування методів вартісної оцінки інтелектуального капіталу у фінансовому аналізі / Л.О. Волощук, Л.В. Скороходова, О.М. Церковна // Економіка харчової промисловості. – 2012, – № 1, (13). – С. 32-34.

466. Волощук Л.О. Проблеми адаптації методик оцінки інтелектуального капіталу у вітчизняній економіці : матеріали XIV всеукр. науково-метод. конф. [«Проблеми економічної кібернетики 2011»], (ОНПУ, м.Одеса, 14-16 вересня 2011) / Л.О. Волощук, Л.В. Скороходова. – Одеса: ОНПУ, 2011. – Т. 3. – С. 12-13.

467. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» від 18.10.1999 № 242 [Електронний ресурс] // Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0750-99>. – Назва з екрана. – доступно на 30.02.2015.

468. Горшкова Л.А. Аналитический инструментальный системы управления хозяйствующих субъектов / Л.А.Горшкова // Аудит и финансовый анализ. – 2005. – № 1. – С. 279-282.

469. Отенко В.І. Формування аналітичного інструментарію оцінки ефективності діяльності підприємства / В.І. Отенко // БІЗНЕСІНФОРМ. Економіка. Економіка підприємства. – 2013 – № 5. – С. 232-237.

470. Борщ В.И. Аналитический инструментарий оценки эффективности системы управления предприятием в инновационной экономике / В.И. Борщ // Труды Одесского политехнического университета. Економіка. Управління: Зб. наук. праць – Одеса, 2012. – Вип. 2 (39). – С. 318-325.

471. Отенко І.П. Аналітичні інструментарій управління економічною безпекою підприємства / І.П. Отенко, О.Ф. Ярошенко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 4. – Т. 2. – С. 38-41.

ДОДАТКИ

Додаток А

Семантичне коло категорії «інноваційний розвиток»

Таблиця А.1 – Визначення категорії «інновація» в різних дослідженнях та нормативних актах (джерело: систематизовано автором)

Зміст визначення	Автори
1	2
<i>Визначення в нормативних документах</i>	
Інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності, який отримав втілення у формі нового або вдосконаленого продукту чи технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.	Керівництво Осло [64,65]
Інновації – новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоспроможні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру виробництва і (або) соціальної сфери.	Закон України «Про інноваційну діяльність» [66]
Інновації – проведення комплексу робіт, які спрямовані на створення й освоєння нових видів продукції і впровадження прогресивних технологічних процесів, а також на значні технологічні зміни продукції і процесів.	Держкомстат України [67,68]
Інновації – це кінцевий результат діяльності з реалізації нового чи вдосконаленого продукту, що реалізується на ринку, нового чи вдосконаленого процесу, що використовується в практичній діяльності.	Концепція міждерж. іннов. політики [69]
<i>Визначення у наукових джерелах</i>	
<i>Зарубіжні школи інноватики</i>	
Інновація – це нова комбінація. Інновація в економіці, будь-яке нововведення в мистецтві, науці, життєвій практиці – головним чином полягає в рекомбінації концептуальних фізичних матеріалів, які існували на ринку (творче руйнування).	Й. Шумпетер [1-4]
Інновація – це комерціалізація як основного вдосконалення в технічному процесі (радикальне нововведення) так і використання змін невеликого масштабу в технологічних навичках (удосконалення чи незначне нововведення).	Р. Ротвелл, П. Гарднер [70]
Інновація – це процес перетворення можливостей у нові ідеї, які широко впроваджуються в практику.	Д. Тідд, Д. Бессант [71]
Інновація – це особливий засіб підприємств, за допомогою якого вони досліджують зміни, що мають місце в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в різних сферах обслуговування.	П. Друкер [5,6]
Інновація – це суспільний, технічний чи економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій і у випадку, якщо вона на ринку може принести додатковий дохід.	Б. Санто [7]
Інновація (нововведення) – це пропозиція на ринку чогось нового, за що споживач готовий платити, це застосування, тобто процес, у якому винахід чи ідея набувають економічного змісту.	Б. Твісс [8]
Інновація – це застосування нового продукту або процесу на практиці.	В. Хіпель [72]
Інновація – це технічна, дизайнерська, виробнича, управлінська та комерційна діяльність, виготовлення нових (удосконалених) товарів чи перше комерційне використання нових (удосконалених) процесів або обладнання.	К. Фрімен [73]
Інновації – це можливість здобути конкурентні переваги за рахунок нововведень, котрі включають у себе як нові технології, так і нові методи роботи.	М. Портер [74]
Інновації – це уведення нових продуктів (необхідно розрізняти справжні інноваційні продукти і нові лише у виробничій програмі даного підприємства).	Е. Діхтль, Х. Хершген [75]
Інновація – це процес перетворення нової ідеї або винаходу в соціально значущу продукцію, що має принципово нові техніко-економічні показники, або перетворення ідей у конкретні предмети.	В. Кінгстон [76]

Продовження таблиці А.1

1	2
<i>Радянська та пострадянська (російська) школи інноватики</i>	
Інновація – це комплексний процес створення, розповсюдження і використання нового практичного засобу (нововведення) для нової (або для кращого задоволення вже відомої) суспільної потреби; одночасно це процес зв'язаних з даним нововведенням змін у тій соціальній і речовій сфері, в якій здійснюється його життєвий цикл.	М.І. Лапін [7]
Інновація – це цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище впровадження (організацію, населення, суспільство тощо) нові, відносно стабільні елементи.	А.І. Пригожин [78]
Інновація – це процес доведення технічного винаходу до стадії практичного використання, коли він починає давати економічний ефект, з одного боку, а кінцевий результат цього процесу, тобто винахід, доведений до стадії комерційного використання продукту або товару, що з'явився у результаті процесу нововведення в першому значенні цього поняття, з іншого боку.	Д.М. Гвішіані, В.І. Громека [79]
Інновація – це позитивне прогресивне нововведення, ідея, діяльність або матеріальний об'єкт, що раніше не застосовувалися організаційною системою. Це процес розробки, адаптації і використання нового корисного результату, створення і поширення нововведення.	Н.Д. Кондратьєв [80]
Інновація – це цільова зміна, що проводиться суб'єктом управління в складній системі та спрямовується на вдосконалення або приведення у відповідність дерева функцій змінному дереву цілей.	О.В. Гугелев [81]
Інновація – це процес свідомого здійснення змін у техніці, технології, організації праці; або це одна з можливих реакцій підприємства на суспільні потреби; або це впровадження нових видів інструментів або нових принципів користування інструментом, нової сировини чи матеріалу або в новій дії.	М. Хучек [82]
Інновація – це результат інноваційної діяльності, втілений у вигляді нового чи вдосконаленого продукту, який впроваджений на ринку, нового чи вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності, новому підході до соціальних послуг.	С.Д. Ільскова [83]
Інновація – це підсумковий результат створення й освоєння (впровадження) принципово нового або модифікованого засобу (нововведення).	Д.В. Соколов, А.Б. Титов, Н.М. Шабанова [84]
Інновація – це застосування у тій або іншій сфері суспільства результатів інтелектуальної (науково-технічної) діяльності, спрямованих на удосконалення самого процесу діяльності або його результатів.	П.Н. Завлін, А.К. Казанцев, Л.Е. Мінделі [85]
Інновація – це кінцевий результат впровадження новинок з метою зміни об'єкта управління й отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного або іншого виду ефекту.	Р. Фатхутдінов [86]
Інновації – це прибуткове використання новацій у вигляді нових технологій, видів продукції і послуг, організаційно-технічних і соціально-економічних рішень виробничого, фінансового, комерційного, адміністративного чи іншого характеру.	Ю. Морозов [87]
Інновація – це об'єкт, впроваджений у виробництво в результаті проведеного наукового дослідження або зробленого відкриття, якісно відмінний від попереднього аналога.	В. Мединский [88]
Інновація – це матеріалізований продукт розумової (інтелектуальної) діяльності, що забезпечує якісні зрушення в господарському житті.	Г.В. Афонін [89]
Інновація – це якісні зміни у виробництві, які можуть стосуватися як техніки і технології, так і форм організації виробництва і управління.	Ю. Яковець [90]
Інновація – це процес в якому: 1) використовуються охороноздатні результати інтелектуальної діяльності; 2) забезпечується випуск патентоспроможної продукції; 3) забезпечується випуск товарів і/або послуг, які за своєю якістю відповідають світовому рівню.	Г.Г. Азгальдов, О.В. Костін [91]

Продовження таблиці А.1

1	2
<i>Вітчизняні школи інноватики</i>	
Інновація – упровадження в господарську практику результатів інноваційних процесів.	С. Покропивний [92]
Інновація – це комплексний процес, що передбачає створення, розробку доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технічного або якогось іншого рішення (новації), що задовольняє певну потребу.	О.О. Лапко [93]
Інновація – це новий підхід до конструювання виробництва, збуту товарів, завдяки якому інноватор та його компанія здобувають перевагу над конкурентами.	Економічна енциклопедія [94]
Інновація в широкому розумінні – будь-яка зміна, що підвищує конкурентоспроможність суб'єктів господарювання.	Н.Чухрай [95]
Інновація – це комплексний процес, спрямований на створення, розроблення та доведення наукової чи будь-якої іншої нової ідеї до стадії комерційного використання та поширення в економіці.	І.М. Будніке-вич, І.М. Школа [96]
Інновація – це процес доведення наукової ідеї чи технічного винаходу до стадії практичного використання, що приносить дохід, а також пов'язані з цим процесом техніко-економічні та інші зміни в соціальному середовищі.	Д.М. Черваньов, Л.І. Нейкова [97]
Інновація – це нове явище, новаторство або будь-яка зміна, яка вноситься суб'єктом господарювання у власну діяльність із метою підвищення своєї конкурентоспроможності, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.	Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук [98]
Інновація – це зміни у виробництві, які забезпечують зростання економічного або соціального ефекту від використання всіх видів ресурсів (фінансових, матеріальних, інтелектуальних, інформаційних тощо).	О.Є. Кузьмін, С.В. Князь, Н.В. Тувакова, А.Я. Кузнецова [31]
Інновації (в контексті діяльності суб'єкта промислового виробництва) – технічні, організаційні, економічні й управлінські зміни, відмінні від існуючої практики й спрямовані на вдосконалення виробничого процесу з метою забезпечення конкурентоспроможності.	Л.О. Волощук [99]
Інновації – це новостворені, застосовані і вдосконалені нові прогресивні технологічні процеси, конструкції, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, які забезпечують зростання економічного або соціального ефекту від використання всіх видів ресурсів підприємства, завдяки чому підприємство здобуває конкурентну перевагу в економіці.	О.В. Станіславик [100]
Інновація – це кінцевий результат інноваційної діяльності стосовно використання нових стосовно виробничої системи ідей шляхом реалізації їх у результатах, засобах та процесах виробництва та управління.	С.В. Філіппова [55,57]
Інновація – кінцевий результат інноваційної діяльності, який дістав утілення у вигляді введеного на ринок нового чи вдосконаленого продукту, процесу, що використовуються у практичній діяльності, або нового підходу до соціальних послуг.	В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов [24,25]
Інновація – це цілеспрямована зміна, яка вносить у середовище зміни нові відносно стабільні елементи.	Д.Ю. Крамської, В.А. Кучинський [101]
Інновація – це нове досягнення у сфері технологій або управління, призначене для використання в операційній, інвестиційній або фінансовій діяльності підприємства.	І. Бланк [41]
Інновації – технічні й економічні зміни, відмінні від існуючих аналогів і спрямовані на вдосконалення виробничого процесу й підвищення ефективності інвестиційної діяльності інноваційно-активних підприємств та позитивні структурні зміни в економіці	Г.А. Смоквіна [54]

Таблиця А.2 – Сучасні концепції інноваційного розвитку (джерело: складено автором на засадах джерел [5,6,24,25,117-121,128-134])

Назва	Стислий зміст
1	2
Теорія технологічного розриву М. Познера [128,129]	<p>Основні ідеї теорії:</p> <p>1) інновації є могутнім фактором ескалації технологічного розриву між країнами, які спроможні стимулювати розвиток технологій і виробництва товарів та послуг на їх основі, і країнами, які втратили інструменти впливу на національні інноваційні процеси;</p> <p>2) конкурентна ціна товару на тій або іншій фазі (стадії) його життєвого циклу (упровадження, зростання, зрілість і спад) підсилює переваги (доходи) тих, хто впроваджує інновації, сприяє послідовному поширенню інновацій на ринках збуту країн з дешевою робочою силою, або до країн, де можна «дешево забруднювати чужу територію». У подальшому країна-інноватор і експортер, примноживши власні капітали, перетворюється на імпортера цієї продукції, розширюючи споживчий попит і добробут населення;</p> <p>3) високорозвинені країни підтримують масовий рівень інноваційної діяльності, нарощують відповідно обсяги експорту та імпорту високотехнологічної продукції і напівфабрикатів на основі спеціалізації та кооперації, розвивають внутрішньогалузеву торгівлю;</p> <p>4) сучасний етап науково-технічного і технологічного прогресу характеризується перетворенням парадигми масового виробництва на парадигму домінування гнучких техноекономічних систем;</p> <p>5) протягом останніх двадцяти років старі і нові технології в економічних системах існують поруч. Зрілі технології випробовують втрату можливостей зростання, розширення ринків збуту у старих межах і виживають лише за рахунок їх географічної диверсифікації. Нові технології перебувають на етапі стрімкого зростання за колосальних норм прибутків.</p>
Теорія інтелектуальної технології Ф. Хайєка [130-132]	<p>Запропонував інформаційну концепцію «порядку, що розширюється», як основу цивілізації. На думку Ф. Хайєка, ринок – це гігантська інформаційна машина, що містить величезне неявне, розсіяне знання про потреби і виробничі можливості людей, інформацію, яка перевищує ті знання, якими може володіти не лише окрема людина, а й багато людей.</p> <p>Розширення інформації, яку використовують у повсякденній діяльності сучасні підприємці, стало поштовхом до розроблення інформаційних та інтелектуальних технологій, даючи змогу швидко і системно опрацювати величезні масиви інформації.</p> <p>Ф. Хайєк наголошував, що прагнення підприємців максимізувати прибуток спонукає їх (без жодного примусу з боку держави) відбирати з наявного масиву знань ті, що дають їм змогу по-новому осмислити зв'язки зі споживачами, запропонувати кращий спосіб задоволення їх потреб. Отже, слід дати можливість ринковим процесам розвиватися спонтанно, і це сприятиме економічному розвитку. Ф. Хайєк довів, що вирішальну роль сприятливості до інновацій відіграють інституціональні основи суспільства – як формальні (сформовані державою закони, що регламентують економічну діяльність), так і неформальні (встановлені правила, звичаї, традиції, норми поведінки, мораль). Ф. Хайєк у 1974р. став лауреатом Нобелівської премії в галузі економіки.</p>
Теорія інноваційної економіки і підприємницького суспільства П. Друкера [5-6]	<p>Визначає, що головною рисою економіки 1990-х років, яку можна назвати інформаційною, стало напрацювання ідей, що заперечують минулі рішення, товари, послуги і виробництво. Розглядає менеджмент як технологію управління підприємницько-інноваційною діяльністю.</p> <p>Система менеджменту організації, яка використовує підприємницький, інноваційний підходи до функціонування і розвитку підприємства, покликана вирішувати низку завдань, інколи суперечливих і навіть взаємовиключних: постійне оновлення асортименту продукції, послуг; оновлення і створення нових виробничих систем; підвищення ефективності виробничо-збутової діяльності передусім через збільшення продуктивності праці персоналу і зниження всіх видів витрат; розроблення і реалізація стратегії і тактики боротьби за лідерство на основі концепції зусиль і ресурсів на найперспективніших напрямках розвитку техніки, технології потреб тощо; поєднання гнучкості та адаптивності дрібносерійного виробництва з високою ефективністю, низькими витратами і високою продуктивністю масового виробництва.</p>

Продовження таблиці А.2

1	2
	<p><i>Інноваційна економіка</i> за Друкером, має такі характеристики: 1) головною продукцією є нові рішення; 2) провідна роль в економіці належить малим і середнім підприємствам, які очолюють підприємці, що діють на свій страх і ризик; 3) інтелектуалізація праці є основним процесом розвитку виробництва, а витрати на нього і поширення знань – головною формою інвестицій; завдання науки – сприяння інноваціям, які зароджуються, системне, організоване застосування знань у створенні самих знань, що робить їх продуктивними (чого не може зробити держава чи ринок); 4) головна форма власності – це інтелектуальна власність, що структурує суспільство і визначає його розвиток; 5) для розуміння найважливіших економічних процесів, крім мікро- і макроекономічних, необхідна мета-економіка, яка враховує вплив таких могутніх економічних факторів, як демографія, освіта, нові технології, екологія, тип психології людей, рівень культури тощо.</p>
Соціально-психологічна концепція теорії нововведень (Х. Барнет, С. Вітте, Е. Денісон) [133,134]	<p>Ключовим фактором економічного розвитку є людський капітал, який трансформується у нові знання. Важлива складова інноваційної діяльності – праця висококваліфікованих технологів, конструкторів, маркетологів, економістів, фінансистів, які виконують специфічні функції з технологічного проектування і конструювання новацій, забезпечення фінансами науково-дослідних і проектно-пошукових робіт, калькулювання витрат ресурсів, цінового проектування, просування на ринок тощо. Усі ці працівники є суб'єктами інноваційної діяльності у вузькому значенні (стосовно окремого підприємства). Однак лише частина з них бере на себе відповідальність за прийняття рішення щодо практичного застосування інновацій на підприємстві. Такі рішення, як правило, є ризиковими і здебільшого приймаються вищим керівництвом підприємства або його власниками.</p> <p>Об'єктом дослідження є перешкоди, які виникають у ході впровадження нововведень. Для їх усунення, за даною теорією, варто організувати плідну спільну роботу «владних стимуляторів» (адміністрації) і «кваліфікованих стимуляторів» (фахівців) – своєрідну творчу групу, в якій спеціалісти створюють новації, а адміністрація – умови для їх впровадження та усунення будь-яких перешкод.</p>
Теорія відкритих інновацій Г.Чесбро [117-121]	<p>Визначає процес досліджень і розробок як відкриту систему. Відкриті інновації – використання цільових потоків знань для прискорення внутрішніх інноваційних процесів, а також розширення ринків для більш ефективного використання інновацій. В інноваційній діяльності компанії можуть та повинні поряд з власними використовуватися і зовнішні ідеї, та застосовуватися «внутрішні» і «зовнішні» способи виходів на ринок зі своїми досконалими технологіями (на відміну від попередньої парадигми «закритих інновацій», де процвітання компанії досягалося а підставі власних результатів досліджень і розробок та їх циклічної реалізації).</p> <p>Основним партнерами відкритих інновацій є не фірми, а університети, дослідницькі лабораторії, технологічні посередники, індивідуальні споживачі.</p> <p>Логіка моделі відкритих інновацій ґрунтується на великих надлишкових знаннях, які повинні бути оперативно використані для створення компанією додатної вартості.</p> <p>До чинників, що сприяють поширенню теорії та моделі відкритих інновацій: 1) глобальна мобільність талантів; 2) державна підтримка розвитку малих інноваційних підприємств; 3) ринкова орієнтація наукових досліджень; 4) необхідність комерціалізації проектів державними лабораторіями; 5) поява приватних науково-дослідних інститутів; 6) наявність Інтернету та технологій пошуку; 7) необхідність оптимізації наявних мереж постачальників стратегічного значення.</p>

Продовження таблиці А.2

1	2
	<p>До основних стратегій відкритих інновацій віднесено: 1) організація процесу досліджень і розробок шляхом об'єднання в загальний фонд; 2) розробка окремих стадій інноваційного процесу та продукту різними компаніями; 3) вільний продаж розробок широкого застосування, які можна використовувати для створення різних інноваційних продуктів; 4) значне скорочення часу прийняття рішень у галузі інноваційної діяльності у великих компаніях.</p> <p>До основних принципів управління інноваційним процесом в межах теорії віднесено: 1) принцип взаємодії; 2) принцип залучення; 3) принцип кооперації; 4) принцип моделювання; 5) принцип оптимізації; 6) принцип прибутковості.</p> <p>Принципові відмінності відкритих інновацій: 1) активна співпраця з усіма науковцями; 2) компанія може долучатись до розробок на будь-якому етапі інноваційного процесу; 3) прибуток отримується на основі кооперації; 4) важливість створення досконалої бізнес-моделі; 5) вигода завдяки як внутрішнім, так і зовнішнім ідеям; 6) компанія отримує прибуток від продажу авторських прав та патентів.</p> <p>Особлива увага приділяється формуванню інноваційної інфраструктури та розвитку ринку інтелектуальної власності.</p>

Таблиця А.3 – Визначення поняття «інноваційний розвиток підприємства» в різних дослідженнях (джерело: складено автором)

Зміст визначення	Автори
1	2
Інноваційний розвиток – неперервний цілеспрямований процес пошуку, підготовки та реалізації нововведень, які дозволяють підвищити ефективність функціонування виробництва, підвищити ступінь реалізації потреб підприємства.	А.Г. Фонотов, 1993 [136]
Інноваційний розвиток передбачає наявність постійно діючого комплексу робіт по розробці, освоєнню та впровадженню у виробництво різноманітних нововведень.	Н. Поповенко, Е. Забарна, 1998 [137]
Інноваційний розвиток – процес господарювання, що спирається на безупинний пошук і використання нових способів і сфер реалізації потенціалу підприємства у мінливих умовах зовнішнього середовища у рамках обраної місці та прийнятій мотивації діяльності і який пов'язаний з модифікацією існуючих і формуванням нових ринків збуту.	С.М. Ілляшенко, 2000 [27]
Інноваційний розвиток – сукупність реалізованих нововведень, які більш успішні, коли охоплюють не одну вузьку область, а включають в себе також сфери, що впливають на загальний результат.	А. Ніколаєв, 2001 [138]
Інноваційний розвиток – посилення та використання своїх інноваційних можливостей для досягнення цілей.	В.П. Баранчев, 2002 [139]
Інноваційний розвиток підприємства – це такий розвиток підприємства, де джерелом розвитку є інновації.	С. Поляков, 2003, [140] А. Гриньов, 2003 [141] Л. Федуллова, 2006 [125] Ю. Погорелов [142]
Інноваційний розвиток підприємства – це визначений безперервний рух, що базується на впровадженні і реалізації інновацій, які зумовлюють поліпшення кількісних та якісних характеристик діяльності підприємства, забезпечують зміцнення його ринкових позицій та створюють умови для його прогресивного розвитку.	С.М. Ілляшенко, 2005 [30]

Продовження таблиці А.3

1	2
Інноваційний тип розвитку – спосіб економічного зростання, оснований на систематичних нововведеннях, спрямованих на поліпшення усіх аспектів діяльності господарської системи, періодичному перегрупуванні сил, обумовленому логікою НТП, цілями і завданнями розвитку системи, можливістю використання певних ресурсних чинників для створення інноваційних товарів і формування конкурентних переваг.	В.В. Стадник, М.А. Йохна, 2006 [143]
Інноваційний розвиток підприємства – це: – діяльність підприємства, що спирається на постійний пошук нових методів та засобів задоволення споживачьких потреб та підвищення ефективності господарювання; – розвиток, що передбачає розширення меж інноваційної діяльності та впровадження інновацій в усі сфери діяльності підприємства.	О. Адаменко 2010 [144]
Інноваційний розвиток підприємства – це розгортання інноваційного процесу впровадження нововведень (частіше за все технічного, технологічного характеру).	А. Кібіткін, М. Чечуріна, 2011 [145]
Інноваційний розвиток підприємства – це шлях, який базується на поглибленні поєднання цілей підприємства, його підсистем, цілей кожної особистості, яка працює в колективі, вдосконаленні її діяльності, вдосконаленні бізнес-процесів для досягнення загальних стратегічних цілей.	І. Підкамінний, В. Ціпурида, 2011 [146]
Інноваційний розвиток підприємства – це створення на фондовому ринку привабливості з точки зору дохідності інвестиційного ризику, тобто підвищення вартості бізнесу шляхом управління інноваціями.	І. Борисова, 2011 [147]
Інноваційний розвиток підприємства – це сукупність відносин, що виникають у ході цілеспрямованого підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності організації на основі інновацій.	Н. Заглуміна, 2011 [148]
Інноваційний розвиток підприємства – це: – складний та довготривалий процес інноваційних перетворень на підприємстві, що включає набір цілей, заходів, які плануються, систему мотивації та способи фінансування; – закономірно та послідовно здійснюваний процес конкретних заходів щодо проведення наукових досліджень і розробок, створення новинок та освоєння їх у виробництві з метою отримання нової або покращеної продукції, нової або удосконаленої технології виробництва.	М. Касс, 2011 [149]
Інноваційний розвиток – це здатність підприємства динамічно розвиватися на власній основі за рахунок систематичного формування комплексу дій, направлених на розробку, впровадження, подальшу модифікацію нововведень.	М.Є. Рогоза, К.Ю. Вергал, 2011 [150]
Інноваційний розвиток підприємства – це не тільки основний інноваційний процес, але і розвиток системи факторів та умов, необхідних для його здійснення, тобто інноваційного потенціалу.	Х. Гумба, 2012 [106]

Продовження таблиці А.3

1	2
Інноваційний розвиток підприємства – це процес пошуку та створення нової продукції та процесів на основі використання сукупності всіх наявних засобів та можливостей підприємства, що веде до якісних змін (підвищення конкурентоспроможності, збільшення стійкості в мінливих зовнішніх умовах, формування нових ринків збуту тощо).	О. Мороз, 2012 [151]
Інноваційний розвиток підприємства – це процес цілеспрямованого, послідовного руху підприємства до збалансованого інноваційного стану під впливом синергетичної дії зовнішніх та внутрішніх факторів, що визначають стійкість організаційно-функціональної системи підприємства в умовах ринкової економіки.	Т. Пілявоз, 2012 [152]
Інноваційний розвиток промислового підприємства – це процес необоротної закономірної зміни підприємства і бізнес-процесів у ньому, викликаний розробкою і впровадженням інновацій.	Д.Ю. Крамської, В.А. Кучинський, 2013 [101]
Інноваційний розвиток підприємства – це процес спрямованої закономірної зміни стану підприємства, що залежить від інноваційного потенціалу цього підприємства та джерелом якого є інновації, що створюють якісно нові можливості для подальшої діяльності підприємства на ринку шляхом реалізації умінь знаходити нові рішення, ідеї та у результаті винаходів.	В.С. Найдок, 2013 [108]

Таблиця А.4 – Визначення понять «інноваційний діяльність», «інноваційний процес», «інноваційний потенціал» в різних дослідженнях (джерело: складено на засадах [24,57,66,101,108,153,156-177])

Зміст визначення	Автори
1	2
<i>Інноваційна діяльність</i>	
Інноваційна діяльність – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг.	Закон України «Про інноваційну діяльність» [66]
Інноваційна діяльність – це діяльність, спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень і розробок для розширення і відновлення номенклатури і поліпшення якості продукції, що випускається (товарів, послуг), удосконалення технологій їх виробництва з наступним впровадженням і ефективною реалізацією на внутрішньому чи зовнішньому ринках. Інноваційна діяльність – це цілий комплекс наукових, технологічних, виробничих, організаційних, фінансових і комерційних заходів, сукупність яких приводить до інновацій у вигляді нового або удосконаленого продукту.	М.Т. Пашута, О.М. Шкільнюк [156]
Інноваційна діяльність – це процес, спрямований на втілення результатів наукових досліджень та розробок, або інших науково-технічних досягнень у новий чи удосконалений продукт, який реалізується на ринку, у новий або удосконалений технологічний процес, який використовується у практичній діяльності.	Г.О. Трифілова [157]
Інноваційна діяльність – це сукупність науково-дослідних, прикладних, експериментальних робіт, необхідних для створення інновацій; робіт, пов'язаних із створенням дослідних та серійних зразків нової продукції та технологій, з сертифікацією і стандартизацією інноваційних продуктів; з проведенням маркетингових досліджень і організацією ринків збуту інноваційних продуктів; всі види посередницької діяльності і інші види робіт, що взаємопов'язані в єдиний процес з метою створення і поширення інновацій	О.А. Мизрова [158]
Інноваційна діяльність (інноваційна функція підприємства) – сукупність робіт з розвитку, виконувана на підприємстві, в рамках якої здійснюється як технологічний, так і організаційний розвиток підприємства, проводиться оновлення продукції.	В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов [24,25]
Інноваційна діяльність – сукупність бізнес-процесів, які мають інноваційну складову та спрямовані на досягнення підприємством своєї стратегічної мети	А.Ю. Сербенівська [159]

Продовження таблиці А.4

1	2
<i>Інноваційний процес</i>	
Інноваційний процес – це процес інтеграції технологій, виробництва, управління, фінансів, інформації.	В.В. Матохін [160]
Інноваційний процес – це процес перетворення наукового знання в інновацію, який можна представити як послідовний ланцюг подій, в ході яких інновація визріває від ідеї до конкретного продукту, технології або послуги і поширюється при практичному використанні.	П.Н. Завлін [161]
Інноваційний процес – це діяльність по створенню, реалізації й поширенню інновацій в суспільному виробництві а саме: створення готової до вживання розробки, що пройшла всі стадії перевірки на виробництві й у споживача.	Л.А. Євсеева [162]
Інноваційний процес – це технологічний ланцюг: дослідження – створення об'єкту техніки і технології – його правова охорона – введення в господарський обіг об'єкту техніки й технології (комерціалізація).	А.Д. Корчагин [163]
Інноваційний процес – це постійний і безперервний потік перетворення конкретних технічних або технологічних ідей на основі наукових розробок в нові технології або окремі її складові частини і доведення їх до освоєння безпосередньо у виробництві з метою здобуття якісно нової продукції.	І.А. Ільїна [164]
Інноваційний процес – це сукупність послідовних дій із створення й впровадження нових або вдосконалених технологій. Він вимагає залучення багатьох функціональних сфер, у тому числі, служби НОКР, маркетингу, виробництва, фінансів, персоналу.	А.Г. Мендрул [165]
Інноваційний процес – це процес змін елементів системи й взаємозв'язків між ними, внутрісистемний процес формування результату, процес реакції системи на відповідь на зміну зовнішніх умов, в першу чергу, на зміну вимог ринку.	Е.А. Монастирний [166]
Інноваційний процес – це послідовність подій, під час яких інновація визріває від ідеї до конкретного продукту, технології, структури або послуги і розповсюджується у господарській практиці і суспільній діяльності.	І.А. Жаріков [167]
Інноваційний процес – це комплекс взаємозв'язаних між собою дій, ведучих до виникнення нових ідей і їх реалізації в результатах, засобах, процесах виробництва і управління.	С.В. Філіппова [57]
Інноваційний процес – це період часу від зародження ідеї, створення новації та до її впровадження та/або ринкового використання у вигляді інновації.	Л.О. Волощук [57]
Інноваційний процес – процес перетворення наукового знання в інновацію, яка задовольняє нові суспільні потреби; послідовний ланцюг дій, що охоплює всі стадії створення новації та її практичного застосування.	В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов [24,25]
Інноваційний процес – це послідовний ланцюг подій, в якому новація з ідеї перетворюється на розробки і з'являється у вигляді конкретної продукції, технології чи послуги. Це логічна послідовність таких етапів: фундаментальні дослідження, прикладні розробки, впровадження і комерціалізація.	М.Є. Рогоза К.Ю. Вергал [153]
Інноваційний процес – це сукупність послідовних дій інтелектуальної творчості та діяльності людини, що спрямована на додавання вартості і цінності отриманому кінцевому результату з чітко зазначеними параметрами орієнтованими на довготривалу перспективу.	А.Ю. Сербенівська [156]
Інноваційний процес – це сукупність робіт у області інноваційної діяльності, яка регламентована певними етапами від зародження ідеї до комерціалізації продукту.	Д.Ю. Крамської, В.А. Кучинський [101]

Продовження таблиці А.4

1	2
<i>Інноваційний потенціал</i>	
Інноваційний потенціал – це сукупність різних видів ресурсів, включаючи матеріальні, фінансові, інтелектуальні, інформаційні та інші ресурси, необхідні для здійснення інноваційної діяльності.	І. Ансофф [169]
Інноваційний потенціал – це одна з трьох складових інноваційного простору, яка включає в себе особисті й ділові якості керівників, професійну й економічну підготовку, професійні досягнення (авторські посвідчення, винаходи тощо), матеріально-технічне і фінансове забезпечення.	А. Гальчинський, В. Гесьць, В. Семиноженко [170]
Інноваційний потенціал підприємства – це сукупність організованих у певних соціально-економічних формах ресурсів, що можуть за певних діючих внутрішніх і зовнішніх чинників інноваційного середовища бути спрямовані на реалізацію інноваційної діяльності, метою якої є задоволення нових потреб суспільства.	А.А. Пидипенко [171]
Інноваційний потенціал вміщає приховані можливості накопичених ресурсів, які можуть бути приведені до дії з метою досягнення цілей економічних суб'єктів.	А. Безуглий [172]
Інноваційний потенціал – комплексна характеристика підприємства, що віддзеркалює: 1) параметри, що обумовлюють систему внутрішніх економічних відношень та спосіб взаємодії з чинниками зовнішнього середовища; 2) чинники, що характеризують внутрішні ресурси підприємства.	Е.М. Забарна, С.К. Харічков [126]
Інноваційний потенціал підприємства – це ступінь готовності виконати завдання для досягнення поставленої інноваційної мети шляхом реалізації проекту чи програм відповідних інноваційних змін.	Л.І. Федулова [173]
Інноваційний потенціал – це накопичення певної кількості інформації про результати науково-технічних робіт, винаходів, проектно-конструкторських розробок, зразків нової техніки і продукції.	С.В. Бреус [174]
Інноваційний потенціал – це система факторів та умов, необхідних для інноваційного процесу.	Б. Данілішин, В. Чижова [175]
Інноваційний потенціал містить невикористані, приховані можливості накопичених ресурсів, що можуть бути задіяні для досягнення цілей економічних суб'єктів.	О. Білорус [176]
Інноваційний потенціал – це сукупні можливості підприємства щодо генерації, прийняття та впровадження нових (радикальних і модифікованих) ідей для його системного технічного, організаційного та управлінського оновлення.	М.Є. Рогоза К.Ю. Вергал [153]
Інноваційний потенціал – узагальнююча характеристика рівня наукового забезпечення виробництва: науки, техніки, технології, інженерної справи, виробничого досвіду, можливостей і ресурсів, які є у розпорядженні підприємства для вирішення науково-технічних проблем.	В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов [24,25]
Інноваційний потенціал – сукупність ресурсів, які безпосередньо беруть участь в інноваційному процесі, перебувають у взаємозв'язку, і факторів, що створюють необхідні передумови для ефективного використання цих ресурсів з метою досягнення відповідних орієнтирів інноваційної діяльності.	В.І. Захарченко, Н.М. Корсікова, М.М. Меркулов [24,25]
Інноваційний потенціал на мікроекономічному рівні – це система відносин з приводу створення, накопичення, перерозподілу та ефективного використання усіх наявних і потенційних можливостей інноваційного розвитку окремих суб'єктів.	А.В. Шаперенков [177]

Додаток Б

Таблиця Б.1 – Визначення поняття «економічна безпека» в межах мікроекономічного підходу (джерело: Продовження таблиці Б.1 систематизовано автором)

Автор, рік	Визначення
1	2
В. Тамбовцев, 1994 [241]	Економічна безпека – сукупність властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, яка забезпечує можливість досягнення цілей всієї системи.
В. Коласс, 1997 [242]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, який формується адміністрацією та персоналом шляхом реалізації системи заходів правового, організаційного та інженерно-технічного характеру [с. 256].
Ф. А. Олейников, 1997 [243]	Економічна безпека підприємства – це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і для забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому.
Е. А. Ишенков, 1997 [244]	Економічна безпека підприємства – це найбільш ефективне використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і для забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому.
Е. Раздина, 1997 [245]	Економічна безпека підприємства – це комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів.
Д. Ковалєв, Т. Сухонькова, 1998 [246]	Економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності.
Г. Б. Клейнер, 1998 [247]	Економічна безпека підприємства (фірми) – стан даного господарського суб'єкта, при якому життєво важливі компоненти структури та діяльності підприємства характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін.
В. І. Мунтіян, 1999 [203]	Економічна безпека підприємства – такий стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, при якому забезпечується стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.
Н. Капустин, 1999 [248]	Економічна безпека підприємства – це сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.
В. Забродський, 1999 [249]	Економічна безпека підприємства – кількісна і якісна характеристика властивостей фірми, що виражає здатність до самовиживання і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічних загроз.
В. Шликов, 1999 [250]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки або економічних погроз.
П. Мак-Мак, 1999 [251]	Економічна безпека підприємства – стан найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів з метою запобігання (нейтралізації, ліквідації) загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства в умовах ринкової економіки.
М. Бендиков, 2000 [262]	Економічна безпека підприємства – це захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатність до його відтворення.

1	2
А. В. Кібієнко, 2000 [253]	Економічна безпека підприємства – стан оптимального для підприємства рівня використання його економічного потенціалу, за якого діючі та/або можливі збитки виявляються нижчими за встановлені підприємством межі.
В. С. Гусев, В. А. Лемин, Б. И. Кузин, 2001 [254]	Економічна безпека підприємства – стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей підприємства, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної ним місії.
С. Ф. Покропівний, 2001 [255]	Економічна безпека підприємства – стан корпоративних ресурсів і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їх використання для стабільного функціонування і лінійного розвитку підприємства, запобігання внутрішнім і зовнішнім загрозам.
І. І. Плетникова, 2001 [256]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до існуючих умов, які не впливають негативно на його діяльність.
Енциклопедія економічної безпеки, 2001 [238]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей.
О. А. Гривін, 2002 [257]	Економічна безпека – це такий стан господарчого суб'єкта, в якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику.
С. Л. Меламедов, 2002 [258]	Економічна безпека підприємства – захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист підприємства, його кадрового та інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу і прибутку, який забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру.
О. В. Климочкин, 2002 [259]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства у фінансово-економічній, виробничій, господарчій, технологічній сферах від різного роду загроз, в першу чергу, соціально-економічного характеру, який наступає дякуючи прийнятій керівництвом системи заходів правового, організаційного, соціально-економічного та інженерно-технічного характеру.

Продовження таблиці Б.1

1	2
Г.В. Козаченко, А.Н. Ляшенко, 2003 [196]	Економічна безпека підприємства – міра гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства.
С. Ілляшенко, 2003 [260]	Економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечує тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.
І.В. Запоточний, В.І. Захарченко, 2003 [216]	Економічна безпека підприємства – стан правових, виробничих відносин та організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, який забезпечує стабільність функціонування, фінансово-комерційний результат, прогресивний науково-технологічний та соціальний розвиток.
Н.О. Подлужна, 2003 [261]	Економічна безпека підприємства – це стан в системі його зв'язків з точки зору його стійкості (самовиживання) та розвитку в умовах внутрішніх та зовнішніх загроз, дій непередбачуваних та складно прогнозованих факторів: характеристика системи, що самоорганізовується й самопозивається: стан, при якому економічні параметри дозволяють зберегти головні її властивості, рівновагу і стійкість при мінімізації загроз
Ф.І. Євдокимов, 2004 [262,263]	Економічна безпека підприємства – захищеність його потенціалу від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх факторів, прямих чи непрямих економічних погроз зі здатністю підприємства до відтворення.
Р. Лапків, 2004 [264]	Економічна безпека підприємства – такий стан економічного розвитку, який забезпечує йому гармонійний розвиток і ефективне використання шансів і усунення загроз оточуючого середовища.
Ю. Лисенко, 2004 [265]	Економічна безпека підприємства – стан виробничо-економічної системи, при якому функціонують механізми запобігання чи зменшення ступеня впливу погроз стабільності функціонування і розвитку підприємства.
А.П. Градов, 2005 [266]	Економічна безпека підприємства – стан, при якому стратегічний потенціал фірми не знаходиться поблизу межі адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки зростає з наближенням ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до зони межі.
З. Такулов, 2005 [267]	Економічна безпека підприємства – це стан його захищеності від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх погроз, дестабілізуючих факторів, при якому забезпечується стійка реалізація основних комерційних інтересів і цілей статутної діяльності.
В.В. Белоуров, 2005 [268]	Економічна безпека підприємства – наявність конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства до його стратегічних цілей і завдань.
Ю.Б. Кракос, Н.І. Серик, 2006 [269]	Економічна безпека підприємства – захищеність виробничо-господарської діяльності підприємства від небажаних змін в цих сферах як з боку зовнішніх, так і внутрішніх чинників.
В.М. Гесьь, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.Ш. Черняк, 2006 [194]	Економічна безпека підприємства: послання економічних, правових та інших умов, що забезпечують стійке функціонування і розвиток підприємства, його захищеність від негативного впливу дестабілізуючих факторів для реалізації цілей статутної діяльності і комерційних інтересів.
О. Свдлакова, 2007 [270]	Економічна безпека підприємства – такий стан розвитку економічної системи, який забезпечує її ефективне функціонування засобом належного використання внутрішніх та зовнішніх чинників, а також здатність результативного протистояння негативному зовнішньому впливу.

Продовження таблиці Б.1

1	2
Т.Г. Васильців, 2008 [193]	Економічна безпека підприємства – такий стан функціонування, за якого підприємство і його продукція є конкурентоспроможними на ринку та одночасно гарантується: найефективніше використання ресурсів, інтелектуального і кадрового потенціалу: стабільність функціонування, стійкість та прогресивність розвитку: можливість протидіяти негативним впливам зовнішнього і внутрішнього середовища його функціонування.
Л.І. Донець, Н.В. Вашенко, 2008 [271]	Економічна безпека підприємства – система створення механізму мобілізації й найбільш оптимального управління корпоративними ресурсами даного підприємства з метою найбільш ефективного використання і забезпечення стійкого функціонування того чи іншого підприємства, його активної протидії будь-яким негативним чинникам впливу на свою економічну безпеку.
П.А. Фісвенко, 2008 [272]	Економічна безпека підприємства – стійке, протилічне впливу руйнівних чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, поточне функціонування підприємства за умови максимально безризикового використання ресурсів і можливостей, орієнтації на базові цілі та стратегію, наслідком чого є нарощування високого потенціалу розвитку.
Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський, 2009 [273]	Економічну безпеку підприємства складають юридичні, виробничі відносини й організаційні зв'язки, матеріальні й інтелектуальні ресурси, що забезпечують стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток.
А.А. Меліхов, 2009 [274]	Економічна безпека підприємства – це стан ефективного використання ресурсів підприємства (капіталу, персоналу, інформації, технології, техніки тощо) та наявних ринкових можливостей, що дозволяє попенелити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз та забезпечити його довгострокове виживання й стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної.
А.І. Свхоруюков, 2009 [208]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності підприємства від різноманітних внутрішніх та зовнішніх загроз, що гарантує найбільш продуктивне використання ресурсів підприємства та досягається шляхом гармонізації та взаємозгодження інтересів підприємства з інтересами суб'єктів у часі та просторі.
З.С. Варналій, 2009 [275]	Економічна безпека – забезпечення найбільш ефективного використання ресурсів суб'єкта господарювання для запобігання загрозам і створення умов для стабільного функціонування основних його елементів.
І.В. Сорокіна, 2009 [276]	Економічна безпека – такий стан управлінської системи підприємства, за якого досягається ефективне управління ресурсами і є можливість адекватно реагувати на зміни в зовнішньому та внутрішньому середовищі та проєктувати можливі загрози і реакцію на них з метою забезпечення безризикового розвитку підприємства.
Н.Ю. Гічова, 2010 [277,278]	Економічна безпека підприємства – стан, протилежний кризи, який досягається при найбільш ефективному використанні ресурсів підприємства, а також відповідності напрямку його розвитку основним тенденціям зовнішнього середовища.
В.В. Горлачук, 2010 [279]	Економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персонал, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам.

Продовження таблиці Б.1

Н.П. Качачина, 2010 [280]	Економічна безпека підприємства – стан потенційної або відносної захищеності підприємства, який забезпечує незалежність, стабільність, стійкість, здатність до розвитку та спроможність запобігати і підтримувати вплив в певних межах.
І.П. Мойсеєнко, О.М. Марченко, 2011 [220]	Економічна безпека – найважливіша якісна характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови функціонування: стійке забезпечення ресурсами та розвиток, а також послідовну реалізацію економічних інтересів.
Г.А. Івашенко, О.Ф. Ярошенко, 2011 [281]	Економічна безпека підприємства – це стан його захищеності, який забезпечується при органічному симбіозі досягнення результатів діяльності підприємства та формуванні його здатностей. Досягнення результатів діяльності пропонується розглядати за критеріями: стабільності та безперервності виробничої діяльності підприємства; фінансово-економічної стійкості підприємства; ефективності використання ресурсів підприємства.
О.О. Мельник, 2011 [282]	Економічна безпека підприємства – стан захищеності діяльності підприємства, який досягається в результаті комплексу складових елементів суб'єкта господарювання – фінансових, правових, капіталу, технологій, кадрів, соціально-психологічних та інших, які забезпечують злізнення найбільш ефективного використання ресурсів, стабільного функціонування підприємства, досягнення поставленої мети, подолання різного роду загроз та швидкої адаптації до умов середовища, що змінюється.
М.І. Зубок, В.С. Рублов, С.М. Яременко, 2012 [283]	Економічна безпека підприємства – стан, за якого забезпечується економічний розвиток і стабільність діяльності підприємства, гарантований захист ресурсів, здатність адекватно і без суттєвих втрат реагувати на зміни внутрішньої і зовнішньої ситуації.
І.П. Отенко, Г.А. Івашенко, Д.К. Воронков, 2012 [204]	Економічна безпека підприємства – це такий стан господарського суб'єкта, при якому він, при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів, добивається запобігання, ослаблення або захисту від існуючих небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику. Це стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам і для забезпечення стабільного функціонування підприємства в даний час і в майбутньому.
С.В. Філіппова, С.А. Нізяєва, 2012 [209].	Економічна безпека підприємства – захищеність підприємства від небажаних змін, що можуть статися під впливом негативних чинників зовнішнього і внутрішнього середовища за умови створення системи управління по ключовим факторам загроз. Тобто ЕБП – це відкрита, штучна підсистема існуючої системи «підприємство», яка потребує відповідної регламентації, оцінки і управління.
І.П. Отенко, І.А. Яптим, 2013 [205].	Економічна безпека підприємства – стан ефективного використання ресурсів і можливостей, що забезпечує динамічний розвиток в умовах виникнення зовнішніх і внутрішніх погроз.
А.В. Ружицький, О.С. Хвилюк, 2013 [284].	Економічна безпека підприємства – це така комплексна характеристика стану підприємства, яка відображає рівень можливостей підприємства забезпечувати функціонування та розвиток.

Продовження таблиці Б.1

Г.В. Єфімова, С.М. Марушак, 2013 [285]	Економічна безпека підприємства – це економічна категорія, яка характеризує умови функціонування підприємства, не контролювані або контролювані ним, що забезпечують йому певний рівень стабільності та стійкості, можливість самореалізації та розширеного самовідтворення шляхом протистояння зовнішнім загрозам і запобігання внутрішнім при наявності відповідних ресурсів.
С.А. Черкасова, С.В. Філіппова, 2014 [286]	Економічна безпека підприємства – система забезпечення та захисту економічних інтересів та потенціалу розвитку від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз; здатність відновлюватись та постійно розвиватись в умовах високо динамічних змін ринкового середовища
Е.А. Князева, 2014 [287]	Економічна безпека підприємства (в загальному розумінні) – це стан підприємства, що характеризує його здатності до існування та розвитку в конкурентному середовищі, а саме: фінансова, інформаційна, організаційна, технологічна (інноваційна), людська (кадрова) стійкість та мобільність; захищеність життєво важливих інтересів, потенціалу; високий рівень керованості організації; організаційна гнучкість, наявність внутрішніх оптимізаційних механізмів тощо. Економічна безпека підприємства (в спеціальному розумінні) – це стан підприємства, який характеризує його можливості передбачення, виявлення, оцінки загроз успішному функціонуванню та розвитку підприємства в конкурентних умовах, а також можливості протидіяти даним загрозам на різних етапах розвитку.
О.С. Шуміло, 2014 [288]	Економічна безпека підприємства – це стан економічного розвитку підприємства, який характеризується максимальним досягненням основних цілей функціонування підприємства в поточному і майбутньому періодах, та його здатність адаптуватися до мінливого зовнішнього і внутрішнього середовища.

Додаток В

Фінансові індикатори діяльності підприємства в нормативній базі

Таблиця В.1 – Характеристика основних показників аналізу фінансової звітності підприємства за чинними нормативно-методичними рекомендаціями (джерело: систематизовано автором [375])

Назва коефіцієнту	Модель розрахунку		
	Методика ДПА [408]	Методика Мінфіну [409]	Методика Мінекономіки [410]
Показники ліквідності			
Коефіцієнт покриття	Відношення поточних активів до поточних зобов'язань	Відношення оборотних активів до поточних зобов'язань	Відношення оборотних активів до позикового капіталу
Коефіцієнт загальної ліквідності (1)	Відношення величини грошових коштів та короткострокових фінансових вкладень до поточних зобов'язань	–	Відношення суми оборотних активів та витрат майбутніх періодів до поточних зобов'язань
Коефіцієнт поточної ліквідності (3)			
Коефіцієнт швидкої ліквідності	–	Відношення суми грошових коштів, поточних фінансових інвестицій та дебіторської заборгованості до поточних зобов'язань	Відношення оборотних активів за мінусом запасів та витрат майбутніх періодів до поточних зобов'язань
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (1,2)	Відношення грошових коштів до поточних зобов'язань	Відношення грошових коштів та поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань	Різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможності) (3)			
Власні оборотні кошти (1)	Власний капітал (+) довгострокові зобов'язання (-) основні засоби або поточні активи (-) поточні зобов'язання	Різниця між оборотними активами підприємства та його поточними зобов'язаннями.	Різниця між оборотними активами та поточними зобов'язаннями
Чистий оборотний капітал (2)			
Функціонуючий капітал (3)			
Власні оборотні активи	–	–	Різниця між власним капіталом та необоротними активами
Маневреність власних оборотних засобів	–	–	Відношення оборотних активів до власних оборотних активів
Показники фінансової стійкості			
Коефіцієнт фінансової автономії (1)	Відношення власного капіталу до загальної вартості господарських засобів (валюти балансу)	Відношення власного капіталу до підсумку балансу	Відношення валюти балансу до суми власного капіталу, забезпечень майбутніх виплат та платежів, доходів майбутніх періодів
Коефіцієнт платоспроможності (автономії) (2)			
Коефіцієнт концентрації власного капіталу (3)			
Коефіцієнт фінансової залежності	Відношення валюти балансу до величини власного капіталу	–	
Коефіцієнт фінансування (2)	–	Співвідношення залучених та власних засобів	Співвідношення позикового та власного капіталу
Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів (3)			
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	–	Відношення величини чистого оборотного капіталу до величини оборотних активів підприємства	–
Коефіцієнт забезпеченості власними засобами	–	–	Відношення суми власного капіталу, забезпечень майбутніх виплат та платежів, доходів майбутніх періодів за мінусом необоротних активів, до суми оборотних активів підприємства

Продовження таблиці В.1

Назва коефіцієнту	Модель розрахунку		
	Методика ДПА [408]	Методика Мінфіну [409]	Методика Мінекономіки [410]
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	–	Відношення чистого оборотного капіталу до власного капіталу	Відношення власних оборотних активів до власного капіталу
Коефіцієнт Бівера	–	–	Відношення чистого прибутку за мінусом амортизації до суми позикового капіталу
Показники оборотності (ділової активності)			
Оборотність оборотних засобів	Відношення виручки від реалізації до суми оборотних засобів	–	–
Коефіцієнт оборотності активів (2)	–	Відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньої величини підсумку балансу підприємства	Відношення виручки від реалізації до середньої величини підсумку балансу підприємства
Оборотність сукупних активів (3)			
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (2)	–	Відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості	Відношення виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини дебіторської заборгованості
Оборотність коштів у розрахунках (3)			
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	–	Відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості	Відношення собівартості продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини кредиторської заборгованості
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	–	Відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості матеріальних запасів	Відношення собівартості реалізованої продукції до середньорічної вартості запасів
Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	–	Відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів	Відношення виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної вартості основних засобів
Коефіцієнт оборотності власного капіталу (2)	–	Відношення чистої виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу	Відношення виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середньорічної величини власного капіталу
Оборотність власного капіталу (3)			
Показники рентабельності			
Рентабельність продукції	Відношення чистого прибутку до виручки від реалізації	Відношення прибутку від реалізації продукції до витрат на її виробництво та збут	Відношення валового прибутку (збитку) до суми собівартості продукції, адміністративних витрат та витрат на збут
Рентабельність основної діяльності (1)	Відношення чистого прибутку до витрат на виробництво продукції	Відношення чистого прибутку підприємства до чистої виручки від реалізації продукції	–
Рентабельність діяльності (2)			
Рентабельність майна (активів)	Відношення чистого прибутку до загальної суми майна	Відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів	Відношення прибутку від звичайної діяльності до середньорічної вартості активів
Рентабельність сукупного капіталу	–	–	Відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної валюти балансу
Рентабельність власного капіталу	Відношення чистого прибутку до суми власного капіталу	Відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу	

Додаток Г

Інструментарій аналітичних досліджень стану та розвитку промислового підприємства на засадах фінансового підходу за даними фінансової звітності
(джерело: авторська розробка, удосконалено на засадах [375,376])

Таблиця Г.1 – Аналіз виконання «золотого правила економіки підприємства» на основі питомих показників

Показник	Розрахунок	Темп приросту, %
Чиста виручка на 1 гривню вартості майна, грн.	$\frac{\text{ЧВР (ф№2, стр. 2000)}}{\text{ВБ (ф№1 стр. 1300)}}$	$\left(\frac{\text{П}_{\text{отч}}}{\text{П}_{\text{баз}}} - 1\right) * 100\%$
Валовий прибуток (збиток) на 1 гривню чистої виручки	$\frac{\text{ВП (ф№2, стр. 2090 (2095))}}{\text{ЧВР (ф№2 стр. 2000)}}$	$\left(\frac{\text{П}_{\text{отч}}}{\text{П}_{\text{баз}}} - 1\right) * 100\%$
Прибуток (збиток) від операційної діяльності на 1 гривню чистої виручки	$\frac{\text{ФРОД (ф№2, стр. 2190 (2195))}}{\text{ЧВР (ф№2 стр. 2000)}}$	$\left(\frac{\text{П}_{\text{отч}}}{\text{П}_{\text{баз}}} - 1\right) * 100\%$
Чистий прибуток (збиток) на 1 гривню чистої виручки	$\frac{\text{ЧП (ф№2, стр. 2350 (2355))}}{\text{ЧВР (ф№2 стр. 2000)}}$	$\left(\frac{\text{П}_{\text{отч}}}{\text{П}_{\text{баз}}} - 1\right) * 100\%$
Валовий прибуток (збиток) на 1 гривню вартості майна, грн..	$\frac{\text{ВП (ф№2, стр. 2090(2095))}}{\text{ВБ (ф№1 стр. 1300)}}$	$\left(\frac{\text{П}_{\text{отч}}}{\text{П}_{\text{баз}}} - 1\right) * 100\%$
Прибуток від операційної діяльності на 1 гривню вартості майна, грн.	$\frac{\text{ФРОД (ф№2, стр. 2190(2195))}}{\text{ВБ (ф№1 стр. 1300)}}$	$\left(\frac{\text{П}_{\text{отч}}}{\text{П}_{\text{баз}}} - 1\right) * 100\%$
Чистий прибуток на 1 гривню вартості майна, грн..	$\frac{\text{ЧП (ф№2, стр. 2350(2355))}}{\text{ВБ (ф№1 стр. 1300)}}$	$\left(\frac{\text{П}_{\text{отч}}}{\text{П}_{\text{баз}}} - 1\right) * 100\%$

Таблиця Г.2 – Групування статей балансу за ступенем ліквідності активів та терміновості погашення зобов'язань (аналітичний баланс ліквідності)

Код групи активу	Коди статей активу	Код групи пасиву	Коди статей пасиву	Платіжний надлишок/ нестача
A1	1160+1165	П1	1610+1615+1620+ 1625+1630+1690+1700	A1–П1
A2	1125+1130+1135+ +1155+1190	П2	1600	A2–П2
			∑ П1+П2	
A3	1100+1110+1170+ +1200	П3	1500+1510+1515	A3–П3
ПА	∑ A1+A2+A3	ПК	∑ П1+П2+П3	∑ A–∑ П
A4	1095	П4	1495+1520+1525+ +1660+1665	ВОК
				П4–A4
ВБ	∑ A1+A2+A3+A4	ВБ	∑ П1+П2+П3+П4	0

Таблиця Г.3 – Групування статей активу у аналітичному ущільненому балансі

№	Найменування статей Балансу та агрегованих показників	Коди рядків Балансу	Код групи за рівнем ліквідності
1	НЕОБОРОТНІ АКТИВИ	1095	A4
	– нематеріальні активи	1000	
	– матеріальні активи	1005+1010+1015+1020	
	– фінансові активи	1030+1035+1040+1045+ +1090	
2	ПОТОЧНІ АКТИВИ	1195+1200	A1+A2+A3
2.1	Запаси та витрати	1100+1110+1170+1200	A3
	– запаси	1100+1110	
	– витрати майбутніх періодів	1170	
	– необоротні активи, утримувані для продажу та групи вибуття	1200	
2.2	Дебіторська заборгованість	1125+1130+1135+1155+ +1190	A2
	– за продукцію, товари, послуги	1125	
	– за розрахунками	1130+1135+1155+1190	
2.3	Гроші та поточні фінансові інвестиції	1160+1165	A1

Таблиця Г.4 – Групування статей пасиву в ущільненому аналітичному балансі

№	Найменування статей Балансу та агрегованих показників	Коди рядків Балансу	Код групи за рівнем ліквідності
1	ВЛАСНІ КОШТИ	1495+1520+1525+1660+1665	П4
	– власний капітал	1495	
	– в т.ч. нерозподілений прибуток	1420	
	– забезпечення	1520+1525+1660	
	– доходи майбутніх періодів	1665	
2	ПОЗИКОВІ КОШТИ	1500+1510+1515+ +(1695-1660-1665)+1700	П1+П2+П3
2.1	Довгострокові зобов'язання	1500+1510+1515 або 1595-1520-1525	П3
2.2	Поточні зобов'язання	(1695-1660-1665)+1700	П1+П2
2.2.1	– короткострокові кредити банків	1600	П2
2.2.2	– поточна кредиторська заборгованість	1610+1615+1620+1625+ +1630+1690+1700	П1
	– за продукцію, товари, послуги	1615	
	– за розрахунками	1610+1620+1625+1630+ +1690+1700	

Таблиця Г.5 – Система ключових коефіцієнтів аналізу майнового стану та джерел формування капіталу підприємства

Назва показника	Змістовна модель розрахунку	Модель розрахунку за статтями балансу (коди рядків)	Модель розрахунку за нетто-балансом
Темп приросту вартості майна (валюти балансу)	$\left(\frac{\Delta ВБ}{ВБ_{пл}} - 1\right) * 100\%$	$\left(\frac{\Delta 1300}{1300 \text{ п.п.}} - 1\right) * 100\%$	$\left(\frac{\Delta(A1+A2+A3+A4)}{A1_{п.п.}+A2_{п.п.}+A3_{п.п.}+A4_{п.п.}} - 1\right) * 100\%$
Частка необоротних активів у структурі майна	$\frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Валюта балансу}} * 100\%$	$\left(\frac{1095}{1300}\right) * 100\%$	$\left(\frac{A4}{A1 + A2 + A3 + A4}\right) * 100\%$
Відношення мобільних та іммобілізованих коштів в активах	$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Необоротні активи}}$	$\frac{1195 + 1200}{1095}$	$\left(\frac{A1 + A2 + A3}{A4}\right)$
Рівень зносу основних засобів	$\frac{\text{Знос основних засобів}}{\text{Початкова вартість ОЗ}}$	$\frac{1012}{1011}$	–
Рівень придатності основних засобів	$\frac{\text{Залишкова вартість ОЗ}}{\text{Початкова вартість ОЗ}}$	$\frac{1010}{1011}$	–
Коефіцієнт накопичення запасів	$\frac{\text{Виробничі запаси} + \text{НЗВ}}{\text{Готова продукція} + \text{Товари}}$	$\frac{1101 + 1102}{1103 + 1104}$	–
Частка власного капіталу (власних коштів)	$\frac{\text{Власні кошти}}{\text{Валюта балансу}} * 100\%$	$\frac{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665}{1300}$	$\frac{П4}{П1 + П2 + П3 + П4}$
«Фінансовий важіль»	$\frac{\text{Позикові кошти}}{\text{Власні кошти}}$	$\frac{1500 + 1510 + 1515 + (1695 - 1660 - 1665) - 1700}{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665}$	$\frac{П1 + П2 + П3}{П4}$

Таблиця Г.6 – Моделі розрахунку індикаторів ліквідності на базі даних аналітичного балансу або балансу ліквідності

Назва показника	Змістовна модель розрахунку	Модель розрахунку за статтями балансу	Модель розрахунку за нетто-балансом
Абсолютна ліквідність	$\frac{\text{Грошові кошти} + \text{ПФІ}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$\frac{1160+1165}{1610+1615+1620+1625+1630+1690+1700+1600}$	A1/ (П1+П2)
Швидка ліквідність	$\frac{\text{Грошові кошти} + \text{ПФІ} + \text{ДЗ}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$\frac{1160+1165+1125+1130+1135+1155+1190}{1610+1615+1620+1625+1630+1690+1700+1600}$	(A1+A2) / (П1+П2)
Загальна ліквідність (коефіцієнт покриття)	$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$\frac{1160+1165+1125+1130+1135+1155+1190+1100+1110+1170+1200}{1610+1615+1620+1625+1630+1690+1700+1600}$	(A1+A2+A3) / (П1+П2)
Власний оборотний капітал (ВОК)	Власні кошти (капітал) — — Необоротні активи	1495+1520+1525+1660+1665-1095	П4 – А4
Оборотний капітал (ОК)	Поточні активи — — Поточні зобов'язання	(1495+1520+1525+1660+1665-1095) + 1100+1110+1170+1200	(П4 - А4) + А3
Маневреність власного капіталу	$\frac{\text{ВОК}}{\text{Власний капітал}}$	$\frac{1495+1520+1525+1660+1665-1095}{1495+1520+1525+1660+1665}$	(П4 – А4) / П4
Маневреність власного оборотного капіталу	$\frac{\text{Грошові кошти}}{\text{ВОК}}$	$\frac{1160+1165}{1495+1520+1525+1660+1665-1095}$	A1 / (П4-А4)

Таблиця Г.7 – Визначення показників покриття запасів і витрат різними джерелами їх формування (визначення типу фінансової ситуації)

Назва показника	Модель розрахунку за нетто-балансом	Модель розрахунку за статтями балансу	Модель розрахунку за балансом ліквідності
Покриття запасів власним оборотним капіталом, тис. грн	±ВОК	$1495+1520+1525+1660+1665 - 1095 - 1100+1110+1170+1200$	П4-А4-А3
Покриття запасів довгостроковими джерелами фінансування (чистим оборотним капіталом), тис. грн	±ЧОК	$(1495+1520+1525+1660+1665+1500+1510+1515) - (1095 + 1100+1110+1170+1200)$	(П4+П3)- (А4+А3)
Покриття запасів основними джерелами фінансування, тис. грн	±ОДФЗ	$(1495+1520+1525+1660+1665+1500+1510+1515+1600) - (1095 + 1100+1110+1170+1200)$	(П4+П3+П2)- (А4+А3)
Коефіцієнт покриття запасів власним оборотним капіталом	-	$\frac{1495+1520+1525+1660+1665-1095}{1100+1110+1170+1200}$	(П4-А4) /А3
Покриття запасів довгостроковими джерелами фінансування (чистим оборотним капіталом)	-	$\frac{1495+1520+1525+1660+1665+1500+1510+1515-1095}{1100+1110+1170+1200}$	(П4+П3-А4) /А3
Покриття запасів основними джерелами фінансування	-	$\frac{1495+1520+1525+1660+1665+1500+1510+1515+1600-1095}{1100+1110+1170+1200}$	(П4+П3+П2-А4) /А3

Таблиця Г.8 – Показники фінансової стійкості та їх розрахунок за даними балансу підприємства

Назва показника	Змістова модель розрахунку	Модель розрахунку за аналітичним нетто-балансом	Модель розрахунку за балансом ліквідності
Коефіцієнт автономії (концентрації власних коштів)	$\frac{\text{Власні кошти}}{\text{Валюта балансу}}$	$\frac{1495+1520+1525+1660+1665}{1900}$	$\frac{П4}{(П1+П2+П3+П4)}$
Коефіцієнт концентрації власного капіталу	$\frac{\text{Власний капітал}}{\text{Валюта балансу}}$	$\frac{1495}{1900}$	-
Коефіцієнт фінансування	$\frac{\text{Довгострокові} + \text{Короткострокові зобов'язання}}{\text{Власний капітал} + \text{Забезпечення} + \text{ДМП}}$	$\frac{1610 + 1615 + 1620 + 1625 + 1630 + 1690 + 1700 + 1600 + 1500 + 1510 + 1515}{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665}$	$\frac{П1 + П2 + П3}{П4}$
Коефіцієнт фінансової стабільності	$\frac{\text{Власний капітал} + \text{Забезпечення} + \text{ДМП} + \text{Довгострокові зобов'язання}}{\text{Валюта балансу}}$	$\frac{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665 + 1500 + 1510 + 1515}{1900}$	$\frac{П4 + П3}{П1 + П2 + П3 + П4}$
Коефіцієнт інвестування	$\frac{\text{Власні кошти}}{\text{Необоротні активи}}$	$\frac{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665}{1095}$	$\frac{П4}{А4}$
Коефіцієнт «фінансового важеля»	$\frac{\text{Позикові кошти}}{\text{Власні кошти}}$	$\frac{1610 + 1615 + 1620 + 1625 + 1630 + 1690 + 1700 + 1600 + 1500 + 1510 + 1515}{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665}$	$\frac{(П1+П2+П3)}{П4}$
Частка ВОК у структурі капіталу (норматив 30%)	Відношення ВОК до вартості балансу	$\frac{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665 - 1095}{1300}$	$\frac{(П4-А4)}{(П1+П2+П3+П4)}$
Частка ВОК у товарних запасах (норматив 50%)	Відношення ВОК до вартості запасів	$\frac{1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665 - 1095}{1100 + 1110 + 1170 + 1200}$	$\frac{(П4-А4)}{А3}$
Сальдо заборгованості (норматив → 0)	Різниця дебіторської та кредиторської заборгованостей	$(1125+1130+1135+1155+1190)-(1610+1615+1620+1625+1630+1690+1700)$	$А2 - П1$
Коефіцієнт заборгованості (норматив → 1,0)	Відношення дебіторської та кредиторської заборгованості	$\frac{1125+1130+1135+1155+1190}{1610+1615+1620+1625+1630+1690+1700}$	$А2 / П1$

Таблиця Г.9 – Показники ділової активності підприємства (коефіцієнти оборотності)

Назва показника	Змістовна модель розрахунку	Модель розрахунку за статтями балансу (ф.1) та звіту про фінансові результати (ф.2)
Оборотність сукупних активів	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна валюта балансу}}$	$\frac{2000}{1300}$
Оборотність поточних активів	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічні поточні активи}}$	$\frac{2000}{1195}$
Оборотність власного капіталу	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічний власний капітал}}$	$\frac{2000}{1495}$
Оборотність запасів	$\frac{\text{Виробнича собівартість}}{\text{Середньорічна вартість запасів}}$	$\frac{2050}{1100}$
Оборотність виробничих запасів	$\frac{\text{Виробнича собівартість}}{\text{Середньорічна вартість виробничих запасів}}$	$\frac{2050}{1101}$
Оборотність НЗВ	$\frac{\text{Виробнича собівартість}}{\text{Середньорічна вартість незавершеного виробництва}}$	$\frac{2050}{1102}$
Оборотність готової продукції (товарів)	$\frac{\text{Виробнича собівартість}}{\text{Середньорічна вартість готової продукції}}$	$\frac{2050}{1103}$
Оборотність сукупної дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість дебіторської заборгованості}}$	$\frac{2000}{1125 + 1130 + 1135 + 1155}$
Оборотність ДЗ за товари, роботи, послуги	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість ДЗ за товари, роботи, послуги}}$	$\frac{2000}{1125}$
Оборотність сукупної кредиторської заборгованості	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість кредиторської заборгованості}}$	$\frac{2000}{1610 + 1615 + 1620 + 1625 + 1630}$
Оборотність КЗ за товари, роботи, послуги	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість КЗ за товари, роботи, послуги}}$	$\frac{2000}{1615}$
Фондовіддача	$\frac{\text{Чиста виручка від реалізації}}{\text{Середньорічна вартість необоротних активів}}$	$\frac{2000}{1095}$

Таблиця Г.9 – Показники ділової активності підприємства (періоди обороту)

Назва показника	Змістовна модель розрахунку	Модель розрахунку за статтями балансу (ф.1) та звіту про фінансові результати (ф.2)
Період обороту сукупних активів	$\frac{\text{Середньорічна валюта балансу}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1300}{2000/T_{\text{пер}}}$
Період обороту поточних активів	$\frac{\text{Середньорічна вартість поточних активів}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1195}{2000/T_{\text{пер}}}$
Період обороту власного капіталу	$\frac{\text{Середньорічна вартість власного капіталу}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1495}{2000/T_{\text{пер}}}$
Період зберігання запасів	$\frac{\text{Середньорічна вартість запасів}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1000}{2050/T_{\text{пер}}}$
Період зберігання виробничих запасів	$\frac{\text{Середньорічна вартість виробничих запасів}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1101}{2050/T_{\text{пер}}}$
Період НЗВ	$\frac{\text{Середньорічна вартість незавершеного виробництва}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1102}{2050/T_{\text{пер}}}$
Період зберігання готової продукції	$\frac{\text{Середньорічна вартість готової продукції}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1103}{2050/T_{\text{пер}}}$
Період погашення дебіторської заборгованості	$\frac{\text{Середньорічна вартість дебіторської заборгованості}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1125 + 1130 + 1135 + 1155}{2000/T_{\text{пер}}}$
Період погашення ДЗ за товари, роботи, послуги	$\frac{\text{Середньорічна вартість ДЗ за товари, роботи, послуги}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1125}{2000/T_{\text{пер}}}$
Період погашення кредиторської заборгованості	$\frac{\text{Середньорічна вартість кредиторської заборгованості}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1610 + 1615 + 1620 + 1625 + 1630}{2000/T_{\text{пер}}}$
Період погашення КЗ за товари, роботи, послуги	$\frac{\text{Середньорічна вартість КЗ за товари, роботи, послуги}}{\text{Чиста виручка від реалізації}/T_{\text{пер}}}$	$\frac{1615}{2000/T_{\text{пер}}}$

Таблиця Г.10 – Аналіз рівня ефективності за основними показниками рентабельності

Показник	Змістовна модель розрахунку	По кодам строчок звітності
1	2	3
Рентабельність активів і капіталу		
Рент. сукупних активів	<u>Чистий прибуток або Фінансовий результат до оподаткування</u> Балюта балансу	<u>ф. 2 ряд.2350(2355) або ряд.2290(2295)</u> ф. 1 ряд.1300
Рент. власного капіталу	<u>Чистий прибуток або Фінансовий результат до оподаткування</u> Власний капітал	<u>ф. 2 ряд.2350(2355) або ряд.2290(2295)</u> ф. 1 ряд.1495
Рент. власних коштів	<u>Чистий прибуток або Фінансовий результат до оподаткування</u> Власний капітал + Забезпечення + ДМП	<u>ф. 2 ряд.2350(2355) або ряд.2290(2295)</u> ф. 1 ряд.1495 + 1520 + 1525 + 1660 + 1665
Рент. інвестиційного капіталу	<u>Чистий прибуток або Фінансовий результат до оподаткування</u> <u>Власний капітал + Забезпечення + ДМП + Довгострокові зобов'язання</u>	<u>ф. 2 ряд.2350(2355) або ряд.2290(2295)</u> <u>ф. 1 ряд.1495 + 1520 + 1525 + 1595 + 1660 + 1665</u>
Рент. поточних активів	<u>Чистий прибуток або Фінансовий результат до оподаткування</u> Поточні активи	<u>ф. 2 ряд.2350(2355) або ряд.2290(2295)</u> ф. 1 ряд.1195 + 1200 + 1170
Рент. необоротних активів	<u>Чистий прибуток або Фінансовий результат до оподаткування</u> Необоротні активи	<u>ф. 2 ряд.2350(2355) або ряд.2290(2295)</u> ф. 1 ряд.1095
Рентабельність діяльності		
Рентабельність продукції	<u>Фінансовий результат до оподаткування</u> Собівартість реалізованої продукції	По собівартості: <u>ф. 2 ряд.2090(2095)</u> ф. 2 ряд.2050
	<u>Фінансовий результат до оподаткування</u> Чиста виручка від реалізації	Від виручки: <u>ф. 2 ряд.2090(2095)</u> ф. 2 ряд.2000

Продовження таблиці Г.10

1	2	3
Рент. основної операційної діяльності	$\frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування} - \text{Адміністративні витрати} - \text{Витрати на збут}}{\text{Собівартість реалізованої продукції} + \text{Адміністративні витрати} + \text{Витрати на збут}}$	<p>По витратам:</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2090(2095)} - 2130 - 2150}{\text{ф. 2 ряд. 2050} + 2130 + 2150}$
	$\frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування} - \text{Адміністративні витрати} - \text{Витрати на збут}}{\text{Чиста виручка від реалізації}}$	<p>Від виручки:</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2090(2095)} - 2130 - 2150}{\text{ф. 2 ряд. 2000}}$
Рентабельність операційної діяльності	$\frac{\text{Фінансовий результат від операційної діяльності}}{\text{Собівартість реал. продукції} + \text{Адмін. витрати} + \text{Витрати на збут} + \text{Інші операційні витрати}}$	<p>По витратам:</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2190(2195)}}{\text{ф. 2 ряд. 2050} + 2130 + 2150 + 2180}$
	$\frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування}}{\text{Собівартість реалізованої продукції} + \text{Інші операційні доходи}}$	<p>По доходам:</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2190(2195)}}{\text{ф. 2 ряд. 2000} + 2120}$
	$\frac{\text{Фінансовий результат від операційної діяльності}}{\text{Собівартість реалізованої продукції}}$	<p>Від виручки (спрощено):</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2190(2195)}}{\text{ф. 2 ряд. 2000}}$
Рентабельність звичайної діяльності	$\frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування}}{\text{Собівартість реалізованої продукції} + \text{Адмін. витрати} + \text{Витрати на збут} + \text{Інші операційні витрати} + \text{Фінансові витрати} + \text{Витрати від участі в капіталі} + \text{Інші витрати}}$	<p>По витратам:</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2290(2295)}}{\text{ф. 2 ряд. 2050} + 2130 + 2150 + 2180 + 2250 + 2255 + 2270}$
	$\frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування}}{\text{Чиста виручка від реалізації} + \text{Інші операційні доходи} + \text{Дохід від участі в капіталі} + \text{Інші фінансові доходи} + \text{Інші доходи}}$	<p>По доходам:</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2290(2295)}}{\text{ф. 2 ряд. 2000} + 2120 + 2200 + 2220 + 2240}$
	$\frac{\text{Фінансовий результат до оподаткування}}{\text{Собівартість реалізованої продукції} + \text{Адмін. витрати} + \text{Витрати на збут} + \text{Інші операційні витрати} + \text{Фінансові витрати} + \text{Витрати від участі в капіталі} + \text{Інші витрати}}$	<p>Від виручки (спрощено):</p> $\frac{\text{ф. 2 ряд. 2290(2295)}}{\text{ф. 2 ряд. 2000}}$

Продовження таблиці Г.10

1	2	3
Загальна рентабельність		
Загальна рентабельність операційних витрат	<u>Чистий фінансовий результат</u> Собівартість реалізованої продукції + Адмін.витрати + +Витрати на збут + Інші операційні витрати	<u>ф.2 ряд. 2350(2355)</u> ф.2 ряд.2050 + 2130 + 2150 + 2180
Загальна рентабельність витрат звичайної діяльності	<u>Чистий фінансовий результат</u> Собівартість реалізованої продукції + Адмін.витрати + +Витрати на збут + Інші операційні витрати + Фінансові витрати + +Витрати від участі в капіталі + Інші витрати	<u>ф.2 ряд. 2350(2355)</u> ф.2 ряд.2050 + 2130 + 2150 + 2180 + 2250 + 2255 + 2270
Загальна рентабельність витрат діяльності	<u>Чистий фінансовий результат</u> Собівартість реалізованої продукції + Адмін.витрати + +Витрати на збут + Інші операційні витрати + Фінансові витрати + +Витрати від участі в капіталі + Інші витрати + +Витрати з податку на прибуток	<u>ф.2 ряд. 2350(2355)</u> ф.2 ряд.2050 + 2130 + 2150 + 2180 + 2250 + 2255 + 2270 + 2300
Рентабельність підприємства	<u>Чистий фінансовий результат</u> Чиста виручка від реалізації + Інші операційні доходи + +Дохід від участі в капіталі + Інші фінансові доходи + +Інші доходи	По доходам: <u>ф.2 ряд. 2350(2355)</u> ф.2 ряд.2000 + 2120 + 2200 + 2220 + 2240
	<u>Чистий фінансовий результат</u> Чиста виручка від реалізації	Від виручки: <u>ф.2 ряд. 2350(2355)</u> ф.2 ряд. 2000

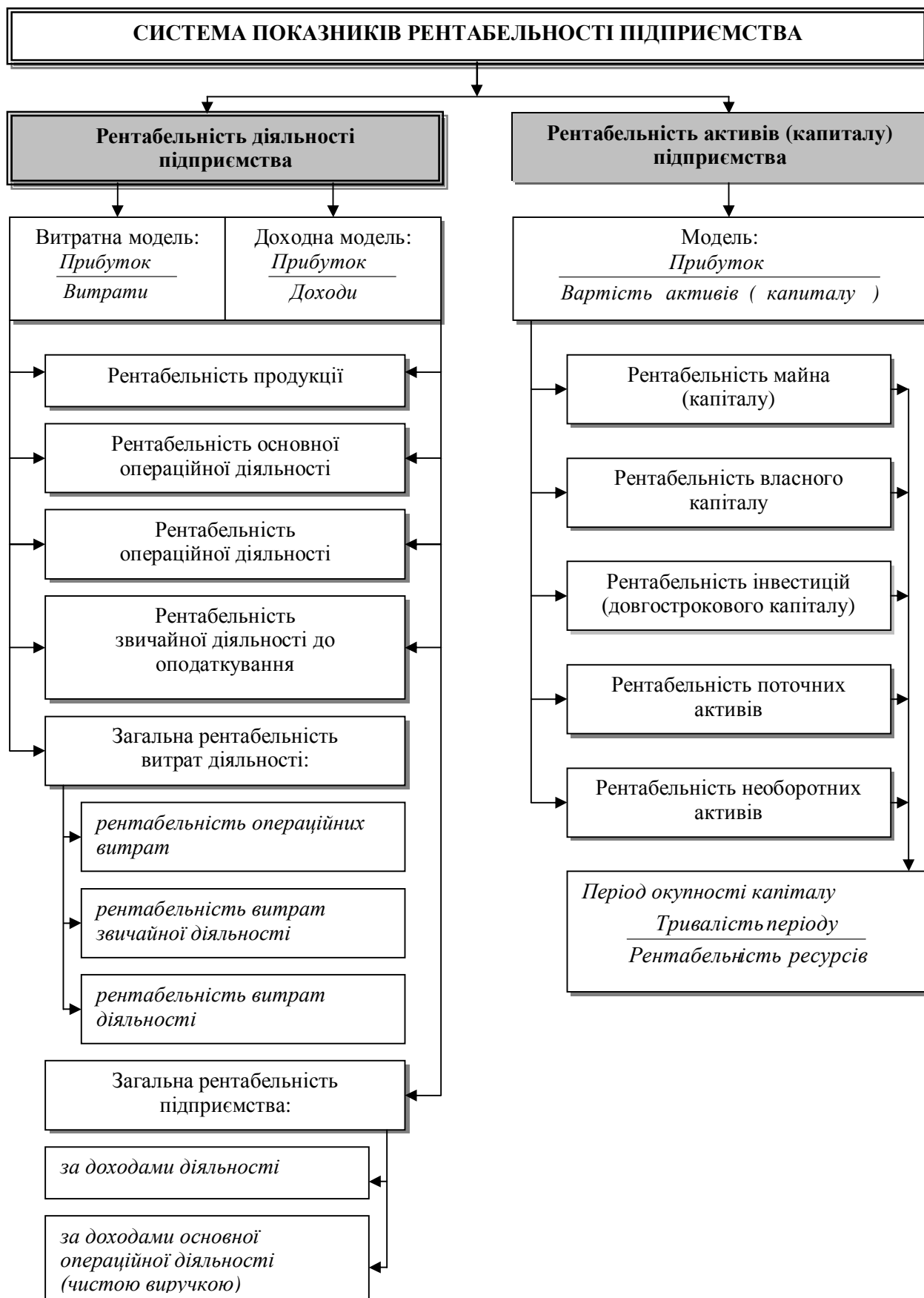

Рисунок Г.1 – Система показників оцінки рентабельності промислового підприємства (джерело: авторська розробка [376])

Таблиця Г.11 – Формування вихідних даних для розрахунку показників рентабельності суб'єктів малого підприємництва (джерело: авторська розробка [375,376,377,413,414])

Показник	Модель визначення за формою №2-м, 2-мс
Доходи	
Доходи операційної діяльності $D_{од}$	$D_{од} = ЧВР + \text{Інші операційні доходи} + \text{Доходи від визнання біоактивів}$ $D_{од} = \text{ряд.030} + 040 + 041$
Доходи звичайної діяльності $D_{зд}$	$D_{зд} = D_{од} + \text{Інші звичайні доходи}$ $D_{зд} = \text{ряд.030} + 040 + 041 + 050$
Разом чисті доходи $D_{заг}$	$D_{заг} = D_{зд} + \text{Надзвичайні доходи}$ $D_{заг} = \text{ряд.030} + 040 + 041 + 050 + 060$
Витрати	
Витрати операційної діяльності $V_{од}$	$V_{од} = \text{Операційні витрати} + \text{Зміна залишків НЗВ та ГП} + \text{Собівартість товарів}$ $V_{од} = \text{ряд.080} + 090 + 100 + 120 + 130 + 140$
Витрати звичайної діяльності $V_{зд}$	$V_{зд} = V_{од} + \text{Інші звичайні витрати}$ $V_{зд} = \text{ряд.080} + 090 + 100 + 120 + 130 + 140 + 150$
Витрати діяльності до оподаткування $V_{д}$	$V_{д} = V_{зд} + \text{Надзвичайні витрати}$ $V_{д} = \text{ряд.080} + 090 + 100 + 120 + 130 + 140 + 150 + 160$
Разом витрати $V_{заг}$	$V_{заг} = V_{д} + \text{Податок на прибуток}$ $V_{заг} = \text{ряд.080} + 090 + 100 + 120 + 130 + 140 + 150 + 160 + 170$
Фінансові результати	
Валовий прибуток від реалізації товарів	$Пвал = ЧВР - \text{Собівартість товарів}$ $Пвал = \text{ряд.030} - \text{ряд.140}$
Фінансовий результат операційної діяльності $ФР_{од}$	$ФР_{од} = D_{од} - V_{од}$
Фінансовий результат звичайної діяльності (до оподаткування) $ФР_{зд}$	$ФР_{зд} = D_{зд} - V_{зд}$
Фінансовий результат діяльності (до оподаткування) $ФР_{д}$	$ФР_{д} = D_{заг} - V_{д} =$ $= ФР_{зд} + \text{Надзвичайні доходи} -$ $- \text{Надзвичайні витрати}$
Фінансовий результат діяльності після оподаткування – чистий прибуток (збиток)	$ЧП = D_{заг} - V_{заг}$

Таблиця Г.12 – Моделі розрахунку показників рентабельності діяльності промислових підприємств – суб'єктів малого підприємництва (джерело: авторська розробка [375,376,377,413,414])

Показник	Описова модель розрахунку	
	Витратна	Доходна
Рентабельність основної операційної діяльності	за собівартістю: $P_{TT}(за C_T) = \frac{ЧВР - C_T}{C_T}$	за виручкою: $P_{TT(ЧВР)} = \frac{ЧВР - C_T}{ЧВР}$
Рентабельність операційної діяльності	за витратами: $P_{ОД} (витр) = \frac{\Phi P_{ОД}}{B_{ОД}}$	за виручкою : $P_{ОД} (вир) = \frac{\Phi P_{ОД}}{ЧВР}$
Рентабельність звичайної діяльності	за витратами: $P_{ЗД} (витр) = \frac{\Phi P_{ЗД}}{B_{ЗД}}$	за виручкою: $P_{ЗД} (вир) = \frac{\Phi P_{ЗД}}{ЧВР}$
Загальна рентабельність операційних витрат	$P_{ОПВ} = \frac{ЧП}{B_{ОД}}$	—
Рентабельність витрат звичайної діяльності	$P_{ВЗД} = \frac{ЧП}{B_{ЗД}}$	—
Загальна рентабельність підприємства	за витратами: $P_{В заг} = \frac{ЧП}{B_{заг}}$	за доходами: $P_{заг Д} = \frac{ЧП}{D_{заг}}$
		за виручкою: $P_{заг ЧВР} = \frac{ЧП}{ЧВР}$

Таблиця Г.13 – Система показників аналізу обсягів та ефективності інвестиційної діяльності промислового підприємства за даними фінансової звітності (джерело: авторська розробка [358,375,376,377,412])

Показники	Підходи щодо визначення інвестицій	
	«Бухгалтерський»: вкладення у приріст необоротних активів підприємства та поточних фінансових інвестицій	«Економічний»: вкладення у приріст вартості майна підприємства
Валові інвестиції, тис. грн.	$VI_{бух} = \Delta HoA + \Delta ПФІ + Ам,$ де ΔHoA – абсолютний приріст балансової вартості необоротних активів; $\Delta ПФІ$ – приріст вартості поточних фінансових інвестицій $Ам$ – сума амортизаційних відрахувань	$VI_{ек} = \Delta CA + Ам$ де ΔCA – абсолютний приріст балансової вартості сукупних активів підприємства; $Ам$ – сума амортизаційних відрахувань
Чисті інвестиції, тис. грн.	$ЧИ_{бух} = \Delta HoA + \Delta ПФІ$	$ЧИ_{ек} = \Delta CA$
Додатковий вихід продукції на 1 грн. інвестицій	$= \Delta ЧВР / ЧІ,$ де $\Delta ЧВР$ – приріст чистої виручки від реалізації продукції $ЧІ$ – сума чистих інвестицій	
Ріст прибутку від операційної діяльності на 1 грн. інвестицій	$= \Delta Под / ЧІ,$ де $\Delta Под$ – приріст прибутку від операційної діяльності $ЧІ$ – сума чистих інвестицій	
Ріст чистого прибутку на 1 грн. інвестицій	$= \Delta ЧП / ЧІ,$ де $\Delta ЧП$ – приріст чистого прибутку $ЧІ$ – сума чистих інвестицій	

Додаток Д

Інструменти аналізування інноваційної діяльності підприємства

Таблиця Д.1 – Основні показники аналізування інноваційної діяльності та потенціалу промислових підприємств (джерело: систематизовано на основі джерел [18,25,44,68,97,100,368,421-431] та запропонованої класифікації показників).

Автор	Перелік показників	Характер		Джерела		
		фін.	н/фін	ФЗ	СЗ	УОЗ
1	2	3	4	5	6	7
Інновації (структура та якість)						
С. Князь [421]	– кількість інновацій, реалізованих підприємством; кількість інновацій, реалізованих у сфері формування асортименту і номенклатури продукції підприємства; кількість інновацій, реалізованих щодо виробництва продукції; кількість інновацій, реалізованих у збутовій і маркетинговій діяльності підприємства; кількість інновацій, реалізованих у сфері управління підприємством; – рівень якості реалізованих підприємством інновацій; рівень частоти реалізації підприємством інновацій; кількість якісно нових інновацій; кількість покращених інновацій; кількість фактів застосування підприємством інновацій у новій сфері.		+		+	
І. Литвин [424]	– обсяг реалізованої промислової інноваційної продукції. – обсяг виробленої інноваційної продукції;	+	+		+	+
Е. Павлиш [425]	– обсяг виробленої інноваційної продукції; – кількість освоєних нових видів продукції; – темпи зниження (збільшення) кількості освоєних нових видів інноваційної продукції. – обсяги реалізації інноваційної продукції; – частка інноваційної продукції, що експортується.	+	+		+	+
Інноваційна продукція						
В. Геєць, [18]	– темпи оновлення номенклатури продукції. – обсяги випуску інноваційної продукції; – час окупності нового продукту; – обсяги експорту наукомісткої продукції.	+	+		+	+
І. Чижова [426]	– кількість нових видів продукції, що освоєні у виробництві.		+		+	
Д. Черваньов П. Куліков [97, 423]	– динаміка нової продукції (тривалість життєвого циклу, частота появи нової продукції, технологічна новизна продукції);		+			+
Н. Єжакова [427]	– коефіцієнт освоєння нової продукції (частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізації).	+	+		+	+
А. Загородній [422]	– значення параметра якості інноваційної продукції підприємства; – показник співвідношення значень окремого параметра якості інноваційної продукції підприємства та конкурентів до максимального з цих значень; – показник співвідношення мінімального значення окремого параметра якості інноваційної продукції підприємства та конкурентів до кожного з цих значень; – рівень якості певного виду інноваційної продукції; – груповий показник конкуренто-спроможності інноваційної продукції підприємства за якістю; – ціна продажу інноваційної продукції; – приведена ціна інноваційної продукції до максимального терміну експлуатації продукції; – експлуатаційні витрати внаслідок використання інноваційної продукції; – загальні витрати на придбання та експлуатацію інноваційної продукції.	+	+			+
Інноваційні процеси та технології						
Е. Павлиш, ДССУ [68], І. Чижова [425, 426]	– кількість впроваджених нових прогресивних технологічних процесів; кількість впроваджених маловідходних та ресурсозберігаючих та безвідходних технологічних процесів.		+		+	
Д. Черваньов, [97], В. Захарченко [423,25]	– динаміка технологій (тривалість життєвого циклу, частота появи нових технологій, кількість конкуруючих технологій).		+			+
Н. Меркулов [44]	– кількість впроваджених у виробництво нових технологічних процесів.		+		+	
В. Чайка [428]	– інтегральний показник інноваційного рівня виробництва; – темп приросту інтегрального показника інноваційного рівня виробництва.		+			+
Інноваційні витрати, інноваційні інвестиції, джерела фінансування інновацій						
ДССУ [68, 368]	– загальна сума витрат на здійснення інноваційної діяльності, придбання нових технологій;	+			+	

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7
	<ul style="list-style-type: none"> - обсяг витрат на придбання машин та обладнання, пов'язаних з упровадженням інновацій; - обсяг витрат на підготовку виробництва для впровадження інновацій; - розмір і частка власних коштів як джерела фінансування інновацій, а також коштів державного бюджету, іноземних інвесторів та з інших джерел. 	+			+	
І. Литвин [424]	<ul style="list-style-type: none"> - обсяг інвестицій в НДДКР; - обсяг інвестицій в технологічні інновації; - обсяг витрат на НДДКР. 	+			+	+
Е. Павлиш [425]	<ul style="list-style-type: none"> - обсяги фінансування інноваційної діяльності; - обсяги витрат на технологічні інновації; - частка інноваційних витрат на технологічну підготовку виробництва; - частка НДДКР, що виконуються власними силами підприємства. 	+			+	+
В. Гець, [18]	<ul style="list-style-type: none"> - інноваційні капітальні витрати; - розмір витрат на технологічні інновації; - частка витрат на дослідження і розробки у загальній структурі витрат; - витрати на придбання інноваційних машин і обладнання; - частка витрат на придбання машин та обладнання; частка витрат на продуктивні інновації; - розмір витрат на НДДКР; - структура загальних витрат на технологічні інновації; - динаміка фінансування витрат на НДДКР за джерелами (власні джерела, внутрішні інвестори, зовнішні інвестори); вартість прогресивних машин та устаткування. 	+			+	+
І. Чижова [426]	<ul style="list-style-type: none"> - сума витрат на технологічні інновації; - частка витрат на дослідження і розробки у загальній сумі інноваційних витрат; - частка витрат на маркетингові дослідження та рекламу нової продукції; - обсяг фінансування інноваційної діяльності у розрізі окремих джерел; - питома вага кредитів у фінансуванні технологічних інновацій. 	+			+	
Н. Меркулов [44]	<ul style="list-style-type: none"> - вартість власних досліджень та конструкторських розробок. 	+				+
Ю.Каракай [429]	<ul style="list-style-type: none"> - частка власних коштів у загальній сумі фінансування витрат на інновації. 	+			+	+
Д. Черваньов П. Куліков В. Захарченко [97, 25, 423]	<ul style="list-style-type: none"> - обсяги та джерела фінансування НДДКР; - обсяги капітальних інвестицій у матеріальні та нематеріальні активи, необхідні для виконання НДДКР; - обсяги інвестицій у НДДКР; - частка витрат на НДДКР у прибутку; - частка інноваційних витрат від обсягу продажів. 	+			+	+
Н. Єжакова [427]	<ul style="list-style-type: none"> - частка прибутку, спрямованого на інновації у загальному обсязі використаного підприємством прибутку; - коефіцієнт інноваційного зростання (частка витрат на інноваційну діяльність у загальному обсязі витрат). 	+				+
О. Станіславик [100]	<ul style="list-style-type: none"> - обсяг фінансування інноваційної діяльності загалом та за джерелами. 	+			+	
О. Юдіна [430]	<ul style="list-style-type: none"> - темп збільшення витрат на інновації; - частка витрат на закупівлю машин, устаткування, установок у загальному обсязі витрат на інновації; - частка витрат на виробниче проектування і підготовку до впровадження інновацій; - частка витрат на придбання нових технологій у загальному обсязі витрат; - частка витрат на дослідження та розробки у загальному обсязі витрат на інновації; - витрати на інноваційну діяльність на одну грошову одиницю прибутку; - загальні витрати на інновації на одиницю собівартості продукції; - індекс зростання інноваційних витрат на придбання машин, устаткування до собівартості. 	+			+	+
Ефективність інноваційної діяльності						
Н. Меркулов [44]	<ul style="list-style-type: none"> - рівень ефекту від впровадження результатів НДДКР; - рівень економічної ефективності витрат на НДДКР; - рівень середньої тривалості циклу «дослідження-виробництво». 	+	+			+
Ю. Каракай [429]	<ul style="list-style-type: none"> - термін окупності інновацій; - рівень ризику від впровадження інновацій. 	+	+			+

Продовження таблиці Д.1

1	2	3	4	5	6	7
Д. Черваньов П. Куліков В. Захарченко [25, 97, 423]	– показники підвищення техніко-організаційного рівня виробництва завдяки запровадженій інновації: характеристики щодо зниження собівартості продукції;	+		+/-		+
	– зростання фондоозброєності, продуктивності праці;	+		+/-		+
	– збільшення обсягу реалізації продукції або обсягу продажу;					
	– підвищення рентабельності продажів та інших виробничих і фінансових показників;	+		+/-		+
	– приріст продуктивності праці, відносно відхилення чисельності працюючих і фонду оплати праці;	+		+/-		+
	– приріст матеріаловіддачі; відносний приріст фондовіддачі основних виробничих засобів;	+	+	+/-		+
	– приріст швидкості обігу обігових коштів, відносно відхилення (вивільнення або зв'язування) обігових коштів;	+	+	+/-		+
– приріст обсягу випуску продукції за рахунок інтенсифікації використання виробничих ресурсів.			+			+
Людський капітал (людський інноваційний потенціал)						
Е. Павлиш [425]	– кількість працівників, що задіяні у сфері НДДКР.		+			+
І. Чижова [426]	– чисельність фахівців, які займаються науковими та науково-технічними роботами на підприємстві.		+			+
Н. Єжакова [427]	– коефіцієнт кваліфікації персоналу, зайнятого в інноваційній сфері (частка працівників, зайнятих в інноваційній сфері).		+			+
В. Іванков [431]	– склад, кількість, структура, кваліфікація персоналу, який обслуговує НДДКР;		+			+
О. Юдіна [430]	– коефіцієнт забезпечення працівників інноваційним устаткуванням;		+			+
Н. Меркулов [44]	– кількість співробітників, котрі виконують науково-технічні роботи;		+			+
	– рівень забезпеченості кадрами вищої кваліфікації;		+			+
	– рівень забезпеченості кадрами з вищою освітою;		+			+
	– рівень фондо-, капіталоозброєності праці науково-технічного персоналу;		+			+
	– рівень інформаційної озброєності науково-технічного персоналу.		+			+
Інтелектуальна власність						
Е. Павлиш [425]	– кількість поданих заявок для одержання патентів.		+			+
Н. Єжакова [427]	– коефіцієнт забезпеченості інтелектуальною власністю (частка об'єктів інтелектуальної власності у структурі нематеріальних активів).		+			+
В. Іванков [431]	– вартість патентів та ліцензій на об'єкти права інтелектуальної власності.		+			+
Н. Меркулов [44]	– коефіцієнт ефективності придбаної ліцензії; строк окупності витрат на придбання та освоєння ліцензій		+			+
	– ступінь патентної захищеності закінчених НДВКР; кількість авторських свідоцтв, патентів, ліцензій на закінчені НДДКР.		+			+
Ресурсне забезпечення інноваційної діяльності						
В. Геєць, [18]	– частка прогресивної техніки в загальній вартості машин та устаткування;	+				+
	– озброєність прогресивними машинами та устаткуванням.		+			+
Н. Єжакова [427]	– коефіцієнт забезпеченості устаткуванням, необхідним для інноваційної сфери (частка вартості виробничого устаткування, пов'язаного з технологічними інноваціями у загальній вартості устаткування виробничого призначення).	+				+
О. Станіславик [100]	– частка виробничих потужностей, що придатні для виготовлення конкурентоспроможної продукції.		+			+
В. Іванков [431]	– оснащеність дослідно-експериментальним обладнанням, матеріалами, приладами, оргтехнікою, комп'ютерами, та ін.;		+			+
	– стан інформаційних ресурсів, науково-технічної інформації, науково-технічної документації у вигляді звітів, регламентів, технічних проектів та іншої проектно-конструкторської документації.		+			+
Інноваційна культура, інноваційний клімат						
С. Князь [421]	– коефіцієнт поінформованості працівників щодо особливостей реалізації інновацій.		+			+

* Характер показників: фінансові (фін.) або нефінансові (н/фін)

** Джерела інформації: фінансова звітність (ФЗ), статистична звітність (СЗ), управлінський облік та звітність (УОЗ)

Додаток Е

Методологічні засади оцінювання економічної безпеки підприємств

Таблиця Е.1 – Основні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства (джерело: систематизовано та доповнено автором, оприлюднено в [210])

Назва підходу та автори методик	Стисла характеристика підходу
Індикаторний (пороговий): Шлемко В. Т., Козаченко Г. В., Мендрул О.Г., Пузов Е.Н., І.Плетнікова, С.Ілляшенко, Ф.Євдокимов, О.Мізіна та О.Бородіна, Ткаченко А. М., Резнікова О. Л., Іванюта Т.М., Коваленко Е.В., Кавун С.В., Шемаєва Л.Г., Отенко І.П.	Підхід передбачає розрахунок певного набору показників економічної безпеки та порівняння (зіставлення) їх фактичних значень з пороговими. Під пороговими значеннями індикаторів економічної безпеки слід розуміти їх граничні величини, недотримання яких свідчить про наявність загроз економічній безпеці. За такого підходу рівень безпеки підприємства визначається як середньозважений ступінь відповідності фактичних значень оціночних показників їх пороговим значенням. Відповідно стан ЕБП можна характеризувати як: 1) нормальний, коли індикатори економічної безпеки знаходяться в межах порогових значень; 2) передкризовий, коли перевищуються порогові значення хоч би одного з індикаторів; 3) кризовий, коли перевищується бар'єрне значення більшості індикаторів економічної безпеки; 4) критичний, коли порушуються усі (чи майже всі) бар'єри як основні так і другорядні.
Ресурсно-функціональний: Покропивний С. Ф., Пузов Е.Н. Д. Ковальов, І. Плетнікова, С. Ілляшенко, Куркін Н.В., Реверчук Н.Й., І.Отенко	Підхід передбачає проведення оцінювання економічної безпеки шляхом оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства, фактично зводиться до визначення рівня економічної безпеки на основі оцінки ступеня використання ресурсів підприємства. Звичайно оцінка проводиться за кожною функціональною складовою, а потім визначається інтегральний показник.
Програмно-цільовий: Варналій З.С., Федорова Н. В., Євдокимов Ф. І., Камишнікова Е., Коробчинський О.Л., Капігула С.В.	Підхід базується на інтегруванні показників, які визначають рівень економічної безпеки підприємства. Відповідно оцінка економічної безпеки підприємства складається з оцінок її функціональних складових. Значну увагу при його використанні приділяють відбору показників та визначенню методів їх інтегрування.
Системно-цільовий Гнилицька Л.В., Кочевий М.	Підхід базується на застосуванні системи збалансованих показників як основи формування індикаторів економічної безпеки підприємства, що окреслює ключові напрями стратегії її забезпечення
Фінансовий: Низяєва С.А., Волощук Л.О.	Підхід передбачає оцінювання економічної безпеки підприємства за критеріями фінансових показників та похідних від них коефіцієнтів системи фінансового аналізу.

Таблиця Е.2 – Ресурсно-функціональні складові економічної безпеки підприємства в розрізі існуючих методичних підходів до її оцінювання (джерело: систематизовано та доповнено автором, оприлюднено в [210])

№ з/п	Складові економічної безпеки	Покропивний С.Ф.	Шипко О.С.	Фокіна Н.Л., Бокій В.І.	Кракос Ю.Б., Серик Н.І.	Глуценко С.В.	Попович П.П.	Петрович Й.М., Ситник С.Й.	Яременко О.Ф.	Загорна Т.О.	Гетьман О.О., Шаловал В.М.	Шваб Л.І.	Донець Л.І., Ващенко Н.В.
1	Фінансова	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
2	Інтелектуальна та кадрова	+			+								+
3	Техніко-технологічна	+			+					+	+		
4	Політико-правова	+			+					+	+		+
5	Інформаційна	+	+		+		+	+	+	+	+		+
6	Екологічна	+	+		+		+	+	+	+	+		+
7	Силова	+	+		+			+	+	+	+		+
8	Інтелектуальна		+					+	+		+		
9	Кадрова		+					+	+	+	+		
10	Технологічна		+	+			+	+	+			+	
11	Правова		+					+	+				
12	Ринкова		+	+				+	+				
13	Інтерфейсна		+					+	+				
14	Ресурсна			+				+	+			+	
15	Соціальна			+				+				+	
16	Менеджмент					+							
17	Культура					+							
18	Інформації, прийняття рішень					+							
19	Виробнича					+							
20	Юридична					+							
21	Проведення шпіонажу					+							
22	Персоналу						+						
23	Енергетична							+					
24	Техногенна							+					

Таблиця Е.3 – Віддзеркалення ризиків у фінансовій звітності підприємства (фрагмент)
(джерело: удосконалено автором на засадах джерел [1,13])

Форма звітності	Вид ризику	Розкриття інформації про ризик
1	2	3
Баланс (ряд. 1300)	Ризик підприємницької діяльності	Відображається інформація про оцінений підприємством розмір резервного капіталу для усунення можливих наслідків ризику отримання збитків від підприємницької діяльності чи виникнення непередбачуваних зобов'язань, що потребують погашення
Баланс (ряд. 1127 – резерв сумнівних боргів)	Ризик непогашення зобов'язань дебіторами	Відображається інформація про створений резерв сумнівних боргів у складі дебіторської заборгованості підприємства
Баланс (ряд. 1660 – поточні забезпечення)	Ризики, пов'язані зі здійсненням майбутніх витрат та платежів	Відображається інформація про розмір зарезервованих підприємством коштів під усі заплановані види майбутніх витрат та платежів
Звіт про рух грошових коштів (ряд.3410 – вплив валютних курсів)	Валютний ризик	Відображається інформація про наслідки впливу зміни валютних курсів за звітний період на залишок грошових коштів
Звіт про власний капітал (ряд. 4005, 4010, 4090 – зміни облікової політики)	Ризик облікової політики	Відображаються наслідки інформаційних ризиків, пов'язані з переоцінкою статей фінансової звітності в результаті зміни прийнятих в обліковій політиці способів (методів) ведення обліку
Звіт про власний капітал (ряд.4110), Звіт про фінансові результати (ряд. 2460) – інший сукупний дохід	Ризик зміни вартості необоротних активів	Відображається інформація про вплив переоцінки необоротних активів на власний капітал підприємства
Баланс (ряд.1195 : ряд. 1695) – коефіцієнт загальної ліквідності	Ризик ліквідності	Відображається інформація, що дозволяє визначити коефіцієнт поточної ліквідності, який характеризує достатність оборотних активів для погашення поточних зобов'язань підприємства. Його величина не повинна бути нижчою за 1,5
Баланс ((ряд.1495 + ряд.1520+ ряд.1525+ряд.1530) : (ряд.1500..1515 + ряд. 1600..1650 + ряд.1670..1700))	Ризик фінансової незалежності	Відображається інформація, що дозволяє визначити коефіцієнт фінансового ризику, який показує скільки одиниць власних коштів підприємства припадає на одиницю його зобов'язань. Його величина в залежності від виду економічної діяльності може бути від 0,2 до 0,6
Звіт про фінансові результати (ряд. 2290 : ряд. 2250)	Ризик непогашення банківських відсотків	Відображається інформація, що дозволяє визначити коефіцієнт покриття відсотків за користування позиченими коштами, який виступає індикатором гарантування погашення відсоткових платежів за рахунок прибутку підприємства. Зростання цього коефіцієнта в динаміці знижує ризик непогашення відсотків.
Звіт про фінансові результати (ряд. 2350) : Баланс (ряд. 1495 + ряд.1520..1530)	Ризики зниження прибутковості капіталу	Відображається інформація, що дозволяє визначити коефіцієнт рентабельності власного капіталу, який показує економічний ефект від використання підприємством власного капіталу. Зростання цього коефіцієнта в динаміці знижує ризик неприбутковості діяльності підприємства.
Примітки до річної фінансової звітності (розділи I та II.)	Ризик зміни вартості основних засобів та нематеріальних активів	Відображається інформація про вплив переоцінки та зменшення корисності на зміну балансової вартості основних засобів та нематеріальних активів
Примітки до річної фінансової звітності (розділ I ряд. 081, 082 та розділ II ряд. 261, 262)	Ризик права власності	Відображається інформація про вартість основних засобів та нематеріальних активів щодо яких існують обмеження права власності чи оформлені в заставу
Примітки до річної фінансової звітності (розділ IV ряд. 424, 425)	Ризик зміни вартості фінансових інвестицій	Відображається інформація про вплив коригування собівартості фінансових інвестицій до їх справедливої вартості на суму доходів та витрат іншої звичайної діяльності
Примітки до річної фінансової звітності (розділ V ряд. 450, 600)	Валютний ризик	Відображається інформація про вплив зміни курсів валют за операціями, пов'язаними з операційною та неопераційною діяльністю підприємства на його прибуток
Примітки до річної фінансової звітності (розділ V ряд. 470)	Комерційний ризик	Відображається інформація про вплив нарахованих витрат, пов'язаних зі сплатою штрафних санкцій за порушення договірних умов на прибуток підприємства
Примітки до річної фінансової звітності (розділ V ряд. 491)	Ризик непогашення зобов'язань дебіторами	Відображається інформація про вплив ризику, пов'язаного зі списанням вчасно не стягненої дебіторської заборгованості, на прибуток підприємства
Примітки до річної фінансової звітності (розділ V ряд. 492)	Виробничий ризик	Відображається інформація про вплив непродуктивних витрат на прибуток підприємства
Примітки до річної фінансової звітності (розділ V ряд. 632)	Інші ризики підприємницької діяльності	Відображається інформація про ризики щодо недоотримання доходу від реалізації при здійсненні операцій з пов'язаними особами
Примітки до річної фінансової звітності (розділ VI ряд. 691)	Ризик права власності	Відображається інформація про суму грошових коштів щодо яких існують обмеження стосовно їх використання
Примітки до річної фінансової звітності (розділ VII)	Ризики, пов'язані зі здійсненням майбутніх витрат та платежів	Відображається інформація про розмір зарезервованих підприємством коштів під усі заплановані види майбутніх витрат та платежів та їх фактичне використання у звітному періоді
Примітки до річної фінансової звітності (розділ VIII)	Ризик зміни вартості запасів	Відображається інформація про вплив переоцінки запасів на доходи та витрати іншої операційної діяльності підприємства

Продовження таблиці Е.1

Примітки до річної фінансової звітності (розділ IX ряд. 951)	Ризик втрати грошових коштів	Відображається інформація про суму списаної безнадійної дебіторської заборгованості за якою не стягнуто грошові кошти
Примітки до річної фінансової звітності (розділ X ряд. 960)	Майновий ризик	Відображається інформація про суму виявлених у звітному періоді нестач та втрат
Примітки до річної фінансової звітності (розділ X ряд.980)	Ризик втрати грошових коштів	Відображається інформація про суму нестач та втрат, за якими не встановлено винуватців, або не стягнуто заборгованість
Додаток до річної фінансової звітності	Ризики, пов'язані з діяльністю звітних сегментів	Відображається інформація за звітними сегментами з урахуванням джерел та характеру наявних ризиків та отриманих прибутків

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЗА ДОДАТКОМ Е

- Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення функціонування системи економічної безпеки підприємства / Л.В. Гнилицька // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спец. 08.00.09 «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності)»; 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності». – К.: Київ, 2013. – 35 с.
- Волощук Л.О. Економічна безпека підприємств реального сектору економіки в умовах вартісно-орієнтованого управління [монографія] / С.В. Філіппова, Л.О. Волощук, С.О. Черкасова. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2015. – 196 с.
- Євдокимов Ф.І. Дослідження категорії «економічний потенціал промислового підприємства» / Ф.І. Євдокимов, О.В. Мізіна // Наук. пр. ДонНТУ. Серія: економічна. – 2004. – Вип. 75. – С. 54–59.
- Ильяшенко С.Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С.Н. Ильяшенко // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 3. – С. 12-19.
- Іванюта Т.М. Економічна безпека підприємства / Т.М. Іванюта, А.О. Заїчковський / навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 256 с.
- Камышникова Э.В. Качественная оценка экономической безопасности предприятия на основе использования функции желательности / Э.В. Камышникова // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 251, т. III. – С. 571 – 577.
- Ковальов Д. Кількісна оцінка рівня економічної безпеки підприємства / Д. Ковальов, І. Плетникова // Економіка України. – 2001. – № 4. – С. 35–40.
- Козаченко Г.В. Экономическая безопасность предприятия : сущность и механизм обеспечения: монография / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, А.Н. Ляшенко. – К.: Либра, 2003. – 280 с.
- Коробчинський О.Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / О.Л. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – № 4(94). – 2009. – С. 41-45.
- Кочевой, М.М. Організаційно-економічний механізм управління безпечним економічним розвитком промислових підприємств [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / М.М. Кочевой; Одес. нац. політехн. ун-т. - О., 2013. - 23 с.
- Куркин Н.В. Управление экономической безопасностью развития предприятия: Монография. – Д.: АРТ-ПРЕСС, 2004. – 452 с.
- Мендрул О.Г. Управління вартістю підприємств: теоретичні та практичні аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва» / О.Г. Мендрул – К.: 2003. – 21 с.
- Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджений Наказом Міністерства України № 73 від 07.02.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nibu.factor.ua/ukr/info/instrbuh/psbu1/>
- Нізяева С.А. Вартісно-орієнтоване управління в забезпеченні економічної безпеки підприємства / «Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки»: Збірник наукових праць. – Запоріжжя, 2013. – № 1 (17) – С. 28-34.
- Отенко І.П. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / І.П. Отенко, Г.А. Іващенко, Д. К. Воронков; Харк. нац. екон. ун-т. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2012. – 251 с.
- Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. С.Ф. Покропивного. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
- Пузов Е.Н. Современный инструментальный оценки и анализа эффективности бизнеса. Трехфокусная модель управления стоимостью / Е.Н. Пузов – Н. Новгород : Нижегород. гос. техн. ун-т, 2006. – 117 с.
- Ткаченко А.М. Оцінка рівня економічної безпеки підприємства / А.М. Ткаченко / [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Venu/2010_1/21.pdf – Назва з екрану.

Додаток Ж
Характеристика та оцінювання розвитку обстежених промислових підприємств Одеської області

Таблиця Ж.1 – Перелік та характеристика обстежених промислових підприємств Одеської області (джерело: складено автором за даними національного депозитарію SMIDA)

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Чисельність 2014/2012
Підприємства, що мають стратегічне значення для економіки та формують економічний потенціал Одеської області				
1.	ПрАТ «Виробниче об'єднання «Одеський консервний завод»	10.20,10.39 10.82	4	<u>845/853</u>
2.	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	10.41,10.42 10.84	4	<u>88/243</u>
3.	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	10.41,10.42	4	<u>177/398</u>
4.	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	10.41, 46.21	4	<u>172/178</u>
5.	ПАТ «Одеський коровай»	10.71, 10.72	4	<u>937/1211</u>
6.	ЗАТ «Одесакондитер»	10.72, 10.82	4	<u>633/1035</u>
7.	ПАТ «Одеський коньячний завод»	11.01, 11.02	4	<u>338/326</u>
8.	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	17.12, 17.21	4	<u>488/522</u>
9.	ПАТ «Одеський припортовий завод»	20.15	4	<u>3786/4030</u>
10.	ПрАТ «Фірма Еліпс»	22.22, 22.29	4	<u>192/179</u>
11.	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	24.34; 25.93	3	<u>3145/2908</u>
12.	ПАТ «Одескабель»	27.31, 27.32 24.44	5 4	<u>887/935</u>
13.	ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія»	28.92 24.51, 24.53	4 3	<u>180/228</u>
14.	ПАТ «Гемопласт»	32.50 22.29	5 4	<u>888/948</u>
15.	ПАТ «Одесаобленерго»	35.12, 35.14	3	<u>5969/5424</u>
16.	ПАТ «Одесагаз»	35.22,35.23	3	<u>2929/2960</u>
Інші промислові підприємства Одеської області				
17.	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	23.63; 25.62;25.99	3	<u>12/22</u>
18.	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	25.11 68.20	3	<u>4/5</u>
19.	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	25.12; 25.99	3	<u>7/13</u>
20.	ПАТ «Елемент»	26.51; 33.20	5 4	<u>38/41</u>
21.	ПАТ «Завод «Тіра»	27.90; 25.61; 25.99	5 3	<u>32/65</u>
22.	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	28.11	4	<u>68/116</u>
23.	ПАТ «Будгідраліка»	28.12; 28.13	4	<u>5/8</u>
24.	ПрАТ «Будгідраліка»	28.12; 28.30; 25.93	4 3	<u>172/185</u>
25.	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	28.22	4	<u>103/108</u>
26.	ПАТ «Одеське виробниче об'єднання "ХОЛОДМАШ»	28.25; 33.12; 33.20	4	<u>33/123</u>
27.	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	28.29; 28.93; 25.29	4 3	<u>12/16</u>
28.	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	28.30 68.20	4	<u>95/94</u>
29.	ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів»	28.41; 28.49	5	<u>72/180</u>
30.	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	28.41; 22.23; 25.11	5 4 3	<u>82/83</u>
31.	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	28.99; 28.29; 28.49	4 5	<u>10/9</u>
32.	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	28.92; 33.12; 68.20	4	<u>13/19</u>
33.	ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів «Полімет»	32.50; 20.16;22.29	5 4	<u>8/10</u>
34.	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	33.20	4	<u>31/79</u>
35.	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	33.13 68.20	4	<u>29/33</u>

Таблиця Ж.2 – Приклади визначення необхідних показників та оцінки виконання умов «золотого правила» за різної динаміки абсолютних показників фінансової звітності підприємств (джерело: складено за даними власних розрахунків)

Базові та розрахункові показники фінансової звітності підприємства	Значення на кінець року				Темпи росту			
					ланцюгові			інтегральні
	2011	2012	2013	2014	2012\2011	2013\2012	2014\2013	2014\2011
1	2	3	4	5	6	7	8	9
ПАТ «Одескабель»								
Вартість майна(валюти балансу)	424497	477810	566155	635074	1,13	1,18	1,12	1,50
Обсяг чистої виручки від реалізації продукції(робіт, послуг)	623323	596359	583207	621165	0,96	0,98	1,07	1,04
Валовий прибуток	92916	98421	101011	136092	1,06	1,03	1,35	1,46
Обсяг прибутку від операційної діяльності	41564	37741	42061	75412	0,91	1,11	1,79	2,00
Обсяг чистого прибутку	22417	6936	8526	-37840	0,31	1,23	X	X
Коефіцієнт оборотності сукупних активів	1,47	1,25	1,03	0,98	0,85	0,82	0,95	0,67
Рентабельність продукції	0,15	0,17	0,17	0,22	1,12	1,00	1,29	1,47
Рентабельність операційної діяльності	0,07	0,06	0,07	0,12	0,86	1,17	1,71	1,71
Загальна рентабельність діяльності підприємства	0,04	0,01	0,02	-0,06	0,25	2,00	X	X
Виконання «золотого правила економіки підприємства» (+/-)								
Умова 1: Індекс росту вартості майна (валюти балансу) ІВБ >1					+	+	+	+
Умова 2: Індекс росту виручки від реалізації ІВР більше ІВБ, індекс росту коефіцієнта оборотності активів > 1					-	-	-	-
Умова 3: Індекс росту валового прибутку ІВП більше ІВР, індекс росту рентабельності продукції > 1					+	+	+	+
Умова 4: Індекс росту прибутку операційної діяльності ІФРОД більше ІВР, індекс росту рентабельності операційної діяльності > 1					-	+	+	+
Умова 5: Індекс росту чистого прибутку ІЧП більше ІВР, індекс росту загальної рентабельності діяльності > 1					-	+	-	-
Інтегральна оцінка ознак розвитку підприємства					0,4	0,8	0,6	0,6
ПАТ «Завод Тіра»								
Вартість майна (валюти балансу)	7100	6786	6715	6422	0,96	0,99	0,96	0,90
Обсяг чистої виручки від реалізації продукції(робіт, послуг)	3267	3123	2606	2268	0,96	0,83	0,87	0,73
Валовий прибуток	558	431	240	295	0,77	0,56	1,23	0,53
Обсяг прибутку від операційної діяльності	-193	-223	-291	-111	(1,16)	(1,31)	(0,38)	(0,58)
Обсяг чистого прибутку	-193	-223	-291	-111	(1,16)	(1,31)	(0,38)	(0,58)
Коефіцієнт оборотності сукупних активів	0,46	0,46	0,39	0,35	1,00	0,85	0,90	0,76
Рентабельність продукції	0,17	0,14	0,09	0,13	0,82	0,64	1,44	0,77
Рентабельність операційної діяльності	-0,06	-0,07	-0,11	-0,05	(1,17)	(1,57)	(0,46)	(0,83)
Загальна рентабельність діяльності підприємства	-0,06	-0,07	-0,11	-0,05	(1,17)	(1,57)	(0,46)	(0,83)

Продовження таблиці Ж.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Виконання «золотого правила економіки підприємства» (+/-)								
Умова 1: Індекс росту вартості майна (валюти балансу) ІВБ >1					-	-	-	-
Умова 2: Індекс росту виручки від реалізації ІВР більше ІВБ, індекс росту коефіцієнта оборотності активів > 1					+	-	-	-
Умова 3: Індекс росту валового прибутку ІВП більше ІВР, індекс росту рентабельності продукції у площині додаткових значень > 1, у площині від'ємних значень (збитковості) < 1					-	-	+	-
Умова 4: Індекс росту прибутку операційної діяльності ІФРОД більше ІВР, індекс росту рентабельності операційної діяльності у площині додаткових значень > 1, у площині від'ємних значень (збитковості) < 1					-	-	+	+
Умова 5: Індекс росту чистого прибутку ІЧП більше ІВР, індекс росту загальної рентабельності діяльності у площині додаткових значень > 1, у площині від'ємних значень (збитковості) < 1					-	-	+	+
Інтегральна оцінка ознак розвитку підприємства					0,2	0,0	0,6	0,4
ПАТ «ГЕМОПЛАСТ»								
Вартість майна(валюти балансу)	517518	498129	448268	479661	0,96	0,90	1,07	0,93
Обсяг чистої виручки від реалізації продукції(робіт, послуг)	174564	191333	172972	191979	1,10	0,90	1,11	1,10
Валовий прибуток	28129	38937	35215	49271	1,38	0,90	1,40	1,75
Обсяг прибутку від операційної діяльності	1152	6716	8816	3195	5,83	1,31	0,36	2,77
Обсяг чистого прибутку	-42998	-12216	12	17	(0,28)	X	1,42	X
Коефіцієнт оборотності сукупних активів	0,34	0,38	0,39	0,4	1,12	1,03	0,81	1,18
Рентабельність продукції	0,19	0,20	0,20	0,35	1,05	1,00	1,75	1,84
Рентабельність операційної діяльності	0,007	0,035	0,051	0,017	5,00	1,46	0,33	2,43
Загальна рентабельність діяльності підприємства	-0,246	-0,064	0,00007	0,00009	(0,26)	X	1,29	X
Виконання «золотого правила економіки підприємства» (+/-)								
Умова 1: Індекс росту вартості майна (валюти балансу) ІВБ >1					-	-	+	-
Умова 2: Індекс росту виручки від реалізації ІВР більше ІВБ, індекс росту коефіцієнта оборотності активів > 1					+	+	-	+
Умова 3: Індекс росту валового прибутку ІВП більше ІВР, індекс росту рентабельності продукції у площині додаткових значень > 1, у площині від'ємних значень (збитковості) < 1					+	+	+	+
Умова 4: Індекс росту прибутку операційної діяльності ІФРОД більше ІВР, індекс росту рентабельності операційної діяльності у площині додаткових значень > 1, у площині від'ємних значень (збитковості) < 1					+	+	-	+
Умова 5: Індекс росту чистого прибутку ІЧП більше ІВР, індекс росту загальної рентабельності діяльності у площині додаткових значень > 1, у площині від'ємних значень (збитковості) < 1					+	+	+	+
Інтегральна оцінка ознак розвитку підприємства					0,8	0,8	0,6	0,8

Таблиця Ж.3 – Ознаки розвитку обстежених промислових підприємств у 2012, 2013 роках (джерело: складено за результатами власних розрахунків)

№	Назва підприємства	Умови «золотого правила» та відповідні ознаки розвитку підприємства				
		ІВБ >1	ІВР > ІВБ	ІВП > ІВР	ІФРОД > ІВР	ІЧП > ІВР
		Зростання вартості майна	Зростання оборотності активів	Зростання рентабельності сті продукції	Зростання рентабельності операційної діяльності	Зростання загальної рентабельності сті діяльності
Виконання умов нерівності «золотого правила економіки підприємства» у 2012 році						
Стратегічні промислові підприємства Одеської області						
1	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	+	+	+	-	-
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	-	+	+	-	-
3	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	-	-	+	-	-
4	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	-	+	+	+	+
5	ПАТ «Одеський коровай»	+	-	-	+	-
6	ЗАТ «Одесакондитер»	-	-	-	-	-
7	ПАТ «Одеський коньячний завод»	-	-	+	+	+
8	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	-	+	+	-	-
9	ПАТ «Одеський припортовий завод»	+	-	-	-	-
10	ПрАТ «Фірма Еліпс»	+	+	+	+	-
11	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	+	-	+	+	+
12	ПАТ «Одескабель»	+	-	+	-	-
13	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	+	-	-	-	-
14	ПАТ «Гемопласт»	-	+	+	+	+
15	ПАТ «Одесаобленерго»	-	-	+	+	-
16	ПАТ «Одесагаз»	+	-	-	-	-
Всього кількість стратегічних підприємств		8	6	11	7	4
Інші промислові підприємства Одеської області						
17	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	-	-	-	-	-
18	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	+	-	-	-	-
19	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	+	+	-	-	-
20	ПАТ «Елемент»	+	-	+	-	-
21	ПАТ «Завод «Тіра»	-	+	-	-	-
22	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	-	-	-	-	-
23	ПАТ «Будгідраліка»	-	-	-	-	-
24	ПрАТ «Будгідраліка»	-	-	-	-	-
25	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	+	-	-	-	-
26	ПАТ «Одеське ВО «ХОЛОДМАШ»	-	-	+	-	-
27	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	-	+	+	-	-
28	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	-	-	-	+	-
29	ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів»	-	-	+	+	-
30	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	+	-	+	+	+
31	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	-	-	-	+	-
32	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	+	+	-	-	-
33	ПАТ «Полімет»	+	+	-	-	+
34	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	+	+	+	-	-
35	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	+	-	-	-	+
Всього кількість інших промислових підприємств		9	6	6	4	3
Всього кількість обстежених підприємств		17	12	17	11	7
У % до загальної кількості обстежених		48,57	34,3	48,57	31,43	20,0

Продовження таблиці Ж.3

№	Назва підприємства	Умови «золотого правила» та відповідні ознаки розвитку підприємства				
		ІВБ > 1	ІВР > ІВБ	ІВП > ІВР	ІФРОД > ІВР	ІЧП > ІВР
		Зростання вартості майна	Зростання оборотності активів	Зростання рентабельності продукції	Зростання рентабельності операційної діяльності	Зростання загальної рентабельності діяльності
Виконання умов нерівності «золотого правила економіки підприємства» у 2013 році						
Стратегічні промислові підприємства Одеської області						
1	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	-	+	-	-	-
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	-	+	+	-	-
3	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	+	-	+	+	-
4	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	+	-	-	-	-
5	ПАТ «Одеський коровай»	+	-	-	+	+
6	ЗАТ «Одесакондитер»	-	-	-	-	-
7	ПАТ «Одеський коньячний завод»	-	-	+	-	-
8	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	-	+	-	-	-
9	ПАТ «Одеський припортовий завод»	+	-	+	-	+
10	ПрАТ «Фірма Еліпс»	+	-	-	+	-
11	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	+	+	+	-	+
12	ПАТ «Одескабель»	+	+	+	+	-
13	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	+	-	+	-	-
14	ПАТ «Гемопласт»	-	+	+	+	+
15	ПАТ «Одесаобленерго»	-	-	-	-	-
16	ПАТ «Одесагаз»	+	+	-	-	-
<i>Всього кількість стратегічних підприємств</i>		9	7	8	5	4
Інші промислові підприємства Одеської області						
17	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	+	+	+	-	-
18	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	+	-	-	-	-
19	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	+	+	-	-	-
20	ПАТ «Елемент»	-	+	-	-	-
21	ПАТ «Завод «Тіра»	-	-	-	-	-
22	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	+	-	-	-	+
23	ПАТ «Будгідрավліка»	+	-	-	-	-
24	ПрАТ «Будгідрավліка»	+	-	-	-	-
25	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	+	-	+	+	-
26	ПАТ «Одеське ВО «ХОЛОДМАШ»	+	-	+	+	+
27	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	-	+	-	-	-
28	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	+	+	+	+	-
29	ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів»	-	+	-	+	-
30	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	+	-	+	-	-
31	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	+	+	-	+	-
32	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	-	+	-	-	-
33	ПАТ «Полімет»	+	-	-	-	+
34	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	-	-	-	-	-
35	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	+	+	+	+	+
<i>Всього кількість інших промислових підприємств</i>		13	9	5	6	4
<i>Всього кількість обстежених підприємств</i>		22	16	13	11	8
<i>У % до загальної кількості обстежених</i>		62,86	45,72	37,14	31,43	22,86

Таблиця Ж.4 – Розподіл обстежених промислових підприємств за інтегральним показником розвитку (джерело: складено на основі результатів власних розрахунків)

Група	Значення інтегрального показника розвитку підприємства					
	0,0	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
Розподіл обстежених промислових підприємств за значенням інтегрального показника розвитку за підсумками діяльності у 2012 році						
Стратегічні	ЗАТ «Одесакондитер»	ПАТ «Одесагаз» ПАТ «Одеський припортовий завод» ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат» ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія»	ПАТ «Одесаобленерго» ПАТ «Одескабель» ПАТ «Одеський коровай» ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат» ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод» ПАТ «Одеський коньячний завод»	ОФ ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силтур» завод «Стальканат» ПАТ «Гемопласт» ПрАТ «Фірма Еліпс» ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	-
№%	1/ 6,25	4/ 25,0	5/31,25	2/12,5	4/25,0	0/0
Інші (середні та великі)	ПрАТ "Будгідраліка" ПАТ "Одеський завод поршневих кілець" ПАТ "Завод "Тіра"	ПАТ "Одеське ВО "ХОЛОДМАШ" ПрАТ "КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА" ПАТ "Одеський завод сільськогосподарського машинобудування"	ПАТ "Одеський завод радіально-свердильних верстатів"	Публічне акціонерне товариство "Спецавтоматика"	ПАТ "Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів"	
Інші малі	ПАТ "Вилківський завод пресових вузлів" ПАТ "Будгідраліка"	ВАТ "Одеський завод поліграфічних машин" ПАТ "Зовнішньоторгівельна фірма "Краян"	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ» ПАТ "Елемент" ПАТ "Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод" ПАТ "Одеський завод будівельно-оборонних машин" ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів "Полімет"		
№%	5/26,3	5/26,3	6/31,6	2/10,5	1/5,3	0/0
№%	6/17,2	9/25,7	11/31,4	4/11,4	5/14,3	0/0

Продовження таблиці Ж.4

Група	Значення інтегрального показника розвитку підприємства					
	0,0	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
Розподіл обстежених промислових підприємств за значенням інтегрального показника розвитку за підсумками діяльності у 2013 році						
Стратегічні	ПАТ «Одесаобленерго» ЗАТ «Одесакондитер»	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод» ПрАТ «АДМ-Іллічівськ» ПАТ «Одеський коньячний завод» ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	ПАТ «Одесагаз» ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» ПрАТ «Фірма Еліпс» ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія»	ПАТ «Одеський припортовий завод» ПАТ «Одеський коровай» ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	ОФ ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силтур» завод «Стальканат» ПАТ «Одескабель» ПАТ «Гемопласт»	-
№%	2/ 12,5	4/ 25,0	4/25,0	3/18,8	3/18,7	0/0
Інші (середні та великі)	ПАТ "Завод "Тіра"	ПрАТ "Будгідраліка"	ПАТ "Одеський завод поршневих кілець" ПАТ "Одеський завод радіально-свердильних верстатів" ПАТ "Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів" ПАТ "Спецавтоматика"	ПрАТ "КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА"	ПАТ "Одеське виробниче об'єднання "ХОЛОДМАШ" ПАТ "Одеський завод сільськогосподарського машинобудування"	
Інші малі		ПАТ "Будгідраліка" ПАТ "Елемент" ПАТ "Одеський завод будівельно-оборонних машин" ПАТ "Зовнішньоторгівельна фірма "Краян"	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ» ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів "Полімет" ПАТ "Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод" ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	ПАТ "Вилківський завод пресових вузлів" ВАТ "Одеський завод поліграфічних машин"		
№%	1/5,3	5/26,3	8/42,1	3/15,8	2/10,5	0/0
№%	3/8,6	9/25,7	12/34,3	6/17,1	5/14,3	0/0

Продовження таблиці Ж.4

Група	Значення інтегрального показника розвитку підприємства					
	0,0	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
	<i>Розподіл обстежених промислових підприємств за значенням інтегрального показника розвитку за підсумками діяльності у 2014 році</i>					
Стратегічні	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	ПАТ «Одеський припортовий завод» ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат» ПАТ «Одеський коровай»	ПАТ «Одесагаз» ПАТ «Одеський коньячний завод» ЗАТ «Одесакодитер» ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія»	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» ПАТ «Одескабель»	ПАТ «Одесаобленерго» ОФ ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат» ПрАТ «АДМ-Іллічівськ» ПАТ «Гемопласт»	- ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод» ПрАТ «Фірма Еліпс»
№/%	1/6,2	3/18,8	4/25,0	2/12,5	4/25,0	2/12,5
Інші (середні та великі)	ПАТ "Одеський завод радіально-свердильних верстатів" ПАТ "Спецавтоматика"	ПАТ "Одеське виробниче об'єднання "ХОЛОДМАШ"	ПАТ "Одеський завод поршневих кілець" ПАТ "Одеський завод сільськогосподарського машинобудування"	ПрАТ "КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА" ПрАТ "Будгідраліка" ПАТ "Завод "Тіра"	ПАТ "Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів"	
Інші малі		ПАТ "Вилківський завод пресових вузлів" ВАТ "Одеський завод поліграфічних машин" ПАТ "Зовнішньоторгівельна фірма "Краян"	ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин" ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММ АШ»	ПАТ "Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод"	ПАТ "Елемент" ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів "Полімет" ПАТ "Будгідраліка"	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»
№/%	2/10,5	4/21,00	4/21,0	4/21,0	4/21,0	1/5,5
№/%	3/8,6	7/20,0	8/22,8	6/17,1	8/22,8	3/8,6

Продовження таблиці Ж.4

Група	Значення інтегрального показника розвитку підприємства					
	0,0	0,2	0,4	0,6	0,8	1,0
	<i>Розподіл обстежених промислових підприємств за значенням інтегрального показника розвитку за підсумками діяльності у 2012-2014 роках</i>					
Стратегічні		ПАТ «Одесаобленерго» ПАТ «Одесагаз» ПАТ «Одеський припортовий завод» ЗАТ «Одесакодитер» ПАТ «Одеський коньячний завод» ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат» ПАТ «Одеський машинобудівний завод «Червона гвардія»	ПАТ «Одеський коровай» ПАТ «Одескабель»	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод» ПАТ «Одеський олійножировий комбінат» ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	ОФ ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат» ПАТ «Гемопласт»	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ» ПрАТ «Фірма Еліпс»
№/%	0/0	7/43,8	2/12,5	3/18,7	2/12,5	2/12,5
Інші (середні та великі)	ПАТ Спецавтоматика	ПАТ "Одеський завод сільськогосподарського машинобудування" ПАТ "Одеський завод радіально-свердильних верстатів" ПрАТ "Будгідраліка" ПАТ "Одеське ВО "ХОЛОДМАШ"	ПрАТ "КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА" ПАТ "Завод "Тіра"	ПАТ "Одеський завод поршневих кілець"	ПАТ "Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів"	
Інші малі		ПАТ "Зовнішньоторгівельна фірма "Краян"	ПАТ "Вилківський завод пресових вузлів" ПАТ "Будгідраліка" ПАТ «Одесахарчореммаш» ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин" ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів "Полімет" ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	ВАТ "Одеський завод поліграфічних машин" ПАТ "Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод"		ПАТ "Елемент"
№/%	1/5,3	5/26,3	8/42,1	3/15,7	1/5,3	1/5,3
№/%	1/2,9	8/22,8	10/28,6	6/17,1	3/8,6	3/8,6

Додаток 3

Результати обстеження інноваційної діяльності підприємств переробної промисловості Одеського регіону у розрізі технологічних укладів
(джерело: складено та розраховано автором на підставі даних Головного управління статистики в Одеській області [339])

Таблиця 3.1 – Характеристика сукупності обстежених промислових підприємств

Технологічні уклади	КВЕД	Кількість обстежених промислових підприємств				
		2011	2012	2013	2014	
3	24 – «металургійне виробництво»	5	5	5	6	
	25 – «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування»	25	23	22	21	
Разом		30	28	27	27	
4	28 – «виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.»	38	35	29	26	
	29 – «виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів»	5	5	5	5	
	30 – «виробництво інших транспортних засобів»	10	8	3	2	
	33 – «ремонт і монтаж машин і устаткування»	49	41	22	29	
Разом		102	89	59	62	
5	26 – «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції»	13	14	5	5	
	27 – «виробництво електричного устаткування»	10	9	12	13	
Разом		23	23	17	18	
Разом кількість обстежених промислових підприємств		155	140	103	107	
Структура сукупності, %						
		3-й уклад	19,4	20,0	26,2	25,3
		4-й уклад	65,8	63,6	57,3	57,9
		5-й уклад	14,8	16,4	16,5	16,8

Таблиця 3.2 – Кількість інноваційно активних підприємств у обстеженій сукупності

Технологічні уклади	КВЕД	2011	2012	2013	2014
3	24 – «металургійне виробництво»	1	1	0	1
	25 – «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування»	4	5	2	0
Разом		5	6	2	1
4	28 – «виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.»	6	10	5	8
	29 – «виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів»	1	1	1	0
	30 – «виробництво інших транспортних засобів»	2	2	2	1
	33 – «ремонт і монтаж машин і устаткування»	8	14	4	5
Разом		17	27	12	14
5	26 – «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції»	5	5	2	1
	27 – «виробництво електричного устаткування»	2	3	2	1
Разом		7	8	4	2
Разом кількість обстежених промислових підприємств		29	41	18	17

Таблиця 3.3 – Питома вага інноваційно активних в загальній кількості обстежених промислових підприємств

Технологічні уклади	КВЕД	2011	2012	2013	2014
3	24 – «металургійне виробництво»	20,00	20,00	0,00	16,70
	25 – «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування»	16,00	17,40	9,10	0,00
Разом		16,7	21,4	7,4	3,7
4	28 – «виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.»	14,57	17,30	17,20	30,80
	29 – «виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів»	20,00	20,00	20,00	0,00
	30 – «виробництво інших транспортних засобів»	22,50	22,86	66,70	50,00
	33 – «ремонт і монтаж машин і устаткування»	22,25	23,07	18,20	17,20
Разом		16,7	30,3	20,3	22,6
5	26 – «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції»	46,94	23,13	40,00	20,00
	27 – «виробництво електричного устаткування»	47,60	70,00	16,70	7,70
Разом		30,4	34,8	23,6	11,1
Разом по сукупності обстежених підприємств		18,7	29,3	17,5	15,9

Таблиця 3.4 – Кількість та частка підприємств що впроваджували інновації за типами інновацій

Технологічні уклади	КВЕД	2011	2012	2013	2014
3	24 – «металургійне виробництво»	0	0	0	1
	з них впроваджували інноваційну продукцію	0	0	0	1
	впроваджували інноваційні процеси	0	0	0	0
	25 – «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування»	2	1	1	0
	з них впроваджували інноваційну продукцію	0	0	1	0
	впроваджували інноваційні процеси	1	0	1	0
	Разом	2	1	1	1
	<i>Частка підприємств, що впроваджували інновації, %</i>	6,7	3,6	3,7	3,7
4	28 – «виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	4	5	5	4
	з них впроваджували інноваційну продукцію	2	2	2	2
	впроваджували інноваційні процеси	1	1	1	0
	29 – «виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів»	0	1	1	0
	з них впроваджували інноваційну продукцію	0	1	0	0
	впроваджували інноваційні процеси	0	1	1	0
	30 – «виробництво інших транспортних засобів»	1	1	2	1
	з них впроваджували інноваційну продукцію	1	1	1	1
	впроваджували інноваційні процеси	1	1	2	1
	33 – «ремонт і монтаж машин і устаткування»	6	7	3	3
з них впроваджували інноваційну продукцію	5	4	0	1	
	впроваджували інноваційні процеси	1	2	2	2
	Разом	11	14	10	8
	<i>Частка підприємств, що впроваджували інновації, %</i>	10,8	15,7	16,9	12,9
5	26 – «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції»	5	4	1	1
	з них впроваджували інноваційну продукцію	3	3	1	0
	впроваджували інноваційні процеси	1	1	0	0
	27 – «виробництво електричного устаткування»	2	2	2	1
	з них впроваджували інноваційну продукцію	1	1	1	1
	впроваджували інноваційні процеси	1	1	1	1
	Разом	7	6	3	2
	<i>Частка підприємств, що впроваджували інновації, %</i>	30,4	26,1	17,6	11,1
	<i>Разом по сукупності, од</i>	20	21	14	11
	<i>Разом по сукупності, %</i>	12,9	15,0	13,6	10,3

Таблиця 3.5 – Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі реалізованої промислової продукції

Технологічні уклади	КВЕД	2012	2013	2014
3	24 – «металургійне виробництво»	0,00	0,00	0,00
	з неї нової для ринку	0,00	0,00	0,00
	25 – «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування»	0,10	0,00	0,00
	з неї нової для ринку	0,00	0,00	0,00
4	28 – «виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.	5,90	11,6	5,10
	з неї нової для ринку	1,00	2,10	2,50
	29 – «виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів»	0,40	30,30	0,00
	з неї нової для ринку	0,00	0,00	0,00
	30 – «виробництво інших транспортних засобів»	0,00	6,50	5,90
	з неї нової для ринку	0,00	6,50	5,90
5	26 – «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції»	55,20	77,90	64,20
	з неї нової для ринку	55,20	75,90	63,10
	27 – «виробництво електричного устаткування»	7,40	10,10	1,10
	з неї нової для ринку	0,00	0,00	0,00

Таблиця 3.6 – Обсяг та структура інноваційних витрат

Технологічні уклади	КВЕД	Обсяг інноваційних витрат, тис.грн			
		2011	2012	2013	2014
3	24 – «металургійне виробництво»	0,00	0,00	0,00	0,00
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання науково-дослідних розробок	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	0,00	0,00	0,00	0,00
	Придбання інших зовнішніх знань	0,00	0,00	0,00	0,00
	Інші витрати	0,00	0,00	0,00	0,00
	25 – «виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування»	6165,80	14852,50	77,40	0,00
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	0,50	15,40	0,00
	На придбання науково-дослідних розробок	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	6165,80	14852,00	62,00	0,00
	Придбання інших зовнішніх знань	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші витрати	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Разом	6165,80	14852,50	77,40	0,00
4	28 – «виробництво машин і устаткування, н.в.і.у.»	0,00	6824,30	1744,10	1539,20
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	0,00	209,50	0,00
	На придбання науково-дослідних розробок	0,00	122,00	0,00	0,00
	На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	0,00	6351,90	1534,60	1528,10
	Придбання інших зовнішніх знань	0,00	17,90	0,00	0,00
	Інші витрати	0,00	235,80	0,00	11,10
	29 – «виробництво автотранспортних засобів, причепів та напівпричепів»	0,00	0,00	0,00	0,00
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання науково-дослідних розробок	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	0,00	0,00	0,00	0,00
	Придбання інших зовнішніх знань	0,00	0,00	0,00	0,00
	Інші витрати	0,00	0,00	0,00	0,00
	30 – «виробництво інших транспортних засобів»	0,00	0,00	601,00	0,00
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	0,00	195,00	0,00
	На придбання науково-дослідних розробок	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	0,00	0,00	406,00	0,00
	Придбання інших зовнішніх знань	0,00	0,00	0,00	0,00
	Інші витрати	0,00	0,00	0,00	0,00
	33 – «ремонт і монтаж машин і устаткування»	1114,00	10328,50	195,20	214,80
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	2002,60	0,00	20,00
На придбання науково-дослідних розробок	123,20	309,10	157,00	157,30	
На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	976,60	7669,30	8,30	11,20	
Придбання інших зовнішніх знань	14,20	17,90	22,90	2,20	
Інші витрати	0,00	252,60	7,00	24,10	
	Разом	1114,00	17152,80	2540,30	1754,00
5	26 – «виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції»	976,60	3312,10	1190,80	0,00
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	1905,90	1014,00	0,00
	На придбання науково-дослідних розробок	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	976,60	1394,40	176,80	0,00
	Придбання інших зовнішніх знань	0,00	0,00	0,00	0,00
	Інші витрати	0,00	11,80	0,00	0,00
	27 – «виробництво електричного устаткування»	0,00	3872,20	1175,30	0,00
	На внутрішні науково-дослідні розробки	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання науково-дослідних розробок	0,00	0,00	0,00	0,00
	На придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	0,00	3872,20	1175,30	0,00
	Придбання інших зовнішніх знань	0,00	0,00	0,00	0,00
Інші витрати	0,00	0,00	0,00	0,00	
	Разом	976,60	7184,30	2366,10	0,00
Обсяг інноваційних витрат за сукупністю підприємств		8256,4	39189,6	4983,8	1754,00
<i>Структура сукупності за обсягом інноваційних витрат, %</i>					
3-й уклад		74,7	37,9	1,5	0,0
4-й уклад		13,5	43,8	51,0	100,0
5-й уклад		11,8	18,3	47,5	0,0

Додаток К

Визначення рівня економічної безпеки за окремими показниками діяльності
промислових підприємств Одеського регіону

(джерело: складено автором за результатами власних розрахунків)

Таблиця К.1 – Динаміка рентабельності операційної діяльності обстежених промислових підприємств Одеської області в 2011-2014 роках

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Рентабельність операційної діяльності, %				Індекс зміни, 2014/2011
				2011	2012	2013	2014	
Стратегічні підприємства								
1	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	10.39	4	4,8	6,0	2,6	8,6	1,81
2	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	10.41	4	-80,0	-17,9	-18,6	-23,2	X
3	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	10.42	4	-161,6	-48,8	-38,7	-73,8	X
4	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	10.41	4	1,8	5,4	0,2	10,5	5,68
5	ПАТ «Одеський коровай»	10.71	4	11,3	0,0	0,1	0,3	2,51
6	ЗАТ «Одесакондитер»	10.82	4	-3,6	-5,7	-9,6	-8,4	X
7	ПАТ «Одеський коньячний завод»	11.02	4	2,8	4,7	4,7	-4,3	X
8	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	17.21	4	1,4	0,7	-4,7	-5,4	X
9	ПАТ «Одеський припортовий завод»	20.15	4	7,7	-1,8	-22,9	-4,2	X
10	ПрАТ «Фірма Еліпс»	22.22	4	6,3	7,1	4,8	11,2	1,77
11	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	24.34	3	6,9	9,6	10,8	13,2	1,90
12	ПАТ «Одескабель»	27.31	5	6,7	6,3	7,2	12,1	1,82
13	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	28.92	4	2,4	-82,6	-39,8	-48,9	X
14	ПАТ «Гемопласт»	32.50	5	0,7	3,5	5,1	1,7	2,52
15	ПАТ «Одесаобленерго»	35.13	3	10,4	8,3	2,3	6,3	0,61
16	ПАТ «Одесагаз»	35.22	3	-6,7	-9,5	-3,9	-5,8	X
Інші підприємства								
17	ПАТ "Вилківський завод пресових вузлів"	25.62	3	1,1	-4,7	0,5	0,3	0,31
18	ПАТ "Зовнішньо-торгівельна фірма "Краян"	25.11	3	-20,9	-27,7	-35,9	-32,5	X
19	ПАТ "Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод"	25.12	3	-250,4	-2,9	-3,5	-8,1	X
20	ПАТ "Елемент"	26.51	5	-11,8	21,6	7,9	21,6	X
21	ПАТ "Завод "Тіра"	27.90	5	-5,9	-7,1	-11,2	-4,9	X
22	ПАТ "Одеський завод поршневих кілець"	28.11	4	-35,9	-31,9	-34,1	-17,7	X
23	ПАТ "Будгідравліка"	28.12	4	-261,6	-294,1	-1010,2	-180,1	X
24	ПрАТ "Будгідравліка"	28.12	4	14,5	8,5	-17,3	-4,7	X
25	ПрАТ "КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА"	28.22	4	8,3	3,3	0,4	2,2	0,27

Продовження таблиці К.1

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Рентабельність операційної діяльності,%				Індекс зміни, 2014/2011
				2011	2012	2013	2014	
26	ПАТ "Одеське виробниче об'єднання "ХОЛОДМАШ"	28.25	4	-12,2	-21,1	-23,6	-251,4	X
27	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	28.29	4	-1,1	-27,9	-4,7	-7,1	X
28	ПАТ "Одеський завод сільськогосподарського машинобудування"	28.30	4	-597,0	-371,5	-97,9	-101,4	X
29	ПАТ "Одеський завод радіально-свердильних верстатів"	28.41	5	-5,6	-37,2	6,1	-24,5	X
30	ПАТ "Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів"	28.41	5	-6,8	8,5	8,5	20,7	X
31	ВАТ "Одеський завод поліграфічних машин"	28.99	4	-3,4	-0,2	-1,4	0,2	X
32	ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин"	28.92;	4	-14,6	-8,2	-35,7	-25,2	X
33	ПАТ "Полімет"	32.50;	5	0,5	-11,8	0,5	-2,3	X
34	Публічне акціонерне товариство "Спецавтоматика"	33.20	4	1,2	1,8	1,5	-3,3	X
35	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	33.13;	4	1,1	-0,3	0,2	3,0	2,73

Таблиця К.2 – Динаміка значень коефіцієнта придатності основних засобів обстежених промислових підприємств Одеської області у 2011-2014 роках

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Придатність основних засобів,%				2014/2011
				2011	2012	2013	2014	
Стратегічні підприємства								
1.	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	10.39	4	59	51	45	38	0,64
2.	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	10.41	4	44	42	40	38	0,87
3.	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	10.42	4	91	85	83	80	0,88
4.	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	10.41	4	68	72	68	34	0,50
5.	ПАТ «Одеський коровай»	10.71	4	34	30	26	23	0,68
6.	ЗАТ «Одесакондитер»	10.82	4	29	24	18	14	0,47
7.	ПАТ «Одеський коньячний завод»	11.02	4	43	40	35	33	0,77
8.	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	17.21	4	46	45	43	41	0,89
9.	ПАТ «Одеський припортовий завод»	20.15	4	41	40	40	38	0,93
10.	ПрАТ «Фірма Еліпс»	22.22	4	50	49	45	44	0,88
11.	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	24.34	3	61	55	50	46	0,75
12.	ПАТ «Одескабель»	27.31	5	10	11	16	16	1,60
13.	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	28.92	4	35	33	30	57	1,63
14.	ПАТ «Гемопласт»	32.50	5	50	53	49	47	0,94
15.	ПАТ «Одесаобленерго»	35.13	3	47	49	44	21	0,45
16.	ПАТ «Одесагаз»	35.22	3	73	69	67	80	1,09

Продовження таблиці К.2

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Придатність основних засобів, %				2014/2011
				2011	2012	2013	2014	
Інші підприємства								
17.	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	25.62	3	30	30	29	29	0,97
18.	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	25.11 68.20	3	60	58	55	52	0,87
19.	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	25.12	3	45	42	40	38	0,86
20.	ПАТ «Елемент»	26.51	5	30	26	26	37	1,24
21.	ПАТ «Завод «Тіра»	27.90;	5	34	51	39	38	1,12
22.	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	28.11	4	24	22	21	20	0,83
23.	ПАТ «Будгідравліка»	28.12	4	0	0	37	68	1,81
24.	ПрАТ «Будгідравліка»	28.12	4	0	0	39	35	0,91
25.	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	28.22	4	48	44	45	35	0,73
26.	ПАТ «Одеське виробниче об'єднання «ХОЛОДМАШ»	28.25	4	53	52	53	52	0,98
27.	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	28.29	4	41	38	36	34	0,83
28.	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	28.30; 68.20	4	46	43	35	32	0,70
29.	ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів»	28.41	5	64	63	64	63	0,98
30.	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	28.41	5	16	20	19	18	1,13
31.	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	28.99	4	25	25	25	25	1,00
32.	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	28.92; 68.20	4	35	50	48	47	1,37
33.	ПАТ «Полімет»	32.50;	5	25	8	54	35	1,40
34.	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	33.20	4	67	64	62	57	0,86
35.	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	33.13; 68.20	4	75	73	69	66	0,87

Таблиця К.3 – Динаміка значень коефіцієнта продуктивності праці обстежених промислових підприємств Одеської області у 2011-2014 роках

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Продуктивність праці (грн/грн)				2014/2011
				2011	2012	2013	2014	
Стратегічні підприємства								
1.	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	10.39	4	9,38	8,59	7,74	7,84	0,83
2.	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	10.41	4	8,77	13,5	9,66	12,1	1,38
3.	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	10.42	4	5,47	7,23	2,79	2,81	0,51
4.	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	10.41	4	4,86	4,33	4,61	4,55	0,93
5.	ПАТ «Одеський коровай»	10.71	4	5,65	5,46	7,60	8,70	1,53
6.	ЗАТ «Одесакондитер»	10.82	4	4,80	4,18	3,63	4,02	0,83
7.	ПАТ «Одеський коньячний завод»	11.02	4	20,1	13,9	15,6	11,4	0,56
8.	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	17.21	4	6,14	4,9	4,59	5,13	0,83
9.	ПАТ «Одеський припортовий завод»	20.15	4	12,1	12,0	10,5	12,0	0,99

Продовження таблиці К.3

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Продуктивність праці				2014/2011
				2011	2012	2013	2014	
10.	ПрАТ «Фірма Еліпс»	22.22	4	3,83	3,90	3,93	5,05	1,31
11.	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	24.34	3	8,14	7,13	6,15	5,87	0,72
12.	ПАТ «Одескабель»	27.31	5	9,2	8,4	7,8	8,8	0,95
13.	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	28.92	4	2,7	1,93	2,27	1,66	0,61
14.	ПАТ «Гемопласт»	32.50	5	4,56	4,42	3,83	4,39	0,96
15.	ПАТ «Одесаобленерго»	35.13	3	8,04	8,10	7,65	7,42	0,92
16.	ПАТ «Одесагаз»	35.22	3	6,66	8,82	6,88	7,51	1,12
Інші підприємства								
17.	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	25.62	3	3,1	1,32	1,38	1,52	0,49
18.	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	25.11 68.20	3	x	x	x	x	x
19.	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	25.12	3	x	x	x	x	x
20.	ПАТ «Елемент»	26.51	5	1,68	3,10	3,02	3,59	2,13
21.	ПАТ «Завод «Тіра»	27.90;	5	2,3	2,3	2,4	2,7	1,17
22.	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	28.11	4	2,03	1,52	1,73	2,27	1,16
23.	ПАТ «Будгідравліка»	28.12	4	2,9	2,9	0,17	2,1	0,72
24.	ПрАТ «Будгідравліка»	28.12;	4	3,42	2,57	1,79	2,4	0,70
25.	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	28.22	4	9,86	10,2	7,62	7,68	0,77
26.	ПАТ «Одеське виробниче об'єднання «ХОЛОДМАШ»	28.25	4	4,17	1,97	1,76	1,8	0,43
27.	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	28.29	4	2,97	2,97	13,1	6,18	2,08
28.	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	28.30; 68.20	4	0,46	1,01	1,31	1,23	0,46
29.	ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів»	28.41	5	9,05	7,44	8,03	7,27	0,80
30.	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	28.41	5	1,82	1,82	2,13	2,26	1,24
31.	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	28.99	4	x	x	x	x	x
32.	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	28.92; 68.20	4	21,5	21,5	26,6	27,6	1,29
33.	ПАТ «Полімет»	32.50;	5	2,1	2,6	3,7	6,3	3,0
34.	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	33.20	4	3,36	2,54	2,74	2,5	0,74
35.	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	33.13; 68.20	4	2,94	2,94	2,48	2,58	0,88
<i>X – немає даних для розрахунку показника внаслідок складення підприємствами спрощеної форми фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва</i>								

Таблиця К.4 – Динаміка рентабельності операційної діяльності обстежених промислових підприємств за дискретною шкалою оцінки її безпечності в розрізі технологічних укладів

№ пп	Назва підприємства	Уклад	Дискретна оцінка рентабельності, балів				вектор зміни +/-б.з
			2011	2012	2013	2014	
1	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	3	6	6	5	5	-
2	ПАТ «Одесаобленерго»	3	5	6	2	6	+
3	ПАТ «Одесагаз»	3	1	1	1	1	б.з
4	ПАТ "Вилківський завод пресових вузлів"	3	2	1	1	1	-
5	ПАТ "Зовнішньо-торгівельна фірма "Краян" 68.20	3	1	1	1	1	б.з
6	ПАТ "Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод"	3	1	1	1	1	б.з
Середній показник за 3 укладом			2,67	2,67	1,83	2,50	-
7	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	4	4	6	2	6	+
8	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	4	1	1	1	1	б.з
9	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	4	1	1	1	1	б.з
10	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	4	2	5	1	5	+
11	ПАТ «Одеський коровай»	4	5	1	1	1	-
12	ЗАТ «Одесакондитер»	4	1	1	1	1	б.з
13	ПАТ «Одеський коньячний завод»	4	2	4	4	1	-
14	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	4	2	1	1	1	-
15	ПАТ «Одеський припортовий завод»	4	6	1	1	1	-
16	ПрАТ «Фірма Еліпс»	4	6	6	4	5	-
17	ПАТ «Одеський машинобуд.завод «Червона гвардія»	4	2	1	1	1	-
18	ПАТ "Одеський завод поршневих кілець"	4	1	1	1	1	б.з
19	ПАТ "Будгідравліка"	4	1	1	1	1	б.з
20	ПрАТ "Будгідравліка"	4	5	6	1	1	-
21	ПрАТ "КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА"	4	6	3	1	2	-
22	ПАТ "Одеське виробниче об'єднання "ХОЛОДМАШ"	4	1	1	1	1	б.з
23	ПАТ «Одесахарчореммаш»	4	1	1	1	1	б.з
24	ПАТ "Одеський завод сільськогосподарського машинобудування"	4	1	1	1	1	б.з
25	ВАТ "Одеський завод поліграфічних машин"	4	1	1	1	1	б.з
26	ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин"	4	1	1	1	1	б.з
27	ПАТ "Спецавтоматика"	4	2	2	2	1	-
28	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	4	2	1	1	3	+
Середній показник за 4 укладом			2,45	2,14	1,36	1,73	-
29	ПАТ «Одескабель»	5	6	6	6	5	-
30	ПАТ «Гемопласт»	5	1	3	5	2	+
31	ПАТ "Елемент"	5	1	4	6	4	+
32	ПАТ "Завод "Тіра"	5	1	1	1	1	б.з
33	ПАТ "Одеський завод радіально-свердлильних верстатів"	5	1	1	6	1	-
34	ПАТ "Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів"	5	1	6	6	4	+
35	ПАТ "Полімет"	5	1	1	1	1	б.з
Середній показник за 5 укладом			1,71	3,14	4,43	2,57	+
Середній показник за сукупністю укладів			2,34	2,43	2,06	2,03	-

Таблиця К.5 – Динаміка придатності основних засобів обстежених промислових підприємств за дискретною шкалою оцінки її безпечності

№ п/п	Назва підприємства	Уклад	Дискретна оцінка придатності основних засобів, балів				
			2011	2012	2013	2014	+/- /б.з
Стратегічні підприємства							
1.	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	4	5	5	4	3	-
2.	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	4	4	4	4	3	-
3.	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	4	6	6	6	6	б.з
4.	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	4	6	6	6	3	-
5.	ПАТ «Одеський коровай»	4	3	3	2	2	-
6.	ЗАТ «Одесакондитер»	4	2	2	1	1	-
7.	ПАТ «Одеський коньячний завод»	4	4	4	3	3	-
8.	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	4	4	4	4	4	б.з
9.	ПАТ «Одеський припортовий завод»	4	4	4	4	3	-
10.	ПрАТ «Фірма Еліпс»	4	5	4	4	4	-
11.	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	3	6	5	5	4	-
12.	ПАТ «Одескабель»	5	1	1	1	1	б.з
13.	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	4	3	3	3	5	+
14.	ПАТ «Гемопласт»	5	5	5	4	4	-
15.	ПАТ «Одесаобленерго»	3	4	4	4	2	-
16.	ПАТ «Одесагаз»	3	6	6	6	6	б.з
Середнє за сукупністю стратегічних підприємств			4,25	4,13	3,81	3,38	
Інші підприємства							
17.	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	3	3	3	2	2	-
18.	ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «Краян»	3	6	5	5	5	-
19.	ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	3	4	4	4	3	-
20.	ПАТ «Елемент»	5	3	2	2	3	б.з
21.	ПАТ «Завод «Тіра»	5	3	5	3	3	б.з
22.	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	4	2	2	2	2	б.з
23.	ПАТ «Будгідравліка»	4	-	-	3	6	+
24.	ПрАТ «Будгідравліка»	4	-	-	3	3	б.з
25.	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	4	4	4	4	3	-
26.	ПАТ «Одеське ВО «ХОЛОДМАШ»	4	5	5	5	5	б.з
27.	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	4	4	3	3	3	-
28.	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	4	4	4	3	3	-
29.	ПАТ «Одеський завод радіально-свердлильних верстатів»	5	6	6	6	6	б.з
30.	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	5	1	2	1	1	б.з
31.	ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	4	2	2	2	2	б.з
32.	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	4	3	5	4	4	+
33.	ПАТ «Полімет»	5	2	1	5	3	+
34.	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	4	6	6	6	5	-
35.	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	4	6	6	6	6	б.з
Середнє за сукупністю інших підприємств			3,76	3,82	3,63	3,58	
Середній показник за сукупністю підприємств			4,00	3,97	3,71	3,49	

Таблиця К.6 – Динаміка придатності основних засобів обстежених промислових підприємств за дискретною шкалою оцінки її безпечності в розрізі технологічних укладів

№ пп	Назва підприємства	Уклад	Дискретна оцінка, балів				вектор зміни +/-б.з
			2011	2012	2013	2014	
1	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	3	6	5	5	4	-
2	ПАТ «Одесаобленерго»	3	4	4	4	2	-
3	ПАТ «Одесагаз»	3	6	6	6	6	б.з
4	ПАТ "Вилківський завод пресових вузлів"	3	3	3	2	2	-
5	ПАТ "Зовнішньо-торгівельна фірма "Краян" 68.20	3	6	5	5	5	-
6	ПАТ "Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод"	3	4	4	4	3	-
Середній показник за 3 укладом			4,83	4,50	4,33	3,67	-
7	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	4	5	5	4	3	-
8	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	4	4	4	4	3	-
9	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	4	6	6	6	6	б.з
10	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	4	6	6	6	3	-
11	ПАТ «Одеський коровай»	4	3	3	2	2	-
12	ЗАТ «Одесакондитер»	4	2	2	1	1	-
13	ПАТ «Одеський коньячний завод»	4	4	4	3	3	-
14	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	4	4	4	4	4	б.з
15	ПАТ «Одеський припортовий завод»	4	4	4	4	3	-
16	ПрАТ «Фірма Еліпс»	4	5	4	4	4	-
17	ПАТ «Одеський машинобуд.завод «Червона гвардія»	4	3	3	3	5	+
18	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	4	2	2	2	2	б.з
19	ПАТ "Будгідравліка"	4	-	-	3	6	+
20	ПрАТ "Будгідравліка"	4	-	-	3	3	б.з
21	ПрАТ "КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА"	4	4	4	4	3	-
22	ПАТ "Одеське виробниче об'єднання "ХОЛОДМАШ"	4	5	5	5	5	б.з
23	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	4	4	3	3	3	-
24	ПАТ "Одеський завод сільськогосподарського машинобудування" с 2014 – 68.20	4	4	4	3	3	-
25	ВАТ "Одеський завод поліграфічних машин"	4	2	2	2	2	б.з
26	ПАТ "Одеський завод будівельно-обробних машин" с 2013 – 68.20	4	3	5	4	4	+
27	Публічне акціонерне товариство "Спецавтоматика"	4	6	6	6	5	-
28	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	4	6	6	6	6	б.з
Середній показник за 4 укладом			4,10	4,10	3,73	3,59	-
29	ПАТ «Одескабель»	5	1	1	1	1	б.з
30	ПАТ «Гемопласт»	5	5	5	4	4	-
31	ПАТ "Елемент"	5	3	2	2	3	б.з
32	ПАТ "Завод "Тіра"	5	3	5	3	3	б.з
33	ПАТ "Одеський завод радіально-свердлильних верстатів"	5	6	6	6	6	б.з
34	ПАТ "Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів"	5	1	2	1	1	б.з
35	ПАТ "Полімет"	5	2	1	5	3	+
Середній показник за 5 укладом			3,00	3,14	3,14	3,00	+
Середній показник за сукупністю укладів			4,00	3,97	3,71	3,49	-

Таблиця К.7 – Динаміка коефіцієнта продуктивності праці обстежених промислових підприємств за дискретною шкалою оцінки її безпечності

№ п/п	Назва підприємства	Код КВЕД	Уклад	Продуктивність праці, балів				2014/2011
				2011	2012	2013	2014	
Стратегічні підприємства								
1.	ПрАТ «ВО «Одеський консервний завод»	10.39	4	3	3	3	3	Б.з
2.	ПАТ «Одеський олійножировий комбінат»	10.41	4	3	5	3	4	+
3.	ПАТ «Іллічівський олійножировий комбінат»	10.42	4	2	3	1	1	-
4.	ПрАТ «АДМ-Іллічівськ»	10.41	4	1	1	1	1	Б.з
5.	ПАТ «Одеський коровай»	10.71	4	2	2	3	3	+
6.	ЗАТ «Одесакондитер»	10.82	4	1	1	1	1	Б.з
7.	ПАТ «Одеський коньячний завод»	11.02	4	6	5	5	4	-
8.	ПАТ «Ізмаїльський целюлозно-картонний комбінат»	17.21	4	2	1	1	2	Б.з
9.	ПАТ «Одеський припортовий завод»	20.15	4	4	4	4	4	-
10.	ПрАТ «Фірма Еліпс»	22.22	4	1	1	1	2	+
11.	Одеська філія ПрАТ «Виробниче об'єднання «Стальканат-Силур» завод «Стальканат»	24.34	3	3	3	2	2	-
12.	ПАТ «Одескабель»	27.31	5	3	3	3	3	-
13.	ПАТ «Одеський машинобуд. завод «Червона гвардія»	28.92	4	1	1	1	1	-
14.	ПАТ «Гемопласт»	32.50	5	1	1	1	1	-
15.	ПАТ «Одесаобленерго»	35.13	3	3	3	3	3	-
16.	ПАТ «Одесагаз»	35.22	3	3	3	3	3	-
	Середній рівень за групою:			2,44	2,50	2,25	2,38	-
Інші підприємства								
17.	ПАТ «Вилківський завод пресових вузлів»	25.62	3	1	1	1	1	Б.з
18.	ПАТ «Елемент»	26.51	5	1	1	1	1	Б.з
19.	ПАТ «Завод «Тіра»	27.90	5	1	1	1	1	Б.з
20.	ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	28.11	4	1	1	1	1	Б.з
21.	ПАТ «Будгідравліка»	28.12	4	1	1	1	1	Б.з
22.	ПрАТ «Будгідравліка»	28.12	4	1	1	1	1	Б.з
23.	ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	28.22	4	3	4	3	3	-
24.	ПАТ «Одеське виробниче об'єднання «ХОЛОДМАШ»	28.25	4	1	1	1	1	Б.з
25.	ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	28.29	4	1	1	5	2	+
26.	ПАТ «Одеський завод сільськогосподарського машинобудування»	28.30; 68.20	4	1	1	1	1	Б.з
27.	ПАТ «Одеський завод радіально-свердильних верстатів»	28.41	5	3	3	3	3	Б.з
28.	ПАТ «Одеський завод по випуску ковальсько-пресових автоматів»	28.41	5	1	1	1	1	Б.з
29.	ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	28.92; 68.20	4	6	6	6	6	Б.з
30.	ПАТ «Полімет»	32.50	5	1	1	1	2	+
31.	Публічне акціонерне товариство «Спецавтоматика»	33.20	4	1	1	1	1	Б.з
32.	ПАТ «Науково-виробниче підприємство «ВЕГА»	33.13; 68.20	4	1	1	1	1	Б.з
	Середній рівень за групою:			1,56	1,63	1,81	1,75	+
	Середній рівень за сукупністю:			2,00	2,07	2,03	2,07	Б.з
	Модальний рівень за сукупністю:			1	1	1	1	-

Таблиця К.8 – Визначення рівня економічної безпеки обстежених промислових підприємств на засадах фінансово-ризикового підходу та адаптованих моделей прогнозування ймовірності банкрутства за 2011 р.

Підприємство	Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція	Рівень економічної безпеки (якісна оцінка)			Рівень економічної безпеки (дискретна оцінка)		
				Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція	Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «Ізмаїльський целюлозно – картонний комбінат»	-0,165	-0,461	-0,485	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ІЛЛІЧІВСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-0,261	-0,59	-1,219	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ЗАТ «ОДЕСАКОНДИТЕР»	3,253	0,159	-0,353	високий	низький	дуже низький	4	2	1
ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель»»	0,34	0,272	1,565	дуже низький	середній	середній	1	3	3
ПрАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СТАЛЬКАНАТ-СІЛУР»»	1,555	-1,14	-3,166	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1
ПАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ ОДЕСЬКИЙ КОНСЕРВНИЙ ЗАВОД»	2,93	0,769	4,241	високий	дуже високий	високий	4	5	4
ПрАТ «ОДЕСЬКИЙ КОН'ЯЧНИЙ ЗАВОД»	0,743	0,24	0,853	дуже низький	середній	низький	1	3	2
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ КОРОВАЙ»	0,116	-1,597	-1,219	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-1,41	0,704	-13,954	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1
АТ «Одеський припортовий завод»	8,839	0,383	1,233	дуже високий	високий	середній	5	4	3

Продовження таблиці К.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «ГЕМОПЛАСТ»	0,15	0,164	0,237	дуже низький	низький	низький	1	2	2
ПАТ «ФІРМА ЕЛПС»	5,11	1,297	9,439	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД «ЧЕРВОНА ГВАРДІЯ»»	1,154	-0,2	-1,579	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «АДМ Іллічівськ»	4,241	0,076	1,15	дуже високий	низький	середній	5	2	3
ПАТ «Одесаобленерго»	17,263	2,937	27,379	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «Одесагаз»	1,008	-0,188	-0,625	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
Середнє за групою	-	-	-	низький	низький- середній	низький	2,44	2,62	2,25
ПАТ «ВИЛКІВСЬКИЙ ЗАВОД ПРЕСОВИХ ВУЗЛІВ»	-0,267	-1,698	-12,046	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «КРАЯН»»	20,562	0,169	1,873	дуже високий	низький	середній	5	2	3
ПАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	46,789	0,553	89,868	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «ЕЛЕМЕНТ»	0,569	-0,664	-1,175	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «Завод Тіра»	14,309	-0,176	0,816	дуже високий	дуже низький	низький	5	1	2
ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	24,17	1,829	20,915	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	24,491	-1,3	-9,376	дуже високий	дуже низький	дуже низький	5	1	1
ПрАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	1,646	-0,343	-1,947	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1

Продовження таблиці К.8

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	1,491	0,99	3,935	низький	дуже високий	дуже високий	2	5	5
ПАТ «ОДЕСЬКЕ ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ХОЛОДМАШ»»	-0,901	3,439	-4,233	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1
ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	0,561	-0,008	-0,231	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ»	-6,91	-2,48	-38,353	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД РАДІАЛЬНО-СВЕРДЛИЛЬНИХ ВЕРСТАТІВ»	1,622	-1,262	-14,247	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД ПО ВИПУСКУ КОВАЛЬСЬКО-ПРЕСОВИХ АВТОМАТІВ»	-0,037	0,669	0,982	дуже низький	дуже високий	низький	1	5	2
ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	0,959	-2,347	-18,117	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	12,206	0,661	6,357	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів «ПОЛІМЕТ»	1,249	-1,068	-5,626	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1
ПАТ «Спецавтоматика»	1,317	0,056	0,25	низький	низький	низький	2	2	2
ПАТ «НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО «ВЕГА»»	25,277	0,632	8,591	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
Середнє за групою	-	-	-	низький-середній	низький-середній	низький	2,74	2,58	2,32
Середнє за сукупністю підприємств	-	-	-	низький-середній	низький-середній	низький	2,60	2,60	2,29

Таблиця К.9 – Визначення рівня економічної безпеки обстежених промислових підприємств на засадах фінансово-ризикового підходу та адаптованих моделей прогнозування ймовірності банкрутства за 2012 р.

Підприємство	Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція	Рівень економічної безпеки (якісна оцінка)			Рівень економічної безпеки (дискретна оцінка)		
				Модель Альтмана	Модель R	Універсальн а дискри- мінантна функція	Модель Альтмана	Модель R	Універсальн а дискри- мінантна функція
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «Ізмаїльський целюлозно – картонний комбінат»	0,935	-0,659	-0,809	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ІЛЛІЧІВСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-0,83	-11,325	-16,821	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ЗАТ «ОДЕСАКОНДИТЕР»	2,492	-0,068	-1,723	середній	дуже низький	дуже низький	3	1	1
ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель»»	1,731	0,105	0,79	середній	низький	низький	3	2	2
ПрАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СТАЛЬКАНАТ-СІЛУР»»	1,711	0	0	середній	дуже низький	дуже низький	3	1	1
ПрАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ ОДЕСЬКИЙ КОНСЕРВНИЙ ЗАВОД»	3,451	0,874	5,295	високий	дуже високий	дуже високий	4	5	5
ПрАТ «ОДЕСЬКИЙ КОНЬЯЧНИЙ ЗАВОД»	0,671	0,278	1,409	дуже низький	середній	середній	1	3	3
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ КОРОВАЙ»	0,764	-1,396	-1,367	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-0,767	0,155	-13,336	дуже низький	низький	дуже низький	1	2	1
АТ «Одеський припортовий завод»	4,51	0,102	-7,525	дуже високий	низький	дуже низький	5	2	1
ПАТ «ГЕМОПЛАСТ»	0,235	2,11	-0,557	дуже низький	високий	дуже низький	1	4	1

Продовження таблиці К.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПрАТ «ФІРМА ЕЛПС»	4,909	1,343	13,587	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД «ЧЕРВОНА ГВАРДІЯ»	-1,762	-5,206	-14,46	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «АДМ Іллічівськ»	5,294	0,124	1,522	дуже високий	низький	низький	5	2	2
ПАТ «Одесаобленерго»	1,891	2,156	2,138	низький	дуже високий	високий	2	5	4
ПАТ «Одесагаз»	1,184	-0,143	-0,53	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
Середнє за групою	-	-	-	низький	низький	дуже низький	2,38	2,25	1,94
ПАТ «ВИЛКІВСЬКИЙ ЗАВОД ПРЕСОВИХ ВУЗЛІВ»	0,445	-1,134	-4,426	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПрАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «КРАЯН»»	14,839	0,214	-1,59	дуже високий	середній	дуже низький	5	3	1
ПрАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	59,042	0,548	14,882	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «ЕЛЕМЕНТ»	4,483	0,892	4,026	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «Завод Тіра»	24,405	-0,259	2,061	дуже високий	дуже низький	високий	5	1	4
ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	7,723	2,029	19,945	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	70,451	-7,256	-2,24	дуже високий	дуже низький	дуже низький	5	1	1
ПрАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	2,886	0,17	1,43	середній	низький	середній	3	2	3
ПрАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	2,69	1,067	5,383	середній	дуже високий	дуже високий	3	5	5
ПАТ «ОДЕСЬКЕ ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ХОЛОДМАШ» »	-1,253	0,776	-16,795	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1

Продовження таблиці К.9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	0,502	-0,362	-3,069	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ»	-5,099	-4,456	-164,714	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД РАДІАЛЬНО-СВЕРДЛИЛЬНИХ ВЕРСТАТІВ»	1,487	0,366	5,275	низький	високий	дуже високий	2	4	5
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД ПО ВИПУСКУ КОВАЛЬСЬКО-ПРЕСОВИХ АВТОМАТІВ»	2,353	1,117	3,787	середній	дуже високий	дуже високий	3	5	5
ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	1,234	-1,971	-15,188	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1
ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	3,172	1,15	12,189	високий	дуже високий	дуже високий	4	5	5
ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів «ПОЛІМЕТ»	1,641	0,934	2,913	низький	дуже високий	високий	2	5	4
ПАТ «Спецавтоматика»	20,57	0,305	4,498	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО «ВЕГА»»	30,774	0,595	6,945	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПрАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СТАЛЬКАНАТ-СІЛУР»»	1,711	0	0	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1
Середнє за групою	-	-	-	середній	середній	середній	3,42	3,47	3,37
Середнє за сукупністю підприємств	-	-	-	низький- середній	низький- середній	низький- середній	2,94	2,91	2,71

Таблиця К.10 – Визначення рівня економічної безпеки обстежених промислових підприємств на засадах фінансово-ризикового підходу та адаптованих моделей прогнозування ймовірності банкрутства за 2013 р.

Підприємство	Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція	Рівень економічної безпеки (якісна оцінка)			Рівень економічної безпеки (дискретна оцінка)		
				Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція	Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «Ізмаїльський целюлозно – картонний комбінат»	0,644	-2,771	-0,133	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ІЛЛІЧІВСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-0,993	3,908	-5,204	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1
ЗАТ «ОДЕСАКОНДИТЕР»	1,888	-0,188	0,202	низький	дуже низький	середній	2	1	3
ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель»»	1,71	0,146	0,046	низький	низький	середній	2	2	3
ПАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СТАЛЬКАНАТ-СІЛУР»»	2,072	-0,932	-0,128	середній	дуже низький	дуже низький	3	1	1
ПрАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ ОДЕСЬКИЙ КОНСЕРВНИЙ ЗАВОД»	2,834	0,9	0,267	середній	дуже високий	низький	3	5	2
ПрАТ «ОДЕСЬКИЙ КОНЬЯЧНИЙ ЗАВОД»	0,74	0,28	0,083	дуже низький	середній	низький	1	3	2
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ КОРОВАЙ»	1,074	-4,494	-0,115	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-1,346	-2,741	-5,662	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
АТ «Одеський припортовий завод»	0,43	-3,85	-3,483	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ГЕМОПЛАСТ»	0,253	1,44	-0,062	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1

Продовження таблиці К.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПрАТ «ФІРМА ЕЛІПС»	5,904	1,345	0,387	дуже високий	дуже високий	низький	5	5	2
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ЗАВОД «ЧЕРВОНА ГВАРДІЯ»»	-1,435	8,374	-1,665	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1
ПАТ «АДМ Іллічівськ»	1,654	0,068	0,025	низький	низький	низький	2	2	2
ПАТ «Одесаобленерго»	1,453	0,181	0,128	низький	середній	низький	2	3	2
ПАТ «Одесагаз»	1,27	-0,228	-0,104	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1
Середнє за групою	-	-	-	дуже низький	низький	дуже низький	1,81	2,63	1,56
ПАТ «ВИЛКІВСЬКИЙ ЗАВОД ПРЕСОВИХ ВУЗЛІВ»	-0,914	-0,258	-1,059	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПрАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «КРАЯН»»	17,195	0,156	0	дуже високий	низький	дуже низький	5	2	1
ПрАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	64,474	0,548	0,312	дуже високий	дуже високий	низький	5	5	2
ПрАТ «ЕЛЕМЕНТ»	3,146	0,773	0,141	високий	дуже високий	низький	4	5	2
ПАТ «Завод Тіра»	8,089	-0,393	-0,368	дуже високий	дуже низький	дуже низький	5	1	1
ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	5,386	1,7	1,103	дуже високий	дуже високий	середній	5	5	3
ПАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	-1,118	-5,867	-3,87	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПрАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	0,66	-0,567	-0,194	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	5,478	1,258	0,319	дуже високий	дуже високий	низький	5	5	2
ПАТ «ОДЕСЬКЕ ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ХОЛОДМАШ» »	-1,323	0,422	-1,788	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1

Продовження таблиці К.10

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	2,058	-0,203	-0,206	середній	дуже низький	дуже низький	3	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ»	-6,17	-5,914	-11,415	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД РАДІАЛЬНО-СВЕРДЛИЛЬНИХ ВЕРСТАТІВ»	2,802	0,605	0,599	середній	дуже високий	низький	3	5	2
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД ПО ВИПУСКУ КОВАЛЬСЬКО-ПРЕСОВИХ АВТОМАТІВ»	5,398	1,352	0,202	дуже високий	дуже високий	низький	5	5	2
ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	1,08	-1,933	-1,252	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «Одеський завод будівельно-обробних машин»	2,981	0,81	0,893	високий	дуже високий	низький	4	5	2
ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів «ПОЛІМЕТ»	1,368	0,874	0,163	низький	дуже високий	низький	2	5	2
ПАТ «Спецавтоматика»	12,211	0,3	-0,001	дуже високий	високий	дуже низький	5	4	1
ПАТ «НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО «ВЕГА»»	55,008	0,573	0,287	дуже високий	дуже високий	низький	5	5	2
Середнє за групою	-	-	-	середній	середній	дуже низький	3,42	3,37	1,53
Середнє за сукупністю підприємств	-	-	-	низький	середній	дуже низький	2,69	3,03	1,54

Таблиця К.11 – Визначення рівня економічної безпеки обстежених промислових підприємств на засадах фінансово-ризикового підходу та адаптованих моделей прогнозування ймовірності банкрутства за 2014 р.

Підприємство	Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція	Рівень економічної безпеки (якісна оцінка)			Рівень економічної безпеки (дискретна оцінка)		
				Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція	Модель Альтмана	Модель R	Універсальна дискримінантна функція
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «Ізмаїльський целюлозно – картонний комбінат»	0,42	2,788	-1,098	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ІЛЛІЧІВСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-1,004	-0,988	-17,035	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ЗАТ «ОДЕСАКОНДИТЕР»	2,009	-0,082	-1,526	середній	дуже низький	дуже низький	3	1	1
ПАТ «Одеський кабельний завод «Одескабель»»	1,483	-0,185	-0,612	низький	дуже низький	дуже низький	2	1	1
ПрАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «СТАЛЬКАНАТ-СІЛУР»»	1,165	2,366	-7,627	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1
ПрАТ «ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ ОДЕСЬКИЙ КОНСЕРВНИЙ ЗАВОД»	3,056	0,374	1,356	високий	високий	середній	4	4	3
ПрАТ «ОДЕСЬКИЙ КОНЬЯЧНИЙ ЗАВОД»	0,435	-0,186	-0,416	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ КОРОВАЙ»	1,167	-1,488	-2,107	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ОЛІЙНОЖИРОВИЙ КОМБІНАТ»	-1,378	-1,194	-10,452	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
АТ «Одеський припортовий завод»	0,365	7,422	-0,152	дуже низький	дуже високий	дуже низький	1	5	1
ПАТ «ГЕМОПЛАСТ»	0,321	-0,062	0,197	дуже низький	дуже низький	низький	1	1	2

Продовження таблиці К.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПрАТ «ФІРМА ЕЛІПС»	6,013	0,584	3,927	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ "ЧЕРВОНА ГВАРДІЯ"	-0,552	-3,132	-4,363	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «АДМ Іллічівськ»	3,205	0,218	1,656	високий	середній	середній	4	3	3
ПАТ «Одесаобленерго»	1,52	0,266	2,624	низький	середній	високий	2	3	4
ПАТ «Одесагаз»	0,987	-0,279	-1,321	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
Середнє за групою	-	-	-	дуже низький	низький	дуже низький	1,88	2,19	1,75
ПАТ «ВИЛКІВСЬКИЙ ЗАВОД ПРЕСОВИХ ВУЗЛІВ»	-0,898	-0,245	-7,634	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «Зовнішньо-торгівельна фірма «КРАЯН»»	29,075	0,177	13,769	дуже високий	низький	дуже високий	5	2	5
ПрАТ «Одеський експериментальний ремонтно-механічний завод»	88,827	0,643	16,712	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «ЕЛЕМЕНТ»	2,944	1,073	6,463	високий	дуже високий	дуже високий	4	5	5
ПАТ «Завод Тіра»	17,222	-0,48	-1,577	дуже високий	дуже низький	дуже низький	5	1	1
ПАТ «Одеський завод поршневих кілець»	27,655	2,084	16,649	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	-0,657	-12,275	-204,776	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПрАТ «БУДГІДРАВЛІКА»	0,354	-1,923	-7,12	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «КОНЕКРЕЙНС УКРАЇНА»	5,453	1,231	9,976	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «ОДЕСЬКЕ ВИРОБНИЧЕ ОБ'ЄДНАННЯ «ХОЛОДМАШ»»	-3,368	0,046	-46,328	дуже низький	низький	дуже низький	1	2	1

Продовження таблиці К.11

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
ПАТ «ОДЕСАХАРЧОРЕММАШ»	0,808	-0,538	-5,086	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ»	-4,698	-3,737	-111,076	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД РАДІАЛЬНО-СВЕРДЛИЛЬНИХ ВЕРСТАТІВ»	3,14	0,713	8,117	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ПАТ «ОДЕСЬКИЙ ЗАВОД ПО ВИПУСКУ КОВАЛЬСЬКО- ПРЕСОВИХ АВТОМАТІВ»	5,611	1,536	12,39	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
ВАТ «Одеський завод поліграфічних машин»	0,976	-2,29	-17,201	дуже низький	дуже низький	дуже низький	1	1	1
ПАТ «Одеський завод будівельно- обробних машин»	2,626	0,43	4,601	середній	дуже високий	дуже високий	3	5	4
ПАТ по виробництву полімерної сировини і медичних виробів «ПОЛІМЕТ»	1,471	0,958	2,386	низький	дуже високий	високий	2	5	4
ПАТ «Спецавтоматика»	12,078	0,286	1,568	дуже високий	низька	середній	5	2	3
ПАТ «НАУКОВО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО «ВЕГА»»	30,738	0,589	8,076	дуже високий	дуже високий	дуже високий	5	5	5
Середнє за групою	-	-	-	низький- середній	низький- середній	середній	2,95	2,63	3,0
Середнє за сукупністю підприємств	-	-	-	низький	низький	низький	2,46	2,43	2,43

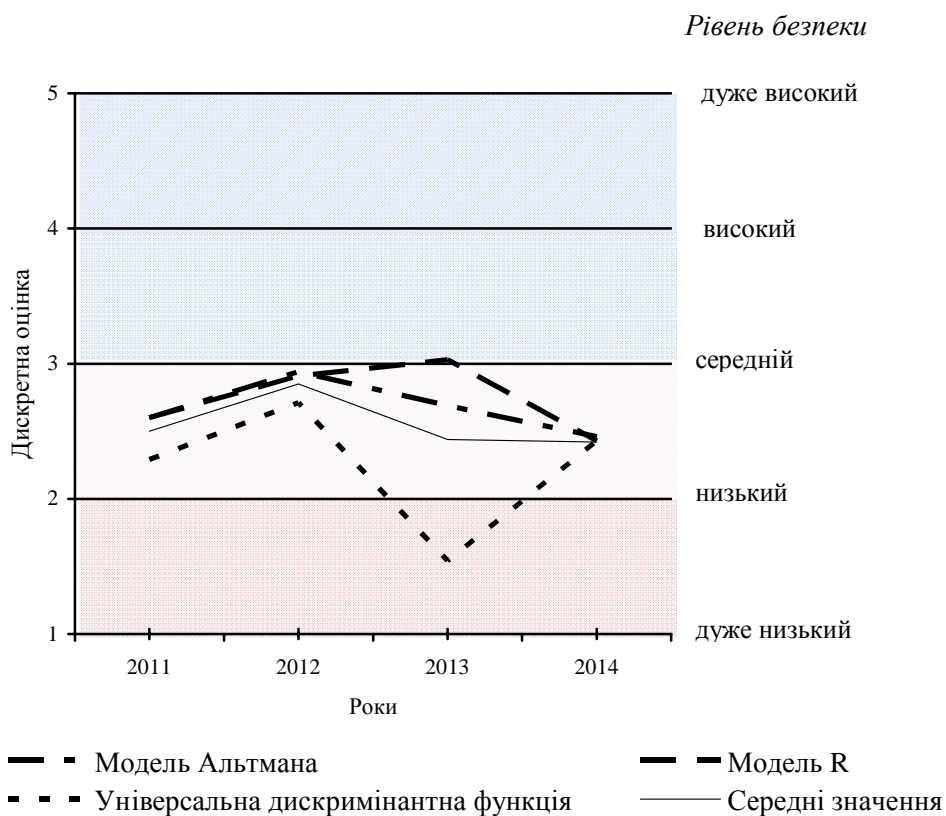

Рисунок К.1 – Динаміка рівня економічної безпеки обстежених промислових підприємств у 2011-2014 роках (за дискретною шкалою оцінки)

Додаток Л

Теоретико-методологічні засади інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства

Таблиця Л.1 – Деякі визначення понять «інформаційно-аналітичне забезпечення», «обліково-аналітичне забезпечення», «обліково-аналітична система», «обліково-аналітичний механізм» у наукових працях (джерело: систематизовано автором [153, 357, 386])

Зміст визначення	Автори
1	2
Інформаційно-аналітичне забезпечення системи управління – поєднання всієї використовуваної в ній інформації, специфічних засобів її аналітичної обробки, а також діяльності фахівців з її удосконалення та використання	М.М. Єрмошенко [1]
«інформаційно-аналітичне забезпечення» становить два взаємопов'язані елементи, а саме: 1) інформаційний – відносно самостійної діяльності спеціально підготовлених фахівців, зайнятих пошуком, відбором, обробкою, накопиченням, узагальненням і збереженням інформаційних одиниць; 2) аналітичний: виробництво спеціально підготовленими фахівцями на підставі наявних інформаційних одиниць і складних розумових процесів нового знання щодо явища або події, що вивчається.	І.О. Башинська [2]
Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку підприємства визначається в трьох аспектах: 1) – як комплексна невід'ємна складова системи управління інноваційним розвитком підприємства, яка містить збір, оброблення, використання, зберігання й аналіз інформаційних даних щодо ефективності впровадження інноваційних змін, і реалізується шляхом створення системи інформаційних даних стосовно показників діяльності підприємства, необхідної для прийняття управлінських рішень щодо інноваційного розвитку; 2) – як цілеспрямована комплексна багатокomпонентна взаємодія управлінського персоналу на потік вхідної інформації з метою отримання якісної картини стану інноваційного розвитку підприємства; 3) – як різносторонній і всеохоплюючий процес формування й передавання наявної аналітичної інформації з метою забезпечення обґрунтованості й ефективності прийняття стратегічних рішень для досягнення запланованого рівня інноваційного розвитку на основі впровадження поліпшувачих інновацій. Основною метою формування інформаційно-аналітичного забезпечення інноваційного розвитку виробничого підприємства визначено створення комплексу показників, які б найкраще відображали стан інноваційного розвитку підприємства.	М.П. Тимошук [3]
Система інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства повинна включати такі підсистеми: інформації, систем показників, індикаторів та методів оцінки та аналізу економічної безпеки підприємства	І.П. Отенко [4]
Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством – поєднання бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Обліково-аналітичне забезпечення – це процес підготовки обліково-аналітичної інформації, забезпечення її кількості та якості: 1) діяльність, пов'язана зі збором, реєстрацією, узагальненням, збереженням, передачею та аналітичним опрацюванням інформації; 2) забезпечення системи управління відповідною кількістю необхідної якісної інформації.	Т.М. Безродна [5]
Обліково-аналітичне забезпечення розвитку підприємства – єдність систем обліку та аналізу, що поєднують інформаційними потоками для управління економічними процесами при виборі (або реалізації) напрямів стійкого розвитку та варіантів їх фінансування.	Н.А. Тичиніна [6]
Обліково-аналітичне забезпечення – це концептуальна модель, що складається із взаємопов'язаних обліково-аналітичних процедур та застосовується для забезпечення апарату управління корпорації необхідною інформацією.	М.Р. Гільмьярова [7]
Обліково-аналітичне забезпечення – інтегрована система обліку та аналізу, що систематизує інформацію для обґрунтування бізнес-стратегії, координації напрямів перспективного розвитку підприємства, системної оцінки ефективності реалізації оперативного-тактичних та стратегічних управлінських рішень.	І.В. Зенкіна [8]
Обліково-аналітичне забезпечення управління – це сукупність взаємопов'язаних структурних елементів, що формують цілісний та безперервний процес формування ефективної системи обліку, аналізу та контролю основних ключових показників діяльності суб'єкта господарювання.	І.М. Кирилов [9]
Обліково-аналітичне забезпечення – це процес створення і підтримки інформаційних умов функціонування системи, забезпечення необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, зберігання, накопичення, передача, обробка інформації, організація банку даних.	Ю.Д. Малярський, А.С. Лучанінова [10]
Обліково-аналітичне забезпечення – це процес створення інформаційних умов функціонування системи, забезпечення необхідною інформацією, включення в систему засобів пошуку, отримання, зберігання, передача, обробка інформації, організації банків даних.	А.А. Пилипенко [11]
Обліково-аналітичне забезпечення – це інформаційна система, що складається із взаємопов'язаних підсистем: бухгалтерського, фінансового, управлінського; звітності, яка складена для різних користувачів; оперативного та перспективного аналізу результативності діяльності.	Т.В. Шимоханська [12]
Обліково-аналітична система фінансового менеджменту – цілеспрямоване формування інформаційних потоків, підпорядкованих вимогам планування, аналізу, підготовки ефективних управлінських рішень і контролю за їх виконанням у фінансовій діяльності підприємства.	Т.Г. Камінська [13]
Обліково-аналітична система – система, що базується на бухгалтерській інформації, що містить оперативні дані, та використовує для економічного аналізу статистичну, технічну, соціальну та інші види інформації.	Л.В. Попова, Б.Г. Маслов, І.А. Маслова [14]
Сутність обліково-аналітичної системи – об'єднання облікових та аналітичних операцій в один процес, забезпечення безперервності та використання його результатів для прийняття управлінських рішень. Обліково-аналітична система – збір, обробка та оцінка всіх видів інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень.	Л.В. Попова, Б.Г. Маслов, І.А. Маслова [14]

Продовження таблиці Л.1

Зміст визначення	Автори
1	2
Обліково-аналітична система – реалізує синтез елементів обліку, аналізу, контролю і планування та спрямована на забезпечення як оперативного, так і стратегічного управління процесом досягнення цілей діяльності підприємства.	Л.О. Сухарьова [15]
Обліково-аналітична система – інтегрована система прийомів обліково-аналітичного забезпечення менеджменту шляхом здійснення специфічних внутрішньо системних та загальносистемних функцій. Обліково-аналітична система є однією з елементів (підсистем) загальної системи підприємства, яка взаємодіє з іншими елементами й має відповідне місце, функції та завдання. Останнє полягає у забезпеченні керівництва необхідною обліково-аналітичною інформацією для прийняття управлінських рішень.	О. Гудзинський, Г.Г. Кірейцев, Т.М. Пахомова [16]
Обліково-аналітична система – система підприємства, що існує в єдиному інформаційному просторі, базисом якої виступає інформація бухгалтерського обліку та включає в себе дві підсистеми: облікову й аналітичну, які виконують відповідні функції в системі управління.	О.П. Бозіна [17]
Обліково-аналітична система – це об'єднання облікових та аналітичних операцій в один процес, здійснення оперативного мікроаналізу, забезпечення безперервності цього процесу й використання його результатів в ході розробки рекомендацій щодо прийняття управлінських рішень.	Н.А. Тичиніна [6]
Обліково-аналітична система є інтегрованою системою, елементами якої є система обліку й аналізу, які взаємодіють між собою. Результатом роботи обліково-аналітичної системи підприємства є інформація, яка використовується різними користувачами для прийняття ними відповідних рішень щодо управління підприємством.	І.В. Мельниченко [18]
Обліково-аналітична система – комплекс взаємодіючих та взаємопов'язаних елементів, що забезпечують процес безперервного цілеспрямованого збору, обробки та оцінки інформації, необхідної для планування діяльності, розробки, прийняття та реалізації ефективних управлінських рішень.	Л.В. Усатова [19]
Обліково-аналітичний механізм – функціональна підсистема менеджменту, інтегрована система, призначена забезпечувати менеджмент різних суб'єктів діяльності, власності, економічних відносин, відповідальності необхідною зведено-аналітичною інформацією. Обліково-аналітичний механізм повинен забезпечувати обґрунтування та прийняття рішень як загального, так і функціонального менеджменту.	А.М. Ладигіна [20]
Обліково-аналітичний механізм – сукупність функцій управління, що забезпечують збір та обробку даних для отримання економічної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень та здійснення контролю над їх виконанням в цілях досягнення найвищої ефективності виробництва.	І.А. Омельченко [21]
Обліково-аналітичний механізм – самостійна система наукових знань щодо методів збору, обробки, систематизації, уніфікації, оцінки та передачі економічної інформації різним користувачам; є обосіленою частиною господарчого механізму, що тісно взаємодіє із всіма іншими елементами цієї системи.	І.А. Омельченко [21]
<p><i>Перелік використаних джерел:</i></p> <p>1) <i>Єрмошенко М.М.</i> Економічні та організаційні засади забезпечення фінансової безпеки підприємства: препринт наукової доповіді / М.М. Єрмошенко, К.С. Горячова, А.М. Ашуев [за наук. ред. М.М. Єрмошенка]. – К.: Національна академія управління, 2005. – 78 с.; 2) <i>Башицька І.О.</i> Глава 2.1 Сучасні тенденції на ринку інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства (С. 158-163) у міжнародній колективній монографії Mechanism of Sustainable Development of Economic Systems Formation – Collective monograph – Vol. 1. Verlag SWG imex GmbH, Nürnberg, Deutschland, 2014. – 220 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://ecofin.at.ua/monografija_10_2014_tom_1.pdf; 3) <i>Тимошук М.П.</i> Інформаційно-аналітичне забезпечення інноваційного розвитку машинобудівного підприємства на основі поліпшувачих інновацій [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Тимошук Марта Павлівна ; Одес. нац. політехн. ун-т. - Одеса, 2014. - 23 с.; 4) <i>Отенко І. П.</i> Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / І. П. Отенко, Г. А. Івашенко, Д. К. Воронков; Харк. нац. екон. ун-т. - Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. - 251 с. - Бібліогр.: с. 236-246 - укр.; 5) <i>Безродна Т.М.</i> Обліково-аналітичне забезпечення управління підприємством: визначення сутності поняття / Т.М. Безродна // Вісник Східноукраїнського Національного університету імені Володимира Даля. Науковий журнал. Ч.2. – 2008. – № 10 (128).; 6) <i>Тычинина Н.А.</i> Теоретическое обоснование содержания учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития предприятия / Н.А. Тычинина // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2009. – № 2. – С. 107–113.; 7) <i>Гильмиярова М.Р.</i> Концептуальная учетно-аналитическая модель денежных потоков корпоративных структур / М.Р. Гильмиярова // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dorigistorii.ru/doc/merkulov/researchjournal_cloud_2012.pdf. 8) <i>Зенькина И.В.</i> Учетно-аналитическое обеспечение стратегического управления коммерческой организацией / И.В. Зенькина // Аудит и финансовый анализ. – №2. – 2009. – С.1 – 3.; 9) <i>Кирилов И.Н.</i> Теоретические аспекты развития системы учетно-аналитического обеспечения управленческих решений на предприятии / И.Н. Кирилов // Вестник Адыгейского государственного университета. – №2. – Майкоп : Изд-во АГУ, 2012. – С. 124 – 135.; 10) <i>Малыревский Ю.Д.</i> Учетно-аналитическое обеспечение концепции управления расходами предприятия / Ю.Д. Малыревский, А.С. Лучанинова // Бизнесинформ. – №2(2). – 2011. – С. 132 – 134.; 11) <i>Пилипенко А.А.</i> Организация обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства / А.А. Пилипенко // Наукове видання. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 276 с.; 12) <i>Шимоханская Т.В.</i> Концепция учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития организаций / Т.В. Шимоханская // Бухгалтерский учет, статистика, №5. – 2011. – С.346-354.; 13) <i>Камінська Т.Г.</i> Обліково-аналітичне забезпечення фінансового менеджменту в сільськогосподарських підприємствах: автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.05.06 «Облік, аналіз та аудит» / Т.Г. Камінська. – К.: 2006. – С. 15.; 14) <i>Попова Л.В.</i> Основные теоретические принципы построения учетно-аналитической системы / Л.В. Попова, Б.Г. Маслов, И.А. Маслова // Финансовый менеджмент. – 2003. – №5. – 65 – 73.; 15) Облік, контроль і аналіз у міжнародному бізнесі : управлінський аспект : [монографія] / [за ред. проф. Л.О. Сухарьовой]. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – С. 4. 16) <i>Гудзинський О.Д.</i> Теоретичні аспекти формування обліково-аналітичного механізму менеджменту / О.Д. Гудзинський, Г.Г. Кірейцев, Т.М. Пахомова // Облік і фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 90.; 17) <i>Бозіна О.П.</i> Проблемы прогнозирования прибыли в целях финансового учета и налогообложения в условиях экономической нестабильности / О.П. Бозіна // Бухучет в сельском хозяйстве. – №9. – 2010. – С. 21 – 25.; 18) <i>Мельниченко І.В.</i> Обліково-аналітична система сільськогосподарського підприємства : сутність та структура / І.В. Мельниченко // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 98-104.; 19) <i>Усатова Л.В.</i> Формирование управленческой и налоговой составляющей учетно-аналитической системы расходов в условиях неопределенности в период трансформации международных стандартов финансовой отчетности : автореф. дис. на соискание научн. степени доктора эк. наук : спец. 08.00.12 «Бухгалтерский учет, статистика» / Л.В. Усатова. – Орел, 2008; 20) <i>Ладигіна А.М.</i> Ефективність системи менеджменту сільськогосподарського виробництва / А.М. Ладигіна // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 647. – С. 103–107; 21) <i>Омельченко И.А.</i> Развитие учетно-экономической системы внешнеэкономической деятельности / И.А. Омельченко // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 317. – С. 210-216</p>	

Таблиця Л.2 – Основні завдання видів обліку в контексті забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства (джерело: систематизовано автором в [153, 239, 357])

Вид обліку	Ключові завдання в системі обліково-аналітичного забезпечення БОУІРПП
Оперативний облік	надання своєчасної інформації з метою контролю за ефективним використанням ресурсів підприємства та виявлення його внутрішніх резервів і конкурентних переваг в напрямках: контролю за раціональним використанням ресурсів, контролю дій персоналу, контролю взаємозв'язків з контрагентами.
Статистичний облік (в частині інноваційної діяльності)	надання періодичної своєчасної інформації з метою здійснення державних статистичних спостережень інноваційної активності підприємств, що віддзеркалює: - факт здійснення підприємством інноваційної діяльності в розрізі її різновидів (інноваційна активність); - інноваційні витрати (в грошовому вимірнику) та їх структуру за напрямками використання та джерелами фінансування; - впровадження (у натуральному вимірі) та реалізацію (у грошовому вимірі) інноваційної продукції (останнє в розрізі рівня новизни та ринку збуту); - впровадження інноваційних процесів, зокрема нових технологічних процесів, придбання та передача нових технологій (у натуральному вимірі).
Бухгалтерський облік	безперервне, суцільне, документальне спостереження за економічними процесами та явищами, що відбуваються на підприємстві; забезпечення контролю за законністю та доцільністю здійснення статутної діяльності підприємства; здійснення контролю за збереженням майна підприємства; створення інформаційної бази для планування заходів при забезпеченні економічної безпеки та контролю за їх здійсненням; забезпечення усіх груп зацікавлених користувачів достовірною та своєчасною інформацією про економічні процеси, фінансовий стан та стан активів підприємства тощо.
Фінансовий облік	формування фінансової звітності з метою надання всім зацікавленим користувачам достовірної, повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства, для прийняття рішень в сфері управління інноваційним розвитком та забезпечення економічної безпеки підприємства; відображення інформації про минулі події, що вплинули на результати діяльності підприємства та призвели до змін у його фінансово-майновому стані, яка може використовуватися при визначенні динаміки окремих статей звітності з метою оцінки економічної надійності зовнішніх контрагентів, контролю за втіленням стратегічних цілей підприємства, а також при превентивній діагностиці кризових явищ власного підприємства та встановленні напрямів упередження виявлених ризиків і небезпек його стабільної діяльності; суцільне спостереження та відображення у звітності усіх фактів господарської діяльності, як тих, що мали місце, так і тих, які з високим ступенем імовірності можуть відбутися протягом звітного періоду, що робить фінансову звітність джерелом ідентифікації підприємницьких ризиків; формування уніфікованої звітності, яка є зрозумілою та порівняльною як в галузевому, так і в трендовому розрізі, що дозволяє спеціалістам з економічної безпеки знизити інформаційний ризик при виборі оптимального варіанту взаємодії з окремими групами контрагентів.
Управлінський облік	забезпечення інформацією про процеси, що відбуваються у внутрішньому та зовнішньому середовищі з метою визначення стратегії діяльності підприємства; аналіз безбитковості (при визначенні чутливості прибутку підприємства до факторів ризику); облік та оцінка за центрами відповідальності (при здійсненні оцінювання ефективності діяльності підрозділу безпеки підприємства); бюджетування (при розробці заходів із забезпечення економічної безпеки та подальшого контролю їх виконання);
Стратегічний управлінський облік	надання інформації, необхідної для реалізації стратегії розвитку та безпеки підприємства та моніторингу його зовнішнього середовища з метою упередження виявлених загроз та небезпек; створення інформаційного підґрунтя оцінювання стану та рівня економічної безпеки підприємства на засадах збалансованої системи економічних показників; створення інформаційного підґрунтя управлінських рішень щодо стабільного та безпечного функціонування підприємства.

Перелік використаних джерел:

- 1) *Зенькіна І.В.* Учетно-аналитическое обеспечение стратегического управления коммерческой организацией / И.В. Зенькина // Аудит и финансовый анализ. – №2. – 2009. – С.1 – 3. ; 2) *Пилипенко А.А.* Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства / А.А. Пилипенко // Наукове видання. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2007. – 276 с. ; 3) *Попова Л.В.* Основные теоретические принципы построения учетно-аналитической системы / Л.В. Попова, Б.Г. Маслов, И.А. Маслова // Финансовый менеджмент. – 2003. – №5. – 65 – 73. 4) *Омельченко И.А.* Развитие учетно-экономической системы внешнеэкономической деятельности / И.А. Омельченко // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 317. – С. 210-216; 5) *Бухгалтерський облік в торгівлі: [навчальний посібник]* / Н.М.Грабова, В.М. Добровський. – К.: А.С.К., 2004. – 800 с.; 6) *Палий В.Ф.* Управленческий учет – новое прочтение внутрихозяйственного расчета / В.Ф.Палий, В.В. Палий // Бухгалтерский учет. – 2000. – №17. – С. 58-62.; 7) *Бутинець Ф.* Ще раз про бухгалтерський облік як науку / Ф.Ф. Бутинець // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005. – №10. – С. 20-29.; 8) *Ловінська Л.Г.* Оцінка в бухгалтерському обліку: [монографія] / Л.Г. Ловінська. – К.: КНЕУ, 2006. – 256 с.; 9) *Друри К.* Управленческий и производственный учет / К. Друри. – М.: Аудит-ЮНИТИ, 2002. – 1071 с. 10) *Николаева О.* Стратегический управленческий учет / О. Николаева, О. Алексеева. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 304 с. 11) *Аткинсон Э.А.* Управленческий учет / Э.А. Аткинсон, Р.Д. Банкер, Р.С. Каплан; пер с англ. – [3-е изд.]. – М.: изд. дом «Вильямс», 2005. – 879 с.; 12) *Ришар Ж.* Бухгалтерский учет: теория и практика / Ж. Ришар; пер. с фран. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 160 с.

Таблиця Л.3 – Стисла характеристика якісних ознак обліково-аналітичної інформації в системі інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства (джерело: уточнено та доповнено автором на засадах [195])

Властивість інформації	Стисла характеристика
Методичні ознаки – забезпечуються блоком «Методика» системи ІАЗ	
Достовірність	Інформація вважається <i>достовірною</i> , якщо вона не містить суттєвих помилок, є неупередженою, а фахівці можуть покластися на неї настільки, наскільки вона відображає або, як очікується, буде відображати реальний стан справ щодо функціонування підприємства. У розумінні достовірності інформації є два аспекти: 1) безпомилковість – властивість інформації не мати прихованих випадкових технічних помилок; та 2) істинність – властивість інформації не містити спотворень, спричинених людиною навмисно чи ненавмисно. Достовірність обліково-аналітичної інформації у першу чергу визначається законодавчими нормами формування облікової інформації як її складової частини.
Повнота	<i>Повною</i> є обліково-аналітична інформація, якщо вона відображає усі факти про внутрішні бізнес-процеси та зовнішнє середовище господарюючого суб'єкта, пов'язані з забезпеченням належного рівня економічної безпеки і базується на принципах раціонального ведення обліку. Основною відмінністю формування обліково-аналітичної інформації в системі БОУІРПП є попередня перевірка повноти та достовірності зовнішніх даних шляхом застосування механізмів спеціального забезпечення інформаційної безпеки, зокрема – засобів аудиту облікових даних.
Багатофункціональність	<i>Багатофункціональною</i> є обліково-аналітична інформація, що може застосовуватись для виконання різних функціональних завдань системи БОУІРПП (зокрема, планування – стратегічного, тактичного, оперативного; контролювання та контролювання, тощо).
Індикативність	<i>Індикативність</i> обліково-аналітичної інформації передбачає її застосовність для визначення індикаторів стану та розвитку об'єктів БОУІРПП у системі обраних координат-вимірників. Зокрема, потребує виконання умов порівнянності обліково-аналітичних даних у просторі та часі, що забезпечується обліковою політикою підприємства (методи, принципи, процедури фінансового обліку), внутрішніми регламентами управлінського обліку та аналізу.
Превентивність	<i>Превентивність</i> обліково-аналітичної інформації передбачає: 1) її орієнтацію на превентивні запити системи БОУІРПП; 2) застосовність для утворення інформаційних моделей відображення об'єктів БОУІРПП випереджаючого характеру; та забезпечує спроможність реалізації прогностичної функції інформаційно-аналітичного забезпечення БОУІРПП.
Конкурентоспроможність	<i>Конкурентоспроможною</i> є обліково-аналітична інформація, що виступає додатковим <i>інтелектуальним ресурсом</i> підприємства: 1) без якого функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку не можливе; 2) <i>створює або впливає на створення додаткових конкурентних переваг підприємства.</i>
Технічні ознаки – забезпечуються блоком «Технології» системи ІАЗ	
Своєчасність	<i>Своєчасною</i> є обліково-аналітична інформація, якщо вона корисна для прийняття управлінського рішення в системі БОУІРПП і використана перш ніж втратити здатність впливати на це рішення. Своєчасність надання інформації досягається шляхом забезпечення її оперативності (часу обробки інформації) та адекватності (здатності відповідати інформаційним потребам, визначеним соціально-психологічними мотивами користувачів при підтриманні економічної безпеки інноваційного розвитку).
Цілісність	<i>Цілісність</i> інформації визначається її незмінністю неавторизованими користувачами як поза межами підприємства, так і серед власного персоналу, та забезпечує захищеність обліково-аналітичної інформації від несанкціонованого доступу з метою навмисної заміни чи викривлення.
Конфіденційність	<i>Конфіденційною</i> є інформація, що містить у собі перелік відомостей, які становлять комерційну таємницю. Конфіденційність визначає статус обліково-аналітичної інформації для відповідних груп користувачів та необхідний ступінь її захисту. Це передбачає розмежування облікової інформації у відповідності до обмеженості доступу до неї на інформацію фінансового обліку, яка узагальнюється у фінансовій звітності і є відкритою для зовнішніх користувачів та інформацію управлінського обліку, що фіксується у внутрішній звітності підприємства і забезпечує збереження комерційної таємниці. При цьому дані управлінського обліку носять закритий характер не лише для зовнішніх користувачів інформації, але й для персоналу самого підприємства, який не має прямого відношення до вирішення тієї чи іншої проблеми, що значно підвищує її конфіденційність.
Альтернативність	<i>Альтернативною</i> є обліково-аналітична інформація, що дозволяє розглядати різні альтернативні варіанти управлінських рішень щодо інноваційного розвитку підприємства та прогнозувати наслідки їх реалізації; призначена та необхідна для запровадження сценарного підходу в безпекоорієнтованому управлінні інноваційним розвитком підприємства.
Соціальні – забезпечують виконання принципів соціальної відповідальності ІАЗ	
Доступність	<i>Доступною</i> є інформація, що дохідлива для розуміння користувачам у сфері управління інноваційним розвитком та забезпечення його економічної безпеки, які як володіють спеціальною економічною освітою, так і не володіють нею.
Корисність	<i>Корисність</i> інформації з погляду зовнішніх користувачів зводиться до того, щоб на базі достовірної фінансової, статистичної та податкової звітності, приймати адекватні рішення щодо співпраці з цим підприємством. Проте адекватна інформація про фінансово-майновий стан підприємства сформована для зовнішніх користувачів не завжди вважається корисною з погляду внутрішнього забезпечення процесів забезпечення економічної безпеки інноваційного розвитку.
Адекватність	<i>Адекватність</i> інформації полягає у правильному відображенні зв'язків і відносин у внутрішніх бізнес-процесах та зовнішньому середовищі господарюючого суб'єкта.
Релевантність	<i>Релевантною</i> обліково-аналітичну інформацію формують відомості, що можуть бути зміненими під впливом певних управлінських рішень. Така інформація носить прогностичний характер і дозволяє передбачувати наслідки фінансово-господарської діяльності в майбутньому з метою виключення можливості нанесення шкоди фінансовим, матеріальним, інтелектуальним та інформаційним ресурсам суб'єкта господарювання. В основу формування релевантної обліково-аналітичної інформації покладено інформацію, що надає управлінський облік.

Додаток М

Семантичне коло інтелектуальної складової інноваційного розвитку
промислового підприємства та методологія її оцінювання

Таблиця М.1 – Стислий зміст наукових публікацій з питань ролі інтелектуального капіталу (ІК) в економічному та інноваційному розвитку підприємства (джерело: *узагальнено автором в [187, 239]*)

Автор, назва публікації	Стислий виклад визначення ролі інтелектуального капіталу в економіці та розвитку
Авраменко У.О., Єфременко О.О. Інтелектуальний капітал та його трансформація в інноваційний продукт	Відзначено, що головним і визначальним ресурсом розвитку сучасного суспільства стають знання і людський інтелект. Наголошено, також, що характерними рисами економічного зростання в умовах конкурентного середовища є інтелектуалізація основних факторів виробництва та інноваційний розвиток. ІК має дві взаємозалежні складові, а саме – людина, її знання, освіта, професіоналізм (людський капітал) та результат творчої праці – інтелектуальний продукт (інновації).
Андрейчиков А.О. Аналіз значення інтелектуального капіталу в сучасному світі	В роботі визначено, що сучасна організація без ІК неповноцінна. Як колись виділили ядро в атомі, так сьогодні виділяють ядро організацій майбутнього, де інтелектуальний капітал та знання мають вирішальну роль, а їх виробництво є джерелом росту.
Афанасьєва К.О. Інтелектуальний капітал як основа діяльності видавництва.	Підкреслено, що саме інтелектуальний капітал сьогодні перетворюється у провідний сектор економіки, що визначає інноваційні процеси в науці і техніці, а також духовному житті країни.
Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект	Зазначається, що сьогодні світова Промислова економіка уступає місце Інтелектуальній економіці. При цьому найбільш міцною рухомою силою стає сила ідей. Світовий досвід показує, що в економіці, яка найбільше спирається на ідеї та в меншому – на фізичний капітал, різко зростає вірогідність реалізації успішних проривів. Інтелектуальна економіка стимулює отримання достатньо високих прибутків на малій базі капіталу та кількості працюючих. Ключовим в інтелектуальній економіці є інтелектуальний капітал.
Кириленко В.І. Управління інтелектуальним капіталом як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності економіки	Зазначається, що розвиток ІК, його реалізація впливають на конкурентні позиції та інтенсивне зростання економіки. В умовах стрімкого розвитку процесів глобалізації та інформатизації управління людськими ресурсами все більше зміщується в бік управління інтелектуальним капіталом.
Крикун Н., Веретенникова О. Методичний інструментарій оцінки інтелектуального капіталу підприємства	Визначено, що забезпечення конкурентоспроможності української економіки неможливе без усвідомлення ролі ІК й оволодіння навичками управління ним; наведено перелік відомих методичних підходів до оцінки ІК.
Курило Л.І. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект	Зазначається, що в сучасній економіці інтелектуальний капітал виходить на передній план, оскільки він один із основних факторів, що визначають конкурентно-здатність економічних систем сьогодення, а в результаті багатство і економічну силу нації. Використання інтелектуальних ресурсів в процесі виробництва, зростання їх частки в загальній вартості підприємства, принципи ціноутворення та методика оцінки – все це питання сучасної інтелектуальної економіки.
Нанівська Є. В. Інтелектуальний капітал підприємств: сутність і значення в сучасних умовах	Визначено, що у сучасному суспільстві інтелектуальний капітал, як показник капіталізації, стає основою багатства. Саме він обумовлює конкурентоспроможність економічних систем, виступає ключовим ресурсом їхнього розвитку. У процесі створення, трансформації та використання інтелектуального капіталу беруть участь як комерційні підприємства, так і державні та громадські заклади й організації, тобто практично всі суб'єкти ринкової діяльності
Панкова М., Лопатина Р. Проблема оцінки об'єктів інтелектуальної власності	Розкрито необхідність розробки єдиних стандартів обліку і оцінки нематеріальних активів, у тому числі інтелектуальної власності, яка зумовлена збільшенням частки нематеріальних (інтелектуальних) активів у активах підприємства та їх зростаючим значенням у формуванні прибутку
Таланчук П., Малишев В. Становлення й розвиток нанотехнологій у світі і в Україні: використання інтелектуального капіталу, тенденції розвитку	Визначено основні напрями розвитку використання інтелектуального капіталу: – посилення інноваційно-інвестиційної активності, зокрема залучення іноземних та державних інвестицій у процеси формування й розвитку інтелектуального капіталу, що пов'язано із забезпеченням довгострокового економічного розвитку держави; – інтеграція зі світовим науково-інноваційним простором і формування стабільної нормативно-правової системи підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності й ефективного управління інтелектуальним капіталом України; – підготовка та проведення наукового дослідження впливу інтелектуального капіталу на послаблення економічної кризи і розвиток України на перспективу.

Таблиця М.2 – Дефініції поняття «інтелектуальний капітал» у наукових джерелах
(джерело: систематизовано автором в [187, 239])

Сутність інтелектуального капіталу (визначення)	Автор
1	2
Інтелектуальний капітал – поняття, яке повністю співпадає з поняттям неосяжних (нематеріальних) активів, але перше використовують менеджери, а друге – бухгалтери.	Прахалад К., Санчез П., Кильчевская Н.Р., Павлов М.Е.,
Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути конвертовані у вартість, іншими словами, це сума всього того, що знають і чим володіють робітники і що формує конкурентоздатність організації.	Stuart T.A.
Інтелектуальний капітал – це не жменька докторів наук, які добувають істину за запертими дверима якої-небудь лабораторії, не інтелектуальна власність, така як патенти і авторські права (хоча вона і є складовою частиною), а сукупність знань усіх працівників компанії, що забезпечують її конкурентоспроможність.	Стюарт Т.
Інтелектуальний капітал – інформація і знання, які відіграють роль «колективного мозку», що акумулює наукові і повсякденні знання робітників, інтелектуальну власність і накопичений досвід, спілкування і організаційну структуру, інформаційні мережі і імідж фірми.	Иноземцев В.Л.
Інтелектуальний капітал – це система характеристик, які визначають здатність людини, тобто якість робочої сили індивідуума, сукупного робітника підприємства, фірми, корпорації, країни, що матеріалізується або проявляється в процесі праці, який створює товар, послуги, додатковий продукт в цілях його відтворення на основі персоніфікованого економічного інтересу кожного суб'єкта, їх сукупності.	Эскиндаров М.А.
Інтелектуальний капітал – це сукупність структурного капіталу (який поділяється на клієнтський (представляє собою цінність, заключену у відносинах з клієнтами) та організаційний (включає в себе інноваційний (складається в основному із законних прав на патенти, ліцензійні згоди, ідеї, торгові марки) та процесний (це інфраструктура компанії - інформаційні технології, робочі процеси і т.і.)).	Edvinsson L.
Інтелектуальний капітал – це той самий гудвіл, але який досліджується менеджерами, а не бухгалтерами; маючи внутрішню структуру, інтелектуальний капітал конкретизує поняття гудвілу і пояснює причини його появи.	Джойя Л., Багриновский К.А.
Інтелектуальний капітал – це знання, інформація, досвід, організаційні можливості, інформаційні канали, які можна використовувати, щоб створити багатство.	Гапоненко А.Л.
Інтелектуальний капітал – це новий актив, якого раніше не було, тому він не співпадає ні з неосяжними активами, ні з гудвілом.	Рослендер Р., Финчем Р., [19]
Інтелектуальний капітал – сукупність нематеріальних активів, що підсилюють конкурентні переваги підприємства.	Брукинг Э.
Інтелектуальний капітал – це знання, які можуть бути перетворені в прибуток та оцінені; характеризує знання, інтелектуальний потенціал організації та має такі складові: людський капітал, організаційний та споживчий.	Зинов В., Сафарян К.
Інтелектуальний капітал – це вартість сукупності інтелектуальних активів, включаючи інтелектуальну власність, природні і набуті інтелектуальні здібності і навички, накопичені бази знань і корисні взаємовідносини з іншими суб'єктами.	Леонтьев Б.Б.
Інтелектуальний капітал – це поняття, що не співпадає з гудвілом, оскільки на рахунок гудвіла впливає балансова оцінка матеріальних активів.	Родов И., Лельерт Ф.
Інтелектуальний капітал – це ширше поняття, чим нематеріальні активи і інтелектуальна власність, і не регламентується нормативними актами.	Козирьев А.Н., Макаров В.Л.
Інтелектуальний капітал – об'єднує ту частину неосяжного капіталу, яка принципово не може мати прямої грошової оцінки і невідділима від компанії, що їх створила, на відміну від неосяжних активів, які можуть бути вимірені у грошових одиницях і існувати за межами організації.	Просвирин И.И.
Інтелектуальний капітал – знання, виражені у формі активів, які у найбільшому ступені посилюють конкурентоспроможність компанії, генеруючи додану вартість її акціонерам.	Sudarsanam S.
Інтелектуальний капітал – матеріальна продукція у формі товарів та послуг на займаному компанією місці на ринку; ця продукція несе в собі унікальні індивідуальні і групові знання і навички	Stewart T.A.
Інтелектуальний капітал підприємства – це сукупність здібностей і знань, які мають економічну цінність і використовуються у виробничій системі, орієнтованій на задоволення потреб суспільства, з метою створення інноваційного потенціалу та одержання доходу.	Стрижак О.О.
Інтелектуальний капітал – це інтелектуальне багатство організації, яке визначає її творчі можливості зі створення та реалізації інтелектуальної та інноваційної продукції.	Багов В.П.

Продовження таблиці М.2

1	2
Інтелектуальний капітал – в широкому сенсі розуміється як сума знань в організації, що забезпечує їй конкурентну перевагу і створює додану вартість продукції.	Селезнев Е.Н.
Інтелектуальний капітал – це економічні відносини з приводу відтворення і відчуження результатів інтелектуальної діяльності між носіями інтелектуальних здібностей, що приймають форму інтелектуальної власності, і її потенційними споживачами.	Малик І.П.
Інтелектуальний капітал – охоплює поряд з елементами гуманітарного та споживчого капіталу ще й так званий структурний капітал, який, включає в себе інноваційний капітал, а останній – комплекс об'єктів інтелектуальної власності.	Козуб В.П.
Інтелектуальний капітал – це здатні створювати вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектами, а також інтелектуальними продуктами, створеними самостійно або залученими як засоби створення нової вартості	Кендюхов О.В.
Інтелектуальний капітал – це сукупність знань, навичок, вмінь всіх працівників підприємства, які представлені інтелектуальними ресурсами та включають в себе інтелектуальні людські, структурні і ринкові засоби підприємства, у тому числі нематеріальні активи, які формують конкурентні переваги	Крупка Я.Д., Хвищун І.П.
Інтелектуальний капітал - розумові здібності людей у сукупності зі створеними ними матеріальними та нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної праці	Мельник Л.Г.
Інтелектуальний капітал – це засноване на зв'язках структуроване знання і здібності, які володіють потенціалом розвитку і створення вартості. ІК комерційної організації є сукупність знань, інформації, досвіду, кваліфікації і мотивації персоналу, організаційних можливостей, каналів і технологій, здатних створювати додаткову вартість, і сприяти забезпеченню конкурентних переваг організації на ринку.	Пожуєв В.І.
Інтелектуальний капітал – це сукупність інтелектуальних ресурсів людей підприємств та організацій (знання, уміння і творчі обдарування індивідів, їхній освітньо-кваліфікаційний рівень, об'єкти інтелектуальної власності, машинні інтелектуальні засоби, оргструктури), які є результатом попередньої творчої діяльності людини і використовуються суб'єктами підприємництва для виконання поставлених цілей.	Река Г.В.
Інтелектуальний капітал – це сукупність активів інтелектуальної власності, а також ринкових і нематеріальних активів підприємства, здібностей й навичок працівників підприємства (інтелектуальні ресурси), що формуються як наслідок реалізації його інтелектуального потенціалу, в ході здійснення підприємством господарської діяльності та його функціонування як управлінської системи. Перетворення інтелектуальних ресурсів в інтелектуальний капітал є слідством реалізації інтелектуального потенціалу	Шульга Ж.О.
Інтелектуальний капітал - це синтетично-інтегративне поняття, в створенні якого беруть участь інтелект, інтелектуальний ресурс, капітал; він постає системою, яка включає дві головні складові – природну (людську) і штучну; є найголовнішим чинником якісних перетворень в економіці та уможлиблює набування нею нової – інтелектуально зорієнтованої форми.	В.Кондрашова- Л.Діденко
Інтелектуальний капітал – сукупність інтелектуальних ресурсів та здатностей до їх реалізації, які забезпечують умови тривалого розвитку на основі генерації, накопичення і використання інформації і знань; містить інформаційні, інтелектуальні та інші нематеріальні та матеріальні активи.	Ілляшенко С.М.
Інтелектуальний капітал – здатність створювати нову вартість інтелектуальних ресурсів та інтелектуальних продуктів.	Ковальова О.М.
Інтелектуальний капітал інноваційно-активного підприємства – це формалізований (неформалізований), зафіксований на матеріальному носії (незафіксований) інтелектуальний ресурс інноваційно-активного підприємства, який під час наукових досліджень та робіт з персональних характеристик і особистих якостей індивіда трансформується та (або) поєднується в технічні, програмні, інформаційні й організаційні засоби, з метою створення інноваційної продукції чи послуг, що призводить до задоволення бажань клієнтів, зростання ринкової вартості, прибутковості та конкурентоспроможності підприємства.	Бацалай Т.М.

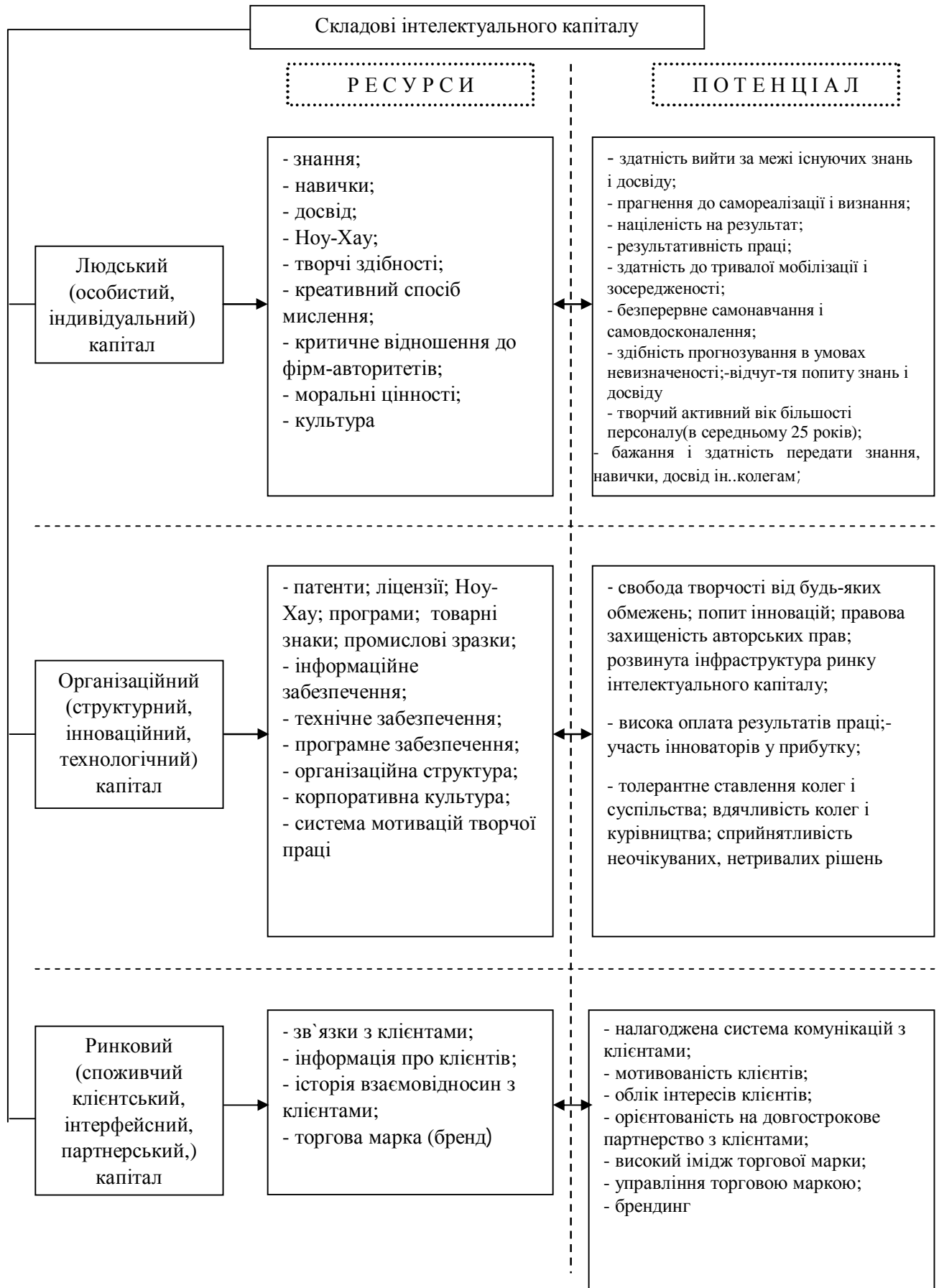

Рисунок М.1 – Комплексна структура складових інтелектуального капіталу (джерело: уточнено автором в [187])

Таблиця М.3 – Деякі визначення сутності інтелектуальних активів, інтелектуальних ресурсів та інтелектуального потенціалу підприємства (джерело: систематизовано автором в [187])

Визначення понять:		
Інтелектуальні активи -	Інтелектуальні ресурси -	Інтелектуальний потенціал -
це вартість інтелектуальних ресурсів, які в господарському обігу набувають форми нематеріальних активів. Бутнік-Сіверський О.	сукупність людей, які мають необхідну професійну підготовку, необхідні знання і вміння та сукупність результатів їх інтелектуальної праці у вигляді програмних, технічних, технологічних, організаційно-структурних засобів, інформації і налагоджених комунікаційних зв'язків, які можуть бути використані як джерела доходів. Л. М. Диба	можливості, створені інтелектуальними ресурсами. Л. М. Диба
		на рівні індивіда – це здібності людини взагалі, які не залежать від їх використання у виробництві, тобто не розглядаються як економічний ресурс. Г.В. Река
певна складова інтелектуального капіталу, до складу якої входить інтелектуальна власність, унікальні знання та досвід працівників, що оберігаються від несанкціонованого розповсюдження. Саліван П.	особлива форма нематеріальних ресурсів, яка утворюється в результаті взаємодії персоналу підприємства з матеріальними та нематеріальними активами підприємства. Така взаємодія базується на знаннях та досвіді, накопичених персоналом, техніці, технологіях, продукції, процесах організації виробництва та праці, системі управління	сукупність знань, умінь і творчих обдарувань індивідів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень, які дають змогу засвоювати набуті та творити нові знання, тобто це здебільшого можливості, якими володіє особа. Прошак В.
це сукупність інформаційних факторів функціонування економічного суб'єкта, створюваних і використовуваних як всередині організації, так і в навколишньому середовищі з ціллю формування унікальних конкурентних переваг. Старкова Н.О., Костецький А.Н.	структурне поняття для визначення певної частини персоналу підприємства, що характеризує його з якісної, змістовної сторони. С. Ф. Фролова	Категорія, що включає в себе: рівень освіти населення, відсоток студентства від загальної кількості населення, частку витрат на освіту й науку у ВВП, питому вагу залучених до наукового обслуговування у загальній чисельності населення тощо. Данилишин Б., Куценко В.
це результати інтелектуальної творчої діяльності людини, а також втілений в людях потенціал (у формі освіти, знань, досвіду), що забезпечує одержання підприємством економічних вигод в майбутньому. Легенчук С.Ф.	це знання і здібності персоналу підприємства і продукти його інтелектуальної і творчої діяльності. Інтелектуальні ресурси визначають інтелектуальний потенціал підприємства, тобто його інтелектуальні можливості (здібності). Л. Г. Мельник	духовно-освітня стан нації, що забезпечує здатність народу до виконання актуальних суспільно-економічних завдань, створення необхідних умов всебічного розвитку молодого покоління на базі найвищих духовних цінностей нації". В. Орищенко.

Таблиця М.4 – Визначення інтелектуальних ресурсів як складових інтелектуального капіталу (джерело: уточнено автором в [184, 187])

Вид інтелектуального ресурсу	Визначення
Інтелектуальна власність	Виникло в процесі тривалої практики юридичного закріплення за певними особами їхніх прав на результати інтелектуальної діяльності у промисловій, науковій, художній, виробничій та інших сферах. Відносини у суспільстві, у зв'язку із створенням і використанням об'єктів інтелектуальної власності, регулюються системою правових норм, що узагальнено називається правом інтелектуальної власності.
Нематеріальні активи	це немонетарні активи, які не мають матеріальної форми та контролюються підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, для адміністративних потреб чи надання в оренду іншим юридичним або фізичним особам.
Ринкові активи	це потенціал, який забезпечують нематеріальні активи, пов'язані з ринковими операціями (торгові марки, лояльність до них покупців, канали розподілу, повторні угоди).
Здібності й навички працівників	це потенційні можливості, що виявляються в діяльності, яка не може існувати без них, а також здатність належно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навиків. Передбачає використання раніше набутого досвіду, певних знань.

Таблиця М.5 – Класифікація методів оцінки інтелектуального капіталу за економічною природою (систематизовано автором в [184, 463])

Економічна природа	Метод (методика)	Характеристика груп методів (методик)
Прямий вимір складових ІК	- «Skandia Navigator»; - «Measures that Matter»; - «Вартість нематеріальних активів компанії»	Методи цієї групи ґрунтуються на ідентифікації і оцінці в грошових величинах окремих активів або компонентів ІК, після чого виводиться інтегральна оцінка ІК компанії
Ринкова капіталізація	- Коефіцієнт Тобіна; - Метод перспективної вартості людського капіталу	Дані методи використовують, коли обчислюється різниця між ринковою капіталізацією компанії і власним капіталом її акціонерів. Отримана величина розглядається як вартість її ІК або нематеріальних активів
Віддача на активи	- Метод розрахунку прямих витрат на персонал; - Метод конкурентної оцінки вартості людського капіталу; - Оцінка вартості людського капіталу на основі випробувань в середовищі бізнесу; - Вимір споживчого капіталу; - Метод підрахунку невідчутної вартості; - Метод розрахованої нематеріальної цінності активів; - Метод визначення доданої вартості	Такі методи характеризують відношення середнього доходу компанії за мінусом податків за деякий період до матеріальних активів компанії порівнюється з аналогічним показником для галузі в цілому. Щоб обчислити середній додатковий прибуток ІК, отриману різницю помножують на матеріальні активи компанії. Далі шляхом прямої капіталізації або дисконтування отриманого грошового потоку можна визначити вартість ІК компанії
Підрахунок очків	- Монітор нематеріальних активів; - Метод ІVM (усеосязної оцінки); - Метод вартісного ланцюжка; - Індекс інтелектуального капіталу; - Брокер технологій; - Індекс інтелектуального капіталу (ІК-індекс); - Модель Б. Лева "Value Chain Blueprint"; - Невидимий баланс (Konrad Group); - Монітор К.Е.Свейбі (Intangible Assets Monitor); - Knowledge Quick Scan; - Методика Хаусела - Канівського для оцінки вартості організаційного капіталу компанії; - Збалансована система показників	В ході використання цієї групи методів ідентифікуються різні компоненти нематеріальних активів або ІК, генеруються і докладаються індикатори, і індекси у вигляді підрахунку очків. Вживання таких методів не передбачає здобуття грошової оцінки ІК. Ці методи подібні методам діагностичної інформаційної системи.

Таблиця М.6 – Стисла характеристика основних доходних методів оцінки інтелектуального капіталу (систематизовано автором в [188, 465])

Назва методу	Основний показник	Сутність методу
Метод доданої економічної вартості (EVA)	$EVA = NOPAT - i \cdot NA,$ <p>де $NOPAT$ (Net Operating Profits After Taxes) – чистий операційний прибуток після виплати податків до виплати відсотків; i – вартість капіталу; NA – вартість чистих активів, обчислена за даними балансу</p>	Вважається, що вартість інтелектуального капіталу створюється його здатністю генерувати більший прибуток, ніж буде необхідно віддати власникові капіталу даного суб'єкта господарювання
Метод розрахункової вартості нематеріальних активів (CIV)	$CIV = \sum_{t=1}^n \frac{(\overline{P}_t - \overline{R}_t \cdot \overline{BV}_t) \cdot (1-T)}{(1+i)^t},$ <p>де \overline{P}_t – середній прибуток суб'єкта господарювання за 3 попередні роки; \overline{R}_t – середня рентабельність галузі за 3 попередні роки; \overline{BV}_t – середня балансова вартість суб'єкта господарювання за той же період; t – номер року, за який здійснюються розрахунки; n – кількість років планового горизонту, на якому обчислюється вартість інтелектуального капіталу; T – ставка податків із прибутку; i – ставка дисконтування</p>	Вважається, що вартість інтелектуального капіталу створюється його здатністю генерувати додаткову, порівняно з середньо галузевим рівнем, рентабельність суб'єкта господарювання

Продовження таблиці М.6

Назва методу	Основний показник	Сутність методу
Метод доходу на капітал знань (КСЕ)	$KCE = \sum_{t=1}^n \frac{\left(\overline{P}_t' - \overline{R}_t' \cdot \overline{BV}_t' \right) \cdot (1-T)}{(1+i)^t},$ <p>де \overline{P}_t' – середній прибуток суб'єкта господарювання за 3 попередні роки та 3 наступні (за прогнозом); \overline{R}_t' – середня рентабельність галузі за той же період; \overline{BV}_t' – середня балансова вартість суб'єкта господарювання за той же період</p>	Вважається, що вартість інтелектуального капіталу створюється його здатністю генерувати додаткову, порівняно з середньо галузевим рівнем, рентабельність суб'єкта господарювання, яка збережеться, щонайменше, іще впродовж трьох років
Метод інтелектуального коефіцієнту доданої вартості (VAIC)	$VAIC = ICE + CEE,$ <p>де ICE – продуктивний коефіцієнт інтелектуального капіталу; CEE – головний виробничий коефіцієнт.</p> $ICE = \frac{VA}{hC} + \frac{(VA - hC)}{VA},$ <p>де VA – різниця вибору від реалізації і повної вартості сировини, напівфабрикатів та інших матеріалів, куплених для виробництва продукції; hC – повні витрати на зарплатню на підприємстві; балансова вартість активів</p> $CEE = \frac{VA}{CE},$	Вважається, що інтелектуальний капітал даного суб'єкта господарювання дорожчий за інтелектуальний капітал іншого, якщо VAIC даного суб'єкта більший за VAIC іншого

Таблиця М.7 – Стисла характеристика основних ринкових методів оцінки інтелектуального капіталу (джерело: систематизовано автором в [188, 465])

Назва методу	Основний показник	Сутність методу
Оцінка нематеріальних активів фінансовими методами (FiMIAM)	$V_{IC} = V_{NC} + V_{CC} + V_{SC},$ <p>де V_{IC} – вартість інтелектуального капіталу; V_{NC} – вартість людського капіталу; V_{CC} – вартість клієнтського капіталу; V_{SC} – вартість структурного капіталу</p>	Вважається, що вартість інтелектуального капіталу створюється тільки незначною кількістю найбільш корисних активів, які обираються експертним методом та оцінюються на основі ринкового підходу
Метод співвідношення ринкової та балансової вартості (Market-to-Book Value)	$IC = n \cdot (MV_S - BV_S),$ <p>де MV_S – ринкова вартість підприємства на одну акцію; BV_S – балансова вартість на одну акцію; n – кількість акцій</p>	Вважається, що вартість інтелектуального капіталу залежить від перевищення ринкової вартості над балансовою
Метод q-індексу Тобіна	$q = \frac{MV}{RA},$ <p>де RA – вартість заміщення активів</p>	Вважається, що капітал суб'єкта господарювання, індекс якого більший за індекс конкурента, дорожчий, ніж у конкурента

Додаток Н

Підходи до визначення сутності та складу аналітичних інструментів управління

Таблиця Н.1 – Підходи до визначення сутності та складу аналітичних інструментів управління у наукових джерелах (джерело: систематизовано автором в [239])

Автор	Зміст визначення та склад аналітичних інструментів
<i>Узагальнені визначення</i>	
Кобзєва К.В.	пропонує під аналітичним інструментарієм розуміти сукупність інструментів, за допомогою яких можна здійснювати своєчасний та результативний аналіз, що визначає аналітичні інструменти як складову аналітичного інструментарію, проте не надає їх зміст.
Борщ В.І.	ототожнює аналітичний інструментарій управління з методологічною базою аналізу, яка містить методику та методи його здійснення, де під методом розуміється спосіб або прийом, за допомогою якого забезпечується рішення аналітичних завдань, а під методикою – сукупність способів та прийомів, що виконуються у певній послідовності для розв'язання певних аналітичних завдань.
Горшкова Л.А.	визначає дві ключові складові аналітичних інструментів системи управління: методику та відповідне організаційне забезпечення, кожна з яких представлена сукупністю відповідностей певних структур
<i>Визначення АІ управління розвитком та ефективністю діяльності</i>	
Антипцева О.Ю.	під аналітичним інструментарієм управління фінансовим розвитком розглядає підходи та методи оцінки фінансового стану, рівня фінансового розвитку та фінансової безпеки підприємства.
Самуляк В.Ю.	відносить до аналітичних інструментів управління економічним розвитком: SWOT-аналіз, матрицю BCG, матрицю «McKinsey-GE», збалансовану систему показників (BSC), полікритеріальний метод діагностики розвитку підприємств тощо, та доповнює їх методом оцінювання рівня розвитку промислових підприємств, що базується на інтегральному підході та графо-аналітичним методом на засадах аналізування тенденцій та обґрунтування стратегій.
Отенко В.І.	до традиційного аналітичного інструментарію у виборі стратегії розвитку підприємства відносить методи фінансово-економічного аналізу, які застосовуються при визначенні обсягу фінансових ресурсів, необхідних для здійснення стратегії; рівня фінансової віддачі, очікуваної від обраної стратегії; розподілу фінансової віддачі у часі; можливості фінансової синергії; рівня ризику, пов'язаного з проведенням стратегій, та доповнює його специфічними методами аналізу в умовах невизначеності зовнішнього середовища (ситуаційний аналіз, метод сценаріїв, методи теорії кількісних ігор і опціонного ціноутворення, методи теорії якісних ігор, методи аналізу прихованого попиту).
Морохова В.О., Василик Н.М., Райковська І.Т., Рябенко В.В.	В якості аналітичного інструментарію та інструментів в стратегічному управлінні здебільшого розглядають відомі методи та моделі стратегічного аналізу.
Скалюк Р.В.	розглядає під аналітичними інструментами управління фінансовими результатами підприємства так зване “золоте правило економіки підприємства” (або модель збалансованого економічного розвитку підприємства) та їх модифікації.
<i>Визначення АІ управління економічною безпекою підприємства</i>	
Отенко В.І.	В якості аналітичних інструментів управління економічною ефективністю функціонування підприємства розглядає основні підходи та методи її оцінки, а також необхідне інформаційне забезпечення, до якого віднесено: методики та методичні рекомендації з аналізу та розрахунку певних показників, статистичні середньо-галузеві показники, тактичний і стратегічний плани підприємства, дані бухгалтерського обліку, фінансової та управлінської звітності, комп'ютерні системи підтримки і прийняття рішень та пакети прикладних програм.
Отенко І.П.	в якості аналітичного інструментарію управління економічною безпекою підприємств пропонує змодельовані рівняння залежності визначених факторів економічної безпеки (властивостей економічного потенціалу підприємства) від значень показників ліквідності, фінансової стійкості, ефективності діяльності й інтенсивності використання ресурсів.
Отенко І.П.	<i>системи показників та індикаторів, методи аналізу та оцінки економічної безпеки підприємства</i>
Л. Гнилицька	В якості аналітичних інструментів забезпечення економічної безпеки пропонує методи та моделі: 1) аналізу фінансово-господарської діяльності підприємства: аналіз ліквідності та платоспроможності, аналіз фінансової стійкості, аналіз використання власного та залученого капіталу, аналіз прибутковості та ділової активності, аналіз грошових потоків, аналіз можливої втрати платоспроможності (банкрутства) та її відновлення, аналіз використання виробничих ресурсів підприємства; 2) стратегічного аналізу та обліку: аналіз конкурентних переваг та слабких місць в діяльності підприємства (SWOT-аналіз), збалансована система економічних показників; 3) управлінського обліку та аналізу: аналіз беззбитковості, аналіз за центрами відповідальності, рівняння витрат та вигід, аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу продажу та прибутку, аналіз чутливості прибутку до окремих факторів діяльності тощо.
	<i>Доволі часто термін «аналітичні інструменти» наводиться й в сучасних оглядах різних програмних продуктів та автоматизованих систем, проте й там має суттєво різне змістовне наповнення.</i>

Додаток П

Довідки про впровадження результатів дослідження

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
 тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
 phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

29.12.2014 № 3336/82-06
 На №

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи
Волощук Лідії Олександрівни
 на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук
 зі спеціальності «08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
 (за видами економічної діяльності)»

у науково-дослідницької діяльності Одеського національного політехнічного університету

Довідка видана в тому, що у науково-дослідницької діяльності Одеського національного політехнічного університету використані наукові результати, отримані у дисертаційній роботі доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту *Волощук Лідії Олександрівни*, а саме:

- концептуальні засади формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємств;
- систематизація інструментарію фінансового аналізу та методичні рекомендації з його удосконалення та застосування в системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства;
- концептуальні засади формування та методичний підхід до оцінювання інтелектуальної складової інноваційного розвитку промислових підприємств;
- методичний підхід до оцінювання фінансової складової економічної безпеки підприємств реального сектору економіки в процесі їх інноваційного розвитку.

Дисертацію виконано згідно тематичних планів НДР ОНПУ за період 2006-2012 рр. при виконанні *бюджетних тем*: «Обліково-аналітичне забезпечення інноваційної трансформації промислового сектору економіки України» (номер державної реєстрації 0106U013171, 2007-2009 рр.); «Розробка теоретико-методологічних засад формування системи управлінського обліку та аналізу на рівні окремого підприємства, що інтегрується з обліково-аналітичною системою регіону» (номер державної реєстрації 0109U002625, 2008-2011 рр.); «Організаційно-економічне забезпечення комерціалізації результатів науково-технічних досліджень вищих навчальних закладів та їх наукових підрозділів, що сприяють інноваційному розвитку України» (номер державної реєстрації 0109U008455, 2010-2012 рр.); «Розробка теоретико-методологічних засад формування системи економічної безпеки підприємств структуроформуючих галузей реального сектора економіки з використанням чинника вартості» (номер державної реєстрації 0112U002912, 2011-2014 рр.)

В виконанні тем №0106U013171 та №0112U002912 дисертант приймав участь як провідний виконавець, тем №0109U002625 та №0109U008455 – як співвиконавець.

Проректор

Д.В.Дмитришин

Вик.: Устинюк А.Ю.
 тел.: 705-84-31

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
 тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
 phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

10.02.2015 № 398/82-06
 На № _____

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи

Волощук Лідії Олександрівни

на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук
 зі спеціальності «08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
 (за видами економічної діяльності)»

у науково-дослідницької діяльності Одеського національного політехнічного університету

Довідка видана в тому, що наукові результати, отримані у дисертаційній роботі доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту *Волощук Лідії Олександрівни*, а саме: обґрунтування необхідності синтезованого системного управління інноваційним розвитком та економічною безпекою промислових підприємств; концептуальні засади та термінологічний апарат управління економічно-безпечним інноваційним розвитком промислового підприємства; використані при підготовці запиту та виконанні першого етапу держбюджетної теми «Методологія та управлінський інструментарій забезпечення економічно-безпечного інноваційного розвитку підприємств промислового сектора на основі інтеграції освіти, науки та виробництва» (номер державної реєстрації 0115U000408, 2015-2017 рр.).

В означеній темі дисертант приймає участь як відповідальний виконавець.

Проректор
 д.т.н., професор

Д.В.Дмитришин

Вик.: Устинюк А.Ю.
 тел.: 705-84-31

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

29.12.2014 № 3327/82-07
На №

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи
Волошук Лідії Олександрівни
на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук
зі спеціальності «08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»
у науково-дослідницькій діяльності Одеського національного політехнічного університету

Довідка видана в тому, що у науково-дослідницькій діяльності Одеського національного політехнічного університету використані наукові результати, отримані у дисертаційній роботі доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту Волошук Лідії Олександрівни, *при виконанні господарських тем:*

- «Розробка заходів з удосконалення системи бухгалтерського та управлінського обліку та аналізу на ПП «Злагода» (№ 1600-82, 07.2009-12.2009), де автором розроблено рекомендації з облікової політики, організації управлінського обліку та аналізу;
- «Розробка заходів з формування системи управління розвитком підприємства та її інструментально-методичного забезпечення» (№ 1644-82, 12.2011-12.2013), де автором розроблено рекомендації щодо обліково-аналітичного забезпечення управління фінансовою та інтелектуальною складовими розвитку підприємства;
- «Формування системи моніторингу інтелектуального капіталу підприємства» (№1662-82, 09.2012-06.2013), де автором розроблено концептуальні та методологічні засади формування системи моніторингу інтелектуального потенціалу розвитку підприємства та її інструментально-методичного забезпечення.

В виконанні тем № 1600-82, № 1644-82 дисертант приймав участь як провідний виконавець, теми № 1662-82 – як співвиконавець.

Проректор
д.т.н., професор

Д.В. Дмитришин

Вик.: Устиянок А.Ю.
тел.: 705-84-31

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

29.12.2014 № 3328/82-07
На №

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи
Волошук Лідії Олександрівни
на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук
зі спеціальності «08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»
у діяльності КНЦ «Політех-консалт» Одеського національного політехнічного університету

Довідка видана в тому, що у освітній та науковій діяльності КНЦ «Політех-консалт» Одеського національного політехнічного університету використані наукові результати, отримані у дисертаційній роботі доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту Волошук Лідії Олександрівни, а саме:

- методичні рекомендації та аналітичний інструментарій оцінювання стану та розвитку промислового підприємства на засадах фінансового підходу;
 - методичні рекомендації та аналітичний інструментарій визначення рівня економічної безпеки промислових підприємств та зовнішнього середовища їх розвитку на засадах фінансового підходу;
 - методичні рекомендації та аналітичний інструментарій оцінювання інноваційної діяльності та розвитку на макро-, мезо- та мікрорівні управління;
- використані у методичному забезпеченні та навчальних програмах курсів та тренінгів «Механізми та інструменти фінансово-економічної безпеки промислових підприємств», «Фінансовий аналіз та діагностика суб'єктів господарської діяльності», «Статистика та статистичний аналіз інноваційної діяльності», які призначені для професійного навчання викладачів виш.

Проректор
д.т.н., професор

Д.В. Дмитришин

Вик.: Устиянок А.Ю.
тел.: 705-84-31

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Ministry of Education and Science of Ukraine

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ODESSA NATIONAL POLYTECHNIC UNIVERSITY

пр. Шевченка, 1, м. Одеса-44, 65044 Україна
тел.: +38 048 7223474, факс: +38 0482 344273

Shevchenko av., 1, Odessa-44, 65044 Ukraine
phone: +38 048 7223474, fax: +38 0482 344273

E-mail: opu@opu.ua http://www.opu.ua, Код ЄДРПОУ 02071045

13.01.2015 № 7/88-06
На №

Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Волощук Лідії Олександрівни

на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук
зі спеціальності «08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»

у навчальний процес Одеського національного політехнічного університету

Довідка видана в тому, що результати, отримані у дисертаційній роботі Волощук Л.О., використано в навчально-методичних матеріалах, курсах лекцій та програмах практичних занять за дисциплінами:

1. «Статистика», яка викладається студентам рівня підготовки бакалавр за напрямом 6.030601 «Менеджмент» у третьому семестрі, напрямом 6.030509 «Облік та аудит» в четвертому семестрі. В темі «Методологічні засади статистики. Статистика економічного розвитку» узагальнено світовий та вітчизняний досвід статистичних досліджень процесів економічного розвитку на міжнародному, національному, регіональному та галузевому рівнях, визначено ключові статистичні показники аналізу інноваційних процесів та розвитку. В темі «Аналіз тенденцій розвитку», розроблено та апробовано методичні рекомендації щодо аналізу інноваційних процесів та розвитку за даними офіційної статистики, визначено сучасні тенденції інноваційного розвитку підприємств промисловості України.

2. «Аналіз фінансової звітності», яка викладається студентам рівня підготовки бакалавр за напрямом 6.030901 «Облік та аудит» у восьмому семестрі. В темі «Сутність, значення та зміст аналізу фінансової звітності» визначено завдання аналізу фінансової звітності в системі управління інноваційним розвитком підприємства. В темі «Попередній аналіз фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності» запропоновано та апробовано методичні рекомендації до виявлення ознак інноваційної діяльності та розвитку підприємства за даними бухгалтерського балансу. В темі «Комплексна оцінка фінансового стану підприємства за даними фінансової звітності» запропоновано та апробовано методичні рекомендації щодо 1) експрес-аналізу майнового, фінансового та інтелектуального потенціалу розвитку підприємства; 2) експрес-аналізу тенденцій розвитку підприємства та ознак його інноваційності за даними фінансової звітності.

3. «Стратегічний аналіз» для студентів рівня підготовки магістр за спеціальністю 8.03050901 «Облік та аудит», що викладається в першому семестрі. В темі «Сутність та завдання стратегічного аналізу в системі стратегічного управління підприємством» узагальнено стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств, визначено завдання та функції стратегічного аналізу в системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємств. В темі «Методи та моделі стратегічного аналізу» досліджено методичний інструментарій стратегічного аналізу в процесі управління інноваційним розвитком підприємств.

4. «Фінансовий аналіз» для студентів рівня підготовки спеціаліст, магістр за спеціальністю 7(8).03050901 «Облік та аудит», що викладається в першому семестрі. В темі «Методологічні засади фінансового аналізу» визначено місце фінансового аналізу в системі методичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства. В темі «Аналіз

інвестиційної, інноваційної та фінансової діяльності» запропоновано та наведено приклад застосування системи індикаторів оцінювання: 1) обсягів та ефективності інвестиційної діяльності, її інноваційної спрямованості; 2) тенденцій формування потенціалу інноваційного розвитку підприємства в розрізі матеріальної, інтелектуальної та фінансових складових; 3) стану та тенденцій інноваційної активності підприємства; 4) інтелектуального потенціалу та капіталу підприємства як складових інноваційного розвитку підприємства з позицій зовнішнього та внутрішнього фінансового аналізу. В темі «Комплексна оцінка стану та потенціалу розвитку підприємства» обґрунтовано рекомендації щодо групування підприємств за рівнем інвестиційної привабливості з урахуванням критеріїв потенціалу інноваційного розвитку та тенденцій інноваційної активності підприємства.

5. «Фінансовий аналіз» для студентів рівня підготовки магістр за спеціальністю 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою», що викладається в першому семестрі. В темі «Сутність та завдання фінансового аналізу» визначено зміст, функції та завдання фінансового аналізу в системі інформаційно-аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства. В темі «Аналіз фінансової стійкості підприємства» запропоновано та наведено практичний приклад застосування системи індикаторів експрес-оцінки фінансової складової економічної безпеки підприємства, обґрунтовано рекомендації щодо удосконалення управлінського обліку та звітності з метою забезпечення деталізованого аналізу фінансової складової економічної безпеки підприємства. В темі «Комплексна оцінка фінансово-економічної безпеки підприємства»: 1) класифіковано методи та моделі комплексного оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства; 2) запропоновано методичні рекомендації щодо застосування інтегральних моделей оцінки фінансового стану підприємства для оцінювання його фінансово-економічної безпеки, за результатами апробації моделей визначено проблеми їх застосування для оцінювання фінансово-економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств; 3) досліджено рівень фінансово-економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств.

6. «Обліково-аналітичне забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства» для студентів рівня підготовки магістр за спеціальністю 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою», що викладається в другому семестрі. В темі «Сутність та завдання обліково-аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства» визначено концептуальні засади системи обліково-аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства. В темі «Методи економічного аналізу в системі управління фінансово-економічною безпекою підприємства» систематизовано напрямки та види економічного аналізу в системі аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

7. «Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою» для студентів рівня підготовки магістр за спеціальністю 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою», що викладається в другому семестрі. В темі «Концептуальні засади інформаційно-аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства» визначено сутність, складові та завдання інформаційно-аналітичного забезпечення управління фінансово-економічною безпекою підприємства в процесі інноваційного розвитку.

Основні теоретичні положення та систематизовані аналітичні матеріали використано в дипломному проєктуванні для студентів денної та заочної форми навчання спеціальностей 7(8).03050901 «Облік та аудит» та 8.18010014 «Управління фінансово-економічною безпекою».

Використані результати дисертаційної роботи Волощук Л.О. свідчать про глибоке опрацювання методологічних засад управління інноваційним розвитком та економічною безпекою підприємства та його інформаційно-аналітичного забезпечення. Висновки та пропозиції визначаються науковою новизною, можливістю реалізації у практичній діяльності підприємств, тому істотно поліпшують матеріал означених дисциплін і сприяють поліпшенню якості підготовки фахівців з питань управління підприємствами.

Проректор

(Handwritten signature)

Ю.М. Свінарлов

Вик.: Устинюк А.Ю.
тел.: 705-84-31

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

21021, м. Вінниця, Хмельницьке шосе, 95

Тел.: (0432) 56-08-48 Факс: (0432) 46-57-72 Ел. пошта: vntu@vntu.edu.ua

22.12.2019р. № 1-10-57

на № _____

Довідка № _____ від
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Волошук Лідії Олександрівни
на здобуття наукового ступеню доктора економічних наук
зі спеціальності «08.00.04 – Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)»
у навчальний процес Вінницького національного технічного університету

Довідка видана в тому, що результати, отримані у дисертаційній роботі Волошук Л.О., використано в навчально-методичних матеріалах, курсах лекцій та програмах практичних занять за дисциплінами:

1. «Інноваційний менеджмент», яка викладається студентам рівня підготовки спеціаліст та магістр за спеціальністю 7(8).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» у першому семестрі. В темі «Інноваційний розвиток організації» висвітлено підхід до визначення сутності та ознак інноваційного розвитку підприємства, його чинників та ключових складових як об'єктів управління, класифікацію критеріїв безпечності інноваційного розвитку підприємства.

2. «Економічне обґрунтування інноваційних рішень», яка читається студентам рівня підготовки спеціаліст, магістр за спеціальностями 7(8).05010104 «Системи штучного інтелекту», 7(8).05010201 «Комп'ютерні системи та мережі», 7(8).17010301 «Управління інформаційною безпекою», 7(8).17010101 «Безпека інформаційних та комунікаційних систем», 7(8).05010301 «Програмне забезпечення систем» у другому семестрі. В темі «Інновації та інноваційна діяльність на підприємстві» висвітлено індикатори впливу інноваційної діяльності на інноваційний розвиток підприємства, наведено приклад практичного застосування інструментарію оцінювання розвитку та ефективності інноваційної діяльності підприємства. В темі «Інтелектуальний капітал та інтелектуальна власність підприємства» висвітлено сутність інтелектуальної складової інноваційного розвитку підприємства, концептуальні та методичні засади її оцінювання.

3. «Економічна діагностика», яка викладається студентам рівня підготовки спеціаліст та магістр за спеціальністю 7(8).03060101 «Менеджмент організацій і адміністрування» у другому семестрі. В темі «Діагностика майна. Ринкова ціна підприємства» запропоновано та апробовано систему індикаторів розвитку промислового підприємства, зокрема за фінансовою, матеріальною та інтелектуальною складовими. В темі «Діагностика економічної безпеки підприємства» висвітлено підхід до діагностування безпеки інноваційного розвитку виробничого підприємства.

Використані результати дисертаційної роботи Волошук Л.О. свідчать про глибоке опрацювання методологічних засад управління інноваційним розвитком підприємства та його інформаційно-аналітичного забезпечення. Висновки та пропозиції визначаються науковою новизною, можливістю реалізації у практичній діяльності підприємств, тому істотно поліпшують матеріал означених дисциплін і сприяють поліпшенню якості підготовки фахівців з питань управління підприємствами.

Перший проректор з науково-педагогічної роботи
по організації навчального процесу
та його науково-методичного забезпечення д.т.н., професор

O.H. Романюк

НАУКОВИЙ ПАРК ОДЕСЬКОГО ПОЛІТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

пр. Шевченка, 1, Адмін. корпус, каб. 109, м. Одеса, 65044 Україна
тел.: +38 048 705 83 76, факс: +38 0482 344 273

На № 10.02.2015 № 1-04

Довідка

про використання результатів дисертаційної роботи

Волощук Лідії Олександрівни

**«Теоретико-методологічні засади безпекоорієнтованого управління інноваційним
розвитком промислового підприємства»**

(науковий консультант д.е.н., проф. С.В. Філіппова)

Довідка видана в тому, що наукові результати, отримані у дисертаційній роботі *Волощук Лідії Олександрівни*, зокрема, методичні рекомендації щодо: визначення загроз та ризиків інноваційного розвитку промислового підприємства; аналізування зовнішніх умов інноваційного розвитку промислового підприємства з врахуванням чинника економічної безпеки; аналізування внутрішнього середовища інноваційного розвитку промислового підприємства та визначення інтегрального показника розвитку; формування системи інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком промислового підприємства з урахуванням чинника економічної безпеки; формування та практичного застосування системи аналітичних інструментів безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислового підприємства прийняті керівництвом ТОВ «Науковий парк ОНПУ» для використання у госпдоговірних роботах економічної тематики з промисловими підприємствами.

Очікуваний економічний результат від використання означених розробок при виконанні госпдоговірних робіт може досягати 495,00 тис.грн.

ТОВ «Науковий парк ОНПУ»

№ 6 від 19.01.2015 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту

Одеського національного політехнічного університету

Волощук Лідії Олександрівни

науковий консультант д.е.н., професор Філіппова Світлана Валеріївна.

Довідка видана в тому, що науково-практичні результати отримані в дисертаційному дослідженні Волощук Лідії Олександрівни позитивно оцінені фахівцями з фінансово-економічної діяльності та представляють інтерес для підвищення ефективності управління інноваційним розвитком ПАТ «Одескабель».

Методи та моделі оцінювання інноваційного розвитку підприємства на засадах фінансового підходу та результати їх застосування на прикладі ПАТ «Одескабель» враховані при визначенні позицій підприємства у зовнішньому середовищі Одеського регіону.

Концептуальні положення щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства враховані при вдосконаленні Стратегії інноваційного розвитку ПАТ «Одескабель».

Рекомендації з формування та застосування аналітичних інструментів в управлінні інноваційним розвитком впроваджені в фінансово-аналітичній діяльності підприємства.

Директор фінансової
ПАТ «Одескабель»

Маневич М.О.

**КОРПОРАЦІЯ ВИРОБНИЧИХ
ТА КОМЕРЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Україна, 65044, м.Одеса, пр-т Шевченка, 1
п/р 26002311313 в АБ «ПІВДЕННИЙ», м. Одеса, МФО 328209
телефон (048) 731-27-40, факс (0482) 345 664,
E-mail: office@soyuz-corp.com

Довідка № 725
від « 29 » травня 2014р.

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту

Одеського національного політехнічного університету

Волощук Лідії Олександрівни

Довідка видана в тому, що науково-практичні результати отримані в дисертаційному дослідженні Волощук Лідії Олександрівни прийняті Корпорацією виробничих та комерційних підприємств «СОЮЗ» до застосування в управлінській діяльності та представляють інтерес для підвищення ефективності управління розвитком підприємства.

Прийнято до впровадження:

- запропонована концепція безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства та відповідні рекомендації з удосконалення системи управління розвитком підприємства;
- запропоновані методологічні підходи, методичні рекомендації та аналітичний інструментарій оцінювання економічного розвитку підприємства з урахуванням чинників інноваційності та економічної безпеки.

Заступник Генерального директора
Корпорації виробничих та
комерційних підприємств «СОЮЗ»

 Дрібноход В.І.

**ПЕРВОМАЙСЬК
ДИЗЕЛЬМАШ**

ТДВ «ПЕРВОМАЙСЬКДИЗЕЛЬМАШ»

Код ЄДРПОУ 00210996
55213, Україна, Миколаївська обл., м. Первомайськ,
вул. Гагаріна, 17, тел. (05161) 5-23-36, факс 5-41-69
E-mail: dieselmash@ukrpost.ua
Http:// www.dieselmash.com.ua

ISO 9001
BUREAU VERITAS
Certification

№ _____ від 19.03 2015 р.
На № _____ від _____ 20 _____ р.

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту
Одеського національного політехнічного університету
Волощук Лідії Олександрівни
науковий консультант д.е.н., професор Філіппова Світлана Валеріївна

Довідка видана в тому, що науково-практичні результати отримані в дисертаційному дослідженні Волощук Лідії Олександрівни розглянуті та прийняті до впровадження ТДВ «Первомайськдизельмаш» як такі, що мають практичну цінність та сприятимуть підвищенню ефективності управління інноваційним розвитком підприємства.

Зокрема:

- концептуальні положення щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства враховані в якості рекомендацій з удосконалення системи управління розвитком підприємства на засадах безпекоорієнтованості;
- методичні рекомендації щодо інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком з врахуванням чинника економічної безпеки та комплекс відповідних аналітичних інструментів впроваджені в управлінсько-аналітичній діяльності для підвищення якості інформаційного підґрунтя прийняття управлінських рішень в сфері інноваційного розвитку та забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виконуючий директор
ТДВ «Первомайськдизельмаш»

А.А.Чебаненко

Ремонт теплових, суднових та стаціонарних двигунів внутрішнього згорання.
Ремонт повітряних компресорів.
Ремонт коліястих валів.
Виробництво машинобудівної продукції.
Зварні металоконструкції та ливарні виробн.

Газо-поршневі двигун-генератори потужністю 315-800 кВт та на їх базі когенераційні установки на різноманітних видах палива: природний та побилий нафтовий газ, шахтний метан, біогаз, пропановий газ та інші.
Запасні частини, монтаж та інші сервісні послуги.

Стаціонарні дизель-генератори потужністю 315-800кВт для автономного та резервного живлення електричною енергією об'єктів різних галузей господарювання.
Суднові дизелі та дизель-генератори потужністю 320-800 кВт для морських і річкових суден необмеженого району плавання.

000957

Довідка № 1
від «12» березня 2015 р.

**Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту
Одеського національного політехнічного університету
Волошук Лідії Олександрівни
науковий консультант д.е.н., професор Філіппова Світлана Валеріївна**

Довідка видана в тому, що науково-практичні результати отримані в дисертаційному дослідженні Волошук Лідії Олександрівни позитивно оцінені та прийняті до впровадження як такі, що сприятимуть підвищенню ефективності управління інноваційним розвитком ТОВ «С-інжиніринг». Зокрема:

- враховані концептуальні положення та рекомендації щодо безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства;
- прийняті до впровадження рекомендації щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком з урахуванням чинника економічної безпеки підприємства;
- прийняті до впровадження аналітичні інструменти оцінювання чинників внутрішнього середовища, стану та розвитку підприємства на засадах фінансового підходу.

Генеральний директор
ТОВ «С-інжиніринг»

І.М. Кір'язов

ООО «Югметаллсервис»

Юр. адрес: 66353 , Одесская область, Котовский р-н, с.Липецкое
Почтовый адрес: 65003 г. Одесса , ул Николая Гегта, 1.
ЕДРПОУ 33455719 р/с 26005054400671 МФО328704, в Южном ГРУ «ПриватБанка», г.
Одесса Инн 334557115195 № св 21797192, тел. (048)734-47-91; Факс (048)738-42-90

Довідка № 13-б
від « 22 » 10 2014 р.

**Про впровадження результатів дисертаційного дослідження
доцента кафедри обліку, аналізу і аудиту
Одеського національного політехнічного університету
Волошук Лідії Олександрівни
науковий консультант д.е.н., професор Філіппова Світлана Валеріївна**

Довідка видана в тому, що науково-практичні результати отримані в дисертаційному дослідженні Волошук Лідії Олександрівни позитивно оцінені провідними фахівцями ТОВ «Югметаллсервис».

Запропонована концепція безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком підприємства врахована при вдосконаленні Стратегії інноваційного розвитку ТОВ «Югметаллсервис».

Запропоновані рекомендації щодо формування інформаційно-аналітичного забезпечення управління інноваційним розвитком підприємства з урахуванням чинника економічної безпеки використовуються ТОВ «Югметаллсервис» в цілях удосконалення обліково-аналітичної роботи.

Директор
ТОВ «Югметаллсервис»,
к.е.н.

Р.Г. Кіркока

25.01.2015 № 067-04

Директору Департаменту
аналітики та контролю
Одеської міської ради
КОЗЛОВУ О.І.
65009, м. Одеса,
вул. Черняхівського, 6
тел.: (048) 772-27-34

Шановний Олексію Ігоровичу!

За результатами планових наукових досліджень, розглянутих і рекомендованих до впровадження Вченою радою Інституту бізнесу, економіки та інформаційних технологій Одеського національного політехнічного університету підготовлено доповідну записку пропозицій щодо інформаційно-аналітичного забезпечення безпекоорієнтованого управління інноваційним розвитком промислових підприємств, аналізування зовнішнього та внутрішнього середовища розвитку промислових підприємств з урахуванням чинника економічної безпеки та відповідний аналітичний інструментарій, що ґрунтуються на даних їх фінансового та статистичного обліку, а також результати динамічного аналізу та оцінювання економічного розвитку, інноваційності, економічної безпеки обстежених промислових підприємств м. Одеса (зокрема тих, що віднесені до переліку підприємств, що мають стратегічне значення для економіки області відповідно до Розпорядження голови Одеської обласної державної адміністрації від 17 червня 2014 року №518/А-2014), розроблені та отримані *Волощук Л.О.* на кафедрі обліку, аналізу і аудиту.

Просимо розглянути пропозиції та повідомити про можливість їх використання при розробленні комплексної Програми розвитку промисловості м. Одеси в рамках дій щодо реалізації Стратегії економічного та соціального розвитку м. Одеси до 2022 року у 2015 році, для використання у програмах моніторингу результатів фінансово-господарської діяльності промислових підприємств м. Одеса.

З повагою,

заступник директора
Інституту бізнесу, економіки
та інформаційних технологій ОНПУ

М.В. Котова

25.01.2015 № 067-05

Начальнику Головного управління
статистики в Одеській області
КОТВИЦЬКІЙ Л.Е.
65026, м. Одеса,
вул. Польська, 20а
тел.: (048) 722-20-00

Шановна Людмила Едуардівно!

За результатами планових наукових досліджень, розглянутих і рекомендованих до впровадження Вченою радою Інституту бізнесу, економіки та інформаційних технологій Одеського національного політехнічного університету підготовлено доповідну записку пропозицій щодо удосконалення статистичного обліку інноваційної діяльності промислових підприємств, що можуть бути застосовані при підготовці зведеної статистичної інформації щодо інноваційної діяльності промислових підприємств Одеської області, розроблених *Волощук Л.О.* на кафедрі обліку, аналізу і аудиту (додається).

Просимо розглянути пропозиції та повідомити про можливість їх використання для подальшої гармонізації системи збору та надання зведеної статистичної інформації щодо інноваційної діяльності та розвитку промислових підприємств.

З повагою,

заступник директора
Інституту бізнесу, економіки
та інформаційних технологій ОНПУ

М.В. Котова

УКРАЇНА

 ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

СВІДОЦТВО
про реєстрацію авторського права на твір

№ 58505

Учбовий посібник "Финансовый анализ"
(вид, назва твору)

Автор(и) Волошук Ліція Олександрівна, Юдін Михайло Айзикович
(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено Оpubлікування: Волошук Л. А., Юдін М. А. Финансовый анализ: учебное пособие / Л. А. Волошук, М. А. Юдин; под. ред. Филипповой С. В. - К.: КАФЕДРА, 2012. - 320 с.
(відомості про факт і дату оприлюднення твору)

Дата реєстрації 10.02.2015

 Голова Державної служби інтелектуальної власності України
А.Г. Жарінова

УКРАЇНА

 ДЕРЖАВНА СЛУЖБА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

СВІДОЦТВО
про реєстрацію авторського права на твір

№ 58506

Учбово-методичний посібник "Статистика: теория и практика"
(вид, назва твору)

Автор(и) Волошук Ліція Олександрівна
(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Твір оприлюднено Оpubлікування: Л. О. Волошук. Статистика: теория та практика. Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Видання 2-ге: доповнене та перероблене. - Одеса: Вид-во "ВМВ", 2010. - 136 с. (Російською мовою).
(відомості про факт і дату оприлюднення твору)

Дата реєстрації 10.02.2015

 Голова Державної служби інтелектуальної власності України
А.Г. Жарінова